

VÄRMLANDS REGEMENTES

(NÄRKES OCH VÄRMLANDS REG:TES)

HISTORIA

Gustaf

VÄRMLANDS REGEMENTES

(XÄRK.ES i H;H VÄRMLANDS REftTES)

HISTORIA

UNDER MEDVERKAN AF OFFICERARE VID REGEMENTET

UTARBETAD AF

C. O. NOHDENSYAN

ÖFVEHRTE OCH CHEF FÖR REGEMENTET

FÖRSTA DELEN

REGEMENTETS HISTORIA

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1904

Förord.

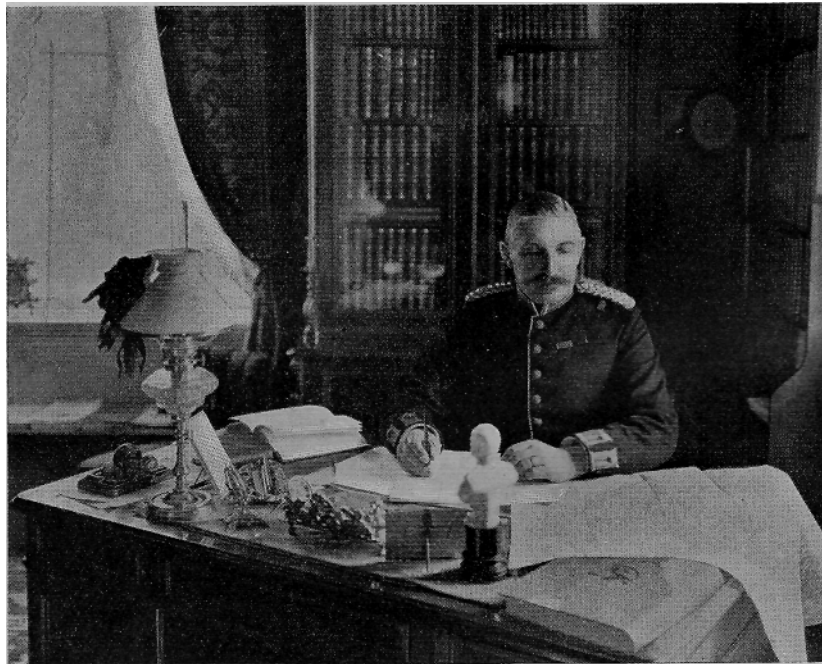
Då under de s:s:a aren af förlidet århundrade Värmlands regementes trossbodas såldes och deras återstående innehåll öfverfördes till regementsförrådet på Trossnäs fält, hittades bland kompaniernas kvarlåtenskap en mängd mer eller mindre skadade »gamla luntor», hvilka utan vidare ordning inlades i förrådet och där träffade samman med hvarjehanda från expeditionerna undanlagda handlingar, hvilka icke följt med vid de äldre arkivhandlingarnas öfverlämnande till krigsarkivet på 1880-talet. Under sommaren 1901 ordnades och katalogiserades alla dessa handlingar, och när det därvid visade sig, att de i nästan oafbruten följd gingo tillhaka ända till 1750 och stänkvist några årtionden längre, väcktes hos mig tanken att med stöd af dessa handlingar påbörja en bearbetning af regementets historia. Såsom medarbetare lyckades jag förvärfva löjtnanten C. E. Nygren, som visserligen var väl bevandrad i åtskilliga till ämnet hörande frågor men aldrig försökt sig på historieskrifning. Så snart regementsöfningarna voro afslutade och regementsexpeditionens flyttning i Karlstad blifvit verkställd, börjades arbetet i oktober sagda är.

Löjtnant Nygren tog genast i tu med lefnadsteckningarna, hvarvid arbetet börjades med de då tjänande och utfördes baklänges, ett förfarande, som visade sig mycket förmånligt.

I och för detta arbete måste löjtnant Nygren genomgå order- och förslagsjournaler, och därvid antecknade han allt af vikt, som påträffades. Snart togos äfven andra krafter i anspråk för forskningen, och sedan kapten W. Falk och löjtnant P. E. Ågren kommit till, sutto vi ofta fyra man vid arbetet. De gjorda anteckningarna ordnades ämnesvis, och med stöd af dem och af tryckta arbeten kunde vi småningom börja skriva. Längre än till knektehällets inrättande kunde vi icke gå tillbaka, och stora luckor måste här och hvar lämnas; så fanns exempelvis intet från Karl XII:s tid. För att fylla dessa luckor och bearbeta den äldre tiden måste arkiven i Stockholm anlitas, och löjtnant Nygren arbetade i dessa från februari till och med april 1902, kapten Falk och löjtnant Nygren från januari till och med april 1903, hvarjämte jag tidtals besökte samma arkiv och tillstånd gafs oss att från krigsarkivet få låna enskilda arkivalier. För den beredvilliga hjälp, vi erhållit af Riksarkivets och Krigsarkivets chefer och tjänstemän, äro vi dessa stor tack skyldiga men känna oss manade att särskildt framföra vår tacksamhet för den verkliga uppförande hjälpsamhet, som i Riksarkivet kommit oss till del af amanuensen A. Hammarskjöld, i Krigsarkivet af krigsarkivarien J. Petrelli och kapten J. Dahl,

Äfven andra kamrater än de ofvannämnda hafva skänkt arbetet större eller mindre medverkan, bland hvilka major Oldevig gjort sig väl förtjänt af att särskildt nämnas, och många utom stående men för detsamma intresserade hafva tillhandagått med upplysningar, och framföra vi till dem alla vår hjärtligaste tacksamhet.

För arbetets pryddande med bilder har löjtnant J. Nordström ställt sin rika erfarenhet i fotografi till vårt förfogande, liksom löjtnant G. Löfgren med penna och pensel bidragit att höja dess värde. Flera af kartorna äro utförda af löjtnant C. Nygren, och må de alla mottaga vår tack.

Öfverste Nordensvan skrifvande regementets historia.

Med opröfvade krafter skredo vi till verket, men det visade sig snart, att mina medhjälpare voro företaget vuxna. Huru vi lyckats, därom tillkommer det emellertid icke oss att döma. Vi hafva försökt att gifva en så helgjuten bild som möjligt af regementet under de 280 år, som förflutit sedan dess bildande, och att därvid intränga i dess inre lif, att visa, huru man haft det, huru man lefvat i nöd och i lust, i fred och i krig under olika tider ända till de allra senaste. Jämsides härmed har Värmlands krigshistoria äfven blifvit behandlad.

Arbetet är som nämndt hnfvudsakligen byggdt på arkivhandlingar. För att icke tynga det har hänvisning till dessa dock endast undantagsvis blifvit gjord, hvaremot tryckta och för läsaren sålunda lätt tillgängliga arbeten blifvit åberopade, när sådana blifvit anlitade. För andra delen hafva tjänsteförteckningar, generalmönsterrullor, aflöningsverk, biografiska samlingar i Riksarkivet, Krigsarkivet, Karlstads och Kristinehamns läroverks rikhaltiga bibliotek, Karlstads kyrkoarkiv

och i enskilda personers ägo samt kyrkböcker blifvit anlitade för att icke tala om alla tillgängliga tryckta biografiska arbeten från äldre och nyare tid. En mängd genom bref inhämtade upplysningar hafva fått utfylla återstående luckor, så långt det varit möjligt.

Den anmärkningen har blifvit framställd, att vi tagit oss detta arbete före, innan ännu alla handlingar rörande regementet blifvit ordnade i arkiven. Att fullständigt ordna dessa, särskildt i Krigsarkivet, därtill hafva vi icke ägt tillgång hvarken i personal eller penningar, hvadan ett inväntande af en dylik åtgärds verkställande skulle varit liktydigt med historieskrifningens uppskjutande till en obestämd framtid. Men i den brytningstid mellan gammalt, som varit, och nytt,

Medarbetarne¹.

*Maj. Oldevig. Bev. Kellman Löjtn. Nygren. Kapi. J.T. Falk. Löjtn. Nordström.
(skriiYare). Löjtn. G. Lofgren. Löjtn. Ågren.*

som kommer, i h vilken vi nu lefva, och med den allt rastlösare, framåt riktade sträfvau vore det fara värddt, att minnet af det förgångna skulle flykta. Vi hafva därför trott lämpligt vara att, medan män ännu finnas, hvilka minnas, huru det varit, hvilken insats de indelta knektarne gjort i folkets och regementets lif, huru man lefvat och känt under mötena, att medan intrycken af allt detta ännu finnas kvar, teckna bilden af regementet intill den dag, då enligt konungs och riksdags sammanstående beslut indelningsverket skall a f skaffas, så fort det låter sig göra. Vi hafva därvid öst ur källorna, så långt det varit möjligt. De unga få fortsätta därmed och skänka regementet en ännu fullständigare uppteck-

¹ Bilden tagen i regementsexpeditionen på Trossnäs fält.

ning af dess häfder, när det år 1923 firar sin trehundraåriga tillvaro. Till dess må här nu föreliggande arbete hafva fyllt sin uppgift.

Dock, hvem skådar in i framtiden! Må dock Värmlands regemente i tidernas alla skiften vårda såsom heliga de minnen, som följa det sedan nära tre århundraden, må det äfven i sin nya form visa sig värdigt sina ädla föregångare, må Värmlands fana svaja högt framför Värmlands söner, Värmlands örn breda ut sina vingar och visa dem vägen till seger för konung och fosterland!

Karlstad 1 jan. 1904.

C. O. NORDENSVAN.

Fanpluton.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Närkes och Värmlands regemente intill Karl XII:s död. 1623—1718 .	1.
<i>Tiden före det ständiga knekthällets införande</i>	3.
Organisation.....	3.
Aflöning och underhåll.....	14.
Beklädnad, beväpning, utredning.....	20.
Ofningar och mönstringar.....	23.
<i>Krigen</i>	24.
Krigen intill 1650.....	24.
Krigen under Karl X Gustaf.....	32.
Kriget under Karl XI.....	38.
<i>Det ständiga knekthällets införande. Under Karl XI</i>	47.
<i>Karl XILs tid</i>	62.
Narva. Polska kriget.....	62.
Ryska kriget 1707—1709.....	76.
Närkes och Värmlands tremänningsregemente 1700—1709.....	82.
Närkes och Värmlands regementes delvisa nyuppsättning 1709. Kriget vid värmlandsgränsen, i Pommern, Mecklenburg och Holstein 1710—1713	88.
Regementets andra nyuppsättning. Fortsättningen af kriget med Danmark 1716— 1718.....	100.
Tremänningsregementets nyuppsättning och vidare öden.....	108.
 Närkes och Värmlands regemente under århundradet 1719—1812 .	113.
<i>Organisation</i>	115.
Regementets sammansättning. Manskpet.....	115.
Befälet.....	126.
Inre förhållanden.....	140.
<i>Beklädnad och öfrig utrustning</i>	146.
Beklädnad.....	146.
Beväpning. Fanor.....	158.
Tross och öfrig utredning.....	160.
Förrädsbyggnader.....	161.
<i>Ofningar och tjänstgöring</i>	166.
<i>Kriget med Byssland 1741—1742</i>	190.
<i>Sjuåriga kriget 1757--1762</i>	206.
<i>Krigen med Ryssland och Danmark 1788—1790</i>	218.
Året 1788.....	218.
Året 1789.....	227.
Året 1790.....	236.
<i>Kriget med Danmark 1808 —1809 och statshvälfningen</i>	247.
Värfälttåget 1808.....	247.
Vargeringen och landtvärnet.....	256.
Sommaren, hösten och vintern.....	263.
Med Adlersparre till Stockholm. Krigets slut.....	266.

Värmlands regemente 1812-1903.....	279.
<i>Närkes och Värmlands regementes delning. Värmlands regemente under krigsåren</i>	
1813—1814.....	281.
Delningen. Förstärkningsmanskap. Beväring	281.
Krigsåren 1812—1814.....	285.
<i>Organisation</i>	294.
Aflöningsväsendets ordnande.....	294.
Manskapet	-98.
Befälet. Musiken.....	313.
Befällets aflöning efter 1833	323.
Kassor	330.
Inre förhållanden.....	332.
<i>Beklädnad och ofria utrustning</i>	337.
Beklädnad och utredning.....	337.
Beväpning. Fanor. Tross.....	350.
Förrädsbyggnader	352.
<i>Öfningar och tjänstgöring, mötesplatser och byggnader</i>	355.
På Varpnäs mö och Trossnäs fält	355.
Öfningarna intill sextioalet	362.
Öfningarna intill åttioalet	368.
Officersöfningar	385.
Öfningarna efter åttioalet.....	388.
Underhåll och byggnader	396.
Seder och bruk	402.

Porträtt.

	Sid.		Sid.
H. K. H. Kronprinsen.....före titeln.		Carl Cederström.....	284.
Alexander Leslie	6.	Otto August Malmberg.....	365.
Axel Lillie	27.	Olof Abraham Bruncrona, 2:a delen . . .	240.
Reinhold Rehbindner	52.	Johan Henrik Rosensvärd.....	373.
Gustaf Gadde, 2:a delen.....	232.	Anders Theodor Wijkander	381.
Henric Magnus Buddenbrock.....	127.	Carl Helmer Falk	384.
Carl Henric Wrangel	129.	Ernst August Winroth	393.
Pehr Kalling	134.	Carl Otto Nordensvan	iv.
Gabriel Spens	172.	Medarbetarne	v.
Gustaf Mauritz Armfelt	175.		

Öfriga bilder.

	Sid.		Sid.
Liffana af år 1658	vid 16.	Roteringslängd för Värmland	12.
Kompanifana af 1686 års typ . . .	vid 16.	Officer och soldat från Karl XI:s tid . . .	60.
Närkes och Värmlands regites dräkt		Soldat från Karl XII:s tid	64.
1719—1812	vid 144.	Capitains Charactershus af Träd	143.
Kompanifana af 1731	vid 160.	Kaptensbostället Artan	145.
» » 1766.....	vid 160.	Rotekista från Värmland.....	163.
Värmlands reg:tes dräkt 1816—1845	vid 336.	Trossboden vid Kristinehamn.....	164.
> » > efter 1845 .	vid 352.	Utsikt från Eda skans norrut.....	277.
Kompanifana af 1815	vid 368.	Monumentet vid Eda skans	293.
Bataljonsfana af 1849.....	vid 368.	Indelta distinktionskorpraler.....	304.
		Indelta korpraler.....	305.

	Sid.		Sid.
Äldre volontärer	308.	Soldattorp	354.
Yngre volontärer	309.	Från en stridsöfning vid Eda skans 1888.	388.
Officerskåren 1864	313.	Vid Kungsvägsröset	389.
Kaptener från sextioalet	315.	Skjutöfning	396.
Officerskåren 1887	317.	Förbimarsch i dubbelkolonn	397.
Officerskåren 1894	319.	Gamla officerssalongen	398.
Offieerarne 1903	321.	Nya officerspaviljongen	399.
Underofficerare 1903	324.	Gata i lägret	401.
Officersvolontärer	325.	Vakten och en del af lägrets framsida .	403.
Musikkåren	329.	Officersbyggnad	404.
B-egementschefsbostället Kärne	333.	Generalmönstring vid chefspaviljongen .	407.
Skinnargården, påbyggt	336.	Matsalen i officerspaviljongen en mid	
Cedercronas käpp	336.	sommardag	409.
Cedercrona reste stenen vid Hjeltin . . .	341.	Regementets damer	411.
Äldre manskap	353.	Fanpluton	vi.

Kartor och planer.

	Sid.		Sid.
Karta till sjuåriga kriget	208.	Pl. 4. Eda skans 1717—18.	
Ställningen vid Savitaipal	244.	•> 5. Profiler till föregående.	
Trakten kring Lier	252.	» 6, 7. Eda skans år 1808.	
Trakten kring Varpnäs och Trossnäs .	356.	» 8. Skansen n:r l Wijnbladh vid Eda 1808.	
Trossnäs fält med nu befintliga bygg		» 9. » » 2Lejonstedt > » »	
nader	360	> 10. » »3 och 4 Adlersparre vid	
Pl. 1. Polen och västra Ryssland . . .	—	Eda 1808.	
—		» 11. Situationskarta omkring Eda skans	
» 2. Gränstrakten mot Norge —		år 1808.	
'f 3. Sydöstra Finland	—		

Rättelser.

Sid. 22, rad. 17 uppifrån.	<i>Står:</i> victoribus.	<i>Skall vara:</i> victricibus.
» 145. Under bilden skall stå:	<i>Kaptensbostället Artan i Segerstads socken i Värmland.</i>	
» 174, rad. 21 nedifrån.	<i>Står:</i> Ahlborn.	<i>Skall vara:</i> Åhlbom.
189, » W »	» Carl Lindroth.	» Carl Linroth. »
191, > 5 »	fänrik Lindroth	fänrik Linroth. » och hans
245, » 22 >	> och hans son	broder. » Kjerrsmossen. »
266, » 10 uppifrån	» Kjensmossen	högrafvande. » mazerska
268, > 7 nedif. i texten >	högrafvade	huset. > 217 man.
275, » 5 >	» magerska huset	687 » »
806, > 11 uppifrån	205 man.	Våxnäs.
B06, > 13 »	. 699 »	Pl. 6. Under den vänstra
334, » 13 >	» Voxnäs	byggnaden skall stå:
6. Under den vänstra byggnaden skall stå:	<i>Kom</i>	<i>KommandantsJiuset.</i>
> • - - » - , ' » högra	» 3 4rtti	<i>Artilleribaracke</i>
> » => nedersta >	> » J«/-	<i>n. Inf.-corps de</i>
		<i>garde.</i>

Tiden före det ständiga knektehållets införande.

Organisation.

Närkes och Värmlands regemente räknar liksom de flesta äldre landregementena sin härkomst från 1634 års regeringsform, hvars 31. paragraf bestämde det inhemska krigsfolkets indelning i regementen och dessas fördelning på landskapen, men i själfva verket går det tillbaka till 1623, då Gustaf II Adolf ordnade det inhemska infanteriets indelning i tio stora regementen, af hvilka trupperna i hertig Karl Filips förra hertigdöme utgjorde ett regemente.

Vill man spåra regementets ursprung längre tillbaka i tiden, så får man gå ända till Erik XIV:s eller Johan IILs regering. Konung Erik förenade visserligen fotfolksfänikorna i Sverige i fyra stora regementen, men dessas sammansättning var alldeles godtycklig och ändrades ofta, och regementsförbandet upphörde dessutom efter konungens afsättning. Inom hertigdömena kommo trupperna efter denna tid att bilda särskilda enheter hvar under sin hertigs närmaste befäl. Inom hertig Karls, sedermera Karl IX:s, hertigdöme, som efter några jämkningar omfattade Södermanland, Närke och Värmland jämte Vadsbo och Valla härader i Västergötland, utgjorde de till 5—7 uppgående fänikorna, om man så vill kalla det, ett regemente, öfver hvilket hertigen förde befälet. När denne 1577 begaf sig på friarerresa till Tyskland, nämnde han Jiirgen Ladow v. Berlin (till Lövenäs) till öfverste för allt krigsfolket inom hertigdömet. Denne efterträddes 1598 af Samuel Nilsson till Hessle (Ross), hvilken 1602 lämnade platsen åt Mårten Buller. När Karl Filip, Gustaf II Adolfs yngre broder, undfick sin faders förra hertigdöme, blef han därigenom öfverste för allt krigsfolket inom detsamma. Efter hertigens 1622 timade död ställdes Konrad Teckelborg i spetsen för knektarna, i hvilken befattning han redan samma år efterträddes af Alexander Leslie. Hertigdömet hade nu blifvit indraget till staten och dess trupper i sammanhang därmed trädt omedelbart under konungen.

Ehuru tiden före 1623 sålunda strängt taget icke hör till ämnet, må fänikornas öden under densamma dock i korthet beröras,

enär de stå i nära sammanhang med den därefter följande tidens företeelser.

De äldsta urkunder öfver värmländskt krigsfolk, som finnas i behåll,¹ äro en i krigsarkivet förvarad handling, benämnd »Peder Larsons rekenskap för the Peninger han opburit och utgifvit haffver thil the Kneckters Löning uti Dal och Wermeland pro Anno 1560» äfvensom på utlämnadt kläde, samt ett där sammastädes förvaradt »Munsterregister af Wermeland och Dal som Per Larsson haffver i Beffalnigh Ano 61 (1561)». Den af Wärmeland och Dalsland bildade fänikan delades i fyra »Quarter», hvilka, hvar och en under sin kvartermästare, omfattade 5 rotar, enhvar delad i 2 underrotar om 10 man; 4. kvarteret hade dock endast en rote med 1 underrotmästare och 11 man. 1. kvarterets manskap var från Dalsland, 2. kvarterets dels från Dalsland, dels från Gillberga, Arvika och Kola gäll i Wärmeland, 3. kvarterets från Fryksdalens, Elfdalens, Millesviks, By, Kils, Nors, Tingvalla och en del af Visnums gäll, 4. kvarteret hade icke särskildt område. Hela fänikan räknade med befäl år 1560 330 man, 1561 337 man.

Från 1562 finnes äfven en räkenskap och rulla öfver samma fänika, som då räknade 443 man; och från åren 1563 och 1564 föreligga räkenskaper för densamma, som då stod under Per Bergs befäl och uppgick till 543 man med befäl år 1563, 511 man det därpå följande året.

Från 1564 förekommer äfven ett »Register på the Knechter Jöns Erson haffver i beffalning på Daall och Yermeland och _ på ____ Mattz vegna(r) uti Norige Brukatt haffver. hvilke munstrade Bleffve aff Magistz Stake och P. Nilson uti Fergelanda på daal then 18 Augusti 1564». Höfvitsmannen kallas ini rullan Jöns Erichson, och såsom befäl uppföras en »fenriick, en profoss — alla med hvar sin dräng —, en »munsterskrifvare», en »wagnmester», en »proviantsmester», 4 »trommeslagare och pipare», 2 »romormästare», en »capland» och 5 »Quarters niester». Fänikan delades i fem kvarter, benämnda efter kvartermästarene; vid andra fänikor förekommer äfven nummer, hvarjämte den första kallas »förlorade hopen» (hakeskyttar). Hvarje kvarter utgjordes af 4—5¹/_a rotar och hvarje rote af 2 underrotar om 8—10 man förutom underrotmästaren. Hela fänikan räknade 501 man, befälet inbegripet, och kom sålunda upp nära på till den normala styrkan, som var 525 man (5 kvarter om 5 rotar om 21 man, öfver- och underrotmästare inberäknade) förutom befälet eller »ämbetena». 1. och 2. kvarteren hade manskap från Dalsland, de tre öfriga från Wärmeland och särskildt 3. från Nordmarks, Grillbergs, Jösse och Näs härader. 4. från Fryksdalens, Elfdalens och Grums, 5. från Visnums-Ölme och Wärmlands Berg (bergslag). Egendomligt synes, att båda dessa fänikor erhållit manskap från samma områden utan någon fördelning dem emellan, och det är uppenbart, att de icke kunna vara en och samma fänika.

¹ Två äldre handlingar finnas visserligen i krigsarkivet, nämligen register öfver knektar i Wärmeland från åren 1552 och 1556, men de äro endast namnförteckningar.

Från samma år, 1564, föreligga rullor öfver tre fänikor, Anders Erichsons, Erich Ålennings och Lasse Böses, hvilka alla tre voro uppsatta i Närke, dock angifves det, att finska knektar blifvit insatta i Erich Ålennings fänika. Förmodligen hade den varit använd i Livland. De tre fänikorna uppgingo till 538, 511 och 289 man.

Sedan lämna urkunderna oss i okunnighet om Närkes och Värmlands knektar ända långt in på Gustaf II Adolfs tid. Endast från 1579 och 1581 omnämnes Wernech Bossons fänika värmlandsknektar, och från 1597 finnes en rulla öfver Peder Jönssons fänika från Närke, hvilken i mars sagda år var på Älfsborgs fästning, i juli i Örebro och i augusti i Stockholm. Och från 1602 förniäles, att Oluff Joenson i Stockholm fick kläde för sin fänika, hvilken utgjordes af 136 man med befäl. Från 1615 omnämnes Eskil Hanssons värmlandsknektar.

Redan i början af Erik XIY:s regering omtalas tre fänikor i Södermanland, benämnda Nyköpings, Rekarnes och Gripsholms, hvilka 1570 fördes af Bengt Nilsson, Tönnes Olsson och Nils Larsson.¹ Dock höll man icke noga på indelningen, utan allt efter behofvet för tillfället blandades manskap från de olika landskapen inom samma fänika, och säkert är, att till och med fänikornas antal växlat.

Såsom ofvan blifvit nämnt, ordnade Gustaf II Adolf 1623 det inhemska infanteriet i tio stora regementen, hvilka borde uppgå till 24 kompanier och 3,600 man, och var regementet från det förra hertigdömet ett af dessa. Dess styrka uppgifves vid denna tid till 2,700 man, sannolikt utom befälet.² Emellertid delades detta stora regemente i verkligheten i två mindre regementen, i det södermanlandskompanierna redovisades för sig och de kompanier, som voro hemma från Närke, Värmland med Dalsland samt Vadsbro och Valla härader i Västergötland, för sig. Alexander Leslie blef visserligen 1623 chef för det stora regementet, men redan samma år upptagas i en mönsterrulla för »Alexander Lestles (Leslies) Regemente uti Södermanland, Nerike och Wermeland» endast närke-värmland-dalslandskompanierna, under det södermanlandskompanierna 1627 ingingo i »Erik Rynings³ regemente», som omfattade 8 kompanier och efter 1634 antog benämning efter landskapet. Att sammanblandning af manskap fortfarande gjordes, inverkade emellertid icke på delningen i stort.

Alexander Leslies regemente upptages i mönsterrullor från 1623 till 13 kompanier, bland hvilka »Öfverste Alex. Leslies», »Öfverste Quartermästaren Thomas Thomassons» och »Öfverste Vachtmästaren Major Mathias Kaggs», öfriga benämnda efter sina chefer, major X:s

¹ Utkast till en Historia om Kongl. Södermanlands Regemente (Stockholm 1786—1794) I sid. 10, 18. — Ar 1572 uppsattes en fjärde fänika (D:o sid. 34).

² Där sammastädes sid. 45.

³ Kyning upptages 1622 såsom öfverstelöjtnant vid det stora regementet, som ofta kalladns »Södermanlands», sedan vid närke-värmlandshälften och 1627 såsom chef för södermanlandshälften (se lefnadsteckniugen n:r 51).

kompani, kapten Y:s o. s. v.¹ Men utom den ordinarie styrkan upptages manskapspersonal till fyra öfvertaliga kompanier. Ar 1627 har antalet kompanier ökats till 14, hvilket någon tid bibehölls men i början af 1630-talet nedgick ända till 8 för att sedermera växla allt efter behovet, så att under kriget med Danmark under Karl X Gustaf regementet till och med var fördubbladt och utgjordes af ett regemente i Tyskland och ett hemma i Sverige.

Alexander Leslie.

(Från senare tid. Ur Beckers världshistoria.)

Befälet vid ett kompani utgjordes numera af kaptenen (kompanichefen, hvilken äfven kunde vara en af regementsofficerarna), en löjtnant, en fänrik, en fältväbel, en mönsterskrifvare, en »sergiant», en förare, en furerare, en rustmästare, 6 korpraler, 3 trumslagare och pipare, tillsammans 18 personer. Manskapsstyrkan borde uppgå till 150 man, möjligen med befälet, men upptages vanligen utom detta till 118, 124, 130 eller 136 man, hvartill koninio 4 mönsterdrängar. Kompaniet delades i sex korpralskap och korpralskapen i rotar om sex man, och utgjordes vissa korpralskap af pikenerare, vissa af musketerare. Såsom »regementsbefäl» upptagas en regementskvartermästare (hade kompani till 1650), en regementspredikant och ända till tre öfriga predikanter, en regementsskrifvare, en skrifvare, en regementsväbel, en regementsbalberare, en andre-balberare, en regementsprofoss och tre »gemene» profosser. Stundom förekommer äfven en major, men denne hade dock vanligen kompani.

Bland de 20 infanteriregementen,² som uppräknas i 1634 års regeringsform, är »Wermelands» det näst sista. Det kom emellertid att utgöras af det redan befintliga Närkes och Värmlands regemente och behöll detta namn, när det icke uppkallades efter sin chef, hvilket ännu länge var det vanliga. Genom regeringsformen inträdde i själfva verket ingen förändring med regementet.

De inhemska regementena utgjordes af 8 kompanier om 126 nian förutom befälet, men Närkes och Värmlands, som hade större manskapsstyrka än de öfriga, sattes, så snart fredliga tider inträdde, på nio kompanier. Under krigen ökades dock antalet kompanier, allt efter som behovet kräfde. Under sådana tider kallades de nio kompanierna »ordi-

¹ Detta benämningssätt bibehölls vid gardesregementena, så otroligt det än låter, ända till 1874, hvarvid kompaniernas ordning bestämdes af kompanichefernas tjänsterang.

² Skulle egentligen vara 21, enär det ena af de båda smålandsregementena delades i två. Af nyss nämnda regementen voro sju finska.

Tiarie», och de tre främsta bland dessa benämndes numera öfverstens, öfverstelöjtnantens och majorens, dock ofta med tillägg af namnet. I alla rullor uppföres manskapet efter härad och socknar, hvarmed aflöningsväsendet, såsom strax skall visas, nära sammanhängde, och härigenom uppkom en ortlig indelning, men denna växlade oupphörligt, och någon begränsad form på kompaniömrådena kan nian först spåra på 1670-talet. Af de nio kompanierna tillhörde tre dock uteslutande Närke, •de sex återstående Värmland; Västgötadelen hade gått ifrån regementet, sannolikt redan vid 1634 års regementsindelnings genomförande. Vid eller något före denna tid gick Dalsland från regementet och öfverflyttades till det västgötaregemente, som senare fick namnet Västgötadals. Dock ingår Dalsland i roteringslängderna för Värmland ända in på 1670-talet.

Med afseende på personalens fördelning och sammansättning gjordes ingen förändring. Hvarje kompani hade sålunda sina 3 »Öfver Officerare», 6 »under Officerare» samt 3 trumslagare och pipare. Manskapsstyrkan växlade dock med socknarna och med antalet utskrifna, men, oaktadt aflöningsväsendet sorgfälligt ordnades, kan man icke spåra någon bestämd manskapsstyrka. Aflöningslistorna och aflöningsräkningarna upptaga all den personal, som erhållit aflöning för året i fråga, men manskapsstyrkan växlar i dessa högst betydligt. Från början af 1680-talet föreligger ett »Oförgripeligt Förslag uppå huru många Kottar sig uthi Närjke o. Wärmeland af Skatte, Crono, Militie och Frällse Hemman kunna belöpa wed indelningen uthi ett wisst Knechtelåll» o. s. v., hvilket förslag tydligen grundar sig på den föregående indelningen. Detta förslag upptager 563 ^s/io rotar i Närke, 917 ^s/i2 i Värmland eller tillsammans 1,480 ^s/4, men med denna uppgift stämmer icke en i Frosterus återgifven, att Närke före det ständiga knekthålllets införande underhöll 456 man, Värmland 1,064, tillsammans 1,520, korpraler inberäknade. Den verkliga styrkan understeg under fredstid - alltid den på ett eller annat sätt föreskrifna och utgjorde sålunda, enligt hvad utförliga besked och anöningsräkningar utvisa, för nedan angifna år följande. År 1656 angifves styrkan till 1,369 man, förutom 260 öfver- och underbefäl. Sedan man genom tre utskrifningar ersatt förlusterna under kriget, uppgick styrkan i slutet af 1658 till 975 man; 143 hade gått åt, sedan det andra fälttågets början, befälet öfver allt - oberäknad! För år 1661 anönades 711 »gamble Knechtar» och 132 »ny-skrefne», för 1664 912 »gemehne Knechtar». Före krigsutbrottet 1675 upptages regementets styrka till 1,223 »gemene». Den 31 oktober 1680 redovisas 58 underofficerare, 55 korpraler, 27 trumslagare och 1,059 »gemene», förutom 14 »fångne och förkomne», 7 rymda och 49 döda, och samma dag 1681 60 underofficerare, 55 korpraler, 30 trumslagare och 56 »gemene».

Om manskapet vanligen var för knappt, så fanns däremot alltsedan trettioåriga kriget ett betydligt öfverskott af befäl, hvilket redovisades

särskildt såsom »reformerade officerare» och användes vid den nyuppsättning af kompanier, som ägde rum under krigen. Dessa »reformerade» åtnjöto indelning och aflöning såsom annat befäl. Deras antal uppgick 1656, sedan de nya kompanierna fått sitt behof fyllt, till 12 officerare, 5 underofficerare och 12 korpraler, 1664 till 27 officerare, 8 underofficerare och 4 korpraler.

Vid krigsutbrottet 1654 bildades fyra nya kompanier, så att antalet blef tretton, men de nya kompanierna uttogos icke på något bestämt sätt ur de »ordinarie», utan dessa omdelades på samma gång mer eller mindre, hvarigenom en betydande oreda måtte uppstått. Nu höllos icke heller länsdelarna i sär, utan Råda, Nyed, Nor, Segerstad samt Bro i Näs härad lades till ett kompani, hvars öfriga delar voro hemma från Örebro och mellersta Närke. Eda, Järnskogs och Skillingmarks socknar förenades med Fryksände och Ekshärads o. s. v. Yid krigets förnyande 1658 bildades ytterligare två kompanier dock, såsom det synes, utan omdelning af de förut befintliga. Endast fem kompanichefer af de fyra år förut befintliga funnos nu kvar. Oaktadt kompaniernas antal ökades, växte, såsom vi funnit, icke regementets styrka, och vid det förnyade krigsutbrottet 1658 funnos kompanier, som icke räknade mera än 30—40 man. En ökning skedde dock genom återinsättande i tjänst af afskedadt manskap, hvarom närmare längre fram.

Efter återvunnen fred gick man ned till det förra antalet kompanier, dock med annan fördelning än förut, men, när krig åter utbröt 1675, tillkom ett tionde kompani, uttaget ur två värmlandskompanier. De öfriga kompanierna hade emellertid delats om, så att fyra nu kommo på Närkes andel. Efter kriget gjordes ny delning, så att antalet på hvardera landskapet blef detsamma som förut och kompaniernas områden blefvo mera afrundade. Redan 1681 bildades emellertid återigen ett tionde kompani i Värmland, dock ganska svagt med hänsyn till manskapets antal.¹

En egendomlig belysning af dåtidens sätt att handskas med truppen lämnar uppsättningen af öfverstelöjtnant Jean Mells infanteriregemente i Tyskland 1672. Till detsamma uttogos nämligen ett kompani af Skaraborgs, två af Jönköpings, ett af Älfsborgs, ett af Kalmar och

¹ De förnämsta tryckta arbeten, som blifvit använda för denna afdelning äro: *Frosterus*: Inledning till Svenska Krigs-Lagfarenheten (Stockholm 1765 och Uppsala 1770); *fferno-w*: Beskrifning öfver Wärmeland (III, Göteborg 1779, ny upplaga Karlstad 1898); *Hamilton*: Krigsmaktens och Krigskonstens tillstånd i Sverige under Konung Gustaf II Adolfs regering (i Vitterhets-, Mstorie- och antiqvitetssakademiens handlingar XVII, Stockholm 1846); *Mankell*: Uppgifter rörande svenska krigsrnagts styrka, sammansättning och fördelning sedan slutet af femtonhundratalet. — (Stockholm 1865); *Wijkmdr*: Svenska krigsförfattningens historiska utveckling (Stockholm 1866); *Prytz*: Historiska upplysningar om svenska och norska arméernas regementen och kårer. — (Stockholm 1867); Und. Betänkande af komiterade för utredning af frågan om Rustnings- och Roteringsbesväret (Stockholm 1869); *Fredenberg*: Anteckningar rörande det svenska indelta infanteriets uppkomst och utveckling (Stockholm 1883); *Mankell*: Svenska krigens och krigsinrättningarnas historia intill 1611, andra delen (Stockholm 1893—1903).

två af Närkes och Värmlands regementen.¹ De två sistnämnda kompanierna fördes af major Pendrich och kapten Dalman och räknade hvardera utom kompanichefen 2 officerare, 6 underofficerare, 6 korpraler, o trumslagare och 150 »gemene», uttagna ur hela regementet. De mönstrades' före afresan i Gröteborg och påföljande år i fortet Carlsburg (vid Bremen). I 1674 års rullor öfver Närkes och Värmlands regemente återfinnas båda kompanicheferna men inga andra

Manskapet till fänikorna erhöles i första hand på frivillig väg, i andra hand genom utskrifmng på grund af den från hedenhös bestående skyldigheten för h värj e man att deltaga i örllig, när sådant påfordrades. Rörande sättet för utskrifningens verkställande funnos till en början inga bestämmelser, utan bildade sig vanan, att, sedan befallning om utskrifning af ett visst antal knektar i en landsända utgått, höfvitsmännen med fogdarnas biträde »nämnde» eller »antogo» lämpliga och dugliga personer inom de härader, i hvilka höfvitsmannens fänika var förlagd. I främsta rummet togos naturligtvis de, som frivilligt anmälde sig, vidare allt löst folk och sådana drängar, som voro minst behöfliga för jordbruket, samt till sist unga, besutna bönder. För att förekomma godtycklighet föreskref redan Erik XIV, att häradshöfdingen och tolfmannanämnden skulle vara närvarande vid förrättningen, hvarförutom något senare tillkom bestämmelsen, att utskrifningen skulle förrättas af två ombud af adeln.

För själfva utskrifningsförrättningen gåfvos 1577 noggranna bestämmelser. Till densamma skulle fogdarna instämma alla bönder, så väl frälse- och krono- som skatte-, jämte ryttare, knektar, präster, husmän, lösa karlar o. a. att på viss tid samlas vid sockenkyrkorna; den bonde, som icke inställde sig, sina söner eller drängar, eller som undandolde någon, ålades plikt af 40—70 mark. För de utskrifna skulle fogden taga säker borgen, så att de icke rymde.

Befriade från. utskrifning blefvo adelns landbönder inom en mil från sätesgårdarna (inom frihetsmilen), hvilket undantag medförde många anledningar till missbruk och un danhållning. Till krigstjänst skulle enligt nyss nämnda förordning uttagas: inhysesmän och sådana, som icke erlade skatt; på landsbygden kringvandrande handtverkare, som icke voro hemmansägare, och som kunde umbäras af allmogen; drängar, som icke voro i årstjänst; öfverflödiga legodrängar hos prästerna på landet och borgerskapet i städerna; landtköpmän och vederlagssvenner (handelsresande) jämte sådana, som icke betalade skatt i städerna; legodrängar hos bönder, som hade en eller två sådana, be-

¹ *Petrelli*: Anteckningar om svenska och finska fanor och standar ----- intill 1686 (Stockholm 1892), sid 75.

roende på hemmanens storlek; en af de bönder, som sutto flera på samma gård, samt söner till bönder, som hade flera än två söner. Fri-kallade voro alla under 20 eller öfver 40 år, alla kroppsligen olämpliga samt bofasta bönder i allmänhet. Lägsta åldern för antagande sänktes dock snart till 18 och stundom till 15 år; högsta åldern steg ibland ända till 60 år.

Sedan de själfskrifna uttagits,¹ indelades öfriga utskrifningsskyldiga inom hvarje socken i ett efter behofvet lämpadt antal grupper, s. k. rotar, hvarefter en man uttogs ur hvarje rote. Med hänsyn till allmogens klagomål öfver begångna missbruk ändrades förfaringsättet 1591 därhän, att antalet man, som skulle uttagas, bestämdes i förhållande till antalet besutna bönder, d. v. s. antalet hemman. Dessa indelades i den för inskrifningen upprättade »Mantals- och Rote-Längd»^s i rotar, hvarefter bönderna själfva inom hvarje rote fingo utse den, som borde uttagas, en åtgärd, som gjorde det möjligt för dem att lega en främmande karl. Vanligen var det äfven den utskrifne tillåtet att lega karl för sig, men stod han i ansvar för denne, i händelse han rymde. Detta utskrifningssätt kom snart allmänt till användande, och vanligen utskrefs en karl från hvart 10. hemman af krono och skatte. Frälset deltog lika med krono- och skattejord, men adeln förstod 1602 att få sin andel nedsatt till hälften, dock deltog frälsejorden tidtals lika med öfrig jord i utskrifningen med rätt för adelsmännen att själfva utse dem, som skulle uttagas.

Utskrifningen var under 16. århundradet mycket ojämn och anställdes, när behofvet kräfde folk. Det var icke heller ovanligt, att utskrifvet manskap afskedades efter ett fälttågs slut för att möjligen en annan gång å nyo utskrifvas. G-runden till större fasthet lades genom beslutet på Linköpings riksdag 1600, enligt hvilket ett visst antal krigsmän till häst och till fots ständigt skulle finnas uppsatt i hvarje landsända och i fredstid underhållas af kronans årliga ränta och upp-börd. Grenom detta beslut, som endast småningom torde blifvit genom-fördt, blefvo utskrifningarna mera regelbundet återkommande och för-rättades äfven i fredlig tid, hvarjämte allt utskrifvet manskap förblef i tjänst, äfven om det var hemförlofvadt. I detta senare afseende stadgade Gustaf II Adolf 1621, att ingen knekt fick antagas eller afskedas annat än vid mönstring af därtill förordnad mönsterherre, samt att en hvar skulle tjäna tjugu år, om han icke var sjuk eller lam eller deltagit i tio krigståg.

Utskrifningarna förrättades efter gårdatal, på sätt nyss nämndes, ända till 1627, då man återgick till personlig uttagning, utskrifning

¹ Säsom själfskrifna ansågos »alla löskedrängar, inhysesmän, driftekarlar, gångande ämbetsmän, öfverflödiga räf- och foglafångare, spantalströskare och försvarskarlar, såväl adelns som andras». Dessa gingo allt framgent utom räkningen. (Hamilton sid. 81.)

² Fullständiga mantals- och rotelängder för Närke och Värmland finnas i krigsarkivet från åren 1627, 1631, 1648 och 1665 samt dessutom flera från Närke och Värmland livart för sig.

efter hufvudtal kallad, hvilken vanligen gaf mera folk. På detta sätt verkställdes utskrifningen år efter år till 1642, då man återgick till utskrifningen efter gårdatal, hvilken sedermera blef den gällande med undantag af några år under Karl XI:s krig med Danmark.

De mycket fullständiga »roteringslängderna» för 1665 års utskrifning gifva ett begrepp om utskrifningens utförande denna tid. Den verkställdes särskildt för hvarterda landskapet, för Värmland i Karlstad den 4 december 1665, för Närke å Örebro slott den 9 juni 1666, och båda förrättningarna leddes af friherre Abraham Leijonhufvud och greve Nils Posse, som undertecknade förteckningarna of ver »dee Nyskrefne Knechter». Roteringslängderna för hvarterda landskapet äro digra luntor, i hvilka alla de besutna jordägarna äro hopslagna i rotar om tio från skatte- och kronojord, tjugu från frälsejord, alla rotarna numrerade i följd och med en af delägarne antecknad såsom »rotemästare». Från hvarje rote uttogos en man, hvilket är med ordet, »knecht» antecknad vid det hemman, ur hvilket han utgått, men för de flesta står jämte denna anteckning af ven ordet »legd». Tillsammans uttogos 66 från Närke och 101 från Värmland. De uttagna insattes på kompanierna, hvar ledigheter funnos. Någon bestämd ordning härför synes icke blifvit följd. Utskrifningen i Dalsland ingår icke i dessa längder.

Utskrifningens storlek växlade såsom nämndt efter behovet, och må några uppgifter tjäna såsom belysning.¹ År 1627 uttogos från Närke 246, från Värmland 376 man, 1629 från Närke 167, från Värmland 323 man, 1630 från Värmland 276, 1631 från Närke 128, från Värmland 324 man, 1641 från Närke 189, från Värmland och Dalsland 434, hvarje följande år till och med 1648 från Närke mellan 90 och 182, från Värmland och Dalsland mellan 156 och 340 man. Vid de tre under åren 1656 och 1657 verkställda utskrifningarha uttogos ur Närke, Värmland och Dalsland tillsammans 1,053 man. För den följande tiden kan utskrifningen för 1665 anses såsom vanlig, kanske till och med något stor. År 1676 i mars utskrefvos från Närke och Värmland 261 man. Från de närmast härefter följande åren finnas inga uppgifter.

Man skilde under denna tid icke mycket mellan öfver- och underbefäl och länge betecknas allt befäl med ordet officerare. Småningom började man dock skilja mellan »Öfver Officerare» och »under Officerare». Såväl de förra som de senare utnämndes vid fänikan af höfvitsmannen, men redan före Gustaf II Adolfs tid erhöilo alla öfverofficerare fullmakt af konungen, och genom 1634 års regeringsform bestämdes, att fullmakter för alla officerare skulle utfärdas af konungen i kansliet. Krigskollegium, som efter sitt inrättande öfvertagit detta åliggande, ville emellertid icke lämna det från sig, och det fordrades Karl XI:s

¹ Mankell: Uppgifter rörande svenska krigsmaktens styrka o. s. v.

ifrån kollegiet, lofvade konungen emellertid 1680 öfverstarna att icke påtvinga dem några officerare »andre vid Jiegementerne varande capable och förtjänste Män till prejudice». Inom de lägre officersgraderna gick befordran vanligen i tur, när icke någon särskild krigsbedrift eller börd eller andra förhållanden medförde undantag. Utnämningen skedde alltid till viss befattning vid visst kompani. Vid generalmönstring kunde mönsterherren afskeda gamla och orkeslösa officerare samt till kungl. maj:ts vidare förordnande antaga nya.¹ Underbefälet antogs af regementschefen och afskedades af honom eller af generalmönsterherren.

Officerskåren var till ålder och härkomst synnerligen brokig såväl under denna tid, som under den närmast följande. En del ädlingar inträdde vid och till och med före 20 års ålder såsom officerare och hunno ganska snart höga värdigheter, såsom Axel Sparre, hvilken efter tre års tjänst i Holland 1675 vid 23 års ålder blef kapten i svensk tjänst och två år därefter öfverstelöjtnant vid Närkes och Värmlands regemente, samt Gustaf Anrep, som, fänrik vid 20 års ålder 1670, efter några års holländsk tjänst återkom till regementet såsom kapten 1675 och tre år därefter blef major (han utbefordrades såsom öfverstelöjtnant 1689). Men äfven inhemska krigsbedrifter kunde medföra hastig befordran, såsom fallet var med Mose (senare adlad Mannerberg), hvilken, om än son till en major, tog tjänst såsom musketerare vid gardet 1672, där han efter ett och ett hälft år blef underofficer. Antagligen var det efter striden vid Halmstad i aug. 1676, som han blef löjtnant, hvarpå i oktober följde utnämningen till kapten vid Närkes och Värmlands legemente. Fyra års officerstjänst var ofta nog för nående af kaptensgraden, under det samtidigt kunde finnas löjtnanter med tjugu tjänsteår såsom officer. Då somliga inträdde i tjänst omedelbart såsom fänrikar, under det andra tjänade sig upp från soldat eller åtminstone från underofficers grad och vunno officersbefordran först efter tjugu eller flera års tjänst och vid 40, kanske 50 års ålder, måste stor olikhet häraf blifva följden, och mellan bredvid hvarandra stående kaptener fanns icke sällan en skillnad i lefnadsålder af ända till 40 år. Lars Lindeberg blef fänrik 1663 vid 51 års ålder, befordrades till löjtnant 1676, till kapten året därpå och lämnade tjänsten först 1694 vid 82 års ålder. Anders Katt, som 2 år var ryttare, 14 år underofficer vid Närkes och Värmlands regemente och därefter 11 år mönsterskrifvare, blef officer 1675 vid 43 års ålder, var fyra år därefter kapten och fick afsked 1703 vid 71 års ålder. Nils Schörs var 1654 underofficer vid regementet men blef först 1675 fänrik och 1689 kapten. Han dog 1701 efter i slaget vid Narva erhållna sår och var då åtminstone nära 70 år.

Efter Karl XI:s krig »reformerades» en del gamla officerare och var officerskåren ganska ung, så att kaptenerna räknade endast få tjänsteår.

¹ Södermanlands regementes historia, IV, sid. 30; Hamilton, sid. 52; *Pihlström*: Kongl. Dalregementets historia II (Stockholm 1903). sid. 28, m. m.

Härpå följde i det hela taget ett stillastående, om. nian frånser därifrån,, att några ledigheter i kaptensgraden fylldes af unga män. Sålunda kom det sig, att de äldsta kaptenerna 1684 tretton år senare bibehöllo' samma platser — en hade blifvit major •—, under det några unga män,, af hvilka en var endast åtta års officer, trängt sig in i graden. Den fjärde löjtnanten 1684 står främst i graden 1697, sedan de föregående dött eller fått afsked, en »för ålder och skröplighet». För fyra af kaptenerna låg lefnadsåldern 1697 mellan 45 och 65 år, för de öfriga fem mellan 25 och 35 år. Bland löjtnanterna fanns 1697 en och annan gråhårsman, som tjänat sig upp från piken eller muskötén, men de flesta, voro unga adelsmän, som kommit i tjänst under 80-talet, och från 90-talet räknade de flesta fänrikarna sina tjänsteår.

I hvilken mån officerarna under midten af 1600-talet utgjordes af adelsmän, kan nu mera icke utletas, ty det var först under Karl XI:s tid, som familjenamn började mera allmänt användas. De, som voro adelsmän, tillhörde emellertid den stora mängden af lägre adel, hvilken ännu föga höjde sig öfver de ofrälse stånden, något som bland annat framgår däraf, att många adliga söner långa tider tjänade såsom manskap eller underofficerare. Många ofrälse officerare erhöilo adelskap,, och icke få gjorde af en eller annan anledning anspråk därpå. Under Karl XI:s tid fylldes officerskåren emellertid allt mera af adelsmän. Af inhemsk börd voro regementets alla officerare, äfven om en och annan hade skotska föräldrar.

Aflöning och underhåll.

Den utskrifne, »lagskrifne» eller »nyskrifne», såsom han kallades, uppbar af sina kamrater i roten, »rotesällar», ett sammanskott i pennningar, s. k. rotepenningar, för hvilket han skulle anskaffa åt sig »undervärja och kläder» men i öfrigt fick behålla. Beloppet af dessa rotepenningar upptages 1630 till 18 daler (kopparmynt), 1654 till 9 daler silfvermynt och senare till 1 daler s.-ni. af hvarje person i roten, hvilket belopp slutligen höjdes till 4 daler,¹ allt af krono- och skattejord, hälften af frälse-, hvadan beloppet blef detsamma. Häraf måste den utskrifne dock afstå 1 daler till Vadstena krigsmanshns. Då värja, såsom vanligen var fallet, och kläder anskaffades af kronan, afdrogs kost-

¹ Intill 1604 var markén den verkliga myntenheten och räknades 4 mark på^en daler silfvermynt, efter nämnda år 6. Efter kopparmyntets införande bestämdes 1633, att en daler silfvermynt skulle motsvara 2 daler kopparmynt, 1643 2 och 1665 3 daler k.-m., hvilket blef bestående till 1776, då riksdalern antogs till högsta myntsört. En daler s.-m. delades i 32 öre. Beträffande myntvärdet må nämnas, att en tunna råg gällde 1555 4 mark (Älin i Sveriges historia, III, Stockholm 1878, sid. 468), omkring 1680 3 daler s.-m. En tunna medelgod spannmål (V* råg, V* korn, 1/2 hafre) gällde 1680 7 daler k.-m. En tunna råg gällde i Värmland omkring 1860-talet 17 rdr. 13,6 öre. (Betänkande angående Eotering och Rustning, bil. B.)

nåden därför och omhändertogs af befälet. Själfskrifna erhöilo rotepenningar af de belopp, som utgingo från hemman, hvilka af en eller annan anledning icke deltog i utskrifningen, eller som undantagsvis tillätos lösa den med penningar.

Knektarnas aflöning utgjordes af årslön, så länge de vistades hemma hos sig eller voro förlagda i borgläger (inkvarterade) på kronans slott, hos präster eller allmoge, månadssold, om de dragit ut i krig. Härtill kom kläde med vissa alnar för hvarje grad, vanligen 4 alnar görliskt för obefordrade. Under tjänstgöring i fredstid bestods äfven fri föda, men i krig fick knekten köpa sig mat hos marketentarna. Under vanliga fredsförhållanden utbetaltes årslönen två gånger om året, vid valborgsmässan och vid mickaëlmässan (30 april och 29 sept.). Aflöningens belopp undergick tid efter annan växlingar, var högre för befälsgraderna än för gemena knektar, var något lägre för »nyantagna» än för »gamla knektar» och växlade stundom efter tjänsteåldern. Borglägret förvandlades småningom till penningar. Längre utgick knektarnas årslön med 6 mark eller 1 ^a/₂ daler silfvermynt med förhöjning efter visst antal tjänsteår. Genom Gustaf II Adolfs lönestat af 1612 och 1614 bestämdes manskapets aflöning till 1 tunna spannmål, 2 daler i penningar och 4 Va daler för kläde. I krig tillkom hvarje man i ett för allt 3 daler i månaden.

Aflöningen i penningar eller spannmål var dock långt ifrån den enda förmån, som förekom. Redan under Erik XIYrs tid medgafs de knektar, som voro ägare af skatte- eller kronohemman, när de voro uppådade till tjänstgöring, frihet från alla ordinarie utskylder, och den bonde, hvars son eller dräng var uppådad, erhöil äfven viss skattelindring. Under Johan IILs tid gjorde sig en sträfvan gällande att förse knektarna med egna hemman, hvilka skulle vara skattefria för ett belopp motsvarande årslönen. De, som icke hade egna hemman, skulle förses med kronohemman, i den mån det läte sig göra. Endast i ringa omfattning torde denna åtgärd ännu låtit sig genomföra, men mot slutet af sin regering iipptog Karl IX samma tanke, i det han 1611 förordnade, att alla under landsfänikorna hörande knektar, som icke hade egna hemman, skulle tilldelas smärre gårdar af två tunnor spannmål eller ett pund smör i ränta, hvilka skulle vara befriade från årlig skatt och alla såsom bevillning utgående utlagor. Gustaf II Adolf gick vidare i samma riktning, i det han 1621 stadgade, att hvarje knekt skulle tilldelas 1 daler af räntan utaf något visst hemman samt dessutom V's hemman, fritt från alla ovissa pålagor. Denna bestämmelse kunde dock endast i ringa mån genomföras under konungens lifstid och mötte äfven sedan svårigheter. Där knektarna icke omedelbart kommo i besittning af hemman, åtnjöto de räntan från dem eller också motsvarande belopp af kronans öfriga inkomster, allt i öfverensstämmelse med den aflöningsräkning, som uppgjordes för hvarje år, och om hvilken strax skall blifva tal.

Af skedade knektar, som under sin tjänstetid blifvit »förlamade», äfvensom änkor efter i krig afgånget manskap, erhöilo för viss tid skattefrihet för sina hemman eller motsvarande ersättning i räntor eller försörjning på kronans slott och gårdar. För ändamålet inrättades 1622 Vadstena krigsmanshus, hvilken inrättning stadfäses 1646. Till det samma anvisades till en början 2,000 daler i hemmansräntor, hvartill kommo frivilliga gåfvor och löneafdrag för alla grader. Krigsmanshuset inrymdes i de förra klosterbyggnaderna och öppnade sina portar 1647 för såväl officerare som manskap. Det var dock otillräckligt, och 1681 stadgades därför, att endast de, som voro »alldeles urgamle, krumme och lame skjutne, så att de med arbete eller på annat sätt icke kunde sig föda», finge anmälas till inträde vid krigsmanshuset.

Befälet aflönades efter samma grunder som manskapet, och växlade

aflöningsbeloppen efter olika tjänstegrader och befattningar. Den ringa tillgången på penningar gjorde det ofta nödvändigt att låta aflöningen i stället utgå i spannmål, kronotondespannmål, och allt niera brukligt blef det att tilldela befälet hemman, fördels- eller tilldelningshemman kallade — årslönen benämndes vanligen fördel eller fördelspenningar —, till bostad. Storleken af dessa hemman var icke bestämd, utan den ränta, de enligt fastställd värdering, s. k. kronovärddi, ansågs gifva, afräknades på aflöningen, och öfversteg den aflöningen. så fick det öfverskjutande beloppet inbetalas till fogden, liksom denne af kronans uppbörd till hemmansinnehafvaren erlade det felande, när räntan icke nådde upp till aflöningsbeloppet. Efter upprättandet omkring 1651 af militiejordeböcker vanns häri en viss stadga. Fördelshemman kunde af innehafvaren bebos, brukas eller bortstädjas efter eget godtfinnande och fick ofta behållas äfven efter af skedstagande. Öfverstar och öfverstelöjtnanter åtnjöto förutom kaptens aflöning kontant lön men tilldelades ofta »förläning på lön och beställning». Ja, det förekom till och med, att sådana förläningar, som öfvergått till innehafvarnas arfvingar, af Karl XI indrogos genom reduktionen såsom gamla militiehemman.

I aflöningsverken från 1564 upptages aflöningen för höfvitsman till 100 mark, fänrik och profoss 60, skrifvare och kvartermästare 40, trumslagare 20, rotemästare 12 och 10, hvarjämte höfvitsmannen erhöll 10 eller 12, fänriken 6 alnar engelskt kläde, Öfriga 6 eller 5 alnar brabanskt kläde.¹

Aflöningsbeloppen bestämdes af Karl IX på det sätt, att en höfvitsman af årliga räntan och oförlänt kronotionde skulle åtnjuta i lön och underhåll 24 tunnor spannmål eller däremot svarande penningar, tunnan beräknad till 6 mark, i borgläger 12 tunnor och till boställe en gård, fri från utlagor; löjtnant och fänrik åtnjöto hvardera i lön 16 tunnor, i borgläger 9 jämte ett hemman; de äldre underofficerarna åtnjöto i ett

¹ G-örliskt kläde värderades under Johan III:s tid till 1 mark alnen, trabanskt till 3 och engelskt till 4—6 mark. (Jlankell: Krigens och krigsinr:s historia, VI. afd., sid. 24. — 1 aln = 59,4 cm.)

för allt 20, de yngre 9, rotmästarna 4 tunnor spannmål. Denna aflöningsstat ändrades af Gustaf II Adolf 1612 och 1614 på det sätt, att iöfvitsman fick 32 tunnor spannmål, 30 daler i penningar och 36 daler för kläde, löjtnant eller fänrik 12 tunnor, 16 och 24 daler samt alla en gård fri. Underofficerarna åtnjöt 5 eller 4 tunnor, 8 daler och 14 eller 12 daler för kläde samt alla en gård fri om 8 daler. En korpral åtnjöt 3 tunnor, 6 och 14 daler. en trumslagare 2 tunnor, 4 och 10 daler.¹ Månadsaflöningen i krig upptages till 40 daler för höfvitsman, 24 för löjtnant och fänrik. 12 eller 8 för underofficerarna, 6 för korpraler, 4 för trumslagare. -

Aflöningsväsenclets ordnande vållade ett drygt arbete och det för regementet årligen af regementsskrifvaren uppgjorda aflöningsverket utgör en ganska diger bok, hvilken måste göras ny för hvarje år. Vanligen börjar detta verk med en »Capital Räckningh» eller »Sluträckning», i hvilken ett sammandrag göres af regementets tillgångar och utgifter för året. I de förra ingå »Ordinarie Ränttan», bestående af .•»wiss ränta» och »owiss ränta» jämte några »extra ordinarie» tillägg (1656 uppgående till något mera än 6,379 daler silfvermynt, 1681 till 6,282 samma mynt), vidare »Kyrkio Tijonden» från Örebro jämte delar af Västerås, Kopparbergs och Södermanlands höfdingedömen (1656 uppgående till något mera än 2,288, 1681 till 2,865 daler s.-m.), hvartill slutligen iomma dagsverks- och skjutsfärdspenningar, tilldelningspenningar, andra tillfälliga inkomster och behållning från föregående år. Summan på »Debet»-sidan uppgår för 1656 till 11,490 daler s.-m. jämte en liten sladd, för 1681 till 14,300 samma mynt. Som alla inkomster utgjordes af spannmål, hvilket för beräkningen skulle omsättas i penningar efter markegång, som kunde vara olika i olika län, så framgår tydligt, att beräkningen icke var någon lätt sak.

På »Credit»-sidan komma de olika kompaniernas, regementsstabens m. fl. andelar, hvilka utgöras dels af hemman, hvilkas räntor äro beräknade, dels af medel från öfriga tillgångar, dels ytterligare af särskilda medel, samt slutligen andra utgifter, som regementet hade att bestrida.

Efter detta sammandrag af inkomster och utgifter finna vi de särskilda kompaniernas räkningar, hvilka på debetsidan upptaga, hvad en hvar af kompaniets personal vore berättigad att åtnjuta, jämte besparade löner o. d., samt på kreditsidan, hvad en hvar verkligen åtnjutit — för de »gemene» dock endast en summa — i båda fallen uppdeladt i »hemmansränta i wisst och owisst» samt »spannmålsunderhold». Härtill sluter sig en »Jordebook» för hvarje kompani, hvari de förmåner, som enligt nyss nämnda sammandrag tillkomma en hvar, äro utförda med angifvande af det hemman, från hvilket hvarje inkomst härflyter. Sålunda

¹ Frosterns, sid. 45 och 51.

² Hamilton, sid. 151.

Värmlands regementes historia.

finna vi, huru de flesta af befälet åtnjuta ett hemman, helt eller halffc eller fjärdedels, samt i »penningar», såsom det kallas, en viss mängd malt, hafre, smör, fläsk, trän, torrisk, hö, ved, dagsverken m. m. och slutligen möjligen för afjämning »tilldelspenningar». För de »gemene» upptages aflöningen i klump för de åtta eller fyra, som tillsammans åtnjuta räntan från ett helt eller ett hälft hemman, undantagsvis för två och i vissa fall för en, när någon är innehafvare af åttondels hemman. Redan 1656 synes en stor del af personalen innehaft hemman, dels krono- och dels skatte-, och 1681 var fördelningen fullständigt genomförd. Då de olika hemmanen icke åtföljde befattningen utan tilldelades viss person och ofta behölls efter afgången, uppstod däraf mycken oreda, och otaliga äro de kungliga bref och resolutioner, som röra hithörande förhållanden. Upprepade gånger klagas öfver, att hemman frånhändes regementet, och att aflöningen icke utföll ordentligt.

Såsom tillägg till denna jordebok finnes ofta en förteckning på de hemman, som äro tilldelade hvarje kompani.

Det i penningar uttryckta aflöningsbeloppet växlar icke endast mellan olika år irfcän äfven samma år mellan olika kompanier, oaktadt olikheterna i båda fallen äro ganska små. För 1656 ligga beloppen mellan följande tal i daler s.-m., då ören och delar af sådana utelämnas: För kapten 95—102, löjtnant och fänrik 46—49, fältväbel 25—27, öfrig underofficer 17—19, korpral 12—13, trumslagare 9 och »gemen knecht» omkring 2. I hvarje kaptens lön ingick ersättning för två mönsterdrängar och i löjtnants och fänriks för en sådan dräng. Öfverstens kontanta lönetillägg upptages till 1,500, öfverstelöjtnantens till 750 daler s.-m., och för majoren upptages på regementsstaben 97 daler. Regementskvartermästaren åtnjöt 95, regementsprästen 53, regementsskrifvaren 51 men regements-»Bardberern» 71 och hans »Gesäll» lika mycket. Ännu 1681 äro aflöningsbeloppen ungefär desamma som de här ofvan angifna.

Bättsväsende, själavård, sjukvård.

Med afseende på rättsväsendet stadgades i den rättegångsordning, som Gustaf II Adolf förelade riksdagen i Örebro 1614, och som kort därefter antogs, att, »på det att den synd och orätt, som föröfvades af ryttare och knektar icke, såsom förut, måtte blifva ostraffad för den orsakens skull, att deras Ryttnästare, Höfvitsmän och andre Befallningsmän tog dem. i hägn och försvar; skulle så väl befälet som gemene Ryttere och Knektar, allt medan de voro hemma eller i borgläger, vara allmännelig landslag undergifne, likasom andre rikets innebyggare», och förbjödos strängeligen ryttnästare och höfvitsmän att för lag och stämma försvara någon af dem underlydande krigsfolk. Då manskapet var förlagdt hemma i landet, stod det under befälets noggranna tillsyn och bestraffades af detta för mindre förseelser. För större förbrytelser och

särskildt för sådana, utöfvade mot befolkningen, kallades manskapet till ortens årliga ting och vanliga rättegångar, där undersökning verkställdes och dom fälldes.

När trupperna befunno sig på tåg eller i krig, hade de sina egna rätter, under- och öfverrätt. I underrätten eller regementsrätten var öfversten eller i hans ställe öfverstelöjtnanten ordförande, 2 kaptener, 2 löjtnanter, 2 fänrikar, 2 sergeanter, 2 furerare och 2 förare, valda af hela regementet, bisittare, med regementsprofossen såsom lagfaren ledamot och de »gemene» profosserna såsom åklagare. I »Öfverste Rätten» var marsken ordförande, och arméns högsta befälhafvare ingingo däri såsom ledamöter.

Till grund för rättsskipningen funnos af Gustaf I och af Erik XIV utgifna krigsartiklar, hvilka af Gustaf II Adolf 1621 utbyttes mot nya, hvilka äro betecknande för konungens sträfvan att i armén införa ordning och disciplin. Att straffen fortfarande äro stränga såsom »harchebusering», mistning af högra handen och utdrifning ur lägret, halsjárn och gatlopp, betingades af tidens uppfattning och arméernas sammanställning af till största delen löst och otygladt folk. Men utom dessa straff förekommo vatten och bröd, mistning af sold för manskap, afsättning för befäl.¹ Om tillämpningen af dessa straffbestämmelser vid regementet förefinnas inga uppgifter.

Tillsynen öfver straffens verkställande och upprätthållandet af ordningen inom lägret ålågo väbeln, regementsväbeln, äfven rättegångsväbel kallad, hvilken befattning dock ofta icke förekommer, när regementet befann sig hemma i landet. Förutom väbeln förekomma stundom rättegångsskrifvare, stockknektar och skarprättare, hvilka alla befattningar dock indrogos af Karl XI liksom ock väbeln, om än sådan fortfarande tillsattes, när regementet ryckte ut i krig.

Själavården handhades af regementspredikanten eller regementsprästen, såsom han vanligen kallades, med biträde af de öfriga prästerna, hvilka antogo benämningen »escadronspräster», men af hvilka endast en vanligen fanns i fredstid.

Sjukvården bestreds af regements-balberaren eller barberaren, såsom han senare kallades, till dess han mot slutet af 1600-talet fick benämningen af regementsfältskär, med biträde af sina tre »gesäller», hvilkas antal dock ofta minskades i fredstid. Någon större skicklighet hos dessa, ganska ringa ansedda tjänstemän var icke att vänta. Deras liksom prästernas ställning förbättrades under Karl XI:s tid.²

¹ Hamilton, sid. 15 o. f.; Fredeberg, sid. 149, o. f. — Bland vanligast förekommande förseelser så väl hemma i landet som i krig märkes rymning.

² Fredenberg, sid. 162.

Beklädnad, Tbeväpning, utredning.

Rörande beklädnadens utseende funnos vid början af denna tid inga bindande föreskrifter. Kläde bestods enhvar af staten och betraktades såsom aflöning. Klädernas snitt var den på landsbygden vanligast förekommande, och deras tillverkning var innehafvarens ensak, liksom han fick förse sig med, hvad han ytterligare behöfde. Lämnade kronan något, skedde det mot afdrag på aflöningen. Detsamma var förhållandet med vapen och öfrig personlig utredning. Vanligen uppbar regementschefen en del af det belopp, som erfordrades till beklädnaden, och besörjde densamma, liksom kronan mot uppbärande af s. k. gevärspennin- gar lämnade pikar och musköter.¹

Karl X Gustaf bestämde emellertid viss snitt på kläderna och viss färg för hvarje regemente, och fick Närkes och Värmlands regemente därvid gröna jackor och vida röda kortbyxor (3 meter kläde bestods hvarje karl). I dessa bestämmelser gjordes 1675 vissa ändringar, och fastställdes därvid äfven färgen på uppslagen, som blef olika mot rockens färg. Efter ytterligare ändringar af 1683 bar Närkes och Värmlands regemente röda rockar med blå uppslag, hvilka dock snart konimo att utbytas mot blåa rockar. Till dräkten hörde ytterligare gra filt- hatt med stora brätten, uppfästa på högra sidan.²

Beväpningen och stridssättet stodo i nära samband ined hvarandra. Den förra utgjordes dels af pikar eller spetsar af olika slag, dels af eldvapen, hvartill kommo mer eller mindre fullständiga rustningar såsom skydd. Till strid ställdes de pikbeväpnade i midten, de med eld- vapen försedda på flyglarna.

Under Erik XIV:s tid ordnades fänikorna med full hänsyn till deras användning. I inidten ställdes tre kvarter, sålunda 15 rotar och 315 man pikbärare såsom »slagordning», närmast intill dem på hvardera si- dan en rote rundelsbärare, försedda med »långa värjor» eller pistoler och sköldar eller »rundlar», samt ytterst på hvardera flygeln en -iförlorad hop» af hakeskyttar, i regeln uppgående till ett kvarter om fyra rotar men växlande efter fänikans tillgång på manskap. Något senare vid- togs den förändringen, att sex man inom hvarje rote af slagordningen och rundelsbärarna försågos med hakar.

Vapnens utseende växlade länge inom fänikorna men blef dock under tidernas lopp allt mera likformigt. Slagordningens manskap kallades »välrustade» eller dubbelsoldnärer, emedan de ursprungligen upp- buro dubbel sold, och förde »spetsar» af ända till 6 meters längd, ytter- sta ledet möjligen kortare hillebarder, samt fullständigt »knektetyg» eller rustning, bestående af stornihufva, krage, bröst- och ryggharnesk, arm-

¹ Wijkander, sid. 163.

² Fredenberg, sid. 175; *Spak*: Några historiska upplysningar om uniformering ocii utredning, sid. 7.

skenor med pucklor, handskar och lårskenor. Dylikt knektetyg bars äfven af rundelsbärarna, hvaremot hakeskyttarna hade mindre fullständig rustning. All personal hade därjämte en värja, kallad »degen», buren i lifgehäng af gult, sämskad t läder.

Under Johan III och hans efterträdare gick det svenska stridssättet med hvad därtill hörde märkbart tillbaka. Under krigen med Ryssland minskades undan för undan de blanka vapnen till förmån för eldvapnen, men under de polska krigen kom bakslaget, och Gustaf II Adolf satte pikenerarna till antal lika med musketerarna — dessa båda benämningar blefvo nu de vanliga — för att sedan bestämma antalet vid ett normalt kompani till 54 pikenerare och 72 musketerare, förutom, befälet. Pikenerarna förde nu en 4—5 m. lång pik, svärd och något lättare rustning än förut, niusketerarna musköt med luntlås, hvartill såsom stöd användes en lös gaffel, svärd och af rustningen endast stormhufva. Muskötpatronerna förvarades från Gustaf II Adolfs tid i en bantlär-taska, buren i en rem of ver axeln, snarlik den under en följande tid brukliga. I den »svenska brigaden», som under Gustaf II Adolfs tid räknade 1,200—1,500 man och ofta utgjordes af manskap ur olika regementen, voro de båda slagen af infanteri, hvilka nu mera stodo på endast sex leds djup med möjlighet till uppdblöring på tre led, så ordnade, att de på fördelaktigt sätt kunde understödja hvarandra.

Med brigadens minskning till 500—400, ja ända till 200 man, ändrades dess uppställning i så måtto, att den ordnades på en linje med pikenerarna i midten, niusketerarna på flyglarna. Brigaden borde nu utgöras af en »esquadron», såsom fyra förenade kompanier en tid kallats, men undantagen från regeln voro talrika.¹ Alla skyddsvapen kommo under denna tid småningom ur bruk.² Pikarna aflades tidtals vid värmlandskompanierna, men mot slutet af detta tidsskede buros de af en tredjedel af manskapet.

Huimdana de fanor voro, under hvilka Närkes och Värmlands fänikor ryckte fram i striden, känner man icke, men sannolikt voro de stora och brokiga, såsom det var tidens sed. Icke mera vet man heller om kompaniernas fanor under Gustaf II Adolfs tid och den närmast därefter följande. Liksom den tidens voro de sannolikt jämförelsevis små med riksvapnet eller med olika sinnebilder och valspråk.

Innan Närkes och Värmlands regemente tillika med några andra trupper på våren 1654 öfverfördes till Tyskland för att sändas till Bremen, där oro hotade, erhöi det åtta nya fanor, om hvilkas utseende man ingenting känner. Detta företag blef visserligen ganska beskedligt, men de långa fälttågen i Polen och Danmark voro väl ägnade att förslita de af tunn taft förfärdigade fanorna. För regementet beställdes

¹ Hamilton, sid. 324: *Mankell*: Berättelser om svenska krigshistoriens märkvärdigaste fältslag (Stockholm 1857—1859), I, sid. 56, III, sid. 855 m. m.

² *Spak*: Några historiska upplysningar angående de blanka vapnen samt skyddsvapnen, sid. 27 o. f.

därför i juli 1658 en hvit och sju papegojgröna fanor af dubbelt taft, och var efter beskrifningen »des Köhnings Nahme inn die vier Ecken des Kranzes gemahlen». Liffanan, som ännu finnes i behåll i lifrustkainrnaren (n:r 175), och som ar afbildad på vidstående teckning, är af hvitt siden med en höjd af 176, en bredd af 184 cm. På ena sidan är den försedd med en stor gyllne lagerkrans med gyllne bär. Inuti kranzen är anbragt en röd sköld och i denna två korslagda gyllne pilar med silfverspetsar och styrfjädrar samt i hvarje vinkel mellan pilarna en silfverros (Närkes vapen). Öfver skölden sitter en öppen krona med rödt foder, öfver denna ett silfverband med inskriften »artibus et armis» (med vett och vapen) och under skölden ett liknande band med orden »recuperatnr gloria» (förvärfvas äran). I öfre hörnen stå i förgyllning bokstäfverna C och G, i de nedre E och S, alla försedda med kunglig krona. Den andra sidan är likadan med den skillnad, att skölden innehåller en svart örn med förgyllda klor och ben samt med en gyllne krona på hufvudet (Värmlands vapen). Bandet är förgylldt med inskriften »cum deo et victoribus armis» (ined Gud och segerrika vapen), Gustaf II Adolfs valspråk. 2. kompaniets fana hade ett gyllne lejon med ett blottadt svärd i framtassarna, 3. kompaniets en bild af lyckans gudinna, 4. kompaniets en harneskklädd arm ined ett blottadt svärd, 5. kompaniets ett gyllne lejon med en krona i tassen, de tre öfriga med en lagerkrans och alla dessutom försedda med latinsk inskrift. Af de tre sistnämnda finnes en i lifrustkammaren (n:r 176).

Ar 1665 begärde öfverste Posse nya fanor för regementet »effter som de gamble, alldeles förnötte ähre, och störste delen opå Fyen förloradess». Året därpå förnyade han sin anhållan, och 1672 gjorde öfverste Gyllenspetz detsamma, men först 1674 i september fick regementet nya fanor, nio till antalet, hvilka året därpå följdes af en tionde. Om dessa fanor känner man icke mera, än att på tyghuset i Köpenhamn förvaras två röda fanor med Närkes vapen, hvilka fanor sknlle gått förlorade i slaget vid Lund och kunna antagas hafva tillhört regementet. De öfriga fanorna utbyttes vid början af Karl XILs härtågmöt nya, förfärdigade i öfverensstämmelse med den 1686 fastställda typen.

Någon ordnad tross fanns ännu icke, utan sammansattes sådan efter behofvet vid hvarje särskildt tillfälle. Inom landet fortskaffades trupernas persedlar medelst uppbådad skjuts. Officerarna fingo själfva anskaffa trosshästar åt sig.

¹ *Petrelli*: Fanor och standar; Und. betänkande af kommittéerade för — — arméns fanor och standar (Stockholm 1897), olika ställen; *Cederström*: Svenska kungliga hufvudbancr samt fälttecken ----- (Stockholm 1900), sid. 181 o. f.

Öfningar och mönstringar.

Om sättet för öfningarnas utförande under dessa tider är icke mycket bekant, och de långa krigen gånge rikligt tillfälle till öfning, hvarför sådan ansågs mer eller mindre öfverflödig i fredstid. Erik XIV föreskref öfningar ned fanikorna och sammandrog flera sådana till gemensamma öfningar, men under hans båda efterträdare synas dylika 'krigsförberedelser kommit ur bruk, och de upptogos egentligen först under Gustaf II Adolfs tid. Från Karl IX:s tid omtalas öfningar vid sockenkyrkorna sön- och helgdagar af det hemmavarande manskapet, och 1636 utgafs den första »exercitieordning».¹ Mera omfattande bestämmelser såväl för öfningarnas anordnande som för deras utförande gånge först af Karl XI och må beröras i ett sammanhang i det följande.

Mönstring förrättades i sammanhang med utskrifningen med det nyutskrifna manskapet och dessutom med hvarje del af regementet, som sändes ut i krig. Under senare hälften af 1600-talet började man äfven att anordna särskild generalmönstring, hvilken på konungens vägnar förrättades af något därtill särskildt förordnad riksråd. Till generalmönstring sarnniandrogos vanligen närkeskompanierna till Örebro, värmlandskompanierna till Karlstad. Mönstringen afsåg att granska regementets styrka och tillstånd, att godkänna de nyutskrifna, om detta icke redan skett, att bevilja af sked åt manskap och äfven åt officerare och öfrigt befäl, hvilka på grund af ålder, sjuklighet eller annan anledning borde aflägnas, samt att afdöma klagomål e. d. Mönsterrullorna från denna tid tipptaga personalen endast till namn, dop- och fadersnamn, och hemvist. Först mot slutet af denna tid börjar manskapet numreras inom kompanierna och angifves året för en hvars inträde i tjänst.

¹ Rabenins, sid. 579: Fredenberg, sid. 205.

Krigen.

Krigen intill 1650.

I hvilken mån värmländska fänikor eller sådana, som voro hemmafrån Närke, deltog i dackefejden eller i kriget med Ryssland under de sista åren af konung Gustafs regering, har man svårt att utgrunda, och detta är också af mycket litet värde att lära känna. Förhållandena voro ännu så oordnade, att man, när behofvet kräfdes, uppbådade folk, hvar tillgång därpå fanns, utan att hålla på några bestämda enheter.

Under Erik XIV:s tid blefvo förhållandena väl något mera ordnade, om än i själfva verket icke mycket: »"Wi kunna, nu efteråt», säger Fernow, »tycka och tro, att det skulle ingen ting öka eller afdraga vår sälhet, antingen en Dansk Prinsessa reste med en Krona mer eller mindre, utmålad på sin wagn, til Tyskland ät stå Brud; men denna tidens Politique fann sig dock wid, ät för en sådan orsak börja et Krig om 3 Kronor i Wapnet, hvilket hufwudsakeligen tog sit säte i Skåne, men hwaraf också Wärmeland hade så dryg känning, ät desåminnelse därå orten bibehåller sig ewigt under sit eget namn. och hvilket är det första, som man til vår tid, genom mundteliga berättelser, får höra omtalas hos Almogen.»

Kriget med Danmark utbröt i början af augusti 1563, då konung Fredrik II med en stark här bröt upp från Skåne och genom Halland tågade till Alfsborg, Sveriges starkaste fästning på västra sidan. Redan den 4 sept. var fästningen i danskarnas händer. Genom svenska härens ankomst från Jönköping måste danskarna emellertid återvända, sedan de kvarlämnat besättning i fästningen. Mot den närbelägna Bohus fästning hade Per Brahe under tiden ryckt fram med från Värmland och Dalsland uppbådade trupper, dock utan vidare påföljd.

Redan under vintern följande år inföllo svenska trupper härjande och brännande i Blekinge, Halland, Bohuslän och Trondjems län. I företaget mot Bohuslän deltog trupper från Värmland, hvilka efter dess misslyckande gjorde ett infall i Norge utan bättre påföljd. I Collards samtidigt utförda tåg mot Trondjem synas trupper från Närke hafva deltagit.

»År 1564 var», säger Fernow, »antingen allt tyst och stilla, eller ock tiger nu Historien därom, såwida något krigsbuller å denna kan-

ten varit å färde; men året därpå, 1565, kommo de Norske ej annorlunda än en bisvärm in i W ärmeland, framforo grufweligen med mord och brand, och aldeles i grund förstörde och afbrände prästegårdarne i Grilberga, Holmedal, Blomskog, Arwika, Kjöln och Fryksdalen. En besynnerlig lycka, ät Kyrkorna blefwo skonta, men plundring hafwa de knapt undgått, och torde man kunna föra hit, hvad Folket på en del ställen berättar, ät deras Klåckor blifwit förda til Norrige.»

I 1565 års krigshändelser på vestkusten deltog åtminstone en närkesfänika, Erich Alennings, ty denna led rätt kännbara förluster vid stormningen af Yarberg i september.

Under året 1566 förekommo inga händelser af vigt i Värmland,, och ovisst är. om trupper från. Närke eller Värmland deltog i fästningsbelägringarna vid västkusten. Däremot synas värmlänningar hafva deltagit i det infall i Norge, som på nyåret 1567 under fogden öfver Värmland och Dal, Peder Nilsson (Gyllenstråle), utfördes, sannolikt öfver Holmedal, mot Akershus i förening med Peder Siggessons (Sparre) framryckning från Dalarna och miderstödt af en annan härafdelning., som under Tönnes Olofsson i mars samlades vid Tingvalla (Karlstad). Akershus belägrades fåfängt och i slutet af maj måste de olika härdelarna återvända med oförrättadt ärende. Härmed synas Värmland och dess gränstrakter blifwit förskonade från kriget. I dess fortsättning i Västergötland och Halland torde några fänikor från Närke och Värmland varit inblandade. Att de under afsättningsfejden mot konung Erik följde sin hertig, oaktadt denne ännu icke öfvertagit styrelsen öfver hertigdömet, var en gifven sak.

I det långa kriget med Kyssland under Johan IIIs regering synes en fänika från hertig Karls hertigdöme hafva deltagit, hvilken fänika sedan 1594 följde hertigen till Stockholm, till konung Johans begrafning. Till striden mot Sigismund uppbådade hertigen allt tillgängligt folk från sitt hertigdöme, och särskildt i slaget vid Stångebro synes det under sin öfverste hafva burit dagens tunga. Sedermera deltog samma folk i belägringen af Kalmar slott.

Till Livland öfverfördes 1600 åtminstone en fänika från Närke, och bland de i det olyckliga slaget vid Kirchholm deltagande trupperna uppräknas äfven två svaga värmlandsfänikor.

Under det 1611 utbrutna kriget med Danmark uppbådades hertigdömet's alla fänikor till ett antal af 5 eller 7, hvilka deltog i den misslyckade undsättningen af Kalmar slott. Under följande års fälttåg, som började redan i januari, utgjorde närkingarna besättning på Älfsborg, som i juni gaf sig efter ett ihärdigt försvar. Värmlandsfänikorna måtte befunnit sig vid hufvudhären, ty Fernow berättar, » att de Norske föllo in på Svensk botten, och intogo, i lului månad 1612, 3 Häradet på Dahls land. De försummade icke heller att göra försök på "Wärmeland; men där war då en Ståthållare, som, åtminstone i sin tid. knapt ägde sin like hwarken på domstolen eller i fält. Bo Ribbing-

uppbådade en Man af kvar j e gård i hela Landet, och lägrade sig ined dem wid gränsen, den han så försvarade, ät åtminstone kunde fienden intet hufwudsakeligt uträtta till sin fördel, innan en önskelig frid blef träffad i Knäred 1613, d. 16 januarii.»

Fred var nu på danska sidan, men på den ryska fortgick kriget ända till 1617, och på den polska mullrade kanonen alltjämt, om än svagt och med långa afbrott. Såväl på den ryska som på den polska krigsskådeplatsen användes hertigdörnets krigsfolk, men det torde icke vara möjligt att utleta, om närkingar eller värmlänningar voro med på någotdera stället. När Gustaf II Adolf omsider 1626 med kraft upptog kampen med polackarna och gjorde Västpreussen till krigsskådeplats, kallade han Leslies regemente att gå ombord på den flotta, som han själf i juni öfverförde till Pillau. Regimentet upptages därvid såsom $\frac{1}{2}$ regemente närkingar med 8 kompanier, $\frac{1}{4}$ regemente värmlänningar med i kompanier — kompaniet med 148 man förutom befälet — de förra sannolikt hopslagna i två skvadroner (bataljoner) under öfverstens eget befäl, de senare på en skvadron under öfverstelöjtnant Mattias Kagg. Under tåget genom Västpreussen följde regementet konungen för att sedan gå i vinterkvarter.¹ Följande sommar, 1627, deltog regementet i fälttåget och i striderna vid Käsemarkt den 11 juli och vid Dirchau den 7 augusti. Härefter gick Leslie med åtta kompanier i vinterkvarter i Pillau, Kagg med de öfriga i Dirchau.

En del af regementet synes hafva varit hemma i Sverige 1628, under det återstoden låg stilla i Pillau, nu under befäl af öfverste Kinemund. Aret därpå finna vi Kagg med 7 kompanier vid den armé, som konungen under sommaren kade samlad vid Marienburg, där Kagg stupade under en mindre strid. Sedan stillestånd i september blifvit ingånget, återvände den ringa återstod, som fanns kvar af regementet, till hemlandet. Det hade nu fått Axel Lillie till chef.

Sedan Närkes och Värmlands regemente genom utskrifning blifvit uppbragdt till 1,200 man, fick dess ena hälft, fem kompanier under regementschefen, ingå i den armé, med hvilken Gustaf II Adolf midsommardagen 1630 landsteg på Pommerns kust.² Skvadronen, såsom denna enhet vanligen benämndes, deltog i det nu följande fälttåget ända till slaget vid Breitenfeld. Genom sjukdomar minskades dess styrka ganska hastigt, hvarför skvadronen i början af 1631 fick med sig förenad en skvadron upplänningar. I det ärofulla slaget vid Breitenfeld den 7 sept. ingick regementet, 512 man starkt på åtta kompanier, tillika med dalkarlar och finnar under de förras chef, Åke Oxenstjerna, i den brigad, som hade sin plats såsom den andra i ordningen från högra flygeln i första slaglinjen. Infanteriet fick visserligen icke tillfälle

¹ Den ofta synliga uppgiften, att närkingarna skulle deltagit i striden vid Mewe i sept. 1626, håller icke streck inför forskningen och bestrides af fankomniittén.

² Det var utan tvifvel denna del af regementet, som mönstrades i Örebro den 18 mars, och som var uttagen från Närke och sydöstra delen af Värmland, intill Elarälven.

;att uträtta lika mycket till segerns vinnande som de andra vapnen, men oakadt det icke ansetts värdigt att föra det ärofulla namnet Breitenfeld på sina fanor, må detta namn dock ingå bland närkingars och värmlänningars stolta minnen. Närke-värmlänningarna följde sedan Gustaf II Adolf genom Thiiringen och Franken och togo under Lillies befäl en verksam del i stormningen af fästet Marienburg vid Wurzburg, där större delen stannade såsom besättning, medan en mindre del följde konungen till Bayern. Följande året, 1633, återsändes regementets svaga återstod till hemlandet, sedan upplänningarna utgått ur föreningen med detsamma. År 1634 sändes regementet med 8 kompanier och en styrka af något mera än 1,000 man under Thomas Thomassons befäl till Preussen,¹ kvarlämnande hemma såsom depot ett nybildadt kompani. Efter stillestånds afslutande i Stumsdorf fick regementet återvända hem. Året därpå fick det afgå till Tyskland, till Baners armé, med hvilken det deltog i de första fälttågen, äfven i slaget vid "Witt-stock, men sedan delades såsom besättning i olika orter, då half-va regementet synes blifvit heni-sändt. I Lennart Torstensons första fälttåg till kejsarens arfländer på våren och sommaren 1642 deltog regementets på krigsskådeplatsen varande skvadron, och den inträffade med armén vid Leipzig i september. Då de kejsrerliga under Piccolomini framryckte till den belägrade stadens undsättning och det för de svenska vapnen och sär-skildt för infanteriet ärofulla slaget vid Breitenfeld den

23 okt. kom till utkämpande, torde regementet *Axel Lillie*. varit med, införlifvadt med någon annan truppdel, ty för detsamma iiptages såsom »slagne vid Leipzig» 3 kompanichefer, 3 underofficerare och 34 korpraler och »gemene».² Den andra skvadronen öf-verfördes på sommaren 1642 till Tyskland och utgjorde sedan besättning i Stettin, där den kvarstod hela det följande året, under det den förut omnämnda skvadronen tillika med regementschefen befann sig i Leipzig. Hemma i landet funnos samtidigt 4 kompanier. Regementets i Tyskland varande del upptages i juli 1643 till 1,258 man, inberäk-

¹ Det mönstrades i Stockliolm den 30 maj och räknade då, 144 befäl, 931 man och 32 mönsterdrängar. Vid mönstring i Elbing den 22 okt. samma år uppgick styrkan till 12 man mera.

² Fankommittén erkänner (sid. 75) förhållandet med förlusterna men anser, att regementet icke deltog i slaget.

nadt befälet, den hemmavarande delen till närmare 600 man. Den i Tyskland varande delen fick sedermera utgöra besättning i olika städer, ända till dess den efter det långa krigets slut 1649 återfördes till Sverige. För den hemmavarande delen fanns däremot rikligt tillfälle till verksamhet.

Vid krigsutbrottet 1643 ökades regementets hemmavarande del så,, att den vid den mönstring, som förrättades på våren 1644, uppgick till 8 kompanier med en styrka af 1,111 närvarande, befälet inberäknadt, 5 fångna, 54 sjuka och 90 nummer obesatta på grund af dödsfall. Chef för regementet var dess förra öfverstelöjtnant Johan Gordon. Bege- mentet ingick i den till 3,200 man uppgående besättningen i Göteborg- och Eyssås skans. Här bands det båda åren 1644 och 1645, så att det

icke kunde taga verksam del i försvaret af sin hemtrakt. Gordon beklagar sig öfver, att största tyngden af försvaret föll på regementet, att större delen af manskapet på nyåret 1645 var insjuknadt, och att så stor brist rådde på officerare, att han för att hålla »wackt, wård och partiers nödgades till officerare förordna »okvalificerade och manhaftige personer», en åtgärd, för hvilken han måste stå till svars inför rådet.

Medan Sveriges stridskrafter från Tyskland mattade det afgörande hugget mot Danmark, bröto norska trupper in i Sverige i Jämtland, Dalarna, Värmland och Bohuslän, men deras företag, som leddes af ståthållaren i Norge, Kannibal Sehested, hvaraf kriget fått benämningen hannibalsfejden, utfördes planlöst och utgjordes hufvudsakligen af plundringståg in på grannens område.¹

»I Gillberga fick mam, säger Fernow, »om ottan den 11 Jan. 1644 weta, att fienden infallit i Wärmland. I Carlstad utspriddes ungefär samma dag, att han var redan kommen till Nors och Grafva socknar, och allt kom i förskräckelse och rörelse. Trummor och klockor började gå. En del af folket plockade med sig något af det de egde, och andra glömde alltsammans, då de hals öfver hufvud gáfvo sig ur staden. Rycktet gick än längre till Ölme härad och Cristinehamn, men alltid med den obehagligaste post, att fienden var uppå dem, härjade och brände — och ju längre det kom i öster, ju mera tilltog förskräckelsen, och en bedröfvelse kom öfver allt folk. Men faran var ännu i sig själf icke så stor, och fienden låg stilla vid gränsen.»

Försvaret af värmlandsgränsen var anförtrodt åt landshöfdingen Olof Stake, hvilken anbefalldes uppbåda allmogen i Värmland och Dalsland till bevakande af gränsen, hvarvid möjligen hemmavarande officerare skulle användas såsom befäl. Eedan i januari var allmogen från Näs och Gillbergs härader samlad i skogstrakten mellan Gillberga,

¹ Detta krig är hufvudsakligen skildradt efter Fernow, 2. uppl. sid. 490 o. f.; *ScTinitler*: Blade af Norges Krigshistorie (Kristiania 1895), sid. 81 o. f.; *Mwifhe*: Hannibalsfejden 1644—45 (Kristiania 1900); bref och rapporter från landshöfdingen och befälhafvarua i riks- och krigsarkiven. — Se kartan öfver gränstrakten mot Norge.

Näset och Nordmarken, hvarjämte bönder från västra Värmland samlats vid Morast bro (nuvarande Charlottenberg) och där börjat uppföra «n skans. Äfven uppsattes i Värmland och Dalsland tre kompanier ryttare ¹ under Gustaf Stake, Ivar Bagge och Johan Bagge, af hvilka kompanier ett förlades i Nordmarken till böndernas hjälp.

En ända till 2,000 man uppskattad norsk truppafdelning bröt tidigt på våren upp från Kongsvinger och tog vägen mot Eda. Den hejdades emellertid vid den färdiga Morast skans och drog sig tillbaka till Magnor, strax innanför gränsen. Härifrån fördrefvos norrmännen dock snart af Olof Stake med ett par hundra ryttare, hvarefter värmlandsbönderna intogo deras skansar, om hvilka händelser dock endast ovissa sägner föreligga. Man befäste sig på båda sidor, och norrmännen byggde skansar vid Magnor gård, Midskog, Torp och Vinger (nuvarande Kongsvinger) samt i Öst- och Vestmarken. Äfven framsköts en afdelning till Magnor bro (nuvarande Eda glasbruk ²) där en liten skans uppfördes,

Endast mindre ströftåg förekommo härefter i Värmland. Sehested vände sig i juni mot Västergötland, brände Vänersborg och belägrade (röteborg. Då han trots hjälp från sjösidan icke kunde bemäktiga sig staden, vände han sig i november åter mot Värmland.

Härifrån hade Olof Stake i september med sina ryttare gjort ett infall i Norge, sedan Gustaf Stake och Ivar Bagge intagit och förstört skansen vid Magnor bro. Johan Bagge hade samtidigt ryckt in i Vestmarken och beinäktigt sig två skansar. Nu voro alla tillbaka öfver gränsen.

Olof Stake synes emellertid hafva lämnat försvaret af Morast skans helt och hållet åt bönderna, och besättningen därstädes minskades småningom. Kommendanten Peder Bondesson lär af allmogen uppburit penningar för att leja knektar till skansarnas försvar men underlåtit detta och själf behållit penningarna. Alltnog då en till närmare 1,800 man uppgående norsk afdelning under öfverstelöjtnant Eichweins befäl den 18 nov. ryckte fram mot Morast, utrymdes skansen utan strid af bönderna. Endast kommendanten, hans löjtnant, Salomon Göranson, och en korporal stannade kvar och togos till fånga.

På norska sidan drogos allt mera trupper till Morast, och Sehested tog själf befälet därstädes. I början af december hade han samlat en styrka af omkring 4,000 man med 18 kanoner, och med större delen häraf ryckte han den 15 dec. till Eda och den 19 till Hammar.

Olof Stake, som förgäfvades anhållit om förstärkningar, hade med sina ryttare och några tusen bönder jämte något folk från Karlstad

¹ Äfven ett fjärde kompani omnämnes, som skall hafva varit med i striden på By-sjön. — Huru uppsättningen af dessa ryttare tillgick, känner man icke, men i ett bref från konungen till riksdrotset af dec. 1658 omnämnes, att »af de gamle förlofvade officerare och knektar jämväl upprättats ett compagnie af 100 man, dem man kan bruka till ryttare eller dragoner».

² Gränsen gick vid denna tid något längre åt öster än nu. i det den följde de båda Älfvar, som flyta tillsammans vid Magnor bro.

dragit sig tillbaka till By, där en förimggning blifvit anlagd tvärs öfver vägen, hvarjämte en vak upptagits öfver sjön till Hvittensten. Porphuggningen och vaken besattes af bönderna; på högra flygeln vid Hvittensten ställdes rytteriet och en afdelning värmlandsfinnar. Sedan norrmännen med en del af sina trupper förgäfves sökt tränga fram utefter sjön, ryckte Sehested den 22 fram med hela sin styrka, rytteriet och en del infanteri på isen och utefter östra stranden, hufvuddelen af infanteriet jämte kanonerna mot förhuggningen på västra stranden. Man sökte med hjälp af plankor komma öfver vaken men misslyckades, och norrmännen ledo här betydande förluster, i synnerhet dragonerna, som skola förlorat större delen af sina hästar.¹

På svenskarnas vänstra flygel, där kaptenen vid Närkes och Värmlands regemente Lorentz förde befälet, blef striden af ven långvarig; bönderna höllo tappert ut bakom sina förhuggningar, äfven sedan det fientliga artilleriet öppnat eld. Då anfallet mot fronten af ställningen icke lyckades, sände norrmännen 300 man omkring dess vänstra flygel. Dessa lyckades nå en höjd bakom förhuggningen och framgingo därifrån till anfall. Ammunitionen började taga slut på svenska sidan. Karlstadsborna skola sökt hjälpa sig med att använda tennknapparna i sina rockar såsom kulor, och då kaptan Lorentz sårades och blef urständsat. att föra befälet, uppgåfvo bönderna i mörkningen sin ställning oeh skingrades hvar och en hem till sitt. Olof Stake med rytteriet, hvilket liksom det norska icke synes hafva tagit stor del i striden, drog sig tillbaka ända till Frykerud.

Sehested fortsatte emellertid icke sin framryckning inåt landet utan begaf sig efter några dagars uppehåll vid Amot söder ut, och kriget blef nu från hans sida uteslutande ett härjningståg. Under slutet af 1644 och början af 1645 utplundrades fullkomligt Eda, Kola, Skillingmarks, Jernskogs, Karlanda, Holmedals, Töcksmarks, Östervallskogs, Trankils, Fogelviks, Silbodals, Blomskogs, Silleruds, Svanskogs och Långseruds socknar i Värmland samt Tössbo härad i Dalsland.

Sehesteds framfart förmådde emellertid svenska regeringen att vidtaga kraftigare åtgärder till Värmlands försvar. I midten af januari 1645 förordnades generalmajor Gustaf Otto Stenbock att taga befälet därstädes och ditsändes trupper från Uppland, Dalarna, Västmanland, Västergötland och Skåne. Redan i början af januari var öfverste G. Oxenstjerna med 4 kompanier af Upplands regemente, en del allmoge från Bergslagen och 6 kanoner i framryckning mot Gillberga, då han fick imderrättelse om, att Olof Stake, som ånyo samlat en del allmoge och med denna tagit ställning vid Byälfven, där blifvit anfallen och

¹ Fernov omtalar, huru de svenska bönderna höggo upp en lång vak i isen på By-sjön för att Mndra norrmännens framryckning, oeh "berättar vidare: »Eljest hvad fältslag på is angår, är ock här ett artigt krigsgrepp omtaldt bland folken. Norska och svenska bönder möttes till någon myckenhet på en sjö. De konimo öfverens att slå man för man, oeh den som tappade skulle nedsänkas och dränkas i en därtill upphuggen vak. Sedan mistningen å båda sidor var lika stor, togo de kvarblifna fram sina bränvinsflaskor, togo sig 'so gu en dram eller to' och förö som vänner hvar hem i sitt land igen.»

hans folk skingradt. Oxenstjerna drog sig då bakom Norsälfveii och tog kvarter vid Varnäs.

Stake synes emellertid snart åter samlat sin allmoge bakom Byälfven, där bron vid Seffle upprefs. Ryttarekompanierna franiskötos mot Åmål, där de den 12 jan. blefvo anfallna och slagna af norr-männen. Ivar Bagges kompani blef härvid fullkomligt upprifvet, så att blott Bagge själf med 8 ryttare och standaret kommo undan.

Korska hären stod nu vid Åmål midt emellan Oxenstjerna och de svenska trupper, som under öfverste Johan Wrangels befäl genom Dalsland voro på väg norrut. Xågra dagar efter striden vid Åmål iippbröt Oxenstjerna från Xor. förenade sig med Stake och ryckte fram till Björnö och Aspsäters bro. De första dagarna af februari anlände Stenbock till Värmland medförande en del trupper, bland hvilka två kompanier af nyutskrifna rekryter för Närkes och Värmlands regemente. Den svenska styrkan torde uppgått till omkring 2,500 man, och Stenbock ryckte nu söderut. Han lyckades icke vinna förening med Wrangel, men då norr-männen i slutet af februari drogo sig tillbaka till gränsen, var han oförhindrad att enligt gifna föreskrifter vända sig mot Morast.

Redan i slutet af januari hade Olof Stake med 152 man anländt till Strand i ISPy socken, där samtidigt 162 man allmoge från Bergslagen under bergmästaren Harald Olofsson inträffade. Stake framhåller i en skrifvelse af den 31 jan., att vid Eda funnes en god ställning, men att hans folk icke räckte till att besätta den, hvarför han i stället ämnade försvara passet vid Bysjöns södra ända.

Kort efter sin ankomst till västra Värmland försökte Stenbock storma Morast, hvars besättning vid denna tid uppgifves till 200—300 man under befäl af kapten Leon, men misslyckades, hvarpå han lät sina trupper slå läger vid Ragnerud. Här låg han i det hela taget overksam, väntande på mera trupper och på förnödenheter, hvarpå det synes varit ständig brist. Några mindre ströftåg gjordes dock. Så sändes en styrka in i Vestmarken, hvarviel den intog och förstörde Jerpset skans och nedhögg hela dess besättning; äfven gjordes i början af maj ett misslyckadt försök mot skansen vid Magnor bro.

Efter ankomsten af förstärkningar och förnödenheter i förra hälften af maj skulle det emellertid blifva allvar mot Morast.

Sedan en del af Stenbocks trupper under befäl af öfverstelöjtnant Cruus några dagar legat mellan Morast och Magnor bro, uppbröt hufvudstyrkan den 24 maj och gick mot Morast, där Stenbock lät uppfordra kommandanten att gifva sig. Denne förklarade sig villig härtill mot fritt aftåg, och som Stenbock visste norska trupper vara i antågande, medgaf han detta, men bestämde icke någon viss tid för aftåget. Utan att vidare uppehålla sig vid Morast fortsatte Stenbock mot Magnor bro. Besättningen därstädes satte eld på skansen och tog till flykten mot Magnor efter att hafva förstört bron. Vid Magnor

skans gick det på samma sätt; besättningen tände eld på befästningarna och flydde till Midskogs skans, som samma dag delade de båda föregående öde. Vid Midskog upphörde förföljningen; Stenbocks trupper kvarstodo där några dagar och gingo sedan tillbaka öfver gränsen. Från Morast fick nu besättningen, som uppgick till 16 befäl och 162 man, fritt att åta sig, mot det att befälet, som bestod af tyskar och skottar, lofvade att genast »danka af»; af manskapet voro de flesta sjuka.

Enligt erhållen befallning lämnade Stenbock efter Morast eröfrini" befälet i Värmland till öfverste Villiam Philip, som där fick behålla omkring 1,000 man, hvaribland 2 kompanier G-ordons folk och 3 kompanier Olof Stakes ryttare, hvarjämte så mycket allmoge från Varmland som möjligt skulle hållas samlad. Fram på sommaren öfvergieli befälet till öfverstelöjtnant John Utter, och trupperna i Värmland synas hafva betydligt minskats. De båda närke-värmlandskompanierzti. sändes till Västergötland.

Några vidare krigsrörelser förekommo icke i Värmland under detta krig, hvilket i september afslutades genom freden i Brömsebro. De lidanden, befolkningen under de båda krigsåren hade haft att utstå, *vät* icke ringa. Stake framhåller upprepade gånger i sina skrivelser. «U befolkningen är iitarmad af den ständiga vakthållningen vid gr&:::e_ och af fiendens plundringståg. Han begärde, att Värmland och D>— s-land för år 1645 skulle befrias från utskriining, något som dock **iekc** kunde medgifvas på grund af rikets betryckta läge.

Krigen under Karl X Gustaf.

I Karl X Gustafs danska och polska krig kom regementet att . . en verksam del, på samma gång det såsom vanligt fick sin sär- . - kamp att genomföra vid norska gränsen.

Då styrelsen i staden Bremen, h vilken genom westfaliska tre-ier tillfallit Sverige, på våren 1654 med vapenmakt sökte hindra stitni.- laren därstädes, fältmarskalken Königsmark, att uppföra några skitar kring staden, blef det nödvändigt att öka hans trupper, och blj.n . svenska regementen, som öfverfördes till Bremen, var äfven Kärfr§ Värmlands regemente under öfverste v. Essen af Zelle.

Den 29 juni mottog denne en den 25 i samma månad afsänc e:i_- ning att den 12 juli vara med en viss del af regementet i Sto:i^:-n, Oaktadt det afstånd af »40—50 mil-, som en del värmlandssoldater _; till samlingsplatsen, kunde regementet den 18 juli undergå munsttin.: : Stockholm och därefter inskeppas på fartyg. Det utgjordes härvid af 8 kompanier, nämligen öfverstens. överstelöjtnantens samt kartr-eizi Gralles, Podolinus', Wartlaus. J. Petterssons (sedan Moses). Myr: :_- och Gjertssons. Såsom vanligt vid denna tid sammanbiand;, res i : nya kompanierna manskap ur de gamla. Kompanierna räkr?_ ..T 11- —

118 »gemene», tillsammans 933 förutom fulltaligt befäl. Bremarna föllo «nart till föga och från Bremen fick regementet gå till Pommern att •där intaga vinterkvarter.

Under vintern mognade konungens plan att bekriга Polen, och i juni 1655 sammandrogos i Pommern under fältmarskalken Wittenbergs befäl de till bortåt 20,000 man uppgående trupper, till stor del nyvärfvade, med hvilka fälttåget skulle öppnas. Bland dessa trupper ingick äfven Närkes och Värmlands regemente. Detta mottog före uppbrottet iörstärkningsmanskaf, och den 15 aug. redovisar det 27 officerare, 53 underofficerare, 935 manskap — af hvilka 144 sjuka — och 32 mönsterdrängar. Kompanierna voro desamma som förut, delade mellan öfverstens och öfverstelöjtnantens skvadroner. Till Stettin anlände ytterligare kapten Alex. Thonissons kompani med 93 gamla och 54 nyutskrifna knektar och kvarblef i staden, hvarifrån mindre afdelningar sändes till Wolgast, Peenemiinde, Wikers skans och Svino, vidare ett under kapten Kyhn (Kyrhne) ställdt kompani om 85 man, som till största delen förlades i Btitow, samt 34 knektar af kapten Anreps kompani, »afsedda - att kommenderas under Öfverste Welborne Wellam Philps B,egimente».

Den 3 juli bröt Wittenberg upp från Stettin,¹ och regementet fick följa honom på hans tåg öfver polska gränsen fram till Uscs vid JStetze, där en påträffad polsk armé genom fredlig uppgörelse bragtes till upplösning. Efter två dagars hvila fortsattes vägen till Schroda i Posen, där Karl X Gustaf och dennes från Sverige ankomna trupper inväntades. I midten af augusti skedde föreningen med dessa i Conin, dit Wittenberg förflyttat sig. och nu började jakten efter polska konungen Johan Casimir. Fjorton dagar senare stod armén utanför Warschau, som gaf sig. En vecka därefter var regementet i första dusten med polackarna vid Opoczno, där striden efter få minuter var afgjord, fast förföljandet räckte till långt in på aftonen. Den 14 september stod Karl X Gustaf framför Krakau, hvilken stad genast började belägras och gaf sig en månad senare. Bland den besättning, som under generalmajor Paul Wtirz' befäl kvarlämnades i staden, ingingo två kompanier af regementet med 120 nian, hvilka vet man dock icke. Sannolikt uthärdade de belägringen af staden och deltogo i dess tappra försvar och i dess uppgifvande i aug. 1657.² Vid Krakau uppgick regementets styrka till 797 »gemene». Stupade eller »slagne» voro 24.

Från denna tid till påföljande vår saknas alla underrättelser från regementet, ty de af Mankell anförda äro påtagligen icke riktiga. Från våren 1656 förskrifver sig utan tvifvel ett besked utan dagteckning öfver Essens regemente, »från Elbingen kommet», och inunder försedt

¹ Se kartan öfver Polen och vstra delen af Ryssland.

² Detta antagande grundar sig Imfvudsakligen på Mankells uppgifter, ty hvarken i regementets för öfrigt mycket knapphändigaf papper från denna tid eller i Wiirz' brefsamling eller riksregistraturen namnes något om värmlandstruppers befintlighet i Krakau. Endast på en uppgift i riksarkivet omnämnas 2 kompanier af Essens regemente med 120 nian bland Krakaus besättning.

med upplysningen »logera på torpen vid Neventeisch». Detta besked upptager 6 kompanier, nämligen: öfverstens, öfverstelöjtnantens, majorens!'. kaptenerna Gralles, Podolinus' och Myrmans med en sammanlagd styrka af 12 officerare, 18 underofficerare och 170 manskap. 223 man upptagas såsom »hemma i landet». Att dessa skulle blifvit hemsända, förefaller otroligt. Möjligen menas i stället »inne i landet», och skulle detta antagande kunna innebära möjligheten af, att en del af regementet (inlagt med konungen i hans äfventyrliga färd söderut på nyåret 10' och i hans ännu äfventyrligare återtåg mot nordn, då han vid >. höll på att blifva instängd och tagen till fånga. Till detta antaga-i inkommer man ytterligare genom de talrika anteckningarna i möns:fi; lilorna »slagen vid Sandomir» o. s. v. I början af april skulle denna are: - stod blifvit lämnad i "Warschau såsom besättning och efter stadens fall den 21 juni med en styrka af 128 man inträffat vid hufVudarmén, em uppgift, som återfinnes på ett besked af den 9 juli.

Äfven beträffande fortsättningen af polska kriget äro iv.:~:~:i::~:e:m» rörande regementet ytterst knapphändiga. Sannolikt förstärkte- let fram på sommaren 1656 genom sändning hemifrån, ty enlir: **ett styrkebesked** från denna tid skulle det i sju kompanier ägt ö^v. : : •_ >e-håldne», sannolikt utom befälet och oberäknadt kompanierna i Krakau. Troligen utgjorde det besättning i Preussen eller P:-_•_-:-:~^L Ivertill man äfven kan sluta af den omständigheten, att erlir: styrkebesked från slutet af året antalet »behåldne» uppgick till 565. AI gången, från hvilken tidpunkt räknadt vet man icke, uppgifves i serp.st anförda besked till 223.

Då konungen i juli 1657 gick att bekrir;. Ismark och med en ingalunda talrik armé tågade landvägen till den nya krigsskådeplatsen, var regementet icke med. Alla dess delar torde vid denna tid hafva befunnit sig i norra Tyskland, och sedan 2 kompanier blifvit lämnade i Stettin, togs regementet med återstoden eller 8 kompanier och ."i.". man i början af oktober ombord på flottan- och fördes jämte några andra trupper till den af svenskarna sedan någon tid inneslutna fästningen Frederiksodde (nuvarande Fredericia). Regementet kom tids **nog** fram för att få deltaga i stormningen den 24 okt. Det kvars:: l sedan vid Frederiksodde och i trakten däromkring men led mycke: : sjukdomar, så att dess styrka den 26 dec. i 7 kompanier upptages t:— endast 21 officerare, 42 underofficerare och 274 manskap.

¹ Itankells uppgift, att en skvadron af regementet skulle deltagit i slaget vid schau. bestrides af fankommittén. Af de sist nämnda beskeden framgår, att ett komp* i slutet af året befann sig i Nyefved skans (troligen vid Stettin), ett i Danzig. J.: l öfriga kompanierna saknas uppgift. Enligt en »Rulla uppå de utkommenderade c:~ och gemene kneckter som efterblefvo utti Stettin» den 26 juni 1656 skulle dessas '-""— uppgått till 2 officerare, 4 underofficerare. 77 manskap. Hvert hufvudkrafterna gir.:. man dock icke veta.

² Om hela styrkan fördes sjövägen, eller om någon del gick landvägen, kan i" -- q gifvas, ty bestämmelserna ändrades flera gånger och man vet icke, hvilken som 51"1 utfördes.

Med den ringa återstoden af föga mera än 100 man deltog regementet i tåget öfver Lilla Balt den 30 jan. och i öfvergången af Stora Balt den 7 febr. Med föga mera än 5,000 man skrämde Karl X Gustaf danska konungen att begära fred, och efter dennas af slutande fick regementet återvända till hemlandet.

Genom tre utskrifningar under loppet af åren 1656 och 1657 kunde regementets hemmavarande del ganska betydligt uppbringas, samtidigt med att förstärkning utan tvifvel sändes till Tyskland. Vid i febr. och mars 1655 företagen mönstring räknade de fem hemmavarande kompanierna 461 man, hvaraf 160 nyskrifna, förutom befäl. I dec. 1656 utgjorde hela personalen vid samma fem kompanier ¹ 468 man, hvartill kommo två kompanier »reformerade», d. v. s. bildade af »gamla knektar», som fått af sked med villkor att vara krigstjänstskyldiga under tio år. Deras sammanlagda styrka uppgick till 182 man med befäl. Ytterligare redovisas 120 man, använda vid Arboga graf och annorstädes. Aret därpå mönstrades regementet med 823 man i sex kompanier och 185 i de två reformerade, befålet inbegripet men utom de nyss nämnda på olika håll använda.

På nyåret 1657 befann sig en skvadron på fyra kompanier i Göteborg, och sannolikt var det samma skvadron, som ingick i den härafdelning, hvilken under befäl af riksdrotset Per Brahe på sommaren sammandrogs i Halland och under G. O. Stenbocks ledning trängde danskarna tillbaka till Skåne, hvarvid skvadronen äfven deltog i den visserligen föga betydande striden vid Gennevadsbro den 13 aug.

Från Bohuslän hade danskarna i juli öfver Götaälf infallit i Västergötland, och här utkämpades smärre strider, den s. k. krabbefejden, hvilken slutade med. att danskarna måste draga sig tillbaka. I dessa strider deltogo återstoderna af regementet, hvilka från början varit afsedda till tryggande af värmlandsgränsen.

Betydelsen af passet mellan Bysjön och sjön Hugn, strax söder om Eda kyrka, där stora vägen från Kongsvinger går fram, hade nu uppmärksamrats, och redan 1656 hade Gabriel Oxenstjerna här börjat uppföra den skans, som fick namn efter socknen. Arbetet fortgick under hela våren 1657 och utfördes af uppådad allmoge. Enligt Fernows uppgift skulle skansen hafva sträckt sig från landsvägen ända till Bysjön, men sannolikare synes, att den haft ungefär samma storlek och form som under Karl XILs tid (se planen af Eda skans jämte kartan öfver trakten kring denna), men att mellan den stora skansen och Bysjön legat en mindre befästning.

Emellertid synes Morast skans varit underhållen under den föregående fredstiden, och genast vid krigets utbrott besattes den af ett kompani »hemförlofvade knekter».

¹ Genom den täta växlingen af kompanichefer är det icke möjligt att följa de olika kompanierna.

Befälet vid värmlandsgränsen fördes från krigets början af generalmajor Gustaf Oxestjerna, men frampå hösten sändes denne med större delen af de i Värmland befintliga trupperna¹ till Västergötland trots landshöfding Soops anmälan till regeringen, att i Eda skans då blott koinme att kvarblifva 50 man till fots och 40 till häst jämte det förut omnämnda kompaniet hemföiiofvade knektar.

Efter Oxestjernas aftåg till Västergötland öfvertogs befälet i Värmland af öfverste Klas Fleming. Året 1657 synes för öfrigt för-lupit lugnt, hrad Värmland beträffar; föga fientliga trupper synas varit samlade mot gränsen. Emellertid skall en norsk afdelning harva lyckats genom öfverraskning bemäktiga sig Eda skans, men omedelbart därefter åter blifvit fördrifven.²

I början af februari följande året, 1658, var Eda skans utsatt för ett allvarligare anfall. Om detta skrifver Fleming följande:

»Fienden har den 11 Februari på morgonen kommit på skansen från södra sidan och stormat de spanska ryttarna, innan larm gjordes af någon af försvararne, hvilket aldrig varit att förmoda för de många vakter jag på alla sidor har haft. Vakten vid Tälle, som var anför-trodd korpralen Erik Eriksson, hörde ett niarcherande där förbi gå, men gjorde dock icke det ringaste alarm, utan gingo ut med bloss däråt marcherandet hördes och märkte ej mera än att några personer gått där fram, ty de hade gått i sina spår alltifrån sin skans öfver Bysjön. De hade blifvit varsnade från en skans bygd mellan Eda skans och Bysjön, där vakten velat göra larm, men dock ingenting blef gjordt af deras löjtnant, Bengt Larsson, ehuru väl han såg fienden marchera där förbi och fram till den vägen, som om sommaren kommer söder ifrån och löper in i skansen, där alltså ej blef det ringaste alarm förr än fienden stod invid skansen och med stormande fortsatte, hvilket jag med mina soldater fort motsatte mig, menande att så snart med styc-kena var larm skjutet, skulle alla mina med förordnade officerare fort assistera, hvilket intet skedde, utan kapten Jöns Larsson med sina bönder förlupo skansen, sammaledes löjtnant Bengt Larsson i den andra skansen stod med sina bönder i bergen och såg på och lopp sin kos och inte det ringaste sekurtderade. Löjtnant Lars Olofsson, sorn. anförde dragonerna, reste 1¹/_a mil innan han stannade. Måste alltså jag med mina officerare och soldater så uti strid, att jag blef skjuten med en förgiftad kula genom armen, men måste fienden fly ur skansen, utan att skada styckena, men i denna oförmodade rencontre kom eld lös uti kapten Jöns Larssons höstall, hvarigenoin vår proviant äfven blef upp-bränd, och när fienden var förjagad, befallde jag strax fänrik Olof Pers-son att utsätta vakterna, hvilket han ock efterkom med det folk vi kvar hade. Och kunde jag ingalunda lemna ammunitionen och styc-

¹ I ett aflöningsförslag af den 25 juni upptagas vid värmlandsgränsen 1 kompani ryttare med 147 man och 14 kompanier knektar med 1,568 man.

² Hvarken Oxestjerna, Soop eller Fleming omtalar emellertid någon sådan händelse.

kena förr än på aftonen, då värken mig så hårdt antastade, att jag ej längre där kunde blifva utan måste resa längre in uti landet och söka mig en barberare, och ligger nu uti Brunskogs prestgård.»

Längre fram i februari förbereddes ett infall i Norge från Värmland under fältmarskalken Douglas med en styrka af omkring 2,600 man, bland hvilka upptogos 2 kompanier »hemförlofvade knekter» af Närkes och Värmlands regemente samt 400 bönder, som af landshöfding Soop skulle uppåddas i Närke och Värmland. I Eda skans skulle kvarlämnas omkring 800 man, däraf 2 kompanier »värmländske ryttare» samt 200 man hemförlofvade knektar från Närke och Värmland. Det påtänkta anfallet synes hafva afbrutits genom fredsslutet.

Då Karl X Gustaf i augusti 1658 återupptog kriget och dels från Holstein, dels från Skåne landsatte trupper på Seland, befann, regementet sig Hand de senare. Det fick till en början deltaga i anfallet mot Kronoborgs slott, som gaf sig den 6 sept., och var därefter med om belägringen af Köpenhamn liksom i den misslyckade stormningen natten till den 11 febr. 1659. Elfva kompanier befunno sig då på Seland och fyra i Värmland. Af de förra sändes tre på hösten sistnämnda år hem att utgöra stam för den uppåddade allmogen, hvar emot de öfriga fingo stanna på Seland till krigets slut påföljande år. Deras styrka minskades dock betänkligt, så att de i mars 1660 räknade föga mera än 300 man. Såsom »fångna på Fyen» upptogos vid sagda tid 7 officerare, 18 underofficerare och 136 manskap, utan att man har sig bekant, när tillfångatagandet kan hafva skett. Flera fanor skulle vid samma tillfälle gått förlorade.

Under den korta fredstiden hade de i Värmland stående trupperna sannolikt förblifvit samlade, ty i december väntades öfverstelöjtnant Anrep med värmlandsfolket till Bohuslän.

Under år 1659 synas inga krigshändelser timat i Värmland. Befålet i Eda skans öfvertogs af öfverstelöjtnanten vid regementet Jonas Spets (senare adlad G-yllenspetz). Besättningen synes hafva minskats, ty den 21 nov. skrifver Spets, att han blott hade ett kompani till fots och ett till häst vid Eda, hvarför han på grund af anmälan om starka fientliga stridskrafterns befintlighet vid Vinger har dragit tillsammans allmoge och uttalar förhoppning, att med dennas hjälp kunna skydda gränsen.

På nyåret 1660 ryckte Kagg med omkring 4,000 man från Bohuslän fram till Fredrikshall, där en af de fältskansar, som omgäfvostaden, stormades, hvarefter trupperna inneslöto staden till slutet af februari, då återtåg anträdde, i detta företag synas de fyra hemmarande kompanierna deltagit, ty vid dem alla finnas förluster vid Fredrikshall antecknade.

Till Eda anlände i slutet af januari landshöfdingarna Soop och Lorentz Creutz med 600 dalkarlar, och var afsikten att anfälla Vingers

skans. I Karlstad samlade förråd fördes äfven till gränsen. Något anfall blef emellertid icke af, enär trupperna ansågos för fåtaliga och för litet öfvade.

I slutet af februari gjorde kommandanten i Vingers skans, öfverstelöjtnant Obitz, ett infall i Eda socken med 2 kompanier ryttare och 2 kompanier fotfolk, tillsammans omkring 450 man. En från Eda framskjuten vakt blef i daggryningen öfverraskad, och Obitz fortsatte till kyrkan och utplundrade några af gårdarna däromkring. Larm slogs i skansen, och öfverstelöjtnant Spets och major Karl Persson ryckte ut med fotfolket och allmogen. Fienden drog sig under strid tillbaka och lyckades komma undan öfver gränsen med en förlust af 14 man. På svenska sidan stupade blott 2 bönder.

Efter krigets slut fick regementet under hela 1660-talet hålla besättning i de halländska städerna och tidtals äfven i Göteborg, så att det ännu 1668 klagas öfver, att soldater, som öfverförts till Tyskland 1654, ännu icke fått återse hembygden.

Kriget under Karl XI.

»Krig», säger Fernow, »huru länge de än kunna vara påtänkta i potentaters hufvuden, så komma de dock merendels hastigt och emot förmodan öfver undersåtarna ej annorlunda än hiskliga molnskyar efter blidaste solsken. Så skedde i Värmland med Hannibalsfejden, och så lär förmodligen nu hafva skett med Gyldenlöwskriget». Under denna benämning mindes man i Värmland länge det fyraåriga kriget 1675—1678.

Detta krig ledde såsom bekant sitt ursprung ur den svaga svenska regeringens okloka åtgärd att gå Frankrikes ärenden och 1674 bekriga Brandenburg, hvarefter danska regeringen begagnade sig af svenskarnas trångmål efter motgången vid Fehrbellin för att söka återvinna sina förlorade landskap. Kriget uppblussade utefter gränserna mot Skåne, Halland, Bohuslän och Norge, men under året 1675 kom det icke till något afgörande företag på något ställe.

Vid krigets utbrott i början af september sammandrogos i Ärnland under generalmajor O. Fersens befäl omkring 2,000 man. och ingick Närkes och Värmlands regemente under öfverste Gyllenspetz bland hans trupper. I början af september anlände Gyllenspetz till Eda med 2 kompanier ryttare af lifregementet med tillsammans 3 officerare och omkring 160 man — det ena kompaniet sändes emellertid till Dalsland — samt af Närkes och Värmlands regemente 5 kompanier med en styrka af tillsammans 15 officerare, 74 underbefäl ni. fl. och 740 man.

Gyllenspetz hade erhållit befallning att låta iståndsätta Morast, Magnor¹ och Emteruds skansar. Han skrifver därom den 14 sept., att

¹ Menas säkerligen skansen vid Magnor bro (nuvarande Charlottenbergs bruk), enär Magnor ligger ett stycke in i Norge. På kartor från denna tid upptages emellertid icke någon, svensk skans vid Magnor bro.

tan undersökt nämnda befästningar och funnit, att Magnor och Emterud aldrig varit några skansar, och att Morast vore alldeles förfallet, - samt att dessutom låge ett berg så nära skansen, att man därifrån kunde med en sten kasta in i densamma. Han bestämde sig därför att endast låta iståndsätta Edas äfvenledes alldeles förfallna skans, och arbetet därpå sattes genast i gång med tillhjälp af uppbådad allmoge.

Befästningarna vid Eda och trakten däromkring voro icke de enda i Värmland vid denna tid förekommande. På kartor från åren 1675—1689 upptages en skans vid Persby på Klarälfvens östra strand, norr därom mellan Vingäng och Ransby en »gammal skans» samt en skans vid Gräsmarks kyrka och en annan i Fryksände socken. Vid följande platser plögade bönderna under kriget hålla vakt nämligen, från söder räknadt: Grunnerud, Könemyren, Vång, Töcksmark, Elofsbyn, Fjäll, Nolgård, Lässerud, Morast, Emterud, Bortran, Allstakan, Tirubonäs, Grinnemo (i Gräsmark), Östmark, Fryksände skans och Långrud.

Hösten 1675 förflöt i det hela stilla. I slutet af oktober visade Gyldenlöwe sig vid ett tillfälle med rytteri och dragoner vid Magnor bro men blef afvisad af Gyllenspetz. I början af december gjordes från svenska sidan ett ströftåg mot Vinger, som det synes utan att någon strid kom till stånd, men som föranledde fienden att tända på sina vårdkasar ända bortåt Kristiania.

Vid årsskiftet upptagas trupperna i Värmland och vid Eda till 300 ryttare af lifregementet, 118 dragoner och 900 man infanteri af Gyllenspetz' regemente, hvarjämte 7—8 tusen bönder från Närke och Värmland påräknades. Eda skans hade redan någon tid varit färdig, och Gyllenspetz hade genom kunskapare förskaffat sig säkra och fullständiga underrättelser om fienden, dennes styrka, styrkefördelning och befälhafvare.

Svårigheterna med underhållet voro betydande. En gärd utskrefs af allmogen, men den räckte ej långt. Äfven började sjukdomar hem söka trupperna. Den uppbådade allmogen var svår att hålla kvar. Under julen försvunne samtliga bönder, men efter helgen kommo 200 tillbaka.

Vid inträdet af år 1676 var det konungens afsikt att så väl genom Bohuslän som från Värmland infalla i Norge, för hvilket ändamål han i januari i Vänersborg samlade en härafdelning, i hvilken ur Närkes och Värmlands regemente ingick en skvadron med en styrka af 12 officerare, inberäknadt öfversten, öfverstelöjtnanten och majoren, samt 408 underbefäl och manskap. Årstidens olämplighet — vintern var mycket blid — hindrade dock alla större företag, och i maj sände konungen större delen af trupperna till Skåne. Bland de kvarlämnade torde närkevärmlandsskvadronen befunnit sig. Nu ryckte Gyldenlöwe med 4,000 man fram genom Bohuslän, intog Vänersborg, inneslöt Bohus och Göteborg och härjade i Västergötland, där svenska trupper i hast sam-

lades under rikskanslaren M. G. de la Gardie för att drifva dem bort, I detta företag medverkade äfven öfverste Gyllenspetz, som skyndat tillstädes med trupper och allmoge från Värmland och närmade sig Vänersborg på tre mils afstånd, då han öfvergafs af bönderna. I slutet af september vände Gyldenlöwe emellertid tillbaka till sitt land igen, och lugn inträdde på denna del af krigsskådeplatsen.

På den skånska hade det under tiden gått illa för de svenska vapnen, och efter svenska flottans nederlag vid Ölands södra udde den 1 juni fanns intet hinder för danska konungen att landsätta en armé i Skåne, hvilket han också gjorde och bemäktigade sig hela landskapet med alla dess fästningar. I midten af oktober samlade Karl XI vid Ljungby i Småland återstoden af sin skånska armé och förenade med denna några truppafdelningar, som det lyckats honom att frigöra på

annat håll. Bland dessa var äfven en skvadron af Närkes och Värmlands regemente om 260 man under öfverstelöjtnant Thomsons befäl.

Med sin till 3,050 man infanteri (9 brigader) och 8,250 man kavalleri (50 skvadroner) uppgående armé bröt konungen genast upp, passerade vid Markaryd den 24 okt. gränsen till Skåne och fortsatte framryckningen i riktning mot Helsingborg i akt och mening att öfverraska danska armén i dess kvarter. Detta lyckades dock icke, utan danskarna voro på sin vakt och begagnade sig af hvarje ådal för att hindra svenskarnas framryckning. Vid Käflingeåii slutligen spärrade danskarna på det sätt vägen till Lund, att Karl XI nödgades stanna mellan och kring byarna St. och L. Harrie. Här fasthölls armén från den 11 nov. till den 4 dec. och utsattes därvid genom köld, nöd och dåliga kvarter för sådana lidanden, att dess styrka nedgick till 6,300 man, hvaraf omkring 1,650 man infanteri, allt under det danska armén hade det ganska bra och sistnämnda dag räknade mellan 10 och 11 tusen man.

Det var under sådana förhållanden Karl XI företog sig att under natten till den 4 dec. föra armén öfver Käflingeån för att från väster i flankmarsch, kringgående danskarna, nå höjderna vid Lund och därifrån falla dem i vänstra flanken. Så snart danskarna märkte denna afsikt, anträdde äfven de marsch åt Lund, ur vänstra flanken, hvarigenoni en kapplöpning uppstod. Svenska högra flygeln kom härigenom att först iipptaga striden med den danska vänstra och dref denna tillbaka. När midten, som utgjordes af infanteriet, kom fram. anfölls den af danska infanteriet, och närke-värmlandsbrigaden, som innehade andra platsen från vänstra flygeln, fick härvid liksom de andra utstå en svår dust. Länge vägde striden mellan kavalleriet till vänster om det svenska infanteriet, men när den slutligen afgjordes genom högra kavalleriflygelns anfall i danskarnas rygg och mörkret redan bredde sin slöja öfver slagfältet, återstod af den vid slagets början 117 man starka närke-värmlandsbrigaden så få man, att de förenades med någon annan brigad, man vet icke hvilken. I den för fälttåget, ja för hela nordens fram-

tid, afgörande striden, hade regementet emellertid fått taga en ärofull del.

Efter Fersens afresa till konungens armé i februari hade Gyllenspetz öfvertagit befälet öfver trupperna i Värmland, men som han af sjukdom tidtals var otjänstbar, synas befälsförhållandena varit tämligen oordnade. Riksrådet Thord Bonde skulle visserligen vara öfverbefälhafvare i Värmland, men äfven han var af sjuklighet hindrad att uträtta något. Första hälften af året förflöt i det hela taget stilla; endast mindre ströftåg öfver gränsen utfördes från båda sidorna i afsikt att plundra eller skaffa underrättelser. På hösten fruktade man ett anfall från norrmännens sida mot Värmland, men det uteblef, och i det stället planlade de la Gardie infall i Norge än från Värmland, än från Bohuslän, utan att något dock kom till utförande. Allt, som kunde undvaras af trupper, drogs till konungens armé. Brist på dugliga kläder och lifsmedel alstrade för öfrigt stor sjuklighet bland trupperna.¹

Genom tvenne under första hälften af år 1677 företagna utskrifningar bragtes Sveriges krigsmakt upp till största möjliga styrka. Af Närkes och Värmlands regemente fanns vid årets början vid armén i Skåne en skvadron, hvars styrka den 26 jan. upptogs till 14 officerare, 390 underbefäl och manskap. Sedermera skedde ständiga omflyttningar af kompanier och af manskap. I maj funnos 4 närkeskompanier och 2 värmlandskompanier i Skåne, 2 kompanier i Gröteborg vid den mot norrmännen ställda västgöta-armén och 2 kompanier vid Eda skans. Manskapet var dock så sammanblandadt, att alla kompanier hade folk på alla de tre angifna ställena. Af »gemene knektar» fanns sålunda vid i maj anställd generalmönstring 767 i Skåne, 146 i Göteborg och 158 vid Eda. Såsom »sjuke och förlamade» upptagas 107, såsom »fångne och förkomne» m. m. 63. Dessutom upptagas vid västgöta-armén 4 kompanier med 400 man »Nerikes tiomänningar» och lika många kompanier med 600 man »Wermelands 1677 års sjettingar».

Dessa sjettingar och tiomänningar hade blifvit uppsatta under vintern 1676—1677, och en del sjettingar funnos redan i slutet af 1676 vid Eda. Vid särskilda möten hade de flesta landskap beviljat en allmän utskrifning af sjettingar. I Värmland uppsattes dessutom på landshöfdingen friherre Flemings förslag 2 kompanier dragoner med tillsammans 150 man, och lofvade allmogen anskaffa hästar och kläder, om kronan lämnade vapen.² Båda kompanierna ställdes under major Liedemans befäl och fördes till en början till Dalsland. Uppsättningen af sjettingarna och af tiomänningarna, hvilka benämningar före-

¹ Gyllenspetz säger i ett bref af den 17 okt.: »Uti fordna fejdetider har det varit brukligt att allmogen gifvit till soldaternas utrustning pelsar, skjortor, strumpor och skor». Närkesrekryterna hade fått kläder men icke värmlandsrekryterna, fastän rotarna till landshöfdingen lämnat penningar för ändamålet.

² *Silfver Stolpe*: Historiskt bibliotek (Stockholm 1878), sid. 61.

komma omväxlande, skedde sannolikt i två omgångar, och den 14—16 maj mönstrade landshöfdingen i Kristinehamn de sist utskrifna värmländska sjättingarna, hvilka uppgingo till 410 man. Från utskrifning af sjättingar befriades gränshäraderna, på det folket där vid behof skulle kunna uppåddas. Sjättingar och tiomänningar blandades delvis med de »gamle knektarne», så att någon reda i kompaniernas sammanställning torde vara svår, ja omöjlig att erhålla, Ja det gick så långt, att regementet till och med fick lämna 150 soldater till gardet.

De i Värmland och Dalsland varande trupperna upptogos i början af 1677 till följande: i Eda skans 2 kompanier af Närkes och Värmlands regemente med 200 man jämte 300 kommenderade af de i fält stående brigaderna; i Dalsland 4 kompanier Dals sjättingar med 400 man; vid Eda under Gyllenspetz' befäl 4 kompanier af Närkes och Värmlands regemente med 300 man, 6 kompanier Värmlands sjättingar 700 man — två af dessa fördes snart till Bohuslän —, 6 kompanier dalkarlar 700 man, 2 kompanier ryttare 120 och 2 kompanier dragoner 300 man. I slutet af februari uppgifves Gyllenspetz' styrka till 250 man af Närkes och Värmlands regemente, 400 Värmlands sjättingar och 350 Närkes tiomänningar. I maj äro dessa siffror ändrade till 500, 600 och 400.

Ständiga omflyttningar göra det omöjligt att under detta år följa de olika afdelningarna, och af de la Gardies skrivelser framgår icke, hvad som verkligen skett, och hvad som endast tillhör hans egna, ofta växlande afsikter.

Äfven detta år följde olyckan till sjöss de svenska vapnen, och efter nederlaget vid Kjögebugt den 1 juli måste svenska flottan å nyo lämna h af vet i danskarnas besittning. Till lands måste konungen söka upprättelse, och den 12 juli uppbröt han från Herrevadskloster med riktning mot Landskrona för att hota återtagsvägen för danska armén, hvilken inneslöt den af svenska trupper försvarade Malmö fästning. Medelst anlända förstärkningar hade armén uppdrifvits till en styrka af närmare 10,000 man, och i densamma ingingo två skvadroner af Närkes och Värmlands regemente, den ena under öfverstelöjtnant Thomson, den andra under öfverstelöjtnant Stjerna, med en sammanlagd styrka af omkring 800 man.

Bittida på morgonen den 14 juli var armén uppställd i slagordning och satte sig kl. 3 på fyra kolonner i marsch mot Rönneberga. Norr om Billeberga påträffades den omkring 12,000 man starka danska armén i slagordning, dold af en jordvall. Karl XI förde sin armé fram mot danskarnas vänstra flygel och lät den uppmarschera. Den på två linjer ordnade armén hade såsom vanligt infanteriet i midten och kavalleriet med några inblandade infanteribrigader på flyglarna. Sålunda lade båda närke-värmlandsbrigaderna sina platser mellan vänstra flygelns skvadroner i andra linjen.

Striden blef het, och på båda sidor trängde högra flygeln den motstående vänstra tillbaka. Härvid nödgades den svenska vänstra flygeln

vika något tillbaka, och infanteriet fick uthärda en svår dust, men det höll dock stånd, till dess kavalleriet äfven här dref fienden från slagfältet. Regementets förlust uppgick till 2 officerare och 41 man döda, hvarförutom till Malmö fördes 4 officerare, 3 underofficerare och 106 man »sjuke och qväste (sårade)».

Regementets båda skvadroner deltog i fortsättningen af fälttåget, under hvilken dess styrka genom umbäranden betydligt nedgick. Något eller några kompanier torde emellertid blifvit sända till hemorten.

På bohusländska sidan gick kriget dåligt för svenskarna på grund af de la Gardies olämplighet för ett högre befäl och af norrmännens öfverlägsenhet i både antal och ledning. Åmål brändes, svenskarna drefvos bakom Götaälf och Marstrands fästning föll i Gyldenlöwes händer.

I Värmland var det lugnt hela året. Under sommaren skulle Eda skans ombyggas för att icke kräfvä så stor besättning, som förut ansetts erforderlig (700—800 man), och ditsändes för detta ändamål verktyg från Jäders bruk. Hvilket arbete i verkligheten utfördes är ovisst. I skansen funnos vid denna tid 15 kanoner.

För bevakningsändamål voro utsända till Nordmarken 1 officer och 50 man, till Gunnarskog samma styrka, till Morast 1 underofficer och 25 man, till Ås 15 man och till Kortlanda 12 man.

Vid Eda funnos i augusti sex kompanier af Närkes och Värmlands regemente. Deras styrka af friska uppgifves icke, men sjuka hade de den 11 aug. icke mindre än 216 man. Sjöttingarna uppgingo vid samma tid till 390 man — 10 angifvas vara döda —, af hvilka 80 sjuka. I de la Gardies besked xuppå allt Infanterie den 4 Oct. 1677» upptagas vid Bohus 150 man af Närkes sjöttingar och vid Götaälf två kompanier »från Vermeland».

I slutet af året uppgjorde Erik Dahlberg planen till ett infall i Norge. Landshöfdingen i Örebro fick med anledning häraf i uppdrag att uppbåda allmogem i Värmland, och skulle den »utan ringaste dröjsmål vid landshöfdingens påfordran gå man ur huse och med sådant gewär som hvar och en till sitt försvar och fiendens afbräck kan komma åstad». I detta företag beräknades Närkes och Värmlands regementes sex kompanier kunna deltaga med 20 officerare och 522 iinderbefäl och manskap, hvilka belopp dock säkerligen utgjorde styrkan efter plan, icke den verkliga tillgängliga. Något företag mot Norge blef emellertid icke af.

Liedemans båda dragonkompanier återkommo i slutet af året till ICda med 6 officerare och 136 underbefäl och manskap, af hvilka 18 oberidna, men befunno sig i så dåligt skick, att de voro nästan otjänstbara.

Från år 1678 äro uppgifterna ännu mera tunnsådda och osäkra än från de föregående åren. Enligt ett »kort förslag uppå Eda Garnison som den sig nu befinner» den 20 j an. uppgick den till fem kompanier, af

hvilka ett sättingar, med 14 officerare och af underbefäl och manskap 385 friska och 217 sjuka. Sättingar finnos emellertid vid alla kompanier och uppgingo till större antal än »gamla knektar». Med anledning af ett befaradt infall från Norge hade öfverstelöjtnanten vid regementet, Sparre, blifvit anbefalld att till Eda sända, hvad af hans folk möjligen kunde finnas i Västergötland. Sparre svarade härpå, att han icke hade något folk i Västergötland, men att han gifvit kapten v. Gegerfelt befallning att hopsamla det folk, som för sjukdom blifvit henisändt från Skåne, och att föra det till Eda. Gregerfelt ankom dit i början af året och lämnar följande besked of ver sitt folk: Kapten 1, fänrik 1, underofficerare 0, korpraler 6, trumslagare 1, d:o sjuk 1, gemene som ktnna göra tjänst 43, sjuka 20, förlamade 4, som hafva kungL majrts pass 6.

Under vintern synas de tre närkeskompanierna hafva varit hemma, och sändes de i juni från Örebro till Halmstad men möttes på vägen af befallning att i stället gå till Göteborg, dit de anlände i början af juli. En ny ntskrifning hade då ägt rum och lämnat 319 man, och torde den till Gröteborg anlända bataljonen, som stod under Sparres befäl, till största delen hafva bestått af nyutskrifvet manskap, ty Sparre anmälde, att om den också befann sig i godt stånd, var den oöfvad. Han begärde därför att få till sig den del af regementet, som var förlagd på Nya Alfsborg, och som uppgick till 2 officerare, 5 underofficerare och 70 »gamla knektar». När dessa kommit dit är ovisst, möjligen på sommaren 1676.

På grund af ett befaradt infall i Dalsland sändes major Ltittke med »Wermelandsesquadronen» dit, men han fick snart fortsätta till Gröteborg, där regementet i juli ingick i den armé, som under Stenbocks befäl samlades för att undsätta det af G-yldenlöwe belägrade Bohus. Regementet hade där tillstädes sju kompanier med 639 man och delade mellan två skvadroner, af hvilka den ena fördes af den nya regementschefen, öfverste Hård, den andra af Sparre. Bland de i Bohus inneslutna befunno sig de båda kompanierna Närkes sättingar.

Den till 6,000 man (22 skvadroner till häst, 10 till fots) uppgående armén gick den 19 juli vid Lundby kyrka under strid öfver till Hisingen — regementet förlorade därvid 5 döda och 14 sårade — och ryckte den 21 på sex kolonner mot Bohus, i närheten hvaraf stridsordning intogs med kavalleriet såsom vanligt på flyglarna, infanteriet i midten. Regementets båda skvadroner hade plats i andra träffen, som fördes af öfverste Evert Horn.

Sparre fick i uppdrag att med sin bataljon och två kanoner utspana fiendens batterier och gifva besättningen signal om undsättning. Han trängde också så långt fram, att han kunde skjuta dubbel svensk lösen och få den besvarad från fästningen. Horns trupper voro afsedda att anfälla fiendens batterier, men dessa öfvergåfvos under natten, och Gyldenlöwe upphäufde belägringen och drog sig tillbaka till Uddevalla.

Härmed upphörde krigsrörelserna, och de svenska trupper, som icke afsändes till konungens armé i Skåne, förlades i Göteborg, på Hisingen och. långs Götaälf. Till Göteborg kommo närkeskompanierna, under det värmlandskompanierna på hösten återvände hem.

Vid konungens armé, som under hela våren och försommaren belägrade -och intog Kristianstad, återfinnas värmlänningar, inblandade i en af smålänningar och västerbottningar bestående skvadron. Mot slutet af året hade deras antal minskats till 1 löjtnant och 54 man.

I Värmland var under året allt lugnt, och besättningen i Eda skans minskades till tre kompanier, till största delen sjättingar, med omkring - 300 man. Förutom en ungefär lika stor styrka i Göteborg var regementet under vintern upplöst.

I februari 1679 gjorde norrmännen ett infall i Värmland dels mot JCda, dels mot södra delen af landskapet och Dalsland. Framför Eda skans uppträdde fienden alldeles oförmodadt, eröfrade Morast och började belägra Eda, hvarvid han på ett närbeläget berg uppförde två grofva och fem lättare kanoner, med hvilka skansen besköts. För att möta anfallet uppkallades flera regementen till Värmland och Dalsland, hvarjämte allmogen i gränslandskapen uppådades. Försöket mot Eda misslyckades emellertid, hvarefter norrmännen vände åter till sitt land igen.

Den hemmavarande delen af Närkes och Värmlands regemente sammandrogs i Brunskogs socken, och redovisas regementet i slutet af april på följande sätt: Närvarande (hufvuddelen af 4 kompanier) 14 officerare och 520 man, i Göteborg och Nya Älfsborg (hufvuddelen af 5 kompanier under Sparre) 8 officerare och 358 man, vid Eda (1 kompani och delar af alla de öfriga) 4 officerare och 200 man, i Skåne 1 officer och 100 man samt sjuka 208 man. Tillsammans gör detta 27 officerare och 1,386 man, däri inberäknadt underbefäl och trumslagare. I Eda skans funnos dessutom 3 kompanier med 8 officerare och 229 man. Två kompanier vid Eda och ett i Göteborg voro sjättingar, om än blandning af manskaf fortfarande torde förekommit.

När det åter blef lugnt, sändes öfverste Eehbinder, som efterträdt Hård i chefskapet öfver regementet, i maj med värmlandsskvadronen till Göteborg, där den ingick i fältarmén och deltog i Stenbocks misslyckade försök att i juli intaga Uddevalla.

Under regementets frånvaro¹ hade Stenbock anbefallt kapten v. Seulenbergh, hvilken under flera år innehafte befattning såsom kommandant i Eda skans, att sända värmlandsfinnarna in i Norge »på ett ströftåg med brännande och plundrande». Detta kom äfven till utförande, men Seulenbergh fann »wägarne så starkt besatte, att han ej kunde komma fram och ej kom åt att bränna mer än de närmaste gårdarne vid gränsen».

¹ Under en del af sommaren fanns vid Eda äfven jägmästaren Anders iloliteus med kronoskyttar till ett antal af 2 officerare och 45 man.

Sedan kriget allt mera tynat af på de olika krigsskådeplatserna,, ingicks äntligen den 1 sept. stillestånd, hvilket redan den 26 i samma månad följdes af fredsslut i Lund. Efter stilleståndet lämnades ett kompani Närkes sjättingar i Gröteborg och två kompanier värmländska, dylika vid Eda, hvarefter allt öfrigt folk fick gå hem. Styrkan vid Eda minskades i oktober till 3 officerare och 58 man, hvilka funnos kvar där ännu i febraari 1680.¹

Efter krigets slut föreslog Erik Dahlberg förstärkningsarbetens utförande vid Eda skans, men frågan uppsköts och i stället befalldes i december 1682, att skansen skulle »demoleras» och »raseras».

¹ Fernow, Hankell: Fältslag och Svenska krigsmaktens styrka, Schnitler m. m. samt href, rapporter och styrkehesked i riks- och krigsarkiven.

Det ständiga knektehållets införande. Under Karl XI.

Öfvergången till det yngre indelningsverket skedde ingalunda bråd-
störtadt och på en gång utan utvecklade sig småningom och gradvis,
hvarefter Karl XI genom indelningsverkets fastställande avslutade or-
ganisationen och ställde den på säker grund. Utskrifningens utgörande
efter gårdatal och knektarnas förseende med kronohemman beteckna
öfvergången, och i åtskilliga landskap såsom Dalarne och de norrländ-
ska hade tid efter annan ett fast knektehåll blifvit inrättadt. I Svea-
lands olika landskap voro bönderna benägna för förändringen, när den
framställdes af konungen vid 1682 års riksdag.

Från regeringens sida var åtgärden icke heller något nytt tanke-
foster, ty redan 1658 hade Karl X Gustaf anbefallt krigskollegium att
utröna, om det vore för kronan fördelaktigare att hålla krigsmakten
vid lif genom iitskrifning på sätt då skedde eller därigenom, att hvarje
landskap uppsatte ett visst antal knektar, hvarvid vissa hemman räk-
nades på hvarje knekt, såsom det skedde i Norrland och andra land-
skap. Kollegiet skulle ytterligare uppgöra beräkning öfver alla de
hemman, som kunde deltaga i krigsfolks uppsättning, så att man finge
ett begrepp, om en dylik fast indelning mäktade anskaffa lika mycket
folk som utskrifningen. Detta arbete var dock alltför omfattande för
att kunna snart avslutas — det förutsatte upprättandet af fullständiga
jordeböcker — och icke heller var Karl XI:s förmyndarregering ägnad
för ett så omfångsrikt arbete, och sålunda blef det Karl XI förbehål-
let att med stöd af krigskollegiets utredning bringa verket till full-
bordan.*

Efter någon tvekan från adelns och böndernas sida antogs försla-
get om införande af ett »visst och stadigt knektehåll» af allmogens full-
mäktige från Uppland, Östergötland, Södermanland, Västmanland och
Närke (konfirmation af den 5 dec. 1682), och snart gaf äfven adeln,
sitt samtycke till förändringen. Öfriga landskap tvekade fortfarande
men förbehöllo sig rätt att framdeles öfvergå till den nya ordningen.
Bland dessa var Yärmland. Åtskilliga omständigheter fördröjde här
knektehållets antagande, men sedan dessa blifvit undanröjda, samtyckte

* Frosterus, sid. 319 o. f.

allmogens fullmäktige till regeringens fordringar, och genom kungl. bref af den 21 dec. 1686 och 13 april 1687 bestämdes, att det ständiga knekتهållet skulle införas äfven i Värmland.¹

Grundbestämmelserna rörande indelningen i Närke innehöllos iden nyssnämnda konfirmationshandlingen, men de närmare bestämmelserna affattades i ett »Kontrakt med Kidderskapet och Adeln samt Allmogen i Närket, angående det dersammastädes upprättade wisse Knektehållet, den 11 sistlidne Maji uti detta innevarande åhr, af Kongi. Maj:t i Nåder Confermerat den 5 Ang. 1686». Liknande kontrakt upprättades med »Eidderskapet och Adeln samt Allmogen i Wermeland» den 25 juni 1688 och vann kunglig stadfästelse den 18 nov. s. å.²

Enligt dessa bestämmelser skulle Närke uppsätta och underhålla 474 man, fördelade mellan tre kompanier,³ och Värmland 1,200 man, indelade i sju kompanier, alltsammans bildande Närkes och Värmlands förut bestående regemente, hvilket sålunda med 474 man och med två kompanier öfversteg den för regementena fastställda normalstyrkan.

Eoteringsgenomförande synes i Närke icke hafva mött några svårigheter, hvaremot detta blef fallet i Värmland på grund af olikhet i hemmansindelningen. Såsom ledande grundsats gällde visserligen, att två hela gårdar borde sammansättas om en knekt, men där detta icke läte sig göra, kunde ett hälft, två fjärdedels eller två åttendedels hemman svara mot ett helt. I de instruktioner, som utfärdades för de kommissarier, hvilka det ålades att i de olika landskapen bringa roteringen till genomförande, uttalades emellertid nödvändigheten att jämka efter omständigheterna. »De borde sig icke så stricte vid ordformen af kontrakten binda' utan låta två tredingar, fyra ättingar o. s. v. gälla emot ett helt hemman. Särdeles hade de att iakttaga sådant vid rotar, där svaga hemman funnos; och tilläts dem att **änderhjälp**a sådana med något litet hemman, såsom de funno nödigt. Boteringen skulle ske med sådan försiktighet, att hvarken soldat eller allmoge finge skälig orsak till klagan, utan rotarna, så mycket ^ rligt vore, blifva lika och jämgoda.»⁴ Helt och hållet fria från rotering ~oro Bergslagen, hvartill af Närke vid denna tid räknades Lekeori;;- _-:/a och Lerbäcks socken, af Värmland Karlskoga, Nyeds och Pil;; = - .- (Färnebo) härader, vidare Axbergs, Kils och Hofsta socknar i **Närke** såsom arbetsskyldiga under Dylta svafvelbruk, Gunnarst: s - **socken** i Värmland såsom arbetsskyldig under Träskogs kopparverk ;am: en iel hemman af olika anledningar.

¹ Frosterns, sid. 453.

² Dessa kontrakt finnas återgifna i *Forsberg: Stadganden röra-d; ?:::!:.-* ; Soldaten (Stockholm 1855) I. afd., art. 15 och 16; *WeidenMelm: Samling af gällande fo* reskrifter angående rustnings- och roteringsbesvärens effektiva utgöra^ic- ~;a ii.^..~^ :::;_- (Stockholm 1891) sid. 276, 475 och 487.

³ Landskapet Närke hade visserligen förbundet sig att uppställa 1.2>X -;,"_ . ner detta visade sig omöjligt, hvarför styrkan bestämdes till något mera än d:-:--j:ill -•:;' ~ir upp gående, som landskapet ställde vid tiden för knekتهållets antagande [**Prostens, 'I -"**

* Betänkande om Roterings- och Rustningsbesväret, sid. 20.

Roteringens genomförande vållade såsom nämndt inga synnerliga svårigheter i Xärke. I Värmland åter framkallade olikheten i röketal vissa svårigheter. Fur vinnande af likhet föreslogs, att rotarna skulle sammansättas så. att fem. högst sex fjärdedels hemman skulle svara för en knekt, ilen på detta sätt fick man icke upp antalet till mera än 1,001, och konungen fordrade orubbligt 1,200. Indelningen måste därför göras om, och blef följden häraf, att rotarna i allmänhet icke utgöras af mera än ett helt. två halfva, fyra fjärdedels eller åtta åttondels mantal utan skillnad mellan krono-, skatte- eller frälsehemman. Särskilda förmåner medgåfvos såsom, lindring.¹ Som skattejord roterades tor sig och frälsejord för sig. och som små hemmansdelar tillades kanske långt från desamma belägna större hemman eller också förenades sinsemellan, har den mångenstädes egendomliga sammansättning af rotar kommit till stånd, som nu väcker berättigad förvåning.

Med afseende på rekryteringen stadgade knektekontrakten, att, »emdan Allmogen i Nerike — — utlofvat sig wilja Corporalskaps-wis således förena, att alle Rotehållare och Rotar i Corporalskapet skola hvarannan med Knecktelegan hjälpa, så ofta någon Kneckt anten genom döden, avancerande, afsked, rymmande eller hvarjehanda tillfälle kommer att afgå, hvilken lega alla Rotehållarne i Corporalskapet proportionaliter efter Hemmanens mantal, skola sammanskjuta och ware omtänkte att skaffa sig legekari; Fördenskull blifwer Allmogen derwid; Skolandes de af Allmogen som en annan Kneckt böra utsätta, innan tre månader sedan afgången skedt, en annan Kneckt för Roten förskaffa». Legan bestämdes till 100 daler kopparmynt, hvaraf hälften skulle utgå, när knekten »kännes god af Öfwersten», och andra hälften vid årets slut. »Den som mera tager eller gifwer, bör bota 40 Mark silfvermynt».² För Värmland bestämdes, »att afgången på desse 1,200 Man skall uti fredeliga tider ersättas, när som 5 af 100:de afgår, som gör 60 Man in allés», i krigstid åter så tidigt, »att densamma då i begynnelsen af följande året, alltid måste vara ersatt, ehuru stor den ock wara kan». För soldats anskaffande och legans utbetalande bestämdes, »att 20 Rotar sammansättas, hvaraf den förste skall wara skyldig först Soldaten att anskaffa, men de öfrige alle Knecktelegan underhjelpa; skolandes sedan dernäst den nästföljande Roten till Knekten swara, och sedan de öfrige Skoftals efter hwarandre. till dess omgången är skedt öfwer alla tjugu Rotar, då igen af den främste göres begynnelse». Legan bestämdes till samma belopp som i Närke, men därtill kom högst 12 daler kopparmynt i städsel.³ För båda landskapen utbad sig allmogen en bestämmelse, som förbjöd landskapets barn att taga lega utanför desamma.

¹ Prosterus, sid. 453.

² Forsberg, II, art. 15; Weidenhielm, sid. 475. Om penningarärdet se noten sid. 14.

³ Forsberg, II, art. 16; Weidenhielm, sid. 488.

Soldatens förmåner af roten bestämdes enligt kontrakten till lön och torp eller hemkall, hvartill koin den fornt omnämnda legan jämte möjligen städsel.

Med afseende på soldatens lön stadgades i kontraktet med Xärke, att denna, som under förutsättning af legans bortfallande 1682 bestå .ndes till 35 daler kopparmynt, nu, sedan denna åter tillkommit, skulle utgå med 25 daler samma mynt om året, hvaraf ena hälften skulle utbetalas »Johannes- och den andra Thomas-mässotid», vare sig soldaten var hemma eller frånvarande; »hafvandes», fortsätter kontraktet, »Hans .Kongl. Maj:t i lika nåder låfvat Allmogen i Nerike, att vilja gifVra dess Soldat Liverie-kläder, och finner Allmogen sig skyldig dertill af ofwannämnde 10 Dalers besparing årligen års utbetala 5 Daler kopparmynt, som sedan kan användas till foder, knappar, stoffering och arbetslön och annat, när Kneckten får Leverieskläder; förmodar Allmogen härhos underdånigst att samma penningar af Cronones Befallningsmän kunna uppbäras; förutan detta utlofwar ock Allmogen hwar gång Kneckten med nya Liverie-kläder försedd blifver, att gifwa honom ett par Skinbyxor och ett par goda Skor af hwar Rote».¹ Dessutom förband sig allmogen att till soldatens »Släpeklädning» årligen utbetala -i daler silfvermynt, hvilket belopp skulle uppbäras af officerarna (fastställdt 1689). Lönen liksom underhållet skulle utgå af samtliga rotar inom korpralskapet.

På grund af den tätare rekryteringen i Värmland medgaf konungen rotehållarna befrielse från soldaternas förseende med lön, och lofvade konungen att »sjelf löna Kneckten årligen, lemnandes dertill de wanliga hemnian i "Wermland, som Regementet allaredan innehafver, så att 8 Knecktar blifwa om ett helt Mantal». Däremot förbundo sig rotarna »att gifwa Kneckten hwart tredje år en Släpeklädning af "Wallmar, samt ett par Ullstrumpor och Skor med en Skjorta, af sådant slag som i landet kan upbringas».

De inom Visnums, Vase och Ölme härader belägna rotarna erhöilo 1689 befrielse från s. k. boskaps- och skjutsfärdspenningar.

I de ursprungliga knektekontrakten (af 1682) bestämdes, att roten var skyldig att, där lägenhet och utrymme fanns, för soldaten bygga en stuga samt > uppbygga ett spannland åker och lämna en liten kåltäppa jämte hage eller ängsmark .till två lass hö, men att, där detta icke kunde ske -utan hemmanets skada, i stället bereda soldaten bostad och. gifva honom 2 tunnor spannmål, 2 sommarlass hö och 2 tjog halm, hvilket i det senare kontraktet för Närke nedsattes till ett tjog men 1689 åter höjdes till två. Om soldaten arbetar hos bonden, skulle den senare enligt samma kontrakt bestå honom fri mat »eller husmanskost», 12 daler kopparmynt i stället för »släpeklädningen» äfvensom 16 öre koppar-

¹ Genom bestämmelse af 1690 skulle korpraler, trumslagare och gemene själfva bekosta halsdukar, halsduksband, skospännen, sörjor och beslag på lifremmar samt arbetslön för rockarna. (Prosterus, sid. 453.)

mynt om dagen; »Bönfallande Allmogen underdånigst, det Hans Kongl. Maj:t täcktes allernådigst pålägga Kneckten, att han dermed sig nöja låter, som ock att han hos sine Uotebönder skall vara förpliktigad alla tider att arbeta, när Bonden det begär, men särdeles uti andetiden (skördetiden)».

I Värmland lofvade allmogen att »endera bygga åt Kneckten på ägorne en Stuga med en Bo och Fähus, eller ock inrymma honom så mycket rum inom våre Gårdar», och af naturprodukter skulle han årligen åtnjuta i Nordmarks, Jösse, Grillbergs, Fryksdals, Elfdals, Näs, Kils och Grrums härader i stället för 2 tunnor ren säd, V^2 tunna råg, 1/2 tualia bjuugg och 2 tunnor hafre eller »der sådant fela skulle», 10 daler kopparmynt för en tunna ren säd äfvensom ett lispund kött, V^2 lispund fläsk och V^2 lispund smör eller för köttet 3 daler kopparmynt, för fläsk och smör h vartdera $2^{1/2}$ daler kopparmynt. I Visnums, Vase och Ölme härader bestämdes säden till en tunna råg och 2 tunnor hafre, öfriga förnödenheter såsom i öfriga härader. Däremot begärde bönderna att blifva befriade från soldaternas skjutsande till möten och mönstringar äfvensom att slippa förse dem med matsäckar annat än i särdeles trängande fall och då mot framtida afräkning på anöningsformånerna.¹

Om sättet för roteringens genomförande föreligga mycket dunkla uppgifter. Arbetet därmed verkställdes af landshöfdingen i Örebro län, hvartill Värmland vid denna tid hörde, friherre Didrich Wrangel och chefen för Närkes och Värmlands regemente, generalmajoren friherre Keinhold Rehbinder. Såsom ledning för arbetet användes den redan häfdvunna, vid utskrifningarna använda sammanslagningen i rotar. I Närke tillkom, såsom redan blifvit nämndt, ett tjugotal rotar; i Värmland erfordrades däremot större ändringar, därigenom att en socken, Grunnarskogs, fritogs från rotering, under det vissa hemman, som varit lagda under hammarverken, roterades; dessutom erfordrades en nyuppsättning af 136 man.² Åtgärdens genomförande synes dock icke hafva mött några svårigheter.

När »Kongl. Maj:t Sjelf» den 17 juni 1686 i lägret vid Kristinehamn mönstrade regementet, voro de tre Närkeskompanierna fullkomligt ordnade efter den nya indelningen och i det allra närmaste fulltaliga. Afven Värmlandskompanierna hade ökat sin styrka, så att de sammanlagdt uppgingo till 1,156 man. Som ganska stark rekrytering skett efter kriget,³ blefvo endast få afskedade. När konungen den 27 och 28 juli 1691 i Karlstad mönstrade regementet, var det fullständigt ordnad och fulltaligt, något som nära nog var fallet redan vid den af konungen den 15 jan. 1689 i Kristinehamn förrättade generalmönstringen. Sådan mönstring förrättades af Karl XII på samma ställe den 8 mars 1698.

¹ Hufvudsakligen efter Forsberg, II, art. 15 och 16.

² Knektekontraktet med Värmland, punkt 1.

³ År 1682 »nyskrefvos» 337 man; 1684 274, af hvilka de flesta voro legda, ingingo såsom ställföreträdare åt afskedade eljer upptogos såsom »gå, sjelfva». För öfriga år föreligga icke fullständiga uppgifter. År 1680 hade Mifvit bestämdt, att »sjettingar», som tagit lega, skulle betraktas såsom andra knektar och insättas i lediga nummer.

Efter målning i familjen
Ret-binders ägo.

Reinhold Reh binder (reg.-chef 1678—1701).

Generalmönsterrullorna och de dem liknande »register.; of ver regementet, hvilka vid denna tid antaga det utseende, som. de behöllo genom två århundraden, lämna den fullständigaste inblick i det »vissa och ständiga knekتهållets» ordnande. Här upptages hvarje rotes sammansättning och delägarna i densamma liksom den indelning, hvilken tillhörde hvarenda beställning vid regementet, hvarom vidare nedan.

Med afseende på rekryters antagande funnos till en början inga särskilda bestämmelser utöfver dem, som gällt under föregående tid.

Genom bestämmelse af 1684 tillförsäkrades allmogen att själf få »efter-söka på landet, hvarest de finna kunna, löst folk, lättingar och driftekarlar, som intet lagligt försvar eller annan loflig handtering hafva». Dessa skulle antingen öfvertaga ödeshemman eller utan lega skrivas såsom soldater för vakanta rotar,¹ allt enligt förhållandet under föregående tid. På det rotehållarna icke skulle kunna undandraga sig legan under förevändning, att den antagna soldaten såsom, landstrykare icke ägde rätt till sådan, stadgas senare för Närke och Värmland, att den, som leges, bör »rotehållarne föreställas, då de ega tillfälle ät andraga, hvad de finna nödigt».² Här af och af andra antydningar synes det, som om kompanichefen i allmänhet haft bestyret med manskapets anskaffande. Dock tillförsäkras bönderna genom ett kungl. bref af 1684 rätt att »få se sig om kneckt sjelfwe och akkordera med honom i det bästa de kunna», utan påtryckning från officerarnas sida.³ I sista hand stodo rotebönderna i personligt ansvar för rekryteringen, och kunde en af deras folk eller af dem själfva uttagas eller landshöfdingen på deras bekostnad lega karl. Ätt den antagna skulle godkännas af landshöfdingen och öfversten synes tydligt af urkunderna, och skulle, om dessa voro af olika mning, saken hänskjutas till generalmönstring.

Några andra fordringar på den antagna soldaten än de för utskrifningen gällande, att han skulle vara frisk och stark och minst 18 år gammal, funnos icke. Snart tillkom dock bestämmelsen, att för antagande fordrades en längd af »minst 11 qvarter och 1 tum», en ålder icke öfverstigande 36 år samt försvarlig kristendomskunskap och förmåga att kunna »läsa i bok».⁴

Rörande manskapets afskedande voro bestämmelserna ännu mera obestämda. Afskedet gafs vid generalmönstring, men mot slutet af Karl XI:s regering infördes interimsafsked af regementschefen, dock endast för ålder och med rotehållarens vetskap. Konungen höll noga på, att manskapet skulle kvarstå i tjänst, så länge det kunde göra tjänst,⁵ en omständighet, som med hänsyn till roteringssystemets grundsatser var ganska naturlig.

Manskapets ålder kan inan bedöma endast efter tjänstetiden, enär lefnadsåldern icke är angifven i generalmönsterrullorna från denna tid.

Vid generalmönstringen 1689 hade ungefär en tredjedel tjänat kortare tid än 5 år, nära två tredjedelar mellan 6 och 20 år, endast få mera än 20 år. Vid generalmönstringen 1698 finna vi 25 proc. med en tjänstetid af högst 8 år, 55 proc. med 8—17 och 20 proc. med längre tjänstetid. Den äldsta hade tjänat 27 år. Emellertid bör man erinna sig, att många inträdt i tjänst vid 30—40 års ålder, ja kanske senare.

¹ Wijkander: Krigsförfattningens historiska utveckling, sid. 225.

² Frosterus, sid. 451.

³ Forsberg, I, sid. 28.

* Fredenberg, sid. 80.

⁵ Wijkander, sid. 240.

Officerarnas ålder och härkomst hafva blifvit behandlade i sammanhang med föregående tidsskede (se sid 13). Omsättningen inom officerskåren var liksom under detta mycket liflig, enär många endast kort tid tillhörde regementet.

En särskild, så vidt möjligt midt i korpralskapet belägen och med lägsta numret inom densamma försedd rote utsågs till korpralsrote, och voro dessa rotars antal sex inom hvarje kompani.¹

I hvilken mån det ständiga knektehållet var betungande för landet, är nu mera omöjligt att afgöra, men af samtidiga handlingar framgår, att det betraktades såsom en lättnad i jämförelse med den förra utskrifningen, och i Fernows 1779 utgifna »Beskrifning öfver Wärmeland» (III, sid. 555), säges, att »Kon. Carl XI fick tillfälle ät göra en ändring, som kanske länge waret påtänkd, och som, ifrån hans tid, nu i 90 år, waret våra Bönder til sådan lisa, att de, ofta, knapt wetat af ät de waret roterade til Soldater». Och det bästa beviset på, att roteringen icke kändes tryckande, får man väl söka däri, att någon ändring i knektehållet icke ens sattes i fråga vid de genomgripande förändringar i alla andra afseenden, som vidtogos 1719 och 1720, då man dessutom hade de bittra minnena från Karl XILs tid i frisk hågkomst.

Med den nästan fallständiga saknaden af statistiska uppgifter från denna tid kan man icke heller göra sig något riktigt begrepp om roteringens tryck. Då antalet mantal och hela gårdar i Värmland 1692 uppgick till 1,853 V*,² synes, att, om man frånräknar de från rotering befriade, knappast mera än ett mantal kom på hvarje rote, såsom redan blifvit framhållet. Befolkningen i Värmland, som 1901 steg till 254,284 personer, utgjorde under Karl XI:s regering omkring 80,000.³ Detta vill säga, att på 67 personer kom en soldat, en fredsstyrka, mera än dubbelt så stor i förhållande till befolkningen som fredsstyrkan år 1901, öfver hela landet räknadt, och i samma bemärkelse större än i något europeiskt land na för tiden, Frankrike möjligen undantaget; och då måste i betraktande tagas, att Sveriges värfvade trupper under Karl XI:s tid uppgingo till ungefär samma styrka som de indelta.

Närkes och Värmlands regemente delades vid knektehållets uppgörande i tio kompanier — öfriga regementen voro såsom bekant delade i åtta —, af hvilka tre, nämligen lif- (eller öfverstens), majorens och Örebro, förlades i Närke, de sju öfriga i Värmland. Kompaniernas benämning,⁴ nummerstyrka och hemorter voro följande⁵ (de benämndes dock ännu länge vanligen efter sina chefer):

¹ Denna bestämmelse ändrades 1748 därhän, att inga särskilda rotar afsågos för korpraler, utan att till korpral skulle förordnas en man inom hvarje korpralskap. Korpralslönen utgick därefter med 5 tunnor kronotiondespannmål.

² JTernow, 2. uppl., sid. 369.

³ Sundbärg: Sveriges land och folk (Stockholm 1901) efter beräkning enligt tabellerna sid. 88 och 90.

⁴ »Rangen och Ordningen» kompanierna emellan bestämdes genom kungl. bref af den 26 ött. 1692.

⁵ Grill: Statistiskt sammandrag af svenska indelningsverket (Stockholm 1855—1857 II, sid. 69 o. f.

Kompani.	Antal m<m	I härader (socknar).
	I Lif- .	
158		Asker och Skyllersta. (Nedre Fryksdals, Jösse (Brunskog. Magneskog. Boda), Kils \\ (Frykerud). Grams (Grums).
Öfverstelöjtnantens .	172	
Majorens	158	Hardemo, Grimsten, Sandbo, Edsbergs. Kumla, Hardemo, Glanshammar, Örebro. Visnum, Ölme. Jösse, Gillbergg.
Örebro	158	(Elfalds, Öfre Frykdals, Nedre Frykdals (Lysvik), Kils. \\ Karlstads (2 rotar).
Kristinehamns	172	
Jössehärads	171	Näs, Grnnis. Ölme (Ölmehärad), Yäse, Kil (1 rote),
Elfalds	J 171	Karlstads. (Nordmarks, Gillbergs (delar af Gillbergs, Långserud. \\ Svanskog).
Näs	171	
Nordmarks	172	

Rotarna numrerades såväl inom kompanierna som i en följd genom hela regementet. De benämndes dessutom efter stamroten.

Befälet försågs nu allmänt med boställen såsom aflöning, och uttogos därtill hufvudsaldigen sådana hemman, som genom reduktionen tillfallit kronan. En normalstat uppgjordes för hvarje regemente, däri beloppet af aflöningen för hvarje tjänstegrad var fastställt. Om ett boställes beräknade afkastning icke uppgick till erforderligt belopp, bestreds det felande af kronoräntor, som uppbyros af regementskrifvaren. Officerarna ålades att själfva bruka och bebo sina boställen; dock tillätos ogifta, som icke hade hushåll, att utlämna sina boställen på arrende, men bebo dem skulle de i alla fall göra. Den, som hade ett svagt boställe men ägde annan gård inom landskapet, medgafs rätt att bebo denna senare. Bestämmelser gåfvos för, huru boställen skulle bebyggas, där tillräckliga byggnader icke funnos, och för vården, afsyningen, af- och tillträde m. m. gåfvos noggranna föreskrifter.¹ Regementschefen gjordes ansvarig för bostälernas vård och underhåll.

I det generalindelningsverk, som uppgjordes för hvarje regemente, bestämdes aflöningen eller indelningen, såsom den vanligen benämndes,

³ I ett bref af den 4 april 1694 (i öfverste V. Rehbiuders ägo) skrifver Karl XI till Rehbinder, att som till hans kunskap kommit, att officerare genom vanvård låtit byggnaderna på sina boställen fördärfvas, »altsä, föranlåtes "Wij härigenom till allas efterrättelse Eder att wetta låta, det alldenstund förmodligen ingen officerare lärher vara, som har tillträdt dess boställe, för än den Husesynen är föregången som den första punkten i Wår Husesynsordning förmåhr och innehåller, hafvande hans plikt sedan varit Bost.-Lägeuhet med dess åhrlige Byggnad att förbättra och underhålla som husesynsordningen förmåhr i ty bör han och vara förfallen till det straff och dhe böter som däruthinnan determineras och uthsättias — — och hafwa Wij för den skuld "Wåre Landshöfdingar beordrat hwar i sitt Låhn så fodersamt som möjeligast sig giöre låter däröfver att anställa låta om noga undersökning och sedan utaf dhe Bråtslige exeqvera de böter, hwartill dhe för en eller annan försummelse eller fehlachtighet i det måhlet kunna blifwa fälta ----- sampt sedan låta samma böter amvändas till Lägenheternas bebyggande och förbättring så långt dlie räckia». Tillika ålades landshöfdingarna att framgent noga efterse, att en livar i denna sak gjorde sin skyldighet.

och återgifves denna fullständigt i ofvan nämnda generalmönsterrullor och register. Här uträknas för h värj e beställning värdet af alla de räntor o. a., som ingå i hans aflöning, jämte den frånräkning, som kan ifrågakomma, därest normalbeloppet öfverskrides. Detta belopp upptages för kapten till 56, löjtnant och fänrik 43, fältväbel, sergeant och mönsterskrifvare 30, förare, furir och rustmästare 20, korpral 8 (utom nummerlön), trumslagare 7 daler s.-m. Hegementsofficerarne åtnjöto samma tillägg som förut, och förteckningen på de hemmansräntor och öfriga bidrag, som ingingo i öfverstens aflöning, upptager sex tätt skrifna sidor.

Regementsstaben vid Närkes och Värmlands liksom vid de flesta öfriga regementen utgjordes af 1 öfverste, 1 öfverstelöjtnant, 1 major, 1 regementskvartermästare, 1 reg.-adjutant, 1 reg.-präst, 1 eller 2 kompanipräster, 1 reg.-skrifvare, 2 mönsterskrifvare, 1 reg.-fältskär (bardberare) med 3 gesäller, 1 reg.-profoss och 3 »gemene» profosser samt 4 skallmejlåsare, senare kallade hautboister.

Den egentliga regementsstabens boställen voro belägna i Närke. Öfversten innehade Akersberg och såsom kompanichefsboställe Via, tillsammans 6 hemman, i Mällösa och Asker socknar, sydost om Örebro. Hans regementskvartermästare bodde på Mälgräve, V^2 hemman, i Askers socken och adjutanten på Högsäter, $\frac{1}{4}$ hemman, i Hidinge socken, sydväst om Örebro. Öfriga tjänstemän hade sina boställen i midten af Närke, och uppgick regementsfältskärens till ett helt hemman, hvaremot öfriga voro mindre. Boställsfördelningen torde dock icke blifvit slutligt ordnad förr än inpå frihetstiden.

Hvarje kompani hade en kompanichef, vid lifkompaniet regementschefen, vid de två närmaste öfverstelöjtnanten och majoren, vid de sju öfriga kaptener. Dessutom hade hvarje kompani en löjtnant — vid lifkompaniet kallad kaptenlöjtnant —, en fänrik, en fältväbel, en sergeant, en förare, en furir, en rustmästare, en mönsterskrifvare, en pipare och två trumslagare, alla försedda ined boställen.

Majoren bodde på Lind, en gård på 4 hemman i närheten af Askersund, och kaptenen vid Örebro kompani på Grräve, 1 hemman i socknen af samma namn.

Vid de värmländska kompanierna fick öfverstelöjtnanten sig tilldelad gården Hammar, 2 hemman, på Hammarön. Kaptenerna fingo i allmänhet nöja sig med boställen om 1 hemman, och öfriga officerare och underofficerare med mindre. Vid öfverstelöjtnanten? och Elfdals kompanier uppstod brist på några boställen.

Granska vi de olika kompanierna, finna vi, att öfverstelöjtnantens löjtnant bodde på Skinnargården i Sunne samt öfriga med boställen försedda i denna och Frykeruds socknar. Vid Kristinehamns kompani satt kaptenen på $\frac{8}{4}$ hemman Ö. Eketorp i Kåda socken, nära G-nll-spångsälfvens utlopp i Väneren. Hans löjtnant förfogade öfver 1 hemman Backa i Visnums socken, hans fältväbel bodde i Ölmehärads socken och öfrigt befäl inom det af dessa orter betecknade området. Vid Jös>e-

härads kompani innehade kaptenen Berg med Jösseforsen. Hans löjtnant bodde nära intill vid Tostebol i Ny socken, fänriken vid Näs i Stafsnäs, fältväbeln nära Arvika på Grustås, öfriga underofficerare och spel spridda från Ny till Segerstad. Vid Elfdals kompani var Öna i Ekshärad afsedt för kaptenen, under det öfrigt befäl till största delen saknade boställen. Näs' kompanis kapten innehade S. Östbro i Bro socken och öfrigt befäl hade boställen på näset, fältväbeln och några andra i Segerstads socken. Karlstads kompanis chef förfogade öfver Kärne i Gxafva socken och hade sitt mesta befäl i närheten, dock bodde löjtnanten vid Björke i Fogelvik och fältväbeln i Vase. Vid Nordmarks kompani bodde det mesta befälet i dess södra del i Långseruds och Svanskogs socknar, kaptenen på Kastensbol, löjtnanten på Torp.¹ Afven dessa bostadsförhållanden voro säkerligen icke ordnade förr än under frihetstiden.

Gustaf II Adolfs krigsartiklar utbyttes 1683 mot nya, af Karl **XI** utfärdade, i hvilka rättegångsordningen äfven närmare bestämdes såväl beträffande den lägre instansen, regementskrigsrätten, som den högre, generalkrigsrätten. Likaledes bestämdes närmare, än förut varit fallet, öfver- och underordnades skyldigheter och krigslydnaden i allmänhet. Straffen mildrades något, och gatlopp förekommer nu mera än dödsstraff. Spöslitning och prygel upptagas visserligen icke i artiklarna men användes ofta såsom disciplinstraff. Kyrkotukten skärptes.²

Att disciplinstraff eller bestraffningar på enskild väg ganska mycket kommo till användande framgår tydligt af urkunderna, och Karl XI fann sig föranlåten att 1692 utfärda ett bref till regementscheferna, hvari han, på grund af hvad ofta förefallit, strängeligen befallde, att ingen kapten eller i dess frånvaro löjtnant finge afstraffa någon soldat »med Spö eller andra slika swåra straff utan Öfwerstens eller vederbörandes Regimentsofficerare orders, wetskap eller minne» i andra fall, än då soldat icke inställt sig" till möte eller på grund af fylleri icke kunnat fullgöra sin tjänst och detta blifvit utrönt vid behörig undersökning, i hvilka båda fall kaptenen eller i dennes frånvaro löjtnanten kunde ådöma honom »sex par spö, tre slag af hwartera paret». I andra fall skulle förfaras »efter Krigs Articular och andra våra förordningar», men att käppen oftast underlättade rättsförfarandet är icke desto mindre säkert, h vilket bland annat bevisas däraf, att Adolf Fredrik 1754 fann sig nödsakad att strängeligen återupplifva 1692 års bestämmelser.

Några egendomliga bestraffningar må omtalas från denna tid. Så dömde konungen i november 1682 löjtnant Thomson att »för dess åt-

¹ Grill, II, sid. 65 o. f.

² Fredenberg, sid. 158.

skilliga begångna Excesser och. Insolentier» degraderas att tjäna ett år såsom genien och »njuta gemens gage».

I februari 1688 befallde konungen, »att Öfwerst Lieutenanten Axel Sparre skall under Wacht af en Leutnant, twenne UnderOfficerare och Åtta gemehne föras Mjth upp till Stockholm och lefwereras på slättet i. Corps de Gardet darsammastädes att afwacha, huru wijdare med honom för thes begångne brått och förseende inför Een ordentlig Krigs Rätt under en Fiscalisk action lärher förfaras». Hans brott bestod däri, att han under föregående års möte »under Gen.-Majorens (regementschefens) commando och flygande Fahna emot honom blottat sin weria och således sidowyrdat den respect och commando, som Gren.-Majoren å våre wagnar tillkommer». Sparre dömdes »till Harquebusering» men benådades af konungen till fyra månaders fängelse på Örebro slott och bibehölls i tjänsten.

Den djupt gudfruktige och äfven i kyrkliga ting ordningsälskande Karl XI omfattade själavården med synnerlig omsorg. Han sökte erhålla framstående regementspräster, utnämnde dem själf och tillerkände 1688 regementsprästen i löneförbättring »1 hvitt öre» månatligen af hvarje soldat, s. k. bäckenpenningar. Samma belopp utgick äfven till regementsfältskären, hvilken icke fick uppbära särskild ersättning för vård af sjuka soldater eller dylikt. Bäckenpenningarna erlades vid möte eller annan sammandragning.¹ En gång om året skulle enligt bestämmelse af 1685 en af regementets präster infinna sig vid kompanimöte för att förhöra och. undervisa soldaterna »uti deras Christendoms Stycken och Salighetenes Kundskap». Då manskapet befann sig hemma i landet, tillkom detta åliggande kyrkoherdarna eller sockenprästerna, hvilka därför utfärdade betyg, som manskapet hade att uppvisa för regementsprästen.²

I stället för den olikhet med afseende på klädernas färg, som varit rådande olika regementen emellan sedan Karl X Gustafs tid, anlades från 1681 af hela infanteriet långa västar, räckande till midten af låret, och knäbyxor af gulsemskadt skinn, hvarjämte rockar anlades af något större längd än västarnas — till rocken bestods 4 alnar kläde af 2 $\frac{1}{2}$ alnars bredd samt $\frac{1}{2}$ aln kläde till uppslag —, och bestämdes 1687, att rockarna skulle göras af mörkblått kläde med röda kanter och uppslag, hvartill kommo gula kraghandskar. Såsom hufvudbonad användes »karpus», ett slags hög mössa, likaledes af blått kläde, hvilken dock snart ersattes af en svart filthatt med brätten, uppfästa på tre ställen. Be-

¹ Predenberg, sid. 165.

² *Grahm-Persson*: Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner Angående Swea Rikes Landt-Millce Til Häst och Fot (Stockholm 1762—1814), I, sid. 590. — I bref af den 22 febr. 1693 säger regementschefen, Reh binder, att han ställt sig of van nämnda förordning till efterrättelse »och wid sitt Regemente intet tillbaka stält att genom gatulop af straffa dhe som sig der emodt försedt och försummat».

fälets klädesplagg liknade manskapets men gjordes af något finare tyg. Till parad hade officerarna guldbroderade knappar och knapphål på rockarna samt guldgaloner på fickklaffarna. De buro dessutom harnesk och ringkrage, den senare af förgyllt silfver för regementsofficerarna och kaptener, af blankt silfver för öfriga. Underofficerarna skulle förse sig med »wackra rackar och förgyllta messingsknappar». Såsom prydnader för trumslagare och pipare försågos deras rockar på bröst och ärmor med galoner (54 alnar till hvarje rock). »Släpekläderna» utgjordes af vanliga bondekläder, men skulle de för gevärets lättare handterande enligt konungens befallning göras något åtsittande. Till skorna anlades skospännen af metall, hvarjämte hårpungar vid denna tid koninio i bruk.¹ På hösten 1688 anbefalldes konungen, »ät hwar och en Soldat til första "Wårdag ofelbart förskaffa sig en god Ränsel, hvilken måtte wara så gjord, ät wid den ena ändan häftes en Skinpung, hwaruti Kneckten altid kan hafva — — et hälft stop Salt förwarandes», och skulle de likaledes »förse sig med twänne gode Skjortor», hvilka icke finge brukas förr än vid uppbrott.²

Enligt kungl. bref af den 5 nov. 1688 skulle kontrakt uppgöras med köpmannen Gavelius om leverans af beklädnad för regementet, och i maj 1691 framför regementschefen sin tacksägelse till kungl. maj:t för den i Stockholm beställda munderingen. Regimentet fick nu beklädnad i öfverensstämning med de nya föreskrifterna, lång blå rock med uppfästa skört, låg krage och axelklaffar, röda kanter med ärmuppslag men gult skörtofoder, stora hvita tennknappar med konungens namnskiffer, kraghandskar, gult kyllerfärgadt remtyg, hvita långa strumpor och svarta skor med skospännen af mässing. Nya kappor tillkommo 1696.

Beväpningen anskaffades nu mera af kronan, och de gamla musköterna utbyttes småningom mot gevär med flintlås, ännu länge kallade musköter, af 1692 och 1696 års modeller.³ Piken bibehölls dock under Karl XII:s hela regeringstid, och upptages pikenerarnas antal till 54 vid hvarje kompani från Närke, 58 vid hvarje värmlandskompani. Grenadjärer började uttagas efter 1693 men uppgingo ännu så länge endast till några man vid hvarje kompani, hvilka voro utrustade såsom de med gevär väpnade.⁴ Med afseende på officerarnas beväpning skedde ingen förändring, dock torde de nu mera användt harnesket endast till paraddräkt.

För regimentet uppfördes i slutet af 1690-talet en trossbod i Kristinehamn. Gevären, som förut ibland innehafts af manskapet, ibland och troligen delvis förvarats vid kyrkorna, togos nu i förvar vid rotarna.⁵

¹ *Spak*: "Uniformering och utredning, sid. 8,

² Gahm-Persson, II, sid. 189.

³ Genom kungl. bref af november 1685 ålades soldaterna att själfva skaffa sig »warbaljor» eller ytterbaljor till värjorna för deras bevarande (Gahm-Persson, I, sid. 596).

⁴ *Spak*: Bidrag till handskjutvapnens historia, sid. 26 o. f.

⁵ Wijkander, sid. 273, 274.

Enligt Karl XI:s förordning »angående Milicens Exerccerande» af den 20 okt. 1680 skulle kompanimöten hållas åtminstone en gång i månaden och regementena i deras helhet sammandragas en gång om året »wid den 20 eller sidst uti Augusti månad» under minst 14 dagar. Denna sammandragning skulle ske »på en slätt och tjänlig plats wid någon skog eller Kronones Jägare-Backa, hvarest Regimentet Camperakan». Konungen bestod krut till 8 skarpa och 16 lösa skott för hvarje man. Enhvar, så väl af befälet som af manskapet, fick föra kost med

Officer och soldat från Karl XI:s tid.

Rit. af l'öjtn. G-. Löfgren.

sig. För infanteriets rörelser och förhållande under olika omständigheter utgaf konungen strax härefter ett reglemente, det äldsta verkliga exercisreglementet i Sverige. Det följdes af föreskrifter i olika grenar af tjänsten och slutligen 1693 af ett »Reglemente för Exercitierne».²

¹ Grahm-Persson, I, sid. 51; Frosterus, sid. 580.

² Fredenberg, sid. 210 m. m. — Innan detta reglemente utkom, hade regementets chef, generalmajor Rehbinder, uppgjort och till konungen öfverlämnat nedan stående:

»Beskrifning uppå den nya Avanceringen och träfningen till ät gifwa fyhr, effther mine ringe tankar, hwilket allt hemställes Eders Kongl. Maj:ts Allernådigaste Correkction.

»När en Battaillon ähr ställter, då bör obserweras ät de ståå med Rotar och Leder i lagom distance och man will marshera, commenderar man gewähr på Axeln först; Så-

I början af september 1683 var hela regementet samladt i läger vid Kristinehamn. Där mönstrades det af körningen i februari 1684, i juni 1686 och i januari 1689¹ äfvensom i Karlstad i juli 1691.

som man står i öppningen i Rotar och Leder, så bör man och marschera till dess man kommer fienden så närhät Commenderas gewähr af böör man sluta lederna gamman till så när som möjligt ähr, och böra musqueterarne grant observera att de bära musquet-niynningen wäl öp i wädrett derpå Commenderar man, giöre Eder färdige öfwer allt, och böör ändå Battaillonon marschera medh slutne leder, men öpne Rotar, till des man tycker dhett behöfwes läggia an, der på Commenderas dhe efftersta lederna till ät läggia an, hwarpå fördubblera dhe båda efftersta dhe båda främsta lederna och ger fyhr. dehr på blifwa dhe båda efftersta lederna ståendes och Tvända sigh half om till deras Rotar, då taga dhe deras lundta af hanen och sätta emellan fingern så länge dhe båda främste lederna ähr förbi j. då wända dhe sigh- straxt effter deras Rotar igen, och draga deras wärrior uth med slutne leder, derpå avancerar man wijdare medh slutne Rotar och leeder, gå länge man tycker dhe begge främsta leden böra läggia an och gee fyhr, derpå draga dhe begge främsta lederne deras wärrior uth och Bryta in i fiendens Battaillon.«

Om denna mönstring säger konungen i sin dagbok (i Riksarkivet): »1689 Jan. 14 drog jag til Christinehamn och ät frukost hos Landshöfdingen Wrangel i Örebro d. 15, som var om tisdagen begynte jag mönstringen med Gen.-Major Rebeners Regemente och först med Wärmeländningarne emedan de hafwa nu först uppätagit sig det vissa Rothället och alltså med öfwerste Lieutenantens Compagnie, Capitaine Grans; Lars Larssons, Lindenbergs och Örneströms, d. 16 med Capitaine Gersdorf, Peter Benns och Cronmans; begynte med Nerkes Compagnierna, neml. Lif Compagniet och Majorens, d. 17 Capitaine Mannerbergs Compagnie, hvilken är den 2:dra Capitainen vid Regementet. Sedan exercerade jag Regementet. Den samma dagen om aftonen kom Prins Fredric och Envoyén Gjörns. d. 18 voro vi derute och besågo Regementet, hvilket blef på nytt exercerad. Efter middagen drogo vi derifrån och äto aftonmåltid i Örebro hos Prosten, Magister Gasten Rännerus, kom kl. 11 om natten till Kongsör.«

Karl XII:s tid,

Narra. Polska kriget.

Det redskap, som Karl XI med stor skicklighet danat och med synnerlig omsorg vårdat, skulle snart komma i verksamhet, sedan hans fredliga regering efterträds af yra och krigslystnad. Huru den unga envåldskonungen Karl XII:s orubbliga böjelse för sin svåger, hertig Fredrik af Holstein, ledde till krig mot Danmark och därigenom äfven mot danska konungens bundsförvanter, konung August IT af Polen (Sachsen) och tsar Peter i Ryssland, ligger utom omfånget af denna skildring. Erinras må blott, huru svenska trupper på våren 1700 från tyska sidan ryckte in i Holstein, huru den stoltaste flotta, Sverige någonsin ägt, i juni utlöpte från Karlskrona, huru en liten svensk armé den 25 juli öfverraskande landsteg på Seland, och huru genom inverkan af dessa omständigheter danska konungen skyndade sig att i Traventhal sluta fred med hertigen, hvarigenom all anledning för Sveriges ingripande var aflägsnad och de på Seland landstigna trupperna måste återföras till Skåne.

På den livländska sidan hade konung August börjat kriget redan i februari genom ett öfverfall mot Biłga, hvilken stad dock tappert försvarades, och efter ankomsten af förstärkningar från Finland måste de sachsiska trupperna draga sig tillbaka bakom Duna. I juli ryckte konung Augusts armé ånyo mot staden men utan bättre framgång, och sedan Danmark slutit fred, visade konungen sig äfven benägen att öppna underhandlingar. Vid denna tid ingrep emellertid tsar Peter, i det han i september lät en armé rycka in i Estland och Ingermanland och skred till belägring af Narva.

Underrättelsen om dessa tilldragelser förmådde Karl XII att flytta sina i Skåne samlade trupper till Blekinge och att därifrån öfverföra dem till Pernau i Livland, dit äfven trupper från andra håll öfverskeppades. Bland dessa senare befann sig en del af Närkes och Värmlands regemente.

Den 28 aug. 1700 mottog öfverstelöjtnant C. G. Itoos order att med de tre närkeskompanierna bryta upp och marschera till Stockholm. Kristinehamns kompani jämte 54 man af Karlstads skulle skynda efter.

Den 7 sept. passerades Arboga, och framkomsten till Stockholm skedde den 19 eller 20. Kommenderingens styrka uppgick till 13 officerare,¹ 20 underofficerare, 12 trumslagare och pipare, 26 korpraler och 674 gemene.

I slutet af september fördes regementet ombord, och den 1 okt. skedde affärden. Efter få dagar hade inan känning af kurländska kusten, och den 6 ankom man till Pernau under en fruktansvärd storm. Urskeppningen skedde de närmast följande dagarna. I Pernau kvarstannade regementet en stor del af oktober och flyttades därifrån till Wesenberg.

När konungen den 6 nov. anlände till Wesenberg, fann han där före sig en armé uppgående till 3,000 man kavalleri och af infanteri gardet, Västmanlands, Dal- och Närke och Värmlands regementen eller tillsammans 5,000 man. Här omdelades regementet på tio kompanier (det redovisas dock fortfarande på sex), hvarpå bland annat tyder det antal fullmakter, som äro dagtecknade Wesenberg den 11 nov. Genom omdelningen erforderliga platser fylldes genom förflyttning från andra regementen eller genom befordran från lägre grader, hvarvid sekund- (eller fördubblings-) officerare utnämndes vid de nya kompanierna.

Den 13 nov. bröt man upp från Wesenberg och inslog riktningen mot Narva.

Den sena årstiden hade gjort vägarna djupa och vattenfyllda, så att marschen till ytterlighet försvårades. Trakten å ömse sidor var på tio mils vidd så ödelagd, att intet underhåll därifrån kunde anskaffas, hvilket var så mycket kännbarare, som armén endast medtagit den allra nödvändigaste tross. Den 17 vanns första känningen med fienden nämligen vid passen Pyhäjoki och Sillamäki, från hvilka han dock snart fördrefs, och följande dagen öfverskred armén dessa båda pass utan att på minsta sätt oroas. Den 19 var man 1¹/₂ mil från Narva, och nu lät konungen skjuta dubbel svensk lösen för att erhålla kännedom om, huruvida fästningen höll sig eller icke. Dagen därpå eller den 20 stod det ryktbara slaget vid Narva.

Regementet var under slaget deladt på två bataljoner, förda den ena af Roos, den andra af kapten Pock. Det utgjorde högra delen af vänstra flygeln, Roos' bataljon främst och Focks omedelbart bakom. Det var denna högra del af vänstra flygeln, som på denna sida inledde anfallet med Roos i spetsen. Han skrifver själf därom i en tjänsteförteckning, att han sin »attaque på fiendens Retranchements bekom, andra Bastionen ifrån den stora — — Bastionen på högra handen åt räkna ifrån fästet, hwarest iag igenom den högstes bistånd med min Battailon inbröth, förjagade fienden uthur 7 Bastioner och densamma förföljde inemoth den 8:de, derest ett stort moras oss hindrade ät wijdare komma,

¹ Öfverstelöjtnant C. G. Roos, regementskvartermästaren Bock, kaptenerna Fock och Lilliecrona, kaptenlöjtnant Schiörs samt löjtnanterna eller fänrikarne Stockman, Mask, B.U-tensköld, Lagerhielm, Stjerna, v. Ulrich, Bala och Höffner.

uthi hwilken action åtskillige fahnor och Dragone Estandarer blefwo af fienden tagne, dem jag sedan till Kongl. Maj:t förde och. i diupaste underdånighet nederlade. Uthi denna actionen led detta Regementet mycket så att af begge Battaillonerna till halffparten döde och Blesserade, iag sielff i armen och med en styckekuhla igenom myssan, föruthom åtskilliga skatt igenom kläder». Enligt en geiieralmönsterrulla skulle antalet stupadt manskap af regementet uppgått till 100, häri dock icke medräknade de, som senare dogo af sina sår, och om hvilka inga anteckningar finnas, men hvilkas antal i ett bref från april följande år af Roos uppgifves till 23.¹

Soldat från Karl XII:s tid.

Regementet förlades jämte den öfriga armén i det eröfrade rysk lägret; endast de sjuka inrymdes i själfva staden. Nära nog i december månad kvarstannade armén vid Narva, och tiden till tillägget af fiendens belägringsarbeten. Trupperna ledo mycket köld och brist på lifsmedel nödgade slutligen konungen att jryts hvilket skedde den 29 dec. Färden ställdes mot Kurland

¹ Af officerare stupade Bock, Diiben och v. Ulrich. Sårade bleiwo &~::~:~ - - hvilken kort efter dog af sina sår. Schiörs, Höffner, Jerner oc li Steckman.

stannade vid ett gammalt slott, Lais, 6 mil från Dorpat. Här tog konungen sitt högkvarter, och armén förlades i omnejden. Det var hög tid på, att regementet fick bota lidna skador och ersätta förlusterna. Den 23 jan. 1701 anbefalldes konungen, att förutom de rekryter, som åtgingo att fylla uppkomna tomrum vid regementet, och hvilkas antal uppgick till 218, äfven skulle på samma gång öfversändas återstoden af Karlstads kompani eller 117 man. Skrifvelsen härom kom i februari regementschefen, generalmajor Rehbinder, tillhanda, och af hans svarsbref synes, att 23 man såsom sårade erhållit afsked. På grund af brådskan vid affärd — man skulle vara i Stockholm den 25 april — utrustades det nya manskapet kompanivis med nya munderingar, »hwarom han underrättat stats-contoirt». Förstärkningen, hvars styrka icke uppgifves, anlände antagligen i maj till krigsskådeplatsen.

Roos klagar redan nu öfver, att munderingarna lämna mycket öf-
rigt att önska. I mars, således vid en tidpunkt, då regementet varit öfver ett hälft år i fält, anhåller han om något kläde och foder, »för att åtminstone öfverofficerarne må kunna blifwa beklädde». På munderingsbrist tyder också afslaget på Roos' anhållan, att de på grund af sår afskedade soldaterna måtte få behålla sina munderingar. Detta tilläts icke, utan skulle dessa munderingar inlämnas och de afskedade i stället erhålla vadmalsrockar, hvaraf man hade tillgång vid ett i Lais upprättadt förråd. Vid denna tid erhöles nya fanor af den 1686 fastställda typen för de utevarande kompanierna.

Sedan arméns styrka genom anlända förstärkningar vuxit till 18,000 man, flyttade den sig i slutet af maj till Dorpat. Den 17 juni anträd-
des marschen därifrån och gick öfver Walck och Wollinar mot Riga. Den 28 nådde armén Wenden, där uppehåll gjordes, så att framkomsten till Riga skedde först den 8 juli. Öfvergången af Duna verkställdes omedelbart härefter. Redan klockan 4 på morgonen den 9 var företaget i full gång. I detsamma deltog af infanteriet gardet, upplänningar, dalkarlar, hälsingar, västmanlänningar, västerbottningar och de båda bataljonerna närke-värmlänningar.¹ Anordningarna för öfvergången voro af den grånade fältmarskalken Erik Dahlberg så väl träffade, att 7,000 man så godt som samtidigt öfverfördes. Striden med sachsarna var afgjord efter några få timmar. Någon berättelse om regementets deltagande i själfva striden har icke kunnat anträffas. En rulla, dagtecknad Thorn den 7 juni 1703, angifver, att 11 man blifvit »slagne vid Riga 9 juli 1701». Hvarken officerare eller underofficerare synas hafva fått sätta lifvet till. När fienden kl. 7 om morgonen drog sig tillbaka, delade han sig i två hopar, af hvilka den större tog vägen åt Kobrons skans. Denna del förföljdes af konungen själf, och bland de förföljande trupperna befunno sig äfven närke-värmlandsbataljonerna.

¹ Fankommitténs betänkande, sid. 112.

Enligt nyss nämnda rulla »uppflögo med minan i Cobrons skans 11 st. af regementet den 10 juli».¹

Den 12 juli bröt konungen upp, tågade längs Dilna till Linden och därifrån till Bauske, som han nådde den 26. Härifrån afdelades Roos med Närkes och Värmlands regemente, öfver hvilket han nu blifvit chef, för att af kommendanten i Birsen tttkräfva ett antal kanoner och pontoner, som sachsarne kvarlämnat därstädes. Birsen hade i början af februari genom list blifvit intaget af konung August, och här hade tsar Peter rådslagit med denne om gemensamt bistånd mot Sverige. Nu fanns på stället en polsk besättning, hvilken af Roos uppfordrades att [^]tlämna sachsarnas kanoner och pontoner. De förra utlämnades genast.² de senare efter några dagar och sedan Roos hotat med stadens stormning.

Fjorton dagar kvarstod Karl XII med armén i Bauske. Att regementet var med på något eller några af de utförda ströftågen i och för krigsgårders indrivande eller för proviantering gifver en uppgift i samma förslag från Thorn vid handen, enär där uppgifves, att 11 man blifvit »slagne vid ryska gränsen juli 1701», detta förutom de, som ofvan angifvits.

Den 11 aug. bröt konungen upp, marscherade söder om Mitau, längs gränsen mot Litauen och ankom den 2 sept. till Grrobin, där armén fick stanna under september månad. Den 10 firades ett högtidligt te Deurn i anledning af öfvergången öfver Duna. Den 29 sept. gick armén i kvarter i västra Kurland i trakten kring Wurgen. Här erhöll regementet sin andra förstärkning.

Redan i juli hade Roos underrättat Reh binder om, att konungen hade för afsikt att låta ännu ett kompani af regementet öfverforas till

¹ Tydligt afses härmed, livad Nordberg omnämner, fast händelsen enligt de—: . : synes hafva aflnpt allvarligare, än Nordberg haft sig bekant. Han säger: »Uti A^r-i:- tionshuset i Cobron hade Guarnisonen, vid sin afmarche, anlagt en lunta med eld. tX utan i mening att de Svenske skulle strax taga orten i besittning och så rnänge, = :: inkommo, vara tillika förlorade: men till all lycka, blef deras anslag om intet. Kmthcir'; blef antändt och kreverade in emot följande morgon (den 10); dock med ingen stCr.: än att skildtvackten flög af och två andre karlar, som woro i andra skansen, blefwo b serade, men vårt Cavalleries hästar som gingo nedanföre på ängen i bet wordo sa -r — att de Inpo till skogs, der man med största möda fan dem igen. Några had: . . . : -skada af de afslagna Bomber och Granater. Fästningen i sig själf led ej dc-r ::~ - (yordberg: Konung Carl XILs historia. 2 delar i folio, Stockholm 1740, I, sid. 161.

² Af Roos' rapporter om sin beskickning är den ena dagtecknad lägret s i ~i_ i~~ Birsen kl. o ^/4 om morgonen den 27 juli och lyder: »Efter E. K. M:s order oc~: :~_ underdånigaste pligt fortsatte jag i gar marschen till ^k mil nära Birsen. div j _ anlande, förrän vid solnedgången, och som jag intet förnam af hr Meijerfelt. skicks l till honom att förnimma, hurusom kommendanten och ståthållaren sig utlätit..... — något dröjdes, förrän jag fick svar, red jag sjelf närmare fram mot slottt: : : : : _ - sera situationen, då ock min utskickade tillbaka kom med berättelse att de der hela dagea delibererat öfver styckenas utlemnande, som oss änteligt var bewiljadt som idar ~i~i att låta skie. Och efter jag då var inunder fästningen, som är en regnl:fr fyi k i situerad med bredt vatten och moras på den sidan ifrån staden och hität, rec ; -• : : till staden oeh lät herr Meijerfelt sjelf komma till mig och med honom talte • = rättade, att styckena skulle i dag ofelbart utlevereras, gaf mig och hosgående ^irrli^i-r: . bref ifrån ståthållaren, som- om pontonerna skall förmåla; ty red jag i skymningar, ri med herr Meijerfelt och besåg den sidan åt staden, derest flns en bred graf och enrav 300 man sägas visst vara uti fästningen, hvaraf 60 skola vara soldater.;

krigsskådeplatsen på samma gång som de nya rekryterna, hvilkas antal var 88. Detta verkställdes äfven. Såväl Näs kompani som rekryterna bröto så tidigt upp, att de kunde lämna Örebro den 5 okt. efter ett välbehöfligt fullständigande af utrustningen.^x De inskeppades i Stockholm och kommo under loppet af november till regementet. Alla besked och rapporter under denna och nästföljande månad äro dagtecknade Illgenschoff. Det äldsta (af den 2 nov.) upptager 7 kaptener, 14 löjtnanter och fänrikar, 25 underofficerare och 817 manskap, hvaraf 98 kommanderade, 3 i arrest, 180 sjuka, 150 vakanta och 386 närvarande. Den 9 samma månad finnes äfven Näs kompani upptaget såsom närvarande, hvilket förändrar beskedet till 9 kaptener, 16 löjtnanter och fänrikar, 30 underofficerare och 988 manskap, hvaraf 30 äro kommanderade, 15 hemförlofvade, 3 i arrest, 201 sjuka, 153 vakanta, 2 »friska annorstädes» och 614 närvarande.

Här stannade regementet öfver julen till ett stycke in på nyåret 1702, då det jämte lifregementet, lifdragonerna, Västmanlands, Västerbottens och Kalmar regementen skickades in i Samogitien för att undsätta en vid Kovno stående härafdelning under öfverste Hummerhjelm.²

Efter framkomsten till bestämmelseorten, Kovno, förlades trupperna i staden och byarna rundt omkring, 2, 3 eller 4 kompanier tillsammans, alla hopträngda på ett litet område för att i hast kunna vara samlade, om något fientligt skulle inträffa. Konungen följde i slutet af januari med återstoden af armén, och hela armén var i midten af februari samlad i närheten af Kovno. Den 26 mars bröt man upp med

¹ Näs kompani ägde enligt ett bifogadt besked vid uppbrottet från Värmland endast 30 musköter — brist 83 —, hvarjämte 58 pikar fattades; rekryterna saknade fullständigt vapen.

^y Denna afdelning hade under konungens eget anförande förföljt Oginskys parti, anhängare af konung August, under december månad föregående år. men på grund af töväder hade Oginsky undkommit. Hummerhjelm hade kvarlämnats, och konungen hade så god i* som ensam tillryggalagt den 40 mil långa återvägen till Wiirgen.

Om denna marsch säger Nordberg (I, sid. 210), att den verkställdes man för man med »en nästan obeskriflig svårighet, ty ett denna tiden ovanligt regn och töväder hade så brutit öf alla strömar och moraster och gjorde vägarne så djupa, ät hwarken folck eller hästar kunde utan största möda komma fram». Från Rittov skrifver Eoos den 17 Jan., att han från konungen mottagit förteckning på, hvad regementet under marschen skall ätnjuta i förplägnad, och tillägger, att, om allt så utfölle, skulle truppen vara väl försedd, »men ännu till Dato hafver man efter samma ej njutit för regementet mer än som på en dag och allt ifrån den 11 i Pluniani med största möda ej kunnat njuta bröd och kött eller ärter för 5 dagar och det så att, när man fick bröd, var intet kött, gryn eller ärter, och när man det ändtligen bekom ärter, måst vänta på brödet, drickat eller något annat; i stället för dricka har man på 7 dagar knappt kunnat bekomma för 2 dagar. Brister och helt och hållet för hela 2 dagars förplägnmg, som dels feltes i Pluniani dels i Eittau. Vägarne hafva varit allt ifrån Sollanten och hijt så elaka af vatten och orenlighet, att bussarne måste vada i vatten till långt på benen och dervid dagligen måst dricka vatten, hvaraf många hafva blifvit sjuke, som nu redan till 38 man medföras. 3 st. hafva dött». Vid ankomsten till Rttov använde man enligt konungens bestämmande all möjlig flit att anskaffa hästar till regementet »efter Eders Kongl. Majjits Nådiga förordning att halfparten skulle tillika kunnat åkt. men var sjelfva ogörligheten att på den ena dagen nämligen den 18 kunna ihopbringa mer hästar än knappt Lifregementet fick till deras Bagage, och han på grund af de allt flere tillsjuknande och brist på proviant ej kunde vänta utan måste alltså uti eländiga vägar marschera. Hade i stället för 3 dagars proviant fått endast en. Till Torraga hade han sändt en löjtnant och 30 man att indrifva proviant.»

Polens hufvudstad såsom mål.¹ Det gällde nu att afsätta konung August från Polens tron. Sedan alla föreställningar från hans generaler, från hans statsmän och från styrelsen hemma i landet om behovet af fred lämnats utan af seende, sedan Augusts och Polens främsta mäns begäran i samma riktning icke haft bättre verkan, och sedan främmande makters råd blifvit afslagna eller skjutna åt sidan, hade Karl XII fattat det oryggliga beslutet, att August skulle afsättas, ett beslut, som bragte honom i krig äfven med polska staten, under det han förut haft att bekämpa endast dess konung och dennes sachsiska trupper.

Med den till omkring 16,000 — andra uppgifva 12,000 — man uppgående hufvudarmén — 8,000 man lämnades efter i Litauen — tågade Närkes och Värmlands regemente in i Polen. Den 7 april gjordes halt vid Merecz, och armén stod stilla en vecka, sysselsatt med öfvergång af Njemen. Den 15 fortsattes marschen. Den 1 maj nådde man Tykocin, den 12 öfvergicks Bug, hvarefter marschen ställdes till Praga, Warschaws förstad på östra Weichselstranden, dit armén anlände den 14, och där den blef stillastående, under det konungen från Polens hufvudstad förgäfvades sökte förmå sina polska anhängare att afsätta August.

Vid underrättelsen om, att denne samlade trupper i södra delen af landet, bröt Karl XII upp i slutet af juni och tillkallade förstärkning från Litauen. Weichsel öfverskreds, och tåget gick till Kielce, där armén inträffade den 1 juli, och där förstärkningarna inväntades. Konung August hade inberättats vara i marsch från Kråkan och inväntade nu vid Pynczov de trupper, som kronfältherren Lubomirski sammanbragt.

Den 9 fingo båda de fientliga arméerna kännning med hvarandra. Dagen förut hade äfven de sista förstärkningarna anländt, och Karl XII beslöt att oförtöfvadt skrida till anfall. Högra flygeln, där konungen uppehöll sig, fördes af Hehnsköld, den vänstra af hertigen af Holstein och midten af generallöjtnant v. Liewen. Den senare bestod af endast infanteri, och här finna vi bland dess tolf bataljoner i första linien äfven Närkes och Värmlands regementes båda bataljoner, förda af Roos och öfverstelöjtnant Cronman. Den till antal öfverlägsna sachsiska och polska kronarmén hade sin uppställning framför sitt läger vid Klissov, skyddad bakom en träskig å. Dess högra flygel, som utgjordes af kronarmén, stödde sig mot en större höjd. Det var mot denna flygel, som konungen riktade det första häftiga anfallet. Nordberg säger (I, sid. 269), att konungen tog en del af infanteriet nämligen Dalregementet, Västmanlands och Närkes och Värmlands regementen under Liewens och Stenbocks anförande, blandade dem med kavalleri och stormade därefter den nämnda höjden och fältet alltifrån skogen och träsket. Anfallet skedde med största lifflighet och med den lyckliga fram-

Se kartan öfver Polen och östra delen af Ryssland.

gång, att polackerna endast uthärdade en salva, hvarefter de bragtes på flykten. Slaget varade likväl fem timmar, till dess konungen lät gifva befallning om förföljningens upphörande. Klockan mellan 5 och 6 på eftermiddagen ryckte armén in i det fientliga lägret. Med pukor och trumpeter firades här segerglädjen, och korum förrättades vid hvarje regemente. Någon uppgift på Närkes och Värmlands regementes förluster i döda och sårade har icke kunnat anträffas.

Närmast följande dagar begrofvos de döda, hvarefter armén affcågade till Pynczov, där åt de sjuka lämnades all möjlig vård och de bästa kvarter. Den 18 skedde uppbrott därifrån för att fortsätta jakten efter den flyende polska konungen. Den 23 öfverskreds Weichsel ånyo, den 26 nåddes Bochvid. Härifrån ändrades riktningen, och färden ställdes mot Krakau, som gaf sig utan motstånd den 31 juli. Till den 11 augusti förlades nu armén i ett läger söder om staden men därefter på norra stranden af floden, och här mottogos förstärkningar från Pomern. I midten af september gjordes allt färdigt till uppbrott, men häraf blef dock intet. Konungen red omkull och bröt sitt ena ben, och härmed uppgafs tanken på ett fälttåg inom den närmaste tiden. Översamhet fick dock icke förekomma, utan ströftåg utfördes åt olika håll för att anskaffa medel till arméns underhåll. I december samlades trupperna emellertid kring Sandomir, där vinterkvarter intogos.

Två lösryckta rapporter från denna tid angifva, att Roos med regementet vid några tillfällen haft särskilda uppdrag. I en af dem, dagtecknad Branitzkij den 19 okt., anmäler han, att han samma afton han ryckt ut, dit ankommit kl. 2 om natten »och var 7 mil om morgonen dereffter». Han säger sig hafva undersökt floden och bedrifver fördämningsarbeten med fart. I en annan rapport af den 25 nov. säger han sig hafva anländt till staden Cascmir, där han genast låtit tillkalla stadens borgmästare och för honom uppgifvit, att 3,000 man där skulle inkvarteras. Detta ansåg denne omöjligt. Eoos besiktigade för den skull dagen, därpå husen, som han fann små och dåliga och knappt rymmande 2,800 man. Han föreslog därför konungen att begagna sig af staden och slottet på andra sidan om strömmen (samma sida, där konungen nu befann sig). Han anhöll därjämte, att med den del af regementet, som han hade med sig, få marschera till armén i afsikt att förena sig med regementets därvarande del, på det att de gemensamt skulle få laga upp sitt »liveri», hvilket var mycket medfaret.

Nya försök gjordes från alla håll under senare hälften af 1702 att förmå konung Karl upphöra med det olyckliga kriget, men de voro fortfarande förgäfvess spillda. Kriget skulle fortsättas i det af inre strider sönderslitna Polen.

Från året 1703 äro uppgifterna om regementets bedrifter sparsamma. Det följde armén, när denna i januari bröt upp till Lublin, där den kvarlåg till slutet af februari. Den 17 mars gjordes åter en längre rast på tre veckor i Okuniev. Den 7 april åtföljde regementet

armén till Praga och bröt därifrån med hufvudarmén upp den 24 med Thorn såsom mål. Framkomsten dit skedde den 15 maj. Stadens inneslutning vidtog omedelbart och var fullt genomförd den 22. Som belägringsartilleri saknades, måste sådant efterskickas från Riga och Karlskrona, så att någon verksam belägring kunde icke åstadkommas, förrän Rehnsköld i slutet af augusti anlände med groft artilleri. Den 3 okt. gal' sig staden, men ännu en månad kvarblef armén därstädes¹ för att sedan förläggas långs Weichsel vid Graudenz, Swetz och Culm.²

Aret 1704, som utmärktes af den stormiga riksdagen i Warschau, Augusts nu ändtligen genomförda afsättning och Stanislaus Leczinskys val till konung, tillbragte regementet i vinterkvarter ända till i juni månad. På våren hade Roos haft tjänstledighet hem för att ordna regementets förhållanden hemma, rekrytering o. s. v. I ett bref utan dagteckning, som kom konungen tillhanda i Heilsberg den 23 mars, tackar han för tillåtelsen att resa hem. Resan hade dock fördröjts genom svår storm, så att han först i januari kom hem till regementet. Antagligen använde han sig af sjuktransporterna i november, hvilka råkade ut för en fruktansvärd storm, som dref flera skepp åter till tyska kusten, under det andra förgingos och endast ett fåtal nådde hemlandet. Roos säger sig strax hafva utsatt mötesterminer för att öfverse kompanierna, hvarvid 66 man befunnos för gamla, och hvilka i Karlstad af landshöfdingen fingo interimsafsked. Den 18 och 19 febr. hölls »skrifning», så att icke blott de hemmavarande kompanierna blefvo fulltaliga utan äfven de utevarande försågos med 123 rekryter. Manskaptet öfvades i att »kampera, Wahl siuta Margera och Exercera effter det brukeliga maneret». Den 16 maj återfinnes en ny rapport från honom. Han har nu kommit till Stockholm, dit äfven rekryterna anländt. och äro de med närkeskontingenten 232 man. Såsom befäl tjänstgjorde kapten Bär och tjänstförrättande fänriken Adlerclou. Rullan på dessa rekryter finnes kvar och är märklig därför, att den är den första, där

¹ Afgången af manskapt vid regementet var under tiden från den 11 okt. 1702 till den 7 juni 1703 145 man, och den 28 okt. 1703 funnos vid regementets utevarande del 187 vakanser.

I början af november afsändes en större sjuktransport med alla sjuka till Danzig, hvarifrån de skulle öfverföras till Sverige.

Den 17 i samma månad skrifver Roos till konungen: »Emedan som de hemma i landet stående 4 kompanierna hafva inga rockar, kappor eller kapuser ej heller haft sedan bernälte munderingssorter 1701 om hösten efter B. K. Maj:ts nådigaste godtfinnande hit tidsändts till hjälp för det härvarande manskapt, och på det att hela regementet sedan på en gång kunde blifva beklädt, ty begäres nu i underdånighet, att så desamme som härvarande af regementet måtte få ny beklädning till nästkommande höst, hvilken tid är synnerligen nödig, så framt allt skall bli godt för ett så starkt regemente». (I marginalen står antecknad »Kongl. J:aj:t finner vara bäst att för de fyra kompanierna som stå hemma, beklädningen blifver beställd i Sverige — derom bref till statskontoret — och för den öfriga delen skall beklädning beredas härute — derom bref till komissariatetl.» Roos anhåller vidare om tält, särskildt för de i fält varande, som alldeles sakna sådana för nästa kampanj)»²(i kanten »bref härom till komissariatet»).

Den 18 dec. kommenderades från regementet till Pultusk 3 kaptener. 3 löjtnanter, 2 fänrikar, 11 underofficerare, 2 trumslagare och 133 man. Denna kommendering a^v Viir? i februari 1704 och 1705, flyttades i augusti sist nämnda år till "Yarschau och blef ~ir fången vid stadens intagande.

manskapets ålder är angifven. Medelåldern utgjorde för lifkompaniet 25,4 år, för majorens 24,5, för Örebro 26, för värmlandsrekryterna likaledes 26 år, den äldsta 47 år, ingen under 20. Rekryterna mönstrades af grefve Spens å Stockholms stallgård och gingo omedelbart därefter ombord. Regementets närvarande styrka, som den 2 jan. detta år uppgått till 22 officerare, 26 underofficerare och 545 man, har den 16 juli ökats till 20 officerare, 30 underofficerare och 625 man. Medräknas må dock här utgångna kommenderingar, så att man väl får beräkna regementets styrka på krigsskådeplatsen i midten af juni till omkring 1,000 man.

Den 17 juni bröt regementet upp och marscherade samma dag till Neuenburg, 3 mil. Detta var inledningen till en nästan oafbruten marschperiod, som räckte ända till slutet af november, och under hvilken regementet tillhörde den af konungen själf förda hufvudarmén. Dagrapporterna, som finnas i behåll, visa, huru regementet af och an, från norr till söder genomströfvade de polska länderna, och det kan vara af intresse att därvid följa detsamma. Den 18 juni marscherades från Neuenburg¹ till Graudenz, 2 mil, den 20 till Pappava, 3 mil, den till Thorn, 4 mil, den 23 till Senschavo, 3 mil, den 26 till Lavitzek, 2 mil, den 28 till Bretz, afståndet obekant, den 29 till Suluvitz, 3 mil, den 3 juli därifrån till Gostini, 3 mil, den 4 till Lovitz, 3 mil, den 5 till Rava, 3 mil, den 7 till Ziaske, 1 V² mil den 8 till Longonuce, 1 mil, den 11 till Pratoviske, 2 mil, den 12 till Vostallus, 3 mil, den 20 från Ostravitz till Pissar, 3 mil, den 21 till Sandomir, 1¹/₂ mil. Man hade nu från landets nordligaste del genom dess västra delar kommit in i Lill-Polen, nära ungerska gränsen. Den 26 gick marschen vidare från Sandomir V² mil till Randuskeij, den 29 till Pritzial, 2 mil, den 31 3 mil till en icke angifven plats, den 2 aug, 2 mil till Lutzeriskij, den 5 4 mil från Griortzestza till Giertzlona (Jerslov), där läger intogs. Sistnämnda dag hade regementet 30 sjuka. Den 12 är på dagrapporten angifvet, att regementet varit ute och exerceerat. Den aug. marscherades från Giertzlona 3 mil till Krakovitz, den 24 2 mil till Gerona, den 25 4 mil till Janoff, den 27 3 mil till Lemberg i Galizien, som intogs med stormande hand just samma dag. Regementet fick den 31 flytta sig 1 V² mil från staden.²

I Lemberg mottog Karl XII underrättelse om, att konung August begagnat sig af hans frånvaro för att återtaga Warschau. Han unnade trupperna dock någon hvila, innan de åter sändes mot hufvudstaden. Den 12 sept. marscherade regementet från Lemberg till lägret vid

¹ Som föga noggrannhet under förgångna tider iaktogs i stafningen, äro utan tvifvel många af de polska namnen orätt stafvade, hvilket dock torde vara af mindre betydelse.

² Dagligen utgick under dessa marscher från regementet (från båda bataljonerna) en fanvakt om 1 fänrik, 2 underofficerare, 2 trumslagare och 36 man, en piketvakt om 1 fänrik, 2 underofficerare, 1 trumslagare och 24 man samt att vakta hästarna och boskapen 1 underofficer och 12 man.

Dorroschoff. Marschordningen från sistnämnda ställe återfinnes på dagrapporten för den 13 sept., där det heter, att »armén marscherar venster af; af hwar Battallion befaller 1 underofficer med 12 gemene 40 steg framför fanvakten och hafva de 1 dubbelpost 18 steg framför sig».

Den 15 sept. marscherades från Schyllkova (Sivelkova) 2 mil till Wagrova, den 16 3 mil till Gorni (Korni), den 19 1V² mil till Gerskova, den 20 2 1/a mil till Raskova, den 21 3 V« mil till Zamvis, den 23 4V² mil till Crastiasta, den 25 4 ^a/2 mil till Piatza, den 26 4 mil till Lublin, den 29 3 mil till Markoschoff, den 30 1 V² mil till Baronoff, den 1 okt. V² mil till Olles, den 2 3 mil till Bosnov, den 3 3 mil till Reichalovski, den 4 o mil till Latovitz, den 6 4 mil till Dambids, den 7 1 mil till Ducknov, den 8 3 mil till Praga vid Warschau.

Denna stad innehades fortfarande af konung August; öfvergångarna öfver Weichsel voro förstörda. På andra sidan floden stod den sachsiska och polska hären, 20,000 man stark. Karl XII beredde sig genast att gå öfver i fiendens åsyn. Den 17 okt. på aftonen befallde han gardet, Upplands, Västmanlands, Dal-, Närkes och Värmlands, Västerbotens och Södermanlands regementen jämte Rehnskölds 6 regementen att uppbyta och marschera till Castjosti, 5 mil från Praga.

Dalkarlarna och närke-värmlänningarna hade 12 kanoner och den färdigbyggda flottbron med sig. Den 18 voro de framme vid Castjosti och började genast att med kanonerna beskjuta fienden på andra stranden och att skjuta ut bron. Klockan 4 e. m. var bron färdig; på densamma togo 100 grenadjärer plats, hvarefter den svängdes med ena ändan öfver till den fientliga stranden. Samtidigt härmed sändes 30 grenadjärer öfver i en båt. Konungen gaf sig själf ut på bron. men den gick af på midten, så att han med nöd kom i land. Endast 50—60 grenadjärer kommo öfver, men fienden vågade icke anfalla dem. Hela natten användes att öfverföra afdelningar om 50 man i gången. Dagen därpå, den 19, voro tio bataljoner öfverförda. Med dessa gick konungen åt Warschau till för att anfalla polackerna och på så sätt underlätta sina öfriga truppers öfvergång därstädes, men fienden hade redan försvunnit och drog sig hastigt undan västerut. '

Nu sattes svenska armén i rörelse att förfölja fienden först söderut mot Kråkan, sedan västerut till Kalisch, ditåt hans hufvudkrafter under Schulenburg verkligen sökt sin räddning. Regimentet marscherade härvid den 20 från Saleske 2 mil till Landsetzie, den 21 3 mil till Sakovitze, den 22 2 mil till Kava, den 23 3 mil till Gedzov, den 24 2 mil till Brit Seneij, den 25 2 mil till Strikoff, den 26 5 mil till Lutomirski,² den 28 3 mil till Bazzeschikoff, den 29 2 mil till Unievo, den 1 nov. 3 mil till Cavizatcin, den 2 3 V² mil till Moravien, den 3 3 mil till Smilov, den 5 5 mil till Forkalis, den 6 V⁴ mil till Klitzoritä.

Efter en rapport i riksarkivet.

Vid denna tid hade regimentet sjuka: 1 löjtnant, 3 underofficerare ocli 59 man.

den 7 V^2 mil till Odalanov, den 9 4 mil till Kosnya, den 13 $1\frac{1}{2}$ mil till Peta (Keta), den 14 slutligen $1\frac{1}{a}$ mil till Turscka. Den 15 skildes kompanierna för att gå i vinterkvarter, lifkompaniet till Gralocovo, majorens och Örebro till Giällertz, Karlstads till Raikotorph, öfverste-löjtnantens, Kristinehamns och Näs till Turscka. Intet af kompanierna hade längre än Va mil från de närståendes kvarter.

Ofvan anförda marschut visar, huru rastlöst konungen rusade fram öfver Polen under jakt efter August. Infanteriregementena kunde för öfrigt aldrig hinna fram hastigt nog, och konungen gaf sig aldrig tid att invänta dem, hvarför deras verksamhet under detta års fälttåg så godt som uteslutande inskränktes till marscherna. Den enda tilldragelse af någon betydelse var öfvergången af Weichsel, som redan är omtalad.

Hvarken styrkebesked eller några rapporter finnas från denna tid. Ett bref från Roos finnes dock i behåll och är upplysande för det sätt, hvarpå trängväsendet sköttes. Han säger sig af kungl. maj:t begärt nya brödvagnar, hvilket likväl afslagits af orsak, att sådana en gång bekommit och bort bättre hafva bevarats. Han anropar dock ännu en gång konungens stora nåd, sägande sig icke hafva erhållit brödvagnar sedan i Livland, där alla regementen bekommit sådana, hvilka sedan i Kurland på Goubins slott blefvo inlämnade på koringens befallning, »då iag med Regimentet åt Litthauen marscherade, mest alla Regimentena lemnade sine brödvagnar i Curland och sedan här i Polen fått andre större beslagne wagner med stora hästar dertill.» (I kanten står antecknad: ;>Kongl. Maj:t vill framdeles tillse, att de må skaffas wid handen.) Roos frågar därjämte, huru han skall förfara med de fångar, som åtföljt regimentet allt sedan staden Crasnislau brändes, och får till svar, att de skola tills vidare behållas.

I vinterkvarteren förblef armén fulla åtta månader.

Det lyckades slutligen att få till stånd en riksdag i och för Stanislaus, kröning och freds afslutande. Till riksdagens skydd sände Karl XII i juni 1705 några tusen man till Warschau och följde i slutet af juli själf efter med återstoden af armén, sedan Rehnsköld blifvit kvarlämnad med 13,000 man, bland hvilka närke-värmlänningarna befunno sig. Hans uppgift var att iakttaga en sachsisk-rysk armé under Schulenburg, som sammandragits väster om Öder. Rehnsköld samlade sina trupper i ett läger vid Meseritz men flyttade dem snart till ett fördelaktigare beläget vid Beutschen. Trupperna voro dock icke fullt samlade utan delade i smärre läger, så nära hvarandra, att hela styrkan skulle kunna vara samlad inom en timme. Dessa läger voro omgifna af små moras och strömmar, så att anfall knappast behöfde fruktas, och manskapet behöfde för den skull i ringa grad tagas i anspråk för vakthållningen. Från Schlesien och Brandenburg erhöles lifsmedel, »så att», säger Nordberg, »de med mycken bekvämlighet stodo der stilla in emot slutet af Novembris månad», allt under det Stanislaus

kröntes (i september) och fred och förbund afslötos mellan Sverige och polska republiken. Den 23 nov. gick Eehnsköld med sina trupper i vinterkvarter mellan staden Posen, och schlesiska gränsen.

Denna höst erhöill regementet ny beklädnad, hvilket af Eeos örnammes i ett bref, hvori han klagar of ver, att vid munderingarnas utdelande 232 afdrogos för de rekryter, som föregående år fått nya, men hvilkas beklädnad var så sliten, att nya måste anskaffas, så vidt manskapet skulle kunna »conserveras». Äfven dessa erhöillo senare nya munderingar.

Hvilan skulle denna gång blifva obehagligt störd.

Vid årsskiftet hade Karl XII med hufvudarmén aftågat till Litauen för att drifva bort en därstädes inryckt rysk armé, till hvilken konung August slutit sig, och för att lägga Polens östra landsdelar under Stanislaus' spira. Tillfället var sålunda lämpligt för Augusts anhängare att med samlade krafter falla öfver och tillintetgöra Rehnskölds härafdelning, hvars styrka näppeligen öfversteg 11,000 man. För detta ändamål lämnade August ryska armén och drog i största hast till sig sitt sachsiska kavalleri, som med ryska hjälptrupper uppgick till 5 — 6 tusen man. Dessa skulle taga Eehnsköld i ryggen, undet det denne framifrån omfattades af Schulenburgs till ungefär 20,000 man uppgående armé. Den 23 j an. 1706 erhöill Eehnsköld kännedom om, att Schulenburg brutit upp ur kvarteren och befann sig i framryckning mot honom i en afsikt, som ganska snart blef tydlig. Faran var öfverhängande, om de båda fientliga härarna finge tillfälle till samverkan. Eehnsköld beslöt därför att söka krossa Schulenburg. Han påträffade denne i närheten af Fraustadt (vid byn Schlava), men i en ställning så stark, att anfall var otänkbart. Han drog sig då tillbaka för att därigenom locka fienden ur dennes goda ställning. Afsikten lyckades. Schulenburg följde utan att ana oråd, tills han den 3 febr. blef af Eehnsköld oförmodadt anfallen och i grund slagen.

Förloppet af striden skildras i en rapport i riksarkivet sålunda: » Kl. 5 f. m. samlades hären vid Svetz, rangerade och höll korum, samt marscherade därpå mot fienden i 3 kolonner, hvarvid fienden sköt larmskott och drog sig tillsammans. Marschen fortsattes mot fienden och då man hade rekognoserat, huru fienden stod med infanteriet under byarne Eärdorf och Jägersdorf Va fjärdingsväg från Frauenstadt på 2 linier med spanska ryttare och kanoner framför fronten, formerades armén till batalj. På svenska högra flygeln var general Eehnsköld sjelf tillstädes i synnerhet vid öfverste Eeos' och öfverstelöjtnant Cronmans bataljoner af JSTERkes och Vermelands infanteri, hvilka emellan 8 sqvadroner öfverste Horns norra skånska kavalleri voro späckade. Som nu attacken skedde, befalde general Eehnsköld med alla sqvadronerna af högra flygeln hålla an, till dess de högra Eeos bataljoner, hvaraf generalen särdeles öfverstelöjtnant Cronmans anförde, voro i full marsch att göra anfallet; då gaf moskovitens bataljoner deras salvor, hvarpå

avancerade de bägge bataljonerna Roos och Cronnan intill spanska ryttarne och gåfvo fienden en stark eld att således ryssarne begynte vika; de svenske bröt o spanska ryttarne ned och följde dem tätt efter. Då avancerade i fullt galopp de 4 eskvadronerna under öfverste Horn uti den af öfverste Roos och öfverstelöjtnant Gyllenstjernås 4 eskvadroner uti den af öfverstelöjtnant Cronman gjorda öppningen.» På detta sätt blef fiendens vänstra flygel alldeles nedgjord. Äfven högra flygeln, som bestod af sachsiskt kavalleri, drefs lätt undan af det svenska kavalleriet. Hufvudstyrkan, som utgjordes af Södermanlands och Kronobergs regementen, mötte starkt motstånd, hvilket dock bröts, när de segrande trupperna konimo till hjälp. 7,000 man förlorade fienden i döda och sårade samt 8,000 nian i fångar. Svenska arméns förluster voro mycket obetydliga. I ett bref, dagtecknad Svetzki den 7 febr., säger Roos: »Min allraunderdånigaste pligt fordrar i djupaste underdånighet att gratulera Eders Kongl. Majj:t till den stora seger, som Eders Kongl. Majj:ts wapen hafft öffwer fienden på denna ohrten, hwar till Eders Kongl. Majj:ts niig nådigast anförtrodde JSTerike och Werinlands Regemente, som \var det första af vår högra flygel, användt vår underdånigaste pligt och igenom dens högstes bijstånd strax bräckte fienden på flyckten.....» I en not under bref vet angifver han regementets förlust i slaget till 7 döda och 40 sårade.

Efter vunnen seger återgingo trupperna till sina förra kvarter, hvilka de behöllo till midten af juni. Då bröt inan upp och tågade österut i riktning mot Warschau till Piontek, där trupperna förlades i ett läger.

Efter sitt ändamälslösa tåg till östra Polen, genom Podolien och Volhynien, ankom konungen med hufvudarmén den 6 aug. till sist nämnda ställe. Han hade nu beslutit att söka upp konung August i dennes eget land Sachsen för att få slut på kriget. Rehnskölds trupper insattes i armén och följde med, när denna bröt upp den 11 aug. Den 13 öfvergicks floden Wartha, den 23 Öder och den 27 Öfverskreds sachsiska gränsen. Detta verkade, och inom kort var fred sluten i Altranstadt på de villkor konung Karl föreskrifvit.

Den 20 sept. är en rapport från Roos dagtecknad, hvari han anmäler, att regementet ryckt in i de honom anvisade kvarteren med fyra kompanier i staden Peinich, med staben och de två öfriga kompanierna tvänne byar en half mil därifrån. Öfverstelöjtnantens manskap var så inkvarteradt, att i de största husen bodde 6, i de mindre 5, 4, 3 eller man, alla under tak. Västmanlänningarne synas fått bättre kvarter i Burstätte, enär, då de fingo befallning att afgå till Chemnitz, Roos anhöll att få intaga deras kvarter.

I Sachsen blef armén stilla nära ett år, under hvilken tid man åtnjöt öfverflöd på allt. Ingen enda handling, intet enda bref rörande regementet eller dess medlemmar från denna tid har varit möjligt att anträffa.

Ryska kriget 1707—1709.

Under det Karl XII:s uppmärksamhet och hufvuddelen af hans stridskrafter tagits i anspråk af den i själfva verket mindre betydelsefulla afsättningsfejden mot konung August, hade tsar Peter steg för steg bemäktigat sig östersjöprovinserna och deras fästningar, och endast i Kurland hade A. L. Lewenhaupt förmått göra ryssarna framgången stridig. Efter ett års hvila i Sachsen gick Karl XII slutligen att uppsöka Sveriges farligaste fiende.

Med en talrik och väl försedd armé bröt konungen upp den 22 aug. 1707 och marscherade österut samma väg, på hvilken han ett år förut gjordt sitt inträde i Sachsen. Den 15 sept. nåddes den lilla staden Slupze, och här förlades trupperna inom ett område af tio mil i längd, tre eller fyra i bredd mellan Posen och Slupze. Inom detta i det hela taget ringa område voro 60,000 man samlade, hvilka för sitt uppehälle voro hänvisade till, hvad det redan förut flera gånger härjade landet kunde åstadkomma. Största svårigheten vållade den omständigheten, att ryssarna bränt alla kvarnar, hvarför bönderna framletat gamla handkvarnar, på hvilka soldaterna själfva fingo mala dagens behof, tills regementena hunno anskaffa egna kvarnar.

I oktober ankom till armén en myckenhet rekryter. Äfven regementet fick sin del däraf, om den också icke var synnerligen stor. Den 17 aug. hade löjtnant Dryander kommit till Stockholm med 43 rekryter från Värmland och 83 från Dalarna. Att detta likväl icke var hela antalet rekryter är väl tämligen gifvet, men någon annan uppgift om rekrytafsändning hemifrån finnes icke bland regementets papper från denna tid.

Enligt Nordberg skulle alla gamla regementen nu varit fulltaliga och försedda med godt manskap. »Man slöt däraf, ät Landet war ännu icke så uttöm dt på ungt folck, som det utspriddes; dock war det wist nog, ät Rusthållare och Bönder måste gifva nästan dubbel lega för karlen, om de wille hafwa honom», tillägger samme författare.

Den stora mängden af folk hade emellertid så utätit trakten, att nya kvarter måste uppsökas. Den 2 nov. bröt armén därför upp och tågade till staden Brzecs Cujavski, där den förlades i kvarter, till dess kölden skulle komma de vattensjuka vägarna att tillfrysa. Detta inträffade fram emot jultiden. Armén sammandrogs då; AVeichsel öfverskreds och fälttåget mot Byssland var börjadt.

Under januari och februari månader 1708 gick tåget långsamt framåt, utsatt för en mängd obehagliga öfverfall och fientligheter från invånarnes sida. Mot slutet af februari inträffade armén i dess helhet vid Smorgonie (mellan Vilna och Minsk), och här förlades den i kvarter till i midten af mars, då marschen fortsattes i sydostlig riktning. Efter några dagars marsch förlades armén ånyo i kvarter mellan Ea-

dozkovice, Borysov och Dolhinov. Ännu var allt godt och väl. På lifsmedel både för folk och djur fanns god tillgång, »fast», säger Nordberg, »det ville kosta den svenske soldaten i förstone någon möda ät i skogen eller på åkern spana nt inwånarnes Sädesgropar. Dock inom några dagar war kneckten redan utlärd på den konsten ät hans försök intet felade, när han allenast för Solenes opgång hittade på något ställe som war torrt; ty der som en sådan grop war, der gjorde qualmen och hettan af den underliggande säden, ät aldrig någon dagg kunde häfta. Utom detta ankonimo från Königsberg med stora Fohrwagnar, åtskilliga köpmän som hade provision af Wijn och allehanda Specerier, ät der icke eller var brist för dem som sådant åstundade».

Här var det, som Karl XII fattade det olycksdigra beslutet att vända sig söderut och att lämna östersjöprovinserna åt deras öde. Strax efter pingsthelgen började nian göra sig i ordning. I juni skulle fälttåget begynna. Målet var kosackernas land, där hjälp skulle erhållas i och för vinnande af det stora mål, konungen satt sig före, Moskvas eröfring. Den 15 juni öfvergicks Beresinafloden, den 4 juli utkämpades den blodiga striden vid Holofczin, konung Karls sista seger. I sin otålighet upptog konungen striden ined endast en del af sina trupper. Återstoden, och bland denna närke-värmlänningarna, kom icke fram. förr än segern var vunnen.

Efter slaget fortsattes marschen till Mohilev, hvarefter armén den 8 fick slå läger mellan floderna Vabis och Dnjepr, där man hvilade en månad. Den 8 aug. var armén åter på benen, och den 29 nåddes staden Malatitze, där läger slogs. Något skilda från de öfriga trupperna förlades Östgöta kavalleri samt af infanteriregementena Skaraborgs, Jönköpings, Västerbottens och Närkes och Värmlands under Roos' befäl. Intill flygeln af denna grupp sträckte sig ett moras, som skilde den från ryssarna. Här stod man stilla två dagar. Ryssarna gjorde under tiden ett försök att gå öfver moraset, men, varnad af en öfverlöpare, vidtog Roos erforderliga motåtgärder, på grund hvaraf försöket misslyckades. Så snart konungen fick vetskap om Roos' farliga läge, befallde han denne att med de under honom stående regementena draga sig till de öfriga. Klockan 7 på morgonen den 31, då jönköpingarna voro sysselsatta med att nedtaga tälten, blefvo de plötsligt öfverfallna af ryssarna, hvilka, dolda af en tät dimma, smugit sig öfver moraset. Ingen hade sett dem. Fältvakten hann knappt skjuta signalskott, förrän ryssarna voro strax inpå dem lossande sina salvor, »så ät de närmaste soldaterna lågo i rotar och led såsom gräs för Lian». De anfallna värjde sig likväl, och när förstärkning anlände, måste ryssarna draga sig tillbaka. Rörande förlusterna finnas inga uppgifter.

Den 2 sept. fortsattes marschen, som gick genom trakter, hvilka af tsaren blifvit fullständigt uppbrända och ödelagda. Lifsmedel och foder hade bortförts, alla hus hade nedbränts, och trakten var som utdöd, enär all befolkning undanförts. Nu hopades svårigheterna och fick

man en förkänsla af. hvad som komma skulle. Marschen gick också oerhördt långsamt. Ryska gränsen ligger endast 5 mil från Malatitze, och den uppnådde man den 11, sålunda efter i medeltal V^2 mils marsch om dagen. Till råga på olyckan började de medförda lifsmedlen taga slut. Så småningom fick man också göra bekantskap med Ukrajnes väldiga skogar. Nordberg säger: »Hvad den skogsvägen, som var 18 mihlen lång, kostade på folck och Creatur är nästan obeskrifligt. De sidsta Regementena behöfde ingen wägvisare, alldenstund hästar, som er ev er ät, vacante munderingar och gewähr och många andra saker, som man måste kasta bort till att lätta bagagen, gjorde i det måht tillfyllest.» Då man framkom till Tatarsk, befanns fienden så starkt förskansad, att h värj e tanke på vidare framträngande måste up-pgifvas. Afbrott i marschen blef oundvikligt, hvarefter det gällde att fatta beslut, om den från Livland med stora förråd kommande Lewenhaupt skulle inväntas eller armén oförtöfvadt afgå till Severien för att hjälpa Maseppa. Åtgörandet fattades i en olycklig stund. Lewenhaupt lämnades att på egen hand söka sig fram till armén, som den 15 bröt upp för att ytterligare fördjupa sig uti Ryssland.

Marken hade nu genom ett långvarigt regn blifvit öfversvämmad och förvandlad till ofantliga träsk. Alla broar voro brända eller förstörda och de af regnet uppsvällda floderna ytterst svåra att öfVerkomma.

I slutet af september afbröts marschen, och trupperna inkvarterades omkring Mglin. Här var det underrättelsen om Lewenhaupts nederlag vid Ljesna nådde armén, och därmed var denna äfven beröfvad alla de rika förråd, som Lewenhaupt medförde. Och äfven från kosackerna kommo dåliga underrättelser. En hel del hade på grund af svenskarernas långa dröjsmål öfvergått på Rysslands sida. Den 11 okt. bröt armén emellertid upp för att söka reda på Maseppa. Tåget gick fortfarande genom trakter, från hvilka allt lefvande försvunnit. Vid Gorki (söder om Novgorod Seversk) stannade armén ånyo den 25. Hela planen hade misslyckats. Maseppa, som infann sig här, hade på långt när icke kunnat uppfylla sina förbindelser, och af Lewenhaupts undsättningsanné hade endast en hop utblottade flyktingar ankommit, som ännu mer ökade bristen på det knappa munförrådet. Intet annat återstod än att uppsöka kvarter för vintern och att afvakta nästa sommar. Såsom lämplig plats härför utsågs Baturin, Maseppas hiifvudstad. Den uppsvällda Desna passerades, fastän fienden på, motsatta stranden gjorde häftigt motstånd. Men framkommen till Baturin, möttes svenska armén af samma sorgliga syn, som under de första månaderna blifvit dess medlemmar en vana. Staden hade stormats af ryssarna, och af densamma återstod endast en hop rykande spillror. En ny trakt måste därför utses, och man valde Hadjacz i norra Ukrajne, där armén förlades, och där den fick stanna en månads tid. Här fanns rik tillgång på lifsmedel, så att trupperna kunde något hämta sig efter de utståndiiia

mödorna, och här skulle armén kunnat fortfarande stanna och haft det jämförelsevis bra. I niidten af december kom dock befallning om uppbrott. Armén skulle flyttas längre österut, där man trodde sig kunna få bättre kvarter. »Under den marschen», säger Nordberg, »war en så starck och brännande köld, ät man näppeligen tror dess like hafwa warit i någre mans åldrar. Af de svenske fröso några tusende man sig förderfwade, somliga till händer och andra till fötter, infanteriet marscherade föga annat än i fullt lopp, så långt de kunde andas; Cavalleriet steg af sine hästar och rände till fot, men det första de åter saktade sig. viste karlen ei ordet af, förr än han var skämd, så att det var en ömkan till ät se och höra med hwad beswär det arma folcket tråkade fram.- Icke ett papper finnes kvar från denna nödens tid, som kan upplysa om förlusterna, icke ett bref, som tolkar människornas lidanden. Allt har gått förloradt, sannolikt vid Poltava. Framkomna till platsen för de nya kvarteren, inskränkte det hela sig till en obetydlig by. där endast en helt ringa del fick plats. De öfriga måste i den förfärliga kölden, för hvilken deras utslitna munderingar litet eller intet skyddade, tillbringa dagarna ute på öppna fältet. Först de sista dagarna af året, då blidare väderlek inträdde, fingo de husvillan plats i byn Senkov.

Vid ingången af år 1709 var armén förlagd dels vid Viprek, dels i Hadjacz, på hvilket sistnämnda ställe af ven regementet befann sig. Kölden var nära nog hela januari månad så stark, att den omöjliggjorde alla krigsrörelser såväl från egen sida som från ryssarnas. Den 7 jan. ägde stormningen af staden Viprek rum, men som regementet icke var med där. slapp det bidra till den stora förlust, som detta företag kostade. Segementet synes för öfrigt hafva blifvit ganska litet användt under dessa månader. I v. Weihses dagbok,¹ där noggrant redogöres för och uppräknas de trupper, som deltog i de oändligt många ströftågen för att anskaffa foder och lifsmedel, finnes det icke omnämndt förr än den 20 febr. Här säges, att sedan uppbrott gjorts och man anländt till den lilla staden Opocna vid Vorskla, kvarlämnades därstädes allt artilleriet under betäckning af Värmlands och Kalmar regementen.

Vinterfälttåget tog dock ett slut. H vad det kostat regementet i döda, stupade och ihjälfrusna, därom gifva inga papper upplysning, men som regementet fick dela den öfriga arméns öden, så får man väl också beräkna förlusterna i samma förhållande. »Ehvar man både Officer och gemen, som hade gjordt denna Campagnen, war hjerteligen glad ät han med lif och någorlunda hälsa kommit derifrån och kan man i sanning säga att nästan det endesta som holt folcket i godt humeur war deras innerliga kärlek och nitälskan för sin Konung, nu så mycket mer som

¹ Löjtnanten Fr. Chr. von Weihses dagbok 1708—1732, utgifven af prof. Ernst Carlson (Stockholm 1902). Dagboken är skriven på tyska.

han slet med dem lika ondt och skonte sig sjelf mindre än någon, annan», säger Nordberg.

I Opocna kvarblef regementet i ill den 9 maj.¹ Nämnda dag lades staden på konungens befallning i aska — de ryska fångarna sändes till Stara Zansara — och E.OOS bröt upp med sitt regemente jämte Skaraborgs och Kalmar regementen till Poltava för att deltaga i belägringen.²

Fästningen Poltava hade inneslutits redan i början af april, och inneslutningen hade hela tiden oroats af ryska trupper, hvilka sökt undsätta staden. En vecka före regementets ankomst dit hade belägringsarbetena från västra sidan begynt, och under stora förluster, enär man var i saknad af både ammunition och kanoner, fördes löpgrafvarna allt närmare. På så sätt gick den ena veckan efter den andra. Fiendens otaliga försök att i skydd af en mängd förskansningar tilltvinga sig öfvergång öfver de träskiga markerna å ömse sidor om Vorsklafloden, hindrades af svenskarna genom skickligt anlagda motskansar. Sålunda lät konungen i roidten af maj uppföra tre större skansar mellan ryssarnas verk och staden, af hvilka skansar den mellersta besattes med värmlänningar, skaraborgare och kalmariter.

Oaktadt armén sammansmält till knappt en tredjedel af dess styrka vid inbrottet i Ryssland, uppstod snart på den trånga plats, där den befann sig, brist på lifsmedel, och enligt Nordberg hörde man **Ktei** hvarstädes från soldaterna yttras önskan, att de måtte föras mc t ze:::den »för att få bröd eller död». Såsom förhållandena utvecklat ?::: måste någonting göras, och den 27 på aftonen utgaf konungen. KvLjie:i på grund af ett sår i foten icke kunde själf leda striden. best£:^ir.-- ser för ett förestående slag.

Svenska armén räknade nu ungefär 13,000 man, sedan 5.000 **blifVK a£-**délade för att skydda trossen, den ryska säkerligen 55,000 man. Styrkeförhållandena voro icke allt för olika dem vid Narva. men hvilken skillnad var icke mellan ryska armén vid Narva och vid Pclt^va?

I skydd af mörkret framryckte armén, som lämnat al_t artilleri och hela trossen bakom sig, och stod i daggryningen den £':• framfor ryssarnas i höjd med deras befästa läger anlagda skansar. Planen var. att man skulle genombryta skanslinien och sedan utar &tt i£: :/ \ -- hålla sig oförtöfvadt storma lägret. Generalmajor Sparre (föret Överstelöjtnant vid Närkes och Värmlands regemente) förde vänstra flygelns

¹ Dagen förut hade fienden med 10,000 man kastat sig SfvK Or:czi - -i~ ." ~;- ning att öfverrumpla staden och därigenom inverka störande på Poha~:i • ;":.-:i^ _• T Be- taget lyckades så tillvida, att ryssarna förstörde en postering vid vr:r=i--z'''. --. ;~ _ -: lema (enligt v. Weihe) icke erhöill understöd af major Behr (Johan Bähr vid Vär>~ :i • 1™. lands regemente). Bahr drog sig nämligen, så snart han blifvit aiost. till: ak; ; =£ .1 :: staden, lämnande den aflösta posteringen i sticket. Detta skulle alltså ~ _:;v ~^i: ir- or- sak, hvarför Bahr af Karl XII "blef degraderad till soldat, i hvilif- r^~^~^ Ii- >i-Tide med i Poltavaslaget (se hans egen skildring om händelsen i hans **lefaailsiehnng** ^a Öfver trakten kring Poltava finnes en god karta i Illustrerad militärre^ 190S vid sid 304.

infanteri och Eoos högra flygelns, h vari Närkes och Värmlands regemente ingick. Lewenhaupt förde infanteriet i dess helhet, och Rehn-sköld utöfvade högsta ledningen. Sparre angrep med ursinnig häftighet och kastade öfverända fienden, som i vild flykt drefs ur skansarna. Men högra flygeln stannade, sedan de ryska skansarna blifvit stormade. "Weihe skrifver härom: På så sätt skulle allt gått bra, om icke under tiden Värmlands regemente uppehållit sig för länge vid en annan större redutt och därigenom orsakat, att våra fyra starkaste regementen blefvo afskurna. Ty då de förra kastat undan de spanska ryttarna, hejdade de sig i grafven och hindrade Jönköpings och Västerbottens regementen från vidare anfall. Ryssarna sköto ned ibland dem både med små och stora gevär, så att af ven Dalregementet, som eröfrat två skansar, fördes till deras hjälp af öfverste Siegroth. Då blef det så fullt af folk vid den lilla redutten, att de niera voro i vägen för än hjälpte hvarandra, så mycket mera som de främsta icke gjorde någon min af att anfalla och inom kort alla regementsofficerarna stupade eller sårades. Det fattades ledning, enär generalmajor Pu>os icke gaf några order, förrän löjtnant Pomerin gick till honom och begärde sådana, då han ändtligen befallde, att regementena skulle draga sig tillbaka till skogen, men då fanns knappt 1,500 man kvar af de fyra regementena. Man sökte nu bilda fyrkant, men det hanns ej med, enär ryssarna från skansen hade märkt det och framryckte med några tusen man, hvilka efter en salva drefvo allt på flykten mot Poltava. Men general Rensel med kavalleriet afskar dem vägen, så att de flesta blefvo nedhuggna eller fångna och blott 300 man jämte Roos kunde draga sig in i gardesskansen. Den blef dock af Rensel kringränd; några kanoner rikta-des mot skansen, hvilket gjorde, att Roos måste gifva sig fången med sitt folk och fördes till ryska lägret.»

Återstoden af infanteriet, som genom högra flygelns dröjsmål blifvit skild från densamma, stod under två timmar overksam och gjorde slutligen frontförändring åt höger, hvarigenom den fick ryska lägret jnidt framför sig. Mot den på nytt ordnade ryska slaglinien gingo svenskarna till anfall, men deras ringa skara omfattades af den öfverlägsna fienden och öfverhöljdes med en fruktansvärd eld, som de genom saknad af ammunition icke kunde besvara. Efter en kort strid måste svenskarna vika och gifva slaget förloradt.

Återtåget gick nedför Worsklafloden till dess utflöde i Dnjepr. Utan möjlighet att koninia öfver floden måste återstoden af armén — en ringa del hade kommit öfver med konungen — sträcka vapen den 1 juli. Större delen af regementet torde emellertid gått förlorad redan under slaget.¹

¹ Al' de officerare vid Närkes och Värmlands regemente, som deltog i slaget vid Poltava, stupade kaptenerna Bagge och Edling, löjtnanerna Palmström och Fahnesköld samt fänriken Schagerlin. Löjtnant Krafftung dog en tid därefter af de sår, han erhållit i slaget. Fångna blefvo regementschefen, generalmajor Koos, öfverstelöjtnant Relibiuder, major Bahr (degraderad strax före slaget), den i hans ställe såsom major tjänstgörande kaptenen

Närkes och Värmlands tremänningsregemente 1700—1709.

Så snart kriget bröt ut, visade sig Sveriges krigsmakt otillräcklig för de kraf, som ställdes på densamma. När de indelta regementena kallades ut i kriget, funnos inga trupper till försvar af landets gränser, om dessa skulle komma att hotas. Då konungen genom knektekontrakten var urståndsatt att för bildande af nya trupper anlita utskrifning, tillgrep han på förslag af den för ändamålet inrättade defensionskommissionen en annan åtgärd, som visserligen icke heller var fullt laglig, och som medelbart skulle drabba befolkningen, liksom den omedelbart synnerligen tungt belastade rote- och rusthållarna, den ättanbefalla uppsättning af tremänningar, hvilket skedde genom ett från Karlskrona den 26 april 1700 utfärdadt cirkulär till landshöfdingarna.

Enligt detta ålades rotehållarna att utöfver det ordinarie knekthållet för tre och tre rotar »prgestera en knekt» samt förse honom med en rock af grått valkadt valmar, hatt och ett par skor, hvaremot knekten af sin lega — äfven denna fingo rotehållarna bestrida — skulle förse sig med öfriga beklädnadsplogg. Grevar skulle kronan lämna. Så länge knekten vore hemma, skulle rotehållarna underhålla honom hvar sin vecka. Dessa tremänningar voro afsedda att tjänstgöra »hemma i landet till dess defension i den ordinarie niilitiens frånvaro», men de kommo snart att kallas ut till krigsskådeplatsen.^x

Under det i allmänhet tremänningar från flera regementen förenades till ett nytt regemente, fingo Närke och Värmland uppsätta ett särskildt regemente, benämndt Närkes och Värmlands tremänningsregemente. Till chef för detta utsåg konungen förre kaptenen vid stamregementet Peter Bäärnhjelm. Landshöfdingen i Örebro län, till hvilket äfven Värmland hörde, friherre Fägersköld, synes med kraft hafva bedrifvit så väl uppsättningen af regementet som dess förseende med vapen och utrustning, så att det var färdigbildadt redan i september. Den 30 okt. säger sig Bäärnhjelm hafva tillsammans med Fägersköld rest omkring i länet och mönstrat 531 man »bergslagstrupper»,²¹

AMefelt — svårt sirad, efter en tid af tsaren benådad och. hemsänd —; kaptenerna Gyllensparre, Svinhufvud, Gyllenspets, Carlberg, Dahlström, Dryander och Funck; löjtnanterna Schagerbom, Liljeblad, Oljequist, Munster, v. Gegerfelt och Uggla; fänrikarne Höländer, Broborg, Ryström, Lilljecrona, Sparre, Munster och Fahnsköld samt adjutanten Godman. I återtåget från Poltava deltego och blefvo fångna vid Dnjepr reg.-kvartermästaren Schiörs, löjtnant Kiörling och fänrikarne Swenske, Stiernflycht och Spång. Med Karl XII till Turkiet kommo endast kaptenerna Didron och Sparre.

I Karlstads veckotidningar för den 1 ang. 1778 står att läsa en af mönsterskrifvarea vid regementet, Dan. Höländer, som själf var närvarande under slaget, upptecknad berättelse, hvari arméns och regementets förluster finnas angifna. Hörande officerarna synes den vara mindre tillförlitlig. De underofficerare, som af honom namngifvas såsom deltagare i striden, voro fältväblarne Broström, Kilberg, Berg, Estenberg, Söderström och Kihl; sergeanterna Blank, Frykberg, Sundholm, Kihlström och Elfving; mönsterskrifvarne Höländer, Frykholm och Hillman; förarne Mofatt och Lilljerahm; fmrirerna Wallméen och TJ11-quist; rustmästarne Skragge, Vestman och Berg.

De fångnas vidare öden meddelas i lefnadsteckningarna, i den mån de äro kända.

¹ Wijkander. sid. 212 och 242; Betänkande angående rotering och rustning, sid. 26.

³ Dessa uppsattes sannolikt af från ordinarie rotering fria delar af Bergslagen.

som voro så väl munderade som något annat regemente i Sverige »med Blått och gult Linverk samt grå Wallmars pajräckar warandes jemväl fördubblingsrotarna af Nerkes Wermelands Regemente som bestå af 472 man och tillsammans med Bergsfolcket göra tillsammans 1,023 man¹ med ett mycket wackert manskap som ock till största dehlen är beklädt med grå wallmarsräckar, blå upslag och litzer på räckarne samt svarta hattar med guhla och blå litzer omkring». De hafva exercerat sedan i september. Bäärnhjelm beklagar sig likväl öfver, att han saknar befäl, hvilket han redan den 3 sept. anmält med anhållan att bekomma någon bra major och några goda kaptener. Han erkänner sig i samma bref hafva mottagit krigskollegiets bestämmelse, att regementet skall fördelas på åtta kompanier.

Småningom under återstoden af året synes befälsbristen hafva något så när hulpits. Någon rulla finnes ej kvar, hvaraf man kan se, när och huru detta skedde, men af tjänsteförteckningar framgår, att fullmakter utfärdats redan före årets slut. Officerare erhöles från artilleriet och ingeniörkåren samt från det ordinarie regementet, från hvilket en del underofficerare blefvo befordrade till officersgrad, hvarjämte flera värmlänningar, som enligt tidens sed tjänade i utländska arméer, vid ryktet om fosterlandets fara skyndat hem och fingo anställning såsom officerare. Såsom underbefäl användes afskedadt manskap, hvarjämte äfven från regementet lämnades några korpraler, »väl förfarne uti exercitien». Aflöningslistorna för 1701 utvisa, att regementet då var fördeladt på fem kompanier och hade 1 öfverste, 1 öfverstelöjtnant, 1 major, 5 kaptener, 8 löjtnanter, 8 fänrikar, 1 regementskvartermästare, 1 adjutant, 8 fältväblar, 8 sergeanter, 7 mönsterskrifvare, 8 förare, 8 furirer, 8 rustmästare, 48 korpraler och 16 trumslagare förutom 1 regementspräst, 1 kompanipräst, 1 regementskrifvare och 4 skallmejblåsare.

Kompanierna benämndes Öster-Närkes, Väster-Närkes, Kristinehamns, Mellansysslets och Västersysslets. Följande året ökades kompaniernas antal till åtta.

Den 8 jan. 1701 säger sig Bäärnhjelm hafva erhållit fullmakter för befälet och tillägger, att regementet nu befinner sig i så godt stånd, att han kan marschera hvar som helst. Det blef dock icke honom förunnadt att få föra till strid det regemente, om hvars uppsättning han hade största förtjänsten. Af okänd anledning blef han på våren skild från befälet, och att denna åtgärd icke var ett vanligt »afsked», därtill kan man sluta af åtskilliga i bref fällda yttranden. Den 30 jan. utfärdades fullmakt för öfverstelöjtnanten Nils Posse, hvilken börjat sin bana vid Närkes och Värmlands regemente, att vara tremänningsregementets chef.²

¹ I denna summa fattas tydligen 20 man.

² Disciplinen synes hafva lämnat åtskilligt öfrigt att önska. 1701 års diarium upptager: Prästen Fuxells afbön för Rosensabel (regementskvartermästaren) angående förloppet slagsmål dem emellan, kapten Ekmans afbön för sina halsstyfva ord mot öfversten, H.

Redan innan Posse blifvit utnämnd, kade befallning ankommit om regementets öfverförande till Livland. Ur Posses i. riksarkivet förvarade dagbok, som utförligt skildrar regementets öden till den 6 nov. 1702, inhämtar man, att det inskeppades i Stockholm den 6 maj med Reval såsom mål. Den 18 i samma månad skedde framkomsten till Reval, där regementet kvarblef till den 8 juni, då uppbrott skedde till Pernau.¹ Den 29 i samma månad kom det till Riga och förlades där i läger utanför staden. Den 9 juli efter den lyckliga »descenten» öfver Dima blef det förenadt ined konungens armé. Då armén därefter marscherade till Bauske, följde regementet med och förlades efter arméns aftågande därifrån tillika med d'Alb'edylls dragoner (300 man) såsom besättning i staden. Det användes här till befästringsarbete och till anskaffande af lifsmedel, jämväl för de 600 sjuka, som kvarlämnats i staden.

Här kvarstod regementet, så långt dagboken räcker, och ännu längre. Utom till bevakningstjänst och arbeten användes det till ströftåg i särskilda syften i grannskapet och till afvisande af fientliga öfverfall, vanligen utförda af Oginskys anhängare. Dessa öfverfall hade icke sällan till följd en utflykt för att bränna gods tillhöriga Oginskys anhängare. Om tillståndet inom regementet nämner dagboken intet. men att detta var allt annat än godt, finner man af andra uppgifter. Så upplyser ett besked af den 22 sept. 1701 — sålunda föga mera än fyra månader efter ankomsten till krigsskådeplatsen —, att regementet hade sjuka på platsen 481, sjuka annorstädes 51, rymda 23, olofligen frånvarande 2, döda 127 och närvarande endast 331. Sjuka voro dessutom 3 officerare och 22 underofficerare. Antalet sjuka och döda steg på ett betänkligt sätt. Den 23 maj voro af manskapet 2 »afllvade», 557 döda, 4 befordrade och 292 närvarande, den 27 april 1703 2 dödade, 623 döda, 7 befordrade och 206 närvarande. Enligt ett besked af den 18 nov. samma år synes förstärkning hafva anländt, enär beskedet nu utvisar 6 kaptener, 14 löjtnanter och fänrikar, 48 underofficerare, 16 trumslagare och 333 närvarande. Endast 25 sjuka upptagas.

Eöga af betydelse föreföll på den kurländska krigsskådeplatsen under 1703, och troligt är, att regementet låg ganska ostördt innanför fästningsmurarna.

Året 1704 var rikare på lyckosamma händelser än de föregående åren. När regementet, som nu blifvit nedbragt till en bataljon, lämnade Bauske, finnes icke anteckadt, men antagligen skedde detta, då Lewenhaupt erhållit konungens befallning att så stark som möjligt utföra ett ströftåg till Litauen. Han drog då nämligen till sig en hel del besättningar, så att hans styrka i början af april uppgick till

Belfrages supplique om en af honom begången förseelse mot öfversten. fänrik Borgs supplique om löjtnant v. Hagens oskäligen angrepp i dess logement samt v. Hagens recontentions-skrift jämte bilagd förlikning m. m.

¹ Regementet redovisas i Reval med 8 kompanier, hvilkas styrka växlade mellan 125 och 130 man. Af dess 1,023 man upptagas 32 såsom sjuka. 11 såsom rymda.

3,000 man. Under närmare tre månader jagade Lewenhaupt, som med sin styrka äfven förenat Sapiehas 4,000 man, efter fienden, utan att likväl tillfälle kunde erhållas till något afgörande. I slutet af juli hade den fientliga befälhafvåren Viésnoviecki lyckats förena sig med en rysk afdelning, så att hans styrka uppgick till 15,000 man. Nu tyckte han sig vara nog stark att möta Lewenhaupt. Vid Jacobstadt, ungefär 2 mil från Seelburg, upphann Lewenhaupt den 26 de båda förenade arméerna och lät sin armé efter afsjungande af en psalmvers, »I Herranom står vår hjälp och tröst», skrida till anfall. Sapiehas armé ut-
 5 gjorde den bakre linjen. Fiendens kavalleri flydde så godt som genast; hans infanteri drog sig tillbaka till trossen och sökte skydd bakom vagnarna, h vilka Lewenhaupt lät beskjuta intill mörkrets inbrott. Från Jacobstadt drog sig Lewenhaupt öfver Mitau till fästningen Birsén, hvars kommandant efter ett långvarigt försvar den 14 sept. skrämdes att uppgifva fästningen, som förstördes. Armén fick därefter gå i vinterkvarter kring Janiski och intill Kurlandsgränsen.

Ett öfverrumplingsförsök från tsarens sida nödgade Lewenhaupt att bryta upp i början af juli 1705. I spetsen för 20,000 man ryckte Schemetjev i största tysthet utför Duna för att infånga Lewenhaupts lilla skara. Rykten härom nådde dock Lewenhaupt i så god tid, att han hann sätta sig i säkerhet. Han erhöi förstärkningar, så att hans styrka uppgick till 7,000 man, bland hvilka regementet återfinnes såsom en bataljon, kallad »Stahls svenska tremänningar».¹ Efter fruktlösa öfverrumplingsförsök å båda sidor kom det till strid vid Gremauerthof den 16 juli. Lewenhaupt hade förträffligt användt sig af terrängen. På högra flygeln hade han ett moras och på den vänstra en bäck, som omöjliggjorde för fienden att med sina öfverlägsna krafter öfverflygla honom. Lewenhaupts goda ställning synes hafva gjort fienden obenägen att anfalla. Först kl. 5 på aftonen skedde anfallet. Striden blef ytterst häftig och varade ända till dess, »att man allenast mot himmelen kunde skönja fiendens hufvuden». Ryssarna drogo sig slutligen undan och stannade först 3 mil från slagfältet, hvarest svenskarna stodo kvar i slagordning hela natten i väntan, att fienden skulle återvända till förnyadt anfall.

Efter denna seger gick Lewenhaupt till Riga. Infanteriet förledes dels i denna stad, dels i Dunamtinde. Följande året, 1706, förblef regementet i kvarter till hösten, då armén åter sammandrogs för att fördrifva Viésnoviecki ur Samogizien. Marschen erbjuder intet af in-tresse, enär fienden ständigt drog sig tillbaka utan strid. Efter att någon tid hafva uppehållit sig i Vilna gick Lewenhaupt norrut till Uszpol, där armén_ förledes i kvarter för vintern. Lika litet af in-tresse erbjuder följande året, 1707. Hela sommaren förblef regementet liksom Lewenhaupts hela armé i ett starkt läger vid Mitau. På hösten

¹ Posso hade "blifvit kommandant i Göteborg och lämnat regementet, som fördes af öfverstelöjtnanten Stael von Holstein.

intog man nya kvarter inom knrländska gränsen. Året 1708 skulle där-
emot blifva så mycket händelserikare, fast regementets egna papper lik-
som för de tre närmast föregående åren fullständigt saknas.

Så snart Lewenhaupt i midten af maj återkommit till Riga från
Vilna, dit han rest för att af Karl XII blifva delgifven årets fälttågs-
plan och den uppgift, som skulle tillkomma honom, vidtog han skynd-
samst anstalter till uppbrott. Den 26 maj afgick från konungen befall-
ning till Lewenhaupt att uppbryta mot Litauen och vid Beresina in-
vänta ytterligare besked. Denna befallning mottog Lewenhaupt i
Riga först en månad senare, alltså elfva dagar efter det koningens
armé kommit till Beresina. Han bröt genast upp med tre regementen,
som voro marschfärdiga. De öfriga följde småningom efter. Först den
1 sept. bröt hela armén upp från Dolthinaf med stora förråd af kläder,
strumpor, sämskade skinn, beslagna vagnshjul och annat mera.

Hade Karl XII, säger Nordberg, dröjt i fem dagar, skulle Lewen-
haupts armé hunnit fatt hufvudarmén och denna kommit i åtnjutande
af de medförda förråden. Men därtill gaf konungen sig icke tid utan
hastade åstad till Severien till kosackernas understöd, lämnande Le-
wenhaupt och hans trupper åt deras öde. Underrättelsen om konun-
gens uppbrott nådde Lewenhaupt den 8 sept., då hans armé hunnit
staden Czereja. Enligt Weihs dagbok uppgick armén till 6,800 man
infanteri, 5,100 man kavalleri och 6 kanoner. Närkes och Värmlands
tremänningar ingingo häri med en styrka af 400 man under befäl af
öfverstelöjtnant Stael von Holstein. Den 16 sept. nåddes Toloczin.
Hittills hade armén för underhållets skull marscherat på olika vägar,
men som nu Njepr icke var långt aflägsen och fientligt motstånd
kunde väntas när som helst, anbefalldes gemensam samling till Tolo-
czin, hvarifrån vägen fortsattes med armén samlad och all tross efterst
under stark betäckning. Den 19 nåddes Sclova vid Njepr. Åtgärder
för flodens öfvergående vidtogos genast, och en bro blef samma dag
slagen. Den 23 verkställdes öfvergången. Dagen därpå oroades armén
för första gången af ryssarna, som visade sig omkring eftertruppen.
Den 28 kl. 4 på aftonen nåddes Ljesna. Som trakten här var fylld af
skog och moras och Lewenhaupt insåg, att en strid var omedelbart
förestående, sökte han komma fram till en plats vid namn Propoisk.
där icke blott terrängen var gynnsammare, utan där man äfven genom
Sosaströmmen hade ryggen fri. Dit afgick också förtruppen tidigt
följande morgon, men hufvudkrafternas afmarsch hindrades därigenom,
att ryssarna redan kl. 11 på förmiddagen den 29 framryckte till anfall.

Nattens mörker och den gynnsamma terrängen hade lagt hinder i
vägen för en lämplig uppställning, hvarför Lewenhaupts armé vid an-
fallet hade regementena placerade om hvarandra. Gardesregementena och
närke-värmlänningarna fingo mottaga första stöten. För få att hejda
denna, drogo de sig under liflig eldstrid tillbaka till Hälsinge och
Lewenhauptska regementena, hvilka med två salvor kommo fienden

att hejda sig. Af dessa ögonblick begagnade regementena sig för att ordna sig, men deras styrka var för liten, luckorna mellan bataljonerna för stora, så att fienden höll på att öfverflygla dem. Nu ankom dock kavalleriet, och med dess tillhjälp gjordes en »choc». Fienden drefs tillbaka men hämtade alltjämt nya krafter från sina två bakomstående linjer. Så småningom utbredde han sig i form af en halfmåne mot den lilla svenska hopen, som nu endast hade ryggen fri. Då anlände från Propoisk den på morgonen utsända förtruppen. »Det uppstod på båda sidor», säger v. "Weihe, »en så våldsam eld, att man ej längre kunde urskilja några salvor utan under en half timme endast förnam blix och dunder. Snö och regn. damm och rök drefs af vinden i ansiktet på de våra, af hvilken olägenhet fienden genast begagnade sig •och kastade sig från skogen öfver oss med hela sin styrka, så att pikar och bajonetter trängde in i de våras kroppar, innan man med ögonen kunde skönja ryssarna. Handgemänget var skarpt, och svenskarna måste vika. Natten föll dock på, och fienden drog sig tillbaka i buskskogen, och vi stannade med återstoden af armén på valplatsen utan att veta, hvem som vunnit spelet.»

Inga uppgifter finnas om regementets förluster, hvilka naturligt nog voro betydliga. 2,000 svenskar dödades, 1,800 blefvo fångar, endast två officerare af regementet äro antecknade såsom stupade, nämligen kaptenerna Gryllenspetz och Lindeberg. En öfverstelöjtnant Stahl uppgifves af Weihe hafva blifvit fången. Antagligen är denne Stahl den samme som regementets chef, hvilken sålunda skulle blifvit fången här •och icke vid Poltava, såsom Anrep uppgifver.

Följande morgon lät Lewenhaupt återstoden af armén bryta upp i all stillhet, kanonerna sänktes i moraset, trossen prisgafs, sedan soldaterna, som två dagar lidit af hunger och törst, fått taga därutaf hvad de ville. Icke den ringaste underrättelse förefanns, hvar man iade att söka konungens armé. Marschen ställdes mot Severien och utfördes under de största svårigheter. På obanade stigar, genom ändlösa skogar, vadande och simmande öfver floderna, på faskiner öfver de ändlösa träskan gick den vidare.

Mot aftonen den 10 okt. varsnades några eldar, men om de voro upptända af vän eller fiende kunde icke afgöras. Marschen afbröts emellertid, och Lewenhaupt utsände en officer på spaning. Denne återkom snart med det glädjande budskapet, att man hade svenska armén framför sig. Det var dock icke hufvudarmén utan en från denna utsänd afdelning. Först den 16 okt. skedde föreningen med hufvudarmén. På det såväl officerare som manskap skulle erhålla så god vård som möjligt, skiftades Lewenhaupts trupper i små afdelningar, hvilka förenades med hufvudarméns olika regementen. På så sätt kommo general Lewenhaupt och öfverste Baners regementen jämte Närkes och Värmlands tremänningar att tillhöra gardet. Till regementscheferna utgick från konungen uttrycklig befallning, att de för dessa nytilldelade

KAKL XIIIIS TID.

truppdelar skulle sörja lika ömt som för sitt eget folk. Härmed gick Närkes och Värmlands första tremänningsregemente ur tiden. Dess medlemmar delade från denna dag gardets öden och blefvo med detta fångna efter nederlaget vid Poltava.¹

**Närkes och Yärinlands regementes delvisa nyuppsättning 1709.
Kriget vid värmlandsgränsen, i Pommern, Mecklenburg
och Holstein 1710—1713.**

Redan innan nyheten om svenska hufvudarméns undergång anlände, hade den hemmavarande regeringen vidtagit anstalter för täckande af afgangen, hvilken man antog vara högst betydlig. Den 28 aug. anbefalldes defensionskommissionen landshöfdingarna att vidtaga åtgärder i syfte, att tre och tre rotehållare skulle anskaffa en rekryt att insätta i inträffade ledigheter, hvarjämte de hemmavarande trupperna skulle uppbringas till full styrka. Innan denna befallning bragtes i verkställighet, hade emellertid underrättelser anländt om arméns fullständiga undergång, ungefär samtidigt med att konungens redan den 11 juli utfärdade befallning mottogs om åtgärders vidtagande till ersättning af förlusterna i själfva slaget vid Poltava.² Det kunde nu icke längre vara fråga om att anskaffa en rekryt för hvart tredje nummer, de sex utevarande kompanierna måste helt och hållet nyuppsättas liksom äfven tremänningsregementet.

Dåvarande landshöfdingen i Närke och Värmland S. Cronhielm lät genast utlysa rekryteringsterminer med den påföljd, att före årets slut det. ordinarie regementet var fulltaligt och till och med började att öfvas. Vapen erhöles från det i Örebro befintliga förrådet, men till någon beklädnad räckte icke medlen. Defensionskommissionen hade visserligen bestämt, att de nyuppsatta regementenas uniformer skulle förfärdigas af blott vadmal i stället för af blått kläde, hvilket dock sedermera ändrades därhän, att den gamla karolinska uniformens tygsort behölls. Eegementskvartermästaren Magnus Skiepsgård lade i dagen mycken viljekraft, fastän hans arbete kröntes med ringa framgång. Han klagar gång på gång i bref från Stockholm öfver, att leverantörerna vägrade utlämna de beställda persedlarna, förrän de erhållit betalning för dem. Dessa leverantörer voro assessor Stjerncrona i Göteborg, som förbundit sig lämna blå rockar, karpuser och kappor, 921 till antalet, och lika många par röda strumpor, hattstofferaren Gerdtspecht i Stockholm, som åtagit sig beställning af 521 skinnkamisåler, 521 par skinnbyxor, 621 bantlärremmar med tillbehör såsom mässingsringar, krut-

¹ Nordberg, olika ställen; T. "Welh.es dagbok sid. 2 o. f., jämte handlingar i rits- och krigsarkiven.

² *Stille*: Kriget i Skåne 1709—1710 (Stockholm 1903), sid. 144.

horn, smörjhorn, krutmått, krats och rymnålar, kam med kamfoder, 921 knäremmar med mässingsspännen, 921 svarta halsdukar, 921 kopparflaskor, 471 ränslar, 921 lädergehång och 921 par läderhandskar, hattstoffeararen Petter Friedrichs, som tagit på sin lott 400 läderkamisåler, 400 par skinnbyxor och 300 bantlärremmar, samt herr Hellmin, som skulle tillhandahålla 1,842 kommisskjortor och 921 hvita halsdukar. Dessutom hade landshöfding Cronhielm i Örebro låtit göra 921 par kommisskor, 450 ränslar och 450 nmsköthölster. Flera gånger under år 1710 var Skiepsgård i Stockholm för att utfå munderingarna och uppehöll sig där långa tider under väntan, att medel till dem skulle utanordnas. Detta skedde dock endast, såsom det synes, med en liten del i sänder, och först i januari 1713 utlöstes den sista återstoden. Under tiden led det nyuppsatta manskapet af köld, och rörande äro de skrivelser, som gång efter annan afgingo från landshöfdingen och regementsbefälet.

I januari 1712 skrifver öfverstelöjtnant Christer Horn, som då förde befälet öfver regementet, att en del af dess mundering blifvit färdiggjord och ankommit till Karlstad. Kläderna hade dock ännu icke besiktigats, och leverantörerna ville icke utlämna persedlarna utan betalning, hvartill inga medel funnos på grund af landets stora fattigdom, hvarför manskapet »lider stor nöd och går nästan naket af underbeklädnad, förgås och creperar af kiöld och fräst». Den 3 mars blef regementet anbefalldt att hålla sig marschfärdigt, men då fattades ännu 23 skinntröjor, 12 par skinnbyxor, 7 gehång, 121 par gehångspännen, 210 par handskar, 921 kopparflaskor, 471 ränslar och lika många musköthölster. I denna brist var icke medräknadt 400 skinnklädningar och 300 bantlärer med tillbehör, hvilka fastän färdiga icke af leverantören blifvit afsända från Stockholm, enär betalning icke blifvit erlagd. Tross och större utredning saknade de nyuppsatta trupperna fullständigt. Hvarken tält, vagnar eller annan sådan utrustning fanns vid regementets öfverförande till Pommern, och utan tält fick regementet reda sig under hela fälttåget. Den 11 mars 1712 föreslog Horn i bref, att en lättare mindre vagn skulle anskaffas för hvarje korpralskap samt en ammunitionsvagn för hvarje kompani, hvilket förslag icke synes hafva ledt till någon åtgärd från kommissionens sida.

Såsom ersättning för de vid Poltava förlorade fanorna fick regementet nya fanor af 1686 års typ. Sex dylika fanor gingo förlorade vid dagtingan i Tönningen 1713, hvarefter de delades mellan danskarna och ryssarna och finnas nu dels i Köpenhamns tyghus, dels i artillerimuseet i S:t Petersburg. Af de enligt 1686 års typ gjorda fanorna finns en i lifrustkammaren (n:r 477), en i artillerimuseet. Denna fana är röd med Närkes vapen, stort måladt och omgifvet af en stor krans af två rika lagerkvistar i silfvergrönt med blad och gyllene bär. (Se bifogade lösa bild.)

Luckorna inom officerskåren fylldes dels genom till regementet förflyttade officerare, dels genom till officerare befordrade underoffice-

rare, hvarvid de fyra hemmavarande kompanierna starkt anlidades. Själfva tillsättningen tillgick så, att defensionskommissionen anbefalldes den tillförordnade regementschefen att inkomma med förslag på dugliga män till officersplatsernas besättande, hvarefter kommissionen utfärdade fullmakter, hvilka sedermera stadfästes af konungen.

Vid första nyuppsättningen af de förstörda kompanierna fylldes officersplatserna till största delen genom förflyttning från andra regementen, mest från upplösta värfvade och från finska, samt till någon mindre del genom befördran från underofficersgraderna, hvilken senare utväg hufvudsakligen användes 1712. Befälet öfver regementet öfvertogs af den till detsamma inflyttade öfverstelöjtnanten Hastfehr, som 1711 lämnade platsen åt den likaledes inflyttade öfverstelöjtnanten Horn af Åminne. Innan året 1709 gått till ända, hade 17 officerare tillförts regementet utifrån, under det 3 underofficerare ryckt upp i officersgrad, och ett ungefär lika stort antal tillkom under de tre närmast följande åren.

Det var dock icke nog härmed, utan för att ytterligare tillgodose behovet af officerare upplifvades den redan före krigets början af konungen påbjudna åtgärden om antagande af öfvertaliga officerare, hvilka benämndes sekundofficerare, och skulle sådana antagas vid fyra kompanier, nämligen majorens, Örebro, Kristinehamns och Karlstads. Dessa sekundofficerare anställdes, »värfvades», af regementschefen och hade ingen indelning utan skulle aflönas kontant, men då de kontanta medlen uteblefvo, hvilket var det vanliga, hade icke många lust att blifva sekundofficerare,¹ och underofficerarna afstodo från sådan utmärkelse. Som de icke finnas upptagna på aflöningslistorna, är det svårt att finna dem. Underofficersplatserna fylldes ur manskapets led, men mången student lät i dessa nödens tider anställa sig såsom underofficer.

Anskaffningen af beklädnad för officerare och underofficerare var förenad med nära nog lika stor svårighet som beträffande manskapet. Största delen af de unga officerarne kommo icke i åtnjutande af den indelning, som svarade mot deras egna platser, enär dessas förra innehafvare till största delen ännu funnos i lifvet, fångna i Byssland. En af dem framställd begäran om ett litet understöd bifölls icke, utan de skulle själfva svara för sin utrustning. Den 30 dec. 1709 aflät likväl kommissionen till landshöfdingarna en skrifvelse, hvarigenom dessa tillätes att lämna såväl officerare som underofficerare några månaders aflöning, såvida något af löningsräsentorna för det förflutna året influetit. Beträffande officersboställena erhöilo de nya officerarna den 16 dec. 1709 tillstånd att vid nästa fardag taga de till deras beställning hörande boställen i full besittning.

¹ »Sekundofficerarne», säges i mönstringsberättelsen af år 1715, »hafva några åhr litet eller alls intet till löhn bekommitt och äro därför torftiga och nästan utblottade. Några felas men liar ej andra kunnat anskaffas i stället. Inga vilja avancera till sekundofficerare, emedan de då mista sina boställen.»

De i fångenskapen varande beröfvades på detta sätt den enligt lag och rätt dem tillförsäkrade af Löningen. Konungen åstadkom dock snart en ändring härutinnan. Genom en kungörelse, utfärdad i Bender ledan den 13 sept. 1709, bestämde han, att bostället skulle få öfvertagas af den nyutnämnde officern, endast om företrädaren vore afliden. Lefde denne i fångenskap, skulle de dela löneförmånerna sig emellan. Nyutnämnda underofficerare och de nya soldaterna fingo odeladt åtnjuta, hvad de efter indelning ägde rätt att uppbära.

Denna uppsättning af regementets större hälft hade skett under brydsamrna tider.

Konung August hade knappast inväntat sin bittre motståndares nederlag, förrän han återupptog kriget, inryckte i Polen och åter besteg dess tron. Och danska regeringen hade föga längre dröjt att begagna sig af Sveriges olyckliga belägenhet, utan redan i slutet af oktober 1709 var den färdig med sin krigsförklaring, och i början af november landsattes en armé vid Råa fiskläge, nära Helsingborg. Samtidigt härmed var faran för ett anfall från norska sidan öfverhängande.

För att afvärja detta funnos i Värmland i första hand de fyra kompanier af Närkes och Värmlands regemente, som ännu icke deltagit i kriget, nämligen öfverstelöjtnantens, Jössehärads, Älfalds och Nordmarks. Med fulltalig styrka samlades de i november vid gränsen. Där inträffade något senare fyra dragonkompanier med en sammanlagd styrka af 5 officerare, 164 underbefäl och dragoner.

Man ansåg emellertid icke denna styrka tillräcklig för gränsens tryggande, utan redan före danska krigsförklaringen hade allmogen i Värmland blifvit rullförd och försedd med vapen samt af ven erhållit någon öfning. Befälet öfver densamma hade blifvit anförtrodt åt öfverstelöjtnant Granfelt, förutvarande major vid regementet, som till sin närmaste man hade kaptenen och jägmästaren Lossow. I november förordnades förre kaptenen Svenske till major och befälhafvare för allmogen i Dalsland.

Den rullförda allmogen redovisades af Granfelt på följande sätt: Karlstads härad, 233 man, löjtnant Pihlgren, Kils härad, 557 man, löjtnant Pihlgren, Grrums härad, 295 man, löjtnant Bergh, Näs härad, 728 man, löjtnant Larsson, Grillbergs härad, 418 man, löjtnant Bryngelson, Nordmarks härad, 716 man, löjtnant Weisenheim och fänrik Deijenström, Jösse härad, 730 man, löjtnant Eriksson och fänrik Andersson, I Tryksdals härad, 846 man, löjtnant Brun, Älfalds härad, 459 man, löjtnant Hasselroth,¹ tillsammans 4,982 man.

¹ Dessa officerare voro sannolikt förut afskedade officerare, som icke tillhört Närkes och Värmlands regemente. Om den två gånger nämnde Pihlgren är samma person, kan icke uppgifvas.

Af gevär liade dessa dels nya kronomusköter, dels äldre sådana,, dels slutligen egna till antal af olika slag af 1,895, 1,045 och 1,947. Endast 95 man saknade vapen. Då i skitet af 1711 de hemmavarande kompanierna erhöilo nya musköter, lämnades deras gamla åt allmogen.

Befälet i gränstrakterna synes till en början blifvit fördrt af landshöfding Cronhielm, som härvid inlade stor kraft och bland annat sökte få till Värmland de ståndsdragoner, hvilka blifvit uppsatta i Väster-norrland, något som dock icke lyckades. I slutet af året erhöil generalöjtnanten grefve C. G. Mörner befälet i Värmland, och han begaf sig genast till gränsen, där han med tre kompanier och en del dragoner tog ställning vid Eda kyrka, under det Nordmarks kompani förlades längre söder ut och bönderna i Nordmarken anbefalldes att hålla sig beredda att under kapten Lorentz' befäl skynda till kompaniets understöd.

Förråd af lifsmedel upplades i Karlstad och Amot. Till deras fyllande påbjöds en gård af allmogen mot blifvande afdrag på kronoutskylderna, men den synes icke gifvit mycket, ty redan den 16 dec. skref Mörner, att, om han icke snart finge medel att underhålla sitt folk, nödgades han låta det gå hem enhvar till sitt.

De vid gränsen varande kompanierna förlades i slutet af året i kvarter inom Arvika och Ny socknar, men så tätt, att de hastigt kunde samlas. Manskäpet vid Jössehärads kompani fick dock gå hem till rotarna, enär det ansågs kunna samlas inom tre dagar.

I början af 1710 väntades anfall från norska sidan, och de fyra kompanierna drogos åter till gränsen, där de småningom förstärktes med en del af de nyuppsatta. I midten af februari stod halfva Alfdals kompani vid Vingäng såsom hjälp för de bönder, hvilka bevakade Alfdals- och Fryksdalsgränsen. Återstoden af nämnda kompani, öfverstelöjtnantens, Jössehärads, Nordmarks, Näs och Karlstads kompanier samlades vid Eda och Kristinehamns kompani i Karlstad såsom skydd för det där befintliga artilleriet och magasinet. De tre närkeskonipanierna begärde Mörner äfven att få föra till gränsen, enär han icke ansåg bönderna tillräckligt pålitliga, något som dock icke lyckades. Två eller tre kompanier lämnades då att bestrida bevakningen vid gränsen, hvarefter de öfriga fingo återvända hem för att undan för undan aflösa de vakande.

Krigshändelserna i Värmland voro under de första åren af kriget ytterst obetydliga, endast smärre ströftåg från ömse sidor förekommo. Så ryckte i september 1710 en norsk afdelning på 200 man in i Kola, men blef drifven tillbaka och förföljd of v er gränsen af kapten Karlström, för detta kompanichef vid regementet, med en under hans befäl ställd postering.

Underhållet var förenadt med mycket stora svårigheter. Mörner framhöil upprepade gånger, att han saknade såväl lifsmedel som kläder för sitt folk. Dessutom uppstodo stridigheter mellan honom och lands-

höfdingen dels rörande truppernas underhåll, dels om försvaret i öfrigt. Den senare ansåg, att för mycket trupper funnos i Värmland, och att de blott tjänade till att utarma allmogen. I mars 1711 ingick Cronhielm till defensionskommissionen med en skrifvelse innehållande klander öfver Mörners sätt att leda försvaret. Härpå svarade denne i en längre skrifvelse, hvori han i dels skämtsamma, dels ytterst skarpa ordalag nagelfor Cronhielms förslag. Defensionskommissionen synes i allmänhet gifvit Mörner rätt, hvaröfver Cronhielm bittert klagade.

I början af 1711 begärde Mörner en ökning af befälet för den rullförda allmogen. Enligt hans förslag skulle öfverstelöjtnant G-ranfält befordras till öfverste, kapten Lossow till major och till öfverstelöjtnant vid allmogen utnämnas kapten Kreemer. Afven föreslog han anställandet af en kapten för hvarje härad. Dessa kaptener skulle vara för detta officerare, som utan ersättning ville mottaga befälet, men bland dem kom äfven att finnas »en och annan brukspatron, som dels förr tjänt under militären, dels ock skulle vara uti militära saker väl öfvad». Detta förslag bifölls af defensionskommissionen.

Under sommaren 1711 fördes hela regementet till gränsen,¹ hvarest från smärre infall gjordes i Norge för att draga fienden från Bohuslän, där ett anfall befarades, hvilket äfven i augusti kom till stånd. Mörner sändes då af rådet till Dalsland för att därifrån hjälpa de i Bohuslän varande svenska trupperna. Den 6 sept. satte han sig i marsch från Haga med 5 kompanier.

Redan den 10 sept. möttes emellertid Mörner af underrättelsen, att fienden dragit sig ur Bohuslän, hvarför han återvände till Haga, hvarest från öfverstelöjtnantens, Jössehärads och Alfdals samt tre af de nya kompanierna fingo gå hem.²

Knappt hade Sverige något hämtat andan efter den kraftansträngning, som betecknats af Stenbocks skånska fälttåg, förrän nya profningar väntade. På våren 1712 upprepade konungen från Bender en redan föregående år gifven befallning om öfversändande till Pommern af en ny armé under Stenbocks befäl, hvilken skulle möta honom i Polen. I denna armé skulle af infanteriregementena ingå: Upplands, Kalmar. Östgöta, Västgöta-Dals, återstoden af Jönköpings samt under major v. Kothens befäl sex kompanier af Närkes och Värmlands, de .som »ligga längst ifrån gränsen såsom Närkes, Christinehamns, Carlstads och Näs cornpagniern», med en styrka af 1,200 man.

Före uppbrottet undergingo alla tio kompanierna i mars månad generalmönstring af generallöjtnant Mörner, och befanns regementet

¹ En vaktkommendering om 50 man stod under detta och följande år i Arboga. ^a Defensionskommissionens protokoll, skrivelser från Cronhielm, Mörner, Horn m. fl. i riksarkivet.

då i det närmaste fulltaligt, hvad beträffar den ordinarie personalen. Af korpraler och öfrigt manskap voro 1,594 närvarande, 82 sjuka eller felande. Regementet fördes af öfverstelöjtnant. Chr. Horn med biträde af major v. Kothen och hade af officerare i öfrigt 8 kaptener, 9 löjtnanter och 10 fänrikar. Antalet underofficerare var fyllt. Något fullständigt persedelmönsterverk finnes icke, men ett »förslag» öfver de sex nyuppsatta kompaniernas persedlar är bifogadt mönsterverket. Allt manskap var försedt med musköter.¹

I ett bref af den 13 maj skref Mörner, att marschen skulle begynna från Karlstad den 28 i samma månad. Persedel frågan kommer här ånyo på tal: »Beträffande klädespersedlarne lärer kvartermästare Skiepsgård få fara till Stockholm för att hämta dem, om de blott blifva inlösta och manskapet kan då få dem under vägen. I motsatt fall och så framt de ej i tid blifva därmed försedda fruktar jag, att det vackra manskapet lärer till K. Maj:ts stora otjenst aldeles krepere.»

Major v. Kothen var af Karl XII bestämd till befälhafvare, men som Horn ansåg en regementsofficer för litet för en så stor styrka, *ui-*verkade han sig rätt att få medfölja. Han af gick i april månad, och synes hans efterträdare G-adde kommit till regementet redan i maj, fastän hans fullmakt icke är dagtecknad förrän i augusti.

Som de sex nyuppsatta kompanierna icke nådde upp till den för kommanderingen afsedda styrkan af 1,200 man, fylldes bristen från de fyra öfriga kompanierna, 53 man från hvarje, så att sammansättningen af den till Tyskland utgående delen af regementet var följande:

	Kap- tener.	Löjt- nanter.	Fän- rikar.	Under- officerare.	Mönst- skrifv.	Trum- slagare.	Gemene..
De 6 nya kompanierna	i 5	5	5	30	4	18	988
Ur de 4 gamla komp:a	i —	2	2	8	1	—	212
	5	7	7	38	5	18	² 1,200

Staben utgjordes af 1 öfverstelöjtnant, 1 major, 1 regementskvartermästare, 2 präster, 3 fältskärer, 4 hautboister, 1 väbel och 2 profosser. Regementet var deladt i två bataljoner.

I maj bröt regementet upp under Gräddes befäl och måste hafva företett en egendomlig anblick. 469 man saknade uniformshattar, 67 voro utan kappor, 79 utan rockar, närmare 500 gingo utan både skinntröjor och skinnbyxor, hvarjämte fattades: handskar 286 par, skjortor 162, strumpor 73 par, skor 288 par, värjor 386, bantlär 381, krutpungar 362, ränslar 471, kopparflaskor 988, kopparkittlar 168, tält 225. Ingen medicinalutredning, inga sjukkärror, ammunitions- eller trossvagnar. H vad som brast i klädesväg hade väl nödtorftligen blifvit af hjälpt af rotehållarna eller af välvilliga medmänniskor. Ännu flera månader

¹ *Oscar Fredrik*: Några "bidrag till Sveriges krigshistoria åren 1711, 1712 och 1713 i Samlade skrifter V (Stockholm 1892), II, sid. 50 och bil. F.

² I ett generalförslag af den 15 okt. angifves manskapsstyrkan till endast 988 man. (se 2. noten följande sida).

efter uppbrottet (den 13 okt.), då vintern stod för dörren, hade det felande ännu icke fullständigt erhållits, och Grädde fritager sig från ansvar, »om K. Maj:ts krigsfolk för nakenhets skull kommer att lida nöd».

I ett bref af den 28 jan. 1713 omnämnes slutligen den glädjande nyheten, att munderingarna lösts ut och med första komma att öfversändas till Tyskland; dock är det föga troligt, att de före dagtingan kommo regementet tillhanda. Under marschen ankom från regeringen befallning, att den skulle ställas till Karlskrona i stället för till Ystad. Som Karlskrona emellertid var uppfyllt af trupper, befallde Stenbock de i anryökning varande regementena att stanna »hvar och ett- i sin marsch». Hvar Närkes och Värmlands regemente afbadade inskeppningen är icke känt, lika litet som huru länge denna hvila räckte.

Den 2 sept. voro emellertid de trupper inskeppade, som blifvit bestämda att öfverföras.¹ Allt var sålunda klart för transportflottans afgång, helst som den svenska flottan gjort sig till herre i Östersjön. Då utbröt plötsligen en våldsamt sydvästlig storm, som till och med bragte de stora örlogsskeppen i fara och ännu mindre tillät de smärre transportfartygen att afsegla. Först den 12 sept. lättades ankar för en hård nordan. Den 14 kastade flottan ankar utanför Wittmund på Riigen, och den 16 stod Närkes och Värmlands regemente jämte öfriga trupper, 7,600 man till fots och 1,800 till häst, på tysk botten. De förlades i kvarter rundt omkring på ön. Här på Eugen utfylldes befälet, i det icke mindre än 14 officersutnämningar gjordes af Stenbock. *

Den 6 okt. öfverfördes trupperna till Stralsund. Här kvarstannade armén till den 21 i samma månad. Brist på lifsförnödenheter hade emellertid under denna tid gjort läget mycket bekymmersamt, och Stenbocks beslut att rycka in i Mecklenburg framkallades lika mycket af nödvändigheten att rädda trupperna för undergång som af faran att i fästningen blifva innesluten af betydligt öfverlägsna ryska och sachsiska trupper. Marschen anträdde i tre grupper. Närkes och Värmlands regemente under sin nya interimchef, öfverste Adlerfelt, hörde till den sista under Stenbocks eget befäl. Vägarna voro genom ett oupphörligt regnande nästan bottenlösa och förde genom ändlösa mor as

¹ Af regementet kvarlämnades 60 man i Karlshamn på arbete, hvarför det icke är omöjligt, att regementet låg i Karlshamn före inskeppningen. Af dessa 60 man dogo till maj 1713 tio. De öfriga hade hela tiden (Gadde skriver detta den 26 maj) »med svårt arbete för mycket creperat, så att de nu alldeles lära gå under för nakenhets skull». Hans anhållan om deras hemsändaude afslogs dock. Den 3 mars 1714 anhöll Karlström, att de 40 man, som legat i Karlshamn och nu förflyttats till Karlskrona, måtte få hem komma och underlätta rekryteringen.

² I ett af Carl Gustaf Diicker undertecknad, den 15 okt. 1712 upprättadt »Generalverslag» angifves styrkan af »Nterkesche Regimentet» till 10 kaptener, 21 löjtnanter och fänrikar. 31 underofficerare samt af korpraler och öfrigt manskap 62 kvarblifna i Sverige, 88 sjuka i Stralsund, 15 vakanta och 823 närvarande, tillsammans 988. Hela arméns styrka af underofficerare och manskap uppgifves till 6,291 man till häst (inberäknadt 1,197 vakanser), 10,512 till fots (inberäknadt 2,997 vakanser). Af infanteriet skulle 1,332 man lämnas i Stralsund. (Oscar Fredrik bil. A. 1 och 2).

och illa åtgångna pass. Den lilla tross, som medförts, framdrogs af uppådade hästar, hvilka likväl voro så svaga, att de blefvo fastsittande i gyttjan, som räckte soldaterna till knäna. Officerarna måste lika väl som gemene man själfva bära sin matsäck och sina persedlar.

Den 23 kom armén till Damgarten, hvilken stad af floden Reckenitz skildes från det af kriget jämförelsevis skonade Mecklenburg, dit Stenbock ämnade ställa sin marsch. Alla öfvergångar voro rifna, och på andra sidan stod en betydlig fientlig här. Det svenska artilleriets öfverlägsenhet förmådde dock snart fienden att draga sig undan, så att Stenbock med sin lilla armé den 4 nov. stod på mecklenburgisk mark. Härifrån bönföll han på det enträgnaste om undsättning hemifrån för sina på allt utblottade trupper. »Jag står nu här så fattig som en kyrkråtta med dagligt bekymmer för arméns aflöning och underhåll», skref han bland annat. Men hjälpen uteblef, och Stenbock öfverlämnades åt sig själf och sitt öde.

November och december månader voro dystra tider för den svenska hären. Omhvärfd af fientliga arméer och utblottad på det nödvändigaste, syntes den redan nu dömd till undergång.

Sedan ett under fjorton dagar gällande stillestånd gått till ända, samlades armén i trakten af Wismar och uppbröt därifrån den 4 dec.¹ tågande väster ut för att undgå ryssarna, hvilka för tillfället voro de farligaste motståndarna. På aftonen nämnda dag hade man hunnit Neukloster, 1 V⁴ mil sydost om Wismar. Sär utdelades noggranna bestämmelser för marschens fortsättande, så att intet uppehåll skulle uppstå. Följande morgon kallade trummorna ånyo truppen under gevär, och nu börjades en fyra dagars ansträngande marsch, som i betraktande af de svårigheter, man hade att bekämpa, kanske äger få motstycken. Det var midt under den mörkaste och obehagligaste årstiden. Det regnade och snöade om hvartannat. Marken var sank, vägarna bottenlösa och hvarken truppens beklädnad eller skodon i ett skick, passande för sådana omständigheter. Man hvilade blott stundtals och marscherade utan längre raster natt och dag den 5 och 6 dec. När hvila skulle ske, slogs med trummorna »geväret af», då manskapet **måste** lägga sig på den plats, där enhvar befann sig. När man så hvilat en timme på en uppröjd och djup åker eller ibland klippor, måste man upp och marschera igen, »fast senor och leder voro af köld så stela . säger en af deltagarna, »att jag ibland måste gå på knäna, till des; att de blefvo mjuka. När fotfolket ej längre kunde uthärda att gå : den djupa och tunga leran, som klumpade sig under fötterna, togo **tyfc**-tarne dem upp en på hvarje häst». Aftonen den 7 dec. anlände ar---till en by. 6 mil från Neukloster.

¹I Wismar hade lämnats 1.000 man, hnfvudsakligen ur Södermanlands u c i: Ni-rir? och Värmlands regementen. Dock torde hela det senare regementet deltagit i d.-t fälttåget.

Här erhöill Stenbock knnskap om, att en af de fientliga arméerna, den danska, stod i stridsställning vid staden Gradebusch. Han beslöt genast att begagna sig af tillfället, innan fienden erhållit förstärkning. Piedan tidigt följande morgon anträdde åter marschen, som fortgick till påföljande midnatt, då de genomvåta och uttröttade soldaterna fingo söka hvila och skydd bäst de kunde under ett alltmer tilltagande snö-Tblandadt regn. Modet uppehölls dock af känslan och glädjen, att det nu, ändtligen skulle blifva strid. Hvarje soldat erhöill af Stenbock 2 karoliner, och tillfälle gafs enhvar att begå nattvarden.

Följande dag, eller den 9 dec., utkämpades det ryktbara slaget, som för den utsvultna, uttröttade svenska hären slutade med en lysande seger. Närkes och Värmlands regemente stod jämte Södermanlands, Dal-, Älfsborgs, Yästgöta-Dals, Västmanlands, Ekeblads och Schoultz' regementen i midten af första linien. Stenbocks armé uppgick till högst 12,500 man och den af konung Fredrik IV förda danska armén jämte en sachsisk kår till 17,000 man, i det hela uthvilade och väl försedda.

Vid half 12-tiden på förmiddagen ryckte svenska hären fram. Alla regementschefer hade fått noggranna bestämmelser af Stenbock, som, hvarhelst han red fram uppmuntrande och glad, lifligt hälsades af soldaterna. »Stenbock kom», säges i en deltagares dagbok, »till fotfolket ridande i en grå surtoutrock på en mörkbrun, vacker klippare; då beordras, att regementena skulle ställas opp; då red Fältmarskalken till hvart och ett regemente och sade: nu sen I för Eder våra fiender, ha'n I lust att gå på dem och visa Eder tapperhet och kärlek för Eder konung och fädernesland? Då svarade alla med starkt rop Ja! så att det skällade af echo i bergen. Då tog Fältmarskalken hatten af sig och tackade dem, sedan sade han: Gud vare med oss! Lösen är: med (ruds och Jesu. hjälp! Strax därpå gafs ordres att allt spel skulle hållas färdigt att röras, så snart arméen marscherade, men i detsamma sköts Dansk lösen ifrån Danska Kungens högkvarter och då strax hördes allt spel öfver hela Danska arméen. När då vår Fältmarskalk det hörde, gaf han ordres, att intet spel skulle röras hos oss; utan befällte, att vi skulle stoppa pipan i säcken och kasta trumman på ryggen; de hafva spelat, vi vilja nu. dansa, sade han.» Striden började med liflig artillerield å ömse sidor, hvarefter anfallet sattes i gång från midten. Först gick artilleriet, oaf brutet skjutande under f ramryckningen. Följde så sex bataljoner, af hvilka till vänster Västmanlands och halfva Närkes och Värmlands, till höger Ekeblads regementes ena bataljon och Schonltz' regemente. Andra hälften af Närkes och Värmlands regemente följde efter i andra linien. På båda sidor om denna anfallskolonn framgingo trupper för att afvärja flankanfall.

»Kl. half till 1 gafs signalen till anfallet med trummor, på hvilket tecken hela armén avancerade. Ögonblicket var högtidligt, hvarje soldat fattade dess betydelse. Ej det ringaste gny eller ord hördes utom af dem som kommenderade», säges det i »relationen» i krigsarkivet. Med

»fri kallsinnighet» hastade infanteribataljonerna nedåt passen, företrädda, af sina officerare. På grund af terrängen måste framryckningen ske på ibland endast 4 rotars front. Oemotståndligt gick den likväl framåt, och, snart började de branter bestigas, på h vilka fienden hade sin ställning. Ingen rubbning märktes och lika litet något hinder i framryckningen. Först på ett afstånd af 12—15 steg lossades första salvan med en förfärande verkan. Stenbock åtföljde själf denna midtens framryckning. I hvarje bataljonslucka lät han framföra två kanoner, som, med drufhagelskott tystade det fientliga artilleriet, hvarmed också segern för denna del af svenskarne var afgjord.

Äfven på andra delar af slagfältet var lyckan dem bevågen, om också icke i lika hög grad, och öfver allt måste danskarne vika. En mil från slagfältet sökte de åter upptaga motståndet, hvilken tanke dock på grund af truppernas oordning och förluster snart måste uppgifvas. Mörkret föll på och räddade, hvad som icke nedhuggits eller tagits till fånga. 4,500 fiender voro döda eller fångna. 13 kanoner, lika många fanor och standar jämte en mängd vapen blefvo segrarnes byte. Å deras sida uppgick förlusten i ett som allt till 1,477 man, sårade inberäknade. I denna siffra bidrog Närkes och Värmlands regemente med 13 stupade, af hvilka kaptenerna Hanfelt och Jurij, och 28 sårade, bland hvilka befunno sig kaptenerna de Bruin och Cederholm, samt löjtnant Ugglå.

Den segrande hären stod kvar på slagfältet i stridsordning med fångarne i midten. »Det var», säger ett åsynavittne, »den ängsligaste och längsta natt af alla dem jag lefvat uti, ty marken var våt och upptrampad som en lerpöl, så att det fanns intet rum att sitta på, utan de som intet hade hästar måste stå i gyttjan midt på benen, förutan att höra den gräsliga gråt och kvidande af de blesserade, huru hjärtligen de badö, att någon ville förbarma sig öfver dem med några sting.» Följande dag förlades regementena i staden i fiendens förra kvarter,, hvarjämte de döda begrafvos. Några dagar senare fick armén gå i vinterkvarter i trakten mellan Wismar och Liibeck.

Följderna af slaget blefvo dock icke stora. Danska hären utgjorde en knapp tredjedel af de fientliga skaror, som omgäfvos Stenbock, och äfven den återstående slagna delen måste medtagas i räkningen. Andrum hade han visserligen fått efter segern, och han hade nu skäl att hoppas, att svenska regeringen skulle påskynda af sändandet af begärdt understöd. Dock äfven nu slog detta hopp fel. Sjukdom, storm och motvind hindrade afsändandet af de trupper, som för ändamålet blifvit samlade i Karlskrona. Och innan det nya året randades, stod ingen annan väg öppen för Stenbock och hans alltmer hoppsmältande skara än att draga sig undan sina förföljare in i Holstein.

Den 19 dec. verkställdes marschen in i detta land. Söderifrån följde sachsare och ryssar efter i betydligt öfverlägset antal. Sedan Stenbock utan skäl bränt Altona, förde han armén till Friedrichstadt,,

där den förlades med undantag af Närkes och Värmlands regemente samt Dalregementet, hvilka förlades i Heydedorff, 1 ¹/₂ mil därifrån. Nöden blef alltmer kännbar. Trakten omkring hade föga vare sig lifsmedel eller furage att lämna, hvartill kom, att töväder gjorde vägnarna hart när oframkomliga. Ställningen vid Friedrichstadt blef allt mera ohållbar, i samma mån som de förbundna nalkades. Det var därför Stenbock efter långa underhandlingar i februari 1713 antog holsteinska regeringens anbud att få intåga i Tönningen. Tills vidare förlades trupperna i kvarter i de rundtorn fästningen belägna byarna. Den härefter följande tiden erbjuder en bild af nöd, bekymmer och elände. De påträngande fienderna gjorde de framskjutna posteringarna allt möjligt af bräck; uppsamlade förråd uppsnappades, och ställningen blef med ett ord förtviflad. Ännu hade tillstånd att inkomma i själfva fästningen icke lämnats. Men alla trängdes att komma så långt under dess kanoner som möjligt. Ett försök att öfvergå Eiderfloden och i ilmarscher skynda genom Holstein befanns utförbart af brist på bromateriel. På båtar och med tillhjälp af erforderlig materiel skulle om aftonen och natten till den 19 febr. öfverföras en del kavalleri och 1,500 man fotfolk af Södermanlands, Närkes och Värmlands samt Västmanlands regementen. Verktyg medfördes för att uppkasta förskansningar på andra sidan. Men på natten uppblåste en häftig storm, som omöjliggjorde företaget. Det upptäcktes också af fienden, som tilltöppe äfven denna utväg. Misströstan grep alla sinnen, och undergången var därmed gifven. Stenbock hade nu ändtligen sluppit in i fästningen,¹ men därmed var ställningen i intet afseende förbättrad, snarare tvärtom. På grund af de trånga kvarteren började sjukdomar rasa med förfärande fart. Af hela armén voro, såsom det uppgifves, den 1 april endast 1,500 man tjänstbara. Mellan den 20 febr. och 20 maj beräknas 2,250 man hafva dött. Förråden i staden skulle snart vara iippättna, bränslet åtgånget, och det vatten, som fanns, var knappt drickbart. Kom så därtill fienden, hvilken allt kraftigare pådref belägringen. Under långt mindre svåra förhållanden har en dagtingan blifvit afslutad. Den 17 maj antogos af svenska krigsrådet de villkor till dagtingan, som fienden uppställt, och som voro hårda nog. Hela armén måste gifva sig fången.² Officerare och underofficerare fingo behålla sina vapen, manskapet sitt undergevär och sin mundering. Allt öfrigt, såsom fanor, standar, trummor m. m., skulle aflämnas vid utmarschen. Den 20 började denna. Intet spel rördes, och fanorna

¹ Närkes och Värmlands regemente hade såsom larmplats fått sig anvisad bastionen Fredrik.

² I Tönningen hade Lars Gfranfelt aflidit. Fångna blefvo af officerarne: öfverste Adlerfelt (återkom 1714), major Starenflycht (återkom 1717), kaptenerna Jägerhoru (återkom efter fredsslutet), Borgenstjerna (återkom men man vet ej när) och Möller (återkom 1714), löjtnanterna Frmnerie (rymde i sept. 1713), v. Kotheu (rymde i nov. s. å.) och G. Uggla (rymde men man vet ej när), fänrikarne Wolffelt och Hammarström (återkonimo 1714) samt adjutanten Sahlgren (rymde 1714). År 1719 återkommo 184 man från fångenskapen. Huru många af de öfriga blifvit ntväxlade, rymt eller dött känner man icke.

voro icke blottade. Inför koningen af Danmark nedlades alla troféer och gevär. Först den 22 kom turen till Närkes och Värmlands regemente, hvilket under major Starenflycht räknade 768 man med 8 fanor.¹ Under tiden för dessa händelser hade ingenting af vikt tinnat vid värmlandssrånens.

Regementets andra nyuppsättning. Fortsättningen af kriget med Danmark 1716-1718.

Först genom ett bref från öfverstelöjtnant Grädde, afsändt den 6 juli 1713 från Medevi brunn, där han uppehöll sig för att vårda sin af sår nedsatta hälsa, synes man i hembygden fått underrättelse om

den olyckliga utgången af kriget i norra Tyskland. Han anmälde häri, att de fyra hemmavarande kompanierna voro fulltaliga och att han öfvat så väl officerare som manskap i »den nye Exercitien», som icke varit mycket använd i Sverige. Ryktesvis hade han genom en officer erfarit, att halfparten af regementets utevarande del blifvit »slagen» och den andra hälften »fången under dansken».

När uppsättningen af de förstörda kompanierna begynte, är icke med säkerhet känt. Troligt är, att den sattes i gång redan på hösten 1713 och pågick under det följande året. Ett icke dagtecknad extrakt af sistnämnda år utvisar, »huru starke .de i Sverige pro tempore effektive varande dels efter kapitulationen i Tönning under uppsättning stående ordinarie landregementen skola vara med komplette officerare och gemene». Detta extrakt upptager för Närkes och Värmlands regemente 1 öfverste, 1 öfverstelöjtnant, 1 major, 7 kaptener, 1 regementskvarterinästare, 20 löjtnanter, 1 regementspastor, 2 bataljonspräster, 1 adjutant, 1 regementsläkare, 3 barberaregesäller, 20 fältväblar och sergeanter, 40 underofficerare, 1 regementsprofoss, 3 gemene profosser, 34 hautboister, 1,614 menige, 64 trossknektar och 128 hästar.

Den 21 febr. 1715 hölls mönstring med det nya regementet, och den därvid affattade mönstermeningen lämnar åtskilliga upplysningar om dess tillstånd vid i fråga varande tid. Där säges: »Som vid sista uppsättningen 1710 underofficerarne och stabsbetjente sjelfve af sin lön måste bestå sin utrustning, hvaraf de ledo mycket, så anhålles, att denna nu måtte dem af kronan bestås. Hvad sjelfva manskapet vid de O kompanierna angår, så är det väl något ungt och friskt och svare godt till Eders Kongl. Maj:ts tjenst. Och som Defecten ännu bestiger sig till 207 man, alltså har Generalmajoren och Landshöfding Ekeblad redan låtit terminer till skrifning publicera att alldeles completa regementet, som lär skie sist i februarij.» En annan generalmönstermening från samma tid, hvarvid nummerstyrkan upptages till 122 för lifkompaniet, 121 för majorens kompani, 134 för Örebro, 127 för

¹ Oscar Fredrik, II och III, Nordberg m, ra.

Kristinehamns, 145 för Karlstads, 132 för Näs, 171 för Jösse eller tillsammans 952 med en brist på 207 nummer, säger, att till denna åtgångens fyllande hade generalmajor Ekebladh förmodat skulle kunna användas de förra åren skrifha öfverskottskarlarna af panterotarna, men då dessa uppvisades, hade de befunnits vara alltför späda och odugliga, hvarför de fått förblifva hos bönderna, tills de efter ett eller två år blefve manbara. Dessutom hade vid mönstringen en del soldater blifvit kasserade och afskedade på grund af ålder och bräcklighet, Tiden för rekryteringen hade tillkännagifvits, så att alla ledigheter beräknades med säkerhet vara fyllda vid februari månads utgång. Beträffande de 952 man, som blifvit godkända vid mönstringen, så utgjordes de till allra största delen af friskt och manbart folk. Några voro visserligen korta till växten, fast de hade åren inne, och några ansågos unga och späda, men man hade låtit dem passera, emedan ingen annan tillgång fanns. Rotarna hade gifvit de nyantagna stor lega, och de voro så fattiga, att de omöjligen kunde komma ut med någon ny lega. De nyantagna hade förbjudits att taga högre lega än den i förordningen tillåtna. Beträffande gevär, beklädnad och mundering »äro de 6 kompanierna uti ett helt slätt tillstånd, hvarför innan de kunna marschera, det är nödvändigt att få requirera» en hel del felande persedlar (se nedan).

Tre af de gamla kompanierna hade sedan september 1714 varit med öfverstelöjtnanten i Skåne, hvarest de blifvit mönstrade af fältmarskalken Gyllenstjerna, hvarvid 75 man hade blifvit kasserade. De återvände till hemorten i början af februari 1715. Deras munderingar, som varit 12 år i bruk, voro mycket slitna. Det fjärde kompaniet, Jössehärad, var hemma vid gränsen och fulltaligt.

Ersättandet af de vid Tönningen fångna officerarne synes hafva gått mycket långsamt, och endast högst få utnämningar gjordes under åren 1714 och 1715. De i fångenskapen varande rymde dock till största delen hem och fingo genast vid hemkomsten träda i tjänst-

Rörande beklädnaden och utrustningen för de nya kompanierna omförmäles åtskilligt i senast berörda generalmönsterverk. Befintliga voro följande persedlar: 251 skinnröjor, 179 par handskar, 239 gehäng, 373 bantlärtaskor och 75 bantlärremmar med fångnålar och kruthorn. Dessutom funnos på Örebro slott 466 nya blå karpuser med rödt bojfoder samt i Karlskrona, ditsändt från Stockholm 1712 (och ämnadt åt de vid Tönningen fångna), 15 underofficerstält, 168 manskapstält, 36 gevärstält, 988 kopparflaskor och 72 fältkittlar. Alltså fattades i de nya kompaniernas utrustning — under förutsättning att karpuserna utdelades till de fyra gamla kompanierna, som hade 12 år gammal mundering, och hattar i stället anskaffades till de nya, enär hattar voro billigare — 988 hattar, svarta halsdukar, hvita halsdukar, skjortor, rockar, kappor, stora och små kappspännen, 737 skinnröjor, 504 par

skinnbyxor, 809 par handskar, 749 gehäng, 615 bantlärtaskor, 913 bantlärremmar, 988 krutpungar, lika många par röda ullstrumpor och knäremniar med spännen, 514 par skor, 988 par skospännen, lika många musköthölster och ränslar samt 93 fältkittlar.

Musköter med bajonetter och värjor ansågs krigskollegium skola »med foderligaste utresignera».

Vidare fattades 6 fanor, 1 fältkistevagn, 6 ammunitionsvagnar m. m. »till de 6 kompanierna, som alltid kommenderas i fält». För 30 underofficerare, 4 hantboister, 1 regementsväbel, 12 trumslagare och 2 gemene profosser fattades all beklädnad.

Det var således icke mycket, som fanns för det nyuppsatta regementet. Så godt som allt måste nyanskaffas. Och anskaffningsmöjligheterna voro naturligtvis mycket mindre nu än några år tidigare. Det var också omöjligt att anskaffa kläder åt det manskap, som i april 1715 sändes till Roslagen, utan fick enhvar reda sig så godt han kunde med de vadmalskläder och släppersedlar, som rotebönderna efter förmåga skaffade fram. Bristen på vapen, som af öfverste Adlerfelt i juni uppgafs till 459 musköter, 441 bajonetter och 534 värjor, afhjälptes i Örebro från därvarande vapenförråd, åtminstone hvad musköterna beträffar. Detta var också det enda, som erhöles, med undantag af den från Karlskrona återsända utredningen och munderingen. Från Uppsala, dit regementets sex nyuppsatta kompanier anlände i midten af maj, anhöll öfversten om fanor, kläde in. m. men antagligen utan påföljd, att döma af senare skrivelser. I en uppgift of ver arméns styrka i Roslagen den 25 juli 1715 upptagas såsom »presentes» af Närkes och Värmlands regemente 661 man, hvadan således den i generalmönstermeningen uttryckta förhoppningen om regementets snara uppbringande till full krigsstyrka icke synes hafva förverkligats.

Från oktober 1715 föreligger ett bref från Adlerfelt, hvilket ytterligare belyser regementets sorgliga tillstånd. Han skrifver: ;Som Nerikes och Vermelands Regemente har under i förledne sommar skedde kommenderingen så förslitit vadmalsrockar och andra släpekläder, sa att soldaten nu är alldeles obeklädd och lærer om regementet nästkommande år skulle utkommenderas, ofelbart komma att crepera, sa. o. s. v. Då till regementets fullständigande 489 man blefvo »skrefiie-, lät lian därför efter öfverenskommelse ined landshöfdiig Ekeblaclk för att underlätta munderingsanskaffniigeii för hvarje nyskrifven soldat af denes lega innehålla 50 daler kopparmynt. Detta belopp visade sig likväl otillräckligt. Han ville därför, att regeringen skulle anmoda landshöfdingen, att till öfverstens förfogande ställa de af legorna redan inkasserade medlen, hvarmed han till en början ville söka förmå leverantörerna att förfärdiga kläder. Landshöfdingen borde därjämte hålla i beredskap, hvad framgent kunde iidrifvas af de soldatlöiiier och släpeklädspenningar, hvilka befunnos inneståeiide hos rotarna dels från ti-

-den för Poltavaslaget och till 1710, dels från »aktionen» vid Gradebusch och fångenskapen i Danmark intill 1714, då regementet åter blef uppsatt.

Den 4 j an. 1716 säger Adlerfelt sig hafva någon tid uppehållit sig i Stockholm för att efterse munderingarnas förfärdigande, sedan han fått kontrakt uppgjort på, att de skulle levereras under loppet af april månad, och föreslår till deras betalande, att kungl. maj:t måtte af från Närke och Värmland inflytande kontributionsmedel för 1717 anordna 60,000 daler kopparmynt.

I början af 1716 gjordes förberedelser för ett infall i Norge. De härför afsedda trupperna samlades dels vid Holmedal under konungens eget befäl, dels vid Västra Ed i Dalsland under Mörner. Till konungens härafdelning, livars sammanlagda styrka uppgick till omkring 3,200 man, hörde Närkes och Värmlands regemente, hvilket den 18 jan. 1716 räknade af korpraler och öfrigt manskap: 82 kommenderade, 7 »frånvarande utan lof», 153 sjuka, 62 vakanta, 1,370 närvarande, tillsammans 1,674 man..

Äfven Värmlands allmoge synes detta år hafva varit väl ordnad till försvar. I ett bref af februari 1716, hvori Granfelt tackar för sin fallmakt, säger han om allmogen, att dess manskap är från nio härad-der väster om Karlstad, fördeladt på lika många kompanier om tillsammans 5,000 man. Manskapet har uttagits med en man från hvarje hushåll eller matlag jämte 300 med reffelbössor försedda finnar. Bevapningen är dels »Crono-fiinte-musquether», dels reffelbössor och »hakar». Hvarje kompani är fullständigt försedt med officerare, hvarjämte fanor af blått lärft anskaffats. De två närmast gränsen varande kompanierna äro därjämte försedda med värjor och undergevär. Han anmäler vidare, att de öfvats i exercis i möjligaste mån, »så att de nu kunna göra en påträngande fiende motstånd».

Den 23 febr. ankom Karl XII till Holmedal, och den 25 skedde uppbrottet därifrån, sedan till gränsens skydd den rullförda allmogen uppbådats (sannolikt blott från västra Värmland). Öfver Örje, Gilleråsen och Björåsen gick konungens väg, och efter en del småstrider förenades hans och Mörners afdelningar den 8 mars vid Hölen, hvar-efter de den 10 utan strid inryckte i Kristiania och genast började belägringen af Akershus fästning. Om Närkes och Värmlands regementes deltagande häri och i öfriga under tåget utkämpade mindre strider förmäles endast, att major Nieroth med 200—300 man gick i spetsen för en större afdelning, som i april sändes öfver Bferums bank mot några norska posteringar öster om Kristiania, dock utan att

lyckas bemäktiga sig deras förhuggningar, samt att kapten Hård vid ett tillfälle med 50 man skulle drifvit 300 fiender på flykten.¹

Som den i Norge infallna styrkan var för svag att länge kunna, hålla sig kvar därstädes och hotades med inneslutning af den öfverlägsna fienden, anträdde konungen iinder natten till den 19 april återtåg. Sedan han öfvergått Glommen, delades armén i två kolonner, den ena, till hvilken Närkes och Värmlands regemente hörde, öfver Beeruin, den andra under konungens eget befäl öfver Rakkestad. Vid Svinesund samlades armén åter och förlades dels på svenska sidan, dels mellan Fredrikshall och Fredriksstad, och härmed var fälttåget i själfva verket slut.

Den uppådade allmogen hade under tiden utan lof gått hem. En del synes dock antingen följt armén eller på egen hand gjort något infall i Norge, ty i en skrifvelse från Adlerfelt af den 12 aug. 1718 uppgifves, att i Norge skulle år 1716 tagits till fånga 516 bönder från Värmland, en uppgift, som väl torde få anses öfverdrifven.²

I slutet af juni ryckte en norsk afdelning öfver värmlandsgränsen och tog ställning vid Morast gård, men blef drifven därifrån af major Lossow med en del soldater af de tre vid gränsen stående kompanierna jämte något allmoge och rytteri. Vid samma tid var Adlerfelt med återstoden af regementet i marsch från Åmål till gränsen.³ Hälso-tillståndet var såsom vanligt dåligt, ty den 19 maj 1716 hade regementet enligt ett i behåll varande sjukbesked icke mindre än 463 sjuka af manskapet samt 7 af officerarne, 14 af underofficerarne och 7 af trumslagarne.

Under senare delen af 1716 och större delen af 1717 hafva sannolikt blott mindre delar af regementet stått vid gränsen, där för öfrigt allt synes varit lugnt. Enligt en inkvarteringsräkning af den 18 dec. 1716 hade under året lif-, Örebro, Nordmarks, Kristinehamns, Näs och Karlstads kompanier åtnjutit inkvartering inom länet.⁴

Regementets tillstånd vid ifrågavarande tid framgår allra bäst af mönsterverket från den generalmönstring, som förrättades den 26 maj 1717. Sedan föregående mönstring, som förrättats den 7 dec. 1714 med de gamla, den 26 sept. 1715 med de nyuppsatta kompanierna, hade afgang uppgått till 875 man och 666 blifvit nyantagna. Den vid

¹ »Besvärligheterna under detta fälttåg äro nog bekanta», säger Ennes, »allt sedan Arméens uppbrott från Holmedalen i Wermeland d. 25 Februari till d. 13 liars hade ingen legat under tak, och ingen föda kunde i landet erhållas, medan allmogen var borta och sammandragen för att göra Svenskarna motstånd; men detta allt oakadt märktes aldrig missnöje eller otålighet, utan endast en glad förtröstan till Försynen och därpå grundadt mod i faran». (Ennes: Konung Carl XI:s krigare II, Stockholm 1819. sid. 193).

² Lagermark: Karl XII:s krig i Norge 1716 (Upsala 1883).

³ Lagermark uppgifver, att regementet redan i slutet af maj skulle fått gå hem till sina rotar.

⁴ Den 18 okt. 1716 uppgick regementets styrka till 10 kaptener närvarande och 1 fången, 28 löjtnanter och fänrikar närvarande, 4 vakanta, 60 underofficerare, 80 trumslagare och pipare, 1,576 korpraler och gemene närvarande, 68 sjuka och 30 vakanta, hvartill kom den så när som på auditören fulltaliga regementsstaben. För majoren upptages likväl »fången, dock hemma på permission».

mönstringen befintliga styrkan utgjorde: 9 kaptener, 13 löjtnanter, 13 fänrikar, 80 underofficerare, 28 spel, 60 furirskytta¹ samt 1,418 korporaler och gemene. Till regementets fullständigande erfordrades 256 man, och voro sådana anstalter vidtagna, att man ansåg sig kunna anskaffa dem inom 14 dagar.

Manskapets ålder finnes angifven vid tre af de nyuppsatta kompanierna, lif-, majorens och Kristinehamns, och är uppgiften härom ganska märklig. Af dessa tre kompaniers 466 man voro 4 under 20 år, 353 mellan 20 och 30 år, 106 mellan 31 och 50 år samt 5 öfver 50 år. Tre fjärdedelar mellan 20 och 30 år, detta förhållande kullslår helt och hållet sägnen, att i landet skulle funnits endast gubbar och barn.

Med afseende på beväpningen omtalas i berättelsen, att officerarna äro försedda med nya, väljorda ringkragar och halfpikar, men att studsare och värjor efter modellen ännu icke äro färdiga, att underofficerarnas »kurtzgevär» äro goda och »egala», samt att värjor efter modellen äro beställda och betalda, äfvensom att manskapet under året bekommit helt nya pikar — 336 till antalet —, samt att musköter, bajonetter och värjor äro fullkomligt »behåldna».

För de sex nyuppsatta kompanierna voro anskaffade 6 målade fanor, trummor och fältkittlar samt fullständigt ny beklädnad för iunderofficerare, trumslagare och manskap. Denna beklädnad beskrifves fullständigt och hade för manskapet följande utseende: kappor af blått kläde med rödt bojfoder och spännen, lifrockar af blått kläde med rödt bojfoder, röda klädesuppslag och krage samt tennknappar, »camisoler» (västar) af rödt kläde med lärftsfoder, röda klädesbyxor, hattar med hvit omfattning, snören, hvita band och knappar, röda ullstrumpor, bantlärremmar, oxlädersgehäng, handskar med oxläderskragar, knäremmar, skjortor, svarta halsdukar, kruthorn, f äng- och rännålar med 3 grenar, smörjehorn och skospännen af mässing. Underofficerarne hade silfvergaloner på hattarna, trumslagare och pipare tre fingrar breda snören i sömmarna, på ärmarna och nedomkring af blått, hvitt och rödt kamelgarn med silfvertrådsränder för hautboisterna.

Kostnaden för anskaffning af fanor och kopparkittlar hade belöpt sig till 913 daler silfvermynt, för beklädnaden till 40,671 daler s. m. 22 öre, hvaraf 32,831 daler 10 Öre utbekommits genom krigsexpeditionen och återstoden eller 8,753 daler 11 öre tagits af rotepenningar.

»De 4 gamla kompanierna ha», säges det i mönstringsberättelsen, »aldeles oduglig mundering. Några ha' sjelfva skaffat sig valmansrockar och derjemte en och annan småpersedel. Baron Grörtz har åtagit sig att utifrån anskaffa kläde. Geväret är godt.» Men så hade munderingen också varit i bruk sedan 1702.

¹ Furirskytta kallades särskildt manskap, 6 vid livarje kompani, som enligt konungens 1709 ntfifna befallning skulle anställas såsom öfvertaliga. De borde anskaffas genom värfning men uttogos äfven bland det indelta manskapet, hvarefter rotehållarn& ängo anskaffa nytt manskap i de uttagnas ställe mot erhållande af legau.

För trossens fullständigande hade öfversten grefve Torstenson, som nyligen efterträdt Adlerfelt, köpt 150 trosshästar, och de felande 150 skulle anskaffas inom fjorton dagar. Från Stockholm väntades 4 fältkistor, 10 ammunitionsvagnar, 10 sjukvagnar, 1 kassavagn, 1 kvarnvagn, 24 spanselar, 166 packsadlar, 40 vattensäckssadlar och 80 vattensäckar; vid regementet funnos en del verktyg samt 24 nderofficerstält, 286 manskapstält och 60 gevärstält, hvilka sistnämnda blifvit tillverkade 1714.

Man finner af allt detta, att regementets tillstånd var vida bättre, än man haft skäl att förmoda med hänsyn till landets i alla afseenden betryckta läge.

»Hvad regementets exercitier angår», säger berättelsen till slut, »så har hvart kompani efter generalmönstringens passerande skjutit på 110 steg på taflan, som var i diameter 2 alnar; i fläcken hafva träffat 30 och i taflan in allés 700 skott; eljes har regementet deras exercitier i handgreppen tämligen jämnt gjort, men evolutioner, chargerande och fyrkanters formerande mycket litet kunnande.»

I sista hand stod till förfogande den »enrollerade» allmogen, hvilken trädte under befäl af den till öfverstelöjtnant befordrade Karlström.¹

Eda skans omnämnes vid upprepade tillfällen under de föregående åren, hvarför den sannolikt icke blifvit fullständigt förstörd 1682 eller ock tidigare börjat återuppbyggas. Vid Morast bro hade Mörner före sitt tåg till Dalsland 1711 låtit bygga en mindre forskansning såsom stöd för den därstädes kvarlämnade afdelningen.

I oktober 1717 fick landshöfding Ekeblad befallning att låta återuppbygga Eda skans, och en fortifikationskapten ditsändes för att leda arbetet. Till detsamma beordrades 150 tremänningssoldater, 300 man af den rullförda allmogen och 200 bönder, hvarjämte 50 ryttare skulle användas till bevakning.

¹ Ett »förslag», dagtecknad den 8 april 1718, på Värmlands »enrollerade» allmoge upptager såsom befäl vid de olika kompanierna: *6-illbergs* härads kompani: Kapten Gust. Magnelius, löjtn. Jonas Gyllenspetz (antagligen den i tremänningarnas levnadsteckningar omnämnda), löjtn. Matts Öller, fänrik Petter Kampensköld (son af Bo K. och Brita Svart, gift med Anna Arvidsdotter, född 15 juli 1684, död 26 nov. 1771); *Elf dals* härads: Kapten Chr. Lossow (se tremänningarna), löjtn. Peter Wesselgren samt »en fänrick»; *Kils* härads: Kapten Gabriel Floréen (finnes upptagen i Uppsala sttidentkatalog, Värmlands nation, samlad af Fernow). löjtn. Nils Pihlgren, fänrik N. Odin; *Fryksdals* härads: Kapten Erich Kihlgren, löjtn. Erland Braun (ant. son af kapten Johan Brunn, se n:r 170) samt »en fänrick»; *Näs* härads: Kapten Leonhard Swenske (se tremänningarna), löjtn. Kurth, fänrik Dirik Edbom; *Grums* härads: Kapten Jakob Broms (se n:r 444), fänrik Stobin; *Nordmarks* härads: Kapten Abraham Warnström, löjtn. Jean Kejser, fänrik Labeckius; *Jösse* härads: Kapten Anders Staff (blef 8 maj 1713 från fältväbel vid N. o. V. reg. kapten för Värmlands allmoge), löjtn. Arw. Arwidsson, fänrik Jean Grsibbe (är ant. samme som Andreas Larsson omnämner såsom »fänrik i Snlvik», son till öfverstelöjtnant Johan Grubbe [se n:r 222] och Ingeborg Sibylla B. oos och som dog 24 maj 1747, 102 år gammal); -t *Carlstads Bingelag**: löjtn. Jonas Lindeberg. Ett »förslag» af antagligen samma år upptager såsom fänrik vid *Gillbergs* härads Nathanael Skoagman (var 1709—10 rustmästare vid K. o. V. reg. samt nämndes fänrik här 5 sept. 1710), vid *Fryksdals* härads Harald Skagerberg, såsom löjtnant vid *Nordmarks* Nils Björkman, vid *Näs*' Pehr Aspgrén, vid *Grums* Jöns Berg (se n:r 437), vid *Elf dals* Petter Hasselroth och såsom fänrik Måns Persson.

I början af november inlastades i Karlstad för att sjöledes föras till Eda 4 16-pundiga haubitser, 1 8¹/₂-pundigt stycke, 4 S och 2 3-pundiga stycken jämte 97 16-punds granater, 100 kulor, 650 kulor af olika slag, 77 stormpikar och 12 skottkärror.

Af brist på timmer kunde hela verket icke göras af trä, utan enbart jord måste användas på några linier. Arbetet fortgick under hela året 1718, och anlades då äfven en mindre skans vid Hajum, nära Holmedals kyrka, såsom skydd för det magasin, som upprättades därstädes. Öfverstelöjtnant Didron var under arbetet kommandant på Eda skans samt under 1717 äfven befälhafvare i Värmland.¹

Sommaren och hösten 1718 förflöto under förberedelser till anfallet mot Norge, det företag, genom hvilket konungen hoppades utplåna sina förut lidna motgångar. Alla indelta trupper jämte tre- och femmänningsregementena voro nu uppbragta till nära nog deras fallas styrka. Hufvuddelen af armén, säkerligen omkring 30,000 man, samlades under sommaren vid Strömstad och Västra Ed, under det »värmlandsbrigaden», hvilken under generallöjtnant d'Albedylls befäl med biträde af generalmajor Leirtrum utgjordes af Dalregementet, 2 bataljoner, Närkes och Värmlands regemente, 0 bataljoner, Värmlands tremänningsregemente, 2 bataljoner, jämte Upplands ståndsdragoner med en styrka af 3.500 man samlades vid Töcksmark och Holmedal.

I juli och augusti uppehöll konungen sig under fyra veckor i västra Värmland, och i september gjorde han åter ett kortare besök därstädes.

Genom de på Åland pågående fredsunderhandlingarna var man fredad från ryska sidan, och på grund däraf ryckte generallöjtnant Armfelt med en armé, hvars styrka bort uppgå till 10,000 man, redan i augusti genom Jämtland mot Trondhjem. Hufvudanfallet, som bort sättas i gång samtidigt, måste oupphörligt uppskjutas och kunde först anträdas den 28 okt., hvarvid Fredrikshall utgjorde det närmaste målet, och de trupper, som icke kunde finna användning vid den snart började belägringen af denna fästning, utbredde sig öfver hela landsbygden öster om Grlommen.

Värmlandsbrigaden började samtidigt med hufvudarmén röra på sig och uppbröt från Töcksmark den 4 nov. mot Örje bro, där norska trupper stodo i en förskansad ställning, hvilken dock utan strid utrymdes. Efter ett längre uppehåll härstädes, hvarunder mindre ströftåg företogos och några småstrider utkämpades, fortsattes framryckningen den 21.

Lagermark. — Se planen öfver Eda skans från denna tid.

Följande dag kallades d'Albedyll till konungen, och befälet öfvergick till Leutrum. Fienden vek utan nämnvärdt motstånd undan öfver allt, och den 24 ankom den svenska styrkan till Blakier skans (vid Glommen), som försvarades af öfverste Pretorius med omkring 700 man. Denne uppforderades att gifva sig, men nekade, hvarpå skansen inneslöts. Några mindre strider och utfall ägde härefter rum de följande dagarna. Den 6 dec. ankom underrättelsen om konungens död och på samma gång befallning från prinsen af Hessen om återtåg.

Detta verkställdes så hastigt, att brigaden redan den 11 var tillbaka i Värmland.¹

Yid Eda, Morast och Hajum hade under infallet stått något trupperunder generalmajor Ströinfelts befäl.

Öfverste Torstensons besked öfver truppernas fördelning den 26 jan. 1719 upptager vid norska gränsen Värmlands tremänningsregemente samt vid Eda skans 600 man af det indelta regementet. Med undantag af ett norskt infall i Värmland på sommaren 1719 förekommo inga vidare krigshändelser vid västra gränsen. Såsom besättning vid Eda skans kvarstodo den 31 mars 1720 6 officerare, 8 underofficerare och 194 korpraler och öfrigt manskap förutom en liten artilleriafdelning och 1721 en underofficer och 12 man.

Tremänningsregementets nyuppsättning och vidare öden.

Det gick långsamt med uppsättningen af det närke-värmländska, tremänningsregemente. som gått förloradt vid Poltava. Den 1 april 1711 utfärdade konungen från Ben der ett bref med befallning, att fem kompanier skulle nybildas i Närke och Värmland genom uppsättning af en man af tre och tre rotar. Först den 8 maj 1712² hölls ny »tremänningssskrifning» »med Wermelands derthill mycket obenägne allmoge», som dock åtog sig att efter nummern uppsätta så mycket manskap, som anbefalldt var. Att fullständigt bekläda detta skulle, säger landshöfdingen, »försätta allmogen i den största ruin», men allmogen förklarade sig villig att anskaffa en hatt, en rock af stampad vadmal, underfodrad ned blaggarn och försedd med mässingsknappar, en »kneppettröja» af vadmal och underfodrad på lika sätt och försedd med hakar, ett par sämskbyxor af bockskinn samt ett passerladersgehång med sölja, allt för hvarje man. Soldaten skulle, eftersom han fick 60—80 daler i lega, själf anskaffa handskar, halsdukar, strumpor och skor samt hvad eljest vore af nöden. Huru mycket manskap härvid erhöles, omtalas icke. Dock kan man af bref sluta till, att kompa-

¹ Generalmajor Leutrums dagbok samt andra skrivelser o. d. i riksarkivet.

² Enligt andra uppgifter den 12 och 33 maj. — Ett bref från öfverste Duvall af den 31 jan. 1716 upplyser om, att regementet skulle bestå af 555 man, men att endast 458 uppsattes.

nierna blefvo fulltaliga, men att brist rådde så väl på befäl som på materiel. Såsom öfverste vid regementet uppfördes generallöjtnanten .grefve E. Sparre, som vid denna tid från fransk tjänst återvändt till Sverige, men befälet öfver regementet fördes af öfverstelöjtnant Lydinghjem. Denne, som tillhört regementet sedan 1701, kade tydligen medföljt de trupper, hvilka efter slaget vid Ljesna återvändt till Riga, och på detta sätt undgått olycksödet vid Poltava. Han nämndes till öfverstelöjtnant vid tremänningarna redan i februari 1712 och synes hafva varit en ovanligt kraftfull och driftig man, fast ringa kunde uträttas i så fattiga tider. Till kompanichefer förflyttades, vanligen i förening med befördran, officerare vid andra regementen, i synnerhet sådana, som efter Rigas fall kommit öfver och nu saknade anställning. Till löjtnanter och fänrikar befördrades underofficerare och volontärer vid det ordinarie regementet. Under åren 1712 och 1713 rådde dock befälsbrist, och i högsta grad sannolikt är, att detta regementets »slätta» tillstånd var orsak till, att Lydinghjem icke kunde efterkomma en af senaten den 12 aug. 1712 utfärdad befallning att marschera till Stockholm. Åtminstone tyda alla papper från denna tid på, att någon sådan marsch aldrig kommit till utförande.

Ansträngningarna att få det ordinarie regementet på ordentliga fötter gjorde väl af ven, att tremänningarna fingo stå tillbaka. Från officerarna till trossdrängen voro svårigheterna många och stora. Enhvar fick själf skaffa sig föda och bostad och, när de erhållna klädesklaggen förslitits, ersätta dem med nya. Legan var snart använd, den lilla lön, som bestods, var i sig själf för liten och var så mycket mindre att räkna med, som den ytterst sällan ordentligt utbetalades. Och när ingenting mera kunde lånas, stod nöden för dörren, och man kan lätt förstå, med hvilken nöd dessa nya trupper måste kämpa under dessa båda första år. Och det är säkerligen blott en ringa föreställning om nöden man får af alla bönebrief om hjälp från hög och låg, hvilka afgåfvos till den hjälplösa senaten. Så skrifver Lydinghjem den 13 jan. 1713, att »de utskrifne tremänningar befinna sig i ett slätt tillstånd. De få sjelfve förse sig med kvarter här i landet, hvarigenom de alldeles dismonterade äro, helst den lilla aflöning de fått ringa eller intet räckt till». Och den 22 sept. samma år skref han till Stenbock: »Regementet har nu brutit upp — marschen gällde Stockholm — i enlighet med Eders Excellens' befallning.» Han har förnummit, att regementet skall förläggas på Skeppsholmen, men det blir mäkta svårt, säger han, för de utblottade officerarne att förskaffa sig sängkläder, «när de icke förses med inkvartering, hvarför han anhåller, att åtminstone regeinentsofficerarne måtte få inkvartering och öfriga officerare erhålla sängkläder på stadens bekostnad.

Den 10 sept. hade regementet generalmönstrats i Örebro före .afmarschen, men generalmönsterrullorna finnas tyvärr icke i behåll, hvarför inga upplysningar om regementets tillstånd kunna vinnas. I

Stockholm kvarblef regementet icke länge. Redan den 23 okt. säger sig Lydinghjehn fått befallning att af gå till hemorten.

Året 1714 företer sparsamma upplysningar. En »attest» af den 11 febr. 1715 omnämner, att fänrik Esp, 5 underofficerare. 4 korpraler och 89 gemene voro på sjöexpedition. De hade tjänstgjort på »galeje Escadren» och komma nu att hemsändas. Antagligt är, att hela regementet detta år gjorde sjötjänst, men intet linnes, som bestyrker detta antagande.

Året 1715 börjar med en generalmönstring i Örebro den 15 jan.. enligt en skrifvelse från generallöjtnant Mörner, som i densamma säger, att den brist på manskap, som förefinnes, skall fyllas, så snart det ordinarie regementet blifvit rekryterad^. I mars och april är regementet saniladt i Örebro. I slutet af april blef det för andra gången konimenderadt till Stockholmstrakten och befann sig den 2 maj i Kundby, den 12 i Möhlentorp i Kolbäcks socken och den 31 i Lyhundra härad. I juli intog det »campement» vid Malstad och befann sig under årets tre sista månader i Frödsåkers härad. Ytterst knappa underrättelser föreligga från denna tid, som dock tillbragtes under öfningar och »exercitier». En och annan uppgift visar, att af v en skjutöfningar bedrefvos. Men ingen uppgift på regementets sammansättning, styrka eller dylikt från denna tid finnes i behåll.

I ett bref af den 11 okt. 1715 uppräknas de magasin, från hvilka regementet skall proviantera, och bland dessa nämnas Östhammar och Öregrund. I slutet af september eller början af oktober var därjämte en del (en fänrik, två underofficerare och 31 man) kommanderad på flottan. I Roslagen kvarlåg regementet den 31 jan. påföljande år, då dess nya öfverste, Axel Duwall, anmäler, .att det är »incjvarteradt på husmanskost.» I april 1716 räknade regementet 458 nummer. Konungen fann väl denna styrka vara allt för ringa och bestämde för den skull i bref af den 11 febr. 1716, »att alla knektar, som utgöras från Värmland», skulle gå till tremänningsregementet, hvilket borde fullständigt utrustas. Följden af detta bref visade sig snart. I maj ankom till regementet 243 rekryter från Örebro. Samtidigt med denna kungliga skrifvelse måtte Duwall fått ett enskildt bref från konungen, som förmodligen umgåtts med en plan att bringa tremänningsregementet upp till samma styrka som de flesta ordinarie regementena eller 1,200 nian. Ett bref fråii Duwall af den 23 maj 1716 tyder därpå. Han säger sig nämligen vilja försöka att hålla regementet fulltaligt till 687 man eller det antal, som förslaget visar, och fortsätter: »Att completerta Regimentet till 1,200 man mot 50 Rdr s:mynt värfningspengar i ett för allt alla omkostnader inberäknade, till dess karlen kommer till Regimentet, seer iagh wäl hwad swårhet mig möter i det att öfver hela Rijket sochnesoldater och båtsmän samt Dragonner äro utgjorde till flåttans och Regimentenas besättiande, hwarigenom landet af manskap blifvit så utblottadt, så att om någon här i orten wille gifva 50 Rdr för en karl, han nu för tijden hade den

största svårighet att därför få densamma, emedan ät folck ej finnes ät tillgå. Han vill dock försöka att öfver hela riket värfva folk, så att regementet först skall uppbringas till 1,000 och sedan till 1,200 man.

Ett »förslag» öfver regementet af den 23 juni 1716 upptager 1 generallöjtnant (Sparre), 1 öfverste, 1 öfverstelöjtnant, 1 major samt 8 kompanier, af hvilka sju på 88, ett på 87 man. Vid de nya rekryternas ankomst hade kompaniernas antal ökats från fem till åtta. Den 20 okt. 1716 generalmönstrades det vid Penningby i Roslagen af generalmajor Armfelt och fick den 5 nov. befallning att bryta upp och återgå till rotarna. Och i en rapport af den 17 nov. omtalas, att »det nu befinner sig i full marsch.»

Generalmönsterrullorna från denna mönstring finnas i behåll och erbjuda mycket af stort värde, enär här för första gången angifves lefnadsåldern för allt manskap. Mönstringen verkställdes på fem kompanier: lif-, öfverstelöjtnantens, majorens, kaptén Landers och kaptén Ryttings. 100 man voro yngre än 21 år, 322 mellan 21 och 25, 128 mellan 26 och 30, 50 mellan 31 och 35, 21 mellan 36 och 40, 6 mellan 41 och 45 samt 8 46 år eller mera. De tre yngsta voro 17 år, den äldste 61 år. Denna rulla utgör ett ytterligare bevis för det oriktiga i den allmänt trodda uppgiften, att endast barn och gubbar vid denna tid funnos att insätta under fanorna. Tvärtom var medelåldern vid detta värmländska regemente, det fjärde inom loppet af 15 år, betydligt jämnare och lägre än vid snart sagdt hvilket senare indelt regemente som helst. Men denna rulla är äfven af värde i andra hänseenden. Där finnes äfven antecknad för hvar och en, om han är läs- eller skrifkunnig. Lifkompaniet, som hade manskap från Närke, står här främst. Af 134 man kunde 83 läsa och 9 både läsa och skrifva; af öfverstelöjtnantens kompani (från Nordmarken, Nyed och Älfdalen i Värmland) med 118 man kunde endast 35 läsa, under det ingen var skrifkunnig. Majorens kompani med 130 man hade 39 läs- och 1 skrifkunnig. Kaptén Landers kompani med 128 man närkesfolk hade 87 läskunniga men ingen skrifkunnig, och af kaptén Ryttings värmlandskompani, 136 man starkt, kunde 46 läsa men ingen skrifva. Äfven i ett tredje afseende äro dessa rullor värdefulla. De visa nämligen, hvilka yrken dessa tremänningsoldater haft. De hafva företrädesvis varit smeder, skraddare och skomakare — handverkare i allmänhet —, och af rullan för lifkompaniet, som bestod af manskap från Kurnia-trakten, synes, att skomakeriyrket inom dessa bygder har gamla anor.

Redan i januari påföljande år, 1717, är regementet ånyo sammåndraget med en, styrka af 702 man. Det befann sig i »campement» i Närke och Värmland, åtminstone in i april månad. Den gamla indelningen på fem kompanier om ungefär 140 man hvartera var återtagen. Den 31 aug. föreslog Duwall, att indelningen på åtta kompanier skulle återinföras, men om detta skedde, vet man icke; det är dock föga troligt i betraktande af den ringa tillgången på befäl.

Antagligt är, att regementet slapp undan kommendering detta år. som väl användes till iståndsättande och af hjälpande af det. som stod att hjälpa. Konungen pådref nu sina rustningar mot Norge, och regementet var afsedt att deltaga i det förestående fälttåget. Den 24 april 1718 redovisas det med en styrka af 14 officerare, 47 underofficerare. 15 trumslagare och pipare samt 701 korpraler och gemene, af hvilka 12 voro rymda och 16 nummer obesatta.

Om regementets deltagande i kriget föreligga inga uppgifter, och intet finnes antecknad om dess öden under året 1719. Endast ett bref från öfverstelöjtnant Lydinghjelm, som flera gånger förgäfves anhållit om öfversteplatsen, upplyser om dess nödställda belägenhet, »ilitt och de öfriga officerarnes tillstånd», säger han, »är allt för slätt. Inga penningar och mindre landtgods, att njuta någon inkomst af, ega \vi ocs ingen mehr will på Credit låta oss något till vårt uppehälle bekom-

Efter undergången generalmönstring den 18 j an. 1720 upplöstes »Vermelands tremännings Regemente», såsom regementet efter senaste nyuppsättningen benämndes. Dess manskapsstyrka hade smält ihop till 481 man, hvilka fördelades med 261 man jämte 5 pipare och trumslagare till gardet, 86 man till artilleriet och återstoden till Östgöta tremänningsinfanteri.¹

¹ Rullor, bref o. d. i riks- och krigsarkiven.

NÄRKES OCH VÄRMLANDS REGEMENTE

UNDER ÅRHUNDRADET

1719-1812.

Värmlands regementes historia.

Organisation.

Regementets sammansättning. Manskabet.

»Om indelningsverket varit grundadt endast på utfärdade författningar och icke haft sin rot i folkets gamla seder, åsikter och förhållanden, så hade det under sådana hvälfningar (som de under Karl XILs regering inträffade) tvifvelsutän blifvit tillintetgjordt», yttras i betänkanget om roterings- och rustningsbesväret af 1868. »Men så skedde icke», säges däri vidare. »Regeringsformen af den 21 febr. 1719 och af den 2 maj 1720 såväl som riksdagsbesluten för dessa år stadfäste inrättningens vidare bestånd.» Och med rätta må man väl anse, att under frihetstidens oordnade förhållanden och med dess åtminstone till en början stora penningebrist indelningsverket i hög grad bidrog att åt vårt land bevara en duglig krigsmakt.

Nämnevärda förändringar inträffade icke i Närkes och Värmlands regementes sammansättning under det århundrade, som ligger mellan Karl XILs död och regementets delning 1812, sedan alla extra tillsatser, som blifvit gjorda under Karl XILs oafbrutna krig, skattat åt förgängelsen. Man återgick till den gamla ordningen, och med afseende på manskabet hade detta sig icke svårt.

En tydlig föreställning om manskapspersonalen gifver mönsterverket från den generalmönstring, som den 22 sept. 1719 . vid Järfva krog i Uppland förrättades med staben och åtta kompanier af regementet (Jössehärads och Nordmarks kompanier fattades). Af nämnda åtta kompaniers 1,331 nummer voro vid tillfället endast 13 — alla vid Älfvals kompani •— obesatta. Såsom rekryter godkändes 83, af hvilka största delen varit furirskyttar eller trossdrängar (ett mindre antal trossdrängar hade ännu icke blifvit införda i nummer). 50 man kasserades, 1 var död och 1 höll sig undan. Manskapets ålder är verkligen påfallande. Mera än tre fjärdedelar befunno sig i åldern mellan 20 och 30 år, 200 mellan 31 och 40 år, under det 51 uppnått 40-talet och 13 ingått i 50-talet. Endast 27 voro yngre än 20 år. Största delen af manskabet hade inträdt i tjänst i början af år 1715, en något mindre del 1710 och en ännu mindre 1718. Endast ett ytterst ringa fåtal hade tjänat längre än 9 år, och af dessa hade de flesta 20—25 tjänsteår med en lefnadsålder af 47—57 år, och af skedades de samtliga.

Den äldste var 65 år (n:r 19 Ulf för roten Ulfsbyn vid öfverstelöjtnantens kompani). Några funnos, som inträdt i tjänst vid flera och 40 års ålder, en vid 47, en till ock med vid 52 års.¹

Under de båda följande krigsåren stannade regementet fortfarande i Uppland och undergick generalmönstring, de flesta kompanierna i Uppsala, i september 1720 samt vid Älfkarleby i samma månad 1721. Anmärkningsvärda förändringar timade icke vid dessa förrättningar. Ett ringa antal manskap kasserades, och några trossdrängar infördes i nummer. Vid den senare förrättningen hade regementet att iippvisa 38 obesatta nummer. Påfallande är vid alla tillfällen det stora antalet sjuka; det uppgick 1721 till icke mindre än 231 i uppehållsorten och 87 »hemma i landet».

Underofficerarnes antal var redan 1719 fyllt med i allmänhet unga män.

Officerskåren var äfvenledes fulltalig eller, rättare sagdt, något öfvertalig, ty tomrummen fylldes mer än väl af öfvertaliga. På hösten 1721 hade regementet 1 öfverste, 2 öfverstelöjtnanter, 1 major, 1 regementskvartermästare, 1 regementsadjutant, 9 kaptener, 10 löjtnanter (och kaptener med löjtnants indelning), 10 fänrikar samt 7 löjtnanter och fänrikar med fältväbels indelning. Civilpersonalen var fulltalig.

¹ Eii stor del af de från fångenskapen hemkomna ledo, såsom man väl kan tänka sig, stor nöd, och otaliga äro de klagoskrifter, medelst hvilka de begära någon hjälp. En dylik (från krigsarkivet) må här inflyta. Den lyder som följer:

»Högwällborne Hr Grefwe, Kongl. Maijs:tz och Sweriges Rijkets Bad, G-eneral Feltmahrskialck och Präsident, Högwällborne Hhr Baroner General Felts Tygmästare, och General Qwartermästare, så ock Hög Adell och Wählborne Krigz Råder och Krigz Commissarier, Nåd och Höggunstige Herrar.

Emedan sielfwa Nöden min Allder- och fattigdomb samt bräckeligheteer drifwer mig fattiga förafskiedade Krigzman, som nti samfelte 31 Ahrs tijd tiänt uti Kongl. Maijs:tz Krigz Tiänst, som mig i Nåder mitt förunte afskiedz Pass af Kongl. Krigz Collegio nogsampt ufrwijsar, och Under samma warande, långlige ofredeliga tiden eij niuet något tillgodo af min löhn, som andre mine Gamerater som sine hustrur här hemma i Swerige haft: men iag som ogift warit, alldrig den ringaste stijf:r bekommitt ifrån 1700 då Reglementet uth marcherade, utan 1709 då det olyckelige pultava slagett *wai*, wart iag fången af Ryssen och bortförder till Seherijen och CamSchiachna in till des iag nu efter denne hugneliga fredens slut, nu i förleditt åhr först hinte Komma hem till mitt K:e Fäderneslandti, Altt fördenskull Flijr iag fattige Krigzman uti Alldra Underdån, ödminkheett till det Höglon. Kongl. Krigz Collegio och ödmiukel:e bediandes att iag Kunde få den Nåden och bekomma något af .desse munderingar som en dehl af de gamble Soldater fått, där med att skjila min fattige Kropp med, Emedan iag fattig Karl eij haiVer räcken på Kroppen, utan måst anlijta goda Christmilda menniskior om att låna Kläder när iag skall gå till gudz huus, eller och annorstädes: och nu när som de taga ifrån mig sina Kläder igän, åhr iag intet förmögen att Komma utom stugu dörren för nakenheet skull; Beder fördenskull alldra ödmiukeligast det Kongl. Krigz Collegio wärdigas för gudz skull hafwer med mig ett Christeligit medlijdande och förhielper mig fattige Krigzman, till det som iag uti denne min Supliqve ödmiukel:n Supliserat hafwer, Emot hvilken stor Nåd som mig fattig här utinnan bewijsat warder, Gud den Alldrahögste af sin höga himmell de Högwällb:ne Hh:r -visserligen wälsignandes warder och iag i mine böner der om gadi afton och morgon trojnerligen bedia skall, samt onphörbn förblifwer Det Kongl. Krigz Collegies Alldra Underdån Ödmiukaste Tiänare

Anders Bock,

Före detta Solldat wed Kärkie och wärmelandz
Infanterije Reglemente.»

Den svåraste uppgiften vid arméns ordnande efter kriget var, såsom känt är, officerskårens nedbringande till dess enligt stat bestämda antal. Trots den stora afgangen under kriget var, såsom vi funnit, officerskåren vid Närkes och Värmlands regemente mer än fulltalig, och sammalunda var förhållandet vid andra regementen. När nu alla under kriget nyuppsatta trupper upplöstes och massor af officerare hemkommo från fångenskapen och alla gjorde anspråk på befattningar, kan man tänka sig regeringens bryderi, allra helst då statens penningetillgångar voro till ytterlighet medtagna och brister funnos att bota på alla håll. Hedan 1719 hade en stor mängd officerare, mest af utländsk härkomst, afskedats och en icke ringa »reduktion» ägt rum af underofficerare, men detta gjorde dock icke på långt när till fyllest.¹

Den uppgift, som förelades den 1722 tillsatta, vanligen så kallade krigskommissionen och dess efterträdare placeringsdeputationen, var allt annat än lätt. För att få någon ordning i saken ställdes alla officersplatser till regeringens förfogande; de dugligaste och mest förtjänta officerarne fingo bekläda de på stat befintliga platserna, hvarvid hänsyn i möjligaste mån togs till deras förutvarande anställning, men de flesta flyttades ned en grad, i vissa fall till och med flera grader. Två underofficerslöner vid hvarje kompani anvisades åt officerare, och underofficerarne fingo i stället, i den mån så erfordrades, nöja sig med korpralslöner. De, som icke ens på detta sätt kunde tillgodoses, uppfördes på »expectancestat» för att under åtnjutande af en knapp väntelön afbida tillfälle till återinträde på stat. De, som afskedades, tillförsäkrades en liten pension.²

¹ Ett af de många klagobrefven må liar meddelas, ett bref från kapten Hård af den 6 april 1728 till regementsauditören, så lydande:

>Högtärade Herr Kegements Auditeur!

Som uti andledningh af ehrhålleu gunstige ordres, att man skall insenda till Hr auditenren, videmerade copler af Fullmacherne Sampt attest om fångenskapet, och liqvidationer angående fordringar, och emedan som Hr auditenren är för vårt Regemente befullmechtigat, att utsöka hwad som man känn hafwa att fordra, tij som iag för min person äij förr kunnat insenda något till Hr auditeuren förn nu, förmedelst iagh tid efther annan wentat på liqvidation från det regemente iagh tient för Secund officerare, hvilket extract af berörde liqvidation her hos folier, meen som iag der uti finner att är intet mer än för 1716, ty för dee öfrige åhren har iag ingen underrettelse fåth, hwadh iag åtniutet; äij heller weth iag sielfwer hwad mera iag känn åtnjutet: ty Efther her auditenren har Beswer der om; lerer wäll finnas igien uti Kongl. Krigz och cammar collegierne, att der är att fåå see hwad åtniutit. och tror iag att iag har mijket ännu att fordra för den tiden iagh tient för Secundh officerare, och som iag menar att Hr commissarie Killman är i Stockholm så får her auditeuren der underrettelse om hwad Fultractamente iag åtniutet Sedan 1717 till oh med 1721 under warande commenderingar; der hoss försäkrar iagh her auditeuren, det för det Besweret hann herutinnan för migh hafwer, skall så resonabelt betahlass honom, af migh, så att Hr anditeuren till alla dehlar skall blifwa wäll contenterat, af det som för mig blifwer nu utfallit, oh Ener det utfaller något wille Hr auditeuren låta mig weta; skall iag prompt förnöija dess omak oh beswär her ntinan. Folier her hoss copia af Secund Leutnants fullmachten, dito af Secund capitains fullmacht, dito af confirmation på Secund capitains fullmachten, dito af transports fullmachten; attest om Fångenskapet, Extract af 1716 åhrss liqvidation vid westiötha dahls regemente;

I öfrigt recommenderar iag detta som Hr auditeuren har nu beswer om för migh till detta Bestå, och förblifwer stedse med nöije Högterade Hr auditenrens Tienstskyldigste tienare.

Erik Hård.

Malmström: Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till stats-hvälfningen 1772, I, 2. uppl. sid. 338 och 404.

Vid Närkes och Värmlands regemente gestaltade förhållandena sig härvid på följande sätt.

Den i Ryssland fångne förra regementschefen, generallöjtnanten friherre C. G. E. oos skulle återfå chefsplatsen men afled under hemresan. Platsen intogs då af generallöjtnanten vid kavalleriet friherre J. C. Strömfelt. Den senaste regementschefen, öfverste Torstensson, nedflyttades till öfverstelöjtnant, öfverstelöjtnant J. S. Tieroth till major och majoren de Friezky till kapten, men som Nieroth begärde och erhöi af sked, återfick de Friezky majorsplatsen. Den från fångenskapen hemkomna regementskvartermästaren återfick befattningen men tog afsked och efterträddes af en kompanichef, hvaremot senaste innehafvaren af befattningen måste nöja sig med fänriks indelning. Den hemkomna regementsadjutanten återfick likaledes sin befattning, och den förutvarande fick nöja sig med sergeants indelning. Vid kompanierna märkas icke alltför stora rubbningar. Genom några hemkomna kapteners och löjtnanters införande nödgades dock flera af kompaniernas officerare och underofficerare stiga ned en grad, hvarjämte många omflyttningar mellan kompanier ägde rum. På expektansstat uppfördes såsom öfverste en generallöjtnant (Wennerstedt), såsom majorer en öfverstelöjtnant och en major samt i vederbörliga grader 4 kaptener, 5 löjtnanter och 5 fänrikar, hvarjämte 20 löjtnanter och fänrikar uppfördes på staten med underofficerslöner jämte ett litet tillägg, hvars belopp fastställdes för hvar och en särskildt.

Vid slutet af år 1725 hade regementets officerskår följande sammansättning: 1 generallöjtnant med ofverstes indelning, 1 öfverste med öfverstelöjtnants, 1 major med majors (öfverstelöjtnants karaktär), 1 kapten med regementskvartermästares indelning, 1 regementsadjutant, alla tillhörande regementsstaben. De 7 kaptensindelningarna innehades af 1 öfverstelöjtnant, 4 majorer och 2 kaptener, de 20 löjtnants- och fänriksindelningarna af 8 kaptener, 4 stabskaptener, 6 löjtnanter och 2 fänrikar. 16 löjtnanter och fänrikar innehade underofficerslöner, och 13 underofficerare uppburo korpralslöner.

På regementets expektansstat voro uppförda 20 officerare¹ i lönegrader från majors ned till fänriks. Endast få af dessa inflyttades på regementets ordinarie stat. År 1739 funnos 11 kvar — af hvilka en gammal fänrik följde regementet till Finland —, och de flesta af dessa gingo ur tiden under därpå följande årtionde, dock fanns en kvar ända till år 1767.

Under hela 1700-talet gjordes ingen ändring i regementets indelningsverk. År 1757 tillkom en andra- och 1781 en tredje-major, men de bibehöllo indelning vid sina kompanier, hvilka kallades andramajorens och tredje-majorens. De ställföreträdande kompanicheferna vid »stabskompanierna» benämndes numera lika ofta stabskaptener och

¹ Genom omflyttning, afgang och tillkomst ändrades antalet rätt ofta.

kaptenlöjtnanter. Ar 1747 tillkom en andrå-adjutant och 1783 en tredje-adjutant, hvilka båda fingo åtnjuta underofficers indelning.

Någon fast indelning i bataljoner fanns icke, och regementet indelades, när det sammandrogs, än i två, än i tre bataljoner. Den senare indelningen torde varit den vanliga, och utgjordes merendels lifbataljonen af lif-, förste-majorens, Örebro och Kristinehamns kompanier, öfverstelöjtnantens bataljon af öfverstelöjtnantens, Jössehärads och Alfdals kompanier, majorens bataljon af Karlstads, Näs och Nordmarks kompanier, dock tillhörde Kristinehamns kompani ibland majorens bataljon.

I det betryckta läge, hvori riket befann sig efter Karl XILs död, gällde det att finna medel till bestridande af oundgängliga utgifter, och fann man därvid på dels att lämna obesatta mindre viktiga platser, som kunde undvaras,¹ dels att lämna manskapsnummer obesatta eller, såsom det kallades, sätta dem på vakans, att inställa vapenöfningar m. m., hvarvid besparade medel insattes i den 1721 inrättade generalförrådskassan, från hvilken en del utgifter för krigsväsendet kommo att bestridas. På den sålunda inslagna vägen gick man sedan vidare, i det man för aflöning af personal, som icke fanns enligt föregående ordning, eller för nytillkomna ändamål ställde manskapsnummer på vakans. Genom denna anordning blef roteringsverket delvis förryckt. I stället för att uteslutande uppställa krigsfolk blef det i viss mån en penningeinrättning, hvars tillgångar kunde användas till bestridande af kostnader, hvilka statsverket borde tillgodosett. Och denna snedvridna uppfattning har fått opåtaladt göra sig gällande ända till roteringsverkets sista dag. A andra sidan bidrog denna anordning under nu i fråga varande tid utan allt tvifvel till den uppfattning, som många hyste, att det ständiga knektehållet i själfva verket var en aflöningsmassa, icke medlet att upprätthålla en faltduglig trupp.

Till en början synes vakanssättningen icke varit på något sätt ordnad; man utkräfdde icke rotehållarnes rekryteringskyldighet, och dessa voro icke synnerligen hågade att påskynda fullgörandet af sina skyldigheter. Genom kungl. bref af december 1723 bestämdes emellertid, att »alla Knecktelöner, Boställs eller Hemkals och Släpeklädningspenningar för den tiden Rotarne stå ledige öfver den uti Contracterne utsatte tiden, böra uti General Förråds-Cassan inflyta». I reglementet för denna kassa af januari 1726 stadgades ytterligare, att, »när en ledig rota intet kan förse sig med karl til den tid han det är skyldig, då

¹ Regementsprofossens (äfvén kallad väbel), skallmejblåsarnes och piparnes beställningar indrogs sålunda vid Närkes och Värmlands regemente.

betalar han til Cassan Soldatens lön, Bostäls eller Hemkals och Släpeklädningens penningar, och på de orter, hvarest hemkalet och Släpeklädningen gifwes in natura uti Boställe eller persedlar, där betales Besparingen efter (den) Taxa — — —; doch att en sådan B,ote altid står fritt, ät efter behag och dess egen beqwämlighet skaffa karl til och innom terminen efter contracter, när han det wil och kan, utan ät vara förbunden för inkomstens skull i Cassan dermed ät uppskiuta, men på det vacancerne ej mage blifwa för många, och Regimentena e således sättias utur stånd, ät kunna giöra wärckelig tjenst, när påfordras, så tillåter Kongl. Maj:t ät et wist antahl af de gemene må wara ledigt, börandes den Hoten, som först blifwit ledig, utan inwändning hafwa sin nummer besatt, när vacancerne stiga öfwer berörde antal, hwaröfwer wederbörande Befärlhafvare böra hafwa ett noga inseende, så ät Rotarne, som böra begynna med ersättningen, mage blifwa derom genom Landzhöfdingens försorg i tid tilsagde.»

I sammanhang härmed må omnämnas den bestämmelsen, som inflöt i reglementet, att, »som allenast twenne Compagnie Möten utom det wanlige Regimentz mötet, komma till widare att åhrl. hållas; altså bör hwar och en Corporal och gemen Kneckt för de öfrige Compagnie-Möten, som han således slipper, iiti ett för alt åhrl. till förrådscassaii af sin lön aflåta en Dal. Silf:mt.» Denna afgift, som vanligen kallades mötesdaler, utgick icke af det manskap, som varit kommenderadt mera än två månader under ett kalenderår. För nyantaget eller afskedadt manskap beräknades den för den del af året, enhvar varit i tjänst. Afgiften uppbars vid likvidationsmötet (se sid. 144) och inbetalades genom regementsskrifvaren, under det vakanta rotars afgifter uppbur os af häradsskrifvarne.¹

Med bestämmandet af vakansernas antal torde det icke varit så noga. Det minskades alltid, när generalmönstring stundade, men höll sig eljest ganska jämnt. Efter den i augusti 1725 förrättade generalmönstringen hade regimentet icke mindre än 345 vakanser — växlande mellan 19 och 50 vid kompanierna —, hvilket antal snart steg så. att 348 rotar voro obesatta hela året 1726. Två år därefter hade antalet vakanser nedgått till 64 men steg snart åter, så att det före generalmönstringen 1732 belöpte sig till 130, hvilket antal efter generalmönstringen sprang upp till 295, växlande vid kompanierna mellan 10 och 42. Ungefär vid detta antal höll det sig under några år men hade vid den 1737 företagna generalmönstringen gått ned till 172. Då under de fem åren mellan 1732 och 1737 273 man blifvit antagna, synes afgången belöpt sig till 194 man, hvartill vid generalmönstringen kommo 79, som erhöillo afsked.

Manskapets ålder hade nu högst betydligt stigit, så att de i ålder under 30 år varande utgjorde ett försvinnande fåtal, under det antalet

¹ Dessa reglementsbestämmelser äro återgifna i Frosterus, sid. 644 och 653.

Man vore frestad tro, att vid denna rensning åldern skulle väsentligt nedgått, men så var icke alltför mycket fallet. Mellan hälften och två tredjedelar af manskapet hade öfverskridit 30 års ålder, och af dessa tillhörde ungefär lika många tiotalet 31—40 som tiotalet 41—50, under det icke så få, växlande mellan 5 och 16 vid kompanierna, öfverskridit 50 års ålder. 60—65-åringar funnos ännu och till och med en 72-åring (n:r 127 Bydahl, tjänande för roten Byy, vid öfverstelöjtnantens kompani). Trots den höga lefnadsåldern kan man dock säga, att regementet blifvit omsatt under kriget, ty näppeligen hade mer än en fjärdedel af dess manskap stått i leden före krigsåren.

»Sedan de svenska hetsigheterna blifvit tillfredsställda genom tvenne generalers blod, rust- och rotehållarne genom medgifvandet af ett stort antal vakanser, samt statsmännen lärt sig att trösta sina samveten med den föreställningen att en god armé ej var förenlig med en fri statsförfattning, återtog trögheten sitt välde och allt återföll i de gamla hjulspåren.»¹ Kriget var nu öfver, om än slutadt med skam, en tid af fred hägrade, och allt intresse samlades vid riksdagarna, där arméns målsmän hellre läto höra sin röst än på öfningsplatserna, och krigsinrättningarna försumrades eller förbisågos helt och hållet. Då generalmönstring icke hölls på tio år, är det sålunda tydligt, att regementet i bokstaflig mening skulle blifva gammalt, och detta utvisa också rullorna från den generalmönstring, som konung Adolf Fredrik i sin gemåls närvaro förrättade med regementet i Kristinehamn den 11 och 14 sept. 1754.

Under de tio år, som förflutit sedan senaste generalmönstring, hade 516 man blifvit antagna, hvilka nu godkändes, d. v. s. icke fullt en tredjedel af regementets manskapspersonal. Omkring en fjärdedel af densamma eller 416 man afskedades, och 67 nummer voro före mönstringen vakanta. Icke mindre än 73 man, förutom afskedade, voro vid mönstringstillfället sjuka.

Sådant regementet uppträdde vid mönstringen, utgjordes något mera än hälften af dess manskap af män mellan 31 och 40 års ålder. Den andra hälften kunde delas i tre grupper, 20—30-åringar, 41—50-åringar och sådana, som räknade mera än 50 års ålder. Af dessa tre grupper var den mellersta störst; härefter kom den första och sist den. sista, hvilken likväl omfattade 180 man. Af dessa fingo de flesta afsked men dock icke alla, och några 60-åringar bibehöllos i tjänst. Bland de afskedade förekommo män af ända till 67 och 69 års ålder, ja n:r 127 Bydahl fick nu sluta sin krigarbana vid nära 82 års ålder, en bana, som han, 42 år gammal, börjat år 1712.

Den ansats, som efter Adolf Fredriks ankomst till Sverige såsom tronföljare blifvit gjord att höja krigsmakten ur det förfall, hvori den råkat under frihetstidens riksdagsvälde, dog snart bort, och under först

¹ Öfversikt af svenska krigsförfattningens utveckling — af en gammal militär (Stockholm 1871), sid. 22.

Man vore frestad tro, att vid denna rensning åldern skulle väsentligt nedgått, men så var icke alltför mycket fallet. Mellan hälften och två tredjedelar af manskapet hade öfverskridit 30 års ålder, och af dessa tillhörde ungefär lika många tiotalet 31—40 som tiotalet 41—50, under det icke så få, växlande mellan 5 och 16 vid kompanierna, öfverskridit 50 års ålder. 60—65-åringar funnos ännu och till och med en 72-åring (n:r 127 Bydahl, tjänande för roten Byy, vid öfverstelöjtnantens kompani). Trots den höga lefnadsåldern kan man dock säga, att regementet blifvit omsatt under kriget, ty näppeligen hade mer än en fjärdedel af dess manskap stått i leden före krigsåren.

»Sedan de svenska hetsigheterna blifvit tillfredsställda genom tvenne generalers blod, rust- och rotehållarne genom medgifvandet af ett stort antal vakanser, samt statsmännen lärt sig att trösta sina samveten med den föreställningen att en god armé ej var förenlig med en fri statsförfattning, återtog trögheten sitt välde och allt återföll i de gamla hjulspåren.»¹ Kriget var nu öfver, om än slutadt med skam, en tid af fred hägrade, och allt intresse samlades vid riksdagarna, där arméns målsmän hellre läto höra sin röst än på öfningsplatserna, och krigsinrättningarna försumrades eller förbisågos helt och hållet. Då generalmönstring icke hölls på tio år, är det sålunda tydligt, att regementet i bokstaflig mening skulle blifva gammalt, och detta utvisa också rullorna från den generalmönstring, som konung Adolf Fredrik i sin gemåls närvaro förrättade med regementet i Kristinehamn den 11 och 14 sept. 1754.

Under de tio år, som förflutit sedan senaste generalmönstring, hade 516 man blifvit antagna, hvilka nu godkändes, d. v. s. icke fullt en tredjedel af regementets manskapspersonal. Omkring en fjärdedel af densamma eller 416 man afskedades, och 67 nummer voro före mönstringen vakanta. Icke mindre än 73 man, förutom afskedade, voro vid mönstringstillfället sjuka.

Sådant regementet uppträdde vid mönstringen, utgjordes något mera än hälften af dess manskap af män mellan 31 och 40 års ålder. Den andra hälften kunde delas i tre grupper, 20—30-åringar, 41—50-åringar och sådana, som räknade mera än 50 års ålder. Af dessa tre grupper var den mellersta störst; härefter kom den första och sist den. sista, hvilken likväl omfattade 180 man. Af dessa fingo de flesta afsked men dock icke alla, och några 60-åringar bibehöllos i tjänst. Bland de afskedade förekommo män af ända till 67 och 69 års ålder, ja n:r 127 Bydahl fick nu sluta sin krigarbana vid nära 82 års ålder, en bana, som han, 42 år gammal, börjat år 1712.

Den ansats, som efter Adolf Fredriks ankomst till Sverige såsom tronföljare blifvit gjord att höja krigsmakten ur det förfall, hvori den råkat under frihetstidens riksdagsvälde, dog snart bort, och under först

¹ Öfversikt af svenska krigsförfattningens utveckling — af en gammal militär (Stockholm 1871), sid. 22.

hattarnes och sedan mössornas oinskränkta välde kväfdes snart konung Adolf Fredriks verksamhetsbegär, om han ens ägt något sådant. En mycket betecknande yttring af tidsriktningen återspeglas i den regeringsbestämmelse, som konungen undertecknade i rådet den 12 juli 1756, och som påbjöd, att 25 nummer vid hvarje kavalleri- och 40 nummer vid hvarje infanterikompani för »Cronans besparing» skulle hållas vakanta. Huru hastigt denna vakanssättning genomfördes vid Närkes och Värmlands regemente, kan man icke utgrunda, enär från den besiktningsmönstring, som i stället för generalmönstring ägde rum kompanivis under år 1757, föreligga rullor från endast fem kompanier. Vid dessa voro vid sagda tillfälle 108 nummer obesatta, hvarjämte 73 man erhöilo afsked. Så kom pommerska kriget, och då torde regementet åter varit något så när fulltaligt.

Under de sex år, svenska armén deltog i kriget, tillfördes regementets på krigsskådeplatsen varande del 518 rekryter, och det var vid krigets slut nära nog fulltaligt.

Efter kriget, som skaffat svenska armén hvarken ära eller utmärkelse, synes man med ifver omfattat sträfvan att beröfva armén den återstod af duglighet, som kunde glömt sig kvar. I oktober 1762 uppgick antalet obesatta nummer till 98 — förutom 42 fångna —; i december 1763 steg det till 497, i september 1764 till 560, och vid den generalmönstring, som ägde rum 1767, voro icke mindre än 611 nummer obesatta, hvarförutom 215 man erhöilo afsked. Halfva regementet fattades sålunda, till stor fördel för statskassan(!).

Småningom lyckades man nedbringa antalet vakanser till det 1756 föreskrifna antalet 400, och sedan Gustaf III gjort slut på ständernas makt och nödvändigheten förelåg att trygga riket mot främmande inblandning, upphäufdes 1756 års vakansbestämmelse.¹ Vid den kassationsmönstring, som förrättades kompanivis i februari och mars 1775, voro ännu 261 nummer obesatta, men oaktadt icke mindre än 339 man därvid afskedades, voro vid 1777 års generalmönstring alla nummer med undantag af 93 besatta. Afskedade blefvo likväl 155 man. Under de tio åren 1767—1777 hade 848 man afgått från regementet, af hvilka 508 erhållit afsked, 214 aflidit, 99 rymt och 27 blifvit utstrukna eller vid antagandet kasserade.

Efter denna ganska lifliga omsättning hade regementet blifvit icke oväsentligt föryngradt. Antalet manskap med högst 30 lefnadsår steg till fulla 2 sjättedelar af hela styrkan, under det 31—40-åringarne utgjorde 2—3 sjättedelar, 41—50-åringarne 1 sjättedel och de öfver 50 år varande tillsammans endast 44. Af dessa fingo visst icke alla afsked, utan i tjänst behöllos gubbar om 55, 56, 57, 59 och till och med 64 år.

¹ Ar 1770 hade genom kung!, bref bestämts, att antagna rekryter skulle befinna sig i åldern mellan 18 och 38 år — nedsattes genom 1802 års värfningsstadga till 36 år —; 1775 tillades såsom önskvärdt en längd af 11 kvarter 3 tnm (*l,ma m.*), en bestämmelse, som också synes blifvit iakttagen.

1780-talet medförde icke nämnvärda förändringar i regementets tillstånd, och antalet obesatta nummer blef fortfarande icke betydligt. Generalmönstring hölls åren 1785 och 1788, vid hvilket senare tillfälle, strax före finska krigets utbrott, 165 man erhöilo afsked.

Kriget 1788—1790 kostade regementet haliVa dess manskapspersonal, ty vid generalmönstringen 1792 godkändes 804 sedan föregående generalmönstring antagna soldater — ett mindre antal under samma tid antagna hade sköflats af kriget —, hvarjämte 47 ledigheter vid samma tillfälle fylldes med vargeringskarlar. Endast 14 nummer voro före mönstringen obesatta, och icke mera än 38 man fingo afsked eller kasserades. Det sätt, på hvilket rekryteringen blifvit skött, berömmes högeligen i mönstringsberättelsen, och framhålles därvid, att legan stigit till 50, ja ända till 60—70 rdr, hvaraf följer, säges vidare, »att Noteringen är Allmogen desto svårare, som i Wermeland blott et helt Mantal, högst 1⁸A dels skall vara om en Soldat sammansatt. Denna, Legornes så hufvudsakeliga stegring lærer dessutom sig härleda, å ena sidan från Ortens vidsträckta handtering, Näringar, Landt- och Bergsbruk samt Sjöfarter, hvilka yrken ostridigt lämna sådant tillfälle till förtjänst och Bergning för dess Arbetare, att endast lust och håg kan förmå den unga Allmogen krigs Tjenst antaga», och å andra sidan från skofinrättningen, hvilken ansågs olämplig därigenom, att den i tur varande roten var skyldig anskaffa karl, som vanligen insattes vid en annan rote än hans egen, hvarigenom lusten att skaffa godt folk icke var så stor, som om det gällt egen sak.

Regementet hade nu blifvit betydligt föryngradt. Af 40—50-åringar förekommo icke många och af manskap, som öfverskridit 50 år, endast ytterst få, hvaremot af unga män under 30 år funnos flera än någonsin förut.

I detta goda tillstånd skulle regementet dock icke länge få befinna sig, ty redan på hösten 1793 anbefalldes den kungliga förmyndareregeringen, att tills vidare all rekrytering skulle upphöra, dock finge återkomna rymmare återinföras i nummer.¹ I februari 1794 följde ett nytt regeringsbeslut, som anbefalldes, att 30 nummer vid hvarje kompani, däri inberäknadt för krigsakademien förut anbefallda vakanser, om hvilka vidare nedan, »under fredliga tider» skulle hållas obesatta och vakansafgiften för dem genom regementsskrifvaren inbetalas till krigskollegium. Detta antal nåddes småningom under loppet af följande år,² men då fara för krig med Eyssland 1796 inträdde och regementet skulle sättas i marschfärdigt stånd, måtte man insett vådan af de många vakanserna, och den 24 maj 1797 yttrade kungl. maj:t, att som

¹ Flerfaldiga gånger hade genom särskilda »pardonsplakat» återkomna rymmare befriats från straff. Genom kungl. bref af den 16 sept. 1793 skulle samma ynnest vederfaras det manskap af regementet, som rymt till Norge men återkomme före den 1 på följande juli.

² Upprepade gånger fingo kompanicheferna »allvarlig förmaning» att vid soldats afgång anmäla, om hinder mötte för numrets »indragning till kronan».

genom den stora vakanssättningen »de betänkligaste fölger äro att befara i händelse wid påkommande behof Rotering deraf med skyndsamt skulle verkställas», rothållaTe för vakanta rotar skulle äga rätt att uppsätta soldat, om de själfva det åstundade. Då vid det nya århundradets inträde krigiska vindar ånyo började blåsa, påskyndades däraf vakansernas återbesättning.

Vid generalmönstringen 1802 var regementet sålunda i det närmaste fulltaligt. Under senast gångna tio år hade, förklarligt nog, ringa afgang timat. Nu afskedades 114 man, och vid generalmönstringen 1805 fingo ytterligare 252 lämna regementet, hvarigenom detta vid det icke långt därefter följande krigsutbrottet bestod af jämförelsevis ungt manskap. Inflytandet häraf visade sig däri, att efter den i mars 1807 företagna kassationsmönstringen endast 72 nummer voro obesatta och efter den vid uppbrottet i mars 1808 företagna 213. Vid generalmönstringen på hösten 1809 afskedades endast 59 man och voro icke flera än 7 nummer obesatta.

Af det föregående hafva vi sett, huru vakanssättning af allmän besparingshänsyn ägt rum tid efter annan, vanligen efter krigen, och upphört, så snart krigisk vind åter börjat blåsa. Men utom denna vakanssättning förekom äfven en annan, hvilken icke blifvit iakttagen i de föregående uppgifterna, nämligen anvisande af nummer för aflöning af personal, som rätteligen bort stå utanför nummerstyrkan. Törsta början härmed gjordes, när efter Karl XII:s död korpralslöner gäfvos åt underofficerare, som beröfvades sina indelningar till förmån för öfvertaliga officerare. Åtgärden fortsattes allt vidare, och 1805 bestämdes, att dylika underofficerare skulle erhålla två nummerlöner hvardera.

Nästa steg i samma riktning togs 1736, då genom kungl. bref af den 18 mars medgafs, att »vackra ynglingar af adelsståndet och ståndspersoners söner, som för medellöshet ej kunna göra sig mehra skickliga til fäderneslandets tjenst, mage intagas för vakante rotar til Corporaler och Gemehne, och som de ingen Lega af Roten taga, lemnas dem emellan General Munstringarne afskied, när de det til sin lyckas befrämjande åstunda, dock att antalet ej är större än 24 vid regementet eller 3 vid hvart Compagnie». Härmed afsågs väl i första hand de vanligen s. k. »tjänstbara» eller »tjänstföra», äfven »manbara volontärer», hvilka till växlande antal förekommit ända till våra dagar, men utom dem antogos äfven »underåriga volontärer», gossar, som åtnjöto sin nummerlön, till dess de blifvit »manbara». De senare försvunno efter 1805.

I stället för de till generalförrådskassan indragna piparelönerna gäfvos mimmerlöner åt lika många pipare, och 1805 anvisades 2 nummer vid h värj e kompani till musikens underhåll, den första uppräningen till denna inkomstkälla för musiken. En pistolsmed antogs redan tidigt vid regementet och aflönades med en nummer lön. Vid

krigsakademiens inrättande 1792 anslogs inkomsten från 3 nummer vid hvarje kompani till densamma, och inbetaltes denna afgift genom statskontoret.

Antalet på detta sätt använda nummer uppgick 1805 till följande: Till aflöning åt underofficerare 18, tjänstbara volontärer 17,¹ underåriga volontärer 19, pipare 10, pistolsmed 1. De till krigsakademien indragna förekommo då "icke längre, och de till musiken anvisade hade ännu icke blifvit ställda på vakans.

Någon lättnad i rekryteringen erbjöd den under alla krigen förekommande uppsättningen af vargeringsmanskaf.

Sådant manskap hade rotehållarne under Karl XII:s tid skaffat sig tillstånd att antaga för att äga tillgång vid ofta erforderlig nyuppsättning, men efter återvunnen fred hade dessa så kallade vargeringskarlar blifvit afförda ur rullorna. Vid krigsutbrottet 1741 återupplifvades bestämmelsen om vargeringen, och rikets ständer fattade ett beslut, enligt hvilket för alla rotar skulle antagas vargeringskarlar att stå i reserv för soldaterna.² Genom påbud från landshöfdingen i Värmland inkallades alla rotehållare i länet den 29 och 30 okt. till Karlstad för att uppvisa sina vargeringskarlar, hvilka med uppgifvande af ålder skulle antecknas i särskilda rullor. Denna förättning utfördes af befälhafvaren för den hemmavarande delen af .regementet, öfverstelöjtnant Bahr.³ Om utfallet af densamma föreligger dock ingen uppgift.

Efter kriget upphörde åter vargeringsinrättningen, och några svaga försök att åter väcka den till lif lände icke. till någon påföljd annat än i Finland Först under kriget 1788—1790 kom vargering genom kungl. bref af den 10. jan. 1790 åter till uppsättning, men nu på det sätt, att en vargeringskarl skulle anskaffas för två rotar och inträda i nummer för den rote, som först blefve ledig.⁴ Vargering kom dock icke till uppsättning i Närke och Värmland utan ersattes af det värmländska landtvärnet, som skall behandlas i sammanhang med det krig, för hvilket det uppsattes.

Befälet.

Först i slutet af 1725 kan man anse officerskåren något så när fast i sin sammansättning. Få af dess medlemmar hade öfverskridit 40 års ålder, men fänrikarne med underofficerslön voro snarare öfver än under 30 år. Ett stillastående var sålunda att vänta, och om också under de

¹ Vid flera tillfällen anmärktes, att för många nummer voro besatta med volontärer, så exempelvis 1792 icke mindre än 49.

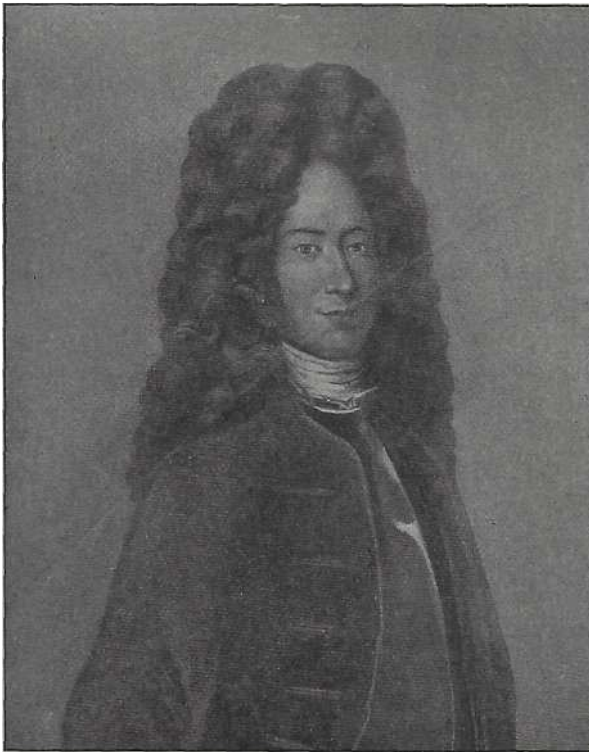
² P(irelli) i *Krigsvefcs akad:s tidskrift* 1885 sid. 441.

³ Tre bref från landshöfding Kenterholm. till öfverstelöjtnant Bahr i krigsarkivet.

* *Generalstabens krigshistoriska af delning: Sveriges krig åren 1808 och 1809, I* (Stockholm 1890) sid. 119.

närmast följande fem åren icke mindre än 14 officerare lämnade regementet, blef häraf endast följden, att alla underofficerslöner försvunne från officerslistan, och att en major och två fänrikar inflyttades från expektansstaten.¹ Ingen kaptenslön nytillsattss, och förutom kaptenlöjtnanterna och regementskvartermästaren funnos ännu fyra öfvertaliga kaptener, alla utnämnda före 1725. Alla officerarne voro ungefär jämgamla, omkring 45 år, med undantag af fänrikarne, hvilka befunno sig mellan 30 och 40 år med officersfullmakt från sommaren 1718. Sex år senare ' eller 1736 hade en kapten ryckt upp till kaptens indelning och en löjtnant till kaptenlöjtnants. Nio officerare hade afgått — de flesta bland de yngre - - och sedan 1731 hade fem nyutnämnda tillkommit,² af hvilka en aflidit, hvarförutom tre inflyttats och två ingått från expektansstaten. De äldre fänrikarne voro 40 års män, de yngre 25—30 års.

Nu blef det naturligt nog omsättning inom regementet, så att sju år senare eller 1743 återfinna vi endast 15 af de namn, som förekomma på 1736 års lista. Öfversten och öfverstelöjtnanten — den förre var Buddenbrock, som efterträddes af den från Villman strand kände Wrangel — hafva blifvit ombytta utifrån, majoren har gått upp från kaptens indelning. Sådan innehafves endast af en från den förra listan. Två kaptener hafva ingått från expektansstaten och en inflyttats. Yngste kaptenen är officer af

Efter målning tillhörig
Värmlands reg:ts officerskår.

1732, och af männen *Henric Magnus Buddenbrock* (reg.-chef 1738—43).
från 1718 återstå blott 5
löjtnanter och 3 fänrikar,

¹ Jämför listorna öfver officerskåren i detta arbetes andra del.

² En af dessa, Knut Carlsson Posse, son till regementschefen, hade vid fyra års ålder utnämnts till fänrik med fänriks indelning.

hvaremot 12 officerare blifvit ntnämnda sedan 1740; af dem innehade 6 underofficersindelning.

Efter återvunnen fred inträdde åter stillastående, så att 1748 utvisar listan följande förändringar sedan 1743: Regementschefsbefattningen obesatt efter Wrangels afgang, majoren ombytt genom befordran inom regementet och den därigenom ledigblifna kaptensplatsen obesatt. Öfverstelöjtnanten var 62 år gammal, majoren 54 och kaptenerna i ordning 69, 53, 68, 59, 60, 36 och 55 år. Den äldste löjtnanten, hvilken var äldst i graden redan 1730, hade uppnått 65 års ålder, och midt i löjtnantsgraden var ett hopp på omkring 20 lefnads- och lika många tjänsteår. Endast tre fänrikar hade tillkommit under de senaste fem åren, men genom afgang, hufvudsakligen i fänriksgraden, hade alla fänrikar fått officerslöner.

Nu sker återigen ett hopp, ty efter fyra år har majoren vid 57 års ålder blifvit öfverstelöjtnant — han tjänade såsom sådan i fem år till sin död — och hans plats intagits af kapten Linroth, som, född 1712, blifvit officer 1732, kapten 1741 och stod yngst såsom sådan i början af 1748. Alla de framför honom stående gamla kaptenerna hade afgått och likaså alla löjtnanter och fänrikar från Karl XII:s tid. Två kaptener voro inne på 50-talet, fyra befunno sig mellan 30 och 45 år, en hade knappast nått 23 — officer af 1745 och inflyttad —, och unge Posse, som börjat sin officersbana vid fyra års ålder, hade icke hunnit längre än till 23 men var kapten sedan tre år tillbaka för att fyra år senare stå såsom näst äldst i graden. Alla löjtnanter från 1748, som funnos kvar, voro nu kaptener, och af fänrikarna funnos sju i löjtnantsgraden, och 17 officerare hade tillkommit under fyra år förutom en redan utflyttad, hvarför några fingo nöja sig med underofficersindelning.

Fyra år senare, 1756, hade tre löjtnanter ryckt upp i kaptensgraden och två kaptener blifvit inflyttade -- den ena vid 22, den andre vid 32 års ålder —; den till lefnadsåldern äldste kaptenen var nu 49 år — han blef strax därefter major —, den därefter 44. Äldste löjtnanten var officer af 1742, den nästa af 1747. Sju fänrikar hade tillkommit sedan 1752.

Under de trettio åren från 1725 till början af 1756 hade, förutom regementschefer, 54 officerare kommit in vid regementet. Af dessa voro 42 adelsmän och 12 af ofrälse härkomst; en af de senare blef adlad. Med ytterst få undantag voro alla söner af officerare eller civila tjänstemän. Inga bestämmelser fannos för officersbefordran, utan valet gjordes af regementschefen, som ingaf förslag till kungl. maj:t. I de allra flesta fall hade de nyutnämnda officerarne tjänat såsom volontär och underofficer, i sist nämnda befattning ända till fem år och mera, hvadan många hunnit 25—30 års ålder, ja en och annan nyutnämnd fänrik hade hunnit till 40 års ålder och varit 20 år i tjänst; en var till och med 47 år, hade tjänat såsom fältväbel i 25

år och tog sedan afsked såsom stabskapten vid 65 års ålder. Undantag i motsatt riktning funnos äfven, såsom unge Posse, hvilken blef officer vid fyra års ålder och följde med i turen, så att han nådde löjtnantsgraden vid 12 år och blef kompanichef vid 20. Han var dock ännu så länge enastående i sitt slag. Genom inflyttning utifrån tillfördes regementet några ungdomar af förnäm härkomst, men deras antal var dock icke stort. Nils Djurclou, född 1729 (möjligen två eller tre år tidigare efter olika uppgifter), hade 1737 blifvit volontär och 1745 konduktör (officer) vid fortifikationen, där han två år senare steg till löjtnant. I december 1749 nämndes han därifrån till kapten och chef för Alfdals kompani samt befordrades vidare inom regementet. Grefve Carl Gustaf Löwenhjelm, sedermera ägare till Aper-tin, Karlslund, Lö-kene

och Katrineberg i Värmland, född 1732, blef volontär 1744, fänrik 1746, flyttades till gardet 1750, var fyra år därefter kapten vid ett värfvad regemente och inflyttades samma år till Närkes och Värmlands regemente såsom chef för Näs kompani. Samma år inflyttades såsom kaptenlöjtnant den tio år äldre Svedenstjerna, hvilken från kavalleriet bytt sig till ett värfvad infanteriregemente och strax därefter blifvit inflyttad till Närkes och Värmlands regemente. Några andra inflyttningar från

Efter oljemålning i Helsingborg i Västmanland.

gardet eller lifdrabanterna, *Carl Henric Wrängel (reg.-chef 1743—48).*

hvarvid en del fänrikar

öfverhoppades, skulle kunna anföras, hvarjämte tjänstebyte icke sällan förekom.

I hvilka mån dylika befordringsförhållanden bidragit till det märkliga tjänstebetänkandet, som antogs af ständerna på 1756 års riksdag och särskildt med stor röstöfvervikt af adeln, hvilken till stor

del utgjordes af officerare och civila tjänstemän, kan numera icke utredas, men i hvilket fall som helst betecknar detta betänkande en ytterlighet. Erfarenheten uppställdes såsom enda grund för befordran, och erfarenheten ansågs liktydig med tjänsteåldern. »Hvar och en?, säges i betänkandet, »bör anses skicklig, då det ej kan bevisas, att han är oskicklig.» Hvad armén särskildt vidkom, bestämdes genom betänkandet följande, som i hufvudsak tillämpats redan förut: Till fänriks- och motsvarande sysslor, nvid hwilka skickeligheten allena, utan afseende på någonting annat, kan tiena till grund, • skola cheferna utsöka sådana ämnen-----hvarigenom Armén ----- med dugelige Officerare kan blifwa försedd». För befordran till graderna från löjtnants till och med majors föreslår regementschefen den äldsta inom regementet i tur varande, som sökt befordran — ty officersplatser »söktes» under frihetstiden liksom andra sysslor —, men ägde officerare utom regementet, hvilka voro äldre än den sålunda föreslagne, äfven rätt att söka hos regementschefen,¹ hvarefter dessas ansökningar insändes till rådet, som satte en af de sökande på sitt förslag, »den äldste och mest förtiente», hvarefter konungen ägde att välja mellan de sålunda föreslagna. Den, som tre gånger stått på förslag till samma befattning utan att få den, skulle tredje gången få den öfver och följande gång på stat. Konungens förut medgifna rätt att utom förslag utnämna till och med majorsgraden bortföll, hvarigenom, såsom det heter i. betänkandet, »den widlyftiga urskillningen och dermed förknippade mödan blifwer Eders Kongl. Maj:t bespard».

Tjänstebetänkandet² hvilade innerst — utom på obenägenheten att gifva konungen någon makt — på den alltmera spridda uppfattningen, att tjänstebefattningarna icke voro till för statens skull, utan att enhvar, som ingått i statens tjänst, ägde full besittningsrätt till den tjänst, han innehade, och icke nog därmed, att han äfven hade full rätt att i tur och ordning bekomma hvarje högre tjänst. Till denna uppfattning bidrog i väsentlig mån det alltmera i bruk komna ackordsystemet eller tjänsteköpet, hvilket nu blef i lag tillåtet. Hvarje tjänstebefattning inom armén uppskattades till ett visst belopp, hvilket innehafvaren, om han frivilligt afgick, förklarades berättigad att utfå af sin efterträdare. Den plats, man ägde rätt att sälja, var väl ens egendom. Dessutom tillkom alla, som nått 30 tjänsteår, räknade från 20 års ålder, eller ådragit sig sjuklighet i tjänsten, pension ur den likaledes 1756 inrättade arméns pensionskassa.³ Genom ackordet och

¹ Ansökningstiden var två månader, räknade till 56 dagar, och kunde förslag insändas först efter denna tids utgång. Ansökande och ackorder hafva för länge sedan upphört, men den af dessa framkallade väntetiden för beford ringsförslags afgifvande efter afskedade och döde kvarstår såsom bekant alltjämt.

² Malmström IV sid. 185 o. f. samt betänkandet i 1756 års årstryck af författningar. — Tjänstebetänkandet upphäfdes visserligen 1765, men den uppfattning, på hvilken det hvilade, fortlefde dock vidare.

³ Pensionen utgick med samma belopp som lönen, hvilken vid indelta infanteriet beräknades till. för år i dal er silfvermynt (1 daler = 1 kr. 33 öre): För öfverste 1,700,

pensionen hoppades man motverka följderna af befordran uteslutande efter tjänsteålder, hvilken man icke kunde undgå att finna betänkelig¹ och i några fall genast nödgades frångå. I hvilken mån man lyckades, skola vi snart finna.

Tjänstebetänkandet utöfvade ännu så länge intet nämnvärdt inflytande på regementet, och Sveriges indragning i det snart härefter utbrutna sjuåriga kriget bidrog att bevara ungdomlighet inom officerskåren. Till öfverstelöjtnant befordrades redan 1756 den 35 år gamle Fredrik Kibbing, som tre år förut med Linroth bytt sig till majorsplatsen och redan då hade ett växlingsrikt lefnadslopp bakom sig. Hans plats intogs af äldste kaptenen, och såsom major med kaptensindelning inflyttades 1758 en fyrtioårig major, som bytt med den året förut till major befordrade Posse. En kapten utflyttades, en ströks för politiska stämplingar och två togo afsked 1758, och afgången fylldes af tre från löjtnantsgraden uppflyttade och två inflyttade kaptenener och kaptenlöjtnanter. Af löjtnanterna från 1756 hade fem år därefter en dött och tre tagit afsked, så att endast tre återstodo i raden, hvilken i öfrigt fylldes af fem med officersfullmakt af 1750—1752. Af fänrikarne från 1756 kvarstodo 1671 sex i graden — två officerare från 1751 och 1752 hade blifvit förbigångna — och 21 hade tillkommit under åren 1756—1760, förutom 5, som redan hunnit afgå. Bland de nyutnämnda funnos en fyrtioåring, några på trettioålet, en sextonåring, de öfriga på tjugutalet. De flesta fingo nöja sig med underofficersindelning.

Nu kom bakslaget, ty *nu* rörde officerskåren sig helt långsamt framåt under ett och ett hälft årtionde. Kalling, som intagit chefsplatsen 1748, lämnade den 1765 vid 65 års ålder, då han blef riksråd, åt Spens, som, 12 år yngre, skulle innehafva den i 14 år. Kibbing utflyttades 1764 såsom regementschef och efterträddes af den 56-årige, inflyttade Lindsfelt, som innehade platsen till sin 1787 timade död; han hade då nått nära 79 års ålder. Majorsplatsen intogs 1764 af de Frietzky, som vid 54 års ålder 1772 lämnade den åt den 46-årige Djurclou, som var andre-major sedan nio år. Af de öfriga kaptenerna och kaptenlöjtnanterna från femtio- och sextio-talen togo två tidigt afsked och de nio öfriga kvarstodo till 1773—1776, då de afgingo, en vid 64, en vid 59, en vid 48, en vid 45 och de öfriga, af hvilka en genom döden, vid 50—55 års ålder. Under de fjorton åren från 1759 till och med 1772 inflyttades en kapten och befordrades till kaptenlöjtnanter vid 40 års ålder tre löjtnanter, förutom en, C. A. Linroth, som, officer vid femton års ålder 1755, trots tjänstebetänkandet blef löjtnant och stabskapten 1764 och tog afsked 1766. Vid utgången af 1772 fylldes

öfverstelöjtnant 950, major 400, kapten 200, löjtnant och fänrik 100, fältvänel 41 och 8 skilling o. s. v. — Till pensionskassan erlades årligen 6 proc. af lönen och ytterligare 2 proc. vid tjänstledighet öfver två månader samt i befordringsafgift 10 proc. af den nya lönen. Kassan uppbar dessutom under vakanstid besparad lön.¹ Malmström IV sid. 277.

löjtnantsgraden ännu af officerare från femtiotalet, och fem af dessa voro ännu fänrikar. Fänriksgraden tunnade för öfrigt ut under sextiotalet och upptog i sig från 1760 till och med 1772 icke mindre än 18 medlemmar, af hvilka sex snart åter försvunne. De flesta löjtnanterna och de äldre fänrikarne hade vid sistnämnda tidpunkt nått mellan 35 och 40 års ålder.

Med afseende på valet af officerare, deras samhällsställning o. d. skedde ingen annan förändring under senare delen af frihetstiden, än att bestämmelse 1765 gafs, att ingen fick föreslås till officer, som icke nått 15 års ålder. Några få hade studerat vid universitet, men de flesta torde icke haft annan bildning än den, som bibragts dem i hemmen af någon »informatör». Mera inträdde vid regementet såsom minderåriga volontärer; de allra flesta genomgingo en eller flera af imderofficersgraderna.

Dyster är skildringen af det svenska krigsväsendet vid frihetstidens slut. Vid 1778 års riksdag erinrade konung Gustaf III ständerna om den vanmakt, i hvilken han funnit detsamma, »huruledes armén var öfver tredjedelen vakant och den öfriga delen orörlig genom brist å beväring och utredning, att förrådshusen voro tomma eller försedda med några odugliga persedlar och tyghusen utan ammunition, fältartilleriet dels ur stånd, dels felande och inga magasiner hvarken af furage eller proviant», flottan i ett eländigt tillstånd och fästningarna likaså, befälet till stor del odugligt och truppen oöfvad, krigstukten slapp och den militära andan i djupt förfall.¹

Att soldaterna voro gamla, och att ofog från statens sida bedrefs ined hållandet af vakanser har visats i det föregående, liksom ock att bättring åstadkoms i båda dessa afseenden under första årtiondet af konung Gustafs regering. Att öfningarna tidtals försummades, skola vi äfven finna, men truppen torde dock fyllt de fordringar, som vid denna tid ställdes på densamma. Hvad officerskåren däremot beträffar, synes talet om dess höga ålder vara icke så litet öfverdrifvet. I det hela taget var officerskåren både till lefnads- och tjänsteålder betydligt äldre etthundra år senare, och om dugligheten var större då. ruå lämnas osagdt, endast man undantager den bättre utbildning, som på 1800-talet bestods de blifvande officerarne.

En hämsko på tjänsteålderns alltför höga uppspringande lades ritan allt tvifvel af ackordsväsendet, hvilket i själfva verket var. en pensionering på enskild väg. Enhvar köpte sin befattning af sin företrädare, gick sålunda miste om räntan på det därtill använda beloppet men återfick det i de flesta fall vid afskedstagandet. Att genom denna åtgärd befattningarna ansågos såsom innehafvarnes rättmätiga egenom är sant — men månne icke den uppfattningen ännu i denna dag i viss mån lefver kvar —, och att de förmögnare oskäligt gynnades på

¹ *Odhner*: Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering I (Stockholm 1885) sid. 455 o. f.

de fattigarens bekostnad, är lika säkert, liksom det var en skriande orättvisa, att den, som dog i tjänsten, af v en i krig, för sina arfvingar giok miste om ackordsbeloppet, men livad måne följden blifvit, om ackordsväsendet icke funnits? Och icke kan väl någon med fog påstå, att tillkomsten af arméns pensionskassa kunde utöfvat ett skadligt inflytande på arméns duglighet. Under sådana förhållanden skulle väl allt pensionsväsende vara förkastligt. Och trots det att tjänsteåldern ensam skulle vara bestämmande för befordran, se vi upprepade gånger, huru helt unga män genom inflyttning från genom hög rang gynnade kårer kunde mycket tidigt nå ansvarsfulla platser inom alla grader. I hvilken mån dylika åtgärder utöfvade inflytande på andan och sammanhållningen inom officerskåren, kan numera icke utgrundas, men nog bidrog den till att hålla officerskåren något så när ung. Däremot voro tidsriktningen och riksdagslifvet synnerligen ägnade att fördärfva andan och dugligheten inom armén. Och det framhölls upprepade gånger på riddarhuset, att en fri författning var oförenlig med en duglig armé.

Hvad ackordsväsendet beträffar, synes tjänsteköp förekommit redan under Karl XI:s tid. Under frihetstiden, då af v en de heligaste förbindelser blefvo handelsvara, togo de först riktig fart och blefvo 1756 lagligen tillåtna och genom reglementet för arméns pensionskassa be-¹stämda till beloppen. Efter att 1766 hafva blifvit förklarade endast tillåtna och beroende på öfverenskommelse mellan af- och tillträdaren., blefvo de 1769, sedan hattarne åter kommit till makten, omigen lagligen fastställda för att genom en förordning af den 31 mars 1774 alldeles afskaffas.² Härvid bestämdes, att de, som betalt ackord, skulle återfå det lagligen bestämda beloppet med 10 proc. afdrag för pensionskassan, om de tjänat minst 25 år, från 20 års ålder räknadt, eller voro invalider, och skulle kassan för dessa utbetalningar hållas skadesJ-lös genom lönebesparingar och från Vadstena krigsmanshus öfverflyttade medel. Att denna bestämmelse liksom så många andra endast blef en vacker tanke, skola vi snart finna.

.Riksdagarna och riksdagslifvet voro arméns liksom hela samhällets kräftskada under hela frihetstiden. Som största delen af officerskåren utgjordes af adelsmän, kunde dessa såsom caput för sin familj eller såsom fullmäktig för annan familj bevista riksdagarna, och. där insöpo

¹ I nämnda reglemente § 2 stadgas: »Officerare, som taga afsked, må jämte pension af then, som succederar, och the öfrige, som igenom samma öfning blifwa beförade och således njuta frakten af den äldres bortgång, nndfå något understöd till theas tillräckeligare underhåll. Nemligen: ----- Wid Indelta Infanteriet: Får Fendriken för sin syssla 5,000 daler kopparmynt (1 daler = 44,4 öre), Lieutenanten 6,500, Stabs-Capitaine 8,000, Capitaine med Compagnie 12,000. Major med d:o 24,000, Of werste Lieutenant med d:o 34,000, Öfwerste med d:o 54,000.» Hvar och en, som betalade en tjänst, godtgjordes af närmaste efterträdare och så undan för undan. Af alla ackorder tillräknade sig pensionskassan 10 procent. Flera gånger, särskildt genom kungl. bref af den 19 mars 1773, anbefalldes strängeligen, att högre ackordsbelopp än de bestämda icke finge utbetalas.

² Direktionen för arméns pensionskassa hade enligt uppdrag utarbetat ett förslag till ackordernas afskaffande, hvilket öfverlämnats till officerskårernas yttrande. Den 17 dec. 1773 sammanträdde de i Värmland boende officerarne i Karlstad för att yttra sig i frågan, men deras beslut har icke kunnat påträffas.

de med partikifvet vanor, helt olika dem, som böra pryda en krigsman. På riddarhuset smickrades unga officerare af de ledande partiernas förtroendemän, där sålde de sina röster, där satte de sig upp mot sina förmän och ansågo sig lika goda som dessa. Och till hemorterna och till lägren medförde de sina riksdagsvanor; där höllo de öppet råd om, huru de skulle förhålla sig, och då krigsrörelserna för det mesta afgjordes i krigsråd och generalerna icke hade eller icke

Pehr Kalling (reg.-chef 1748—65).

Efter oliemålning
Jlyró i Kärkc.

ägde kraft nog att taga sig myndighet, blef följden missnöje, stämplingar och öfverläggningar och slutligen de sorgligt ryktbara underhandlingarna med fienden 1741 och 1788 samt massvis hemresa till riksdagen under sju-åriga kriget.

I hvilken mån regementets officerare deltog i riksdagslifvet är omöjligt att uppleta. Att de till öfvervägande antal tillhörde hattpartiet torde kunna antagas, och den roll de båda regementscheferna Buddenbrock och "VTrangel spelade i detsamma, är känd af historien. Wrangels efterträdare Kalling var en

ifrig riksdagskämpe och stod 1756 på hofpartiets sida liksom kapten Ture (lyllenspetz, hvars stämplingar i Värmland till konungamaktens förmån kostade honom tjänsten och drefvo honom i landsflykt. Sedermera blef Kalling en lika ifrig mössa och inträdde efter mösspartiets seger 1765 i riksrådet. Bland de från armén i Pommern till riksdagen 1760 hemresta officerarne upptagas från regementet endast två, den ena såsom familj e-caput, den andra såsom regementsfullmäktig. Och till det stora antal officerare, som visste skaffa sig tjänstledighet för att vistas i hemlandet, bidrog regementet endast med två eller tre om året, af hvilka flera för sjuklighet.

Äfven på ett annat sätt än såsom hufvudmän eller fullmäktige för sina ätter deltog officerarne i riksdagarna. Den sedan 1594 och genom hela 1600-talet bestående rättigheten för »krigsbefälet» att föra krigsmaktens talan vid riksdagarna lefde naturligt nog upp vid frihetstidens inträde, och det var i själfva verket arméns befäl, som lyfte Ulrika Eleonora i stället för hertigen af Holstein upp på tronen mot det, att hon afsade sig »souverainiteten». Krigsbefälet deltog sedan i frihetstidens alla riksdagar, om också utan rösträtt, och fick efter arméns pensionskassas inrättande sig ombetrodd högsta ledningen af densamma.¹ Krigsbefälet utgjordes nu af regementscheferna och en inom hvarje regemente vald kapten såsom »herredagsman» eller »riksdagsfullmäktig». Samtidigt med valet af densamma bestämdes äfven, huru mycket han skulle åtnjuta i »herredagspenningar», hvartill alla fingo bidra med ett belopp, som mot slutet af frihetstiden vanligen bestämdes till 10 proc. af ett års indelt lön jämte en viss låg afgift af hvar och en bland manskapet. Indrifningen af dessa bidrag mötte dock ofta svårigheter, och mångfaldiga äro påminnelserna om deras erläggande. Genom 1772 års statshvälfning skulle krigsbefälet uteslutas från riksdagarna, men till 1778 års riksdag inkallades det ånyo och för sista gången, och därvid valdes fullmäktig från regementet såsom förut och beslöts, att till honom skulle afstås »10 procent af lön», och ålades kompanicheferna »draga försorg att desse penningar antingen under nu påstående (regements-)möte blifva uppburna och inlemnade eller, derest det icke skie kan, att samme penningar till Regementskrifvaren ofelbart blifva insende 14 dagar före Riksdagens början».

Ett af de fullmäktiges åligganden var att till rikets ständer framföra »riksdagsbesvärei». Enhvar, som ansåg sig hafva lidit någon orätt, såsom att hafva blifvit förbigången vid befordran, hvilket var den vanligast förekommande anledningen till klagomål, ägde nämligen rätt att däröfver besvära sig, och de »regerande ständerna» synas med begärlighet hafva omfattat de anledningar, som härigenom gåfvos dem att visa sin myndighet och att belöna sina partivänner. Utom den »upprättelse», som de kunde gifva enskilda personer, öfverlämnade de icke sällan till regeringen sina allmänna förhållningsregler i detta afseende.² Med det efter 1772 inträdda nya statsskicket borde väl detta ingripande nedifrån hafva upphört, men samtidigt med att officerarne 1778 valde riksdagsfullmäktig, reglerade de inför regementschefen »sina Riksdagspåstulater», om hvilka de dagen förut rådgjort och öfverenskommit.

Till 1786 års riksdag inkallades icke krigsbefälet, hvilken åtgärd bidrog att uppreta adeln mot konungen, trots den stora ynnest, denne låtit de adliga officerarne vederfaras.

¹ Enligt kungl. bref af 1756 förbjödos riksdagsfullmäktige att utan kungl. maj:ts särskilda tillstånd vid laga förfall lämna riksdag före dess slut.

² En samling sådana öfverlämnades till regementet genom kungl. bref af den 8 dec. 1769.

Med all säkerhet var det ackordens inlösning af staten, som framkallade den fullständiga omsättning af officerskåren, hvilken ägde rum under åren 1773—1776 och företrädesvis det sista af dessa. Icke nog med, att alla kaptenerna togo afsked vid jämförelsevis unga år (se sid. 131) förutom en, som blef andre-major, af löjtnanterna från 1772 afgingo sex, däraf två genom byte. Från nov. 1775 till dec. påföljande år nämndes nio kaptener. Under de fyra åren från dec. 1772 till samma inånad 1776 fylldes kaptensgraden af två inbytta, tre inflyttade, fem från löjtnantsgraden och en från fänriksgraden befordrade. Alla fänrikarne utom två hade blifvit löjtnanter; fyra hade afgått. Den äldste kaptenen var 47 år, den yngste 25 (officer af 1769), de öfriga mellan 34 och 40 år. De äldre löjtnanterna voro mellan 36 och 40 år, de yngre mellan 20 och 28 år. Fjorton fänrikar tillkommo under de nämnda fyra åren — sju under 1776 —, och af dem voro tolf kvar vid 1776 års utgång. Alltjämt hade en stor del af dem endast underofficersindelning, en och annan till och med rotelön.

Man skulle väl tro, att efter en sådan omsättning ett stillastående skulle inträda, liknande det på sextioalet, men detta blef långt ifrån fallet. Att regementschefsplatsen 1779 öfvertogs af den 54-årige v. Meijerfelt, och att den gamle Lindsfelt med generalmajors karaktär alltjämt var öfverstelöjtnant, inverkade föga på befordringsförhållandena. Förste-majorsplatsen intogs 1779 af den 37-årige Carl v. Axelson, andre-majorsplatsen 1781 af den 25-årige, från gardet komne Grippen-wald, som kort därefter bytte bort den till sin gardeskamrat, den 30-årige v. Heland. Den nyinrättade tredje-majorsplatsen intogs samma år af kaptenen vid regementet Stuärt, som då var 52 år gammal och blifvit förbigången af v. Axelson. En kapten afgick genom byte, och hans ersättare dog 1783, en tog afsked 1781 och en annan 1783, båda vid 47 års ålder, en dog 1783 vid 48 års ålder. Inflyttad blef sistnämnda år vid 26 års ålder såsom yngste kapten Gustaf IILs kort därefter i duell dödade page Peijron. Fyra löjtnanter hade då sedan 1778 inom regementet ryckt upp i kaptensgraden, och lika många hade blifvit förbigångna. Den äldste kaptenen var 51 år, af de öfriga nådde de flesta midten af 40-talet. Af fänrikar funnos icke färre än -23. förutom 4 löjtnanter med fänriks lön.

Omsättningen blef fortfarande lika liflig. Ar 1787 lämnade Lindsfelt öfverstelöjtnantsplatsen till den 36 år gamle Leijonstedt, som från Lätta lifdragonerna (Lifgardet till häst) två år förut inflyttats såsom major vid regementet. Tredje-majoren ombyttes 1785 inom regementet, och under de fem åren intill 1788 afgingo alla de öfriga kaptenerna utom tre, en genom dödsfall och fem genom afsked, innan tre af dessa ännu hunnit 40 års ålder; en var 48, en 53 år. Som tre löjtnanter togo afsked under samma år och två blefvo förbigångna, kunde alla de öfriga rycka upp i kaptensgraden och där ändå finnas plats för två inflyttade. Endast två af kaptenerna hade nu nått 50 års ålder, två

voro inne på 40-talet; den yngste var knappast 24 år. Endast tre af löjtnanterna hade nått 30 års ålder. I löjtnants- och fänriksgraderna rådde fortfarande liflig omsättning; under åren 1784—1788 gingo åtta bort och tillkommo fem löjtnanter, af hvilka två genom byte, och elfva fänrikar. Af de 41 officerare, som tillhörde regementet 1778, fimmos tio år därefter endast 15 kvar.

Med den brist på kraft och bestämdhet, som utmärkte Gustaf III:s hela regering, kan man väl förstå, att befordringsväsendet inom armén blef ännu oefterrättligare än under frihetstiden. De förbjudna ackorden vaknade, snart upp till lif igen, och oaktadt den lättnad, som en stor del af adeln kände att slippa utblotta sig för att köpa officersplatser åt sina söner, nödgades de genom omständigheternas makt åter öppna på pungen. Den svaga konungen gaf efter för alla framställningar om undantag, och då han 1777 meddelade regementscheferna, att alla ytterligare framställningar om utbetalande af ackord skulle illa upptagas, betraktades detta säkerligen af litet hvar såsom ett skämt, ty efter denna tid tog ackordsoskicket riktig fart, och de flesta, som fingo af sked, fingo det med åtnjutande af ackord. Då ingen lagbestämmelse längre fanns, sprungo ackordsbeloppen alltmera i höjden och blef det ett formligt köpsläende om platserna. En i tjänst varande officer afstod sin plats till den, som betalade mest, och denne kom på regementschefens förslag, när platsen blef ledig.¹ Först efter Gustaf III:s bortgång blef det någon ordning i ackordsväsendet, i det ackorden genom kungl. förordning af den 30 juni 1793 åter blefvo lagliga och deras belopp fastställdes;² dessa belopp skulle årligen minskas med 2 proc. af det ursprungliga beloppet. Ackordsbeloppet utbetalades numera äfven efter dödsfall. Därvid skulle det förblifva ända till 1833.

Näst penningen var hofgunsten under konung Gustafs tid säkraste medlet att nå befordran, och genom konungens hof, genom gardet eller lif drabantkår en gick vägen för de unga män, som vid några och tjugo års ålder inflyttades vid regementena såsom kaptener eller majorer, såsom Rudenschöld, Gripenwald, v. Heland, Peijron, Bunge, Meijerfelt, v. Rosen m. fl., Gustaf Maurits Armfelt icke till förglömmades, fastän han inflyttades såsom regementschef. I hvilken mån duglighet hos alla dessa unga parades med ungdom och godt skick kan numera icke afgöras. Genom slöseri med befordringar »i armén», hvilka infördes

¹ År 1793 bjöd kapten Liljencrantz chefen för Näs kompani kapten Printzensköld 4,000 rdr banko för befattningen, men den yngre v. Rosen öfverbjöd honom och var villig betala 13,000 plåtar (17,333 kr.; enligt ett bref i riksarkivet). Det blef dock ingen handel af, tv Printzensköld, som vid denna tid var endast 38 år gammal, bibehöll platsen till år 1800.

² Dessa belopp ntgjorde vid indelta infanteriet i riksdaler specie (= 4 kr.): För fänrik 433 Vs, löjtnant 783 Vs, stabskapten 1,216 ³/_s, kapten 2,000, andre-major 2,433 Va, först-major 3,333 Va, öfverstelöjtnant 5,000, öfverste 7,000. Hvar och en godtgjordes liksom förut af den, som kom efter honom, o. s. v. Från ackords erläggande befriades adjutanter med underofficers lön och stabsfänrikar.

änder Gustaf III:s tid, åstadkoms ännu mera oreda. Konungens ringaktning för ordning och föreskrifter framgår äfven af hans åtgärd att 1784 till officer vid regementet nämna major Djurclous fyraårige, son och 1791 major v. Helands sexårige, hvarvid båda fingo underofficersindelning.¹

Ännu lifligare var omsättningen under åren 1788—1793 och därvid hufvudsakligen under åren 1790—1792. Finska kriget kostade regementet fyra kaptener, en löjtnant och två fänrikar, och efter kriget afgingo alla tre majorerna och åtta kaptener — halfva antalet vid unga år —, hvarförutom tre löjtnanter och fänrikar skördades af döden. Två löjtnanter och fänrikar utflyttades till den nybildade jägarkåren, sex åt annat håll, tre bytte bort sig, och fyra afgingo på annat sätt. I de afgångnas ställe inflyttades under åren 1791—1793 en öfverstelöjtnant, fyra kaptener — af hvilka två från flottan — och en kapten öfver stat, fyra löjtnanter och fem fänrikar, för att icke tala om dem, som kommo in genom byte, men detta oaktadt fanns god plats för dem, som läto beföras sig inom regementet.

I mars 1791 lämnade Meijerfelt regementet till Gustaf Maurits Armfelt, som i januari 1793 efterträddes af öfverstelöjtnanten Leijonstedt. Dennes plats öfvertogs af den 38-årige "VVright, som gått mellan kavalleriet och infanteriet och, när han följande år blef regementschef, efterträddes af den 30-årige Bunge, som kom från hertig Karls lifdrabanter och efter två år ställdes i spetsen för Västgötadals regemente. I maj 1791 hoppade Rudenschöld och Rayalin upp i majorsgraden och följdes 1793 af Meijerfelt, som 7 Va år förut blifvit löjtnant. Den äldste majoren var nu 38, den yngste 24 år. Af kaptenerna voro samtidigt härmed en 44 år, en 31 år, alla de öfriga mellan 21 och 28. Af löjtnanter funnos endast två — utom tre minderåriga² —, som varit officerare längre än sex år, och 22 hade tillkommit sedan början af 1789. Af regementets officerare från nyåret 1788 hade fem år senare 33 lämnat detsamma och kvarstodo där endast tio.

¹ Belysande i denna fråga är ett något senare eller den 9 Jan. 1793 från f. d. kaptenen vid regementet Eldh till regementschefen skrifvet bref, så lydande: »Jag kan icke vara så obillig och begiära att min son skulle föredragas 2:ne så förtienta officerare som Härden och Brätten, men så lär dock herr grefwen och öfversten gratuelt medge att min son i anseende till mine 34 års tjenstetid och krigsförtjenster och utgifne dryge ackordsummor för mine afledne söner samt theas slntlige olycksöden och 2:ne regementschefers löften framdeles bör komma i Consideration och hwarom jag ödminkast supliserar. Jag admirerar hr grefwens omtanke om min lilla son och hyser therföre det tacksammaste hierta, han fyller i dag sitt 9:de år, hans namn är Axel Bmannel, andre tycker han marqnerar genie, som här är thet icke tillåtit att säga något till hans Eloge, vidare än att (han) utmerker goda böjelser, Figurn är icke af de vekaste men och icke af de obehagligaste, jag innesluter mig och begge mine söner i herr grefwens Grace och framlefvor etc.» Unga Eldh blef dock icke genast antagen ntan inträdde 1796 vid krigsakademien på Karlberg, hvarifrån han såsom officer kom in vid regementet. Han stupade i Pommern 1807.

² Genom kungl. bref af den 15 febr. 1796 hade en förordning af 1789 blifvit återupplifvad, innehållande, att ingen officer finge göra tjänst eller räknas i tur före uppnådda lo års ålder. Denna ålder utsträcktes två år senare till 18 år, men bestämmelsen gällde dåmera icke utexaminerade kadetter.

Efter denna ytterst lifflga omsättning vore man frestad att vänta ett längre stillastående, men detta blef långt ifrån fallet, ty under hela Gustaf IV Adolfs regering var rörligheten inom officerskåren nästan oförminskad, om ock in- och utflyttningarna minskades. Vid en jämförelse mellan listorna från 1795, 1802 och 1808 finna vi, att af regementsofficerare och kaptener 1795 icke mindre än nio saknas 1802, och att dessa utifrån blifvit ersatta endast af en, som bytt sig in, och af tre inflyttade. Af löjtnanterna hafva åtta afgått, hvaremot en blifvit inflyttad och en inkommit genom byte. Af regementsofficerare och kaptener på 1802 års lista saknas sex år därefter tio, som tagit af sked, äfvensom elfva löjtnanter, af hvilka en bytt sig bort. Inflyttad hade under denna tid blifvit endast en öfverstelöjtnant. Och det märkligaste är, att nästan alla afskedstagarne befunno sig i åldern mellan 30 och 40 år, en omständighet, för hvilken man numera icke kan uppleta annan förklaringsgrund än ackordet och längtan att få sitta i ro på landet, ty de flesta af dåtidens officerare voro jordbrukare.¹ Den synliga följden häraf blef, att kaptenerna fortfarande voro män om några och 30 år och öfverstelöjtnant och majorer föga äldre. Genom den minskade ut- och inflyttningen kan det förklaras, att af officerarns från 1775 års lista elfva finnas kvar 1808. Men från 1788 års finnes blott en enda, den då åtta-årige Djurclou.

.Rörelsen inom regementet skulle alltjämt fortfara. De två i början af 1808 befintliga majorerna afgingo sagda år och ersattes inom regementet, samtidigt med att tredje platsen intogs af den från gardet inflyttade Cederström. som då icke nått 34 års ålder och två år senare intog den genom afsked lediga öfverstelöjtnantsplatsen. Fem kaptener, i ålder mellan 29 och 41 år, togo afsked 1810, ytterligare en året därefter och ersattes af fem inflyttade, af hvilka tre kort därefter gingo bort, i öfrigt genom befordran inom regementet, hvarvid den sjätte fänriken från 1808 blef kapten efter knappa tio års officerstjänst. Den till lefnadsålder äldste kaptenen, som för andra gången blifvit inflyttad till regementet, hade nått 45 års ålder, den därefter 41 år, den yngste knappast 26. Från löjtnants- och fänriksgraderna afgingo under de fyra åren från början af 1808 till början af 1812 tio. och i dessa grader tillkommo under samma tid 16 genom inflyttning, af hvilka några från de upplösta finska regementena, och 22 genom befordran till officer. Löjtnants- och fänriksgraderna voro såsom synes i hög grad öfverbefolkade, hvilket till någon del härflöt af uppsättningen 1808 af vargeringstrupper och andra särskilda afdelningar.

Under de femtiosex åren från 1756 till 1812 hade icke mindre än 238 personer inträdt såsom officerare vid regementet, hvilket motsvarar en årlig tillkomst af $4\frac{1}{4}$.

¹ Efter återkomsten från pommerska kriget fingo icke mindre än tio officerare afsked en gång den 8 dec. 1807.

Med afseende på fordringarna för antagning till officer skedde ingen annan förändring än att efter krigsakademiens inrättande ett mindre antal därifrån utexaminerade kadetter inträdde vid regementet. Deras antal uppgick intill regementets delning 1812 till elfva. Under öfvergången till nittonde århundradet ökades småningom antalet af de ofrälse officerarne, så att de 1812 uppgingo till 24 mot 33 adelsmän.

Ingen enda af regementets chefer under här skärskådade nittio år hade utgått från regementet, lika litet som någon af dess officerare nådde regementschefs värdighet. Till regementschefer utsagos personer af förnäm börd, ofta utgångna från gardet, eller som tjänt sig upp utrikes, och som kommit fram genom tät flyttning mellan regementen, icke sällan mellan olika vapen. Då inga generalsbeställningar funnos, innehade regementscheferna oftast generalsvärdighet, och flera af regementets chefer voro generallöjtnanter. I krig förde de vanligen högre befäl än det, som tillkom deras beställning, i fred hade de ofta andra uppdrag och vistades icke sällan, äfven mellan riksdagarna, i Stockholm, då öfverstelöjtnanten förde befälet öfver regementet och till dess personal framförde »herr grefvens och generallöjtnantens» befallningar. Regementschefen var för öfrigt en mycket hög person, så godt som enväldig i sin myndighet, och de flesta, om icke alla, af regementets chefer synas hafva varit dugande män, som förde regementet framåt, så långt det var möjligt med sjuttonhundratalets egendomliga militära uppfattning och militära förhållanden.

Inre förhållanden.

För tjänsten på roten funnos länge nog icke några allmängiltiga bestämmelser, utan synas regements- och kompanichefer hafva ordnat den saken efter hvars och ens smak. Vid Närkes och Värmlands regemente öfverlämnades omsorgen härom länge nog åt kompanicheferna, och dessas bestämmelser gåfvos iitan tvifvel under hand.

På grund af ett ogillande bref rörande manskapets klädsel och hållning, som tjänstgörande majoren den 20 mars 1751 sände till kompanicheferna, och som omnämnes i afhandlingen om klädsel, utgaf chefen för Nordmarks kompani bestämmelser för tjänsten på roten, hvilka inledas med följande ord: »Icke utan största missnöje måste jag erfara och förnimma, ät mina förra Order icke äro efterkomna, och att befrija mig ifrån vidare tiltalan och answar, finner mig wara för-anlåten ät härmed en gång för alla til hwars och ens skyldiga efterlefnad ät befalla» o. s. v. Dessa befallningar gälla dock hufvudsakligen tillsynen öfver manskapet och dess persedlar samt ordningen vid kyrkparaderna. Så snart någon soldat förbratit sig eller utan tillstånd varit utanför korpralskapet, skulle han föras till kompanichefen för att straffas.

På hösten 1753 upprepades dessa bestämmelser »för ät få Corapagniet uti det stånd som sig bör», och tillades några föreskrifter om munderingens rengöring och vård, om tjänstledighet, om skyldighet för korpralerna att uppehålla sig inom sina korpralskap, om rapporters insändande o. s. v. Samtliga underofficerare och korpraler anbefalldes att vid hvarje månads utgång infinna sig vid kaptensbostället för att afgifva muntlig rapport till löjtnanten.

Soldaternas afstraffning gaf anledning till åtskilliga bestämmelser, och gång efter annan ingrep öfverheten för att hindra egenmäktigheter i detta afseende. Så anbefalldes 1754 noggrant iakttagande af den af Karl XI 1692 gifna bestämmelsen (se sid. 57), enligt hvilken kompanicheferna eller i deras frånvaro löjtnanterna förbjödos att »utan Öfverhetens eller wederbörande Egementsofficerares ordres, wetskap eller minne» bestraffa manskap för andra förseelser än fylleri i tjänstgöring eller underlåtenhet att inställa sig till möte, för hvilka de ägde låta dem umgälla »sex par spö tre slag af hwartera paret». Emellertid synes detta påbud blifvit så tillämpadt, att regementscheferna gåfvo allmänna bestämmelser om de straff, som skulle användas vid olika tillfällen, hvarpå i det följande skola meddelas åtskilliga exempel. Prygel och fuktel utdelades frikostigt, och tio par spö, tre slag af paret, gåfvos åt alla rymmare, och »som jag», säger tjänstgörande majoren 1779, »anser detta straff medföra bästa wärckan som en förbättring och andras warning. om det exequeras inom Compagnie», så hämtades den brottslige från fängelset i Karlstad och undergick bestraffningen vid kompanichefens boställe, där en af profosserna inställt sig, och »i närvaro af de närmast boende Soldater, hvilka böra sammandragas att se Execution». I hvilken mån. det af Gustaf IV Adolfs förmyndareregering införda »straffinstrument» katten, hvilket utgjordes af »ett skaft, 18 tum långt och 1 tum i diameter, wid hwars ända äro fastade Nio (9) snärtar af gröfre klocksnören, 22 tum långa och $1\frac{1}{2}$ linje i diameter, hwardera med 3:ne knutar försedde, utan att desse snärtar få ined tjära eller något annat wara bestrukna», hvilket instrument var afsedt att ersätta spöt, betecknade ett framåtskridande, må lämnas osagdt. I verkligheten behöll käppen sitt gamla anseende.

Kompaniernas indelning i sex korpralskap var lika gammal som det ständiga knektehållet, och korpralskapen förenades två och två till divisioner under hvar sin underofficers ledning. Officerarnes användning var olika inom olika kompanier och under olika tider, men åtminstone sommartiden uppdrogs åt löjtnanten och fänriken den närmaste tillsynen öfver en eller två divisioner. Eljest utgjorde löjtnanten en förmedlande länk mellan kompanichefen och kompaniet, såsom i vissa afseenden var fallet ända till 1887. År 1786 anbefalldes »disponenten» för tredje-majorens kompani, att han själf med sergeanten såsom biträde skulle hafva tillsynen öfver 1. divisionen, fänriken med biträde af föraren öfver 2. divisionen samt löjtnanten tillika med rust-

mästaren öfver den 3. Vissa förhållanden, såsom rymning, skulle korpralerna anmäla omedelbart till kompaniexpeditionen, och i vissa fall iaktogs en annan väg. I den order, genom hvilken här ifrågavarande bestämmelser gåfvos, säges nämligen: »Skulle oförmodeligen någon Soldat, af liderlighet, och spel, eller eljest elak hushållning finnas förstöra sin välfärd eller genom ett oregerligt och oanständigt uppförande göra sig utmärkt, bör sådant af dess Corporal genast till Lieutenanteii rapporteras eller i dess frånvaro till den, som har Disposition i Compagniet. Likaledes rapporterar Fändricken, då en Karl af vådelig händelse blifvit på något sätt illa skadad.» Fältväbeln tjänstgjorde hos kompanichefen och hade att expediera regements- och kompaniorder till underofficerare och korpraler. Nämnade order lämnar för öfrigt åtskilliga föreskrifter, som komma att meddelas i det följande. Noggranna bestämmelser gåfvos tid efter annan om postgången inom regementet och inom kompanierna, hvilket var nödvändigt med denna tids ofullkomliga postförbindelser.¹

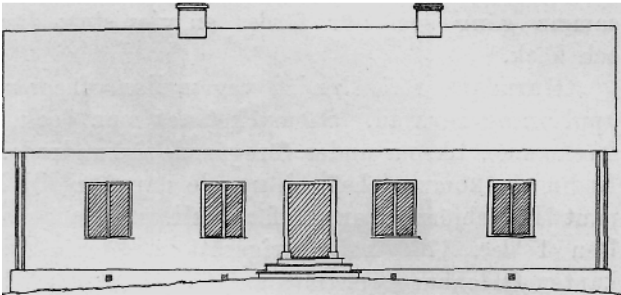
Om föreskrifterna i fråga om tjänstens gång voro sparsamma, så kan detta icke sägas om dem, som rörde klädsel och hållning, och af hvilka flera ingingo dels i ofvan anförda order, dels i bestämmelserna för kyrkparaderna, hvarest de återfinnas. Otaliga äro de här och hvar inryckta bestämmelserna om, huru soldaten skall vara »klädd och hyfsad» vid olika tillfällen, att han, när han möter en förman, icke skall aftaga hatten utan »stanna och göra honor och se sin förman i ansigtet», och dylikt mera.

Mellan mötena — och detta var ju det vanliga förhållandet — bodde regementsofficerare och kompanichefer på sina boställen, de yngre officerarne på boställena eller annorstädes, i allmänhet på landet. Redan sedan Karl XI:s tid hade yngre officerare tid efter annan erhållit tillåtelse att på enskild väg få utarrendera sina boställen, och på grund af kungl. bref af februari 1805 och oktober 1806 medgafs utarrendering på trettio år genom regementets försorg af de boställen, rörande hvilka detta ansågs lämpligt. Tjugufyra boställen utarrenderades med anledning häraf, nästan alla anslagna åt löjtnanter, fänrikar och civilpersoner vid regementsstaben. Arrendeafgiften utbetaltes till enhvar, i hvars indelning bostället ingick. Hvarje år på våren bestämdes på regementsorder en dag, efter hvilken alla officerare skulle uppehålla sig inom sina kompaniers områden.

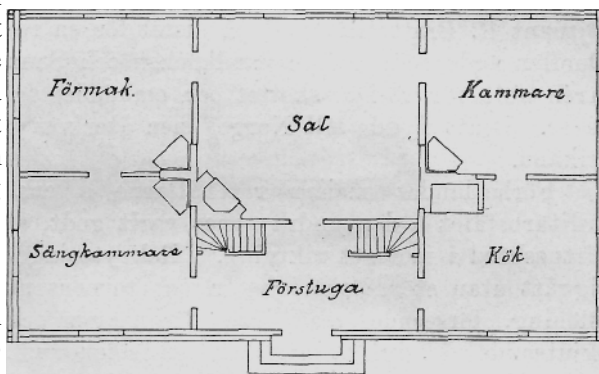
Expeditionen inom regementet sköttes af tjänstgörande majoren med biträde af en adjutant, och majorsexpeditionen flyttades turvis

¹ Den 21 okt. 1791 kungjorde tjänstgörande majoren på regementsorden: »Som jag kommit i erfarenhet att de soldater som äro till brefgång emellan Seffle och Örebro hafwa mycken försumlighet uti Embets Brefs fortskaffande hvarigenom händt att Reg:ts Ordres blifwit uppehållne öfver den tid som bordt, behagade Hrr Compagnie Chefs åtwarna sine soldater som äro uti Brefgången att de eij må uppskjuta med Brefwens fortskaffande, så snart de till dem ankomma, emedan sådana dröjsmål skola afstraffas med 25 duktiga prygel för den, som dem förorsakar.»

mellan majorerna. Regementschefen meddelade sina befallningar till tjänstgörande majoren, och när den förre var frånvarande, skedde detta genom öfverstelöjtnanten, hvilken stod till regementschefens förfogande men vid sammandragen trupp förde bataljon. Man skref nog rätt mycket den tiden,¹ äfven om föremålen för skriftväxlingen voro ganska inskränkta, och, livad viktigare var, man skref synnerligen ordentligt. I kompaniernas »journaler» infördes både kungl. bref, generalorder, regementsorder och kompaniorder samt stundom äfven viktigare handbref — alltid synnerligen artigt aifattade, äfven om innehållet någon gång kunde vara litet skarpt —, och »förslagsjournalerna» från kompanierna och majorexpeditionen äro lika ordentligt och prydligt förda som de förra. Genom dessa handlingar och de oskattbara gene-ralmönsterrullorna få vi en god inblick i 1700-talets militära lif och uppfattning.

och kompaniorder samt stundom äfven viktigare handbref — alltid synnerligen artigt aifattade, äfven om innehållet någon gång kunde vara litet skarpt —, och »förslagsjournalerna» från kompanierna och majorexpeditionen äro lika ordentligt och

prydligt förda som de förra. Genom dessa handlingar och de oskattbara gene-ralmönsterrullorna få vi en god inblick i 1700-talets militära lif och uppfattning.

Efter originalritning.

»Capitains Characters Sus af Träd.*

Att beklaga är, att den nästan fullständiga saknaden af enskilda bref eller uppteckningar beröfvar oss möjligheten att kasta en blick in i de inre förhållandena under denna tid, men då dessa föga ändrades under mera än ett århundrade, torde man kunna antaga, att de i det närmaste liknade dem under midten af nittonde århundradet, hvilka längre fram skola tecknas.

¹ I bref till en kompanichef af den 29 maj 1765 beklagar major Oldenskjöld sig öfver, att »det vidlyftiga skrifvandet vid Majorsexpedition är ganska besvärligt då man inte har hjelp utan måste göra allt sielf». Och den 12 nov. 1766 utlåter han sig på följande sätt: »Emedan för mig, som måste skrifwa ensam, tiden blir för knapp til att i rattan tid hinna uträtta och expediera alla Eegements Förslagen, så framt Förslagen ifrån Compaguierna inte til mig inkomma förr än den wanl. och förr befallta tiden; för-densskull» o. s. v.

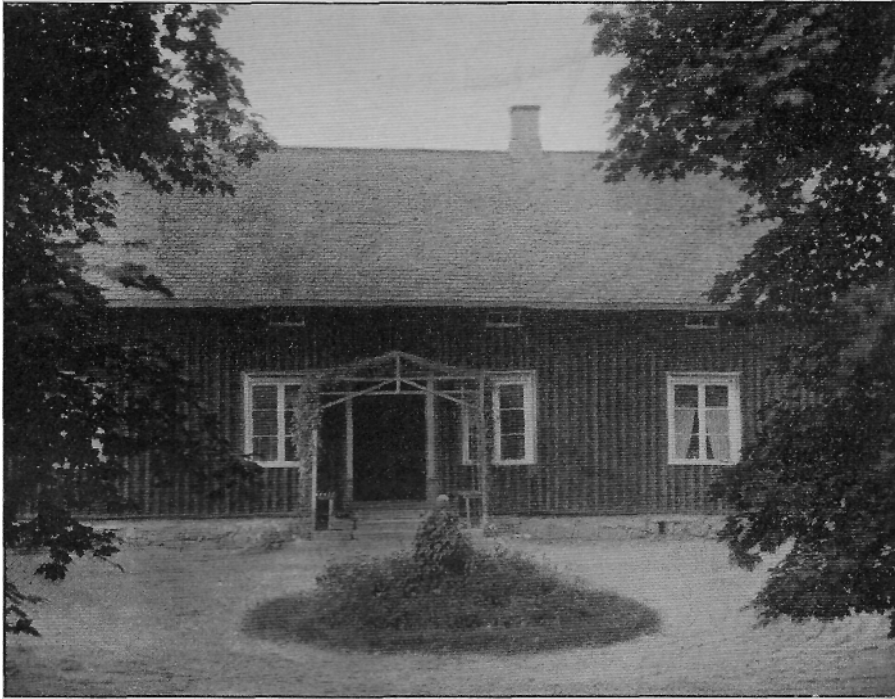
I en levnadsteckning of ver generallöjtnant Rehbinder, som i 23 år af fred var chef för regementet, omtalas det patriarkaliska lif, som fördes på Akersberg, där »Hans Excellence» och medlemmarne af hans familj stodo fadder åt de underhafvandes barn — gossebarnen finge vanligen namnet »Renholt» —, höll bröllop åt tjänare ni. m., på samma gång som där fördes en viss stat; där funnos både förridare och kock.¹

Hnrndant förhållandet var mellan officerarna, därom finnes ingen upplysning bevarad. Så mycket vet man dock, att dueller någon gång förekommo, liksom under föregående århundrade. År 1710 sköt fänrik Lodin sin kompanichef och rymde därefter till Norge; 1718 kom löjtnant Lilliebjörn. i arrest för duell, utan att man känner mera därom. Den 1 dec. 1770 hölls krigsrätt med anledning af en duell mellan kapten Oldenburg och löjtnant Gr. W. Skogh. Härom känner man icke mera, än att den senare med anledning häraf på sin begäran förflyttades till artilleriet. Den 15 febr. 1805 tvang fänrik Aren i vredesmod löjtnant E. Bratt till duell på pistol för en redan bilagd förolämpning. Duellen ägde rum mellan Sandbäcken och Sanna, utanför Karlstad, och Aren föll för första skottet och omhändertog? af tillskyndande kamrater. Bratt flydde till Norge, men återkom till rättegången och blef frikänd.

Förhållandet mellan rotehållarne a ena sidan, manskapet och militärbefälet å den andra synes varit godt. åtminstone föreligga inga vittnesbörd i motsatt riktning. Rekryteringen torde i allmänhet försiggått utan större svårigheter, och torpens underhåll och manskapets aflöning, förseende med kost för möten och kommenderingar samt skjutsande vid dylika tillfällen synes icke gifvit anledning till klagomål. Med torpens bebyggande synes det emellertid gått ganska långsamt, att döma af ett bref från tjänstgörande majoren till kompanicheferna i maj 1744, hvori omtalas, att landshöfdingeämbetet låtit utfärda »en alfvarsam Publication det Sotarue skola straxt bygga och reparera Knektetorpen, på det de i hast kunna synas och fullkomligen Soldaterne tillwereras. hvilkilka sedan böra underhålla och reparera sina fastigheter, men», tillägges här vidare, »beträffande de Soldater som antingen tjena eller bruka hemmansdelar är icke nödigt med Boställsbyggnader, förrän Soldaten begär af sin Compag. Chef att vilja emottaga och flytta på torpet, då roten är förpligtigad ät bygga torpet; efter hans Excellence Hr Baron Strömfelts ordres då han commenderade Regementet».

Soldatens aflöning af rotehållaren utbetaltes vid aflönings- och likvidationsmöten, som i kompanibefälets närvaro höllos till en början två gånger men redan under början af frihetstiden endast en gång om året, under början af detsamma. Till detta möte sammankallades

kompanierna i deras helhet eller i mindre delar, vanligen divisionsvis, och skulle manskapet därvid vara fullt beklädt — med släpmundering —, »hyfsadt» och väpnadt. Samlingen skedde aftonen före förrättningsdagen eller tidigt samma dags morgon, och efter förrättningsens slut fingo alla återvända hem. Som inställelsen till dessa möten medförde besvär och tidsförlust, särskildt för de soldater, hvilka icke hade något att i penningar bekomma af sina rotehållare, bestämdes i det af kungl. maj:t 1756 utgifna svaret på allmogens besvär, att särskilda likvida-

rot, af löjtn. Nordstrom.

Kaptensbostället Artan i Nors socken i Värmland.

tionsmöten icke längre skulle hållas, då kompani- eller regementsmöte ägde rum under året, men denna bestämmelse synes icke ländt till efterlefnad, ty under gevär samlades kompanierna alltjämt en gång under vintern. På förnyad framställning af bondeståndet upprepade kungl. maj:t slutligen den 7 mars 1802 den tidigare bestämmelsen, och skulle likvidationsmöte därefter hållas endast på hösten de år, då intet öfningsmöte ägt rum, men. aflöningen eljest utbetalas eller styrkas vid samling till dylikt möte. Och synes denna bestämmelse hafva ländt till efterlefnad.

Beklädnad och öfrig utrustning.

Beklädnad.

För beklädnadens och den personliga utredningens anskaffning och underhåll gällde fortfarande de i knektekontrakten intagna bestämmelserna, enligt hvilka kronan åtog sig anskaffningen af »liverie-kläderna», hvartill rotehållarne i Närke skulle bidra med ett årligt belopp, hvarjämte dessa skulle, samtidigt med att ny lifmundering utlämnades, bestå soldaten ett par skinnbyxor och ett par skor. I Värmland skulle rotehållarne däremot hvar tredje år bestå soldaten ett par skor och ett par ullstrumpor.¹ »Släpeklädningen» anskaffades i Värmland af rotehållarne, hvilken skyldighet dock efter öfverenskommelse mellan rotehållare och soldater i allt flera fall öfvergick till de senare; i Närke erlade rotarna till densamma en årlig afgift, hvaremot dess anskaffning besörjdes af regementschefen eller kompanicheferna eller senare allmänt af soldaterna själfva.

Vid frihetstidens början var beklädnaden densamma som under Karl XILs tid, och på grund af den stora penningbristen fingo de olika persedlarna naturligt nog tjäna, så länge de kunde hålla. Sedermera ersattes de med nya på en gång inom hela regementet, ett tillvägagångssätt, som bibehölls långt in på andra hälften af följande århundrade. Af alla persedlar skulle på regementschefens boställe förvaras prof, utsända från krigskollegium och försedda med dess sigill.

När ett slag af persedlar behöfde nyanskaffas, var tillvägagångssättet härför ganska omständligt. Först skulle prof till granskning sändas till krigskollegium och af detta verk godkännas. Sedermera skulle leverantör anskaffas och kontrakt uppgöras med denne. När så leveransen var färdig, anmäldes detta till krigskollegium och utbad regementschefen sig tillåtelse att få sända regementskvartermästaren eller en annan officer för att besiktiga persedlarna. Så skedde besiktningen, hvarefter regementskvartermästaren med biträde af en underofficer och en soldat packade in persedlarna och fortskaffade dem till regementet. Skedde transporten landvägen, skulle det ena af biträdena

¹ Skyldigheten att anskaffa strumpor och skor måtte hafva förbytt i penningar, ty deras anskaffning skedde på samma sätt som den öfriga munderingen.

rida förut och nppåda skjuts, under det regementskvartermästaren och det andra bitrådet följde transporten, något som äfven iaktogs vid transport sjöledes. För resan och förrättningen åtnjöt regementskvartermästaren dagtraktamente och skjutspenningar jämte en procent af värdet å klädet och bojen, hvaremot regementschefen för sitt besvär ägde uppbära »fem daler af hundrade».

Kostnaden för munderingsanskaffningen bestreds af krigskollegium, hvaremot rotehållarnes andel, där sådan förekom, inbetalades genom landshöfdingarna.

De nyanskaffade persedlarna fördelades på kompanierna men fingo icke användas, förrän de blifvit godkända vid generalmönstring, hvarvid regementschefen erhöll ansvarsfrihet för beklädnadsmedlens förvaltning. Den nya munderingen skulle så mycket som möjligt sparas och den närmast föregående brukas, till dess vid generalmönstring bestämdes, att denna öfverlämnades till soldaternas egendom. Persedlarna förvarades mellan tjänstgöringstillfällena af rotehållarne i rotekistor och visiterades två gånger om året af en underofficer. Släp-munderingen begagnades vid vanlig tjänstgöring, när äldre lifmundering icke fanns, vid arbeten m. m.¹

Mot slutet af denna tid, då uniformsförändringarna blefvo oftare återkommande och skulle hastigt genomföras, nöjde man sig emellertid med ett mindre omständligt tillvägagångssätt. Egeementet erhöll från krigskollegium modellpersedlar och gjorde efter dessa så många, att en omgång kiinde lämnas till hvarje kompani. Från krigskollegium erhöll man äfven kläde och sådana öfriga materialier, som icke kunde anskaffas i orten, eller ock uppköptes de från tillverkare och fördelades i hvarje fall mellan kompanierna. Sedan anbefalldes »herrar Compagnie Chefs och Disponenter² genast föranstalta om skraddare till munderingarnas förfärdigande under Compagnierna, då ordentligt mått tages af hvarje karl». Om tillräckligt antal skraddare icke funnes att tillgå bland manskapet, »anskaffas skickliga sockenskraddare och i brist därpå uti närmaste stad, som kunna åtaga sig beställningen, hvilken bör tillsäras på ett ställe under Compagnie Chefens och Disponentens öfvervaro». Denne förklarades »personligen ansvarig för Beklädnings». ³ På samma sätt gick man till väga, när beklädnadsersedlar skulle ändras, hvilket förekom oupphörligt, särskildt under den tid, då konung Gustaf IV Adolf gjorde sig redo att upptaga kampen med Frankrikes kejsare.

Visserligen begagnades »Krono-Munderingen» endast vid generalmönstring, regementsmöten och kommenderingar utom regementet, men

¹ De flesta hit hörande bestämmelser äro hämtade ur kungl. förordningen af den 12 juli 1756, och i hufvudsak hafva de gällt i mera än etthundra år. Froaterus, sid. 664.

² Disponenter kallades befälhafvarne för lif-, överstelöjtnantens och majorernas kompanier (stabskompanierna).

³ Regementsorder af den 21 aug. 1807. — Arbetslönen bestreds delvis af kronan, delvis af rotehållarne och delvis af manskapet enligt mycket intrasslade bestämmelser.

sättet för dess förvarande och dess för krigstjänstens kraf föga ai-sedda beskaffenhet torde dock haft till följd, att den efter omkring tjuguarigt begagnande icke var vidare användbar. Utom vid här ofvan nämnda tillfällen kommo »släpekläderna» eller »Släp-Monderingen», såsom de alltmera började benämnas, i bruk alltid, när uniform skulle användas. Ifrån att lifafva varit vanliga bondekläder, om än något åtsittande, antogo de småningom formen af fullständiga uniformskläder, och under Gustaf III:s tid gåfvos lika noggranna bestämmelser för dem som för krono- eller lifmunderingspersedlarna. Då de användes till dagligt bruk, när uniform skulle bäras, i allmänhet borde förnyas hvart tredje år och dessutom bekostades af rotehållarne eller soldaterna, rön-te det mindre svårigheter att genomföra ändringar med afseende på dem än beträffande den andra munderingen.

Sålunda anbefalldes på regementsorder den 29 april 1744: »Wid hela Regimentet måste Soldaterna tillhållas att de skaffa sig Släpekläder, nämligen Råck af grådt AYalmar med röda upslag och kragar samt flata then Knappar för egalitetens skull, jemwål skiorta, strumpor och skor som deras skyldighet är ät skaffa sig sielfwa på det de mage wisa sig snygga enär de gå på roten, ordonance eller eljest på kyrkioparader eller Commenderingar.» En annan gång anbefalldes, den 6 nov. 1753: »Att få en likhet uti Compagn:a med Släpekläderna anbefalles, att Corporaler och Gemene allra sist till den 20 Dec. förskaffa sig en god Hatt med wit ylesnöre, Rock och "Wäst af wadmar med wit lärftsfoder, röda upslag, krage och knapphål samt flata tennknappar, skinnbyxor, wita strumpor och goda skor; kläderna blifwa giorda på samma sätt som Crono Munderingen så lagandes, att det sitter efter lifwet.» Sedan liknande bestämmelser åtskilliga gånger gifvits. anbefalldes på regementsorder den 8 juli 1794: »Enligt närlagda beskrifning och med följande profver, hvilka sednare af hvarje Compagnie behållas och förvaras, skola Släpemonderingar för Manskabet af Rotarne anskaffas, och böra alla Släpemonderingar vare ofelbart färdiga till den 1 Maj Åhr 1795, hvarom Herr Grefven och Regementschefen anmodat Kongl. Maj:ts Befallningshafvande att förständiga Rotarne. med anhållan derjemte, att om anskaffande af halsdukar och Hattar samt ett par strumpor och skor gå i författning.» Den släpniundering. som skulle anskaffas, omfattade ungefär samma slags persedlar som kronomunderingen — utom kappor, hvilka egentligen icke räknades j till munderingen — med hattar, försedda med galoner, tränsar och knappar, skärp och andra prydnader, allt i öfverensstämmelse med föreskrifterna i ett för ändamålet utgifvet kungl. bref af den 28 ang. 1793. Enda skillnaden torde varit, att materialet i kläderna utgjordes af vadmal. Till släpmunderingen »önskade Herr Grefven och Regementschefen, att manskabet äfven anskaffade sig Röda Halsdukar af Cameillotte eller Etamine af samma röda färg, som är på Kronomunderingens; det skulle upplysa den mörka Mouderingen». Några år förut hade man-

skåpet till kronomunderingens hattar fått på egen bekostnad anskaffa gula ståndare, »ullgarnssnltaner, 9 tum långa».

Ungefär liknande bestämmelser gåfvos sedermera, hvarje gång ny släpmmndering anskaffades.

Efter Karl XILs död var munderingen »alldeles försleten». Ny sådan kunde dock icke erhållas förrän 1727 och 1728; kappor (slängkappor) hade dock bekommit 1724. Den nya munderingen utgjordes af trehörnig hatt af samma snitt som förut med brättet kantadt af ett hvitt snöre, rock äfvenledes af samma snitt som förut af blått kläde med rödt foder i skörten, hvilka vanligen buros uppknäppta, röd fallkrage och en rad flata tennknappar, lång väst af rödt kläde, byxor af gult skinn, röda ullstrumpor, som drogos utanpå byxorna, och skor samt kappa af blått kläde med röd krage och två par spännen. I generalmönsterrullorna af 1737 anmärkes, att skorna äro slitna och strumporna »sönder i fötterna», hvilket icke förefaller underligt efter nio års begagnande.

Ny mundering erhöles, utom hvad beträffar kappor, 1741, åtminstone af de till Finland sända kompanierna, men den blef naturligtvis illa åtgången under kriget och ersattes 1746 och 1750 af fullständigt ny mundering af samma utseende som den föregående, dock utbyttes skinnbyxorna sistnämnda år delvis mot röda klädesbyxor (knäbyxor). Vid generalmönstringen 1754 upptogs omkring en tredjedel af persedlarna såsom betydligt skadade under arbetskommendering på Sveaborg åren 1751—1753 och kassabla. I dessa kläder drog större delen af regementet ut i pommerska kriget, men oaktadt de flesta plaggen under kriget ersattes med nya, kan det icke väcka förvåning, att de vid 1767 års generalmönstring nptogos såsom dels »alldeles utslitna», dels såsom »fattas»; strumpor och skor saknades alldeles. I stället för de felande persedlarna flngo soldaterna bära sina egna släpmunderingspersedlar. Först 1770 fick regementet ny mundering. Det bar sålunda aldrig den med gul krage och gula uppslag försedda mundering af 1756 års modell, som var antagen för hela indelta infanteriet, och enligt hvilken officerare och underofficerare blifvit ålagda att ändra sina klädesplagg.

Den nya munderingen, som gjordes efter den 1765 fastställda modellen, liknade till snitt och färg i hufvudsak den föregående, och Närkes och Värmlands regemente fick allt fortfarande behålla den röda färgen på kragar, uppslag m. m., under det öfriga regementen i allmänhet hade dessa gula.

Hatten var den förra trehörniga, kantad kring brättet med ett kvitt band.¹ Rocken bibehöll sin snitt och sin röda krage, sitt röda skörtofoder och de höga röda uppslagen på ärmarna men saknade uppslag på bröstet, hvilket nu blifvit vanligt, och ersatte detta med några falska »knapphål». Rocken gjordes djupt nedskuren i halsen — inskärningen fylldes af en »nattkappa» — och knäpptes endast öfver bröstet. Den svarta långa halsduken bibehölls, men västar och byxor blefvo för regementet hvita, af kläde. Utanpå de hvita strumporna drogos damasker, kallade »stölfletter» eller »stibletter», af svart kläde, hvilka räckte ett stycke ofvanför knäet, på yttersidan knäpptes med en tät rad små tennknappar och, upptill afslutades med nedvikta »manchetter», som ofta gjordes lösa. Af kappor bekommos dock inga nya, ty 1771 upptagas de i förslagen såsom odugliga, och sedan »qvarlefvorna af kapporna», såsom de stundom benämnas, allt mera minskats till antalet, ersattes de först 1789 med nya. I stället för kappor hade trumslagarne och piparne syrtuter, hvarmed de af det öfriga manskapet, som så önskade, längre fram fingo förse sig för »bättre conservation» iinder marscher och resor. I stället för kappor anlade allt manskap egna »öfverrockar» af baldan. Till munderingen hörde äfven sämskade handskar med kragar.

I slutet af 1778 anbefalldes, att alla munderingar skyndsamt skulle ändras efter den strax förut fastställda nya modellen för hela arméen. Till denna hörde låg cylindrisk hatt, hvilken ny anskaffades och pryddes med »sultaner» (ståndare) »med galoner och träsar», hvilka soldaterna själfva måste bekosta.

En bitter klagan förspordes emellertid öfver beklädnadens medtagna tillstånd, och sedan halsdukar, strumpor och kängor (i stället för skor) tillkommit i ny gestalt 1784, öfverlämnades 1787 de vid generalmönstringen 1785 fullständigt kasserade öfriga persedlarna af lifmunderingen till manskapet, hvarefter ny mundering tillverkades och utlämnades i början af 1788. Den gustavianska dräkten, som gjort sitt intåg i arméen genom 1778 års modeller, var nu fallfärdig, ock fick regementet vid dess anläggande behålla den röda färgen på kanter och annat. Hatten var nu, rund (en halfhög cylinder) med smalt brätte, uppfäst på vänstra sidan och fasthållet medelst en knapp, vid hvilken en liten gul, vit och röd plym anbragtes; hatten omgais af ett kvitt hattband, af silfver för officerarne. Rocken ersattes af en, jacka, mörkblå, med korta skört, röd låg ståndkrage, öppen framtill, blåa revärer med dubbla par hvita (silfver-)galoner på tvären — rocken till parad öppen nedtill —, röda låga ärmuppslag, axelprydnader och kanter. Den hvita västen bibehölls, försågs med blåa revärer och syntes under jackan, när denna uppknäpptes. Damaskerna bortfölo, och de hvita knäbyxorna instuckos i de utanpå dem dragna strumporna, hvilka

¹ Såsom tillbehör till hattarna upptogos »hattdoffsar med snörens, hvilka voro regementets egna.

liksom kängskaften upptill slutade med en röd kant.¹ Kring midjan knäpptes ett gult »echarpe», af flaggduk för manskapet, af silke för officerarne. För dessa senare tillkom den hvita bindeln kring vänstra armen äfvensom den stora ringkragen. Officerarne anlade knappar af den modell, som sedan öfvergick till Närkes regemente.

Grenadjärerna, hvilkas antal från 12 vid hvarje kompani 1773 ökades till 15 och sedan till 18, förutom 2 underofficerare och 2 trumslagare, erhöles 1775 höga, spetsiga, framtill med en vapenplåt försedda grenadjärmössor med fodral, bandolersbrickor samt blå och hvita sabelband; deras trumslagare hade hattar med snören och tofsar samt röda halsdukar. Alla dessa persedlar liksom timmermännens — en vid hvarje kompani — höga mössor och förskinn voro regementets egen tillhörighet.²

Under kriget förbrukades den strax före dess utbrott erhållna munderingen, och 1791 erhöles ny sådan af ungefär samma utseende som den föregående. Redan året därefter började emellertid den rad af förändringar, som skulle fortsättas genom Gustaf IV Adolfs hela regeringstid, som fyller orderböckerna med uniformsbestämmelser, och som höll skrädarna i oafbruten verksamhet.

Den nya uniform, som fastställdes i oktober 1792 och i maj året därpå anbefalldes till antagande, liknade i hufvudsak den, som vanligen kallas 1798 års uniform. Till densamma hörde hatt med 8 tum hög kulle och 3 tum bredt bräm, på vänstra sidan fäst med en knapp, hattbandet af mässing (guldgalon för officerarne) och hattplymen ersatt med en gul

¹ Enligt en "beklädnadsstat för regementet af den (5 okt. 1779 bestods för livarje inan »Corporaler och Soldater» 1) *en jacka*, livartill åtgår 2¹/₂ alnar mörkblått kläde, 3 aln rödt kläde till krage och uppslag på jackan och tröjan och kantning af sömmar på den förra, 1³/₄ aln rödt boj, 3 alnar foderväf, 4 alnar trådsnören, 17 st. små mässingsknappar; 2) *en tröja* med ärmar, hvartill bestås 1¹/₂ aln hvitt kläde, 3³/₄ alnar foderväf, 13 st. små mässingsknappar; 3) *ett par byxor*, hvartill bestås 1¹/₈ aln hvitt kläde, 2Va alnar foder väf, 7 st. små mässingsknappar; 4) *en hatt* med svart yllekantsnöre af 1¹/₂ alns längd, 1 Va aln trädgalon kring kullen, 9 tum knappsöre och en mässingsknapp; B) *två skjortor* af blålgarn; 6) *en halsduk* af svart yllecrepon, 5 kvarter lång, invikningen inberäknad, af alla 9 tum bred med 1¹/₂ aln swarta parduband i hwartera ändan; 7) *ett par ullstrumpor* af en alns längd från hälen; 8) *ett par kängor* af smordt läder och ett par lösa sulor; 9) *ett par kängband* af rödt ullgarn.

Härefter angifves hela behöfvet af materialier för regementet, bestående af 1,674 man »Corporaler och Soldater», -50 underofficerare, 20 spel och o profosser, och därtill lägges för krympning 5 alnar kläde på hvarje hundrade alnar. Som rotehållarne i Närke voro skyldiga bestå manskapet ett par byxor och ett par skor till hvarje ny mundering, af drogos härtill erforderliga materialier från det af staten lämnade.

»Och», säges till slut, »som manskapet enligt Kongl. Resolutionen af den 3 Juni 1690 bör anskaffa sig halsdukar, halsduksband, skospännen, söljor och beslag på lifremmen samt därjämte bestå arbetslo Q för Häckarna, så will Kongl. Majit detta i så mätto hafwa förwandlat, ät manskapet deremot bekostar arbetslönen för hela lifmunderingen undantagande ofwannämnda 474 par Byxor» (i Närke).

² Grenadjärerna skulle enligt en regementsorder af 1771 vara »beskiedelige Robuste af godt anseende och med mörka hår och ej under 3 alnar med skon». Ar 1773 på våren anbefalldes: »En ståtlig G-ranadör Under Officer utses vid hvar Gompagn. att formera sina mustager utom de förra på det Herr Grefwen och Generalen må af dem kunna utsöka den han skickeligast finner. I november 1773 omtalas i bref till kompanicheferna, att som det till grenadjärprydnader och »det turkiska spelet» anvisade beloppet icke räcker, dessa ville anmoda officerare och underofficerare »att ännu en gång till denna regementets lyster bewilliga 6 proc. af deras löner».

»ståndare» eller »sultan», fäst vid en öfre knapp. Jackans skört förlängdes till 9 tum och uppknäpptes frackformigt; kragen gjordes hög och snedsknren, och rocken knäpptes fram till midjan. Krage, revärer, ärmuppslag och skörtfoder blefvo röda och knapparna af mässing. Västar och byxor¹ förblefvo hvita; damaskerna återfingo sitt förra utseende, och skor ersatte åter kängorna. Halsduken blef röd, skärpet såsom förut. För officerarne tillkommo epåletter och stönar af blankadt läder räckande till knäet, och i juli 1795 »tillade» regementschefen »i likhet med de flesta lieg:tg-Chefs» underofficerarne epåletter, hvilka han lät inköpa för 20 skilling parat.

Såsom sällskapsdräkt hade officerarne frackar, hvilka 1799 försågos med röda krugar, uppslag och foder liksom på jackorna, samt skor till de svarta eller hvita knäbyxorna med strumpor af samma färg. I mindre tjänstgöring var det officerarne och underofficerarne medgifvet att använda syrtuter med hög, dubbelvikt, s. k. svensk krage, dubbla knapprader och träsar på axlarna. Bestämmelserna om syrtutens längd äro mångfaldiga, men skulle den räcka nedom knäet; skörten kunde fästas upp. Upprepade gånger förbjödos officerarne strängeligen att själfrådigt ändra sina uniformer liksom att begagna civila kläder.

Efter den 1793 anbefallda modellen måste den två år förut erhållna munderingen ändras, och sedermera följde åtskilliga ändringar i smått och stort.

Den släpmandering, som 1794 anbefalldes till anskaffande, skulle enligt kungl. bref af den 28 ang. 1793 utgöras af hatt, liknande lifmunderingens men utan ståndare, jacka, väst och byxor af mörkgrå vadmal, fodrade med mörkgrå väf, revärer och uppveck af mörkgrå vadmal, ljusblå krage och uppslag, »blifvandes för öfrigt faconen efter samma nya Costume, som för Lif Munderingen fastställd är». Halsduk, damasker och skor liknade lifmunderingens, och skärp kunde äfven anläggas, om rotehållarne ville anskaffa sådana.

Efter otaliga förändringar i småsaker kom konungen till den 1797 uttryckta önskan, att de hvita västarna och knäbyxorna voro olämpliga i krig, hvarför i mars 1806 anbefalldes, att de genast skulle afläggas och ersättas med gråa västar och gråa långbyxor af mellanrå färg med en tum bred blå list längs yttre sömmen samt svarta stöfletter, som slutade något nedanför knäet. Tillika skulle på lifmunderingen revärerna borttagas och jackan förses med två jämnlöpande knapprader. Inom regementet befalldes i sammanhang härmed, att vid nytillverkning af släpmanderingsjackor skörten skulle göras något längre än förut. Det var dock icke nog härmed, utan i september befallde konungen från Greifswald, att släpmanderingens jackor skulle göras af samma grå tyg som västar och byxor, och i januari 1807 bestämdes, att hela infanteriet med få undantag när skulle anlägga gra mundering, jacka,

¹ Blå klädesbyxor funnos äfven, men de kasserades 1797 och skulle icke ersättas med nya.

räckande framtill till midjan och med en rad knappar, mörkblå krage, uppslag och uppveck på de 10 tum långa skörten, väst med ärmor, byxor utan list, räckande 9 tum nedom knäet, »echarpe» af kläde, 5 tum bredt med gula och blå ränder, stöfletter af svart kläde, som räckte upp till strax nedom knäet, långa strumpor och skor. Endast plåten framtill på hatten, å hvilken modell för hvarje regemente fastställdes, skulle beteckna de olika regementena. Tillverkningen af denna mundering sattes i gång i augusti 1807 — den förut använda hade året förut blifvit kasserad såsom oduglig — och var afslutad, när regementet på vintern kallades till verksamhet. I december 1809 kasserades denna mundering till största delen och ersattes under loppet af 1810 af en ny, förfärdigad af mörkblått kläde, hufvudsakligen efter 1807 års snitt men med förut brukliga färger på uppslag och dylikt.¹

Den vida, af två spännen sammanhållna slängkappan torde varit föga mera lämplig för kriget än de hvita, åtsittande benkläderna, och därför fäste man sig kanske icke så mycket vid dessa kappors under tiotal af år utslitna tillstånd. I november 1802 kungjorde krigskollegium emellertid konungens befallning, att alla regementen efter hand skulle förses med nya kappor, hvilka »böra brukas åtminstone i 30 Åhr, innan de vid General Munstring få cassetas samt ej brukas oftare än vid möten och conimenderingar men då och alltid noga samt med yttersta uppmärksamhet vårdas». Innan regementet fick nya kappor, hade de väsentligt ändrat utseende. I generalorder, från Eatzeburg, utgifven den 27 febr. 1806, befallde konungen nämligen, att »till manskapets större bekvämlighet och bevarande för köld och elak väderlek komma kapporna hädanefter att göras med ärmor samt en stor fallkrage, som skyler axlarna och räcker nedom armbågen». Denna förändring sattes i verket i början af 1807, och om de nya kapotterna, såsom de kallades, också voro långt ifrån nya, kunde de likväl fylla sin uppgift, när regementet uppkallades i mars 1808. Den gråa färgen på kapotterna bibehölls vid den nyanskaffning, som gjordes efter kriget.

Genom kungl. bref af den 7 juni 1799 hade blifvit bestämdt, att manskapet själfv skulle hålla sig med skjortor, strumpor, skor och lösa sulor mot en ersättning, som i början var ganska ringa.

Underofficerare, trumslagare och profosser erhöilo beklädnadsersättning, för hvilken de själfva skulle anskaffa sin beklädnad, och upptogs beloppet af densamma i 1779 års beklädnadsstat »nu och för framtiden» till 7 rdr specie för enhvar samt dessutom till snören och öfverrockar för trumslagare 2 rdr 32 skill., till lister för prof oss 1 rdr 4 skill. specie. Beklädnaden liknade i hufvudsak manskapets men gjordes vanligen af finare kläde. Officerarne anskaffade själfva sin beklädnad, hvilket utan tvifvel var förenadt med betydlig kostnad under en tid, då oupphörliga ändringar aflöste hvarandra. Nya persedlar eller pryd-

¹ Beklädnadens utseende under ifrågavarande århundrade framgår af bifogade plansch.

som felas på Karlarna, dock ät ingen Karl blifwer slagen under gudstjänsten men wähl efteråt, då thet behöfwes samt utom Kyrkogården.» Bland fel på klädseln anmärkes vidare, att »största delen trycker sina Hattar ned på hufwudet, ifrån hvilket the kunde och måste afhållas med noggran eftersickt».

Dessa påminnelser måtte icke gjort afsedd verkan, ty den 20 mars påföljande år skrifwer samma tjänstgörande major:

»Ehwart jag reser uti Wermeland så finner jag ohyfsade Soldater, så wid Kyrkoparader som uti marknader; Jag är derföre föranlåten ät upprepa mina förra och åtskilliga gånger utgifna Ordres om Soldaternas hyfsande för den orsaks skull, ät jag hädanefter wil wara dett omaket quitt och sedan för min säkerhet wil wara fri från answar och något hädande tital; för den skull utfärdas dessa mina Ordres såsom en gång för alla till efterlefnad i Compagniet: 1:mo förhålles med Kyrkogåendet såsom orderna af d. 2 Nov. 1748 och d. 24 Oct. 1750 innehålla, hwartill anbefalles: 2:do Det Soldaterna skola underwisas och tillhållas ät hafwa sina Mustager rätt fäste och stälde samt sine hår uti en lack på hwar sida inlagde och det öfriga rätt uti hårpiska eller band inbundit, och med hattarne efterses, ät de sitta på hufwudet efter orderna af d. 24 Oct. 1750.» Den, som icke fogar sig härefter, »skall bli rättad med 6 par goda spö, Underofficerarne och Corporalerna skola ej bli förglömda, och Officerarne undskylla sig sjelfwa».

Ar 1770 förklarar sig öfverstelöjtnanten på regementsorderna vid regementsmötets början »icke nöjd med samtliga Compagniers hårpiskor», och några dagar senare anbefaller han: »Orderne om goda Hårpiskors anskafande upprepas nu, på det icke Herr Generalen (regementschefen) må se somliga hafwa läderpiskor, somliga öfversydd med swart groft lärft, somliga till hälften wirade med gammalt swart band och andra hälften alldeles bart, somliga tjocka och somliga smala, samt tägta delen weka som et löst band.» Vid mötets slut tillades på regementsorderna följande stycke: »Under wisitation förmanas Manskabet och i synnerhet Recrtiterne ät på det bästa hyfsa sig och sine Hår, som dagligen bör wara wäl inbundit och omknytes med remmar, på det håret ej af snören och band må skadas, och skall håret sättas i piska, då Soldaten går till Kyrkan eller andra ställen, ther samling är, och skall håret vid öronen ständigt warda uplagt uti papiljotter, hwilka uttagas, då Soldaten går till Kyrkan, och kammars på det sätt, som förr är vist och befalt, och skall Corporaler och vice Corporaler så wäll wid Kyrkoparader som alla andra tillfällen hafwa den strängaste upsickt öfwer manskabets hyfsande samt mera som förr och nu sist befalt är.»¹

¹ »Hårpiskorna skola wara giorda efter det prof, som redan blifwit utgifwit», säges i en kompaniorder, »och "bör giöras af hampa eller hästtagel, tät och med stark trä wirade, ty annars blifwa de weka och of ormeliga af sig.» Sådana bestämmelser förekomma ofta som den 1767 på regementsorder satta af följande lydelse: »Håren klippas efter det sätt, som sergeanten Schiitzer fått befallning wisa, och de underofficerare, som tanka Peruquer, måste dem på lika sätt höfsa. >

som felas på Karlarna, dock ät ingen Karl blifwer slagen under gi tjänsten men wähl efteråt, då thet behöfwes samt utom Kyrkogård Bland fel på klädseln anmärkes vidare, att »största delen trycker ; Hattar ned på htifwudet, ifrån hvilket the kunde och måste afhå med uoggran eftersickt».

Dessa påminnelser måtte icke gjort afsedd verkan, ty den 20 n påföljande år skrifver samma tjänstgörande major:

»Ehwart jag reser uti Wermeland så finner jag ohyfsade Solda så vid Kyrkoparader som uti marknader; Jag är derföre föränlåter uprepa mina förra och åtskilliga gånger utgifna Ordres om Soldatei hyfsande för den orsaks skull, ät jag hädanefter wil wara dett *ömt* quitt och sedan för min säkerhet wil wara fri från answar och ne hädande tital; för den skull utfärdas dessa mina Ordres såsom en g för alla till efterlefnad i Compagniet: 1:mo förhålles med Kyrkog; det såsom orderna af d. 2 Nov. 1748 och d. 24 Oct. 1750 inneha hwartill anbefalles: 2:do Det Soldaterna skola underwisas och tillhå ät hafwa sina Mustager rätt fäste och stälde samt sine hår uti en] på hwar sida inlagde och det öfriga rätt uti hårpiska eller band bundit, och med hattarne efterses, ät de sitta på hufwudet efter derna af d. 24 Oct. 1750.» Den, som icke fogar sig härefter, »skall rättad med Ö par goda spö, Underofficerarne och Corporalerna skoli bli förglömda, och Officerarne undskylla sig sjelfwa».

Ar 1770 förklarar sig öfverstelöjtnanten på regementsorderna regementsmötets början »icke nöjd med samtliga Compagniers hårpisk och några dagar senare anbefaller han: »Orderne om goda Hårpisl anskaffande upprepas nu, på det icke Herr Generalen (regementsche: må se somliga hafwa läderpiskor, somliga öfversydd med swart g lärft, somliga till hälften wirade med gammalt swart band och an hälften aldeles bart, somliga tjocka och somliga smala, samt ta delen weka som et löst band.» Vid mötets slut tillades på regeme: orderna fö] j ande stycke: »Under wisitation förmanas Manskapet oc synnerhet Recriiterne ät på det bästa hyfsa sig och sine Hår, som d ligen bör wara wäl inbundit och omknytes ined remmar, på det hi ej af snören och band må skadas, och skall håret sättas i piska, Soldaten går till Kyrkan eller andra ställen, ther samling är, och s] håret vid öronen ständigt warda uplagt uti papiljotter, hwilka utta; då Soldaten går till Kyrkan, och kmmas på det sätt, som förr är - och befalt, och skall Corporaler och vice Corporaler så wäll wid Kyi parader som alla andra tillfallen hafwa den strängaste upsickt of manskapets hyfsande samt mera som förr och nu sist befalt är.»¹

¹ »Hårpiskorna skola wara giorda efter det prof, som redan blifwit utgifwit», sä; eu kompaniorder, »och bör giöras af hampa eller hästtagel, tät och med stark trä wi: ty annars blifwa de weka och of ormeliga af sig.» Sådana bestämmelser förekomma ofta den 1767 på regementsorder satta af följande lydelse: »Håren klippas efter det sätt,

Den 3 maj 1774 utgåfvos mycket noggranna bestämmelser om kläd-seln i en regementsorder, ur hvilken följande stycken, som röra håret, må anföras: »Håret kammass slätt öfver hufvudet och dehlas jämt till lackar på sidorna, lika mycket till hvardera, klippes och spetsas uppifrån underåt och upplägges efter den i Regimentet brukliga methode, hwarför hwar afton 2 lockar i papper upplagas på hvardera sidan, den ena öfver den andra. Ingen Karl får klippa sig Toupe, utan håret måste framifrån våga så långt, att det räcker till piskbandet. Piskan bör vara styf och slätt, proportioneradt efter Karlens längd, med en tåfs i ändan af samma färg som dess egna hår, af 3 fingers längd.»¹

Grrenadjärerna anbefalldes upprepade gånger att låta mustascherna växa, och i den senast återgifna ordern yttrades härom: »Grrenadier Moustagierne uppsättas med skäggvax och få ej klippas utan ordres.»

Samtidigt med anläggandet af ny mundering 1793 gåfvos noggranna bestämmelser för frisyren.² Dennas beskaffenhet angifves sålunda: »Håret inpudrat, knutet 2 tum. från hufvudet, Piskan af 14 tums viring med 2 tums långt hår uti ändan, Hårbandet knutet med 2:ne öglor af bandet samt håret klädt med en Lock vid hvardera örat.» För att denna frisyra skulle kunna åstadkommas, anbefalldes chefen för Näs' kompani: »Till förändring af hårpiskorna anskaffar h värj e karl till Compagniemötet Tre och V* aln Svarta breda Parduband, 4 tums långt löshår i likhet med dess eget till en fingers tjocklek, en tunn skinnlapp till storlek af en hand samt ett nystan grof tråd eller segelgarn, stort som ett hönsägg; På hvarje Corporalskap ett hälft pund Lin eller Hampa, till hvilkets anskaffande Corporalerna draga försorg, då de sedan af manskapet få sin ersättning.» Samt vidare: »Hvarje Soldat anskaffar till Compagniemötet en Hakering samt en Blybit af 4 tums längd och 1 tums bredd. Pouder, Pomada samt allt hvad som till Propreteten hörer, må ingen karl till straff görandes w ära förutan.»

Chefen för Alf d als kompani befallde: »Som stångpiskor af 18 tums längd komma på Compagniet att förfärdigas, förser sig hvarje karl med så mycket hår som kan åtgå att sätta i ändan på piskan, hvilket hår bör vara 4 tum långt och det närmsta i likhet med det karlen har på hufvudet. Att manskapet äro försedde med allt hvad till proprieten hörer såsom kam, puder etc. anses för onödigt att påminna utan bör sådant följa af sig sjelf.»

¹ Vid "början af regementsmötet 1776 anbefalldes på regementsorder: »Sådane flåtor, som Herrar Officerare sett den i dag i Högvakten presenterade karlen af Lif Compagniet hafva i håret, har Herr Generalen befält, att hädanefters alt manskapet skall bruka, på det håren fram i hufvudet icke skola fara fram i ansigtet och tillika kunna växa, som till efterrättelse länders.» Dagen därpå uppvisades samme man på fältet »med flåtan i håret och väl choifferad, på det att alle måtte få se och lära den». Skada blott, att karlen icke kan framställas för oss.

² I juni 1792 hade på regementsorder blifvit anbefalldt, att »mättet på örlockarna blir ät biljet sitter under örsnibben och håret inunder afklippes under örat en god tum, stångpiskan på Soldaterna viras 4 tum, håret nedanför 2 tum tvärt afklipt, bandet får ej knytas utan fästas». Och fem dagar senare tillägges: »Manskapet tillsäges att tills vidare varken af skära örlockar eller bakliår.»

För frisyrens anbringande utfärdades äfven noggranna bestämmelser, och utbildade man särskilda frisörer, hvilkas arbete ingalunda var lätt, särskildt när någon parad förestod, ty »så snart soldaten är klädd i full mondering bör lian vara väl kammad, proper och snygg», säges det vidare i nyss åberopade regementsorder. »Håren kammade, flätade och pudrade enligt de föregående ordres. För underofficerarne: Hatten väl putsad, något nedtryckt öfver högra ögonbrynet» o. s. v. Vid mindre exercis och särskildt vid morgonexercis tilläts soldaten uppträda opudrad. I arbete på landet skulle soldaten bruka bondekläder, »men däremot när han är i sin mondering på det högsta snygg och ren». Älven då soldaten uppträdde utan mundering, skulle han emellertid »kafva sitt hår knutet och Piskan väl isatt samt örnhåren flätade med isatt bly, dock opudrat».

I december 1798 fann chefen för Xäs' kompani sig föranlåten att gifva en påminnelse om förut utfärdade order rörande klädseln. »Ingen Soldat får», säger han, »wisa sig hvarken vid Kyrkan eller annorstädes utan att wara klädd i full mondering med rent gehäng och undergevär, Håret väl kammad och flätadt, piskan ibunden 2 tum från hufvudet, 14 tums viring, 2 tums hår nedanföre, som bör vara likt Soldatens till färgen». Hemma på landet, då han gick i bondekläder, skulle håret alltid vara kammadt och flätadt men löspiskan ej isatt. Fel mot dessa föreskrifter skulle af närmaste befälhafvare genast afstraffas med 12 prygel. Trots dessa stränga bestämmelser finner regementschefen ofta anledning att göra anmärkning mot soldaternas kamning.¹

Den uppfinningsrike konungen fann snart på en ny »frisure», och i maj 1801 kungjordes inom regementet en generalorder af innehåll, att »Kongl. Maj:ts Xådiga Wilja och Befallning är, att alla Corporaler och Soldater af dess Infanterie samt alla Constaplar och Artillerister skola anlägga Moustacher. Moustachen får ej gå längre än endast jämt med öfre läppen». På grund häraf befalldes rekryterna följande år att »låta växa siua moustaclier». Då hade emellertid en ny tanke blifvit född, och i september 1802 lät konungen anbefalla, att allt manskap genast skulle anlägga »så kallade Pollisons, hvilka sträcka sig ifrån öfra delen af örat långs käkbenet och gå under Halsduken så långt fram, att de komma i lika höjd med yttre ögonvrån; bredden blifver en knapp tum öfver och 1¹/₂ tum neder till halsduken». I sammanhang härmed skulle äfven anläggas »sidoflätor, omlindade med ett slätt bly af ¹/₃ tums höjd, och tager det sin början vid örsnibben; nedanförl blyet blir en en tum hög hårtofs». I samma regementsorder, som bragte denna föreskrift till kännedom, anbefalldes kompanicheferna att »genast anbefalla och efterse, att manskapet anlägger Pollisons, så

¹ I åtskilliga regementsorder erinras soldaterna om, att de vid hälsning i »niondering» på officerare icke skola aftaga hatten. I en order af 1797 hotas «den soldat, som på landet möter en officer och icke gör halt och front och rättar sig», med 25 prygel, som skulle anbefallas af kompanichefen.

beskaffade, som ofvan anfördt är, samt tillika att hårtofsarna på flätorna afklippas efter den fastställda längden.

Slutligen den 26 juni 1805 befallde konungen, »att till den både indelta och värfvade Arméns större bekvämlighet hårflätorna bortklippas och håret rundklippes på manskapet», hvarjämte officerarne tillåtos »att afklippa eller bibehålla hårpiskorna». Med anledning häraf anbefalldes genom regementsorder af den 16 aug., »att till likhets vinnande äfven de Officerare i Regimentet, som ännu hafva sina hårpiskor i behåll, dem afklippa jämte det öfriga håret, i likhet med hvad för manskapet blifvit förordnad.»

Hårpiskan hade lefvat ut sin tid; för revolutionens århundrade passade den icke.

Beväpning. Fanor.

Kegeinentet var vid detta tidsskedes början väpnadt med »musköter» med bajonett,^x hvilka i 1737 års generalmönsterrullor upptagas såsom till största delen »gamla, någorlunda passablas. Sedermera utbyttes de småningom mot andra, och i midten af århundradet funnos gevär af 1715, 1725 och 1731 års modeller, hvartill sedermera kommo 1747, 1762 och 1775 års, försedda med järnladdstock. I hufvudsak voro alla dessa modeller hvarandra ganska lika, och liksom andra persedlar befunno sig gevären vid midten af århundradet i dåligt skick. Vid generalmönstringen 1785 anfördes, att geväret var »till största delen utnött och af för tunna Pipor; jämte flera andra felaktigheter osäkert till nyttjande, så att till Målskjutningen några säkra Grjevär måst utsökas», hvarjämte framhölls, att då regimentet enligt bestämmelserna om gevärsunderhållet af 1730 och 1733 innehafvt gevären under föreskrifna nio år och dessutom ytterligare två år, skäl icke syntes förefinnas att underkasta dem någon större upplagning. Ar 1787 bekom regimentet också nya gevär, samtidigt med att gevärsunderhållet öfvertogs af kompanicheferna på passevolans. De nya gevären synas dock icke varit mycket bättre än de gamla, ty i ett bref af den 22 mars 1793 yttrar öfverstelöjtnant Rayalin till regementschefen, att gevären befinna sig i så dåligt skick, och äro af så många olika modeller, att »Exercitien aldrig kan fullständigt med dem vinnas», och att »med dem wi nu hafwa kan man ej låta Regimentet marchera i fält». I början af 1801 fick regimentet utbyta »sina gamla och bristfälliga gewär» mot •»Upp Reparerade Mousquetter». Äfven dessa innehade regimentet icke länge, ty när det 1806 skickades i fält, var det försedt med nya gevär af 1799 års modell. Passevolansaftalet omgjordes 1807, och beräknades

¹ Pikar funnos emellertid kvar ända in på 1730-talet, och öfningar med dem förekommo äfven.

härefter 30 års brukningstid på gevären med någon förkortning för den tid, de kunde komma att användas i garnisonstjänst.

Underofficerarne voro intill 1794 väpnade med korta pikar, kallade »kurtsgevär», hvilka nämnda år utbyttes mot gevär, hvarmed följde »bandtlerstaska». Underofficerare och manskap hade dessutom värjor, hvilka efter 1700-talets rindt ersattes af huggare. Dessa senare anades 1806 men behöllos för underofficerarne, för hvilka gevär då icke längre funnos.

Till manskapets remtyg och utredning hörde den stora »bandtlers-taskan» af smordt läder, inuti försedd med ett »patronkök» af förtent järnbleck, hvilken uppbars af en öfver vänstra axeln lagd bred »bandtler-rem» af gult. sämskadt läder. Af samma material gjordes af ven »värjehängf(c), som bars kring lifvet. Vid midten af 1700-talet utbyttes de gula¹ remtygten mot hvitlimmade. Ombytespersedlar, snygghetspersedlar och bröd för tre eller fyra dagar fördes i en kalfskinns-ränsel, som medelst en smal rem bars öfver högra axeln, och vid hvilken kopparflaskan fästes. Då huggare 1806 bortlades, ändrades de breda gehängen till ränselremmar, och samtidigt härmed fastställdes nya modeller å ränsel och patronkök. Till gevärspersedlarna hörde förutom gevärssrem kruthorn, smörjhorn och fänghålsknippe, hvilka fördes i den alldeles onödigt stora bandtlerstaskan, bakpå hvilken en bajonettbalja var fäst.

Utredningspersedlarna, som bekommits 1791, 1807 och 1808, upp-tagas i 1808 års »förslag» såsom till en tredjedel brukbara, en tredjedel reparabla och en tredjedel odugliga.

I stället för de förut använda korta pikarna, »kurtsgevären», er-höllö officerarne 1794 gevär, hvilka de medelst gemensam beställning köpte från kronans förråd, och hvilka betingade anläggandet af bant-lär, af mindre slag än manskapets. Såväl gevär som bantlär aflades dock redan i slutet af 1799, hvarefter officerarne endast begagnade värja, i svart läderbalja buren vid ett lifgehång. Officerarne vid grenadjäreerna hade dock gevär ända till 1806.

Under de långvariga krigen, hade regementets fanor dels förlorats, dels förbrukats, och för att ersätta dem uppgjorde regementschefen i oktober 1718 med trofé målaren Wijkman kontrakt om förfärdigande af tio nya fanor för regementet. Genom mellankomna hinder blefvo dessa färdiga först på våren 1731.¹ Dessa fanor voro förfärdigade enligt 1686 års modell, liifanan vit med riksvapnet och ett litet landskaps-vapen i hörnet, kompanifanorna karmosinröda med Närkes landskaps-vapen, två i kors lagda förgyllda skäktor mellan fyra hvita rosor, allt omgifvet af två rika lagerkvistar i grönt taft med blad och gula bär.²

¹ Und. "betänkande af kommitterade för ----- arméens fanor och standar, sid. 14; Cederström sid. 184.

² Två sådana fanor finnas i lifrustkammaren (n:r 470 och 476), två i artillerimuseet i Stockholm.

Dessa fanor ersattes 1766 af sex nya fanor, liffaiaai lik den föregående, kompanifanorna diagonalt delade i två karmosinröda och två hvita fält, i midten försedda med Närkes landskapsvapen under en öppen krona. Vapensköldens infattning utfördes här liksom de palmkvistar, som bildade dess undre del, i plattsöm; sköldens fält var af siden och vapenbilden utförd i schattersöm.¹

Fanorna förvarades i kyrkorna, lifkompaniets i Askers, öfverste-löjtnantens i Sunne, majorens i Viby, Örebro i Örebro, Kristinehamns och Karlstads i vederbörlig stads, Jössehärads i Arvika, Alfdals i Ekshärads, Näs' i Bro och Nordmarks i Långseruds. När fanornas aital minskades, tilldelades de endast vissa kompanier.

Tross och ofri g utredning.

Trossen befann sig under början af frihetstiden i ett mycket oordnad/t skick, och torde felande fordon vid behof blifvit ersatta med livad man kunde anskaffa i orterna. I förslagen upptagas i allmänhet för hvarje kompani en brödvagn, en tältvagn eller reservvagn och en ammunitionsvagn, de båda förra fyrspända, den sistnämnda tvåspänd. Officerarne fingo själfva svara för sina persedlars fortskaffande antingen på vagnar eller på packhästar, hvarvid dock hästar till visst antal lämnades af kronan. Först genom det på 1774 års fältförvaltningsreglemente grundade reglementet af 1776 rörande tross och utredning bragtes ordning i hithörande förhållanden. Vid en regements- eller bataljonsstab fördes enligt detta reglemente en trespänd fältkiste-vagn (innehöll äfven sjukvårdsmateriel) och tre packhästar, afsedda att bära tält m. m., vid ett kompani en tvåspänd ammunitionsvagn, en brödvagn och en kompanivagn, båda fyrspända, samt fyra, vid ett till mera än 150 man uppgående kompani fem, packhästar. Tillverkningen af de nya vagnarna besörjdes af kompanicheferna, och bestämdes prisen på dem till 25 rdr specie för en ammunitionsvagn med fyra lösa lådor, 27 rdr 37 skill. 4 runst. för en bröd- eller kompauivagu med spring- och förvågar. Genom bestämmelse af 1796 utbyttes packhästarnas packsadlar mot kärror, och 1797 fingo regementets kompanichefer i uppdrag att anskaffa två dylika kärror för hvarje kompani, förfärdigade i öfverensstämmelse med öfversänd ritning. Af trossdrängar fick hvarje stab tre, hvarje kompani fem och regementsstaben lika många i reserv. Härtill kom officerarnes tross med dess bestämda antal hästar.²

¹ Tjnd. betänkande o. s. v. sid. 18: Cederström sid. 187. Ea sidan fana finnes i artilerimuseet, tre i Lifregementets till fot förråd. Båda de nämnda kompanifanorna äro afbildade på "bifogade plansch.

² I generalmönsterrullorna från denna tid upptagas för de högre officerarna två. för de lägre en trossdräng för hvarje.

Trossen minskades betydligt enligt 1807 års trossplan, så att den för en bataljon på fyra kompanier icke räknade mera än en trespänd armmunitionsvagn,¹ två trespända proviantvagnar (med torröföda för två dagar), en trespänd tältvagn, en packkärra för staben, en för medicinalier, en för jägarne och en för hvarje kompani, hvartill kom en reservhäst, som reds af den korpral, som hade inseendet öfver trossen. Officerarnes hela packning skulle föras på de reglementerade vagnarna och en soldat ("eller till trosskusk uttagen soldat) af delas att köra hvarje fördo:-

Bland **utredningspersedlarna**, till hvilka hörde kokkittlar, verktyg **£01 gräfning -... intog** tälten en framstående plats. Dessom voro un-**Ktalet fyrkantiga neb** af buldan samt rymde sex eller åtta man *;.....: ::i: ~: are. Dessutom funno s sårskilda runda gevärstält, :"- **1754 Breskrefs** zörsta gängen, att officerarna själfva skulle anskaffa **it sig tält** efter modell, som ändrades 1768. Dessa tält voro något -: iTe ii:: manskapets, dubbla, med två stänger och takås och i huf-vndsak liknande de officerstält, som användes under hela det följande århundradet.³ De äldre tälten, som alltid skulle medföras på trossen, ersattes 1806 af runda tält af ännu bruklig modell, afsedda för 25 man. För dessa tält fanns plats på bataljonens tältvagn, men de skulle i regeln icke medföras i krig. * Ar 1808 var regementet försedt med dylika tält.

Tross- och utredningspersedlar lämnades och underhöllas af kronan, dock torde underhållet i allmänhet öfvertagits af kompanicheferna på passevolans, hvilket framgår däraf, att hvarje ny kompanichef mottog nämnda persedlar af sin företrädare och ansvarade för deras »goda stånd».

Förrådsbyggnader.

I bref af den 5 dec. 1682 bestämde Karl XI, att ^Soldaten, när han utom sine commenderingar oförhindrad är, städse skal vara förpliktigad och wederrodo gå sina wärdar med arbete tillhanda, så bör han på arbetet sin Wallmars Klädning bruka, emedan han ej oftare än på generalmönstringar och möten må bruka sine Liveris Kläder, och deremellan. må wärdarne. om dem så godt synes, samma Klädning förwara, till dess hon åter igen i sådant tillfälle brukas skal, på det

¹ Medförde 20 patroner för hvarje man utom för jägarne, hvilkas patroner fördes i en på deras kärra ställd kista. En på samma sätt lastad armmunitionsvagn ingick för hvarje bataljon i brigadens artilleriförband.

² Underdånigt betänkande ansående ordnandet af härens trängväsende af 1877, sid. 14; Sveriges krig 1808 och 1809, I, sid. 211.

³ Påminnelse gafs upprepade gånger de officerare, som icke ägde tält, att anskaffa dylika, »och giäller här wid ingen ursäckt;», yttras i flera regementsorder.

⁴ Fredenberg, sid. 191.

Värmlands regementes historia.

Kneckten icke måtte henne i oträngdt måle draga och förnöta eller eljest af oacksamhet fördärfva». Släpkläderna synas sålunda från det ständiga knektehållets första tid hafva öfverlåtits till soldatens egen vård och lifmunderingen till rotehallarnes. Som icke något särskildt förvaringsställe ännu förefanns, så bestämdes 1684, att »en stark trå skulle dragas genom Räcken och Byxorna och sättja på ändarne antingen Edert (regementschefens) eller Capitainernas signet», allt i tydlig afsikt att hindra munderingens användande under tiden mellan regementsmötena eller annan särskild tjänstgöring. Visitation på munderingen förrättades af officerarne på olika tider under året, hvarvi de hade att förvissa sig om, att »Liveriet wäl förwaras, så ät det icke af mal eller ohyra blir förskämt».¹

Detta förvaringssätt synes dock hafva lämnat åtskilligt öfrigt att önska, hvarför nya bestämmelser snart gäfvos.² Lifmunderingen skulle enligt dessa förvaras i en därtill inrättad rotekista, som skulle förblifva i underhållsrotens vård och ansvar. Kistan skulle anskaffas och underhållas af roten. Den skulle göras väl tät, vara ställd på V² alns höga fötter från golvet, för att hindra råttor göra skada därå, samt förvaras i droppfritt rum. I rotekistan skulle lifmunderingen nedläggas efter soldatens hemkomst till roten, och sedan den blifvit väl rengjord, hvarvid de olika persedlarna fortfarande skulle genomdragas med tråden. Visitation skulle verkställas såväl af officerarne som af afdelnings- och korpralskapsbefälhafvarne. En af den förstnämnda upprättad förteckning på de persedlar, som tillhörde lifmunderingen, skulle förvaras i rotekistan till efterrättelse för rotehallaren. Detta förvaringssätt för lifmunderingen användes vid regementet med få och korta afbrott ända in i våra dagar.

Som soldaterna under marschen till och från möten och mönstringar alltid skulle begagna sina släpkläder, så tillkom det rotehallarne att på egen bekostnad forsla och återtransportera lifmunderingarna till och från samlingsplatserna, hvarvid rotekistorna skulle medföras, på det persedlarna icke måtte skadas under vägen. Att detta åliggande skulle vara ganska betungande för rotehallarne, är gifvet. För att i någon mån bereda lättnad härutinnan förordnades, att fyra rotar skulle förena sig för transporten af en kista, hvarför hvar fjärde kista skulle göras så stor, att »4 soldaters livréer med karpuser, gehäng, skor, strumpor, handskar och knäremmar däri kunde förvaras». Dessa kistor hade kupiga och med skinn öfverdragna lock.

Yid transporterarna tillgick så, att marschruterna, uppgjorda af chefsämbetet, utlämnades till kungl. maj:ts befallningshafvande i och för kungörelse i länets kyrkor. Rotehallarne erhöilo härigenom kändedom om, när de skulle infinna sig vid trossbodarna — kompaniernas

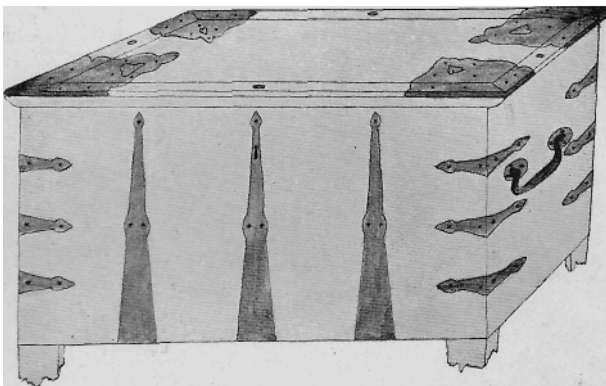
¹ Galim-Persgon, I sid. 178 och 432.

² Dessa bestämmelser, af 1694 och följande år. förnyades genom kungl. bref af den 23 mars 1786.

vanliga samlings- och upplösningsplatser — för att antingen aflämna lifmunderingarna eller ock, om soldaterna återkommo från kommandering, afhämta och åter nedlägga dem i rotekistorna. Vid längre kommanderingar verkställdes transporterna från trossbodarna till kommanderingsplatsen på kronans bekostnad. Vid fortskaffning af kompaniernas tross öfvergick man snart till den vanan .att, på samma gång som länsstyrelsen expedierade marschruten för vederbörande kompaniers afgang till mötesplatsen, anmodades kronobetjäningen att uppåbåda nödigt antal hästar, och ägde kronofogdarne sedermera bereda sig ersättning för denna utgift genom utdebitering, då uppörd af kronans räntor och medel erlades.

Fordon, tross- och utredningspersedlar förvarades intill slutet af 1770-talet vid kompanichefernas boställen. År 1770 utkom en kungl. förordning om trossbodars byggande, och på grund häraf utsagos af kompanicheferna byggnadsplatser härför. Som denna förordning senare

på året upphäfdes, blef detta ärende hvilande intill december 1775, då ett nytt kungl. bref anbefalldes uppbyggande af trossbodarna i enlighet med förut därom lämnade bestämmelser. Al It virke och materialier skulle bestå af rotehållarne och genom

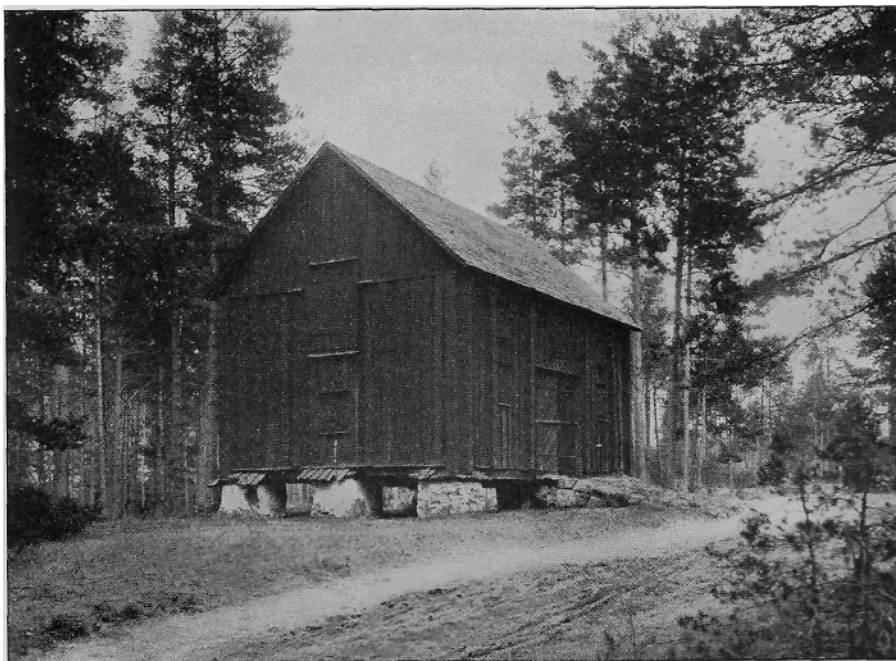
deras försorg framföras till *Rotekista från Värmland, Gillbergs härad.*
(Längd 100, bredd 80, höjd 70 cm.)

byggnadsplatserna, men kompaniets soldater ålåg det att bygga och täcka boden. Likaledes skulle soldaterna vid behof förrätta reparationsarbeten på trossboden, hvarvid rotehållarne äfven skulle tillhandahålla erforderliga materialier, allt under uppsikt af kompanichefen, som efter arbetets fullbordande i sin närvaro skulle låta besiktiga boden af kronofogden, två nämndemän och två ombud för rotehållarne. Det kungliga brefvet åtföljdes af en ritning, hvarjämte en del föreskrifter lämnades; hvilka gifva en ganska tydlig föreställning om en trossbods utseende.

»Boden skall byggas upphöjd på stolpar med ofvanpå lagda syllar, hvars flatsida nedvänd sträcker sig ett stycke utom stolpen och mot densamma formerar spitsig vinkel, så att råttor ej kunna komma upp i boden, till hvilken ända jämväl vid ingången till boden, en lös trappa bör nyttjas. Boden skall förses med 2:ne bottnar, den ena till vagnar- nes och deras anspansns förvarande, så rymlig att 3:ne stycken rust-

vagnar kunna där stå, ocli på öfra botten de öfriga Tråsspersedlar förvaras. Dörren blifver så stor, att en stor rustvagn. dock utan hjul, kan gå därigenom, och midt ofvanföre i öfra afdelningen göres af ven en stor öppning med skottlucka före, samt i bägge rummen på de öfriga trenne sidor smärre gluggar med skottluckor, på det persedlarne måga kunna behörigen wädras.» Därefter följer ett fullständigt materialförslag. Ar 1779 lämnades tillstånd att med afvikelse från ritningarna uppföra sådana droppfria tak, som vore lämpligast efter hvarje orts läge.

På grund af först nämnda bestämmelse framfördes under vintern 1776—1777 timmer och mafcerialier för byggandet af trossbodar vid

Trossboden i Kristinehamn (fortfarande bibehållen).

Närkes och Värmlands regemente. De soldater, som bäst kände timra och snickra, fingo befallning att hålla sig färdiga att gripa sig an med arbetet, så snart timret var framfördt. På detta sätt blefvo regementets samtliga tio trossbodar färdiga under loppet af året 1777. De voro alla förlagda vid eller i närheten af kompanichefernas boställen. Att kompanicheferna hade inseendet öfver arbetet, framgår bland annat af följande ord, inbrända i en stock i Alf dals kompanis trossbod: »I. F. von Wachenfeldt bygt denna Tråsbod år 1777.» Wachenfeldt var vid denna tid chef för Älfdals kompani.

Så snart trossbodarna blifvit färdiga, fingo de till förvar mottaga icke endast kompaniernas trossersedlar,¹ fordon och ammunition utan äfven de hittills i rotekistorna förvarade lifniunderingarna. Gevär och remtygsersedlar stannade däremot allt fortfarande i soldaternas vård. Ammunitionen synes förut, åtminstone för värmlandskompanierna, hafva förvarats i Karlstads tyghus, om hvilket man dock icke äger vidare kännedom.

¹ Vid Nordmarks kompanis aflämnande till ny kompanichef 1777 innehöll trossboden följande trossersedlar: Krutsäckar af läder 2, underofficerstält 2, soldattält, brukade, nya, 8 man om tältet, 23, gevärstält., nya, 2, kokkittlar af koppar 16, dricksflaskor för soldater 153, d:o för trumslagare och pipare 3, d:o för trossdrängar 5, remmar till d:o 180, större huggyxor med skaft 4, skyfflar med skaft 8, sleijer med skaft 2, brödsäckar 23, packsadlar 2, packstreck 8, förselar med putor 4, hinterselar utan ridkyston 4, med d:o 2, selsträngar (med reserver) 30, hufvudlager med munstycken 10, heltyglar 4, tömmar 3, griminor af läder med skaft 15, takhjolar 15, tornistrar 15, skrapor 5, stäfborstar 5, putssaxar 2, sylvaskor med tillhörigheter 5, hästskor gängar 30, hästkosöm, 24 på gängen, 45, bräddar, 24 på gängen, 15, bultborr af större sort 1, af mindre sort 1, 3 tums furuspik 50, 2 tums spik 50, dubbla tännlickar 100.

Nyckeln till rotekistan, sid. 163.

Ofningar och tjänstgöring.

Med Karl XILs afträdande från skådeplatsen var kriget ingalunda afslutadt. Visserligen inträdde snart fred på tyska sidan och tynade kriget af på den. danska för att i juni 1720 alldeles upphöra, men med Ryssland pågingo underhandlingarna alltjämt, och under tiden härjade och brände ryssarne utefter Sveriges hela Östersjökust. Under sommaren 1720 var en liten armé sammandragen i Uppland, och 1721 kallades en något större tillsammans, i hvilken Närkes och Värmlands regemente äfven fick ingå.

Värmlandskompanierna bröto upp i slutet af mars sistnämnda år, och närkeskompanierna stötte till under vägen. Marschen gick öfver Örebro och Uppsala till Elfkarleby, där regementet nästan fulltaligt, med undantag endast af under vägen efterlämnade sjuka, inträffade i slutet af april. Någon krigisk verksamhet fick regementet emellertid icke utöfva, och efter afslutandet af freden i Nystad återvände det i oktober till hemorten.

Enligt Karl XI:s förordning »angående Milicens Exercerande-) af år 1680, skulle kompanimöten hållas åtminstone en gång i månaden och regementena i deras helhet sammandragas en gång om året, under minst 14 dagar. Denna tid hade redan under nämnda konungs lifstid här och livar undergått minskning, och Linder början af frihetstiden nedsattes tiden för regementsmötet ytterligare till 10 dagar — det kunde äfven hållas bataljonsvis —, hvartill kommo tre kompanirnötert om 2 dagar, af hvilka möten dock ett snart indrogs, mot det att hvarje soldat, som icke under året varit kommenderad minst två månader, till generalförrådskassan erlade en daler silfvermynt (kallad mötesdaler, se sid. 120). Så länge riksdag pågick — och riksdagarna voro långvariga under frihetstiden — fingo trupper icke sammandragas eller möten hållas enligt bestämmelse i 1723 års riksdagsordning.¹

Under frihetstidens båda första årtionden gjordes synbarligen icke mycket för att höja arméns krigsditlighet, hvartill rikets betryckta

¹ Den 7 juli 175G skref regementschefen till chefen för Xordraarks kompani: »Jag har liar i närheten funnit en Corporal, som sammandragit några recriiter att exercera, hvilket gifwit mig anledning erhindra, det under påstående Riksdag intet manskap bör sammandragas till exercis.»

läge i första hand var orsak, och hvartill den senare till lif väckta föreställningen om svenskarnes öofvervinnerlighet i sin mån bidrog. Urkunderna hafva icke heller mycket att förmåla om öfningar från denna tid. Kompanimöten höllos vanligen fyra dagar på våren och, när regementsmöte icke förekom, äfven på hösten. Regementsmöte ägde till en början rum endast de år, då generalmönstring skulle anställas, senare något oftare.

Så omtalas ett regementsmöte 1725, hvilket möte började den 9 aug. och pågick tio dagar före generalmönstringen. Vid det regementsmöte. som i augusti 1728 för värmlandskompanierna hölls i Karlstad, bestämdes bland annat: »Tappto slås kl. 8 och Reveille i dagningen; kl. V² 6 Förgaddring, som begynner med appel wid phanvagten och wid Chefernas kvarter och sedan gå de rundt om kvarteren der deras Comp:r ligga som sedan sambias för sine Comp. Conimendeurers dörrar. Effter hållet Corum begynner Exerceringen Compagnievis neml. uti Handgrepen så Corporals som Rote och Ledewis, sedan uti Evolutionerne allt effter Stenbockens bok och måste Recriiterne af ducktige Underofficerare och Corporaler wäll undervisas och Exerceras.» Rörande skjutöfningarna yttrades, dels att »Chargeringen skall skie effter högt-sal. Kon. Carl XII:s Reglemente givet i Smårgonil», dels att »effter Förgaddring som skier kl. ¹/_a 6 drager Compagnierna sig uth utan phanor och piquar till Exercering och kunna de då taga sina Skiuttaflor med sig dem i en linea att plantera bakom Regimentet, med en Tårfwall giord bakom Taflan, emedan som för Wallbarn och Creatur som gå i skogen är fahrligt, enär the derpå skiuta skola som skall skie om Tisdagen och måste Fändrik Wallmén tillsäga Sandbäcks åbor att den dagen hafwa sine creatur på andra ställen wacktade.»

Den 12 sept. 1732 samlades värmlandskompanierna till regementsmöte i Karlstad, där de inkvarterades. På regementsorderna anbefalldes »Herrar Chefs och officerarne» tillhålla »sina underhafwande ät fara fredsamt med sina wärdar, ingen någon oförrätt tillskynda, samt w al achta Elden, så ät icke i ringaste måtto något Klagomål må förorsakas, hwilket nu en gång för alla warder strängeligen befalt». På gatan var det »bussarne» förbjudet att röka tobak »wid 6 par spö med den der med beträdes». Följande dag uppslogs tält på »fältet», och sedan exercerades därstädes med pikar och med musköter, i kompani och i bataljon, hvarjämte officerarne särskildt öfvades i handgrepp. Den 16 kom generalmönsterherren, och var hos honom kommenderad en vakt af 3 officerare, 5 underofficerare, 2 trumslagare och 150 man förutom 4 underofficerare att i två aflösningar posta utanför hans dörr. Samma dag fick regimentet nya fanor. Följande dagar paraderades och exercerades för generalmönsterherren, och den 19 ägde generalmönstringen rum. Dagen därefter paraderades och exercerades ånyo, »och på slutet gafs 2:ne General Salvor». Den 21 sköt man »på taflan», hvarvid af 122 man vid Näs kompani 49 »intet träffat taflan». Afståndet tippgifves

icke. Dagen därpå drog man åter till hembygden. Nästa regementsmöte ägde rum år 1735 vid Mosas gästgivaregård för närkes-, i Karlstad för värmlandskompanierna, med samling den 2 och upplösning den 12 juni. Afven året därpå ägde regementsmöte rum, denna gång under 18 dagar, i september, vid Mosas och i Karlstad. Följande år, 1737, sammandrogos regementets båda delar åter till regementsmöte, i augusti, hvarvid de äfven undergingo generalmönstring.

Sex kompanier af regementet nämligen de tre från Närke jämte Kristinehamns, Karlstads och Näs sändes på hösten 1739 öfver till Finland och fingo där deltaga i det krig, som utbröt i juli 1741. Först på hösten 1742 kommo spillrorna af de under tiden hemifrån förstärkta kompanierna tillbaka till hemlandet. Af den hemmavarande styrkan sändes under loppet af år 1741 300 man med befäl,¹ ordnade på två kompanier under befäl af major Didron, till Göteborg, där de fingo kvarstanna till september 1743.

Regementet hade knappast hunnit ordna sig efter kriget, förr än det under året 1743 kallades till en ganska besvärlig verksamhet i hemlandet. Där rådde nu den största jäsning och förbittring. Kriget med Ryssland pågick ännu, och när ryska flottan på våren fick öfvertaget, måste svenska regeringen vara betänkt på att skydda kusttrakterna. Harmen öfver krigets uppkomst och ledning, tronföljarefrågan och de upproriska rörelser, hvilka spordes här och hvar i bygderna, voro i förening med den allmänna kraftlösheten orsaker nog till bekymmer.

Den 24 april mottogs befallning, att 988 man korpraler och öfrigt manskap med erforderligt befäl skulle uppbyta och marschera till Elfkarleby, nära Gäfle. Den 5 maj samlades för detta ändamål vid Glanshammar, nära Örebro, lif-, majorens, Örebro, Karlstads, Kristinehamns och Näs kompanier. Öfver Kolbäck, Läby och Uppsala gick marschen, och den 23 inträffade bataljonen i Elfkarleby, hvarifrån den efter två dagar fortsatte till Gäfle, där den trädde under befäl af öfverstelöjtnanten vid Jönköpings regemente Lillje.² Truppen inkvarterades i staden och sysselsattes med vaktgöring, arbete på fästet Fredriksskans och exercis.

Omsider lyckades svenska regeringen eller, rättare sagdt, ständerna genom att antaga kejsarinnans tronkandidat, sedermera konung Adolf Fredrik, på drägliga villkor få fred med Byssland, men nu hotade danska regeringen kräfva hämnd för det, att danska kronprinsen icke kallats att hestiga tronen. Bland de trupper, som utsagos att afvärja stormen söderifrån, var äfven Närkes och Värmlands regemente, och den 18 aug. lämnade det Gäfle för att tåga söderut.

¹ Denna styrka, var uttagen med 150 man ur överstelöjtnantens, 150 ur Älfalds, 43 ur Jössehärad och 109 ur Nordmarks kompani samt fördes af cheferna för Älfalds och Nordmarks kompanier.

² I trakten af Gäfle synas för öfrigt varit sammandragna Upplands, Hälsinge, Västmanlands och Jämtlands regementen jämte artilleri under generalmajor Zanders befäl.

Den 25 nåddes kufvud.stad.en; följande dagen paraderade regementet för konungen och marscherade därpå till Fittja. Den 2 sept. nåddes Nyköping, den 7 Norrköping, den 21 Vernamo, den 26 Markaryd och den 2 okt. Torrlösa (i Onsjö härad af Malmöhus län). Regementet, som nu synes hafva varit fördt af öfverstelöjtnant Strömfelt, antagligen vid Jönköpings regemente, förlades i kantoneringskvarter kring Annelöf, i närheten af Landskrona, med en kommendering af 25 man i Helsingborg. Tiden användes till arbete på fästningen, exercis kompanivis två gånger i veckan och gudstjänst. Klagomål öfver fylleri och slagsmål med bönderna hörde till ordningen för dagen.

På nyåret 1744 träffade svenska regeringen ändtligen uppgörelse med den danska, ocli i början af mars fick regementet anträda marschen hemåt. Denna gick öfver Engelholm, Halmstad och Sköfde¹ till Örebro, där det upplöstes den 4 april. Näs kompani fick dock från Halmstad fortsätta till Åmål och åtskildes där.

De fyra hemmavarande kompanierna hade i september 1743 blifvit sammandragna vid Eda skans, som, ehuru ganska förfallen, sattes i försvarbart skick under ledning af en konduktör vid fortifikationen. Alla vägar från Norge bevakades. I november minskades styrkan till något mera än 100 man af hvarterdera Jössehärads och Nordmarks kompanier och i mars 1744 till 1 officer och 24 man.

Under tiden mellan finska kriget ocli det vanligen så kallade pommerska gjordes icke mycket för att höja armén ur det förfall, hvarom det sorgligt ryktbara fälttåget gifvit vittnesbörd, för att låta den värdigare upptaga kampen i nästa krig. Mötena inskränktes till det minsta möjliga, till ett eller två kompanimöten om »fulla 2 dagar» och till regementsmöte under 10 dagar, som vanligen hölls med närkeskompanierna vid Mosas, värmlandskompanierna i Karlstad, hvarvid manskapet var inkvarteradt hos borgerskapet. Kompanimötet, som nu mera så godt som alltid inskränktes till ett, hölls i maj och regementsmötet eller bataljonsmötet, såsom det ofta kallades, i senare hälften af september. Kompanimötena inställdes endast de år, då riksdag var samlad eller då en större del af regementet var bort kommenderad; regements- eller bataljonsmötena indrogos däremot ofta, så att de före-

¹ I ordena för den 25 mars lieter det: »Reveille slås i morgon efter wanligheten och Förgaddring kl. 12 då Compagnierne marchera hjit att här vid gästgifwarogården formera Bataillon, hwarifrån sedan marcheras till Skiöfde stad och emedan i morgon derstädes skall hållas marknad och kan hända förnämt folk är der så måste manskapet wara wäl höfsade och justerade samt förmanas för att hålla sig nökra och beskedeliga på det inga insolentier må kunna förelöpa. och skulle någon finnas så wanartig att han med fylleri och oskickeligt "wäsende blifwer beträdd skall genast föras i arrest och utan att skonsmähl blifwer med 6 par spö afstraffas. ^ Korpral Lugg vid Örebro kompani blef efter besöket i Sköfde bestraffad med 2 timmar på pälen och förlust af korpralsbefattningen.

komino endast åren 1745, 1746, 1749, 1754 och 1755. Såsom någon ersättning gällde rekrytöfningarna korpralskapsvis och kyrkparaderna, om hvilka senare längre fram skall ordas.

Från april 1751 till september 1753 voro 600 man af regementet på arbetskommendering på Sveaborg, och i oktober sistnämnda år sändes 720 man i samma ändamål till Skåne, hvarifrån de hemkommo före årets utgång. I juli 1757 sändes 600 man, lika uttagna nr alla kompanierna och ordnade på en bataljon, till Pommern. I april följande året sändes 250 man under en kaptens befäl på garnisonsförstärkning till Karlskrona, och många dagar dröjde det icke, förr än en bataljon på tre kompanier och 500 man afgick till Pommern, h var ef ter återstoden skulle hålla sig redo att afgå till Gröteborg, dit den också snart sändes. Äfven denna pommerska bataljon uttogs likformigt ur alla kompanier, hvarefter återstoden, som förenades till två kompanier, i slutet af juni afgick till Göteborg. Det sätt, på hvilket regementet sålunda blifvit söndertrasadt, är ganska betecknande för tidens sed.

Den nyss omnämnda Karlskronakommenderingen torde snart återkommit, hvaremot Göteborgskommenderingen blef ganska långvarig och undan för undan förstärktes eller omsattes med rekryter. På våren 1760 sändes omkring 200 man på dockarbete till Karlskrona, och något senare afsändes 204 man — till största delen antagna under det föregående året — till Pommern att ersätta afgangen vid den där varande hufvuddelen af regementet. En liknande sändning om 315 man afgick äfven påföljande sommar. Regementet hemkom först efter det 1762 ingångna fredsslutet med Preussen.

Året härefter, 1763, ägde kompanimöten rum under 10 dagar, och 1764 var värmlandsbataljonen, d. v. s. alla värmlandskompanierna, samlad i Karlstad under 10 dagar i september. Hela det följande året hölls riksdag, och då hvilade krigsmakten, och som riksdagen var samlad ända till oktober året därpå eller 1766, fortsattes hvilan äfven under detta år.

Den uppfattningen har ganska allmänt gjort sig gällande, att de militära förhållandena och särskildt öfningarna skulle tagit ett betydande steg framåt under Adolf Fredriks regering, men något sådant kan näppeligen märkas, annat än möjligen med afseende på hårpiskornas beskaffenhet och andra småsaker rörande klädseln. Visserligen utgafs mot slutet af konungens regering en knngl. förordning af november 1766 rörande mötestiderna, men i själfva verket ändrades genom denna föga i förut bestående förhållanden.

Enligt nämnda förordning utsträcktes tiden för regementsmötet till 15 dagar, förutom in- och utryckningsdagar, hvartill koin ett kompanimöte om 2 eller 4 dagar, men dessa tider kunde både ökas och minskas, och så snart missväxt eller dyr tid eller någon annan omständighet kunde förebäras såsom anledning, inställdes regementsmötet och stundom äfven kompanimötena. Fortfarande kunde

regementsmötet inställas flera år å rad eller ersättas af bataljonsmöten eller af några dagars förlängning af kompanimötena, så att dessas varaktighet kunde utsträckas ända till 12 dagar. Då kyrkparaderna 1793 inställdes, ökades kompanimötena i stället med 6 dagar, under hvilka manskapet skulle underhålla sig af egna medel (se sid. 188). Svart tredje år hölls i regeln generalmönstring, med hela regementet på en gång eller med närkeskompanierna särskildt och värmlandskompanierna särskildt,¹ men en gång gingo tio år om mellan dessa förrättningar. Några större truppsammandragningar annat än under de tre krig, hvilka inföllo under tiden mellan 1721 och 1805, omtalas icke, men flera gånger var regementet eller delar däraf utkalladt på arbetskommendering, såsom redan blifvit onitaladt och ytterligare skall framhållas.²

Tiden för mötena bestämdes fortfarande af regementschefen. Vanligen höllos kompanimötena i maj, efter såningstiden, och regementsmötet i september, efter skörden, men småningom flyttades det senare till juni, omedelbart efter kompanimötena, och mot slutet af 1700-talet började och slutade mötena år efter år nästan på samma dagar. Kompanierna samlades hvar för sig under kompanimötena på de platser, kompanicheferna bestämde, vanligen vid eller i närheten af trossboden.³ Regementsmötet hölls nu mera vanligen i Kristinehamn, där truppen till en början liksom under föregående tid inkvarterades, hvilket förläggningssätt sedermera utbyttes mot tärtläger. Under kompanimötena anordnades inkvartering, men under de sista åren af 1700-talet användes af ven vid dessa tillfällen tärtläger. Rotehållarne voro fortfarande skyldiga att under mötena förse soldaterna med kost, möjligen med afdrag på deras lön, men om sammandragningen varade iitöfver den föreskrifna tiden, ålåg det kronan att för den sålunda öfverskjutande tiden förse hela personalen med traktamente. Officerarne och underofficerarne fingo själfva skaffa sig kost.⁴

Särskilda öfningar anordnades vanligen för befälet. Så föreskrefs 1767, att »Lieutenanterne samt alla under Ofncerarne af Lif-, Majorens, Örebro- och Christinehamns Compagnier infinna sig hos Herr Generalen⁵ den 26 Juli om aftonen på Akersberg, men under Officerarne i Bjur näst omkring Akersberg, Gewär undfås wid Lifcomp.» samt vidare:

¹ Generalmönstring ägde rum åren 1767, 1777, 1780, 1785, 1788, 1792, 1797, 1802, 1805 samt kassationsmönstring 1775, 1794, 1807 och 1808.

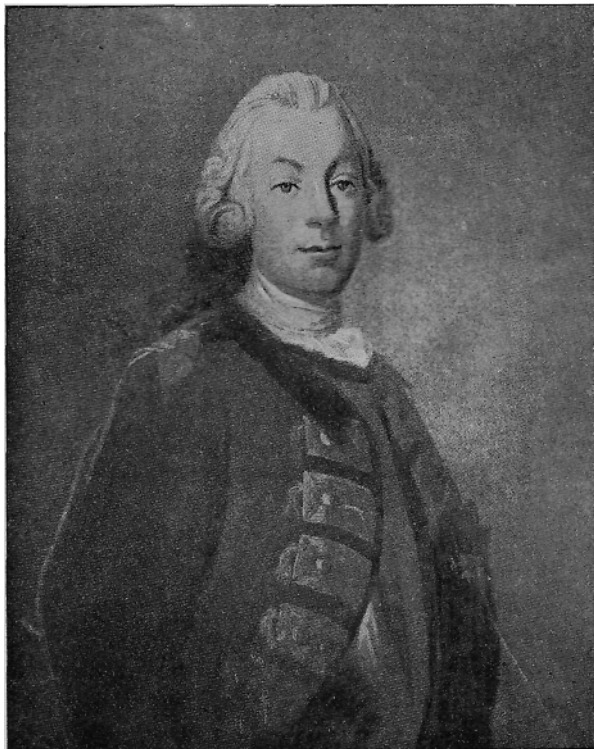
² En ganska besvärlig tjänstgöring medförde de från 1758 utgående kommenderingarna till tullstationerna vid norska gränsen, hvilka kommenderingar till en början utgingo till nio stationer med en korpral och tre man till hvarje. senare till tolf stationer med två man till hvarje. Kommenderingarna medförde fall utrustning och skarp ammunition. Efter 1786 omtalas de icke vidare.

³ Vanligen samlades lifkompaniet vid Lännäs, gästgifvaregård, öfverstelöjtnanteus på Ambergsheden vid Sunne, majorens vid Sanna, Örebro vid Mosas, Alfdals vid Skoga, Karlstads vid Båsterud, Kristinehamns vid Vall, Jössehärads vid Frebohl eller Högvalta, Nordmarks vid Ökne och Näs vid Gösta krog, och fanns vid alla dessa ställen gästgifvaregård.

⁴ Prosterus, sid. 586, Sveriges krig 1808 och 1809 I, sid. 235 m. m.

⁵ Generalmajoren grefve Spens. vid denna tid regementets chef.

»Lieutenanterne samt alla under Officerarne af Öfwerste Lieutnantens, Carlstads, Jösse härads, Elfwedals, Nordmarks och Näs Compagnier infinna sig i Carlstad den 2 Ang. ät exercera, och tages Gewähr med.» I sammanhang med anordningarna för kompanimötena hade samma år blifvit nttaladt på regementsorder, att »det torde äfweii wara nödigt att H:r Comp. Chefs, innan Comp. mötet pågår, samlar under Officerare och Corporaler att öfwa dem uti Exercitien likmätigt Reglementet, på det de wid mötet må wara så mycket färdigare i tjenstgiöringen». Sådana särskilda öfningar för befälet blefvo allt oftare förekommande, och snart blef det vana, att alla officerare, underofficerare och

Efter oljemålning tillhörig
Värmlands reg:tes officerskår.

korpraler någon kortare tid på våren, vanligen 6 dagar utom in- och utryckningsdagarna, samlades i Kristinehamn, där inkvartering anordnades. Något längre fram i tiden samlades vicekorpralerna några dagar före regementsmötets början. Under dessa befälsmöten förekom dock intet annat än gevärsexercis, rörelser i af delning, stång bataljon och läsning af reglementet, hvilket alla voro strängt anbefallda att kunna vid ankomsten till mötet. Yngre officerare och under

officerare underkastades

Gabriel Spens (reg.-clief1765—79).

vanligen exam-

men.

¹ Ar 1794 anbefalldes på regementsorder vid regementsmötets början: »De offc. samt under offc. som ej behöfvas vid Compagnie-Exercicen om mornarne exerceras af majoren med Gewähr så i egna som Soldatens handgrepp samt v/änningar Jlarche Rättning och Plie, under efter middags Exercicen komma desse offc. och under officerare att af Hr Öfwerste Lieutnanten Baron Bunge Examineras i Reglementet samt manenvrera med brickor. Den okunniga får ej göra tjenst eller sättas i Bataillon innan han inhämtat vederbörlig kundskåp, nttan må förblifwa hemma hos sig samt särskilt instrueras af någon dertill utsedd officerare tills han hunnit ärholla fullkomlig kännedom så i Reglementet som öfriga åligganden samt för öfrigt tils vidare förblifwa bakom Bataillon.»

Under de båda första åren efter den nya mötesförordningens utgifvande sammandrogos kompanierna i maj och ägde regementsmöte rum under 12 dagar första, 15 dagar andra året i slutet af september, närkeskompanierna Tid Blackstads gästgifvaregård, värmlandskompanierna i Karlstad, där inkvartering anordnades. Året 1769 upptogs af riksdag. I början af maj 1770 anbefalldes »Herr General Lieutenanten och Commendeuren G.refve Spens», som vid den tiden var regementschef, att från och med sagda månad »Corpralsmöten» eller med andra ord möten korpralskapsvis skulle hållas under två dagar i hvarje månad och tiderna för dessa möten så bestämmas, att en officer kunde närvara på hvarje ställe. »Manskapet öfwas flitigt», yttrades vidare i ordern, »att enligt Reglementet förrätta deras Exercitier så i Handgrepp, Evolutioner, Svängningar, Deployeringar, Charge och besynnerligen laddningen, med ackuratesse och hurtighet, tillhållandes Soldaten under gewäret stå rak, Hufvudet rigtas ej i backen, hwartill werinländingarne mycket inclinera, sträcka knäna i marchen, samt alt hwad till en god plie och ställning höra». Af ven anbefalldes soldaterna att dagligen hemma öfva sig i laddning »att däruti winna färdighet». Regementsmötet började först den 29 sept. i Karlstad för värmlandskompanierna, den 3 okt. vid Blackstad för närkeskompanierna och räckte 14 dagar utom uppbrottsdagen.

Första dagen af värmlandskompaniernas öfningar hälsades de på bataljonsorderna med »Parolin: Flitigt. Lösen: Exercera», och för denna exercis gäfvos också stränga föreskrifter af öfverstelöjtnanten, som förde befälet öfver dessa kompanier. Exercisen pågick förmiddagarna från kl. 6 till 10, eftermiddagarna från kl. 2,30 till 6 med högst en half timmes hvila under hvardera exercispasset. »Exerceringen börjar uti små Trouppar», säges i ordern, »och så fort några karlar utmärkt avancera i Exercitien sättjas de i stam, som sedan ständigt ökas». Följande dagen anbefalldes kompanicheferna att bedrifva öfningarna med all möjlig kraft och »accuratesse», på det »Generalen vid sin ankomst icke må uti sitt eget Regimente sakna något af allt det goda som Högbemälte Herre berättar om alla de Regementer, hwilka wid Mönstringar för honom exercerat». Dagen därpå tillhållas kompanicheferna, att icke »exercera Chargen» förr än på särskild tillsägelse, hvaremot handgrepp, evolutioner, svängningar och marscher skola bedrifvas »med den högsta accuratess», och anmodas officerarne att genast arrestera alla, som icke marschera ordentligt. Sedermera fortsattes »exerceringen» dagligen utom söndagarna »efter wanligheten», hvarvid både bataljonsexercis och »charge» småningom tillkommo.

Regementschefen uttryckte emellertid sitt synnerliga missnöje med regimentet så väl beträffande »exercitier» som hårpiskor, och tjänstgörande majoren utgaf för rättelses vinnande stränga föreskrifter i fråga om kyrkparader och öfningar i hembygden. »Till vinnande af en Egalitet uti Regimentet så i handgrepp som all annan Maneuvres»

kallades alla underofficerare tillsammans i Kristinehamn den 12 maj 1771, sedan löjtnanterna samlats där tre dagar fornt. Några ytterligare öfningar blefvo emellertid icke af, ty med anledning af tronskiftet samlades rikets ständer i juni månad, för sista gången under deras allrådande tid.

Den nya tid, som G-ustaf III inledde, gjorde sig till en början föga märkbar med hänsyn till de militära förhållandena. Förutom kyrkparader förekommo under året 1772 inga andra öfningar än 4 dagars kompanimöte på våren och 3 dagars i slutet af oktober. Visserligen uppkallades några kompanier i november att med anledning af krigshot från Danmark bevaka passen mot Norge, och visserligen hölls vid denna tid en 40 man stark »garnison» i Karlstad, men dessa omständigheter torde icke utöfvat nämnvärdt inflytande på regementets krigsduglighet, lika litet som detta var fallet med de arbetskommenderingar till Karlsten, som tid efter annan utgingo sedan ett årtionde tillbaka.

Följande året utsågs Kristinehamn för framtiden till plats för regementets befäls- och regementsmöten, och det skulle samlas där den 1 sept. samma år till 16 dagars möte inledt generalmönstring, men några dagar före samlingen, då kompanimöten pågingo som bäst, anlände befallning om mötets inställande på grund af i orten utbruten rödsots-epidemi. Sedermera utfördes mötena enligt plan¹ ända till 1779, då en arbetskommendering på 1,000 man jämte befäl och underbefäl var ute från början af april till slutet af oktober och den lilla hemma-

¹ »Sedan», enligt hvad regementsorderna af den 26 maj 1777 omförmäla, »Christinehamns stad olyckligen så alldeles afbrunnit, att intet Regementsmöte där kan hållas», ägde det sagda år för värmlandskompanierna i stället rum i Karlstad, och samma Tar förhållandet äfven därpå följande år.

Under detta senare möte kom hertigen af Östergötland, Fredrik Adolf, den 11 sept. till staden att bese värmlandsbataljonen, och förmäler »Carlstads weckotidningar» om detta »besök, att landshöfdingen greve Hamilton red hertigen till mötes utanför staden; vid tullporten mottogs han af prosten Antonson och »borgmästaren Svenson, »hwarefter ej allenast styckeskott lossades af stadens Artillerie utan aflades också de wid slika högtidliga tillfällen »vanliga öfningar och hederstecken af Bataillon, som i Parade blifwit upställd på Kungsgatan och Stora Torget». Prinsen bodde hos brukspatron Ahlborn. Från kl. 9 till 12 f. m. och från kl. Vs 4 till mörkrets inbrott följande dagen besåg H. K. H. öfningarna »på Camperingsfältet utom Norra Sandbäcken», och »Bataillon anade wid desse för densamma så högtidliga tillfällen alla slags militairiska öfningar med sådan heder och beröm, att H. K. H. deröfwer förklarade ett särdeles nåd. Nöje och Välbehag.» Efter att hafva åhört gudstjänst i sitt kvarter af reste prinsen dagen därpå, saluterad både af artilleriet och bataljonen på torget.

Ganska egendomlig är en regementsorder af den 20 april 1776, så lydande: »Som Hans Kongl. Maj:ts bref till Herr Generalen m. m. Grefve Spens förmäler, det dess nådiga »välbehag vore, om Herrar Officerare af Regementet infunne sig i Stockholm den 6 nästkommande Maj, vid det tillfället som nya Regementet kommer åt emottagas, och af första General Adjutanten, Herr Generalen m. m. Grefve Posse blifver Excercerat och utöfvat till fläste delar och innehåll; — alltså har Herr Grefven och Generalen genom order af den 19 dennes mig (tjänstgörande majoren) anbefalt åt anmoda Herrar Compagnie Chefs på lämpligaste sätt förmå Herrar Officerare, som råd och vilkor därtill äga kunna, till användande af sin tid och liten del af sina medel uti ett så nyttigt ändamål, som denna resa till Stockholm för dem blifva skulle, åt gemte en fördelactigt undervisning äfven äga få den förmon. åt blifva sedde och kiände. Herr Generalen yttrar ock sitt synnerliga nöje, om Herrar Officerare därtill kunna förmås, samt lofvar med särdeles välbehag tilldelas genast Permission för dem som resa vill.» Endast en oflicer synes hafva begagnat sig af denna förmån.

varande delen hvilade sig.¹ År 1780 hölls möten i vanlig ordning, men 1781 inställdes regementsmötet på grund af nytt reglementes utfärdande och 1782 till följd af missväxt. Följande året höllos möten såsom vanligt och likaså 1785, men båda åren 1784 och 1786 var regementet med hela sin styrka på arbetskommendering, första gången i Karlskrona, andra gången på olika ställen i landets södra och västra delar. Så höllos åter möten 1787 och 1788, och kort efter regementsmötets avslutande sistnämnda år kallades regementet till krigisk verksamhet.

Efter återvunnen fred, och sedan regementet kommit tillbaka till hembygden, återgick man till de gamla vanorna, och under åren 1791—1797 inställdes mötena endast 1795. och vanligen utsträcktes öfningstiden utöfver den föreskrifna, hvar-vid soldaternas uppmanades »att i all vänlighet öfverens-komma med sina Jjotehållare om matsäck i afräkning på lön, om de ej emot all förmodan på annat sätt den vill lemnå». ² Så t. ex. utfördes 1792 officersmöte i Kristinehamn den 29 april—5 maj, kompanimöten under 10

Efter oljemålning tillhörig Värmlands regementes officerskår.

17 dagar och regementsmöte i Kristinehamn under 17 dagar från den 14 juni.

Det var vid denna tid den ryktbara Gustaf Mauritz Armfelt var chef för regementet. Som han på samma gång var öfverståhållare i Stockholm, hade han icke mycken tid att ägna åt regementet, men detta

¹ Den indelta soldatens arbetskraft togs i anspråk på flera sätt. År 1776 utgick sålunda en arbetskommendering om 90 man under en officers befäl till arbete vid uppbyggande af ett kronobränneri vid Olsäter.

² Kompaniorder vid Nordmarks kompani den 25 maj 1792, upprepade den 8 maj 1793 och vid andra tillfällen.

år ledde han dess öfningar. Härom, yttrar E. Tegnér i sitt mästerliga arbete om Armfelt:

»Den nya generallöjtnanten och of ver ståhållaren, som med så mycken heder fört sin brigad under finska kriget, skulle såsom öfverste för ett regemente i en afiägsen landsort underkastas inspektion af hertig Fredrik af Östergötland och öfversten baron Bror Cederström,^x båda föga kända i krigshistorien för några hjältedater, men så mycket mera bekanta för den lust att 'caporaliser', som från preussiska arméen spridt sig till de nordiska länderna, och som utgjorde ett af de förnämsta lytena i tidehvarfvets militära skick.

»Nerikes och Wermlands regemente hade lidit mycket under kriget: och viktigare värf hade hindrat Armfelt att under det år, han innehaft chefsskapet, sörja för dess rekrytering och utbildning. Han ansåg därför att meningen nu vore att alldeles 'förstöra hans anseende såsom militär'² och visste med sig, att hans starka sida ej låg i de detaljer med afseende på handgrepp i exercisen, uniformspersedlarnas snitt och hårpiskornas längd, hvori den fredlige fältmarskalken hertig Fredrik såg krigaryrkets främsta hemlighet. Med ifver arbetade han emellertid på sitt regementes utbildning under den del af juni månad, som han tillbragte i Kristinehamn; den fruktade inspektionen afiopp lyckligt, och så väl hertig Fredrik som baron Cederström betygade sin tillfredsställelse och visade en oväntad höflighet.»

I mönstringsberättelsen yttrade öfverste Cederström bland annat: »Sluteligen och hvad Manskapets Exercitie vidkommer, har jag låtit den samma företagas så väl Compagnie- som Battaillons- och Regements vis. Vederbörande fullgjorde därvid sine åliggande med mycken exactitude, Reglementets föreskrift blef med noggranhet åtföljt, Soldatens Marche verkställdes väl, Geväret blef med skickelighet handteradt, men uti större Manoeuvrer och evolutioner visade sig icke alldeles den färdighet, som genom längre öfning, förenad med behörig upmärksamhet, kan ernås. Detta måste likväl tillräknas den Regimentet har af tillräckeligen rymlig Mötes Plats, där tre loner ej kunna marchera 100 alnar i front och än mindre är:-, **tfll**-räckeligt utrymme till större rörelsev>

Mötenas fullständiga inställande 1795 skedde under ganska egenomliga förhållanden. I bref af den 8 juli sagda ar sfceref :iz~foreståndaren till regementschefen: :>Hos Oss hafven I uti memorial af den 3 sistlidne Maj i underd. anmält, att sedan Wi i nåder befalt. dr: n Mötesplats för vårt JSferke och "\Yermelands Regemente Vrie "T--- - mycket som möjligt är rnidt i Regimentet, har undersökning uti lette afseende blifvit anställd, men i anseende till belägenheten i **antes**

¹ Öfversten och generaladjutanten Cederström var generals.!^:": ":-: '--- som var chef för den nyligen bildade västra fördelningen, di" rr-rii:~::: '. varande.

² Yttrande af Armfelt i bref till sin hustru.

ingen till ändamålet lämpligare plats funnits än vid Christinehamn, där Regementet redan flera är hållit sina möten, fastän denna plats såsom ojämn, stenig och sumpig och. således för närvarande mindre tjänlig fordrar arbetsmanskaps ditcommenderande; med anledning häraf och ehuru Wi under den 13 sistlidne april i nåder befalt, att förberörde Regementsmöte skulle nästa höst försiggå, wele Wi likväl i nåder tillåta, att detsamma må aldeles inställas och således befria alla de rotehållare därstädes från att innevarande Ahr till möte och andra kommenderingar sine Soldater utrusta, hvilka förklarar sig benägna att för denna befrielse Tre E dr erlægga; varandes därmed vår nådiga vilja, att de Botekållares Soldater, hvilka ej åstundat begagna sig af den dem erbiudna mötesbefrielsen mage tillstundande höst till förenämde mötesplats rödjande och jämnande så många dagar commenderas, som Compagnie- och Regementsmöten eljest vanligen hållas.» Antalet af de rotehållare, som hellre läto sina soldater arbeta på mötesplatsen, än de erlade den föreskrifna afgiften, var icke ringa, och detta manskap inryckte den 14 sept., iklädt »släpkläder» och med en del af befälet, på mötesplatsen. Hvilket arbete det där utförde är icke omtaladt, lika litet som man i öfrigt känner något om själfva mötesplatsen.

År 1798 utgick från regementet en arbeidskommendering af 1,000 man med erforderligt befäl (1 major, 1 kaptan, 4 subalternofficerare och 10 underofficerare med 4 trumslagare och 2 fältskärsgealler). Kommenderingen samlades den 8 april vid Svennevad i Närke och förtskaffades med »marche forcée», d. v. s. åkande, till sin bestämmelseort Karlskrona, där den arbetade för örlogsflottans behof. Klädseln var, såsom vid dylika tillfällen vanligt, i släpmandering med öfver- och undergevär, dock tilläts medtagandet af egna »syrtuter eller öfverrockar» samt af arbetskläder. Kommenderingen var tillbaka den 8 oktober.

Detta år hölls endast befälsmöte, och året därpå blef förhållandet detsamma på grund af missväxt och brist på lifsmedel, och året där- efter, 1800, inställdes regementsmötet af samma orsak. Då påbjöds i stället, att från 1 maj till 17 augusti allt manskap sockenvis skulle samlas vid kyrkorna alla söndagar, rekryterna med gevär, för att exercera minst två timmar, hvarvid en befälhafvare skulle vara utsedd inom hvarje socken; officerarne och underofficerarne hade hvar sitt område att öfvervaka.

Följande året, 1801, utgick åter en kommendering af 1,000 man med 1 major, 6 kaptener, 20 subalternofficerare, 32 underofficerare och 20 spel till Karlskrona, där den inträffade den 31 mars. Af kommenderingen afsågs 400 man till besättning på örlogsflottan, hvilken utrustades till upprätthållande af den »väpnade neutraliteten», och 600 man till garnisonstjänst och byggnadsarbete. Vistelsen i Karlskrona räckte till hösten.

Efter fyra års afbrott återupptogos mötena 1802 på vanligt sätt och fortgingo så, till dess fredstillståndet åter afbröts af oroliga tider.

Konung Gustaf IV Adolf hade i slutet af 1805 inträdt i raden af de monarker, som drogo i härnad mot kejsar Napoleon, och den svenska konungen kvarstod på krigsskådeplatsen, sedan de flesta af hans bundsförvanter blifvit besegrade. För att ingå i den lilla svenska här, som uppträdde i Pommern, uppkallades i december 1806 en bataljon af Närkes och Värmlands regemente.

I midten af november hade order utgifvits inom regementet, att man skulle hålla sig beredd till uppbrott. Den 1 dec. tillkännagafs på regementsorder, att enligt generalorder af den 24 nov. en bataljon om 600 man skulle utgå, och samlades denna under major Printzen-skölds befäl vid Valls gästgifvaregård i Närke den 5 i samma månad. Bataljonen utgjordes af lif-, förste-majorens ocii Örebro kompanier med hvartera 120 man, andre-majorens (Karlstads) med 110 man och Kristinehamns kompani med 130 man. Från samlingsplatsen förflyttades bataljonen åkande till Karlskrona och därifrån sjöledes till Stralsund. ;

Under natten till den 18 febr. 1807 mottog regementschefen en den 13 samma månad från konungen i Malmö afsänd generalorder, som anbefalldes afsändandet af ytterligare en bataljon på 500 man. Denna bataljon, som ställdes under befäl af major König, sammansattes af öfverstelöjtnantens, Näs och Älfvals kompanier, hvilka utfylldes med bidrag ur andre-majorens (Karlstads) och Nordmarks kompanier, hvilket senare gaf största delen, af jägardivisionen. Bataljonen samlades den 23 febr. vid Valls gästgifvaregård och fortskaffades därifrån. öfver Karlskrona till Rtigen. För att ersätta afgang utsändes i juli till krigsskådeplatsen 104 man, uttagna ur alla kompanier.

Efter att hafva deltagit i några smärre strider kring Stralsund återvändande båda bataljonerna, sedan kriget äntligen tagit slut och. de svenska trupperna lyckligen kommit undan, i oktober 1807 till hembygden.

Den hemmavarande delen, af regementet hade den 7 juni sistnämnda år samlats vid Kristinehamn till ett 21 dagars möte i ett för allt.

I mars 1808 kallades regementet i dess helhet till krigisk verksamhet.

För att få ett begrepp om det sätt, på hvilket vapenöfningarna denna tid bedrefvos, må vi taga i skärskådande de under åren 1754 och 1797 utförda. Att beklaga är härvid endast, att inga meddelanden om de inre förhållandena finnas, hvilka skulle kunnat gifva lif åt den stela bild, som tecknas efter order och reglementen.

År 1754 skulle regementet undergå generalmönstring, hvilken icke förekommit sedan 1744, och befallning härom meddelades »Wälborne Herrar Capitainer och Riddare, Samtl. Compagn. Commendeurer af de i Wermeland stående 7 Compag:r» i ett handbref från regementskvartermästaren, som cirkulerade mellan kompanierna, och hvars första stycke lydde sålunda:

»Enligt Hans Kongl. Maj:ts Allernådigste Skrifvelse till Högvälb. Herr Baron och Öfversten samt Riddaren Kalling under den 3 sistlidna Aprill komma 7 "Varmelands Compag:r ät passera General Munstring i Christinehamns stad den 12 Septemb. och 3 Nerkes Compag:a i Löwenäs d. 17 dito, kommandes samlingen för de 7 i Wermeland stående Compag:r ät skie d. 1 Sept. om aftonen i Christinehamn, och förblifwa derstädes till d. 16 dito, Nerkes 3 Compag:r samla sig i Löwenäs d. 5 och förblifwa på platsen till den 19 Sept:ber.»

För utförande af denna order anbefalldes chefen för Näs kompani, att kompaniet skulle vara samladt i Långserud den 27 aug., att därvid »Under Officerare, TrumsLe, Corpor:r och Gemene äro klädde uti Crono Munderingen, Kappa, Känsel och Köp.-Flaskor, men de nya Damaskor med Knäband brukas icke för än det befäls, och kunna Manskapet under Marchen betiena sig af de gamla, och af wita Strumpor, Manskapet måste jämwähl förse sig efter förra order med 2:ne goda Skiortor, 2:ne wita långa Halsdukar, Natkappa och förärmar, 2:ne par wita ull Strumpor och ett par helt nya goda Skor.» Vidare säger ordern: »Allt Gewär bör efter förra order vara i fullkomligt stånd; wäl skurat och blanckt, Bantl. Remmar, Gehäng, Handskar och Skin Byxorna wähl twättade med Krita och Kölderfärg bestrukna, så lagandes ät det stöter mera på wit än gult, Taskorna och Ränslarna swärtade och wäl ren struckna, ät the intet swärta ifrån sig, all befintelig ammunition tages med, och the som i finland fingo gula Byxor taga dem med sig jämte de röda.»

»Ingen Gemen», säges vidare i ordern, »fördriste sig ät föregifwande ät wara siuk ät blifwa hemma, så framt han icke wärkeligen befinnes wara illa siuk och sänsliggande, waröfwer Under Officerarne jämte CorporaLe komma ät hafwa ett noga inseende, och wara ansvariga för thes Corporalskaper.»

Rörande underhållet säges. att »Manskapet hafwa ät förse sig med 16 dagars Kost och underhåll jämte en nödig Tärepenning, förutan fram och återmarchen, men ifall the icke mäckta ät utreda sig siälfwa, bör Roten enligt Landshöfdingen och Commendeurens Herr Baron Reuterholms publicat:n af d. 12 Junij förse sina soldater med then anbefalta Kosten, Tärepenningen och Skjuts i afräckning uppå Soldatens Löhn. ty hafwa Under Officerarne ät noga tillse, ät Roten förse sina Soldater med tillräck!. Kost och nödig Tärepenningar, ät Soldaten under påstående 16 dagars Mötestid icke må komma ät lida någon Brist, i annat fall stannar answaret på them.»

Den 1 sept. samlades kompanierna i Kristinehamn och inkvarterades i staden, som vid denna tid måtte varit ganska anspråkslös. I regementsorderna samma dag, hvilka börja med: »Parolin: Wall. Lösen: Kommen», anbefallas underofficerarne och korpralerna att noga efterse, att manskapet förhåller sig »skicklig och ordentelig» i kvarteren. Vid »första dagning» slogs revelj, då manskapet »samlar sig för sina Capitainers qwarter, och sedan marscherar till Fältet». På vakt kommenderades dagligen 1 kapten, 1 löjtnant, 1 fänrik, 3 underofficerare och 70 man, allt ur ett kompani.

I samma regementsorder anbefalldes strängeligen, att manskapet icke fick aftaga hatten vid hälsning. Andra dagens order börjar med en erinran till officerarne att noga efterse, att hattarna uppfästas i öfverensstämmelse med modellen.

Öfningarna tyckas hufvudsakligen hafva omfattat gevärsexercis, och på regementsorder anbefalldes andra dagen, att »underofficerarne ställas uti ledet med manskapet ät der fullkommeligen uti exercitier blifwa underrättade af officerarne». De tre kompanier, som hade tält, skulle taga dem ut med på fältet. Till »fältets» planering användes »det odugliga manskapet».

Den 4 sammandrogos grenadjärerna under särskildt befäl såsom vid ett kompani och fingo såsom utmärkelsetecken anbringa rågax vid knappen på hatten. På samma dags regementsorder anbefalldes, att »de af herrar officerare, som möjligen hafva avancerat, måste i morgon bittida vid Bataillons samlande, som skier här på Torget kl. 6, hafwa sina Fullmagter med sig». Samma dag tillverkades äfven patroner, »hvilka noga förvaras ät därmed ej någon olöcka händer».

Den 6 utmarscherade fyra kompanier på Broängen att exercera kompanivis, och dagen därpå utfördes dylik öfning af de tre återstående jämte ett af de andra. På eftermiddagen samlades hela bataljonen på ängen med fanor, och ålades allt befäl noga tillse, »det manskapet äro wähl höfsade, håren wäl hopbundna samt strumporna wäl updragna med skospännen i det skick, som sig bör».

Den 8, som tyckes varit söndag, hölls gudstjänst, och på eftermiddagen uppställdes »hela Bataillon» med officerarne klädda :uti full uniform dock utan stöfletter».

De följande dagarnas order ägnas mest åt klädseln. Kemtygen skulle hvitfärgas, hattarnas uppfästning efterses och deras snören putsas med krita o. s. v. Bataljonen uttryckte hvarje dag på ängen och medhade vanligen lös ammunition.

Den 10 på eftermiddagen kom »öfverheten», d. v. s. konung Adolf Fredrik med gemål, och mottogs af allt manskapet, som rar samladt på torget, »wäl putsade med hvita stöfletter, håren wäl upfästade och pudrade, hattarna med snören samt alt remtyg wäl kritat och rengiort, samt uti alt snögga». Honnörsvakt gafs med 100 man och 16 grenadjärer, och såsom ordonnanser inställde sig en kapten hos hvardera

af deras majesteter, en fänrik hos grefve Ekeblad och en annan hos riksrådet Löwenhielm, hvilka båda herrar åtföljde konungen.

Dagen därefter, den 11, ägde generalmönstringen rum på torget och förrättades af konungen själf. Dagen efter mönstringen voro alla officerare befallda till den kungliga tafieln. Om konungen åsåg någon exercis omtalas icke, men vid hans afresa den 13 kl. 5 f. m. parade-rade regementet på torget, hvarvid fyra lösa skott i luften afskötos af hvarje man, och sedan bröt man upp till hemorterna.

I mönstringsberättelsen yttrade konungen: »Efter slutad mönstring har Regementet till Kongl. Maj:ts nöije wisat färdighet uti exercitier-ne så til hanclgrepen som evolutionerne med mera, som därtill hörer. så ät af det samma nyttig tjenst til Rikets förswar är att förwänta.»

Den 7 maj 1797 samlades officerare, underofficerare och korpraler i Kristinehamn. För de öfningar, som skulle utföras under denna sam-ling, det senare så kallade befälsmötet, stadgades i 1794 års regle-mente i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det föregående af 1781, att officerarne skulle exerceras af förste majoren, underofficerarne af andre majoren och korpralerna af adjutanten, hvarvid alla skulle till-hållas »att veta och med noggranhet verkställa allt, livad reglementet föreskrifver», samt läras att »undervisa deras underhafvande manskap» allt bestämmelser, som i det stora hela ägde bestånd ända till början af 1870-talet.¹

På de af förste majoren (öfverstelöjtnanten Montgomery) den 7 maj utgifna regeinentsorderna anbefalldes bland annat:

»1) I morgon bittida kl. 7 samlas Officerare, Underofficerare och Corporaler, de förra på ISTordenfeltska gården, de senare på Södra och Norra torgen för att Exercera med Gevär.»

»2) .Kl. 11 f. m. samlas Herrar Officerare i mitt kvarter och under-officerarne hos Majoren Baron Liljencrantz för att Examineras i Reg-lementet.»

»6) Eldens vårdande i cjarteren så väl som beskedligt uppförande emot husvärdarne påminnes på det allvarligaste.»

Mötet pågick under sex dagar, den 8—13, och afslutades den 13 på eftermiddagen. Exercisen började förmiddagarna kl. 7, eftermiddagarna kl. 3 och omfattade omväxlande exercis med gevär och stångbataljon — hvarvid plutonerna betecknades af en af två man buren, stång —; någonting annat omtalas icke och lärer väl icke heller förekommit. *

Kompanimötena pågingo efter kyrkparadernas indragande under 10 dagar, och var det öfverlämnadt åt kompanicheferna att bestämma

¹ I regementsorderna för föregående årets befälsmöte anbefalldes tjänstgörande majoren bland annat: »Jag får på det allvarligaste påmina om Reglementets flitiga och noga lä-sande, äfven som gevärs Exercisens öfvande, til vinnande af tiden, och kommer den som ej vid Exercitie mötets slnt hunnit möjligaste färdighet, ät så väl under Compagnie som Eeg:ts mötet, dageligen på dertil anbefalda timar särskildt Exercera.;

tiden för dem, endast kompanierna hunno i rätt tid till regementsmötet. Yid de flesta kompanier började mötet den 21 eller 22 maj. Näs kompani samlades vid Gösta bro med en styrka af 1 kapten (Printzensköld), 1 löjtnant, 1 fänrik, 4 underofficerare, 2 trumslagare och 128 man (11 voro sjuka hemma och 24 nummer indragna). I första dagens order anbefalldes kompanichefen bland annat:

»3) Till onsdags middag skola alla de släpmonderingar vara ändrade, som jag med krita utmärkt, vid det strängaste ansvar, på karlarnes egen bekostnad.»

»4) Manskabet, för livilkas uppförande i kvarteren Corporalerna äro ansvarige, förbjudes vid straff, jag förr utsatt,¹ siipa till öfverflöd och vanvårda elden samt blifva alla dagar befalda, oaktadt ingen särskild klädsel anbefalles, vara rakade, väl kammade och rena.»

Om öfningarna under mötet lämna kompaniorderna oss i okunnighet. De omtala endast, att exercis ägde rum förmiddagar från kl. 6,30. eftermiddagar från kl. 4, »om det ej regnar eller annorlunda befallles». För exercisen den 28 på eftermiddagen anbefalldes, att »manskabet äro klädda, och påtaga de vita Byxorna som finnas här, på det jag ma kunna se, örn någon ändring blir nödig, men de agtas väl för fläckar och aftages genast efter slutad Exercis».

Den 23 afgingo vicekorpralerna för att den 28 samlas i Kristinehamn, där de sattes på ett kompani med fulltaligt befäl, alltsammans under ledning af major v. Rosen.

Den 2 juni kl. 3 f. m. afmarscherade Näs kompani till trossboden, »där», såsom kompaniorderna anbefalldes, »packning och påklädning af Kronomunderingen sker,² hvarje karl förvarar sina vita Byxor och blifva ansvarige att de ej fläckas». Samma dag fortsattes marschen vidare, och den 5 kl. 4 e. m. inryckte kompaniet samtidigt med de andra i lägret, sedan man föregående dag lagat och putsat, så i att», såsom kompanichefen anbefallt, »ingen ting till propreten hörande kan blifva att påminna».

Härmed började regementsmötet, som pågick till och med den 23 juni. Under detsamma skrefs betydligt mindre än under en senare tid. Regementsorderna första dagen, som börja med »Fältrop: Välkommen. Lösen: Kamrater», meddela icke stort mera, än att revelj slås kl. 4 f. m., förgaddring (vaktparad) kl. 10, tapto kl. 9 på aftonen, att exer-

¹ Detta bestämdes vid föregående års kompanimöte till 12 fuktel för korpral och 25 prygel för den . skyldige, »utan skonsmål för livern det vara må;. Mot fyllerilagten tillgrepos alltid hårda medel. Så befallde chefen för Nordmarks kompani vid samlingen till kompanimötet år 1803: »Den karl. som i morgon bittida befimnes vara full. straffas med 25 prygel framför Compagniet.»

² JRotehållarne voro visserligen skyldiga att fortskaffa munderingarna till regementsmötes- och mönstringsplatser, dock tillätos soldaterna vid Närkes och Värmlands regemente att påtaga dem vid samlingsplatsen inom kompanierna, dock icke strampor och skor »till att förekomma, det de icke under vägen af en längre marche måtte förderfvas» (Rabenius, sid. 610). Emellertid förvarades kronomunderingen under slutet af 1700-talet i trossbodarna (se sid. 165).

cisen börjar för- och eftermiddag, »då Hvirfvel slås», samt att 25 prygel består enhvar, som huggit något träd eller tagit granris i skogen, hvilket straff något senare utlovades äfven åt den, som bröt ned någon gärdesgård.¹

Till och med den 16 utgjordes exercisen, som anbefalldes på regementsorder för hvarje dag (söndagarna var ingen exercis), af kompaniexercis, stångbataljon, bataljonsexercis och de sista dagarna linjeexercis (exercis i regemente). Rekryterna öfvades för sig under särskildt befäl, och räknades enligt reglementet till rekryter allt under de tre senaste åren antaget manskap. Några skjutöfningar omtalas icke, men det är antagligt, att de få skarpa patroner, som bestodos, aflossades mellan öfriga öfningar.³ Från år 1773 omtalas särskilda öfningsmöten för klarinettblåsarne, såsom piparne då benämndes.

Den 17 kl. 4 e. m. hölls »förmönsfcring», hvarvid alla ålades att »noga observera, hvad Reglementet föreskrifver». Samma dag anlände generalmönsterherren. Dagen därpå utfördes exercis af olika slag, som började kl. 5 f. m. Den 19 ägde generalmönstringen rum, och anbefalldes kompanierna att därvid »framkomma på aldra bästa sätt klädda så till mundering som beväring, och den Soldat, som på något sätt finnes vara öfverlastad af starka drycker, straffas på det aldra hårdaste.»³ Den 20 på eftermiddagen var »generalexercis», då kompanierna skulle rycka ut, »så starka som möjligt är, väl och snygt klädda»; 24 lösa skott medhades för man. Den 21 kl. 9 f. m. exerceerade kompanierna, alltjämt för generalmönsterherren, »klädda som i dag (den 20)». Härmed synas öfningarna varit slut, ty den 22, då regementsorderna började med: »Fältrop: Grodt. Lösen: Slut», var regementet kl. 6,30 e. m. uppställdt på linjen med två patroner för man — för att skjuta 6 eneralsalva vid aftackningen —, alla klädda »i full uniform», officerarne med »öppna jackor». Följande dag bröts lägret, och kompanicheferna påmindes om »att ej tillåta för långa marscher på hemvägen, som kan skada manskapet», en bestämmelse, som i likhet med de flesta andra återkommer år efter år.

Så var denna mötesperiod slut, och så återgick man till det lugna lifvet på roten.

¹ I ett annat afseende var man mindre nogräknad, ty i en regementsorder yttras, att »den marketentare, som lämnar soldaten kredit, får skylla sig själf, om han får betalning».

² I regementsorder för ett annat år anbefalldes för en af mötets sista dagar: »Efter middagen kl. 3 afsända de 5 äldsta comp:a 10 man till krntborgen att göra patroner till målskjutningen med kula och 3 skarpa skott pr man.» Skottvallarna uppkastades för hvarje gång af 5 man från hvarje kompani under regementskvartermästarens ledning. Skjutningen ägde rum på 80, 100 och 120 stegs afstånd, och vid Nordmarks kompani är för 1805 antecknad, att den »gick temmeligeu braf».

³ Detta straff bestämdes vid liknande tillfälle 1802 till »50 prygel flera dagar å rad»-

Må vi söka göra oss en bild af regementet, sådant det tedde sig vid generalmönstringen 1797.

På uppställningslinjen uppmarschera de olika kompanierna, och efter åtskilligt oindelade, rättande och ordnande äro bataljonerna slutligen ordnade, och lifkompaniet aflämnar fanorna, som med mycken ceremoni blifvit hämtade från regementschefens kvarter. Majorerna hafva indelat bataljonerna, ty det är af yttersta vikt, att divisionerna, hvilka vid uppställningen träda i kompaniernas ställe, äro alldeles lika stora inom hvarje bataljon, äfven om för detta ändamål manskap flyttas från ett kompani till ett annat, och det är ingalunda säkert, att icke de båda bataljoner af regementet, som utgjordes af endast tre kompanier, äfven indelades i fyra divisioner. Vid själfva generalmönstringen måste af helt naturliga skäl kompaniindelningen sorgfälligt bibehållas.

Regementet står där emellertid väl rättadt till parad. De hvita remtynen och de hvita byxorna glänsa i solskenet, och de väl skurade, blanka gevärspiporna, som vändas framåt vid den onaturliga ställningen med »på axel gevär», då geväret lodrätt hvilar i vänstra handen, hvilken stödes mot höften,¹ fästa solstrålarna ytterligare vid sig. Ytterst på högra flygeln hafva profosserna sin plats och till vänster om dem timmermännen i sina stora förskinn och med sina bilor på axeln. Närmast i ordningen komma grenadjärerna med sina höga, spetsiga mössor med blanka messingsplåtar, ordnade på en pluton, om de tillhöra endast lifbataljonen, på en division, om de utgöras af hela regementets grenadjärer. Så kommer lif bataljonen s musik, och till höger om den prydliga regementstrumslagaren med sitt galonerade bröst och sina brokiga ärmor har den mera anspråkslösa regementsväbelen sin plats. Så följer i ordningen lifbataljonen, därefter öfverstelöjtnantens bataljon och slutligen majorens, alla med officerarne på ett glest led framför fronten, fanorna parvis framför midten af bataljonerna och de beridna officerarne dels framför dem, dels framför bataljonernas yttre flyglar. Hattarna och deras stående plymer synas beteckna en i luften dragen linje, men så har också det längsta manskapet sin plats i första ledet, bakom hvilket de små och oansenliga gömmas i det andra, på det tredje ledet, som utgöres af längre karlar, skall ådraga sig någon uppmärksamhet.

Generalmönstringen är förbi. Den utfördes under tvåhundra år nästan oförändradt på samma sätt, och dess förlopp skola vi följa något längre fram i tiden. Vi gifva oss i stället ut att skåda lif bataljonens »generalexercis» för mönsterherren.

Bataljonen är nu ordnad på linje med de tre leden tätt slutna; de voro i paraduppställningen öppna. Hvarje division är delad i två plutoner, af hvilka den yttre, från fanan räknadt, föres af divisions-(kom-

¹ Under marsch bars geväret »på han», d. v. s. hvilande med lianen mot den vågrätt framför bröstet lagda vänstra underarmen.

pani-)chefen, den inre af löjtnanten, och hafva de sin plats i första ledet på yttre flygeln af sina plutoner med en underofficer bakom sig i tredje ledet. De båda fanorna, som bäras af fänrikar (eller underofficerare), hafva sina platser midt i bataljonen, den ena i första, den andra i andra ledet, omgifna af underofficerare, bakom h vilka två till fanplutonen hörande korpraler hafva sina platser i tredje ledet.. Musiken står bakom 4. plutonen; plutoner liksom divisioner numreras nämligen inom bataljonen från höger till vänster. Om grenadjärplutonen är sammandragen, har den sin plats på högra flygeln men ingår icke i bataljonen under dess rörelser.

Exercisen börjar med en linjemarsch, en rörelse, som stod högt i flor. Bataljonschefen kommenderar: »Grif akt — till linie marcke», om han vill hafva 75 stegs takt, eljest »Gif akt — åt marchera», då han fordrar 100 stegs takt.¹ Härefter begifver han sig 40 steg bakom fanorna och inrättar därifrån adjutanten, som begifvit sig till en lika långt framför fanorna belägen punkt, hvarefter han gifver första fanföraren ögonmärke i den af adjutanten betecknade linjen. Sedan detta skett, kommenderar han vidare: »Bataillon — framåt», hvarvid första ledets män vända hufvudet åt fanan och första fanföraren jämte de på sidorna om honom stående underofficerarne och flygelmännen af de inre kompanierna marschera fram fem steg och på sina förra platser ersättas af andra fanföraren och motsvarande män i andra ledet. Sedan bataljonschefen tagit plats framför bataljonen, kommenderar han slutligen »marche», då rörelsen antrades.

Efter marschens anträdande begifver adjutanten sig bakom bataljonen och öfvervakar, att första fanföraren, som leder marschen, bibehåller riktningen.² Efter någon liten riktningsförändring, åstadkommen genom »vänstra axeln — fram» eller »gif akt — åt förändra direction åt höger — marche», har bataljonen fått rätt riktning, och nu följa kommandoorden: »gif akt — åt attaquera, fäll bajonett, gå på — marche», hvarefter följer »lagom marche, gevär på axel» och slutligen »bataillon — halt.» Det framryckta fanledet har under tiden dragit sig in i första ledet.

Franska revolutionens våldsammaste tid var redan öfver, och underrättelsen om revolutionshärarnas nya stridssätt hade hunnit ända till nordn, men i 1794 års reglemente, som nu tillämpades, togs ingen hänsyn till dessa företeelser. Liniartaktiken, sådan den framgått ur Fredrik II:s förfaringssätt, var ännu allena härskande, och de kolonnformer, som förekommo, afsågo uteslutande förflyttning och uppmarsch, och af spridd ordning fanns icke ett spår vid andra trupper än de särskilda jägartrupperna. Kolonnerna voro uteslutande höger

¹ Dessutom förekom äfven »gesvind marche», som inslogs på kommandoorden »gå på marche». Vid all marsch var stegets längd en aln (60 cm.). Linje- eller paradmarschen afskaffades genom generalorder af maj 1804.

² Enligt ändringar i reglementet af den 8 juli 1797 begaf adjutanten sig genast till denna plats.

eller vänster afmarscherade och intogos på divisions- eller plutons front, anslutna med två stegs afstånd, räknadt från baksidan af en afdelning till fronten af bakom stående, eller öppna med helt eller hälft afstånd. Plutonskolonnen var den vanliga niarschformeriiigen och kunde minskas i bredd genom affallning af halfva plutoner, kallade troppar. Utvecklingen från kolonn till linje var mycket konstmessig och kunde ske på många olika sätt och på hvilken pluton som helst, hvarvid svängningar, kontramarscher och mycket märkvärdiga piruetter förekommo, till och med svängningar bakåt.

I öfvereisstämmelse med liniartaktikens fordringar innehöll reglementet en mängd bestämmelser om rörelser, svängningar och riktningsförändringar med långa, dubbla linjer af flera bataljoner, men då Närkes och Värmlands regementes medlemmar aldrig sågo flera än tre bataljoner förenade och dessa konstmässiga rörelser icke passade i finsk eller värmländsk terräng, där regementet uppträdde under krigen, torde de icke kommit mycket till användande.

Åt eldgifningen eller »chargen» från linje ägnades stor uppmärksamhet, hvarför de olika »chageringssätten» träget gjordes till föremål för öfning. Vi se hela regementet med sina tre bataljoner utveckladt i linje och höra regementschefens kommando »gif akt — åt Bataillonsvis chargerera Divisionsvis med första ledet på knä», hvarvid bataljonscheferna och of riga befälhafvare begifva sig bakom sina af delningar, samt hans tillägg »chargerera». Härefter höra vi alla tre bataljonscheferna kommendera »udda Divisioner — gör er färdiga, lääg — ann, fyr, ladda» och efter ett kort uppehåll »jämna Divisioner» o. s. v., hvar efter en lång, på trumma slagen hvirfvel afbryter eldgifningen. Detta är dock icke det enda sätt för eldens afgifvande, ty den kan ske flygelvis (med halfva bataljonen i sänder), divisionsvis eller plutonsvis samt i hvarje fall äfven ledvis. Salva användes uteslutande; endast bakom förskansningar kom enskild eld till användning. Elden kunde börja på 300 stegs afstånd från fienden, men vid anfall skulle första salvan afgifvas på 120, den andra, i hvilken första ledet icke borde deltaga, på 60 och den tredje, af första ledet, på 8—10 stegs afstånd från fienden, hvarefter intrusning med bajonetten skulle ske. Anfall skulle mötas med motanfall, om än på endast 25 stegs afstånd, och salva af första ledet.¹

Nödvändigheten af att äfven vid hufvuddelen af infanteriet, det s. k. linjeinfanteriet, hafva något till tjänst i spridd ordning utbildadt manskap gjorde sig emellertid kännbar, och 1794 års reglemente omtalade äfven möjligheten af att sammandraga en skarpskyttepluton vid hvarje bataljon. Någon sådan omnämnas emellertid icke vid regementet, men sedan genom generalorder af mars 1802 blifvit anbefalldt, att vid hvarje regemente skulle bildas två jägarplutoner under hvar sin

¹ Vissa smärre ändringar i »chageringsmethoderna» anbefalldes genom generalorder af den 30 sept. 1797.

officers befäl, omtalas dylika vid vissa tillfällen. De fingo sin plats på regementets vänstra flygel, och de öfvades enligt det 1791 antagna reglementet för lätt infanteri och jägare. Samtidigt med grenadjärernas af skaffande anbefalldes slutligen i maj 1806, att vid hvarje bataljon skulle bildas två jägarplutoner med vardera 1 subalternofficer, 2 underofficerare, 2 korpraler och 48 man i ledet. Dessa plutoner fingo sina platser på bataljonens båda flyglar, så vida de icke förenades till en jägardivision, hvilket var det vanliga. Till jägare borde uttagas »det raskaste och vigaste manskapet och helst sådana, som öfvat sig i j ägt», och deras uppgift var att i »kedja» betäcka fronten och att företrädesvis användas till bevaknings- och patrull tjänst.

Regementet var just samladt till regementsmöte, när nämnda bestämmelse om jägarne anlände, och ofördröjligen bildades de tre jägardivisionerna under befäl af äldsta plutonchefen vid hvarje division. Den äldste af jägarbefälet, löjtnant Juel, fick ledningen af det hela och började genast exercera officerare, underofficerare och korpraler. I september samma år utgäfvos två nya kapitel till reglementet, hvilka behandlade tjänsten i spridd ordning och skulle göras till föremål för öfning af alla divisioner, ty hela bataljonen, med undantag af midt-plutonerna, kunde utvecklas i »kedja». Detta året utmärktes för öfrigt af en mängd ändringar i reglementet, af hvilka uppställningens förändrande från tre till två led var den förnämsta, oaktadt den icke skulle blifva bestående längre än till 1813.

Kyrkparaderna utgjorde under mera än ett århundrade ett viktigt medel till manskapets utbildning och uppsikten öfver detsamma, och otaliga äro bestämmelserna om dem.

Karl XT:s begär att ordna och lagbinda allt sträckte sig äfven till kyrkobesöken. Han bestämde, vid hvilka kyrkor soldaterna »skulle sig på apostel- och söndagar¹ infinna för att exerceras», och hvilka af kompanibefälet skulle närvara vid de olika kyrkorna. Efter Karl XILs död upplifvades föreskrifterna om aposteldagsmöten eller kyrkparader, såsom dessa öfningar sedermera benämmdes. I »Kongl. Maj:ts Nåd. Förordning och Reglemente» af 1725 föreskrifves, »hvarest the gemene Knechtar af det *uii* Nerike och Wermeland stående Infanterie Regemente utaf the der tillförordade öfwer och under Officerare samt Corporaler om Aposteldagarne effter förrättade Grudstiensten bäst och beqwämligast kunna uti deras handgrepp wid nedanstående Sockenkyrkor exercerade blifwa», hvarefter följer en utförlig fördelning af manskap och befäl mellan kyrkorna. Genom en ytterligare regerings-

¹ Aposteldagar voro den 25 jan., S2 febr., 1 maj, 29 juni, 10 oct 24 ang., 30 nov. och 21 dec.

bestämmelse af 1736 föreskrefs, att manskapet sön-, helg- och apostel-dagar skulle »bevista gudstjänsten i sockenkyrkorna och före densamma sig upställa för att af vederbörande befäl öfverses och efter gudstjänsten exerceras.»¹ Dessa föreskrifter utlades i tid efter annan återgifna regementsorder, af hvilka en af den 2 nov. 1748 ofta åberopas men led-samt nog icke kunnat återfinnas.

Mångfaldiga äro de order, som tid efter annan utgåfvos i kompanierna för att bringa till verkställighet denna och efter densamma följande regementsorder, af hvilka en af den 24 okt. 1750 blifvit återgifven vid tal om klädseln. Sålunda bestämdes, vid hvilka kyrkor de olika korpralskapen eller delar af dem skulle samlas, hvilka skulle föra befäl vid kyrkorna, hafva tillsynen öfver öfningarna o. s. v., samt föremålet för öfningarna, klädseln och hårpiskorna m. m.

I en tid, då trupperna sällan sammandrogos till öfningar, och då ingen särskild utbildning bestods rekryterna, erbjödo kyrkparaderna ett godt tillfälle att utan kostnad för staten bibringa manskapet någon utbildning, och särskildt var detta af vikt, då mötena under längre tid varit inställda. Så anbefalldes i juni 1770, då alla möten året förut varit inställda till följd af pågående riksdag: »Manskapet skall lära sig wäll att exercera och tillhållas att i godt stånd hålla sina gewär och isynnerhet recrüterne ständigt öfvas både wid mötet och på alla Sond- och Helgedagar wid Kyrkan, dit de böra komma 2 timmar före gudstjänsten och af någon Subbaltern Officer, Under Officer eller Corporal excerceras i marsch och swängningar med mera, dock utan gewär och ifall några recrüter bo nära intill någon Under Officer eller Corporal, böra the wara hos honom tillsammans med gewär hwar Helgedag afton klockan mellan 5 och 6 och öfwas i handgrepen och chargen». För 1774 och flera följande år befalldes, att gewär stundom skulle medtagas vid kyrkparaderna och öfning ske i »laddning och charge», hvarjämte framhölls lämpligheten af att »ibland draga tvänne kyrkoparader tillsammans».

Bestämmelserna om kyrkparaders hållande upplifvades i 1781 års reglemente, hvari föreskrefs, att allt manskap sön- och helgdagar skulle infinna sig vid sockenkyrkan, h varvid närvarande befäl skulle »efterse karlarnes plie och snygghet», samt, när årstiden det medgaf, efter gudstjänstens slut »marschera och svänga» med manskapet. Kompanichefen kunde befalla gevärens medtagande, hvarvid manskapet hufvudsakligen borde öfvas i »snabbladdning och god anläggning». Upprepade bestämmelser gåfvos fortfarande för kyrkparaderna, hvilka ibland inställdes under skördetiden, en gång när ny mundering skulle förfärdigas o. s. v.; men som de medförde stor tidsförlust för det långt ifrån kyrkorna i de stora värmlandssocknarna boende manskapet, medgaf kungl. maj:t genom bref af den 28 okt. 1793 på samtliga kompaniernas vid rege-

¹ Fredenberg, sid. 213.

mentet anhållan, att kyrkparaderna finge inställas och ersättas med ett kompanimöte under 6 dagar, under hvilket soldaterna skulle underhålla sig själfva utan att betunga rotehållarne. Soldaterna uppmanades lika fullt att besöka kyrkan, hvarvid de icke behöfde vara iklädda uniform, men i april 1795 anbefalldes åter, att korpraler och soldater vid kyrkbesök skulle »vara klädde uti Mondering (släpmondering), Håret väl flätat och kammat samt Hårpiskan väl isatt och för öfrigt snygga och propra.. Befäl skulle beordras såsom förut. De år regementsmötet var inställt, återupplifvades kyrkparaderna, och de förekommo äfven tidtals vid andra tillfällen. Vanligen anbefalldes i mars månad allt befäl att den 1 april begifva sig till sina kompanier och att därefter bevista gudstjänsten i olika kyrkor och därvid efterse manskapets klädsel och hållning.

En högtidlig begrafning ägde rum i Kristinehamn den 4 sept. 1775 under regementsmötet, då »vår allmänt saknade Garnerade» kapten Carl Lindroth fördes till sin sista hvila, buren af 16 underofficerare, åtföljd af alla officerare och underofficerare samt af Kristinehamns kompani, som sköt två salvor vid grafven, sedan tåget under musik framgått mellan två andra kompanier.

En i sitt slag egen parad utfördes den 8 juni 1793, då soldaten vid Näs kompani n:r 162 Lobbman på exercisplatsen undfick honom af krigsrätt ådömdt straff af gatlopp. »Executionsparaden» fördes af majoren grefve lileijerfelt och utgjordes af 2 kaptener, 2 löjtnanter, 2 fänrikar, 6 underofficerare, 4 trumslagare, 4 klarinettblåsare, 6 korpraler och 300 man.

Kriget med Ryssland 1741—1742.

Det krig med Ryssland, som hattpartiet frambesvor för att uttränga Arvid Horns fredsälskande styrelse och. svinga sina anhängare upp på maktens tinnar, inleddes med en förstärkning af krigsmakten i Finland, hvilken på hösten 1739 åvägabragtes genom att, »till dess (Finlands) försvar och säkerhet», såsom det heter i kungliga brefvet af den 18 aug., dit öfverföra en bataljon från hvarterdera af Östgöta, Upplands, Södermanlands, Dal-, Hälsinge, Västmanlands, Västerbottens och Närkes och Värmlands regementen, tillsammans närmare 6,000 man, hvilka liksom de inhemska finska trupperna ställdes Linder befäl af den från Karl XII:s krig kända generalen grefve Karl Cronstedt.

Af Närkes och Värmlands regemente uppkallades de tre närkeskompanierna samt Kristinehamns, Karlstads och Näs kompanier under befäl af regementschefen, generallöjtnant v. Buddenbrock, biträdd af öfverstelöjtnant Silfversvärd. Med kommenderingen följde ytterligare af staben regementskvartermästaren, regementsadjutanten, regementsprästen, en bataljonspräst, auditören, regementsfältskären och två fältskärsgesäller.

Full mundering, 4 fanor, öfver- och undergevär skulle medföras, och krigskollegium hade fått befallning att sörja för truppens förseende med nytt »öfvergevär» samt 36 skarpa skott och 4 flintor för man. Kappor och kittlar skulle fullständigas, och vidare skulle medtagas de rustvagnar, tält och ränslar, som kunde åstadkommas. Pikarna lämnades hemma. Vidare anbefalldes landshöfdingen baron Reuterholm att »säga Rotarne till att förse sine soldater med allt hwad de efter Contracterna niuta böra till uppbrott». Inskeppningen skulle försiggå den 15 okt. vid Rådmansö i Roslagen, hvarför regementschefen med landshöfdingen ägde bestämma tid för uppbrottet. På grund häraf anbefalldes kompanierna att på första order vara färdiga till uppbrott, hvarjämte soldaterna skulle anskaffa skjortor, halsdukar, ullstrumpor, damasker och släp skor, »enär vintern snart tillstundade». Lif-, majorens, Kristinehamns och Karlstads kompanier skulle medtaga sina nya fanor men Örebro och Näs lämna sina hemma i kyrkorna. Officerarne frngo särskild påminnelse att icke taga med sig flera hästar, »än som oundgängligen nödigt är», och erbjöd konungen sig till och med att med 10 daler silfvermynt ersätta hvarje häst, »som de mindre hafva

med sig», hvarför uppgift härpå ofördröjligen skulle insändas. För att ordna om manskapets förläggning, mottagande af »Siö provisionen» o. s. v. skulle regementskvartermästaren, mönsterskrifvarne, hvilka skulle antagas på värfvad fot, jämte 2 man af h värj e kompani inställa sig i Stockholm den 10 september.

Den 20 samlades hela styrkan i Örebro, men uppbrottet därifrån skedde först den 24. De tre uppehållsdagarna användes till utlämning af nya gevär, utrustning af rekryterna och andra förberedelser. Dessutom förrättades af landshöfdingen besiktningsmönstring med samtliga kompanier på Stortorget i staden, och dagen före uppbrottet svn.ro de nyantagna rekryterna fanan.

Under marschen, som gick öfver Fellingsbro, Arboga, Västerås, Köping, Enköping, Uppsala och Norrtälge till Uådmansö, och som avslutades först den 16 okt., synes hvar fjärde dag hafva varit rasterlag. Att dessa dagar dock icke uteslutande voro anslagna åt hvila, framgår af bestämmelsen, att »trägen Exercitie besynnerligen med rekriiterne och särskildt i nödiga handgrepper flitigt skall öfwas», hvarjämte äfven afseende skulle »fästas wid allt hvad som under marchen och Battaillorens samlande och afmarcherande är att obserwera». Då städer genomtågades, skedde detta »med flygande phana och fältspell», och officerarns skulle bära sina handpikar och ringkragar samt vara klädda i blåa kläder.

Hälsotillståndet under själfva marschen synes icke hafva varit det bästa. Gång efter annan förekomma påminnelser till fältskärerna att flitigt besöka de sjuka och sköta dem med tillgängliga läkemedel, allt under fänrikarnas öfverinseende. Fältskärsgeällerna påminnas också att putsa och skära soldaternas hår och mustascher, »så att de se hurtige och prydlike ut».

Vid framkomsten till Rådmansö utdelades till manskapet proviantpenningar, för hvilka de tillhöllos att köpa sig proviant till inryckningsdagen. Samtidigt erhöilo de äfven reservportioner för två dagar, men med sträng tillsägelse, att dessa icke finge tagas i anspråk förrän den 17 och 18. Den sistnämnda dagen förrättades generalmönstring¹ af öfverståhållaren baron Rutger Fuchs. Efter generalmönstringen skedde inskeppningen vid Gräddö, och så bar det af österut.

Om färden finns i en kompaniorderjournal följande anteckningar: Den 21 seglades öfver Ålands haf till Taskehamnen, 13 mil; den 22 legat stilla för motvind; den 23 sammalunda; den 24 seglades från Taskehamnen öfver Vattuskiftet genom Härpström med ankomst till hamnen Genesaren, ¹/_s mil från Åbo, hvilket afstånd beräknas till 16

¹ Vid kompanierna voro anställda följande officerare: Vid lifkompaniet kapten Mnnster, fänrik Lindroth; vid majorens kompani löjtnant J. Lilliehöök, fänrik v. Buddenbrock; vid Kristinehamns kompani kapten v. Nieroth, fänrik P. Emmerie; vid Karlstads kompani kapten Jegerhorn, löjtnant Emmeritz, fänrik de Frietzsky; vid Örebro kompani kapten M. Frumerie, löjtnant Fabritius, fänrik Posse; vid Näs kompani kapten v. Kothen, löjtnant Tengman, fänrik Wolffelt. — Om regementets uttryckande styrka se sid. 121.

mil. Den 25 legat stilla, ankom uti hamn och. ombord vid bryggan. Dagen efter fingo trupperna »provision» för 7 dygn. Denna dag anslogs till vård af de sjuka och till återställande af skador, förorsakade under resan. Urskeppningen skedde samma och följande dag.

Den 2 nov. fördes regementet medelst en färja öfver till fastlandet och. förlades i närheten af Åbo. Vintern var nu kommen; vattendragen hade börjat tillfrysa.

De till Finland öfverförda svenska trupperna förlades i kvarter utefter de båda vägar, som från Åbo löpa österut mot ryska gränsen. Ofverbefälhafvåren sörjde väl för sina trupper. Provianteringen ombesörjdes genom upprättande af magasin eller genom tvångsåtgärder. Förbud utfärdades att från landet utskeppa lifsförnödenheter, utan skulle dessa öfverlämnas till armén mot de pris, som kronan därför tillhandahöll. I motsatt fall användes kronobetjäningens handräckning att betvinga de motspänstige. I staden fanns ett kvarnhus med flera kvarnar, hvilka trupperna fingo begagna. Handkvarnar hade likaledes anskaffats och fördelats mellan trupperna. I vissa gårdar upprättades bagerier, och allt syntes ordnad på ett förträffligt sätt. Hälsotillståndet var godt. Kölden tilltog emellertid hastigt; redan den 7 nov. synes den vara så anmärkningsvärd, att parolen lyder: »I kall Vinter» och lösen »Behöfs warma Qwarter».

Det första kvarteret blef endast tillfälligt, ty redan den 9 nov. uppbröt Närkes och Värmlands regemente jämte de bredvid detta förlagda östgötarne för att söka nya »Cantoneringsqvarter». Efter dagsmarscher om i medeltal $2\frac{1}{2}$ mil (längsta marschen 3 mil) framkommo lif- och majorens kompanier den 20 nov. till Helsingfors — en då för tiden mycket obetydlig stad — och blefvo där inkvarterade. De fyra öfriga kompanierna, som åtföljdes af regementsprästen Dahlgren och två fältskärs gesäller, inkvarterades i närheten af Helsing kyrkby ($1\frac{1}{2}$ mil från Helsingfors). Af de öfriga trupperna låg Dalregementet närmast gränsen, utefter norra vägen med Södermanlands och Västerbottens bakom sig i Björneborgs län, helsingarne i Åbo län. De öfriga voro förlagda utefter södra vägen med Upplands främst i Kynimene-gårds län.

I dessa kvarter bodde man ända till påföljande sommar. Lifvet blef ganska enahanda. Första tiden användes till kvarterens iordningställande och förbättrande, och sedan utgjordes tjänsten endast af vakt-hållning, till hvilken dagligen utgick från h värj e kompani 1 officer, 1 underofficer och 20 man. Gudstjänsten bevistades flitigt i kyrkan. Hälsotillståndet var icke det bästa; i midten af februari hade majorens kompani 19 sjuka och vid samma tid de båda följande månaderna 30 och 29. Gång efter annan påminnes fältskären och hans gesäller att »bussarne skola skiötas wäl», och hygieniska åtgärder vidtogos äfven för att nedbringa sjuksiffran. Sålunda förekommer i ordern för den 18 jan. följande: »det antydes wid Compagnierna noga efterse att Bussarne

tinga sig watten i goda brunnar och skaffa sig sådane kiäril som de om afftonen kunna hemta w äten uti hwaruti lägges en skorpa som utdrager all fuktighet hwilket andra dagen kan brukas till dricks och kockwatten och förbindas wid straf att ej taga watten uhr de brunnar som äro förbiudna, uppå hwilket allt så wähl herrar Officerare som under Officerare och korporaler måste hafva en noga uppsigt.»

Med provianten var det mindre väl beställt, något som icke heller kan väcka förvåning. Så godt som uteslutande voro dessa trupper hänvisade att i det fattiga Finland skaffa sig kost och furage. Oak-tadt utförsel förbudet förlängdes, visade det sig till och med för officerarne svårt att mot kontant betalning skaffa sig sitt dagliga bröd-behof. Allmänt klagades öfver, att bönderna lurendrejade bort provianten och mot samma eller tiU och med lägre afgift sålde den till borgarne. Genom Cronstedts mycket kraftiga påminnelser till landshöfdingarne afhjälptes emellertid de värsta missförhållandena i mera fruktbara orter. Provianteringen för manskapet skedde hvar 8. dag, undantagsvis hvar 15.* I stället för kött började strömmiiig allt oftare ingå i portionen. Någon klagan öfver proviantens beskaffenhet märkes helt naturligt icke i orderjournalerna, men att den icke var af bästa slag kan nog tagas för gifvet, särskildt det »saltgröna» köttet, hvars själfva benämning väcker afsmak. Under början af våren, redan den 18 mars, började det blifva sämre än någonsin. Till följd där af befallde Cronstedt att, som »det saltgröna köttet nu vid tilltagande wårhtid wore någon skada underkastadt, will Hr. Comp. Chefs noga låta effterse alla kiött-Tunnor och om deras tillstånd noga undersökia och så snart det någon Liknelse wore att det i någon måto skulle finnas ankommit, då genast låta afslå all blodlaken iithur kiärliet och ifrån kiöttet och densamma väl koka och noga skummas så att den blifwer skird från alla blodklinipar samt hvad elliest grumligt kan wara och sedan samma Lake blifwit kall, åter därmed öfwergiuta kiöttet, då det med säkerhet skall Conserveras och till mansk. bli utdelt ined det första».

Till alla dessa bekymmer om anskaffning af proviant och furage kom så i midten af mars ett rykte, att ryssarne från Eeval gjorde

¹ För att visa, huru staten för en dylik termin tog sig ut, anföres densamma för den 14 dec. Där heter det: s Comp. har utbekommit proviant efter nedanstående repartition: 5 und.-off., 1 mönst.-skrif. och 1 fältskärsgesäll niuta miöhl i stället för bröd för V* mån.

a Vis t. pr man..... Vis t.
2 trnmsl. 133 man Corp. och gemene giör 135 man få miöhl för V* mån.
ä Yie t. till mans..... 8 vIG t. = 8 ⁷/_s.
5 und.-off., en mönst.-skrif. och en fältskärsgesäll ifr. o. m. den 13 Deeemb.
till och med d. 19 el. 7 dygn få bröd ä 10 Va S giör 3 pd. 18 ¹/_a l.
135 man å 7 dagar bröd ä 10 Va S..... 70 » 17 Vs >

" 74¹ 11 T
135 j al Vä ft saltgrönt kött om dagen giör 7 dagar pr man 8 ²/_s S
och för 135 nian..... 56 > 14 »
135 man Vs kann gryn om dagen 7 dagar Vs x 135 man 2 tr 6¹/_a kann.
135 man 1²/_s (.V) smt. för man i dricks- och tobaksskilling om dagen giör
i 7 dagar på man 11²/_s (Vi) är på 135 man 49 sk. 7 Vi.

anstalter att på isen, som var ända till 5 kvarter tjock, öfvergå Finska viken och bemäktiga sig Helsingfors. Till stadens försvar bestämde Cronstedt Märkes och Värmlands regemente, mider det de andra regementena vid fientligt infall skulle samlas längs Kymmeneälf. Utefter kusten förlades vakter, på bergshöjderna uppfördes vårdkasar, och Cronstedt gjorde allt för att skaffa sig säkra underrättelser om fienden. Man tillät dock inga trupprörelser för att icke gifva fienden förvändning till fientligheter. Farhågan upphörde likväl snart, enär isen af väldiga snömassor gjordes of ärbar och den snart inträdande våren hindrade dess begagnande.

Den 1 april 1740 började »exerceringen» för underofficerarns och kort därefter äfven för manskapet, hvarefter den dagligen pågick. Antalet sjuka växte fortfarande. Den 15 maj hade majorens kompani sjuka: löjtnanten, trumslagaren och 39 man, den 15 juni 1 trumslagare och 47 man, den 15 juli 2 trumslagare och 58 man. Den 11 juni inryckte de fyra kompanier, som haft sina kvarter på landet, i Helsingfors för att öfvas i exercis tillika med de två där förut varande. Sedan alla kompanierna utanför staden »formerat bataillon», inryckte de med fullt spel och uppställde sig på stora torget, hvarifrån de afmarscherade för att taga sina af kamraterna förut uppförda kojor i besittning. Den gemensamma lägerplatsen låg utanför staden. De sjuka kvarlämnades i kyrkbyn under fältskärs gesällens vård. De närmast följande dagarna användes till iordningställande af lägret och lägerplatsens utjämnande.

Den 3 juni var utan tvifvel en stor glädjedag. Sjöfarten var nu efter långa vintermånader äntligen öppnad och ett i hamnen inkommet fartyg medförde en stor saltlast, till hvars lossande en kommandering af regementet utgick. I juli kom förstärkning af manskap att ersätta afgangen äfvensom den första sändningen persedlar hemifrån, bestående af en omgång kopparflaskor, hvita ullstrumpor och läderskor.

Den 3 aug. afslutades samöfningarna, hvarefter två kompanier kvarlämnades i staden och de fyra of riga återvände till de förra kvarteren på landet. Efter två veckor aflöstes kompanierna i staden af två andra o. s. v. Halfva antalet kompanier bestred vaktgöring; andra hälften exercerade. Äfven de sjuka skulle nu öfvas en gång i veckan.

Den 1 sept. ankom en ny sändning persedlar, bestående af kappor, hattar, västar, ullstrumpor, skor, gehäng, handskar med oxläderskragar, bändtlärstaskor, halsdukar och ränslar.

Cronstedt hade gång efter annan till rådet framlagt arméns förtviflade läge för händelse af ännu en öfvervintring i det utarmade landet och med så ringa och obetydligt understöd hemifrån. Hans förebråelser, skarpa och rakt på sak gående, samt ett bref till konungen personligen, hvari han besvor denne att söka befästa freden med

Ryssland, medförde endast den påföljd, att han blef entledigad från befälet, hvilket öfvergick till general Buddenbrock.

Buddenbrock hade ifrigt kämpat för att få de olika härafdelningarna samlade vid Kymmeneälf till en armé, någonting som Cronstedt ansett vara omöjligt i ett så utarmadt land. Den förre fick genast samma svårigheter att bekämpa, som den senare haft före honom, nämligen anskaffandet af lifsmedel, och länge dröjde det icke, förr än han måste erkänna hvarje större truppsammandragning omöjlig. Till de förra svårigheterna vid nppköp af lifsmedel inom landet sällade sig nu också följden af missväxt. Utvägen att lifnära trupperna från magasin var också vansklig. Hvarmed skulle dessa sedermera fyllas?

Så förflöt vintern, och våren skred äfven förbi. Trossdrängar och trosshästar anskaffades, och den 9 juni 1741 samlades regementet åter i läger vid Helsingfors.

Man var redan inne i juli månad, då äntligen ett afbrott inträdde. Den 28 i sagda månad utfärdade den i Stockholm samlade riksdagen krigsförklaring, hvarom underrättelse den 31 anlände till Buddenbrock. Denne beslöt genast att så snart som möjligt gå mot gränsen, och den 11 aug. satte sig Närkes och Värmlands regemente med undantag af Kristinehamns kompani i marsch.¹ Såsom avantgarde framsändes sergeant Ekstedt med 1 grenadjärkorpral och 16 grenadjärer med den allmänna föreskriften »att alltid hålla sig framför regementet». Nattetid förstärktes detta avantgarde med 8 man och bildade då fanvakt. Vägen togs öfver Lilla Aborrhors till Qvarnby (norr om Fredrikshamn), dit regementet anlände den 19, och där det sammanträffade med Östgöta, Upplands, Västmanlands, Hälsinge och Nylands regementen samt Kymmenegårds bataljon, af hvilka trupper Nylands regemente dock genast afgick till flottan, så att den vid Qvarnby samlade styrkan föga öfversteg 4,000 man.

Krigstecken och rykten af allehanda slag förnummos nu gång efter annan. Så hade af ryssarne gränsposten vid Taskulä på vägen till Viborg blifvit öfverändakastad och fått vika tillbaka till fältvakten vid Armila, V⁴ mil från gränsen. En spaningsafdelning insändes på ryskt område och fann vid Kananoja, ⁸/_{*} mil från gränsen och 2 V² mil från Villmanstrand, en rysk truppfafdelning, som uppskattades till 8—10 tusen man. Buddenbrock, som den 16 inträffat i Villmanstrand, ville dock icke sätta tro till denna underrättelse utan öfverlät försvaret af staden åt öfverste Villebrand med 1,100 man och begaf sig helt lugnt tillbaka till Qvarnby. Återstoden af de tillgängliga svenska stridskrafterna,

Se kartan öfver sydöstra Finland.

icke mera än 3,000 man, hade under generalmajor Wrangels befäl, samlats vid Martilla, 3 mil sydväst om Villmanstrand.

Sådant var det allmänna läget, då de ryska generalerna Keith och Lascy, förvånade öfver att finna svenskarne så overksammas efter så långa års krigsförberedelser, beslöto att bemäktiga sig Villmanstrand. Den 21 bröto de upp, och redan dagen därpå stodo de utanför staden.

Underrättelsen härom ingick den 21 på aftonen till Wrangel, som sände den vidare till Buddenbrock med tillägg, att han betviflade uppgiftens riktighet. Snart fick han dock bekräftelse därpå och satte sig kl. 2 på natten i marsch till Villmanstrand, dit han anlände på aftonen den 22, strax efter ryssarnes ankomst, och där han bivackerade under fästningens kanoner.

Buddenbrock erhöll Wrangels första meddelande kl. 6 på morgonen den 22. Äfven han var af samma åsikt som Wrangel, att ryktena vore öfverdrifna, men hann icke delgifva Wrangel befallning att stå kvar, förrän meddelande ingick om dennes afmarsch. Nu hade Buddenbrock intet annat val än att söka hinna Wrangel till undsättning, innan någon olycka inträffade. Befallning om uppbrott utfärdades genast. Den började med parolen »Lycka till» och lösen »God marsch-), hvarefter det vidare hette: »Till avantgarde ge's en officer och 50 Dragoner, sedan föllier 200 man Infanterie med avantgarde, med 2 Capitainer, 2 Lieutenanter, 2 Fendrickar samt en Underofficer af hvardera Regimentet, hvilka commenderas af en Regimentsofficer — — —. Härpå föllier Dragonerna, som marchera straxt efter avantgardet och därpå the Canoner som blifwit främst indelte emellan dem och Up-länningarne, the öfriga regementen marchera sedan jemte Canonerna efter then indehln. som blifwit cheferna communicerad.»

Att samla öfver 4,000 man med tross och kanoner var dock icke gjordt i en handvändning. En del af hästarna betade på ända till 3 mils afstånd och hunno icke samlas förr än på aftonen, och på så sätt förmådde Buddenbrock först tidigt den 23 sätta sina trupper i marsch. 3 V* mil tillryggalades den dagen. Natthvila togs i Kurvila skog, där bestämmelser för påföljande dag utgåfvos af innehåll, att avantgardet skulle bildas af 200 man ur Närkes och Värmlands regemente med kapten Wolffert och fänrik Buddenbrock såsom befäl. Dessa bestämmelser kommo dock aldrig till utförande. Redan under natten inträffade underrättelse, att ryssarne med tredubbel öfverlägsenhet kastat sig öfver Wrangel och upprifvit hans trupper. Staden, som gifvit sig, plundrades och brändes, fästningsverken förstördes och de öfverlevande bortfördes till Ryssland.

Buddenbrock, som genom att lämna lägret vid Qvarnby utsatt sina förbindelser med flottan för fara att blifva afbrutna, hade nu intet annat val än att återvända, hvilket också skedde, sedan han från

Martilla dragit till sig återstoden af "Wrangels trupper.¹ En lycka i olyckan var, att ryssarne voro för svaga att begagna sig af sin vunna framgång. De vågade lika litet som svenskarne aflägsna sig från kusten, och så förblef svenska armén oantastad vid Qvarnby, där Kristinehamns kompani snart inträffade.

Under tiden (den 3 sept.) hade emellertid den af ständerna utsedda högste befälhafvaren, generalen grefve C. E. Lewenhaupt, anländt till armén och öfvertagit befälet. Hans ursprungliga plan var att låta flottan gå anfallsvis till väga, under det han af vaktade förstärkningar från Sverige. Men det var långt ifrån, att flottan kunde fylla en sådan uppgift; i stället framställdes därifrån tvifvelsmål, om besättningarna vore tillräckliga att återföra flottan till Karlskrona. Den kvarlåg till slutet af oktober utan att kunna uträtta något och vände då hem igen.

Under september och oktober månader anlände förstärkningar från Sverige, genom hvilka armén uppbragtes till 22,500 man, men genom sjukdom och bortkommendering till flottan och annorstädes funnos däraf icke mera än 15,400 tillgängliga. Genom bristande omsorg om trupperna i förening med motgången vid Villmanstrand alstrades ett missnöje, som grep allt mera och mera omkring sig. För att i någon mån dämpa detta voro alla sätt bra utom det att förblifva i overksamhet, helst ryssarne, som näppeligen voro svenskarne öfverlägsna i antal, icke gjorde något. Men krigsföretagen hindrades af den dåliga utrustningen och den bristfälliga förplånaden.²

Vid Qvarnby och i trakten af Fredrikshamn hölls nu hela hären samlad. Hösten synes varit tämligen regnig, och manskapet, som var förlagdt i tält eller fuktiga jordkolor, for mycket illa och hemsöktes af sjukdomar. Antalet sjuka vid Närkes och Värmlands regemente har icke kunnat uppletas, men antagligt är, att här icke stod bättre till än på andra håll, allra helst som hvarje dag på ordena bestämdes sättet för de sjukas inforslande till staden.³ Den 9 nov. erhöll manskapet nya munderingspersedlar, som nu väl kornmo till pass, enär vädret slog om till full vinter. Vid utdelningen af kläderna skulle främsta ledet hafva de längsta rockarna och därefter andra ledet, så långt det räckte. När de största plaggen voro slut, tog man till dem

¹ I den rättegång, som efter krigets slut anställdes mot Buddenbrock, lades honom hufvudsakligen till last, att han uraktlätit att i tid undsätta Wrangel, ett lysande bevis på, huru sanningen får sitta emellan, när det gäller partislyften.

² På regementsorder tillkännagafs den 12 okt, att en marknadsplats blifvit uppriktad mellan lifbataljonen af Närkes och Värmlands regemente och artilleriet, samt att, när boskap eller annat därstädes fanns till salu, detta skulle tillkännagifvas genom resande af en stång med ett hvitt kläde eller papper i spetsen.

³ Den 16 nov. synes en större sjuktransport hafva afgått från regementets läger. Till de sjukas forslande kommenderades förutom befäl 25 man samt hästar i tillräcklig mängd. Transporten verkställdes så, att de svårast sjuka »lades» två och två på hvarje häst, hvarje par åtföljdt af sin sjukvaktare. Mindre sjuka fingo äfven tjänstgöra såsom sjukvaktare. Transporten, om hvars storlek intet vidare förmåles, ställdes under fänrik Hoflanders befäl.

af medelstorlek till andra och tredje leden, så att det fjärde fick de minsta. Afyttring af någon persedel bestraffades med 6 par spö. Den gamla munderingen fick användas till lagning af kapporna samt till förfärdigande af bröstlappar, damasker och vantar. På så sätt sökte man, så godt sig göra lät, rasta sig mot kölden. Hästarna, som till början af november själfva fått anskaffa sitt foder tite på bete, insamlades nu till lägret, då den skarpa kölden kom.

Man skulle dock icke länge få förblifva så overksam. Lewenhaupt hade ändtligen kommit till insikt om, att något borde göras. Utan hänsyn till årstiden hade han förberedt ett anfall in på ryskt område, där stridskrafterna gått i vinterkvarter. Lifsmedel hade sändts i förväg, och af Lewenhaupt författade manifest skulle öfvertyga invånarne om, att svenskarne kommo såsom räddare.

Småningom samlades trupperna i Fredrikshamn. Den 19 nov. bröt Närkes och Värmlands regemente med 500 man upp och tog för natten i besittning dalkarlarnes kvarter i staden. Strax efter truppernas samling bröt Lewenhaupt upp med 6,000 man infanteri, 450 dragoner och 10 kanoner. Intet motstånd mötte, och den 23 befann man sig vid Säckjärvi, 3^{1/2} mil från Yiborg. Samtidigt gjordes infall af Sprengtporten i ryska Karelen och af landshöfding Stjernstedt från Nyslott.

Stor blef förvirringen på ryska sidan, där man allmänt trodde, att hela svenska hären var i anryckning. Särskildt blef man i Petersburg ängslig för ställningen. Alla därvarande trupper sändes i hast att möta fienden, och sålunda blef det möjligt för den åtminstone till skenet svenskvänliga prinsessan Elisabet att med hjälp af 200 gardesgrenadjärer rycka till sig kejsarkronan.

I stället för att begagna sig af händelserna, hvartill bristen på transportmedel sannolikt var förnämsta orsaken, lät Lewenhaupt genom fagra förespeglingar om afträdande af Viborg och Keksholm förleda sig att först ingå på ett stillestånd och sedan att återvända till Fredrikshamn och förlägga trupperna i vinterkvarter. Att kejsarinnan sedermera icke fäste någon uppmärksamhet vid sina muntligt gifna löften, veta vi allt för väl.

Närkes och Värmlands regemente hade såsom kantoneringskvarter fått sig anvisad byn Bredskall, belägen en knapp mil från Fredrikshamn. Redan den 20 i föregående månaden hade från regementet en officer fått i uppdrag att öfverräkna, huru många »stugor, porten och rior» funnos i byn, och följdén häraf blef, att icke blott de ses närkevärmlandskompanierna här förlades utan äfven ett kompani af Västmanlands regemente. Här kvarstannade man dock icke längre än till den 9 dec., då regementet flyttades till vinterkvarter i Borgå socken.¹

¹ I Fredrikshamn voro förlagda lifgardet, Bousquets och Willebrandä regementen, Kymmenegårds bataljon och artilleriet. Allt öfrigt infanteri var förlagdt väster om Kymmeneälven samt längs strandvägen, hvarjämte de närmaste finska regementena fingo gå tillbaka till rotarna.

Dit anlände man den 15 dec. Det ansträngande fälttåget hade ytterligare ökat de sjukas antal. Man hade marscherat fram och åter i den strängaste vinter och djup snö. Nätterna hade tillbragts ute utan tak eller tält. of ver allt i ordena röjer sig också en ständig ängslan, huru hästar och transportmedel skola kunna anskaifas för den alltjämt växande mängden af sjuka. Nu var man dock ändtligu i ro; de sjuka, som Linder marschen måst kvarlämnas i gårdar och byar, hop-samjades småningom och sändes till sjukhus. Förplägnaden och furageringen utgjorde dock alltjämt svårlösliga gåtor. Den 11 dec. under marschen till vinterkvarteren innehåller en i Pyttis utgifven order följande: »Hästarne förses efter möjligheten med skor och broddar och fodras af det fouragie som är i Fredrikshamn uttagit, som skall räcka till den 14 December men som det är mycket knapt så ses till att med gådt maner få något tilhielp för pgr äfwen här i qvarteren.» Allt manskap synes emellertid hafva kommit under tak i de gårdar och porten, som funnos i trakten, enär på intet ställe talas om »jordkulor». Lifkompaniet var förlagdt i byn Månby, Kristinehamns i Hofverbohle, Karlstads nära därintill, Näs i Ebbo och de båda återstående där i närheten. Redan under första veckan börjades arbetet med iordningställande af slädar, hvilka skulle förfärdigas så, att i händelse af hastig afmarsch fem man kunde åka på hvarje släde. Därjämte skulle virke huggas och torkas till förfärdigande af ammunitionskärror, en för hvarje kompani. Likaledes skulle major Wallencrona låta manskapet bereda och torka de hudar, som förefunnos. Slädarna skulle vara färdiga allra senast nyårsdagen. Den 28 dec. anlände från »Hr grefwen och generalen» en skrifvelse, hvori han säger sig hafva hört, att manskapet till stort öfverflöd begagnade sig af halm å sina sängställen, oaktadt stor brist på sådan rådde i landet. Han föreskrifver därför, att halm finge tilldelas endast sjuka och äfwen detta i största sparsamhet, samt att det friska manskapet skulle åtnöjas med granris, så att halmen icke onödigtvis förspilldes.

Skörbjuggen lät icke länge vänta på sig. Redan omkring den 20 jan. 1742 ankom till regementet »den af H. Kongl. Maj:ts hitskickade person utgifne recept för skörbiugg», hvilket utlämnades till kompanierna i och för af skrift, »emedan den sjukdomen sig temmeligen inrotar». Regementets fältskär fick befallning att göra försök på några karlar af majorens kompani, hvilka försök »sedermera skall skie öfwerallt».

Talrika voro de kommenderingar, som utgingo för att anskaffa lifsförnödenheter och farage. Vanligen är det en fänrik, som jämte en underofficer och några man reser ut i angränsande län och söker upphandla behofvet. Den 7 febr. kommenderades 3 korpraler och 72 man till Helsingfors att biträda med lossande af några skutor, lastade med proviant. Bekymmer om det dagliga brödet och anstalterna till köldens afhållande från kvarteren voro nog både många och stora. Ordena

upplysa icke mycket därom, fast nog mycket kan läsas mellan raderna. Rörande är den skildring, som Malmström gifver från denna nödens tid i sin Frihetstidens historia (III delen, 2. uppl. sid. 44): »Svenska krigshären, förlagd i vinterkvarter, hade emellertid så till antal som anda försvagats. Ända från fälttågets början hade anstalterna för manskapets underhåll och vård varit bristfälliga. I hvad mån skulden därför bör fördelas mellan utredningskommissionen i Stockholm, krigskommissariatet i Finland och Lewenhaupt, tilltro vi oss icke att afgöra, men knappast torde man göra Lewenhaupt någon orättvisa genom påståendet, att han icke sörjde för sina krigare med samma välberäkande omtanke som hans företrädare, Cronstedt och Buddenbrock.----- Från och med dec. till och med maj var sjukantalet ofta mycket öfver, sällan föga under 4,000; på 4 månader, november—februari, dogo öfver 2,000. Af gardet, som i augusti seglat från Stockholm 1,500 man starkt, och som ej varit i någon strid, voro i slutet af febr. endast 297 man friska, 451 man dogo under de tre månaderna jan.—mars. Vid de andra regementena stod det väl icke så illa till, dock var eländet tillräckligt stort, fastän det under vintern var bättre ställdt med förplägningen än det under hösten varit. Läkemedel sändes väl från Stockholm, men på insiktsfulla läkare var det vid hären liksom på flottan fullkomlig brist.»

Sysslolösheten i vinterkvarteren verkade i öfrigt mycket ofördelaktigt på stämningen inom armén. Officerarne hade till kriget medfört den under freden och på riddarhuset inplantade vanan att mästra sina förmän, att klandra vidtagna åtgärder och att bedrifva politik. Nu hade man för länge sedan ledsnat på det bragdlösa kriget och längtade efter slutet på detsamma, och detta tycktes närmast kunna framkallas genom att efter drottning Ulrika Eleonoras nyligen, den 24 nov., timade död välja hennes systers sonson och kejsarinnan Elisabets unga systerson, den holsteinska hertigen Karl Peter Ulrik, som vistades i Ryssland, till tronföljare i Sverige. I hvilken mån Närkes och Värmlands regementes officerare deltog i de härom förda underhandlingarna kan icke utletas, men alldeles främmande voro de säkerligen icke för dem. Till någon påföljd ledde de emellertid icke, ty krigshändelserna kommo hindrande emellan.

Den 26 febr. ankom order från Buddenbrock i egenskap af regementets chef, att kompanierna skulle hålla sig färdiga till uppbrott för att intaga Västerbottens regementes kvarter. För hvarje kompani skulle 17 hästar med slädar göras i ordning för att hvilket ögonblick som helst användas. Uppbrottsordern lät icke länge vänta på sig. Till mötesplats bestämdes Perno by, där kompanierna vid middagstiden den 1 mars skulle stöta tillsammans. Samma dag bröt regementet upp därifrån och hann dagen därpå till Sarvlaks, hvarest det kvarstannade till den 21, då man ånyo bröt upp-för att marschera till Fredrikshamn.

Dessa rörelser midt i vintern voro föranledda af hot från ryska öfverbefälhafVaren om det tysta stilleståndets förestående upphörande och om sammandragningen af ofantliga ryska stridskrafter i afsikt att hota Fredrikshamn. Där hade man också tappat hufvudet, men snart visade sig alla rykten falska, hvarefter trupperna fingo återgå till sina förra kvarterområden.

Närke-värmlandsbataljonen fortsatte den 21 marschen mot Fredrikshamn men hejdades den 24 vid Kymmenegård och fick därifrån vända åter till de 'förra kvarteren.

Nu var det återigen sjukligheten och underhållssvårigheterna, som företrädesvis togo uppmärksamheten i anspråk. Lifsmedel erhöles dels från magasinerna i Borgå, dels från ett i Illby (10 km. nordost om Borgå) upprättadt mindre magasin, hvarifrån varorna, sedan isen gått bort, kunde framföras till kompanierna sjöledes. Dessutom utsändes underofficerare på längre håll att uppköpa lifsmedel; så skaffade mönster - skrifvaren vid Örebro kompani i slutet af maj 8 tunnor korn i Sarvlaks. Den ständiga bristen på hästar försvårade dock allt förslande långväga ifrån men hindrade icke, att värmlänningarne ofta ålades biträda andra trupper med fortskaffning af lifsmedel och furage; så måste Örebro kompani i slutet af maj skaffa båtar för att forsla etthundra kärfvar halm från Munkeby till Sibbo för generalstabens hästar.

En del utgående kommenderingar gjorde afbrott i det enformiga lifvet i kvarteren. Så utgick den 18 april en komniendering af 1 kapten (Xieroth), 2 löjtnanter, 1 fänrik, 6 underofficerare, 1 trumslagare och 176 man, inberäknadt 6 korpraler (32 af lif-, 29 af majorens, 30 af Näs, 34 af Kristinehamns, 23 af Örebro och 28 af Karlstads kompani) efter att hafva samlats i Aby vid Näs' kompanis kvarter till Pellinge för att utgöra besättning på där förlagda örlogsfartyg och galejor. I april påminde regementschefen om en föregående befallning rörande exercis, och att sådan emellanåt utfördes, finner man däraf, att regementets pastor den 24 febr. under exercis dödades af en krutkardus, afskjnten ur en af regementets kanoner.

Afven på vårhvilan skulle emellertid blifva ett slut. Den 1 juni mottogs befallning om skyndsamt uppbrott, och skulle regementet följande dagen vara samladt i Perno kyrkby, där utevarande kommenderingar skulle tillstöta. Lifsmedel, burna af manskapet, skulle medföras för åtta dagar, tross och sjuka fortskaffas sjöledes. Regementet hade före uppbrottet erhållit förstärkning hemifrån af 167 rekryter, som öfverförts till Finland af fänrik Grädde, fänriken vid lifdrabanterna Sparre och två underofficerare.

Den 3 bröt regementet upp från Perno och. den 8 anlände det till Suttula, vid Kymmeneälfs. västra gren, där kvarter intogos. Den 11 fortsattes marschen till Kymmeneälfs östra gren, där fänrik Lindeberg, som den 5 afsändts till Fredrikshamn för att hämta tält och tross, mötte, och där regementet slog läger tillika med större delen af öfriga svenska trupper.¹

Arméns sammandragning vid Kymmene var föranledd af Lewenhaupts beslut att vid sommarens ingång gå anfallsvis tillväga. Ett gemensamt anfall skulle företagas af flottorna och armén mot Viborg, men flottan var illa både bevarad och utrustad, så att företaget från detta håll fördröjdes. Detta dröjsmål gaf ryssarne tillfälle att dels samla en armé på omkring 25,000 man, dels låta en öfverlägsen galärflotta utlöpa, som efter vanligheten gjorde hela anfallsplanen om intet. Trupperna kvarstodo vid Kymmene och i trakten af Fredrikshamn, endast sysselsättande sig med exercis, hvarvid särskildt skulle öfvas att »utfylla Rotar och Leder i deras ställe som fallit». Den 12 hade ett kungligt bref ankommit om »Herredagsvahlet» till instundande riksdag, och detta sysselsatte sinnena betydligt mera än de förestående krigshändelserna. Och fastän riksdagen skulle sammanträda först på hösten, begagnade sig redan nu många officerare af tillfället att resa öfver till Sverige. Dock synes detta tillfälle att komma ifrån krigets vedermödor föga begagnats vid regementet, enär under sommaren endast en officer upptages såsom tjänstledig till Sverige.

Under tiden hade ryska arméns hufvuddel passerat Viborg och den 13 öfverskridit gränsen, samtidigt med att 4,000 man kavalleri öfver Villmanstrand ryckte, an mot Fredrikshamn. Likmätigt regeringens föreskrifter samt sina och tidens vanor sammankallade Lewenhaupt den 16 i Kymmenegård ett krigsråd. Redan nu yrkade någon, att Fredrikshamn skulle uppgifvas och armén draga sig tillbaka bakom Kymnieneälf, men beslutet blef dock framryckning till Qvarnby, norr om Fredrikshamn. Passet vid Mendolaks hölls af öfverste Fröberg med 2,000 man. Ett samma dags afton af den ryska kavallerikolonnens ströftrupper utfördt anfall mot Qvarnby satte dock sådan skräck i sinnena, att beslutet vid ett nytt krigsråd upprefs, hvarvid de, som icke blifvit alldeles vettskrämde, likväl lyckades åvägabringa en framryckning till Summa, väster om Fredrikshamn af arméns hufvudkrafter.

Den 20 bröt man upp från trakten af Kymmene med gardet i spetsen; närke-värmlänningarna gingo i kolonnens midt och hade fått sig tilldelade, två kanoner. Regementskvartermästarna hade med sina furirer och furirskyttar under betäckning af 300 man sändts i förväg

¹ Väderleken måtte varit regnig, ty på regementsorder omtalas en dag, att några soldater för regementschefen anmält, att brödet »blifvit »bortskiämts af väta under marschen, hvarför, sedan uppgiftens riktighet blifvit styrkt, nytt bröd hämtades från Fredrikshamn.

att staka ut lägren. Infanteriet slog läger vid Samma, kavalleriet norr därom vid Bredskall.

Ryssarne hade emellertid hunnit till Kavaj oki, 15 km. från Mendolaks. Förfäran grep nu allmänt omkring sig i svenska lägret. Fröberg anbefalldes att icke hålla ställningen vid Mendolaks, och sedan denna utan strid utrymts, syntes Fredrikshamn omöjligt att försvara, hvarför befallning efter nytt krigsråd den 25 gafs, att fästningen hufvudstupa skulle öfvergifvas. Staden sattes i brand och ganska stora, för armén väl behöfliga förråd, 130 kanoner samt en mängd vapen och ammunition förstördes. Den 29 drog armén sig bakom Kymmeneälf, och därmed var det nesliga och onödiga återtåg börjadt, som icke skulle sluta förr än vid Helsingfors. Alla broar, som man lämnade bakom sig, brändes eller sprängdes. Till en början hejdades armén på den ö i Kymmeneälf, hvarpå Kyrmenegård är belägen, och här förlades trupperna uti i hast uppförda hyddor. Inga förråd voro här till finnandes, och det fattiga landet var vida omkring beröfvadt allt, hvad lifsförnödenheter hette, hvarför det gifvetvis endast kunde blifva en tidsfråga, när återtåget skulle fortsättas. Redan efter tre dagars vistelse på öii började lifsmedlen tryta, hvarför uppbrott ånyo skedde och återtåget fortsattes bakom älfven. Flertalet officerare röstade nu för återtågets ytterligare fortsättande, men tack vare Buddenbrock, som alltid röstat emot återtåg, gaf man sig en smula till tåls. Men oroande rykten om, att ryssarne längre upp öfvergått älfven, upprörde till den grad sinnena, att intet längre kunde hejda rörelsen bakåt. Först då man den 6 juli nådde Lilla Aborrhors, på västra sidan af den västra älfgrenen. ansåg man sig någorlunda säker, helst som ryktena om fienden visade sig grundlösa, och här slogs äntligen läger. Nöden steg dock snart till sin höjdpunkt; brist rådde på allt, och intet stod att få för penningar. Ett litet förråd fanns visserligen i Borgå, men de svältfödda hästarna skulle icke förmått framforsla några varor därifrån. Allmänt missnöje rådde, och särskildt sköt man skulden på den oskyldiga Buddenbrock, den enda, som under denna sorgliga tid uppträdde som en man med mod och heder, men som nu beskylldes för förrädiska stämplingar och rådslag. En verklig skuld till eländet drabbar däremot flottan, som utan nödtvång drog sig undan ännu hastigare än armén och därigenom omöjliggjorde tillförsel sjöledes, på samma gång som arméns högra flank blottställdes. Ställningen blef med ett ord ohållbar. Den 12 bröt armén ånyo upp och kom den 13 till Forsby för att den 18 fortsätta till Borgå, lämnande hela landet bakom sig till spillo åt fienden. Tio dagar kvarstod armén här. Sjukdomar härjade förfärligt, och af brist på skötsel tillfrisknade sällan någon, som en gång insjuknat. Disciplinens band lossnade allt mera, och de få officerare, som funnos kvar, brydde sig föga om att söka draga till dem, utan allt gick med snabba steg sin upplösning till mötes.

Snart voro lifsraedlen vid Borgå förtärda, och den 28 juli bröt armén upp för att nå trakten af Helsingfors. Ungefär en mil norr om staden beslöt man afvakta fienden i en ställning på Helsingemalm. Framför ställningen utsträckte sig kärrmarker, och den bakom ryggen flytande Helsingeån sökte man genom broar göra öfverkomlig. All umbärlig tross sändes till Helsingfors, och den 4 aug. utdelades lifsmedel för sju och en half dagar.

Först här fick man ändtligen kännning med fienden, som man under hela återtåget icke sparat en enda gång. Några för de svenska vapnen hedrande rytteristrider förekommo äfven, men snart inställde sig den vanliga rädslan och fruktan för att blifva kringgången. I krigsrådet framhölls därjämte, att vid Domarby, bakom Helsingeån, funnes en bättre och mera tryggad ställning, och därmed var beslutet fattadt till ytterligare återtåg. Ånyo utan strid drogoss trupperna tillbaka, och broarna refvos of ver Helsingeån. Men vid framkomsten till den nya ställningen blef det klart, att denna, belägen på sank mark och omgifveii af behärskande höjder, knappt lämnade tanke på försvar. Skyndsamt skickades trupper att försäkra sig om den öfvergifna ställningen, men för sent. Från ställning till ställning hade man med fri vilja trängts ut på den halfö, på hvars södra del Helsingfors är beläget, och hvarifrån ingen återväg mera gafs. Den nya ställningen beslöt man genast utrymma för att intaga en ny på det fält strax intill Helsingfors, som kallas Kampen. Väg måste först anläggas, hvartill åtgick en hel dag, så att ryssarne hunno beskjuta de åftågande trupperna. De ville därjämte oroas af marschen genom att framsända lätta trupper, hvilka sökte öfvergå ån, ett företag, som dock afvisades af eftertruppen under generalmajor Bosquets befäl.

Närke-värmlänningarnas plats i ställningen kan icke med säkerhet bestämmas. Antagligt är, att de åtminstone delvis deltagit i de sista dagarnas strider, enär den 10 från regementet voro afdelade i korpral och 12 man såsom brovakt samt på broarbete i korpral och 18 man, hvilket tyder på, att regementet haft sin plats på högra flygeln i närheten af ån. I regementsorder af den 11 anbefalles äfven insändande af förteckning på dem, som blifvit sårade.

Lewenhaupts förhoppning att i den ställning, Kampen erbjöd, hålla sig till vintern visade sig snart omöjlig. Sjukligheten tilltog och därmed äfven dödligheten. Förråd funnos visserligen att tillgå, men fodertillgången var så knapp, att på order den 13 anbefalldes nedslaktandet af alla tross-, post- och underofficershästar, hvilka nu också voro obehöfliga. Regementet synes hafva bibehållit sin plats på högra flygeln, enär dess hästar skulle slaktas på »udden».

Myteriet blef nu allt mera öppet. Sammankomster höllos i alla delar af lägret, och of ver allt höjdes röster, som i förbittring fordrade Lewenhaupts och Buddenbrocks häktande. Den 19 omförmäler regementsordern, att dessa af konungen kallats hem till riksdagen, och att

befälet öfverlämnats till generalmajor Bosquet. Dagtingan var en oöndviktig, i synnerhet då en rysk galärflotta den 23 stängde vägen från sjösidan. Sådan undertecknades äfven på villkor, att de svenska trupperna skulle öfverföras till Sverige på galärflottan, kavalleriet åga landvägen hem igen samt finnarne återgå till sina rotar.

Enligt Mankells förteckning på trupperna skulle dessa uppgått till öfver 16,000 man, hvaraf 4,000 sjuka, och skulle Närkes och Värmlands regemente i dessa belopp ingått med 887 man, hvaraf 174 sjuka, hvilket antal dock synes väl stort. Ryska hären var obetydligt starkare än den svenska.

Den 26 inskeppades närke-värmlandskompanierna, och den 28 afseglade de. Den 2 sept. ankommo de till Vaxholm, den 5 till Stockholm, där de inkvarterades på Södermalm. Hesan hade varit svår, stormar hade rasat och motvind rådt, hvarigenom många omkommit under färden.¹

Underrättelsen om dagtingan väckte stor förskräckelse i Sverige, synnerligast i Stockholm, dit alla till hands varande trupper drogos. De från Finland hemkomna flottorna fingo återgå till Åland, och såsom besättning användes en del landtrupper att döma efter Örebro kompanis journal, hvari under den 7 sept. säges, att »commenderingen antog wackt efter dem af regementets 4 Compagnier, som afgick på G-allijon till Waxh.». Denna sjötjänstgöring räckte dock endast några dagar.

Först den 10 anlände en del af de sjuka och inkvarterades i Stockholm för att därifrån sändas till Arboga. Nya strumpor, skjortor och handskar utdelades till manskapet äfvensom kappor, hvilka enligt order af den 12 skulle utlämnas, så snart de hunno anlända från Norrköping.

Den 6 okt. förrättades på Skeppsholmen generalbesiktning med den hemkomna delen af regementet, och bedröfligt är det tillstånd, i hvilket detsamma befann sig. I rullorna upptages 14 officerare, 12 underofficerare (af hvilka 3 sjuka), 6 trumslagare (af hvilka 3 sjuka) och 360 korpraler och »gemena», hvilket sistnämnda belopp sannolikt angifver antalet från Finland afresta. Af dessa 360 voro emellertid endast 95 närvarande; 8 upptagas såsom vakanta, 1 såsom permitterad, 4 rymda, 107 sjuka och 145 döda. Af 19 i rullorna upptagna trossdrängar voro endast 6 närvarande, de öfriga sjuka eller döda.

Från Stockholm återvände regementets ringa återstod till hemorten.

¹ Mankell: Finska arméns och Finlands krigshist. (Stockholm 1870) I, sid. 266 o. f.; Malmström III. sid. 1 o. f., m. m.

Sjuåriga kriget 1757—1762.

Huru Sverige inkastades i sjuåriga kriget utgör ett egendomligt drag af partitidehvarfvets sätt att länka folks och staters öden. Det förefaller väl, såsom om Sverige såväl genom den historiska utvecklingen som genom sitt förhållande till Ryssland bort söka stöd hos den största protestantiska staten i mellersta Europa, nämligen Preussen, men nu förenar det sig med de genom tillfälliga stämningar förbundna franska och österrikiska regeringarna för att i ytterligare förening med den ryska bekriga detta samma Preussen och drottningens broder Fredrik II, hvilken redan skaffat sig ett namn såsom samtidens största härförare. Och detta djärfva steg tog rådet utan ständernas hörande. Dessa hade, när de i nov. 1756 åtskildes, lämnat rådet rättighet att begagna uppkomna gynnsamma »konjunkturer» till rikets förkofran och tillväxt, och nu grep det allena härskande hatträdet det strå, som blifvit skickligt utlagdt af franska och österrikiska regeringarna att såsom garant för westfaliska freden visa sin betydelse och afleda tankarna från den allt större oreda i det inre, som blifvit en följd af partikifvet och misshushållningen med statens medel, och som befordrade det gryende missnöjet. Önskan att fortfarande behaga franska regeringen i förening med hoppet att få vara med och dela det, såsom man trodde, snart krossade Preussen ansågs såsom orsak nog att kasta staten i förvecklingar, hvilka lätt kunde leda till krig. Att Sveriges ringa tillgångar och dess krigsmakts tillstånd borde förbjudit hvarje krigisk förlöpning, därpå tänkte man icke, och insikten om dessa brister kväfdes af begäret att genom kriget nedsätta konungen och drottningen, för hvilka det tydligen var motbudande. Man måste erinra sig dessa omständigheter för att förstå de företeelser, kriget ådagalade, i bristande förutseende och ömklighet utgör det ett värdigt motstycke till hattpartiets föregående krig, hvars utgång det säkerligen äfven skulle erhållit, om motståndaren blott ägt medel att bekämpa svenskarne. I olikhet med det föregående kriget saknade det nu började hvarje hänförelse såväl inom landet som inom trupperna.

Uppslaget till kriget utgjordes af den af rådet med franska och österrikiska regeringarna den 21 mars 1757 afslutna konventionen, hvilken endast innehöll en meningsyttring mot Preussen. Men för att gifva eftertryck åt sin förklaring nödgades rådet förbinda sig att

i Pommern uppställa en armé om 20,000 man, hvars underhåll skulle betalas med franska siibsidier. Och väl där, drefs denna armé, icke minst för att billigare kunna lefva, in på preussiskt område. Ingen fara var ju förenad med detta steg, ty vännerna hade lofvat ansvara för, att Sverige icke blott skulle tillförsäkras sina redan innehafda besittningar utan äfven återfå, hvad det förut förlorat af Pommern.

Bland de trupper, som på eftersommaren 1757 öfverfördes till Pommern, befann sig äfven en bataljon af Närkes och Värmlands regemente. Denna uttogs med 60 man, inberäknadt 2 korpraler, från hvarje kompani, hvarefter en fältbataljon på fyra kompanier bildades. Befälet öfver bataljonen fördes af öfverstelöjtnant Ribbing, och med densamma följde major de Fritzsky, löjtnant Ugglå såsom regementskvartermästare, andre-adjutanten Linroth, en bataljonspräst, regementsfältskären, två fältskärsgesäller, fyra mönsterskrifvare och en profoss. Hvarje kompani hade fullt antal officerare, 5 underofficerare och 2 trumslagare.¹ Kompaniernas från västra Värmland andelar samlades i Karlstad den 3 aug. och marscherade därifrån öfver Kristinehamn och Örebro till Glanshammars gästgifvaregård, där bataljonen bildades den 13 i samma månad. Följande dag fortsattes marschen öfver Arboga, Kungsör och Mariefred till Dalarö, där man inträffade den 28 för att inskeppas på nio fartyg. Den 1 sept. skedde affärden, och den 9 finna vi bataljonen i G-arcz, på Eugen. Mot slutet af månaden bekom den genom krigskommissariatets försorg trossfordon, hästar och erforderliga trossersedlar.

Ända till månadens slut låg bataljonen stilla. Man ordnade tjänstgöringen i kvarteren, sysslade med »exercering», vaktparader o. d. Den 4 okt. öfverfördes bataljonen till Stralsund, den 5 därifrån till Greifswald, hvarifrån marschen den 7 fortsattes till Giitzkow och dagen därpå till lägret vid Anklam, där man ryckte in, officerare och underofficerare »i full uniform med ringkragar dock utan handpiquar, manskapet med wita strumpor och håret väl hyfsat». Denna förflyttning hade skett på omedelbar befallning från generallöjtnant Hamilton, som utöfvade högsta befälet, till dess fältmarskalken v. Ungern-Sternberg, som fått sig detta anförtrödt, slutligen den 10 anlände till Anklam och på ordena hälsades med: »Parollen: Fältmarskalk. Lösen: Välkommen.» Hvad den 68-årige mannen, sorn föga sysslade med

¹ 1. kompaniet utgjordes af kapten Djurclou, löjtnant Wachenfelt, fänrik Proschwitz, 2. af kapten Broms, löjtnant Gyllenspetz, fänrik Lilljebjörn, 3. af kapten Gadde, löjtnant Wallencrona, fänrik "Utter, 4. af kapten Svedenstierna, löjtnant Brand, fänrik Ramzell. Kapten Svedenstierna afgick före afresan genom afsked och fänrik Proschwitz genom användande på annat håll, hvaremot fänrikarne Gyllenkrok och Eibbing tillkommo. I jan. 1758 hade Ugglå såsom kapten öfvertagit 4. kompaniet, löjtnant Carlsten tillkommit såsom regementskvartermästare, löjtnant Wallencrona aflidit samt löjtnant Didron och fänrikarne Nieroth, Skogh, Proschwitz, Wargh, Pyttuer, Ugglå, Fabritius, Ridderstorm och "ffeinberg tillkommit. — 1. kompaniet hade manskap från öfverstelöjtnantens och Alfdals kompanier samt halfva Örebro, 2. från lif-, Karlstads och halfva Örebro, 3. från Kristinehamns, Näs och halfva Nordmarks, 4. från majorens, Jössehärads och halfva Nordmarks kompanier.

krigiska ting, skulle kunna uträtta, hade rådet näppeligen gjort klart för sig.

Man måste erkänna, att »konjunkturerna» voro gynnsamma vid tiden för svenska arméns uppträdande på krigsskådeplatsen. Efter nederlaget vid Kolin den 18 juni hade konung Fredrik nödgats utrymma

Bit. af IBjtn. Nygren.

Karta till sjuåriga kriget (den skuggade delen svenskt område).

Böhmen; i Ostpreussien hade Apraxins ryska armé vid Gross-Jägersdorff den 30 aug. besegrat fältmarskalken Lehwaldt och skaffat sig fullkomlig handlingsfrihet; genom nordvästra Tyskland hade en fransk armé under hertig Eichelieu trängt fram till Elbe, öfvervinnande allt motstånd, under det en annan fransk armé i förening med tyska riksarmén genom Timringen närmade sig Sachsen, allt under det öster-

FÄLTTÅGET 1757. VINTERN.

209

Tikiska hufvudarmén gjorde sig redo att återtaga Schlesien. Till Pommerns försvar funnos inga trupper, och fästningen Stettins besättning var både liten och dålig. Under sådana förhållanden hade högsta befälhafvaren för svenska armén blifvit befalld att icke låta uppehålla sig af »några mindre angelägna brister och tarfvor, som till ett fullkomligt utredande eljest skulle behöfvas», utan skyndsamt uppsöka fienden och anfälla honom. En seger skulle »lätteligen kunna tillskynda fältmarskalken besittningen af Stettin». För sammankallande af »krigskonseljer» varnades.¹

Svenska armén hade icke heller blifvit överksam. På tre kolonner hade den öfverskridit gränsfloden Peene den 13 sept. vid Demmin, Anklam och Peenemünde, bemäktigat sig några på preussiska stranden

belägna skansar och satt sig fast vid dem. Ön Usedom besattes, men längre kom man i själfva verket icke, ty med den obetydliga framryckningen från Anklam till Ferdinandshof och Pasewalk i slutet af oktober var föga bevändt. På någon belägring af Stettin var icke att tänka; därtill fattades utom allt annat äfven groft artilleri. Af helt naturliga skäl ville man icke lyssna till franska lockelser att söka förening med Eichelieus armé. När konung Fredrik genom ryssarnes o-
verksamhet såg sig i stånd att kalla Lehwaldt med större delen af •dennes trupper till Pommern, och då preussarnes mod ännu mera växte ^genom segrarna vid Eossbach och Leuthen, såg den svenska öfverbefälhafvaren sig nödsakad att i midten af november draga sina trupper - tillbaka bakom Peene, hvarefter de, allt mera trängda undan och sedan kölden slagit broar öfver vattendragen, slutligen måste söka sin tillflykt bakom Stralsunds vallar och på Eiigen. Preussarne följde efter och mneslöto Stralsund, men i öfrigt föreföllo endast obetydliga patrullstrider ända till påföljande sommar.

I lägret vid Anklam eller i kvarter där i trakten förblef närke-
värmlandsbataljonen till den 3 dec., då den flyttades till byarna Neundorff och Ivuntzo samt fick uppehålla två starka posteringar vid gränsen. Den 27 flyttades bataljonen till Dersekow, nära Greifswald/ den 31 till Stralsund med kvarter utanför staden och öfverfördes den 2 jan. 1758 till Eiigen med stabskvarter i Nessebantz. Bataljonen, som hittills i »ordre de bataille» intagit andra linjens högra flygel, tilldelades nu jämte Upplands, Södermanlands, Österbottens och Västerbottens infanteri- samt Östgöta, Västgöta och Norra Skånska kavalleriregementena »högra flygeln» under befäl af generalmajor Horn. Utefter sundet framför fronten utsatta posteringar bestredos växelvis af de olika regementena, men i öfrigt förflöt lifvet stilla och lugnt, och man vidtog säkerhetsåtgärder för att icke blifva öfverfallen af preussarne. Klockan 4 om rnornarna skulle allt manskap vara klädt och hästarna .sادلade, och fingo de senare afsadlas först kl. 8 f. m. För att vara

¹ Malmström IV, sid. 313.

Värmlands regementes historia.

uthvilad gick man till sängs kl. 8 om aftnarna. Under vintertiden-utgick dagligen en stor kommendering under en kaptens befäl för ätt-såga upp isen i sundet. I mars började man exercera »et par timmar för och et par timmar efter middagen», hvarvid företrädesvis öfvades-»Charger, Marcherande och Swängningar». I början af maj inskeppades 100 man med 1 fänrik och 4 underofficerare under kapten Gräddes befäl såsom besättning på galären Blekinge. Den 23 i samma månad ryckte-återstoden af bataljonen in i Stralsund.

Att rådet icke kunde vara mycket belåtet med utgången af 1757' års fälttåg säger sig själf, och i sin nöd fann det icke annat medel än att afskeda. öfverbefälhafvaren och öfverlämna högsta befälet åt en af sina medlemmar, riksrådet greve Rosen. Fastän denne i sin ungdom kämpat med Karl XII, var han hvarken kroppsligen eller andligen mera skickad än sin företrädare att tillfredsställa rådets önsknin-gar. Han ledsnade också på dess oupphörliga klagomål och lämnade i juli befälet till den kroppsligen obrutne och äfven något krigserfarne generallöjtnanten greve Hamilton. Som medlen för krigets förande från början visat sig otillräckliga, nödgades rådet för att få det fran-ska subsidiebeloppet ökad utlofva en höjning af fältarméns styrka med 10,000 man. I detta belopp ingick äfven 500 man ur Närkes och Värmlands regemente.

Den nya bataljon, som i början af maj 1758 utgick till Pommern, ut-gjordes af 50 man, mberäknadt 2 korpraler, från hvarje stamkompani. Den. indelades i tre kompanier och kallades andra bataljonen till skillnad från den förut utgångna, som benämndes första. Befälet öfver bataljonen fördes af major Fabritius.¹ Så snart båda bataljonerna blifvit förenade, upphörde emellertid bataljonsindelningen och öfvergick man till indelningen på stamkompanier. Hela regementet betraktades nu såsom en bataljon, och alla anordningar gingo omedelbart från öfverstelöjtnanten till alla tio kompanierna.

Det dröjde länge, innan svenska armén kunde börja fälttåget.. I slutet af juni upphäufde preussarne inneslutningen af Stralsund och utrymde därefter småningom svenska Pommern; i slutet af juli be-mäktigade sig en svensk afdelning åter Peenemunde skans, och vid samma tid drogs fältarmén tillsammans vid Loitz, och i denna armé-ingick äfven Närkes och Värmlands regemente. Hvad man skulle göra, var emellertid ganska ovisst. Den nya öfverbefälhafvaren ansåg, att »ingen rätt grundad operation kunde företagas» i afsikt att »full-göra Kongl. Maj:ts företag», och rådet, visare genom erfarenheten, gaf honom fria händer. Någon fiende hade man icke emot sig, ty den preussiska härafdelning, som under general Dohna hotat svenskarne.

¹ Befälet utgjordes af kaptenerna Kröningsswärd, v. Eckstedt och Granfelt, regements-adjutanten, karakteriserade löjtnanten Dalman "VVillt, underkonduktören Bergenschöldh och tre lifdrabanter. Till bataljonen hörde ytterligare regementspastor Broms, 3 fältskärsgesäller, 3 mönsterskrifvare, 1 profoss, 15 underofficerare och 6 trumslagare.

under vintern, hade blifvit sänd mot ryssarne, som under general Fermor ryckte an mot Kiistrin. En samverkan med ryssarne, som innehade Schwedt, ansågs emellertid lämplig.

Sedan man exercerat »evolutioner, svängningar, charge» o. a. kompanivis och äfven i bataljonsförband, bröt armén, hvars styrka snart steg till 35 bataljoner och 38 skvadroner (16—17 tusen man), den 16 upp från lägret och tågade med långa uppehåll öfver Daberkow, Friedland, Strasburg till Prenzlau, dit man anlände den 6 sept. Marschen utfördes på fyra kolonner nämligen högra flygeln, tunga artilleriet, »bagagiet» och vänstra flygeln. I den sistnämnda, som marscherade »vänster af», gick Närkes och Värmlands regemente sist. Revelj gick kl. 3, generalmarsch kl. 4 om rornarna. Ett särskildt avantgarde bildades hvarje dag af 8 »Piqueter Infanterie» och 4 »Piqueter Cavallerie» under generalmajorens af dagen befäl.

Nu hade man emellertid fått veta, att ryssarne blifvit grundligt slagna vid Zorndorf (den 25 aug.), och då var en förening med dem icke längre tänkbar. Man upptog i stället tanken på en samverkan med Daans i Sachsen stående österrikiska armé, hvarvid Berlin skulle vara det gemensamma målet. För att erhålla ett lämpligt utgångsläge och tillika möjlighet till förening med fransmännen bröt armén upp den 11 sept. och marscherade omväxlande på två och fyra kolonner i sydvästlig riktning till Neu Kuppin, där läger slogs den 22. De dagar, då ingen förflyttning ägde rum, utfördes exercis såsom i djupaste fred.

Nu stod man visserligen icke långt från Berlin, men då 5—6 tusen preussare under general Wedell anlände till stadens undsättning och drefvo en svensk afdelning från Fehrbellin, blef man ångerköpt, och när tillika österrikarne utrymde Sachsen, drog Hamilton den 10 okt. sin armé tillbaka till Prenzlau. Han ämnade nu söka förening med ryska armén, som belägrade Kolberg, men då denna drog sig undan, fanns intet annat än att gå tillbaka till svenska Pommern, hvilket återtåg anträdde den 21 nov. Den 7 dec. öfverskreds gränsen vid Anklam, hvarefter kvarter intogos. Närkes och Värmlands regemente kom därvid till byn Molkim och dess omnejd.

Rådets missnöje drabbade förklarligt nog ofverbefälhaf våren, som fick lämna platsen för generallöjtnanten v. Lantingshausen.

Konung Fredrik hade icke haft tillfälle att ägna svenskarne synnerlig uppmärksamhet, men då fälttåget nu var avslutadt för året på öfriga krigsskådeplatser, lät han under årets sista dagar Dohna från Mecklenburg rycka an mot Pommern, samtidigt med att general Mantouffell med en annan härafdelning utgick från Stettin. Vid Damgarten gick den förre öfver Peene, vid Stolpe och Wolgast skaffade sig den senare inträde på det svenska området, och med uppoffrande af besättningarna i Demmin och Anklam lyckades svenska armén under de första dagarna af år 1759 rädda sig till Stralsund inför en knappast

öfverlägsen fiende, som tog sig före att innesluta fästningen. Under detta återtag blef kapten Djnrcion fången vid Stolpenhagen den 3 januari.

I Stralsundfick Närkes och Värmlands regemente tillbringa vintern. och där gräfdes sjukdom och brist stora luckor i dess led. Dagligen utgick en kommendering af 1 officer och 50 man på postering vid Garpenhagen, och rätt ofta fick man arbeta på fästningsverken. Om-sorgen örn de sjuka tog för öfrigt uppmärksamheten mest i anspråk.-

Att hänförelsen inom armén icke kunde vara stor för ett krig. som rådet nu af all makt önskade få afslutadt, säger sig själf, liksom att spänningen mellan arméns ledare och rådet blef allt större och större. För att något skulle göras, anbefalldes rådet slutligen Lan-tingshausen att rycka in i fiendens land och lefva på dess bekostnad. Fastän preussarne redan i slutet af maj utrymde Pommern, blef armén icke uppbrottsfärdig förr än i midten af augusti, då den samlades vid Loitz och därifrån med korta dagsmarscher framflyttades till Pasewalk. dit man anlände den 4 sept. Blicken var riktad mot Stettin. som generallöjtnant v. Fersen med en kärafdelning närmade sig öfver öarna Usedom och Wollin. Samverkan med ryssarne ingick i planen.

Nu var verkligen tillfälle att göra något, sedan Fredrik II lidit det grundliga nederlaget vid Kunersdorf (den 1~2 atig.), och anbud saknades icke från någon af de förbundna makterna. Den svenska öfverbefälhafvaren tog dock icke blicken från Stettin, dit tillträdet från sjösidan efter flera hedrande strider spärrades af Fersen. Då ryssarne emellertid drogo sig undan och konung Fredrik fick rådrum att sända Manteuffel med några tusen man i svenskarnes rygg, bröt Lantingshausen upp den 30 okt. och drog sig tillbaka till det svenska området utan att oroas af fienden. Afven Fersen drog sina trupper tillbaka, sedan han utrymt öarna.

I det föga lysande fälttåget hade Närkes och Värmlands regemente deltagit med hnfvudarmén. Strax före fälttågets början hade regemen-tet blifvit hopslaget till en bataljon på fyra kompanier på det 5i". att 1. kompaniet utgjordes af lif-, Karlstads och en del a; 'Jrebro kompanier, 2. af majorens, Kristinehamns och en liten del af X. - 3. af Nordmarks, Näs och Jössehärads, 4. af öfverstelöjteantTi:- Alf-dals och en del af Örebro kompanier; manskapet vid de **nya** kompa-nierna numrerades från 1 till och med 266, 234, 314 eller iv ...ill Stralsund sändes emellertid alla svårare sjuka och en äe^ r':r **oliki** ändamål kommenderade, och betecknas dessa tillsanmi?::> **såsom Fabritii** bataljon». Efter återkomsten till Pommern förlades itLtbitäjfinen ;_- kring byn Candelin.

Vid den generalmönstring, som förrättades den 19 no v., **utgjordes** regementet af öfverstelöjtnanten, de båda majorerna, al _"~;Jka den

¹ I januari 1759 hade regementet af manskap 893 **friska** 2 : sinka ock S eller afskedade. I maj minskades antalet sjuka till 24?. —v- :k:ir= ..:_i_--T_ :LI -.-.

vistades i Stralsund, kaptenerna Broms, Gräde, Kröningsvärd och Meurman (i ordning efter kompanierna), kapten Ugglå (tjänstledig till Sverige liksom kapten Meurman), 6 löjtnanter (af hvilka 2 i Stralsund och 1 tjänstledig), 2 konstituerade löjtnanter (båda i Stralsund), 2 regementsadjutanter, 16 fänrikar (af hvilka 1 vid grenadjärerna och 1 i Stralsund) samt 1 lifdrabant. På officerare var sålunda riklig tillgång. Fången var dessutom kapten Djurclou. Af underofficerare voro 24 närvarande, 2 vid grenadjärerna och 8 i Stralsund. Af korpraler och »gemene» funnos endast 482 närvarande (inberäknadt sjuka i kvarteren), 33 voro kommenderade till en sammanslagen grenadjärbataljon, 51 af olika anledningar och 60 på grund af sjukdom i Stralsund. Om härtill läggas 10 fångna, 2 rymda, 10 nummer upptagna af underofficerare och 452 vakanta (genom dödsfall och afsked), så erhålles antalet 1,100, hvilket betecknar de på tysk jord landstigna. Af trumslagare funnos 13 och af trossdrängar 17.

Vid preussarnas infall öfver Stolpe i midten af jan. 1760 marscherade fältbataljonen till Anklam och fick, när faran var öfver, taga kvarter i och omkring Gfützkow. Den större rymlighet, man nu ägde, gjorde denna vinter behagligare och mindre förlustrik, än de båda föregående varit.

Äfven nu blef vinterhvilan lång, ty först i slutet af juni lämnade regementets fältbataljon sina kvarter. Då hade den första förstärkning anländt hemifrån för att fylla de glesnade leden. Af de 1,100 man, som utgått från Sverige, funnos vid sagda tid endast 570 friska, under det mera än 400 aflidit och 52 fått afsked, såsom närmare framgår af tabellen på följande sida, hvilken tabell utgör utdrag ur en större sådan i regementets i krigsarkivet förvarade »journal».¹

Efter förstärkningarnas anländande omdelades regementets fältbataljon i sex kompanier på det sätt, att 1. kompaniet sammansattes ur Karlstads och en del af Örebro kompanier, 2. ur Kristinehamns och återstoden af Örebro, o. ur Jössehärads och en del af Älfalds, 4. ur Nordmarks och större delen af öfverstelöjtnantens, 5. af majorens och smärre delar af öfverstelöjtnantens, Näs och Älfalds, 6. ur lif- och större delen af Näs kompanier. Kompaniernas nummerstyrka växlade mellan 163 och 201 man. Kompanierna fördes af kaptenerna Broms, Gadde, Lannerstjerna (nykommen), Kröningsvärd, Ugglå och Djurclou (fortfarande fången).

Årets fälttåg blef tämligen likt det föregående årets. I juli sammandrogs större delen af armén i läger i trakten af Grreifswald, hvarvid närke-värmlandsbataljonen kvarstod vid Giitzkow, där man flitigt exercerade, till en början enskildt, senare i kompani och bataljon. På södra sidan Peeneflo den stod preussiska generalen Stutterheim med omkring 6,000 man. Lantingshausen bröt upp i midten af augusti i

¹ På denna tabell upptages afgang och antalet utväxlade från krigets början, hvarvid minskning göres motsvarande antalet tillkommet manskap.

Närkes och Värmlands regementes styrka på krigsskådeplatsen
(se noten sid. 213).

Friska	1757	1758.		1759.		1760.			1761.		
	Dec.	Juni.	Dec.	Juni.	Dec.	Juni bör- jan.	Juni.	Dec.	Juni.	Okt.	Dec.
	517	344	620	445	514	570	769	625	635	580	894
	79	164	298	211	105	36	40	78	36	84	71
Sinka		77	143	378	1	203	1	1	1	315	1030
Ankomna rekryter . .	3	103	18	111	400	1	201	215	27	430	21
Ranconerat sig själf .		1	15	39	110	201	213	299	233	9	61
Utväxlade			13	2	3	56	589	273			310
Sottdöda					10	56	108	14	66	12	67
Skjutna					7	10			15		
Fångna						8				11	
Afskedade											
Bef. till underoffic. .											
Rymda											
Summa	600	600	1,100	1,100	1,100	1,100	1,100	1,100	1,100	1,100	1,100

afsikt att öfver Demmin infånga denne, men detta lyckades icke, och efter en långsam framryckning slog arméns hufvuddel den 7 sept. läger vid Prenzlau. Samtidigt med denna framryckning hade en af Östgöta, Alfsborgs, Västerbottens, Åboläns och Xärkes och Värmlands regementen jämte två skvadroner bestående kolonn under generalmajor Ehrensvärd öfver Anklara ryckt fram till Pasewalk. Preussarne drogo sig öfver allt tillbaka, och svenska armén stannade snart. Ett företag mot Stettin hade kanske varit möjligt och påyrkades af rådet, men Lantingshausen trodde denna fästning vara »en af de starkaste i tyska riket». I Berlin hade man kunnat stämma möte med österrikare och ryssar, men en framryckning så långt ansågs allt för djärf. och när ryssarne drogo sig undan, var man glad, så länge man kunde undgå den. verkliga eller inbillade nödvändigheten att vika undan.

Denna inträdde dock snart, ty vid oktober månads ingång **ryckte** en preussisk härafdelning söderifrån mot Prenzlau, samtidigt med att 3,000 man under general Werner från Kolberg genom Stettin hotade Ehrensvärd. Den 3 blef dennes ställning vid Pasewalk anfallen ooh hans trupper efter en häftig strid drifna ur ställningen. Xärkevärnilandsbataljonen, som den 29 sept. blifvit flyttad till Henriksrud vid ån Ueckers mynning för att utgöra bevakning mot sjösidan, deltog icke i striden, hvilket icke hindrade, att bataljonen vid Pasewalks intagande af preussarne förlorade 86 man i fångar, utan tvifvel kvarliggande sjuka. Den 4 marscherade bataljonen ett litet stycke söderut till Torglow. Här slog man läger, och hvarje morgon en och en half timme före dagningen ryckte trupperna ut. : så ät i fall ät någon

Attaque händer allting är färdigt», såsom orderna föreskrefvo. Sedan •dagen grytt, ryckte man in igen, och så fortgick det till den 20, då Ehrensvärds trupper gingo tillbaka inom svenska gränsen.

Ehuru de mot hufvudarmén framryckta preussarne blifvit bortkallade, lämnade Lantingshausen den 6 okt. Prenzlau och flyttade sina trupper till Werbelcrw, halfvägs till Pasewalk; den 17 drog han sig därifrån till Anklam. Som intet fientligt vidare föreföll, gick armén i slutet af oktober i vinterkvarter. Närke-värmlandsbataljonen kom därvid till byn Rantzien och dess omnejd och blef där liggande hela vintern, hvilken förflöt stilla och lugnt.

Vid den generalmönstring, som förrättades den 19 nov., voro af manskapet 502 närvarande (inberäknadt sjuka i kvarteren), 105 jämte 1 löjtnant, 1 fänrik och 3 underofficerare kommenderade på flottiljen i Frische Haff, 67 kommenderade i Stralsund och annorstädes, 33 på ..sjukhus, 99 fångna, 9 nummer upptagna af underofficerare och 285 vakanta.

Man hade emellertid under denna sommar haft annat att tänka på än kriget. Bragt i allt större svårigheter, hade rådet i juni sett sig föranlåtet att utfärda riksdagskallelse, och nu redde sig alla missnöjda - att lyfta hufvudet. Säkerligen upptog undran om riksdagens blifvande utseende tankarna inom arméns befäl mera än det bragdlösa fälttåget, men det vanliga talet om, att arméns rörelser försvårades genom officersbrist, är dock öfverdrifvet, ty såsom caput för sina familjer hemreste endast 27 till största delen yngre officerare, af hvilka flera erhöilo afsked, och de regementschefer och kaptener, hvilka återvände såsom regementsombud, voro icke många.¹ Af Närkes och Värmlands regementes utevarande del begåfvo sig endast major de Fritzsky och kapten Broms till riksdagen, den förre såsom caput, den senare såsom regementets ombud. Tjänstledighet i större omfattning hade regementets officerare icke heller åtnjutit, enär på hösten 1758 endast två på grund af sjuklighet återvändt till hemlandet, på hösten 1759 likaledes två, och på hösten 1760 skaffade sig tre tjänstledighet.

Fälttåget 1761 blef ännu mindre händelserikt än de föregående. Sedan man grundligt hvilat ut och fått de värsta bristerna af hjälpta, samlades större delen af armén, som nu trädte under Ehrensvärds befäl, vid Tribsees och Loitz och uppbröt från båda dessa ställen natten iill den 19 juli för att förenas vid Demmin. Närke-värmlandsbataljonen, som den 15 upptager 503 man² jämte 26 officerare och 33 underofficerare närvarande, tillhörde den vänstra kolonnen. Härefter slog man läger vid Wanselow (sydost om Demmin) för att kort tid därefter flytta sig till Daberkow och ytterligare till Barthow. En mindre här-

¹ Malmström IV, sid. 406.

² 5 officerare, 3 underofficerare och 92 man voro kommenderade i Stralsund, 1 officer och 44 man på flottiljen; 18 man voro sjuka i Stralsund, 73 fångna och 325 nummer upptagas såsom vakanta.

afdelning ryckte fram öfver öarna Usedom och "Wollin för att understödja de ryssar, som belägrade Kolberg. De mot svenskarne stående preiissarne under general Belling hade slagit läger vid Pasewalk, och under hela sommaren föreföll intet annat än småstrider mellan enskilda utsända afdelningar, i hvilka strider Närkes och Värmlands regemente icke synes hafva tagit någon del, då det icke hade en enda mans förlust. Den 5 okt. flyttades armén tillbaka till Anklam, och den 20 fingo trupperna intaga vinterkvarter.

Med det ersättningsmanskap, som i oktober anlände från Sverige, erhöll Närkes och Värmlands regemente en förstärkning af 315 man, hvarigenom alla lediga nummer kunde fyllas.

Vid årsskiftet lågade striden plötsligt upp igen, i det Belling ryckte in i Mecklenburg, hvars hertig hörde till konung Fredriks fiender. Då Ehrensvärd skickade hertigen understöd och denne i sin ordning hotades af hertigen af Wurtemberg med en större härafdelning, drogs hela svenska armén tillsammans vid Demmin och slog genom en strid vid Neu-Kohlen anfallet tillbaka. Härefter blef allt lugnt igen, och detta lugn beseglades genom ett den 7 april 1762 afslutet stillestånd, hvilket ledde till fredsslutet i Hamburg den 22 maj.

I juli fick regementet vända åter till hemlandet, fältbataljonen först och sedan major Fabritius' bataljon, numera vanligen kallad »andra», hvars styrka icke obetydligt vuxit på första bataljonens bekostnad.

Så slutade detta bragdlösa krig, under hvilket frihetstidens oförmåga af krigisk verksamhet nådde sin höjdpunkt. Under fem årsfälttåg hade man med trupper och med befälhafvare, på hvilka samtidens svenskar slösade beröm, stridt med en vanligen obefintlig fiend utan att vinna någon framgång, utan att bringa sina företag i någon öfverensstämmelse med bundsförvanternas, och detta lika mycket genom styrelsens svaghet och brist på myndighet som genom generalernas oföretagsamhet och rädsla för ansvar. Den allmänna meningen var för öfrigt emot hvarje kraft i krigföringen, och man prisade högeligen generalerna för deras skicklighet att rädda armén från att blifva si grund ruinerad» inför en någon gång befintlig, djärf motståndare. Denna förvända uppfattning skiulle kraftigt bidraga till svenskarnes olyckor ännu 1808.

Större delen af Närkes och Värmlands regemente hade lefvat på krigsfot under närmare sex års tid. Det förefaller såsom en ödets ironi, att under denna tid endast 2 man blifvit skjutna, under det 99 råkat i fångenskap. Sjukdomar hade dock skördat ungefär halfva antalet af de på tysk jord landstigna och hos många af de öfriga grundlagt en svaghet, som efter krigets slut ledde till snart afskedande. Att förläggningförhållandena, särskildt under de båda första vintrarna,, och sjukvårdens dåliga beskaffenhet hade största andelen i denna olyckliga omständighet är alldeles gifvet, men därtill bidrog äfven beklädnadens olämplighet och slitna tillstånd. Regementet tågade

i krig i en mundering, som varit ny 1745 och 1749, men nu var alldeles utsliten. Efter åtskilliga påminnelser lyckades man under loppet af 1758 få en del hattar, västar och byxor ersatta med nya samt till en del af manskapet få nya strumpor och skor, men rockarna befunnos vid den i nov. 1759 förrättade generalmönstringen »så förslitne, söndriga och lappade, ät manskapet sig föga därmed skyla och bärga kunna», och om möjligt sämre beställdt var det med kapporna. Bockarna ersattes med nya, men i nov. 1760, då generalmönstring ånyo hölls, befunnos de hattar, västar, byxor, strumpor och skor, som bekommit i början af kriget, alldeles utslitna, och kapporna voro icke bättre än året förut. Under året 1761 blefvo bristerna afhjälpta, utom beträffande hattar och kappor.¹

¹ Af tryckta källor hafva hufvudsakligen användts Malmström IV, jämförd med *Fryxells* Berättelser ur svenska historien och andra arbeten, *Mankell*: Krigsmaktens styrka och v. *Schantz*: Försök till en historia öfver det förra Pommerska kriget åren 1757—1762 (Stockholm 1811), den sistnämnda dock mycket knapphändig.

Krigen med Ryssland och Danmark 1788—1790.

Aret 1788.

Det hade legat krig i luften vid Gustaf III:s hof sedan början af 1780-talet. Än gingo de vidtflygande planerna ut på att rycka Norge från Danmark, ännu var det Ryssland, den gamle fienden, som skulle frantagas, hvad han under århundradets förra hälft förvärfvat från Sverige. Men planerna strandade alltjämt på det fasta förbund, som knutits mellan dessa båda makter, och som gjorde, att åt hvilket håll Gustaf ännu vände sig, han alltid hade den ena af dem i ryggen. Så kom riksdagen 1786 och visade, huru mycket Gustaf III förlorat af nationens förtroende, och från den stunden var krig oåterkalleligen beslutadt. Ty endast genom ett ärorikt krig kunde Gustaf återupprätta sitt sjunkna anseende, åter bringa reda och ordning i det inre och, det icke minst viktiga, beröfva ryska regeringen dess genom nystadska freden tagna rätt att blanda sig i Sveriges inre förhållanden. Ett lägligt tillfälle yppades snart, då året därpå det rysk-turkiska kriget utbröt och Rysslands hela uppmärksamhet vändes söderut. Tillfället var onekligen frestande, och genom oriktiga uppgifter om ryska rustningar förmådde koringen i maj 1788 rådet att gifva sitt samtycke till flottornas utrustande och sammandragningen af trupper. I slutet af juni seglade örlogsflottan öfver till Finska viken, och strax därefter öfverförde konungen själf en del trupper till Finland, där de inhemska trupperna redan voro sammandragna. Härmed kan kriget anses börjadt, oaktadt ingen krigsförklaring var afgifven och ryssarna använde alla medel att undvika krigs framkallande.

Bland de trupper, som från Sverige öfverfördes till Finland, befann sig af ven lif bataljonen af Närkes och Värmlands regemente.

Den 2 juni hade de kompanier, af hvilka denna bataljon var bildad, lif-, förste-majorens, Örebro och Kristinehamns, samlats till Mosas för att följande dag undergå generalkassationsmönstring. Bataljonen fördes af öfverstelöjtnant C. v. Axelson med biträde af tjänstförrättande regementskvartermästaren löjtnant v. Ehrenheim.

Genast efter mönstringen anträdde marschen, som gick öfver Glanshammar, Arboga och Södertälge, och den 19 juni på aftonen

skedde framkomsten till Stockholm, där läger slogs på Ladugårdsgärdet. Här samlades i öfrigt under tiden mellan den 12 och 22 juni två bataljoner af gardet, två bataljoner af hvarterera Upplands, Västmanlands, Hälsinge, Dal-, Södermanlands och Östgöta regementen, fyra skvadroner lätta dragoner och en skvadron af lifregementet eller tillsammans 9,125 man.

Trupperna kvarblefvo i lägret till den 23 juni, under hvilken tid nya munderingar, musköter och värjor utdelades. De gamla munderingarna inpackades i kistor och lämnades i förvar å arsenalen på Fredrikshof. Sistnämnda dag inskeppades trupperna vid Skeppsbron å galärer och kanonslupar. Öfverresan hindrades flera dagar af motvind. Först den 1 juli passerades Hangöudd. Den 12 ankom man till Sandhamn vid Sveaborg, och dagen därpå landsattes trupperna i Helsingfors efter en sjöresa, som varat i 20 dygn. Samma dag förrättades af regementspastorn nattvardsgång på galären Hälsingland. Man kvarblef i Helsingfors till den 19, då order ankom, att närke-värmlandsbataljonen jämte änkedrottningens lifregemente skulle sjöledes förflyttas till de vid och på fientliga sidan om gränsen stående trupperna. Nämnda trupper inskeppades därför på fyra galärer och anträdde färden under skydd af en turuma, tre udemo och två kanonslupar. Ammunitionsförrådet, som i Stockholm blifvit bestämdt till 24 skott för man, ökades till 60.

Det återstod nu att finna en förevändning till krigets öppnande, och en sådan lyckades konungen under de sista dagarna i juni framkalla genom några gränsförvecklingar i Savolaks, där ryssarna påstodos vara de anfallande. Konungens plan var att imder flottans skydd öfverföra de från Sverige komna trupperna till Ingermanland för att sedan på båda sidorna af Finska viken framrycka mot Petersburg. Genom den oafgjorda striden vid Högländ (den 17 juli), som föga nedsatte ryska flottans stridsförmåga, blef denna plan utförbar, och konungens uppmärksamhet riktades nu mot Fredrikshamn.¹

I början af juli hade några finska regementen, understödda af kanonslupar, på kust vägen framryckt till gränsen. Den 11 i samma månad hade de första stridigheterna ägt rum, då en finsk af delning öfvergått Kymmeneälf och tagit gränsposteringen vid St. Aborrfors tillfånga. Öfverste Gustaf Maurits Armfelt, vid denna tid chef för Nylands infanteriregemente, som hade befälet öfver dessa trupper, trängde raskt på. Först vid Högfors hejdades han af den där afbrända bron och uppehölls tre dagar med arbete på brons återställande. Så snart detta var utfördt, fortsattes frammarschen mot Fredrikshamn, och halt gjordes först vid Summa, 5 km. från staden. I den här intagna ställningen anföllos svenskarna af ryssarna natten till den 19. men efter tre timmars häftig strid blef anfallet tillbakaslaget. Här

¹ Se kartan öfver sydöstra Finland.

i ställningen vid Summa återfinna vi ändtligen närke-värmlänningarna. Den 22 juli eller tre dagar efter nyss nämnda strid hade de ankommit till Kusala hamn och omedelbart därefter blifvit landsatta vid Stümma.¹

Större delen af öfriga finska trupper, hvilka stodo under generalmajor C. Gr. Armfelts befäl, hade den 17—19 juli vid Anjala öfvergått Kymmeneälf och vid underrättelsen om Summakårens framskjutna ställning öfver Liikala ryckt fram till Hussula, strax norr om Fredrikahamn. Här mottog Armfelt undan för undan förstärkningar, och den 28 anlände äfven artilleriet. Samma dag inträffade konungen på platsen.

Närke-värmlandsbataljonen hade efter landsättningen tillbragt sina dagar hufvudsakligast med vakttjänst. Fästningen var i omedelbar närhet, och truppernas krafter togos mycket hårdt i anspråk för dylik tjänstgöring; hvarannan natt fick man vara på benen. Rekrytexercisen pågick utan afbrott hvarje dag. Dessutom åtgick manskap till brobyggnadsarbeten samt iordningställande af faskiner. soni skulle användas vid fästningens förestående stormning.

Det var hög tid, att detta anfall sattes i gäng. Det jäsande missnöjet inom hären hade visserligen icke kommit till utbrott, men detta kunde väntas när som helst. Med truppernas utrustning var så dåligt ställdt, att både proviant och furage beräknades vara slut den 4 aug.² Konungen hade från högkvarteret i Helsingfors, dit missnöjet trängt, skyndat till armén för att igångsätta anfallsrörelsen. Denna var dock synnerligen illa förberedd, och inga anordningar voro träffade. Artilleriet saknade ammunition; nöd stod för dörren; myteri utbröt redan inom några finska regementen, och konungen kände sig icke ens säker för sin person.

Planen för anfallet, sådant detta slutligen kom till utförande, hade följande utseende: En del af de svenska trupper, som ännu icke nått krigsskådeplatsen (2 bataljoner garde, 2 östgötar och 2 västerbottningar jämte 5 skvadroner), skulle skyndsamt rycka fram och förena sig med Summa- och Hussulakårerna. Den öfriga delen af de från Sverige komna trupperna jämte fem finska bataljoner under befäl af generalmajor Siegroth hade inskeppats för att sjövägen nå Fredrikshamn, landstiga öster därom och angripa staden i ryggen, samtidigt med att de nu utanför staden stående kårerna gingo till anfall från norra och västra sidorna. Hela anfallsstyrkan uppgick till 14.300 man.

¹ Trupperna vid Summa utgjordes af 1 bataljon Nylands regemente, 1 bataljon Flemings regemente, Elimä jägarkompani, 1 bataljon änkedrottningens lifregemente, 1 bataljon Närkes och Värmlands regemente, 2 skvadroner och 2 kanoner.

² Den 24 juli hade galären Taube anländt med proviant åt bataljonen för 7 dagar. Portionen hade följande sammansättning: 1 jumfru brännvin, 1 lod ost, 8 lod sill. - i lod smör, Va skålpund stockfisk, * 2 skålpund fläsk, 7 kvarter ärter, 7Va kvarter korngn^{^^}. 2 jumfru ättika och 2 skålpund 8 lod torrt bröd.

Sällan har något företag så grundligt och till alla delar misslyckats som detta. De från Helsingfors kommande trupperna måste stanna vid Forsby (midt emellan Borgå och Lovisa) på grund af felande lifsmedel. De vid gränsen varande trupperna voro det oakadt mångdubbelt starkare än besättningen i den lilla och illa försedda fästningen, hvadan företaget bort lyckas, om det icke från början till slut utgjort en lång kedja af missgrepp, olyckliga rörelser och falska meddelanden. På grund af en underrättelse, att den sjöledes kommande styrkan landsatts öster om staden, lät konungen den 1 aug. Hussulåren framgå till anfall, hvarjämte en del af densamma sändes öster ut kring staden till förening med de landsatta trupperna. Men någon landstigning hade aldrig skett, och sedan konungen förgäfves väntat till följande dags middag, lät han trupperna återvända till Hussula. Och den utsända afdelningen undgick med nöd att blifva tagen till fånga. Den 3 anlände emellertid underrättelse, att den väntade landsättningen vore verkställd. Gr. M. Armfelt, söm inträffat hos konungen, genomdref nu, att förnyadt anfall skulle företagas under påföljande natt. Men de från Hussula utryckta trupperna fingo af obekant anledning rycka in igen. Armfelt ryckte fram på öfverenskommen tid men måste återvända, då konungen icke hördes af, och landstigningskåren fann för godt att hufvudstupa åter inskeppas.

Så slutade detta i stor stil anlagda men illa ledda anfall på Fredrikshamn, och något annat val fanns nu icke än återtåg, enär lifsmedlen voro fullkomligt slut. Följande dag utfärdades befallning om allmänt återtåg, hvarvid Gr. M. Armfelts kår skulle gå till Högfors, bakom Kyranieneälfs östra utloppsgren, den andra kåren öfver Liikala till Anjala. En vid Kaipiais, på Villmanstrandsvägen, stående sidoafdelning gick tillbaka till Keltis, bakom älven. Siegroths trupper landsattes vid Borgå.

Närke-värmlandsbataljonen förflyttades sjövägen och landsattes den 8 kl. 5 på aftonen midtemot Kymmenegård, hvarefter afmarschen skedde kompanivis, för lif- och Örebro kompanier till Gfiäppelä (Jäppelä), för majorens och Kristinehamns kompanier till Perne.

Denna ynkliga krigförelse i förening med underrättelsen om, att ryska flottan behärskade hela Finska viken, sedan den svenska sökt skydd bakom Sveaborgs kanoner, framkallade nu jäsningens utbrott. Det var dock hufvudsakligeii inom de vid Anjala förlagda trupperna, som denna gjorde sig märkbar, och härifrån utsändes den underhandlare, som skulle söka mäkla fred hos kejsarinnan. Konungen befann sig i den mest förtviflade belägenhet och kunde icke besluta sig för någon kraftåtgärd mot de upproriska. Till all lycka befann han sig vid Högfors bland Gr. M. Armfelts trupper, på hvilka han säkrast kunde lita, och hos sin tillgifnaste vän. I denna brydsamma belägenhet mottog han underrättelsen oro. Danmarks krigsförklaring, och den 25 aug. lämnade han plötsligt armén och reste till Sverige, med-

tagande Armfelt, hvars befäl lämnades åt generallöjtnant v. Plåten. Ofverbefålet öfver armén uppdrogs åt hertig Karl och öfver trupperna vid Anjala åt generallöjtnant Meijerfelt, Närkes och Värmlands regementes chef, sedan den i anjalaförbundet verksamt deltagande C. Gr. Armfelt erhållit begärdt afsked.

Den 13 aug. hade öfverstelöjtnant Leijonstedt anländt och öfvertagit befålet öfver närke-värmlandsbataljonen. Samtidigt ankom af v en regementskvartermästaren Leijonhjelms. Samma bataljonsorder, som tillkännagaf detta, anbefalldes äfven, »att alla lador och rior uttömmas af dem, som dem intagit till kvarter och bekvämligheter, på det allmogem i sin foderbergning, tryskning och torkning ej blifver hindrad. Kunde öfverenskommelse träffas med bönderna, fick manskapet dock tillstånd att kvarstanna. Den 23 aflöstes närke-värmlandsbataljonen af en bataljon östgötar, och efter att hafva afdelat tre afdelningar — en under befäl af löjtnant Duse till Hirvenkoski, en under fänrik Eldh till Pyttis och en under fänrik Lilljestråle till Aborrhors (Lilla?) — förlades återstoden i kvarter vid Broby och Kuppis. Som kompaniernas styrka betydligt minskats genom ofvannämnda kommenderingar. sarnmanslogos två och två, så att lif- och Örebro kompanier bildade ett under kapten Grünthers befäl, under det majorens och Kristinehamns ställdes under löjtnant Meijerfelts befäl. Kapten Lilljestråle hade sjuknat och blifvit förd till Lovisa, och kapten Th. v. Rappholt hade återvändt hem för att i enlighet med kungligt förordnande i Värmland iippsätta och ordna en jägarkår, den framtida Värmlands fältjägarekår.¹

Slutet af augusti och början af september använde närke-värmlänningarna till att laga landsvägen öfver Nupis kvarnby fram till Hirvenkoski, hvilken väg skulle sättas i så godt stånd, att vagnar och artilleri kunde framforslas därå. Den 9 sept. fullbordades detta arbete, och nu började en liflig och trägen exercis. Till exercisfält valdes »slätten» åt Qvarnbynsidan, som dock var så liten, att den kunde användas endast af ett sammanslaget kompani i sänder, hvarför lif- och Örebro kompanier använde den under förmiddagen, de bada andra på aftonen. Munderingarna lappades upp, så godt sig göra lät. läder till skosulor utdelades, och såväl skomakeri- som skradderikunniga soldater kommo i liflig verksamhet. Alldeles odugliga skodon ersattes med nya. Den 14 sept. fick bataljonen gå ut på nytt arbete; det gällde att iståndsätta vägarna mellan Broby och Lilla Aborrhors samt till Ghrvakoski jämte alla vid dem befintliga broar.

Kriget hade i själfva verket afstannat, äfven på Savolakssidans, och den 25 sept. beslöt hertig Karl efter hållet krigsråd, att alla trupper skulle dragas tillbaka öfver Kymmeneälf och Hirvenkoski. Närke-värmlandsbataljonen förlades i kvarter vid G-isslom, där den

¹ Han återkom till krigsskådeplatsen i augusti påföljande år.

kvar låg till den 20 okt., då befallning om vinterkvarters intagande utfärdades. Bataljonen, som nu öfvergick till generallöjtnant Meijerfeldts fördelning, aftågade kompanivis och förlades med lifkompaniet i Hardoms by, majorens och Örebro kompanier i och omkring Berghammar, Kristinehamns kompani i Pavels by. Före uppbrottet hade generalmönstring förrättats den 11 oktober.

Aldrig har väl en krigsförklaring varit mera välkommen, än danskarnas var för Gustaf III. Den betydde för honom enda räddningen ur det pinsamma läge, i hvilket han befann sig i skötet af sin egen armé. Djärf och beslutsam, såsom han kunde vara, när det gällde ett ögonblicks ansträngning, skyndade han till Sverige igen för att mana allmogen till kamp för sitt land och visade inom kort icke blott de förvånade ryssarne utan äfven sin lika förvånade armé i Finland, att danska krigsförklaringen i stället för att åstadkomma en revolutionär folkresning slutit hela nationen tillsammans för att med hänförelse strida och dö för sitt land och sin konung.

Såsom alltid vid fredsbrott med Danmark var det Värmland och Jämtland, som fingo mottaga första stöten, och som därför också först måste sättas i försvarstillstånd. Värmland hade ännu kvar sina två bataljoner, öfverstelöjtnantens och majorens, af hvilka två kompanier genast fingo befallning att marschera, majorens till Eda och hälften af hvartera Näs och Alfdals kompanier till Åmål. Återstoden af regementet skulle marschfärdigt afvakta vidare befallningar från öfverbefälhafvaren, baron Hierta, som var chef för de i Värmland och Västergötland befintliga trupperna. Af lifregementet till häst sändes 50 man till hvartera af de båda sammansatta kompanierna.

Den 18 sept. var tredje-majorens (Jössehärads) kompani framme vid Eda skans, och arbetet begyntes genast med iordningställande af vallar och grafvar samt tillverkning af patroner. Utbildningen af truppen vidtog omedelbart med till en början exercis utan gevär. Till skogarna sändes manskap att hugga timmer till spanska ryttare och palissader, ty äfven ilorast skans skulle sättas i försvarbart skick. Hänförelsen hos befolkningen gjorde, att arbetskrafter förefunnos i tillräcklig mängd, befolkningen strömmade till från alla håll, och arbetena bedrefvos med sådan fart, att redan den 24 i samma månad kompaniet vid Eda mycket berömmes i generalorderna, för hvad på de få dagarna åstadkommits, hvarjämte artilleri snarligen utlofvades.¹

¹ Om vistelsen vid Eda skans skrifver C. F. Ugglå till sin far i bref af den 6 okt.: »Den 30 sept. kornmo vi till Eda skants, efter en sträng marche paraderade där för Comendanten Herr Majoren och Riddaren Bergenschöld samt fingo intaga våra Cantonqvarter

Den 26 anlände konungen, åtföljd af Gr. M. Armfelt, för att besiktiga de försvarsåtgärder, som vidtagits. Hans närvaro kom på intet sätt arbetet att afstanna, endast dagen därpå kl. 10 f. m., då han sknlle afresa, samlades hela kommenderingen på slätten vid Eda, försedd med 4 helpatroner och insatta nintor, för att skjuta general-salvor.

Den 24 sept. öppnades fientligheterna, i det att danskarnas befälhafvare, prinsen af Hessen, inföll i Bohuslän med 8,000 man. De svenska trupperna voro med sina hufvudkrafter samlade vid Vänersborg under baron Hiertas befäl. Vid underrättelsen om danskarnas infall sändes genast kurirer omkring till de i trakten inkvarterade trupperna att samlas till hufvudstyrkan. Det var tider fulla af oro. som nu följde. En från Vänersborg utsänd afdelning om 400 man måste vid Qvistrum sträcka gevär, och de svaga svenska trupperna hade intet annat att göra än att hastigt förfoga sig till Gröteborg för att skydda denna viktiga stad. Baron v. Rajjalin, befälhafvare för det till Åmål sända kompaniet, skildrar i dagboksform förloppet af marschen på följande sätt: »Den 27 kl. 12 om natten bekom jag med majoren Baron Lilje Grenral Carl Hiertas Ordres att genom marche forcée genast uppbräta med de under mitt befäl stående Troupper och skyndsamt inställa mig uti Wenersborg, hvarföre genast Larm slogs, och kl. 2 uppbröt Infanteriet samt Cavalleriet under kornett Ekenstjerna (den senare uppbröt från Åmål). Den 29 kl. 6 om morgonen inmarcherade jag med Infanteriet uti Wenersborg sedan jag vid Dykjälla enligt ordres detacherat Lieut. Aminoff med 50 man, 1 trumslagare och 2 underofficerare att försvara bryggan vid forsen. Den 29 om aftonen Comenderades fennrik Lövenhjelms med 60 man att intaga Höggvarter i Wenersborg, genast de tre Compagnier af Skaraborgs E, eg: te, som voro i staden, finga ordres att marchera till Qvistrum till secours.

uti Wäsby, Kortlanda, Hulteberg samt hade Rastedag d. 1 okt. Natten efter sköts 3 skott wid Morast bronn, larmtrumman gick på Eda skants och inom Cantoner kvarteren. hvarigenom wi ur vår bästa ro voro på skantsen inom $\frac{1}{4}$ timme med all vår Compag:s egen tråss. Den 2 marscherade Hr. Gap. Frummerie med förstärkning till Jlorast bronn och den 4 aflöste jag Lieut. Lindsfelt med en Gom. af 1 und. off., 1 Trumslagare och. 74 man. Här äro 2 goda Bastioner m. fl. facer, flanquer och 1 Courtine emellan dem midt för bron. "Vår föresats är att hwarkeu gå söder elr norr ut härifrån om norrbaggarne aldrig så hårdt antasta oss utan till sista man försvara detta betydl. pass. Comniendanten här, Cap. Baron Hierta är en honet, rask, snäll och outröttlig karl, så att både "wi och allmogen hålla mycket af honom, dock är emellan honom och maj:n ingen synnerlig harmonie. Wid Eda skants gjorde jag Placemajors tjenst. Men är min sak att försvara det westra fältvärket som j äg hoppas med Guds hj alp kunna göra med heder. Wårt manskap har slitit och sliter ännu mycket ondt i anseende till årstiden. Wi ligga här i jordkulor, dock officerare och und. off. i 2:ne und. off.-Tälter. Manskapet äro bra alerte och nästan muntrare än på något Regementsmöte och jag som alltid ansett fältlefnaden som svår finner den nu vara den roligaste endast intet kölden wore så sträng. Herr Baron Hierta är utmärkt älskare af jagt hvarifrån jag ej eller kan säga mig fri och på hans samt de öfrige Cameraders persvasion sänder jag nu hem Bergström för att hämta hit mina hundar som skola göra oss både gagn och nöije ity att wi hafva ganska mager stat och intet wildt, emedan intet skott får lossas för larm skull.-----Wi hafva här 2 metall: och 4 jerncanoner alla 3 pundiga samt på Eda skans 2 3 'ttga Canoner, här äro också en hop Recruiter af "Westgiöta-Dahls Reg:te som äro bra råa men exerceras dagligen. >

Den 30 om aftonen vore desse Compagnier återkorane, och. Ordres gafs att bärga undan af ilasrasinet. livad man kunde, hvartill hästar upp-togs på gatorna, af hvem man träffade, äfven till Krono Tråssens fortskaffande utur staden, emedan Trupperna samma dag marscherade för att sätta sig på andra sidan Ramumsälven, samt genom bryggans rifvande hindra fienden att förfölja oss. Under dessa preparationer ankom lieut. Aminoff med sitt detachment, som gjorde sig färdiga genast att vara niig följaktelig utur staden. Fourirerna afsändes med reg:tsqvartermästaren. Leutnant Soop att giöra qvarter. Just då, när Wij skulle marschera, blef Lieutenant Aminoff med sitt detachment åter Commenderad att stadna qvar i staden för att arbeta på Magasinet. Truppernas marsch skedde i skymningen då jag utgjorde avantgarde - - — (oläsligt). Efter ¹ 2 mils marche forcée befalde major Prytz vid Skaraborgs reg:te mig stadna och låta Trouppen med Bagage marchera mig förbi; sedan detta blifvit värkställdt, och jag under ett häftigt rängn stådt på detta ställe ¹/₂ timme kom major Prytz ridande, hvilken jag då begärde få veta om min post skulle blifva här, då han frågade, hvar min fourir var; i anledning häraf och som stället var högst desavantageust i händelse af attaque, avancerade jag till Förstena, der jag möttes af min Fourir, som förde Trouppen till sina qvarter. Lieutenant Aminoff, som fått general Hiertas tillåtelse marchera ur staden, hade i mörkret marcherat till Månums by, ¹ * mil från vägen, men träffade lyckeligt oss andra morgonen. Den 1 rastades, den 2 samlades alla Trupperna kl. 10 förmiddagen uti Gerdhem, men bröto ej upp förrän kl. 6 eftermiddagen, då Lijf Regementet flere Compagnier under Öfverste Lieut. Lagerhjelm befäl escorterade Infanteriet, som anfördes af Öfv. L: de la Wall och marsherade till Edet samt följande dagen till Götheborg, denna natten var fennrick Lövenhjelms med 40 man posterade vid Smörjen med nödigt artillerie; den 4 kl. 2 om morgonen marcherade allt Infanteriet iin uti Götheborg, dit Kongl. ilaijt ankommit några timmar före oss.»

Danskarne hade emellertid fortsatt sitt segertåg; den 30 sept. intågade de i Uddevalla, den 3 okt. besattes Vänersborg, och den 4 anlände hufvudstyrkan till Ström (niidt emot Lilla Edet). Dagen därpå fortsattes marschen till Ivungälf, hvarefter de togo Bohus gamla fäste i besittning, öfvergingo Göta älf på flottar och stodo sedan utanför Göteborg.

Konungen, som anländt till staden den 3, hade ingalunda varit overksam. Från alla delar snart sagdt af hela riket skyndade på lians befallning trupper till Göteborgs försvar, och med ifver arbetades på stadens bringande i försvarstillstånd. Den 6 okt. uppforderades den att gifva sig, hvilken uppmaning konungen, som nu stod i spetsen för 5,000 man, bestämdt afvisade.

»Den (dagen står ej utsatt men är antagligen den 4) marscherade jag», skrifver v. Rajalin vidare, »med min Troupp såsom en del af det

detachment, som ämnades utom staden möta fienden under Ofv. Lieut. de la "Walls befäl, men sedan Tronppen hela natten legat på geväret, Nybro blifvit bränd, gingo "Wij åter inn i Götheborg, der Vij sedan blefvo med en del af Elfsborgs och några soldater af Wästgötha Dals hopdragne och utgjorde den sammanslagne Bataillon under Öfverst-lieutenanten och Riddaren Edenhjelms befäl, lemnade sedan dageligen vagt vid Nybro, Brännerie och Klippholmen m. m. samt gjorde arbete uti fästningen. Recruterne exercerades af serg. Bratt, äfwen Compagniet af mig så ofta möjligt var — — —.»

I Värmland liksom i Dalarna hade rustningarna under tiden pågått med all ifver. Före afresan från Stockholm hade konungen gifvit Armfelt ledningen af desamma, och något senare fick han befälet öfver alla i dessa båda landskap varande trupper jämte högsta ledningen af alla försvarsanordningar därstädes. Medan konungen begifvit sig till Dalarna, hade Armfelt inträffat i Karlstad, där efter konungens ankomst en utredningsdeputation tillsatts, hvilken närmast hade att leda landtvärnets ordnande. Liksom i Dalarna ville man uppbringa detta till 3,000 man.

Regementets ännu icke uppkallade del. tre hela och två halfva kompanier, samlades den 23 sept. i Karlstad. I slutet af oktober sändes öfverstelöjtnantens kompani till Eda, och de öfriga fingo småningom återvända till rotarna.

Faran var dock alltjämt öfverhängande och ökades ännu mera, sedan danskarne den 15 okt. besatt Åmål.

De af Armfelt ledda rustningarna började emellertid vid denna tid bära frukt. Utredningsdeputationen arbetade med all ifver i trots däraf, att dess främsta militära ledamot, öfverste C. Gr. Löwenhjelm, ansåg de vidtagna åtgärderna stå i strid med § 45 i regeringsformen. Under loppet af oktober samlades 800 man landtvärn från Filipstad samt Älfvals, Fryksdals, Jösse, Nordmarks och Gillbergs härader, utrustade och försedda med lifsmedel för fjorton dagar, och förberedelser pågingo att uppåda manskap äfven från öfriga härader. Från Dalarna kom allmogehären, och många svårigheter uppstodo att lugna de obändiga massorna, isynnerhet som stillestånd nyss hade blifvit ingånget. En dalbataljon hade inkvarterats i Karlstad, en vid Uggle-säter nära Seffle, en vid Nysäter i Gillberga och en vid Lillnor och Lillerud i Nors socken. Detta landtvärnets hotande uppträdande medförde dock sina fördelar, i det konungen kunde iakttaga en bestämdare hållning mot fienden. Föga fattades till och med, att stilleståndet måst brytas. I början af november reste Armfelt till Fryksdalen för att mönstra nyuppådadt manskap. Efter att hafva berömt fryksdalingarne för deras mod och fosterländska anda besökte Armfelt för andra gången Eda och Morast skansar på grund af ett rykte, att fientligt anfall i dessa trakter vore att vänta. Armfelt skref härifrån till konungen, att han på sina knän bad G-ud

gifva prinsen af Hessen lust att anfalla honom. »Detta är icke öfvermod från min sida», tillade han, »ty jag trotsar den mest klenmodiga människa att se och höra dessa trupper utan att vara öfvertygad om deras öfverlägsenhet.» Fulla af stridslust, motsågo sålunda Armfelt och hans trupper den 13 nov., då de väntade »den himmelska glädjen att få bädda på juten».

Men däraf blef intet. Preussen och England, som med ovilja sett danskarnes anfall, tvungo Danmark att ingå på sex månaders stillestånd.

Den 3 dec. hemlagade de vid Eda och Morast förlagda kompanierna, sedan de vid Eda kvarlämnat 1 underofficer, 1 korpral och 12 man såsom vakt i skansen samt hälften så stor styrka vid Morast. Redan förut eller den 27 nov. hade göteborgsafdelningen brutit upp, och den upplöstes den 8 dec. »utan att hafva förlorat någon enda karl». Landtvärnet upplöstes i slutet af november efter att genom sitt uppträdande väsentligt hafva bidragit till sitt landskaps bevarande från ett krigs vedervärdigheter och fientliga truppers påhälsning.¹

Året 1789.

I Finland förflöt efter vinterkvarterens intagande allt lugnt. Befälet öfver samtliga i landet varande trupper öfvertogs i midten af december af generallöjtnant Meijerfeldt.

Under vintermånaderna fullständigades utrustningen gång efter annan, så att manskapet mot våren synes varit väl beklädt. Skodon hade förfärdigats efter hand och i mån af behof af yrkeskunniga soldater. Den 29 nov. hade utdelats 250 par ullstrumpor, 8 par madrasser, 10 st. sängtäcken, 20 st. hufvudputor samt ett parti läder. I början af mars 1789 erhöles 174 par skodon, och den 24 maj fick hela regementet nya både byxor och skjortor. Bataljonens skräddare fingo af ven hjälpa till vid förfärdigande af nya munderingar åt Nylands regemente, hvilket arbete utfördes på majorsbostället Kuggum. Eör öfrigt förekommer i ordena litet af intresse under dessa vintermånader. För det mesta beröras endast utgående kommenderingar och vakter, af hvilka den största med ett 50-tal man under officers befäl afgick till Lovisa. Under mars månad började vintern blifva mildare, och nu innehålla ordena utförliga föreskrifter för exercis och för öfninga med klarinett- och pipblåsare, hvilka senare flitigt skulle öfvas af regementstrumslagaren. De afskedade soldaterna lämnades tillfälle att öfver isen återvända till Sverige, hvar och en försedd med en reskassa af 5 riksdaler, ett tillfälle, som af alla dessa synes blifvit be-

¹ Tyvärr hafva icke några närmare uppgifter om det värmländska landtvärnet kunnat anträffas. 3 fänrikar vid regementet konstituerades till löjtnanter och 6 underofficerare (officersaspiranter) till fänrikar vid landtvärnet; underbefäl togs från regementet.

gagnadt. Fordonen började omses *och* upplagas för att vara i fullgodt skick, när uppbrottsordern anlände.

Så förflöt hela våren. Först den 1 juni bröt bataljonen upp, dock icke till förestående fälttåg utan endast för att lämna kvarteren och slå läger i det fria. De utrymda kvarteren skulle dock stå oförändrade under vaktens tillsyn för att kunna intagas i händelse af belieof. Tälten uppslogos på exercisplatsen, som var belägen i närheten af Homansby. Nu började exercisen på allvar, och som all exercis i mindre afdelning var undangjord, öfvergick man till bataljonsexercis. Klockan 7 på morgonen började arbetet. Officerarne medförde genom sina uppsare sin mat ut till heden, manskapet skulle redan vid uppställningen vara utspisadt med kokad mat. Och så trampades och stampades med få och korta raster till sent på aftonen, då soldaterna åter utspisades med kokföda. Någon torrskaffning medfördes väl af dein i tornistern, men huruvida sådan ingick i portionen eller anskaffades på enskild väg omnämnes icke. Vid regnig väderlek ändrades dagordningen så, att kokningen började först kl. 10 f. m., hvarefter middagsmålet intogs kl. 12; antagligen inställdes öfningarna sådana dagar, men därom namnes intet i ordena.

Den 15 juni mottogs uppbrottsorder, hvarefter bataljonen ofördröjligen afgick till Lovisa, dit den anlände den 19, och där den möttes af befallning att gå ombord på galärflottan, hvarför marschen påföljande dag fortsattes till Fansnäs, 7 km. från staden, där läger slogs. Den 24 ankommo närmare bestämmelser för inskeppningen, och samma dag gick bataljonen ombord på två galärer. Påföljande dag låg man under segel, och den 26 kastades ankar vid Svensksund. Här förblef man till den 3 juli med personalen ombord på skeppen, hvarefter ankar lyftes och det bar af tillbaka till Lovisa, där bataljonen åter befann sig den 4. Två dagar därefter lämnade bataljonen ånyo staden och marscherade till Kuppis och Broby, där en del af den öfriga armén var samlad.¹ Den 8 meddelades underrättelse, att konungen själf öfvertagit befälet.

Såsom vanligt hade vapnen liksom efter tyst öfverenskommelse hvilat hela vintern, ja ända in i juni månad, och endast några smärre öfverfall här och kvar utefter gränsen hade stört lugnet. I Sveriges hufvudstad hade en af 1700-talets märkligaste riksdagar nyligen blifvit afslutad samt gifvit konungen betydligt utsträckt makt och medel till krigets kraftfulla återupptagande. Det gick dock långsamt med krigsmedlens iordningställande och framför allt med örlogsflottans utrustning.

Någon plan för fälttågets återupptagande synes icke blifvit uppgjord af konungen, utan trupperna förblefvo splittrade utefter gränsen från Finska viken ända bort till Karelen, hvarvid man var mycket

¹ Nämligen 2 bataljoner Upplands regemente, 1 båt. Nylands regemente, 1 båt. Ankedrottningens lifregemente, 1 båt. Meijerfeldts friskyttar och 2 skvadroner.

rädd att lämna någon väg obesatt. Hvad som skulle hända, kunde ingen förutse.

Slutligen hade ryssarne funnit väntan för lång och i början af juni satt sig i rörelse mot S:t Michel på båda vägarna från Nyslott och Villmanstrand. Endast med svårighet hade det lyckats de spridda svenska afdelningarna att komma undan mellan de talrika sjöarna, och den 22 juni hade general Stedingk, som nu förde befälet härstädes, sina trupper samlade vid Jorois, på vägen till Kuopio, och här vågade de till antalet vida öfverlägsna ryssarne icke anfälla honom.

För att skaffa Savolakstrupperna luft hade konungen nu beslutat att med sina hufvudkrafter rycka fram mot Villmanstrand, hvarigenom han skulle antingen afskära för ryssarne återtågsvägen eller också nödga dem att draga sig tillbaka öfver ISFyslott. Samtidigt härmed borde de vid kustvägen stående trupperna i förening med skärgårdsflottan, som ändtligen utlöpt från Sveaborg, hotande framrycka mot Fredrikshamn. Af denna icke så illa anlagda plan skulle emellertid såsom vanligt blifva mycket litet. Med knappast hälften af de till buds stående trupperna, 5—6 tusen man — återstoden fanns på kustvägen, vid Anjala och vid Heinola —, hade konungen den 26 öfverskridit Kymmeneälf vid Värälä, men med endast hälften af denna styrka hade han fortsatt vägen, efter smärre strider drifvande framför sig de underlägsna ryska afdelningar, som påträffades. Längre än till Kaipiais hade han dock icke framträngt. Här vände han, såsom det påstås, med anledning af underrättelsen om Savolakstruppernas fortsatta återtåg, böjde af nedåt Kymmeneälf och förde sedan trupperna till Liikala, där en rysk afdelning den 3 juli undankastades, och där rörelsen tills vidare afbröts i väntan på, hvad som skulle komma att hända på kustvägen.

»Den 8 marscherade bataljonen till Suttula» är allt i ordena, som angifver, att närke-värmlandsbataljonen deltog i Meijerfeldts anfall mot ryssarnes ställning på denna nära älfmynningen belägna holme och dref dem från densamma. Striden börjades på aftonen nyssnämnda dag och fortfor i tolf timmar under ett envist motstånd af fienden. Först fördrefs denne från själfva byn, hvarefter den i hast iordningställda bron till holmen stormades och holmen besattes. Under återtåget härifrån hunno ryssarne dock förstöra bron öfver till andra stranden, hvilket omöjliggjorde vidare framträngande. Dalregementet var under hela striden mest i elden. Närke-värmlandsbataljonen fick ingen sårad, och förlusten för fördelningen i dess helhet utgjorde 13 sårade. Tio dagar senare, när batterier blifvit anlagda, verkställdes öfvergången. Så snart nian blef varse, att fienden, hvars förskansningar lidit af elden, började draga sig tillbaka, öfverfördes på den i hast iståndsatta bron 400 man af de olika truppernas piketer, 3 trepundingar, Upplands regemente och närke-värmlandsbataljonen. Fienden fördrefs nu ifrån

Kymmenegård och drog sig tillbaka till Högfors samt vidare mot Fredrikshamn. Hela denna strid kostade svenskarne två sårade (däraf en vid närke-värmlandsbataljonen), men utgången ansågs så lysande, .att konungen, som var närvarande, till belöning utnämnde Meijerfeldt till general af infanteriet. Lifvad af denna framgång, anordnade konungen dagen därpå med en del trupper en rekognosering mot Fredrikshamn men stötte på så pass starka fientliga afdelningar, att han måste gå tillbaka. Som ryssarne trängde häftigt på, begärde han hjälp från Högfors, och utsändes i detta ändamål upplänningarna samt närke-värmlandsbataljonen, hvilkas uppträdande gjorde slut på förföljandet.

Nri tog äfven det möjligen tillämnade företaget mot Fredrikshamn ett snöpligt slut. De vid Heinola utan allt användande stående trupperna hade under befäl af generalmajor Kaulbars blifvit franisända på Yillmanstrandsvägen att utföra det uppdrag, från hvilket konungen själf afstått, men blifvit drifna tillbaka till Keltis och där sökt skydd bakom älfven. Ryssarne, som följde efter, hotade nu konungen i ryggen, sedan han återvändt till Liikala, och följden häraf blef skyndsamt återtag öfver Anjala, hvarifrån marschen lika skyndsamt fortsattes till Värälä, där man ville drifva tillbaka en hop ryssar, som djärfts öfverskrida älfven. De veko beskedligt undan och brände bron efter sig.

I detta sistnämnda företag deltog äfven närke-värmlandsbataljonen. Den marscherade den 21 tillika med upplandsbataljonen i största hast till Hirvenkoski och fortsatte därifrån till Anjala, där den slöt sig till de öfriga. Sedan faran var öfverständer, fingo alla tre bataljonerna vända om till Kymmenegård. Vid Kurikala, i närheten häraf, intog närke-värmlandsbataljonen den 28 kvarter.

Dagen förut hade Meijerfeldt beordrats öfvertaga befälet of v er trupperna vid Anjala och Värälä och efterträddes vid Kymmenegård af generallöjtnant v. Siegroth.

Slutet af juli och början af augusti var en ansträngande tid för så väl de svenska som de ryska trupperna, där de stodo på hvar sin sida om älfven och sökte Öfverlista hvarandra för att komma öfver. Allt sedan den 24 juli hade häftig artillerield underhållits från de å båda sidor anlagda batterierna. Den 8 aug. gjorde ryssarne vid Värälä ett allvarsamt försök att gå öfver, men detta misslyckades. Deras vidtagna mått och steg visade dock, att detta försök snart skulle upprepas, hvarför trupperna vid Värälä och Anjala förstärktes med större delen af de vid Kymmenegård stående, och fick närke-värmlandsbataljonen den 11 på morgonen bryta upp och flytta sig till Anjala. Den 14 på aftonen inledde ryssarne med en häftig kanonad ett försök till öfvergång vid Anjala. Genom vindspel lyckades de svänga bron öfver till sin sida, och nu stormade ryska jägare och kosacker med fälld bajonett öfver densamma in på andra sidan och eröfrade ett batteri. De bataljoner, som stodo bakom på slätten, hindrade deras vidare

framryckning, och genom sin eldgifning lyckades de tränga angräparne ur batteriet och tillbaka of v er bron. Eldgifningen fortsattes därefter hela natten, hvarunder för att icke trötta och blottställa trupperna för mycket dessa drogos något tillbaka under skydd af framsända piketer. Morgonen därpå inställdes elden, som vållat rätt stora förluster å ömse sidor. Af närke-värmlandsbataljonen hade en underofficer, fältväbel Höljer, fallit tillika med några soldater. Öfverstelöjtnant v. Axelson namnes i rapporten hafva mycket utmärkt sig. Dagen därpå, den 15, öfvertog generallöjtnant v. Plåten befälet öfver trupperna vid Anjala. Grenom uppförande af fem nya batterier i en halfcirkel omkring bron tryggades ställningen för vidare öfvergångsförsök.

Samma dag, som v. Plåten öfvertog befälet, utfärdades en »ordre de bataille» af följande lydelse: »Högra flygel och första Linien utgör Nerike och Wermelands Bataillon, Hellsinge Regemente och Wästerbottens. 2:dra Träffen utgöres af Ancke-Drottningens Regemente till höger och Elfsborgs till vänster och täcker första Bataillon af Ancke-Drottningens Regemente tillika Högre flanken och. Elfsborgs den vänstra. De 6 pundige Canoner följa landsvägen, hvartill vänstra flygeln ampneras och Regementsstyckena följa sina Batailloner.» Vakten bestreds af 2 hela bataljoner på grund af fruktan för öfverrumpling, li vilka bataljoner icke fingo lämna sin ställning, förrän solen var uppe. I generalorder af den 1 sept. säges: »Så länge allvarsam attaque förmodas må de 2 batailloner commenderade till Tranchéns väckt der ständigt sin tid förblifva ej warande mer fatigant än att ligga bakom Prostegårdsbacken och mindre farligt men snarare till hands. Önskligt wore att för Wermlands Bataillon och Änkedrottningens af deras Chef kunde utses ett säkrare Läger att tillflytta, emedan på fiendens anstalter är att förmoda att de rickta ett batteri att detta Läger.» På grund häraf utstakades samma afton ett nytt läger. Att tjänstgöringen på grund af denna så ofta återkommande vakttjänst skulle blifva allt för ansträngande är lätt att inse. Den kunde icke heller fortgå läng tid, utan att manskapet skulle blifva utarbetadt. Den 11 sept. tillkännagafs också, att bevaknings-trupperna skulle minskas, h vari icke heller låg någon fara, då fienden trycktes hafva afstått från vidare öfvergångsförsök.

Här kvarlåg bataljonen till den 19, då uppbrott skedde och nya kvarter intogos i Ransilla. Här fick ändtligen bataljonen en del nya persedlar. Två dagar efter framkomsten utdelades nämligen till hvarje kompani 100 par skor och strumpor (Kristinehamns kompani fick 5 par mera af hvarterdera slaget). Lif-, majorens och Örebro kompanier hade den 17 juli 2 skjortor, 2 par skor och. strumpor för man. Natten till den 1 okt. väntades anfall på Hirvenkoski, hvarför manskapet icke fick af kläda sig utan nödgades hela natten hålla sig färdigt att rycka ut. Som kanonad hördes frampå morgonen, uppbröt Örebro kompani, men förmodligen var intet att uträtta, enär kompaniet återvände om aftonen.

Den 4 bröt hela bataljonen upp till Hirvenkoski för att där undergå generalmönstring. Den 19 var man åter i Ransilla. Den 24 anträdde marschen till vinterkvarteren i Lussu, i närheten af Heinola, dit framkomsten skedde den 28, sedan man sista dagen marscherat 3⁵ A mil.

Den 8 juli 1789 var utsatt såsom inryckningsdag till regementsmötet för de två hemmavarande bataljonerna, men redan förut eller den 23 juni hade öfverstelöjtnantens och Nordmarks kompanier inträffat vid Eda. Orsaken härtill var, att oroväckande underrättelser om förnyade fiendtligheter sports från norska hållet. Betydande truppsamlingar hade inberättats från Fredrikshall och Kongsvinger, och en länsmans anmälan innehöll såsom »en aldeles säker nyhet», att den vid Fredrikshall sammandragna styrkan »utan minsta uppehåll skulle genom Sverige afmarschera till Ryssland». De båda nämnda kompanierna fingo i största hast korpralskapsvis begifva sig till Eda. Deras landtvärnsafdelningar hade också uppådats och skulle följa efter. Det ena kompaniet fick från Eda fortsätta till Morast och Magnor; det andra bestred vakthållningen i Eda skans, och genom fältvakter och småposter tilltäpptes noga alla från Norge ledande pass och vägar. I slutet af månaden anlände de återstående kompanierna af regementet, och hela styrkan, i hvilken artilleri under kapten Hierta ingick, ställdes under öfverstelöjtnant Leijonstedts befäl. Arbetet från föregående år med skansens förbättrande upptogs nu, och tiden uppdelades mellan vakttjänstgöring och arbetskommendering. Lång blef dock icke vistelsen här vid gränsen, ty det visade sig snart, att de oroväckande ryktena varit gripna ur luften. I början af juli ankom också från Danmark officiellt meddelande, att det skulle förhålla sig neutralt under återstoden af kriget. Andå till slutet af juli fick regementet likväl kvarblifva vid Eda, hvarifrån det uppbröt för att afgå till Finland. Marschen skedde kompanivis till Karlstad, där regementet samlades i sin helhet tillika med artilleriet. Landtvärnsafdelningarna kvarlämnades vid Eda, men de såsom underbefäl vid dem anställda soldaterna åtföljde sina kompanier.

Från Karlstad uppbröt majorens bataljon den 5 och öfverstelöjtnantens den 7 aug., hvarefter marschen gick öfver Örebro och Västerås till Stockholm, där båda bataljonerna synas hafva inträffat den 13, och där läger intogs på Ladugårdsgärdet. De dagar, som förflöto före inskeppningen, användes till fullständigande af munderingar, tross och utredning, trosshästars anskaffande m. m. Den 19 tillätes officerarne bevista operaföreställningen, och den 21 kl. 11 f. m. mottog Gr. M. Armfelt befälet öfver regementet tillika med en bataljon afsuttna bohuslänsdragoner och tre skvadroner lätta dragoner. Före inskepp-

ringen paradei^ade trupperna för den kungliga familjen, till hvilken förrättning noggranna order utfärdades angående halsdukar, strumpor, pudring m: m. Den 25 voro trupperna lyckligt och väl ombord, och affärden skedde samma dag.

I Furusund låg man emellertid för motvind till den 29, under hvilken tid tjänsten ombord skulle ske efter samma grunder som i land. Revelj- och taptosignalerna gåfvos kl. 4 f. m. och 9 e. m. genom »dag- och nattskott». Manskäpet fick turvis gå i land men icke aflägsna sig längre, än att alla en half timme efter en gifven signal kunde infinna sig ombord. För hälsovårdens skull »röktes» hvarje afton under däck på en het stekpanna med ättika, hvarjämte dricksvattnet åt de sjuka utspäddes med saniina vara. Xågon exercis förekom äfven ombord med de nya rekryterna.

Den 5 sept. voro lotsarne ombord, och färden anträdde utåt hafvet med Hangöudd såsom mål. Storm och motvind fördröjde dock resan, så att trupperna först den 13 voro i land. Här tillstötte Jämtlands regemente med två bataljoner jämte en bataljon Dal- och en Hälsingevargering, hvilka alla trupper ingingo i Armfelts brigad, såsom den nya enheten kallades.

Viktiga händelser hade timat i Finland, under det den armifeltska undsättningshären befann sig på sjön. Dagen förrän den lämnade Stockholm (den 24 aug.), hade svenska skärgårdsflottan lidit det grundliga nederlaget vid Svensksund, och svenskarne hade på grund häraf nödgats lämna Högfors och draga sig bakom Kymmeneälfs västra gren, i sammanhang livarmed konungen flyttat sitt högkvarter till Lovisa. Den öfverlägsna ryska flottan hade därjämte intagit en hotande ställning emot den lilla svenska eskader, som vid Barösund sökte hindra en fientlig landstigning och skydda de vid Ingo befintliga föråden.

Genast vid landstigningen möttes Armfelt af befallning från konungen att öfver Helsingfors begifva sig till gränsen. Den 16 sept. anträdde marschen i grupper om två kompanier och en kanon. Inom hvarje grupp gick först trossen, därefter kanonen och sist kompanierna. Första nattlägret togs vid Hälsinge kyrkby, där ytterligare och skärpta order för marschen utfärdades. »Under marschen», yttrades i dessa, »förbjudes all oordentlig halt, omkjäörning och väntan; den deremot bryter vare sig Tråsskusk eller Officersdräng, afstraffas genast på stället med 25 par prygel». Marschen gick raskt. Den 18 var man i Sibbo, den 19 i Helsingfors, där Armfelt möttes af underrättelsen, att ryssarne fördrifvit den svenska eskadern vid Barösund (halfvägs mellan Hangöudd och Helsingfors), och att de beredde sig till anfall mot föråden vid Ingo. Armfelt brann af stridslust men vågade icke afvika från konungens uttryckliga befallning utan att först hafva erhållit tillstånd därtill. Sådant fick han emellertid, och i ilmarscher skyndade han tillbaka samma väg han kommit. För att marschen icke på något

sätt skulle fördröjas, kvarlämnades alla öfverflödiga persedlar i ett förrådshus vid Gammalbacka, och endast lifmunderingen jämte 2 skjortor, 2 par strumpor och skor för man medtogos. Den 21 tog Armfelt kvarter i Ingo kyrkby, och i närheten däraf förlades närke-värmlandsbataljonerna utom Alfdals och Nordmarks kompanier, som gingo till hvila i Hofgård och Dalen.

Armfelts hastiga ankomst till Ingo gjorde ett afbrott i ryssarnes landstigningsförsök. Ett ansenligt batteri hade de likväl hunnit anlägga på Elgsön, på södra sidan af Barösund, hvilket batteri hotade och försvårade förbindelserna till sjöss. Armfelt var genast färdig med sin plan. Genom öfverrumpling skulle han taga nyssnämnda batteri, helst som han med visshet trodde sig veta, att besättningen endast uppgick till några hundra man. För ändamålet uttogos 100 man värmlänningar, 100 man af dalvargeringen och 300 bohuslänningar. Huru värmlänningarnas andel uttogs, synes icke af ordena. Möjligt är, att Alfdals kompani var med, enär i regementsordena den 29 detta kompani anbefalles hålla sig färdigt att på order genast inställa sig i högkvarteret. Såsom befäl för den i anfallet deltagande styrkan användes kapten B. G. v. Rappholt och vice fänriken V. Bratt. Anfallet företogs natten till den 30 sept. Trupperna öfverfördes och landsattes på ön vid ett-tiden. Marschen anträdde därefter genast, men som natten var mörk, gingo vägvisarna vilse, så att en del af trupperna icke hann fram i rätt tid. Armfelt nådde skansen kl. 4,45 och tog den med stormning, oaktadt han endast hade 200 man med sig. Med fälld bajonett rusade han utan betänkande in i skansen, som var tagen efter en timmes förbittrad strid.¹ Af fiendens 440 man gjordes 2 officerare

¹ Det var en strid man mot man, där den personliga tapperheten hade tillfälle att göra sig gällande. Svenskarne hade intet artilleri utan vunno sin seger med bajonetten. > Offieerarne gingo på som enfants perdue», skriver Armfelt till sin hustru, »och soldaterna följde efter. De fleste blessurer äro värj- och bajonettstygn.» Från Tegnér's framställning af striden skiljer sig fänrik Ugglas i bref till sin fader i någon mån. Tyvärr är den karta, som åtföljde bref vet, förkommen, men framställningen af händelsens förlopp kan det oaktadt lätt följas. Han skriver: (siffran) »8 (betecknar) det strandade Ryska 70 Canonskeppet, som uppbrändes. 9. Gröna dragonernas (bohuslänningarnas) marclie åt Batteriet, då största delen däraf gingo vilse ut åt en udde der de ingenting uträttade. 10. Stället der våra wermländingar i 3 timmar stodo under Gontinuerligt skutande från skeppen på dem alldeles obetäckt vid siostranden, sedan de gjordt Batteriet rent. 11. Wermländingarnes marschroute till Batteriet. 12. Dahlkarlarnes väg till Batteriet allt genom täta skogen, hvilka först framkommo och rusade på men blefvo tillbakadrifne då i detsamma "Wermländingarne bruto in i Batteriet och nedsköto samt stucko och slogo ihjäl Ryssarne. 3 ä 4 af dalkarlofficerarne voro med och 8 man dalkarlar. Några af gröna dragonerna, 190 man, framkommo slutl. och sköto på Batteriet, där våra voro inne och torde hända hafva skutit de masta af de våra. Dahlkarlarna hade äfven varit med utom Batteriet, men då gröna Dragonerna kommo var nästan allt förbi.

»Maj. Bildt lår och ben afskjutet och de Frese lår och wenstra armen, lieut. Bratt igenom armen armpipan hel. Bar. Feijsack (Vege sack) i Låret. Många hafva fädt hårda slag af gevärskolfvar och ledvrickningar. Den förlust de Ryska lidit genom dödskutne tros vara nära 200. Döda som blifvit räknade af dem woro åtminstone 120 och fångne äro 44 ä 56, det sista antalet har bar. Armfelt sagt. — Herr Gren. Baron Armfelt war sjelf med i värsta elden och sprang med våra in i Batteriet. — — — Affären började i första dagbräckningen och upphörde ej förrän emellan 8 och 9 under en eld force och brak som Dommen hade kommit. Vi räknade till 20 ä 30 grofva Canonskott i minuten dock mot slutet glesare och glesare.»

och 53 man till fångar, ett 60-tal nedhöggos, och större delen af de öfriga, bland h vilka 2 officerare, jagades i sjön och drunknade. Bytet blef 8 kanoner, 250 gevär och en del mnnderingspersedlar. Af de anfallande voro 12 dödade, bland hvilka en värmlänning tillhörande Näs' kompani,¹ och 46 sårade. Bland de sårade befunno sig fänrikarna Bratt och Lundstedt, hvilken senare på sommaren blifvit konstituerad till kapten vid Dalvargeringen och nu såsom sådan ådagalade utmärkta tapperhetsprof.

Framgången vid Elgsö hade viktiga följder. »Den fruktan, ryssarna nu hafva att sätta foten i land, är löjlig», skrifver Armfelt några dagar senare. Befästningarna på Elgsö förstärktes af eröfrarne; de ryska fartygen lämnade snart nyländska kusten, och därmed var förbindelsen med hemlandet ånyo öppnad.

I och för uppgörande af planer, huru vintern skulle tillbringas — ett vinterfälttåg var starkt ifrågasatt — reste Armfelt till konungen i Savolaks, och befälet öfver hans brigad lämnades till öfverste Wrede. Hela oktober månad förflöt under arbete med förbättring och nyanläggning af batterier, fältverk och vägar. Någon exercis förekom äfven vid vackert väder eller i annat fall åtminstone en V* mils marsch, för att manskapet skulle få någon rörelse. Äfven tjänstgöring till sjöss fick regementet pröfva på, i det att öfverstelöjtnantens och andre-majorens kompanier fingo ömsevis tjänstgöra på fartyget »Groda tiden».

.Den 24 okt. undergick regementet generalmönstring.

Något vinterfälttåg blef likväl icke af, utan brigaden förlades i kvarter. Den 6 nov. satte regementet sig med anledning häraf i marsch i riktning mot Ekenäs och medtog därvid de fyra metallkanoner, som det fått sig tilldelade, jämte betjäningsmanskaf och utredning. De sjuka kvarlämnades under vård af Bohusläns dragoner och afhämtades först, sedan sjukhus blifvit inredt i Tavastehus. Snö hade nu fallit, hvarför kälkar förfärdigades för vagnarnas fortskaffande. Den 12 anlände man till bestämmelseorten, och kompanierna intogo kvarter i Tenala, Pojo och Karis socknar, strax norr om Ekenäs. Då Armfelt, som återkommit till sin brigad, kallades till Sverige, till konungen, öfverlämnade han befälet öfver densamma till generalmajor Klingspor, den från 1808—09 års krig väl bekante härföraren.

Här skulle man nu tillbringa vintern, delande sin tid mellan vaktgöring, exercis och handräckning. Några officerare fingo resa hem till Sverige men skulle vara åter, innan isen blef osäker, eller före midten af mars. Sålunda hemreste öfverstelöjtnant Leijonstedt redan den 9

¹ Först den 11 okt. skedde begrafningen af de fallne smed all deu ceremoni som Reglementet utstakar». Bohuslänningarnes präst predikade, och de officerare, som med sin närvaro ville hedra de döda, skalle anmäla sig i högkvarteret kl. Vs 12. Till begrafningen af Näs-soldaten beordrades af Näs kompani 1 underofficer, 1 trumslagare, 1 pipare och 8 rotar musketerare med 2 hela blindpatroner för man, en subalternofficer med en underofficer och ett korpralskap till procession.

nov. samt major v. Heland och kapten Wennerstjerna några dagar senare, hvarför kapten Kibbing öfvertog befälet öfver båda bataljerna.

Manskapet inhystes i bondgårdarna, där soldaterna under de tider, som icke upptogs af tjänstgöring, skulle vara sina värdar behjälpliga med vedhuggning, vattenhämtning och andra dylika sysslor, och förhållandet mellan soldaterna och invånarna synes varit berömvärdt.¹ För att sjukhusen icke skulle »uppfyllas med usle varelser och manskapet dö bort, skall exercitie öfvas och motion tagas», heter det i en order, och denna motion blef snart anbefalld såsom daglig, »ty ingenting är för svenske soldaten så skadligt som stillasittande». Var det ruskigt väder, anbefalldes fältmarsch, dock ej öfver en half mil och aldrig så ansträngande, att manskapet blef svettigt. Gevär skulle vid sådana tillfällen medföras, men de fingo dock lämnas hemma, om det var stark köld. Artilleriets officerare anbefalldes hålla föreläsningar för underbefälet, och skulle vid dessa föreläsningar, äfven infanteriofficerarne vara närvarande. Vid sjukhuset skulle alltid en fänrik tjänstgöra såsom befälhafvare med afiösning h var j e månad.

Året 1790.

I början af februari 1790 ankom befallning om trossens, vagnars och utrednings snara iståndsättande af snickerikunniga soldater. För hvarje kompani voro af sedda två enspända kärror, en tvåspänd ammunitionsvagn samt två trespända vagnar nämligen en bröd- och en kompani- eller reservvagn. Af förnyade dylika order märker man, att vinterkvarteret snart skulle brytas och fältlifvet åter begynna. Det blef lif och rörelse. Från kompanierna utsändes manskap till skogarna att utse och hemforsla torrt virke icke blott till fordonens iståndsättande utan äfven till förfärdigande af slädar. Remtygen uttogos, oljades och lagades. Och soldaternas kläder och skor behöfde nog likaledes ses om efter de långa vintermånaderna. Redan den 10 febr. ankom order, att uppbrott när som helst kunde väntas, och att kompanierna skulle hålla sig färdiga. Vinterkölden var skarp och för att minska dess verkningar anskaifades fårskinnspälsar för manskapet, af hvilka äfven underofficerarne kunde komma i åtnjutande mot 2 rclr 24 sk. stycket. Skor och strumpor utdelades äfven.

¹ I början tyckas likväl »de snåla finnarne» hafva utborgat brännvin i öfvorfiöd i den tron, att de ägde förmånsrätt såsom krögare att uppbära den soldaten tillkommande drickespeuningeu. Rappholt, som påvisade felaktigheten häruti för kronobetjäningen, slutar sin skrifvelse lärom på följande sätt: »detta lemnas ad notitiam ifall någon af de öfriga Comp. Cheffs skulle, som jag, finna försigtigt ät sluta till Julhäljen i anledning af Lucia». — Han ville således ej afbryta brännvinsborgandet, förrän Luciafestligheterna voro öfver.

Könungen hade för länge sedan ledsnat på ett krig, som efter två fälttåg icke gifvit honom någon enda fördel, men han måste dock fortsätta det, till dess någon inträffad händelse kunde möjliggöra ett hederligt slut. I olikhet med föregående år skulle man nu börja tidigt och förlägga händelsernas tyngdpunkt till hafvet. Dessförinnan skulle man dock söka begagna sig af vintern för att från Savolaks och Karelen, delvis på de frusna sjöarna, rycka fram mot Villtnanstrand och Viborg i afsikt att genom öfverrumpling få dessa båda fästen i sitt våld. Planen för detta företag uppgjordes under konungens och Armfelts medverkan af majoren vid Savolaks regemente Göran Jegerhorn, en man, som närke-värmlänningarna snart skulle lära känna. Det borde sättas i gång i februari eller senast i början af mars.

Framryckningen från Savolaks skulle under Armfelts ledning utföras af dennes brigad, hvarför till densamma hörande trupper, ryssarne ovetande, måste nyttas till S:t Michel. De båda i Ekenästrakten förlagda bataljonerna af Närke och Värmlands regemente samlades med anledning häraf den 23 febr. vid Mjölbollstad i östra ändan af förlägningsområdet och marscherade vägen Janakkala—Lammi—Gustaf Adolf—Kangasniemi till S:t Michel, där bataljonerna inträffade den 17 mars¹ och förenade sig med lifbataljonen, som strax förut anländt till samma ställe. De till en början intagna kvarteren utbyttes den 25 mot andra, belägna ⁵/_i mil söder om S:t Michel.

Den 5 april anlände Armfelt och öfvertog befälet öfver sin brigad, hvilken efter åtskilliga omflyttningar nu utgjordes af 3 bataljoner Närkes och Värmlands regemente, 2 bataljoner Jönköpings, 1¹/_{*} Tavastehus, 1 Alfsborgs, 1 Dalvargering, 1 Hälsingevargering och en liten afdelning karelska dragoner. Krigsrörelserna skulle emellertid icke påbörjas, förrän konungen anlände, hvilket skedde den 7.

För att förstå de följande händelserna är nödvändigt att göra sig en bild af traktens utseende omkring S:t Michel samt ryssarnas ställning vid denna, tidpunkt, hvartill intet bättre medel gifves än Tegnér's framställning i »Gustaf Mauritz Armfelt».

»Den icke obetydliga kyrkoby S:t Michel, kring hvilken den Armfeltska styrkan nu var samlad, och hvarest funnos nödiga förråder för det stundande fälttåget, är belägen vid en af Saimens otaliga vikar. Därifrån löper eii väg i sydostlig (rättare sydlig) riktning, som vid Kyrö går öfver ryska gränsen och öfver öar dels i Saimen, dels i den genom smala sund därmed sammanhängande Kuolimonvesi fortsätter i

¹ Det kan vara läroritt att se, huru en vintermarsch om 35 gamla mil, förutom vägen till samlingsplatsen, utfördes. Den 23 febr. marscherades till Kyrksta 1³/₄ mil, den 24 till Kaukila 1¹/_{*} mil, den 25 rastdag, den 26 till Vaskjärvi 2³/_A mil, den 27 till Valikälä 2³/_i mil, den 28 rastdag, den 1 mars till Turenki 2 V* mil, den 2 till Lammi 3 mil, den 3 rastdag, den 4 till Kurkila 2⁷/_s mil, den 5 till Karilama 2Vä mil, den 6 rastdag, den 7 till Huitila 2 mil, den 8 till Gustaf Adolf och Buskila 2V* mil, den 9 rastdag, den 10 till Paakas och Joutsa 2 mil, den 11 till Maiskomaki 2 mil, den 12 rastdag, den 13 till Kangasniemi 3 mil, den 14—17 till S:t Michel 4 Va mil, tillsammans 34⁷/_s mil. Omvägen öfver Kangasniemi synes egendomlig.

sydost till Yillmanstrand. På dessa öar, Suomeniemi och Eatasalo, samt vid Savitaipals kyrkoby, söder om Kuolimonvesi invid landsvägen, hade en rätt anseelig rysk styrka fattat posto och uppkastade förskansningar, för att hindra hvarje försök att på denna väg intränga i ryska Finland. Det viktigaste passet utgjordes af sunden vid Pardakoski och Kärnakoski, öfver hvilka landsvägen från Suomeniemi till Savitaipal ledde på tvenne broar, båda på östra sidan af ön Eatasalo. Om den Armfeltska brigaden lyckades därifrån fördrifva ryssarne, så vore att förutse, att deras postering vid Suomeniemi, af fruktan att blifva innesluten, skulle skyndsamt draga sig tillbaka och vägen till Savitaipal vore då öppen.» Efter intagandet af Savitaipal kunde framryckningen fortsättas till det 4 mil söder därom belägna Davidstad, där stora ryska förråd voro upplagda. Man skulle då hunnit fram till vägen Keltis—Villmanstrand och skulle därigenom kunnat samverka med den bakom Kymmeneälf förlagda hufvudarmén.

Sådan var i stora drag Armfelts och Jägerhorns plan, om man tillägger, att anfallet mot Villmanstrand skulle understödjas af en framryckning af Stedingk med 7—8 bataljoner från Puumala öster om Saimen samt af karelska brigaden från Tohmajärvi i östra Karelen. Som ryssarne förfogade öfver endast ringa antal trupper på denna krigsskådeplats, lofvade företaget framgång men misslyckades genom vanlig grof oskicklighet i utförandet.

Den 4 april var påskdagen, och annandagen gafs manskapet tillfälle att i S:t Michels kyrka genom nattvarden bereda sig till de strider, som stundade. Och lång blef väntan icke denna gång. Den 12 kom order att på grund af den svåra halkan, allt manskap skulle förses med broddar, hvilka i första hand skulle förfärdigas af gamla hästskor och söm. Den 13 kl. 11 på aftonen kom uppbrottsorder.¹

Det var Pardakoskiställningen, det nu i första hand gällde att taga, och anfallet mot densamma utfördes efter Jägerhorns plan under Armfelts ledning och under konungens ögon. Trupperna samlades vid Christina den 14 och framryckte omedelbart därefter rakt på Pardakoski. Hufvudstyrkan, hvari Närkes och Värmlands regemente ingick, och där konungen själf befann sig, anlände den 15 kl. 5 f. in. till Himalansari, strax innanför gränsen, hvarefter tåget fortsattes dels

¹ På brigadorder den 14 april anbefalldes bland annat: »Hvar och en Chef tillser noga, att den Troupe han comenderar marscherar så slutet som möjligt är, iackttager den största tystnad och uppmärksamhet. Då fornering anbefalles, sker det hastigt och ordentligt, hvarför det är högst angeläget att behålla Distence och Kättning; hvar Battaillon lemnar 1 Corp. och 3 man till slädarnes bevakning, och dessa tillse noga, att ingen bonde får fara ifrån samt låta vända slädarne, på det allting kan vara i ordning i händelse af Reträtt, som man ej vill förmoda. Fältskärer, alla regts.- och instrumentskistor samt slädarne, ämnade för sinka och blesserade, blifve vid Arrieregardet. Om man finner sig föranlåten att anfalla fienden med fälld Bajonett, bör det ske med lag-om häftighet för att ej genom häftighet förlora anden, och blifver det isynnerhet då nödigt, att Trouppen håller tillhopa och icke förlöper sig. Botevis Chargen bör nndvikas, men skulle man af några Cossaqner blifva oroad, kan man med en eller annan Plnton chargererotevis; i det stället öfvas chargen ledevis; då man med häftighet anfaller fienden, bör Soldaten skrika, som ökar hans mod och skrämmer fienden.»

öfver sjö, dels öfver land. Avantgardet, som utgjordes af dalkarlar, hälsingar och jämtlänningar, sattes på slädar och färdades så hastigt, att dess afdelningar intrusade i den fientliga ställningen, samtidigt med att de utställda kosackposterna införde anmälan om öfverfallet. Öfverrumplingen var fullständig, och fienden drefs efter en kort men häftig strid tillbaka till Kärnakoski. Dalkarlarne förföljde hack i häl. Här hade ryssarne fått 200 mans förstärkning, men sedan värmlänningar kommit tillstädes, måste ryssarne uppgifva äfven denna ställning och draga sig tillbaka till Savitaipal. Företaget hade sålunda krönts med den fullständigaste framgång. Sex mils ansträngd marsch på ett dygn hade dock uttröttat trupperna så pass, att allt förföljande var omöjligt.

Två kanoner, ett magasin, 100 trossvagnar, en mängd munderingar, gevär m. m., 1,200 rubel i penningar och en silfverservis föllo i segrarnas händer. Hvarje underofficer erhöll en rubel och fältväblama 1 rdr. 32 sk. specie. Dessutom erhöll man en massa bräder, som kommo väl till pass vid bostäders uppförande, och Pardakoski blef efter Armfelts ord »en liten stad af brädkojor, där lust och glädje och vaksamhet råda».

För att fördrifva de vid Suorzeniemi stående ryssarne afsändes major Fahnehjelm med jönköpingsbataljonen och 50 man värmländska jägare (hvilka under hela kriget stodo under fänrik G. F. Ugglas befäl), men efter en nattmarsch i yrväder blef Fahnehjelm i daggrynningen så förskräckt öfver den till återtåg på isen samlade ryska besättningen, hvilken han tog för hela ryska hären, att han vek tillbaka ända till Christina kyrkby. 4 mil därifrån. Suorzeniemi besattes emellertid den 18 af Xärkes och Värmlands regemente samt delar af Tava-stehus'.

Ryssarne gjorde nu allt för att hämnas det lidna nederlaget och förde till Savitaipal den ena förstärkningen efter den andra, så att de i slutet af april där hade omkring 6,000 man. De förlorade ställningarna skulle återtagas på samma sätt, som de blifvit eröfrade af svenskarne, genom öfverrumpling. Tiden härför bestämdes till natten före den 30 april.

Armfeltska brigaden var då på följande sätt fördelad: Vid Suorzeniemi stod majorens bataljon af Närkes och Värmlands regemente såsom reserv under Armfelts eget befäl. Han hade nämligen här uppslagit sitt högkvarter. De två öfriga bataljonerna, som fördes den ena af kapten v. Rajalin, den andra af kapten Bibbing, stodo under Jägerhorns befäl i Pardakoski och hade tilldelats två kanoner. Såsom fältvakt hade framskjutits till Kärnakoski kapten Th. v. Rappholt, fänrik Stuart, sergeant Boltzius, förare Svenman och rustmästare Rolander med 120 man, hvilka stodo placerade i ett stycke värn, där tre kanoner voro uppställda. Söder därom med front mot isen, hvarifrån man i händelse af öfverraskning väntade hufvudanfallet, stod major v. Vegesack

med Dal- och Hälsingevargeringen jämte en kanon; fältvakter v:r: dessutom framskjutna söder och nordväst om Pardakoski. Shi:l:_r:: låg Jönköpings regemente i kvarter på ön Kuivastensaari. nordost om Pardakoski, samt en Savolaksbataljon, som kommit till, vid Laan/_;:-saari, ungefär en mil från passet. De trupper, som befunne -i^ vid båda passen, uppgingo till omkring 1,400 man.

Den ryska befälhafvaren, general Igelström, hade del?,r BOM trupper i tre kolonner, af hvilka den högra, 2—3 tusen man med 5 kanoner och en hanbits, på Saimens is skulle kringgå ställningen och framkomma norr om Pardakoski; midtelkolonnen, ungefär lika ^:ark. skulle företaga anfall i fronten, och den vänstra, 1,000 man stark. skulle kringgå ställningen på västra sidan och anfälla fältverken *vi* Pardakoski. Dessutom skulle en mindre afdelning utföra ett sken-anfall mot trupperna vid Suomeniemi tor att hindra dem att komma till undsättning. Armfeltska brigadens öde syntes besegladt, och företaget borde efter mänskligt bedömande sluta med de svenska truppers tillfångatagande. Att så icke skedde, berodde först och främst på Jägerhorn's ytterliga vaksamhet och därefter men icke minst på sa~:_ officerares som manskaps utomordentliga tapperhet, hvarigenom denna strid är den mest ärofulla under arets fälttåg till lands.

Det var, som om Jägerhorn haft en aning om. att något förestod. Han var uppe hela natten, var närvarande, då fältvakterna aflöstes, och anbefalldes de afgående att kvarstå till kl. 5 på morgonen. Tre officerare utsändes på slädar att spana, och då dessa återkommo med anmälan, att buller hörts / -2 mil från Kärnakoski, utsändes major v. Vegesack för att närmare taga reda på förhållandet. Samtidigt med att denne återkom med underrättelse, att ingenting sports, upptäckte Jägerhorn's skarpa blick fiendens mörka kolonner.

Klockan var då 2 på morgonen, och de trupper, som närmade sig, tillhörde den högra kolonnen. Den hade stannat en stund bakom Kotkasaari holme för att ordna sig och för att där anlägga ett batteri och framkastade nu en bataljon, som med fälld bajonett rusade på de två vid Pardakoski samlade närke-värmlandsbataljonerna. ilottagandet var så kraftigt, att ryssarne med stora förluster måste vända om till holmen igen, hvarifrån en häftig kanoneld öppnades, som föga kunde besvaras af de två små svenska metallkanonerna. Denna eld, som underhölls lifligt i två timmar, förorsakade rätt stor manspillan. Till råga på olyckan stupade härunder den ena bataljonschefen, Ribbing, och den andra, v. Raijalin, blef svårt sårad i ena foten, så att han urstånd-sattes att vidare föra befälet. Detta jämte den häftiga elden var nära att vålla förvirring i bataljonerna, som veko ett stycke tillbaka. I rätta stunden anlände dock den allestädes närvarande Jägerhorn med en kanon. Ställningen återtog, just som ryssarne gjorde ett andra anfall, h vilket mottogs med drufhagel. Ryssarne måste nu för andra gar gen vika bakom holmen, medförande sin dödligt sårade befälhafvare. general

Bajkov. Under följande tre timmar uthärdade närke-värmlänningarne ytterligare en förödande artilleri- och jägareld, under hvilken tid likväl förstärkningar anlände, så att fienden vid 5-tiden fann sig föranlåten att draga sig tillbaka till Savitaipal.

Ryska mittelkolonnen framkom något senare än den högra men kastade sig vid framkomsten genast öfver den vid Kärnakoski stående fältvakten under kapten Th. v. Eappholts befäl. Öfvermakten gaf här utslaget, och efter ett hårdnackadt motstånd måste v. Rappholt vika, kvarlämnande sin kanon i ryssarnes händer. Major v. Vegesack frambröt nu med dalkarlar, hälsingar och en bataljon jönköpingar och dref ryssarne tillbaka. Den förlorade kanonen återtog af värmlänningarna själfva under fänrik Svinhufvucls befäl.¹ Äfven här föll den ryska befälhafvaren, prinsen af Anhalt, och efter ett par timmars artillerield anträdde af ven denna kolonn återtåget till Savitaipal. Härvid fick kapten v. Eappholt tillfälle att nied sitt folk med fälld bajonett återtaga sina kanoner.

Den tredje kolonnen blef stående på isen midt emot Pardakoski och deltog i striden endast med två kanoner. Efter de båda andra kolonnernas återtåg vände äfven denna om, så att kl. 10 på förmiddagen var allt åter lugnt.

Armfelt, som genom skottväxlingen blifvit underrättad om anfallet, långt innan anmälan därom hunnit anlända, skyndade genast med närke-värmlandsbataljonen till undsättning, lämnande åt de öfriga trupperna i Suomeniemi att sysselsätta de där uppträdande ryssarne, hvilkas afsikt han genast uppfattade. Kl. 8, so inträffade bataljonen vid Kärnakoski. men striden var då redan i det närmaste afgjord.

Svenskarnes förlust i döda uppgick till 2 officerare, 1 underofficer och 38 man samt i sårade 6 officerare, 4 underofficerare och 163 man. Att de båda närke-värmlandsbataljonerna hade en dryg andel i denna förlust inses däraf, att- Xordmarks kompani hade 1 underofficer sårad, 2 man dödade och 30 mer eller mindre svårt sårade. Vid Alfdals kompani var kompanichefen skjuten jämte 3 man, 2 voro fångna och 28 sårade. Ryssarne förlorade, förutom två generaler, 194 döda på slagfältet samt 91 fångar. De sårades antal uppgick till 285.

Armfelt var, säger Tegnér, stolt öfver sina trappers hjältemodiga försvar och skyndade att lämna konungen underrättelse därom i en biljett, hvori han yttrade, att man i denna strid gifvit prof af en tapperhet, som öfvergått »les plus hauts faits héroïques», men på samma gång förklarade, »att Kjárnakoskis tappre försvarare behöft hvarken hans eller den bataljons hjälp, med hvilken han skyndat från Suomeniemi». »Konungen lyckönskade honom dock», säger Tegnér vidare, »såsom

¹ Förteckning på det manskap, som härvid deltog, återfinnes i ordena; de voro följande, alla tillhörande Alfdals kompani: n:r 5 Lillman, 6 Gunnerfalt, 15 Annerman, 17 Bakensköld, 21 Kattstjort, 33 Tonman, 35 Byfält, 37 Yggfält, 46 Wallman, 66 Gräsberg, 81 Gunnerberg, 95 Markberg, 98 Badman, 121- Löfman och 149 Rudfelt. Alla iingo härför tapperhetsmedaljen.

brigadbefälhafvare till segern, och med skäl är Armfelts minne för-
enadt med denna träffning, hvilken bidrog att göra hans brigad ~L~-I
af arméns mest bemärkta och af den allmänna meningen h.jgs: upp-
burna af delningar».

För visad tapperhet vid detta tillfälle utnämndes till riddare d
Svärdorden fänrikarne vid regementet Steen, Eldh. Ha.:. ndh Svin-
hufvud.¹

Besittningen af de båda passen var efter detta tillbaka: - _ ~ ; _ : • . an-
fall säkrare än någonsin, och Armfelt kunde också lugnt **aiga** : : t tiii
dess intagande behöfdes en hel liten armé.

Nu hade väl tiden varit inne att utföra anfallet mot : ___ - ^an-
strand, och såsom en inledning till detsamma hade konungen med om-
kring 3,500 man den 28 april öfvergått Kymmere: : : • _ : : Keltis
och ryckt fram till Valkiala, där en svag **besättningratyi ca** undan-
kastats och åtskilliga förråd tagits. För att använda faran hittade
ryssarne emellertid på att anfälla svenskarne- : .r~:ste: vid nedre
delen af Kymmeneälf, där de äfven lyckades komma öfver på några
ställen och till och med anlägga ett brohufvud vid Anjala. Följden
här af blef icke endast, att konungens trnjer **irogoe** tillbaka bakom
älfven, utan. äfven att ryssarne följde efter. Y:s-e:._-^ t.r.drefvos de
efter striden vid Keltis baracker natten till den : ' maj nien behöllo
dock ett brohufvud vid Värälä.

Under sådana förhållanden stod äiv-n Armielt stilla, och under
afvaktan på lämpligt tillfälle till ett anfall : -.-itaipal förflöt tiden
med förberedelser därtill. Sjukdomar :::./.- t:ek betänkligt minska
numerären, och bristen på läkarehjälpen bl-: allt mera kännbar. De
obetydliga sanitära åtgärder, som knnie vidtagas, hjälpte icke mycket
i all sin ofullkomlighet. Det enda :.r-:i:ektionsmedel, som stod till
buds, var rökande med enris i **barackerna**, hvilket skulle ske hvarje
aften efter korum. Soldaterna tidhöllos äfven att täta och ombona
sina hyddor, så godt de kunde. i:'r att skydda sig mot drag, och om
någon befanns ligga på bara **raazfcm**, erhöill han på stället 20 prygel.
Lifsmedlen började tryta, hvar::'r manskapet tilläts fiska i strömmar
och vikar däromkring. Till och med ved saknades slutligen, och på
orderna den 25 maj förbjödos soldaterna att sönderhugga sågbockarna,
»som behöfvas till nödvändigare saker». Trosshästarna voro utsvultna,
och därjämte började förhållandet till befolkningen blifva mindre godt.

¹ Tyist uppkom sedermera om, hvem äran af detta glänsande försvar skulle till-
räknas. Öfverstelöjtnaut Tawast sökte att vid författandet af den officiella rapporten
ställa sig själf i främsta rummet oi-h icke den, som denna ära verkligen tillkom, näm-
ligen Jägerhorn. Detta blef dock af Armfelt sedermera rättadt, och Georg Adlersparre,
själf en af deltagarne, skrifver härom, att Armfelt, såsom en varm älskare af sanning och
rättvisa, befallt alla i Stockholm varande officerare af Närkes och Yärmlands regemente
att afgifva en gemensam, af dem alla undertecknad berättelse om rätta förhållandet.
Denna berättelse innehöll, att de under den långvariga och blodiga träffningen icke hört
eller sett någon annan befälhafvare än dåvarande majoren (han var då redan öfverste-
löjtnant), sedermera generalen Jägerhorn, och att den man, som i den sedermera kungjorda
rapporten var nämnd såsom anförare, varit för dem under hela striden alldeles osynlig.

Armfelt förbjöd visserligen vid straffpåföljd vålds användande mot bönderna, hvilka i stället skulle behandlas med varsamhet och välvilja, men orsaken till missnöjet från deras sida låg nog däruti, att de icke fått ut någon betalning för skjutsande sedan föregående år.

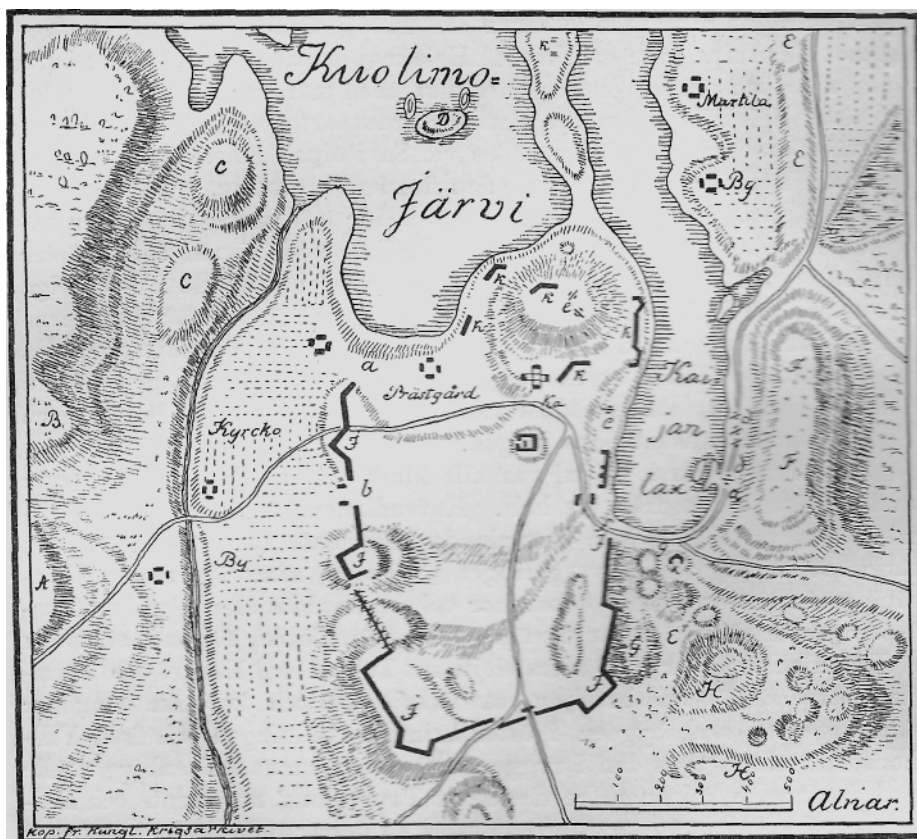
Den sena våren kom slutligen, och med den inträdde också en del ändrade förhållanden. Isbryggorna försvunne så småningom, och då uppstod frågan att anskaffa båtar och fartyg, hvarförutan något företag mot Savitaipal var otänkbart. Hela maj månad åtgick, innan några kanonjollar och pråmar kunde anskaffas, men man var dock icke sysslöslös. Små afdelningar oroade fiendens transporter och gjorde vägarna osäkra. En större skogseld anlades vid Savitaipal, genom hvilken »illumination» Armfelt hoppades försvaga fiendens ställning.

Byssarnes ställning utgjordes af en hög och backig, mot norr utskjutande udde vid en vik af sjön, hvilken udde likväl både i öster och väster behärskades af höjder (se planen på nästa sida). Betydliga förstärkningar hade kort förut anländt, och Armfelts åsikt, att ryssarne saknade artilleri, var alldeles oriktig, enär de hade sju batterier, alla väl bestyckade. Deras styrka uppskattades till 3,000 man, mot hvilka Armfelt hade att ställa endast 1,800, så hade de föregående striderna och sjukdomar minskat hans brigad.

De första dagarna i juni var allt klart till anfallet, hvilket såsom vanligt skulle ske från tre håll. Hufvudkolonnen, som bestod af lifbataljonen af Närkes och Värmlands regemente (380 man), 40 man värmländska jägare, Dalvargeringen (320 man) samt 196 man af Jönköpings regemente jämte 6 kanoner och en haubits skulle under Armfelts eget befäl framgå stora vägen från Kärnakoski, följande stranden af Kajanlahti. under det öfverstelöjtnant Tavast med Närkes och Värmlands öfverstelöjtnantsbataljon, savolaksjägare och karelska dragoner skulle genom skogsbygden i öster kringgå ställningen och från Villmanstrandssidan taga den i ryggen. Öfverstelöjtnant Gripenberg skulle med den tredje kolonnen, bestående af Tavastehus' regemente och Hälsinge vargering jämte artilleri, sjöledes nå den från Savitaipal västerut gående vägen för att därifrån verkställa anfallet. För denna sjötransport hade byggts 10 timmerflottor för manskapet och 4 för kanonerna. Slutligen skulle två kanonslupar läggas vid en holme i sjön för att medverka vid anfallet.

Alla tre kolonnerna uppbröto på aftonen den 3 juni och skulle på följande förmiddag kl. 11.30 gemensamt börja anfallet. Som de kringgående kolonnerna hade längre och svårare väg än den mellersta, hade dessa brutit upp kvällen förut, hvarjämte Armfelt själf med flit drog ut på uppbrrottstiden för midtelkolonnen, så länge möjligt var. Detta oaktadt framkom han likväl en timme före de andra eller vid pass kl. ¹/211 men beslöt att i alla fall genast skrida till anfall. Fiendens poster vid Nurmipauni bro — 2 km. norr om Savitaipal — drefvos tillbaka men hunno likväl rifva bron, hvilket en stund för-

dröjde anfallet. Artilleriet uppställdes alldeles blottadt vid landsvägen i stället för på de höjder, som behärskade ställningen, och det dröjde icke länge, förrän dess manskap till stor del var nedskjuta icke tre kanoner urståndsatta att verka. Som åsens västra sida är **afcoglos** och marken där icke lämnar minsta tillfälle till skydd, ledo **trappors**

Köp. af en karta i krigsarkivet.

rid Savitaipal.¹

betydligt af den häftiga artillerielden från ryssarnes fältverk. Stormkolonner bildades emellertid, och framåt gick anfallet men under det fruktansvärdaste manfall, synnerligen bland officerarne. Främst gick Dalvargeringen; följde så Xärke-Värmlands lif bataljon under öfverstelöjtnant v. Axelson och sist jönköpingsbataljonen. Elden blef häftiga: r.

¹ Hänvisningarna betyda: ABC för kanoner tillgängliga höjder; D hol^r. : - ~ jollarna forankrades; E en betryggande ås; F ryssarnes ställning; G- djup dæld, d köpingarne höllo sig; H den höjd, dit öfverstelöjtnant Tavast ryckte fram: i — ijsk batterier; L hög ås; a, h genomgångar; c »stället, där Capit. LiljestxSJe met - I och "Wermil. blefvo krossade af en Bombe»; d svenska artilleriets plats; e fristicadi kanoner; / hålväg, där de anfallande ledo stor förlust; g platsen, där Annfeh " : - rad.

ju längre fram man kom, och stockning började märkas. Redan hade täten hunnit närmaste fältverk, då oordningen bland trupperna omöjliggjorde anfallets fortsättande. Armfelt själf, biträdd af major v. Vege-sack samt överstelöjtnanterna v. Axelson och Friesendorff, gjorde otroliga ansträngningar för att ordna de sviktande skarorna, hvilket också delvis lyckades. Han skrifver själf därom: »Sedan jag såg mig i elden, och fienden nästan förundrad öfver vår envishet att ej lämna fältet, oaktadt dess dj—a eld, så väntade jag något af lyckan och företagens dristighet, då jag ärnade storma det högsta batteriet.» Och Tegnér fortsätter i sin skildring öfver striden: »Han satte sig själf i spetsen för lifbataljonen af Närkes och Värmlands regemente och stormade fram mot den fientliga ställningen, oaktadt det fruktansvärda regnet af kulor, bomber och granater. Då träffades han af en kula i axeln; han föll och trupperna började vika. En allmän flykt följde.» Armfelts lif räddades af hans adjutant, fänriken vid Närkes och Värmlands regemente Meijerhelm, som fått tre hästar skjutna under sig, och som nu i sista ögonblicket hjälpte sin sanslösa chef upp på en häst och förde honom ur elden.

Det var icke stort mera än två tredjedelar af midtelkolonnen, som återsamlades V⁴ mil från Savitaipal för att i en ny ställning hämta sig och invänta de andra kolonnerna. Här hade man god tid att öfverräkna förlusterna, hvilka i döda och sårade uppgingo till 26 officerare, 15 underofficerare och 331 man. Alla de döda officerarne tillhörde närkevärmlandsbataljonen. C. F. Liljestråle och hans son, fänriken Ingenrund Vilhelm, hade samtidigt stupat. Kapten Th. v. Eappholt hade dödligt sårats och dog i ryssarnes ställning samma dag, hvarjämte adjutanten X. H. Eldh äfven fallit. Fänrik Olivecrona hade sårats så svårt, att han dog inom tre veckor, hvarjämte äfven löjtnant Duse och fänrik Bratt blifvit sårade.

Då sidokolonnerna icke afhördes, fortsattes återtagets i god ordning. Fienden förföljde icke, »utan», säger Armfelt, »ryssarne voro så glade att ej hafva fått stryk, att general KruschkofF ej skickade en enda kosack att förfölja oss utom kanonhåll från förskansningarne». De två andra kolonnerna, som kommit för sent för att kunna ingripa — Gripenberg lär för öfrigt blifvit hindrad af 100 jägare(!) — återkommo senare till Kärnakoski.

»Svenska hjältemodet hade kanhända alltsedan Konung Carl XII:s fälttåg icke varit satt på ett vådligare prof», säger v. Schantz, »men bevisen däraf voro i denna blodiga träffning så allmänna, att man för att göra full rättvisa borde nämna alla de Officerare, som i densamma deltagit.» Och äfven denna gång, säger Tegnér, var det dalkarlarne och värmlänningarne, som hedrade de svenska vapnen. I rapporten omnämnes bland andra öfverstelöjtnant v. Axelson med mycket loford.

Konungen, som fått oriktig uppgift om, att Savitaipal vore taget, skyndade att sända Armfelt underrättelse om, att han nämnt honom

till generalmajor och riddare af Svärdsordens stora kors. hvilka ynnest-bevis konungen, af Armfelt upplyst om misstaget, icke ville återtaga. Armfelts sår hindrade honom att själf längre utöfva befälet, utan öfvergick det till öfverste F. Wrede. Yid aflämnande af befälet uttryckt: Armfelt i bref till öfverstelöjtnant v. Axelson sin erkänsla för de: förtroende, som regementet visat honom, och försäkrade detsamma :rr sin vänskap och bevågenhet.¹

Striden vid Savitaipal var den sista strid, i hvilken närkr~arm-länningarna deltog under detta krig. Regementet kvarlåg vid Pardakoski och Kärnakoski, och här lika litet som på andra dela: : **krigs-skådeplatsen** till lands föreföll något vidare af vikt.

Den 19 juli kom underrättelsen om svenska flottans -T_:r n l Svensksund tio dagar förut, hvarför brigaden ryckte ut för att **höra** predikan och hålla te deum. Tack vare denna seger. k:tzii~ :::_-" ändtligen få ett slut, och de fredsunderhandlingar, som **redan öppnats**, pådrefvos med fart, så att freden kunde afslutas i Tärälä den **14 ang.**

Redan förut eller den 1 ang. hade Xärkes **och Tirrolands regemente** brutit upp för att anträda hemfärden, som : :-: -• S:t Michel, där man kvarlåg till den i'7. Den 14 sept. **irträffade regementet i Helsingfors**, och här stannade det till den :'. **lä iaskeppning** skedde. Sjöresan hem gick långsamt med anlöpande ai **Sveaborg** < Barösund,² och först den 2o okt. kastades ankar i S: :z_olm vid "-_- holmen. Härifrån fortskaffades regementet **sjöledes tOl Västerås** varifrån det fortsatte vägen åkande. Den 9 nov. inträn: Le v **Lollands-** kompanierna i Kristinehamn, och därifrån marscherade de kom; .-__:- > till trossbodarna och rotarna.³

¹ På grund af afgangen vid Savitaipal kommenderades till tjänärfri-^~;i mentet från Jönköpings regemente kapten Liljehööfc att tjänstgöra vid försie-majorens. fänrik Humla vid lif- och fänrik T. Schantz vid Örebro kompani.

² I bref från Vaxholm skriver G. F. Uggla den 18 okt.: >Beg«artei "ir ej ännu kommit öfver hafvet och i anseende till den envisa västliga vinden, som hela tiden killit så häftigt uti kan det vara osäkert huru snart man bör kunna wä": :er ----- _ _ : : destinerade Troupper hafwa order att ej komma längre än till V/^_: : : •" : -• ~" kungen vill där samla och möta dem samt i Egen hög person anförä CTZI ^i ~- :^ Lia. som lærer bli en stor festivit. Emellertid lära de under väntetiden äjnkni :-! ki^ske en nog betydlig del dö; ty de äro embarquerade på öppna fartyg, galerer och canonslupar, så att de äro alltid under bar himmel exponerade för all den kjöld «di srifkei :- m wädrer och luften nu medföra och hwarmed ganska få hafva helsa ar: h : : ;^rr^t i så lång tid. De mesta fartyg hafva varit så knappt provianterade oc:: : n . : ^r >:t de hafva måst löpa in till Abo för att öka sitt förråd och många fartyg lasti^ :ned Proviant hafva blifwit sända dem till mötes härifrån.

³ Af tryckta arbeten hafva för krigshändelserna i Finland huf%~.: = **kligen** blifvit använda: v. Schantz: Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1788, 1789 och 1790 (Stockholm 1817—18); llänkell: Finska arméns och Finlands krigshistoria I; Tegnér: Gustaf Mauritz Armfelt I (2. uppl.).

Kriget med Danmark 1808—1809 och statshvälfningen.

Varfälttåget 1808.

Genom sin anslutning till kejsar Napoleons fiender hade Gustaf IV Adolf kastat Sverige i ett företag, hvares utgång redan då var svår att skönja, men som blef det än mera, när konungen med sin vanliga envishet lämnade sig ensam kvar på skådebanan. För att hämnas och för att afleda kejsar Alexanders uppmärksamhet från Donaufurstendömena, hvilka Napoleon lofvat honom, fjättrade han Alexanders uppmärksamhet allt ifrigare vid Finland och dref honom till krig med Sverige för att, såsom det i Tilsittraktaten hette, tvinga dess konung att biträda kontinentalsystemet, för att, såsom orden, när smaken blifvit väckt, ljödo i Alexanders öron, underlägga sig Finland.

Den 21 febr. 1808* gingo ryska arméns hufvudkrafter utan föregående krigsförklaring på bred front öfver den långa Kymmeneälf löpande gränsen, och åtta dagar senare bröt en annan afdelning in i Savolaks. Afsikten att taga svenskarna genom öfverraskning misslyckades dock; de voro varskodda, och de finska trupperna satte sig snart till motvärn.

Anfallet från öster skulle såsom vanligt snart följas af anfall från väster, och den 14 mars nödgades danska regeringen, om än motvilligt, afgifva krigsförklaring mot Sverige. Som engelska flottan behärskade hafvet och kort förut lagt beslag på hela danska flottan, var det tydligt, att danskarnas anfall uteslutande skulle komma landvägen, och att Värmland såsom vanligt skulle komma att nära beröras af kriget. Emellertid voro de norska trupperna, hvilka icke kunde påräkna understöd från moderlandet, långt ifrån krigsfärdiga, och sålunda låg bestämmanderätten på svenska sidan.

De mot Danmark riktade svenska stridskrafterna delades i två arméer, södra armén under fältmarskalken Toll och västra armén under general Gustaf Maurits Armfelt. närke-värmlänningarnes gamla bekanta, som efter ett växlande lif såsom minister och landsflyktning i främmande länder återkommit till fäderneslandet och återfått sina förra värdigheter.

Redan den 2 mars anbefalldes Närkes och Värmlands regementes personal att hålla sig marschfärdig för att efter första tillsägelse genast bryta upp. Regimentet hörde nämligen liksom Värmlands fältjägarbataljon till de trupper, hvilka i första hand skulle sammandragas till Värmlandsgränsens skyddande, samtidigt med att Västgötaregementena skulle skydda västkusten.

Den 15 mars, således dagen efter krigsförklaringens afgifvande i Stockholm, ankom med extrapost från Borås Armfelts den 9 utgifna befallning om uppbrott, enligt hvilken kompanierna ofördröjligen skulle samlas vid sina trossbodas för att från dessa afgå till de områden, hvilka de fingo i uppdrag att skydda, eller inom hvilka de tills vidare skulle förläggas. Alla i Värmland varande trupper ställdes under generalmajor v. Vegesacks befäl.

Den 19 voro de anbefallda ställningarna intagna och kompanierna fördelade på följande sätt:¹

Öfverstelöjtnantens kompani hade intagit kvarter kring Skimriargården (vid Sanne) med 1 officer och 30 man framskjutna till Gräsmark för att bevaka vägen från Bogens tull. Från sistnämnda afdelning var en postering af 1 underofficer och 6 man afdelad till Fryksände och en liknande af 1 korpral och 6 man till Östmark. En vid Osebol, midt emot Ny kyrka i Alfdalen, stående postering synes äfven hafva utgått från detta kompani.

Tredje-majorens (Jössehärads) kompani var framskjutet till Eda för bevakande af vägarna från Heljeboda i norr intill Köla-Skillingmarksvägen i söder och särskildt till skydd af förråden vid Eda.

Näs och Nordmarks kompanier förlades jämte bataljonsstaben vid Glafsforden i Sättersbol och kringliggande byar med skyldighet att afpatrullera vägarna från Östervallskog i norr till Blomskog i söder. Nämnda kompaniers jägare hade blifvit sända till Elga och därifrån till Järnskog för tryggande af Skillingmarksvägen och tullarna intill Östervallskog, till dess fältjägarbataljonen, som samlades vid Arvika, kunde öfvertaga detta åliggande.

Andre-majorens (Karlstads) kompani var förlagdt vid Ukne och Nysäter med brefposteringslinier till Blomskog och Åmål.

Samtliga gränsposteringar nummerades från höger till vänster och voro följande: N:r 1 vid Osebol, n:r 2 vid Skinnargården, n:r 3 vid Gräsmark, n:r 4 vid Heljeboda, n:r 5 vid Morast med en framskjuten post vid Magnor bro, n:r 6 vid Haga, n:r 7 vid Torgilsrud, Korterud, Lernäs, Lässerud och Olerud i Kola socken, n:r 8 vid Beted, Hajom och Smolmark i Järnskogs socken, n:r 9 vid Karlanda, n:r 10 vid Silbodalen och n:r 11 vid Svenskbyn i Silleruds socken.

Från alla posteringar framsändes dag och natt åkande patruller om 2 eller 3 man, och från posteringarna till kompaniernas hnfvuddelar

¹ Se kartan öfver gränstrakten mot Norge.

och. från dessa bakåt ända till Karlstad voro brefposteringar om 2 man utsatta, och fanns vid alla posteringar åkdon redo för brefs omedelbara fortskaffande. Alla från Xorge ledande vägar afspärrades, och noggranna bestämmelser voro gifna, huru trupperna skulle varskos i händelse af fientligt anfall,¹ och huru återtåg skulle anträdas, om man blefve anfallen af öfverlägsna krafter.

Befälet öfver alla till gränsens bevakande afdelade trupper fördes af major v. Eckstedt, som från Karlstad flyttade sitt kvarter till Adolfsfors (vid Kola).

Regementets här ofvan icke omnämnda fem kompanier förlades öster om Glafs fjorden, vid de från Karlstad ledande vägarna.

Under tiden hade öfriga till västra armén bestämda trupper samlats och brutit upp med Värmland såsom mål. De utgjordes af lifregementets grenadjärkår, Upplands, Södermanlands och Västmanlands regementen, en bataljon af hvardera Dal- och Helsingeregementen, lifregementets husarkår och några batterier. Dessa trupper, som kommo att utgöra västra arméns högra flygel, förenades i fyra brigader på följande sätt:

brigaden, öfverste Leijonstedt: Lif- och öfverstelöjtnantens bataljoner af Närkes och Värmlands regemente, Värmlands fältjägarebataljon, en skvadron och 6 trepundiga kanoner.

brigaden, öfverste Schwerin: Lifregementets grenadjärkår, 2 bataljoner Upplands regemente, Helsingebataljonen och en skvadron.

brigaden, öfverste Cederström: Dalbataljonen, en Södermanlands bataljon, majorens bataljon af Närkes och Värmlands regemente jämte två skvadroner.

brigaden, öfverste Cronstedt: En Södermanlandsbataljon, 2 bataljoner Västmanlands regemente och en skvadron.

Tillika med den andra Dalbataljonen, som förflyttades till Lima i Dalarna, samt något ännu icke anländt kavalleri och artilleri uppgick hela högra flygeln till 7,700 man.

I den mån trupperna anlände, förlades brigaderna: 1. brigaden i Eda sochen² (brigadchefskvarter Eda prästgård) med bevakning mellan Håfvelsrud och Leersjöarna; 2. brigaden i Kola, Skillingmarks och Järnskogs socknar med bevakningslinie från Leersjöarna till Ifvarbyn; 3. brigaden i Holmedals, Östervallskogs och Fogelviks socknar med bevakningen i väster utsträckt till Trollön i Stora Lee; 4. brigaden såsom reserv i Silbodals, Blomskogs och Trankils socknar med bevakning mellan Trollön och Sollems tull. I den mån trupperna anlände till dessa förlägningsområden, indrogs den förra bevakningen.

¹ Med af seende härfpå anbefalldes bland annat: »I händelse fienden skulle inrycka, tillsäges prästerskapet att foga sådan anstalt, att genast ringning uti alla kyrkor verk ställes och underli allés, för att därigenom imponera fienden och få honom befara en tillstald resning i massa inom landet».

² Af Närkes och Värmlands regemente förlades lifbataljonen i Heljeboda och Bortan, öfverstelöjtnantens bataljon i Kortlanda, Ed, Väsby, Hammar och Norrby.

Arméns vänstra flygel under generalmajor v. Vegesack, som lämnat sitt befäl i Värmland, samlades i Dalsland och Bohuslän men räknade föga mer än 6,000 man. Slutligen fanns i Jämtland en »norra fördelning» under öfverste Bergenstråhle, hvilken äfven var ställd under Armfelts befäl.

Yid uppbrottet från rotarna hade manskapet blifvit förständigadt att af rotehållarna mottaga lifsmedel för fyra veckor. På dessa tillgångar räknade Armfelt, då han bröt upp till gränsen, utan att några lifsmedelsförråd blifvit upplagda. Till denna uraktlåtenhet bidrog för öfrigt bristen på penningar i lika hög grad som svårigheten att i en sådan landsända sona Värmland i hast anskaffa en större mängd lifsförnödenheter. Armfelt säger själf, att man för att i någon mån fylla behofven måste skälpmidvis inväga risgryn och dylikt till föda samt krut och bly till ammunition. Den viljekraft, som lades i dagen af honom och af länets ämbetsmän, särskildt af vice landshöfdingen, förre majoren vid Närkes och Värmlands regemente, grefve v. Rosen, åstadkom emellertid, att en månad efter uppbrottsorderns utfärdande ett stort magasin var upprättadt i Arvika med underafdelningar i Eda, Nysäter och Ökne samt ett sjukhus i Karlstad, hvilket förestods af fältläkaren Skånberg. Genom islossningen försvårades samfärdseln emellertid i hög grad, och för att minska olägenheten häraf befallde Armfelt, att genom uppköp af lifsmedel och foder inom orterna vid hvarje bataljon skulle uppläggas ett mindre magasin, en åtgärd, som dock mångenstädes visade sig omöjlig att genomföra. För öfrigt saknades vid västra armén egentligen allt, som tarfvas för utförande af ett fälttåg, särskildt vintertiden.

Tidigt hade man insett, att Sveriges vanliga stridskrafter icke kunde förslå för afvärjande af den fara, som nu hotade både från Öster och väster, och ungefär samtidigt med den danska krigsförklaringens mottagande hade också anbefallts såväl uppställande af vargering som uppbåd af landtvärn. Då båda dessa slag af trupper först senare kommo till användning, må vi för sammanhangets skull tills vidare lämna dem ur räkningen.

De första skotten smällde emellertid i Jämtland, och äfven vid värmlandsgränsen började det snart se krigiskt ut.

Under den dubbla faran nöjde konungen sig; icke med att gå afvärjande till väga på västra gränsen, utan han hade beslutat att eröfra Norge, och vid detta beslut fasthöll han ännu så länge. Den 5 april kungjorde Armfelt planen för västra arméns infall i Norge, hvilket samtidigt skulle ske från fyra olika håll och utföras på följande sätt:

»*Attaquen n:o 1*: Venstra flygeln inbryter öfver gränsen och söker intaga debouchéerna ur bergen mot Tistedals vattnet;

Attaqtten n:o 2: 24 timmar därefter: inbrott från Skillingmark öfver Krokforsen; marscherar på Haneborg och Blakier;

Attaquen n:o 3: 24 timmar därefter: inbrott från Tycksmark of ver Dalens och Håns tullar; marschen dirigeras öfver Örjesjön, ifall vintervägen är practikabel, eljest på Örjebro och Okshallspassen, vidare på Basmo och vidare på Onstadsund och Grönsund;

Vid *attaquen n:o 2* tages Blakier skans, vid *attaquen n:o 3* tages Liers skans vid Örjebro och Basmo fäste;

Attaquen n:o 4: Sedan de förra *attaquerna* blifvit verkställda och förmodligen från norra trakterna dragit fiendens styrka, sker 24 timmar efter *attaquen n:o 3*, inbrott vid Magnor; marschen dirigeras på Kongsvinger. — G-lommen öfvergåås på tjänligaste ställe och Kongsvingers fästning tages, oni det låter sig göra, med surpris, d'emblee eller kapitulation.»

Ytterligare gåfvos utförliga bestämmelser, huru förhållas skulle efter de första »*attaquernas*» lyckliga genomförande.

Sådan var Armfelts plan, en kvarlefva från en förgången tid, och den visade sig redan från början omöjlig att utföra. Öfverste Bunge, som efter Vegesacks insjuknande öfvertagit befälet öfver arméns vänstra flygel, hvilken var afsedd att utföra första »*attaquen*», förklarade sig därtill urständssatt; hans trupper hade visserligen ammunition och voro redo att marschera men kvarhöllos af brist på lifsmedel, vägarna voro bottenlösa, så att brödfororna stodo fast i gyttjan. Allt detta gjorde, att vänstra flygeln stod kvar, där den befann sig. Konungens bestämda befallning var likväl, att man skulle gå till anfall, och därför måste sådant företagas, äfven om högra flygeln skulle beröfvas den beräknade hjälpen af den vänstra. För att i någon mån understödja anfallet skulle vänstra flygeln framskjutas i afsigt att vilseleda fienden.

På grund häraf uppbröt 3. brigaden, där Närkes och Värmlands regementes majorsbataljon befann sig, den 15 april och tågade på vintervägar öfver Hanefjället in i Norge. De norska fältvakterna drogo sig tillbaka, signalerande med flaggor den väg, som svenskarna följde. Kvarter intogos långs Örjesjön med närke-värmlandsbataljonen från Graiseby till Enger. Den 1,530 man starka brigaden var utbredd öfver en sträcka af 4 mil, hvaraf dess motståndskraft kan beräknas.

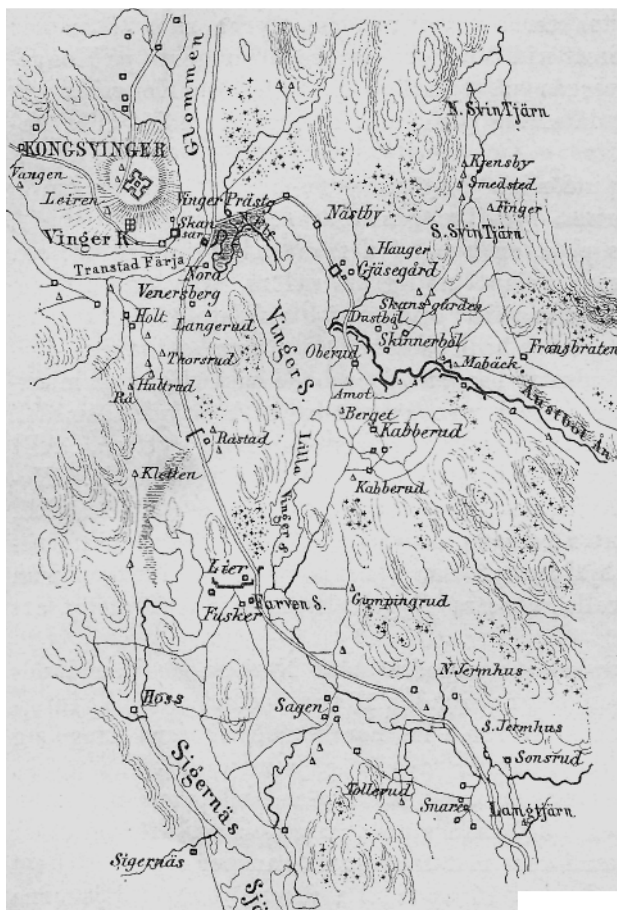
Vid 1. brigaden hade den 10 april alla jägare jämte fältjägarna sammanslagits till en bataljon under majoren vid Närkes och Värmlands regemente v. Eckstedts befäl och blifvit förlagd i Håfveldsrud, N. och S. Emterud samt Morast, framför hvilka byar den skulle ombesörja bevakningen.

Den 11 flyttades Armfelts högkvarter från Karlstad till Holmedal.

Den 15 skulle 1. brigadens uppbrott ske, men på grund af dröjsmål med lifsmedlen från Arvika skedde det först vid 11-tiden på aftonen. Major Cederströni, som skulle utföra en kringgående rörelse, hann dock icke invänta lifsmedlen utan nödgades före deras ankomst bryta upp

med sin kolonn, som bestod af öfverstelöjtnantens bataljon, 150 jägare, 12 husarer och en trepundig kanon.

Vägen till Kongsvinger, som utgjorde målet för framryckningen, framgår från svenska gränsen genom en skogstrakt, följande den ingalunda betydande Vrängsälven. Strax norr om Eidskog vidgar sig dalen, och vägen framgår här under en sträcka af något mera än 4 km.

Trakten kring Lier (skala 1: 100,000). stränder. Framför ställningen utbreder

sig en 300 m. bred sank äng, som i väster öfvergår till mosse och begränsas af tät skog.

Under Leijonstedts befäl ryckte brigadens hnfvudkrafter fram stora vägen och utsände en afdelning under kapten Lilljeström att öfver Pramhus söka förbindelse med Cederström. Efter en rast vid Mora-st och en annan vid Medskog, där en upplandsbataljon från 2. brigaden slöt till, fortsattes marschen kl. 3 e. m. den 16. Vid södra fliken af

mellan det branta och otillgängliga Malmberget till vänster och den djupt belägna sjön Aklangen till höger, hvilken sjö kan kringgås på en mindre väg öfver byn Pramhus. Närmare Kongsvinger hoptränges dalen ånyo vid Lier (se vidstå-ende skiss) och är här svårare att kringgå. På båda sidor infattad af skog, stiger vägen där från den af sjöar och vattendrag fyllda däliden till en 900 m. bred högslätt, på hvilken Liers gård är belägen. Den här befintliga ställningen stöder sin högra flank mot Fuskersjön, den vänstra mot Farvensjön och Vingersjöarna, alla med branta och skogbevuxna

sjön Aklangen utsändes kapten v. Matern med 100 man att öfver den lägre delen af Malmberget kringgå fiendens högra flygel.

Ställningen vid Lier hölls besatt af en till 1,200 man uppgående infanteribrigad under öfverste de Seue med ett trepuidigt batteri och fyra amusetter (lätta kanoner). Hufvudställningen var förstärkt med en större skans och några mindre verk.

Sedan norrmännens framskjutna afdelningar blifvit undanclrifna, gingo svenskarna den 18 till anfall mot deras hufvudställning men förmådde icke framtränga mot denna. Cederström hade på en omväg kommit fram till Skansgården, men hvarken han eller Lilljeström kunde taga sig öfver Austbölån. hvares is var uppsågad. Matern anföll men blef afvisad, och i fronten satte infanteriet med några kanoner sig fast i ett skogsbyn men kom icke längre. Armfelt, som inträffat på platsen, ämnade just anbefalla återtåg, då underrättelse ingick, att Matern stormat högra flygeln af ställningen, hvilken norrmännen af misstag utrymt, och att nridten framgick till nytt anfall. Innan skymningen fallit på, voro norrmännen, som skjutit bort all sin ammunition, i fullt återtåg till Kongsvinger.

Segern vanns med en förlust af 5 döda och 66 sårade, af hvilka senare 8 officerare. Bland de sårade voro löjtnanterna Braun och Eklund samt 18 man af Närkes och Värmlands regemente.

Efter Lierskansarnas intagande började ett rastlöst och oförtrutet arbete med deras ombyggnad, så att de vände framsidan mot norr i stället för mot söder. Alla spett och spadar fingo användning. En myckenhet faskiner och skanskorgar tillverkades, ty det gällde att på allt sätt förstärka dessa skansar, hvilka ju lågo så nära Kongsvingers kanoner, att fienden nästan under dessas betäckning kunde företaga sina anfall. Nya förskansningar uppkastades vid Rastad, och skansarna vid Skinnerböl och Skansgården omdanades till slutna verk.

Major v. Eckstedt, som var 1. brigadens högra flygels förpostchef och fortfarande hade sammansatta jägarbataljonen till sitt förfogande, hade ordnat sin bevakning sålunda: i Trauvigen 1 kapten, 1 subalternofficer, 1 rinderofficer och 33 man; i Mobäck 1 subalternofficer och 30 man; i Skinnerböl 1 subalternofficer, 1 underofficer och 31 man; i Öfverud 1 major, 1 kapten, 2 subalternofficerare, 2 underofficerare och 82 man jämte 4 husarer; i Skansgården 1 subalternofficer, 2 underofficerare och 41 man samt i Kollerud 1 subalternofficer, 2 underofficerare och 37 man. Alla dessa afdelningar tryggade sina ställningar medelst befästningar. Detta oakadt oroades de svenska posterna och patrullerna oupphörligt af fienden, som obehindradt kunde röra sig i förterrängen, under det svenskarnas rörelsefrihet begränsades af de norska kanonernas närhet.

De norska bönderna voro ingalunda vänligt stämde mot svenskarna, och dessa togo allt för ofta för goda de osannfärdiga uppgifter, som lämnades af befolkningen. Alla våldsamheter voro strängt förbjudna,

och sådana begingos icke heller, dock togos såsom »god pris» de vapen, som finnos hos bönderna »nästan i alla hus».

3. brigaden stod stilla och sökte genom befästningar stärka sin långt utsträckta front. 4. brigaden eller vänstra flygeln lyckades äntligen i början af maj komma öfver gränsen, så att vid denna tid befunno sig alla trupper, som samlats i Värmland, inom norskt område. Samtidigt härmed ryckte arméns vänstra flygel från Dalsland och Bohuslän in i sydligaste delen af Norge. Endast öfverste Gahns framryckning med den fornt nämnda dalbataljonen och två kanoner hade misslyckats, i det han strax väster om Medskog — på vägen från Lima till Åsnas vid Glommen — i ett smalt skogspass blifvit omringad af öfverlägsna fientliga krafter och tagen till fånga den 25 april.

Prins Kristian Fredrik, som förde högsta befälet öfver de danska stridskrafterna i Norge, önskade af helt naturliga skäl drifva bort inkräktarna och riktade härvid sin uppmärksamhet i första hand mot den vänsta delen af svenska västra arméns högra flygel. Anfallsförsöket utfördes dock lamt och osammanhängande och ledde endast till några smärre strider utan all betydelse. Något allvarsammare var det anfall, som från Kongsvinger utfördes mot Lier, och som, om det varit bättre ledt, kunnat medföra afgörande följder.

Vid Lier hade förstärkningsarbetena och särskildt befästningarna vid Austbölån och Gausta fortsatts med kraft. Truppernas förläggning ordnades i början af maj så, att lifbataljonen af Närkes och Värmlands regemente, som legat vid Eda, togs fram till Lier. Kavalleriet drogs tillbaka, och återstoden af infanteriet, till hvilken en bataljon hälsingar slutit sig, var förlagd längs vägen ända till Magnor. Sedan ett sexpundigt batteri anländt, sändes det trepundiga batteriet till 2. brigaden.

Efter vanligheten fördelades angrifarna på tre kolonner, af hvilka två skulle följa vägen och anfälla de slutna verken vid Skansgården såväl framifrån som i högra flanken, under det den tredje kolonnen skulle kringgå ställningen genom skogarna norr om Austbölån och falla ställningen i ryggen.

Vid Mobäck hade uppkastats en flesch. An flyter här fram i en dalgång, ungefär 70 m. bred och 10 m. djup. Mesenen, som var belägen på norra åstranden, hade byggts så, att dess flanker sluttade nedåt flodbranten och liksom dess inre kunde bestrybas af eld från förskansningar, uppkastade på södra sidan ån. Förbindelsen mellan dessa verk förmedlades genom en flottbro.

Besättningen i dessa förskansningar utgjordes under den 17 af en afdelning hälsingar under majoren vid Närkes och Värmlands regemente Cederström, som tillika hade befäl öfver högra flygelns poster. Denna afdelning hade den 18 kl. 11,30 f. m. just blifvit aflöst af fanjunkaren Schröder med 1 underofficer jämte 2 korpraler och 15 man från hvartera af öfverstelöjtnantens och Älfalds kompanier af Närkes

och Värmlands regemente men ännu icke aftågat, då plötsligt en anryckande fientlig kolonn iakttogs. Det var den kringgående tredje kolonnen, som till vägvisare haft en bondkvinna, hvilken, afsiktligt eller icke, visat norrmännen vilse och vid upptäckten häraf förskrämd sprungit till skogen. Då norrmännen märkte misstaget, stod det icke att ändra. Antingen skulle de draga sig tillbaka eller ock anfalla. De valde det senare och läto genast skarpskyttarna öppna en liflig eld mot fleschen. Denna var vid stridens början besatt med värmlänningar under Schröder. Snart ankommo fältjägare såsom förstärkning. Hälsingarna hade besatt bakomvarande skansar. Många skott hade icke hunnit falla, förrän Cederström var tillstädes och, såsom det står i berättelsen »med köld och tapperhet ledde sina dispositioner». Norrmännen anföllo med skarpskyttar i fronten och sökte med grenadjärer, företrädde af jägare, kringgå och taga ställningen i flanken. Elden från skansarna tvang dem emellertid snart att hasteligen vända om och söka skydd i några af Mobäcks stugor, från hvilka de genom upptagna skottgluggar sökte beskjuta skansbesättningen. Ännu två gånger försökte de storma skansen både från höger och vänster äfvensom att kringgå ställningen genom att vada långs åns stränder. Båda gångerna måste de vika, och sedan husen fattat eld och ännu ett femte anfall blifvit afslaget, nödgades de draga sig tillbaka. Fem timmar hade striden varat. För de andra kolonnerna drogo svenskarna sig tillbaka och irpprefvo plankorna på bron. Som norrmännen icke kunde taga sig öfver den vid denna årstid djupa ån, inskränkte sig striden här till en fyra timmars kanonad.

Hela den svenska förlusten uppgick till ett trettiotal döda och sårade. Bland de senare märktes fanjunkare Schröder, hvilken sannolikt var den underofficer, som enligt norsk uppgift under striden flera gånger sprang upp på flesehens bröstvärn, svängde hatten och hurrade men slutligen träffades af en kula i ena benet. Han fick tapperhetsmedalj men måste för sitt sår taga afskecl 1817.

Svenskarne förblefvo nu oantastade i besittningen af skansarna, och det var endast genom det lilla kriget danskarna försökte i dessa trakter göra dem afbräck, något som betalades med samma mynt. Så innehålla generalorderna af den 23 maj bland annat: »Lieutenanten vid Nerikes och Wermelands U:mte Braun har med rustmästare Frumerie och några frivillige jägare af första Brigaden, natten emellan d. 21 och 22 dennes uppbränt en lång bro emellan AVennenberg och Prestgården under canonerna af Kungsvingers Fästning, hvarvid Lieut. och den med honom warande Trupp visat så mycken skicklighet och dristighet att en chef commenderande G-enralen anser sig på ordena deröfver förklara sitt nöje och sin tacksamhet».

Vid Lier fortsattes arbetena och afhjälptes skadorna efter striden. Den 27 maj aflämnade Leijonstedt befälet öfver 1. brigaden till öfverste Dufva och reste hem. Hvad vidare skulle ske, visste ingen, men någon tanke på återtag fanns icke, och med tillhjälp af den 10,000 man

starka engelska hjälpkåren, som låg overksam i Göteborg, hade dock något kunnat göras. Då inträffade plötsligt och oväntadt konungens befallning om ofördröjligen tillbakaförande inom svenska gränsen af samtliga på norskt område varande svenska trupper. Befallningen träffade Armfelt såsom »ett åkslag», men hans välgrundade invändningar medförde endast en ytterligare befallning om skyndsamt återtåg jämte tillägget, att de norr ut stående trupperna skulle intaga en så stark försvarsställning som möjligt, medan däremot de längre söder ut stående i samband ined flottan skulle göras mera rörliga. Konungen ville nu eröfra Seland och afstod från det norska företaget.

Med lätt förklarlig förtrytelse satte Armfelt återtåget i gång den 29 maj, då 1. brigaden utrymde Lierställningen, hvilken svenskarna enligt Armfelts yttrande aldrig skulle återfå, och »från hvilken de hotade hela Norge». Såsom eftertrupp följde den 30 Cederströms bataljon. Tross, magasin och sjukhus hade då redan blifvit undanflyttade, hvarvid en del sjuka fördes sjövägen på Vrångsälven och de sjöar, denna berör. De broar, man lämnade bakom sig, förstördes af en särskild eftertrupp. Under vägen slöt 2. brigaden sig till den 1. Denna förlades i Morast och Vestby med posteringar vid Magnor bro. Einterud och Källdalen, å hvilket förstnämnda ställe förskansningar uppfördes på Vrångsälvens vänstra strand och bestyckades med sexpundiga kanoner. 2. brigaden förlades söder om Eda längs gränsen genom Kola och Skillingmarks socknar. Endast några norska patruller hade blifvit förbluffade vittnen till detta oväntade återtåg.

Tredje brigaden fördes ock lyckligt och väl inom gränsen igen. En del af trossen, kanoner o. d. fraktades på båtar och flottar, och den 9 juni var hela brigaden välbehållen i Töcksmark. Närke-värmlandsbataljonen förlades vid Strömnier med en fältvakt vid Rommenäs och en. postering vid Djurskog.

Den 10 juni var hela armén på svensk mark, äfven dess vänstra flygel. Armfelt hade redan flyttat sitt kvarter till Vänersborg, hvarifrån befallning utgick om flygelindelningens upphörande.^x

Yargeringeu och landtvärnet.

De i mars vidtagna anordningarna för arméns förstärkning började nu visa sina verkningar.

Vargeringsmanskapets anskaffande hade icke vållat några synnerliga svårigheter, om än sättet för dess användande var föga förenligt med knektekontraktens innehåll. Vid den i Örebro den 19 och 30 april företagna »skrifningen» hade inom Närke ungefär två tredjedelar af antalet manskap blifvit antaget, och i slutet af maj var den sista

¹ *Meijer*: Kriget emellan Sverige och Danmark 1808 och 1809 (Stockholm 1867); *Tegnér*: *Gustaf Mauritz Armfelt III*, 2. uppl. sid. 129 o. f., Schmtler sid. 242 o. f., m. m.

tredjedelen äfven fulltalig. I Värmland gick det något långsammare. Efter »skrifningen» den 16 maj fattades där ännu bortåt 150 man, och först i slutet af juli var antalet fyllt. Vargeringen förenades till en bataljon med 837 man i ledet, delade mellan fyra kompanier, det första med 237, de öfriga om 200 man.

Till vargeringsbataljonens »organisering och disciplinerande» beordrades (enligt regeniensorder af den 8 april) öfverstelöjtnant König, löjtnant Schröderheim, löjtnant Gyllengranat såsom adjutant, 3 underofficerare »samt som korpraler 2:e gamla påliteliga Soldater, som kunna väl Exercera och något skriva . af hvarje närkeskompani. Detta befäl tillhörde endast närkesfolket, hvilket delades i två kompanier under de båda nyssnämnda löjtnanterna men efter förflyttningen till Karlstad den 7 juni förenades till ett kompani, det första, som fick löjtnant

Schröderheim till chef. De öfriga tre kompanierna, från Värmland, ställdes under löjtnant Gyllengranat, som tillika bibehöll adjutantsbefattningen, löjtnant Christiernin och fänrik Horn. Vid den generalmönstring, som den 8 juni i Karlstad förrättades af »inspektören för Vargeringen i Örebro och Mariestads län, brigadchefen för Närkes och Värmlands Landtvärn», generaladjutanten Åkerhjelm, utgjordes bataljonen af ofvannämnda 5 officerare, 10 underofficerare, 17 korpraler eller såsom sådana tjänstgörande soldater, 4 trumslagare och 684 man i ledet.

Den 28 juni afgick bataljonen till Eda, och efter ankomsten dit öfverflvtades befälet öfver densamma till kaptenen vid regementet J. M. Bratt — ersattes i början af augusti af kapten Mörner—, hvarjämte kapten Kolthoff förordnades till regementskvartermästare och en fanjunkare till adjutant. Kompanierna ombytte befälhafvare, så att de kommo att föras af. i nummerordning, löjtnanterna Löfman, Hård, Byttner och Schröderheim. Tre kompanier fingo hvar sin fänrik. Underofficerare togos dels från regementet, dels befordrades därtill volontärer, och dels slutligen antogos bruksbokhållare och andra civila personer till underofficerare. Vid juli månads utgång räknade bataljonen 9 officerare, 11 underofficerare, 19 korpraler, 8 trumslagare och 825 man i ledet; en man var rymd, och 11 vakanser funnos. Bataljonens styrka ändrades sedermera föga. Endast antalet vakanser steg långsamt, så att det i november, före bataljonens delning, uppgick till 93. Manskpet var enligt inspektörens yttrande »ungt och dugeligt». Största delen innehade en ålder af 20 och 21 år, en mindre del närmade sig 30-talet.

Med beklädnaden var det alltifrån början klen beställdt. En del erhöilo vid uppsättningen gamla, mer eller mindre utslitna persedlar, men de flesta tillerkändes i stället för persedlar ett belopp af 9 rdr 16 sk. banko för man till anskaffning af kläder. Dock gick det långsamt ined utbetalningen af dessa penningar, ty vid generalmönstringen den 8 juni anmärkte mönsterherren Åkerhjelm, att »Troupens klädesper-

sedlar samt och i synnerhet skor och strumpor voro mycket slitna», och som landshöfdingen meddelat, »ät manskapet icke erhållit någon beklädnad eller penningar derföre», så anmodades han att förskottsvis till hvarje man utbetala 4 rdr banko »til nödige Kläders anskaffande». Klent blef det dock fortfarande beställt med kläderna, ty vid den besiktningmönstring, som ägde rum den 22 sept., voro soldaterna enligt mönstringsberättelsen klädda i egna, medförda bondekläder, bestående af-rockar, jackor, västar och byxor »af mångfaldiga Färjor», hvilka tillika med strumpor och skor till en ringa del voro reparabla men till största delen utslitna. I någon mån af hjälptes bristerna under loppet af hösten, men i hufvudsak blef beklädnadens tillstånd allt sämre, så att i november de flesta persedlar upptagas såsom odugliga. Kappor eller motsvarande »öfverrockar» saknades fullständigt, dock fick bataljonen långt fram på hösten från regementet mottaga ett antal halfslitna kappor, som där blifvit ersatta med nya. För nyantagna underofficerare och trumslagare utlämnade krigsdepartementet beklädnad eller materialier till sådan, men därmed dröjde ofta långa tider.

Grevar hade bataljonen af många olika modeller, hvilka slutligen fullständigades med danska gevär af mindre kaliber än de svenska, hvadan ammunitionen icke passade till dem. Halfva styrkan erhöll gamla läderbantlär med remmar, den andra hälften dylika af väf med läderlock. Ungefär halfva styrkan försågs med gamla ränslar och kopparflaskor, som dock behöfde förtennas. Af större utredningspersedlar fanns endast det nödtorftigaste.

Vid uppbrottet från hembygden försågs manskapet af rotehållarna med kost för 14 dagar. Under vistelsen på »Exercice stället» utgick 6 sk. banko om dagen för hvarje man, af hvilka medel befälet besörjde förplägnaden. Sedan bataljonen ingått i 1. brigaden, underhölls den i likhet med öfriga trupper.

Under den tid bataljonen uppehöll sig i Örebro och i Karlstad, besörjdes sjukvården af där befintlig »stadsfältskär», sedermera af arméns läkare, men det klagas ofta öfver, att bataljonen icke ägde egen läkare.

Under vistelsen vid Eda delade bataljonen ljuft och ledt med regementet. Under dagarna närmast före den 20 nov. delades bataljonen »på grund af bristen på befäl», så att all personal gick till de stamkompanier, dit enhvar rätteligen hörde.

Med anledning af påbudet om landtvärns upprättande utsändes från landshöfdingarna i Örebro och Karlstads län en anmodan till kyrkoherdarna att tillsammans med en inom hvarje socken af landshöfdingen utsedd person efter kyrkoböckerna upprätta förteckning öfver alla ogifta manspersoner mellan 18 och 25 års ålder, som icke vore i rikets tjänst. Sedan genom den förnyade kungliga kungörelsen af den 26 mars blifvit anbefalldt, att till landtvärnet skulle uttagas de ynglingar, som lättast kunde afvaras med hänsyn till åkerbruk, slöjder och näringar samt

öfriga nyttiga yrken, anmodades prästerna ytterligare att förse listorna med härför erforderliga anteckningar. På grund af dessa förteckningar, och sedan hela antalet landtvärnsmän biifvit bestämdt till 1,200 från Närke och 1,800 från Värmland (2 och 3 bataljoner), gjorde landshöfdingarna »utskrifning», och anmodades de utskrifna att hålla sig beredda på inkallelse. De samlades därvid sockenvis vid kyrkorna och fördes sedan af länsmän eller fjärdingsman till samlingsplatsen. Här undersöktes de af läkare, och i stället för kasserade inkallades andra. Det var enhvar utskrifven tillåtet att sätta icke landtvärnsskyldig karl i sitt ställe, endast denne icke öfverskridit 36 års ålder.

Den 7 april nämndes generaladjutanten Åkerhjelm, förutvarande kavalleriofficer, till chef för Närke-Värmlands landtvärnsbrigad, och vid samma och närmast följande tid utnämndes officerare vid de fem bataljoner, af hvilka brigaden skulle bestå. Bataljonscheferna, af hvilka de flesta sedermera ombyttes, utgjordes af officerare från öfverstelöjtnants ned till kaptens grad från stamregementet, från Värmlands jägare, från andra infanteriregementen och från adelsfanan (en ryttmästare), alla förordnade af konungen. Såsom kompanichefer anställdes officerare af alla grader från majors till fänriks eller kornetts jämte en del andra personer. Af de 31, hvilka hade anställning såsom kompanichefer, voro en major, en kapten, fyra löjtnanter och en fänrik från stamregementet, en löjtnant från Värmlands jägare, sex kavalleriofficerare, de flesta från adelsfanan, en kapten från arméns flotta, några löjtnanter i armén, några öfverjägarmästare, en »magister docens» o. s. v. Bland löjtnanter och fänrikar funnos officerare, de flesta i armén kvarstående eller utnämnda till sådan värdighet, underofficerare, volontärer, auditörer, magistrar, studenter, bokhållare, styrmän m. fl. Endast tre hade varit officerare och två underofficerare vid stamregementet. Alla dessa och äfven kompanichefer konstituerades af brigadchefen, och en del af dem erhöilo sedermera konungens »konfirmation». Att bland underofficerarna förekommo volontärer, soldater och civila personer i brokig blandning är tydligt. Många landtvärnsmän förordnades till underofficerare. Vid hvarje bataljon anställdes en läkare, en regementskommissarie och en gevärshandverkare.

Den 9 maj samlades officerare och underofficerare till befälsmöte i Örebro, där de inkvarterades hos invånarna, och räckte detta möte till månadens utgång.

Den 18 maj utgick befallning, att en bataljon af Närkes landtvärn skulle sammandragas i Örebro, och samlades denna, som fick benämning Närkes 1. landtvärnsbataljon, mellan den 25 och 30 maj.

Som en del af de utskrifna ynglingarna blefvo kasserade och andra nteblefvo, uppgick styrkan endast till 432 man. I de felandes ställe skulle dubbla antalet af de i motsvarande socknar antecknade inkallas till Örebro den 10 juni, och på detta sätt fick man under juni månad bataljonen fulltalig.

Befälet öfver densamma fördes af ryttmästaren vid adelsfanan Egerström, som den 1 juli ersattes af sextioåriga kaptenen v. Holthusen, hvilken tre år förut erhållit afsked. och efter någon omflyttning fördes kompanierna, i nummerordning, af öfverjägmästaren Stjernecreutz, hvilken redan 1795 fått afsked såsom fänrik, kaptenen vid arméns flotta Schneidau, friherre Ehrensvärd, en 48 års man, som fått afsked såsom löjtnant 1785, och f. d. kaptenen vid Tavastehus regemente Rotkirch (se n:r 81Q i lefnadsteckningarna). Af löjtnanter funnos tre: Anrep, kornett vid lifregementsbrigadens husarkår, Höijer, underlöjtnant i armén, och Ridderbjelke, förare med fänriks afsked 1789. Af fem fänrikar hade två strax förut varit sergeanter, en volontär och två i civil verksamhet. Såsom adjutant användes i slutet af juni en förut civil person, som gjorts till fänrik. Vid bataljonen redovisas 20 underofficerare, 1 regementstrumslagare och 8 spel. Korpraler angifvas icke särskildt; deras tjänst förrättades af därtill uttagna landtvärnsmän.

Den 4 juli lämnade 1. bataljonen Örebro för att afgå till kustarmén, och kort därefter eller den 12 samlades i Örebro Närkes 2. landtvärnsbataljon, sammansatt på liknande sätt som den förra. Befälet öfver bataljonen anförtroddes åt kaptenen vid stamregementet O. Bratt, och kompanichefer blefvo kaptenerna i armén, öfverjägmästaren v. Schantz, Strömbom och Magnell samt fältväbeln Biberg, som undfick fänriks grad. Till sitt biträde hade dessa kompanichefer sex fänrikar, af hvilka en förut var magister, en styrman, en student och för tre saknas uppgift. Af dessa sistnämnda blef en struken för groft brott. Adjutantsplatsen intogs af en bokhållare. De 20 underofficersplatserna besattes af korpraler, volontärer, civila personer och landtvärnsmän. Bataljonen var snart fulltalig, hvad manskapet beträffar. I början af augusti afgick den till Karlstad och kom att stanna där.

Värmlands 1. landtvärnsbataljon samlades i Kristinehamn den 16 juni och afgick den 26 juli till Eda. Bataljonschef blef kapten Anrep, som haft afsked nio år, kompanichefer majoren Papke, som 1796 afgått från kaptensbeställning vid stamregementet, ryttmästarna vid adelsfanan Silfversvärd och Wrangel samt löjtnanten vid adelsfanan Staaf. Då Papke i augusti blef chef för 2. värmlandsbataljonen, ersattes han af löjtnanten i armén Holmblad. Vid kompanierna anställdes en i armén kvarstående, löjtnant och fem konstituerade fänrikar, af hvilka en varit kadett vid västindiska kompaniet, de öfriga okända. Underofficersplatserna fylldes genom uppflyttning nedifrån. Bataljonen var icke fulltalig förrän i slutet af augusti.

Vid denna tid samlades 2. värmlandsbataljonen med två kompanier å Sågmon nära Arvika, två vid Ottebol under major Papkes befäl. Kompanierna öfvertogos af löjtnant Laurell vid Värmlands fältjägare, en f. d. fänrik, en f. d. fältväbel och en okänd person. Löjtnanter funnos icke, men bland fänrikarna påträffas två auditörer och en underofficer, de öfriga voro okända personer.

I början af september trädde Värmlands 3. bataljon i verksamhet med två kompanier i Kristinehamn, hvaraf det ena sändes till Ottebol. Bataljonschef blef kapteneren vid stamregementet Kjellberg. De två öfriga kompanierna användes till att ersätta afgången inom 1. och 2. värmlandsbataljonerna, men i slutet af oktober anbefalldes bataljonnens fullständiga uppsättning. Den liknade till sin sammansättning de äldre bataljonerna, men uppgifterna om densamma äro mycket tunnsådda.

- Genom att afstå befäl till dessa nyuppsatta afdelningar hade regementet tydligt nog blifvit ganska åderlätet. På hösten 1808 funnos vid dess tre bataljoner icke mera än ett tjugotal kaptener och subalternofficerare. Afgången bland underofficerare och korpraler hade blifvit täckt genom befordran.

Med beklädnaden för landtvärnet var det till en början mycket klen beställt. Kronan skulle lämna sådan, men kronan hade inga tillgångar, och det lilla, som fanns, var odugligt och räckte knappast åt underofficerare och trumslagare. Manskabet fick gå i egna kläder, och de, som tagit lega — en stor del af dessa voro afskedade värfvade soldater —, förklarades skyldiga att af legan skaffa sig kläder. Detta sätt att komma från saken gick dock icke i längden, utan den 28 juni utgaf konungen ett påbud, genom hvilket rikets alla invånare uppmanades »;att af kärlek till Fosterlandet och kjänsla för de unga Landets söner, som för dess försvar våga lif och blod, i mån af råd och lägenhet genom penningar eller annat understöd bidraga till Landtvärns Manskabets beklädnad». Teckningslistor utsändes åt alla håll, och inom Örebro län var i slutet af september insamladt något mera än 2,000 rdr. banko. Men nu befallde konungen kort och godt, att landtvärnets beklädnad skulle besörjas af länen, och att den skulle bestå af vanlig uniformshatt med hvitt band, gul ståndare, kompani- och regementsmärke, rock af grått kläde eller vadmal med blå stående, krage, grå väst med ärmor, gråa långbyxor, svarta »stöfletter», allt enligt modell, samt för hvarje man ett par skor, två par strumpor, två skjortor och en svart halsduk. Vid hållet möte i Örebro den 11 okt. med fullmäktige från alla socknar inom länet beslöts, att hvarje socken för sig skulle besörja klädesanskaffningen för det från vederbörlig socken utgångna manskabet. Hvad som icke ansågs på detta sätt kunna anskaffas, beställdes för hela länet genom entreprenadauktion, som hölls den 19 okt. De gjorda sammanskotten användes härvid. Arbetet påbörjades ofördröjligen, och 54 bekomna prof munderingar utsändes till socknarna. Till underofficerarne utbetalades beklädnadsersättning i penningar. Med den vidtagna åtgärden förklarade kungl. majestät sitt nådiga välbehag. På samma sätt torde det tillgått i Värmland.¹

¹ Förestående hufvudsakligen ur handlingar från Örebro landskanslis arkiv, i afskrift i krigsarkivet. Motsvarande handlingar i Värmlands läns arkiv gingo förlorade vid Karlstads brand 1865.

Att beklädnaden befann sig i ett synnerligen dåligt skick, därom äro alla uppgifter sammanställande. Vid besiktningsmönstring med 1. närkesbataljonens beklädnad den 22 sept. säger mönsterherren, att »Manskapets Beklädnad bestående af medhafde mångfärdade Jackor, Rockar, Västar, Byxor, Strumpor äfvensom dess skjortor befunnes vara aldeles utslitna och Obrukbara». Den 10 okt. anmäler chefen för samma bataljon, att vid utsändandet af kommenderingar till flottan »liafva alla afgått nakne, endast försedde med hattståndare samt utslitne strumpor och skor». 2. värmlandsbataljonen, som tilldelades artilleriet i Stockholm, fick fram på hösten mottaga ridbyxor, läderdamasker med sporrar, skjortor, strumpor och kalfskinsranslår, allt för hela styrkan, samt kopparflaskor för halfva styrkan. I december mottog bataljonen kläde till jackor och västar, hvarefter bataljonschefen hos krigsdepartementet begärde medel till dessa persedlars förfärdigande och därpå i januari 1809 fick till svar, att dylika medel skulle utanordnas, »så snart tillgång blifver». När detta skedde, vet man icke. De genom socknarnas och länsstyrelsernas försorg anskaffade beklädnadspersedlarna voro färdiga i slutet af december, hvarefter de torde komma manskapet till godo.

Gevär, om ock af äldre modeller, utlämnades till de olika bataljonerna kort efter deras bildande, och bantlär med remmar af väf liksom ränslar funnos snart för hela styrkan. Af fältflaskor bestods en för två man, och de voro i allmänhet dåliga. Underofficerarna hade såsom vapen endast huggare.

Till truppens underhåll, så länge bataljonerna icke ingått i högre förband, utbetalades liksom vid vargeringen 6 sk. banko för man om dagen.

De olika bataljonerna kallades snart till verksamhet.

Närkes 1. bataljon afgick, såsom redan blifvit nämnt. den 4 juli från Örebro till Södertälje, dit den anlände den 11. Den 14 sändes kapten v. Schneidau med 200 man till Kappelskär, vid Roslagskusten, för att bemanna kanonslupar, och den 23 afgingo ytterligare 80 man dit. Återstoden af bataljonen flyttades den. 1 ang. till Norrtälje och fick undan för undan gå till sjöss. En del af bataljonen kom att delta i sjöstriderna på finska kusten. I striden vid Grönvikssund den 30 aug. omkommo fänrik Forsberg och 26 man samt sårades fänrik EjiM-man och 21 man. Den 20 dec. afgick bataljonen från Stockholm till Örebro. Den hade då 138 man på sjukhus och 64 vakanser.

Närkes 2. bataljon kom att kvarblifva i Karlstad hela hösten och återsändes till Örebro i slutet af december.

Värmlands 1. bataljon tillhörde från slutet af juli västra arméns 1. brigad och deltog i dess krigsförrättningar. Vid jultiden hade bataljonen 3 officerare, 3 underofficerare, 2 trumslagare och 190 man sjuka samt 74 nummer obesatta. I slutet af januari 1809 afgick bataljonen från Eda och förlades inom Frykeruds socken.

Värmlands 2. bataljon intog i midten af september ställning utefter gränsen i Gunnarskogs socken men afsändes strax därefter åkande

till Stockholm för att tilldelas Svea artilleriregemente. Det uppsatte härvid ett haubitsbatteri, öfver h.vilket bataljonschefen, löjtnant Laurell, fick befälet, och användes i öfrigt på olika sätt. Först efter fredsslutet återvände bataljonen till Värmland och upplöstes i Karlstad den 9 okt. 1809.

Oni 3. värmlandsbataljonen äro uppgifterna mycket sparsamma. Den redovisas den 30 sept. med två icke fulltaliga kompanier. Sedermera användes bataljonens personal hufvudsakligen att utfylla de öfriga bataljonerna.

I jan. 1809 sammanslogos båda närkesbataljonerna till en bataljon under kapten v. Holthusens befäl, och uppgick bataljonens styrka den 13 jan. till 547 man, hvaraf 180 smittosamt sjuka, ett antal som snart ökades, fastän bataljonen hemförlofvades så när som på 100 man.

Värmlandsbataljonerna sammanslogos likaledes, dock i själfva verket endast 1. och 3., och ställdes under öfverstelöjtnant Königs befäl. Bataljonen tilldelades värmländska fördelningen af västra armén, men dess personal hemförlofvades i början af mars.

Sommaren, hösten och vintern.

Arméns overksamhet under det föregående krigsskedet hade i icke ringa mån sin grund i den sjuklighet, som tycktes vara oskiljaktig från de svenska arméerna, och som hade sin förnämsta orsak i det bristande underhållet och dåliga kvarter. Den 8 maj innehöllo brigadorderna den första förmaningen att bättre vårda hälsan, och att manskapet borde undvika att ligga på bara marken. Men h vad hjälpte det, då portionerna betydligt förminskades och lifsmedlen voro af dålig beskaffenhet.* Armfelt säger i ett bref af den 24 april: »I går var jag i ett torp, där 16 lågo i en stuga, som icke 10 synas kunna vara uti, på bara golfvet, och ej en smula annat än soldatproviant (för officerarne) att få. De beklaga sig icke, ty de se att jag delar med dem samma öde.» Och i Lier säger han sig »svälta som en hund». Den 19 maj meddelade han landshöfding v. Rosen, att mera än 1,400 man voro sjuka, att antalet dagligen tilltoge, och att soldater rymma för svält. Sjukhusen blefvo snart öfverfyllda och kunde icke mottaga flera. »På intet sjukhus finnes något slags medikament», skref han, »de sjuka få varmt vatten. Jag har skrivit och skickat kurirer, allt utan hjälp.»

Efter sommarens inträde tilltog sjukligheten, och smittosamma sjukdomar utbredde sig alltmera bland allmogen. Soldaterna tillhöllos att

¹ Portionsstaten var ganska riklig, då den för hvarje dag upptog $1/4$ kvarter ärter eller korngryn eller 1 skalp, kornmjöl jämte $1/2$ skalp, färskt eller $2/3$ skalp, salt eller $1/2$ skalp, torkadt kött eller $1/3$ skalp, salt eller $1/2$ torkadt fläsk förutom bröd, sill och någon gång smör. Dricka och tobak tillhandahöllos mot betalning, och brännvin gafs ofta såsom extra förplägnad.

så ofta som möjligt tvätta sig öfver hela kroppen och efter midsommar bada två eller tre gånger i veckan; strumporna skulle afläggas och lärftsklutar i stället anskaffas, hvilka borde bestrykas med talg och lindas kring fötterna. Manskaper förbjöds dessutom att inkvartera sig i allmogens stugor, utan skulle hyddor och baracker uppbyggas och göras så fasta, att de kunde användas af ven höstetid.¹

I själfva verket var kriget nu slut, ty från ingendera sidan gjordes något. Det hela öfvergick till gränsbevakning. Den ena afdelningen efter den andra plockades bort från Armfelt, mycket ofta utan hans vetskap. För att fylla luckorna tillgrep man vargeringen och landtvärnet, och sålunda kom först vargeringsb åtal jonen² och sedan Värmlands 1. landtvärnsbataljon att, såsom redan blifvit nämndt, förena sig med stamregementet trots deras underlägsna duglighet, och att de enligt Armfelts utsago liknade tiggare.³

Den 13 juni omdelades armén, hvarvid 1. brigaden kom att bestå af Närkes och Värmlands regemente med dess tre bataljoner och vargeringsbataljon, sammansatta jägarbataljonen, 2 husarskvadroner och ett batteri, hvartill något senare kom nyssnämnda landtvärnsbataljon. Befälet öfver brigaden fördes af major Cederström, till dess han den 5 juli efterträddes af öfverstelöjtnant Adlersparre⁴, hvilken i augusti lämnade platsen åt öfverste Bunge. Brigadens infanteri räknade den 13 juni af manskaper 2,324 friska och 362 sjuka. Brigaden förblef vid Eda.

Förutom ett litet anfallsförsök från norska sidan mot Eda den 9 juli, hvilket efter en obetydlig strid afvisades, förekom intet fientligt, endast smärre spaningsföretag, ombyten af trupper och indelning samt underhandling om stillestånd. Den 9 aug. kallades Armfelt af konungen från befälet och ersattes af presidenten i krigskollegium, generallöjtnanten friherre Cederström. Härmed inträdde dock ingen förändring i sakernas läge.

Kriget fördes icke längre med den lefvaiide fienden utan med mordängeln, som allt omildare svängde sin lie. Under det sjukprocenten under juli månad uppgått till 10,22 och i augusti till 13, steg den i slutet af oktober till 21,87, och för en stor del af de sjuka blef döden den enda förlösningen. I nyss anförda siffror ingick Närkes och Värmlands regemente med 22,57, under det fältjägarnas steg till 27,5 och Skaraborgs regementes ända till 53,29.⁵

¹ I öfverensstämmelse med tidens åskådning föreskref Armfelt rörande platsen för dessa baracker byggande: »Jordmånen och naturen gör, att innebyggarna välja dälarna till sine Boningsplatser, och deremot den, som i krig råder om höjderna, är ock mästare af dalarne. Trupperna böra därför alltid Baraqueras (icke förläggas i boningshus), och läget för Baraquer och Hyttor väljas efter desse militairiska grunder.»

² Från vargeringsbataljoneu uttogos 50 af de raskaste ynglingarna till jägare och samöfvades med regementets jägare.

³ På generalorder anbefalldes, att när parlamentär anlände, skulle han mottagas af dem af manskaper, som vore snyggast klädda.

* Född 1760, hade Georg Adlersparre 1794 tagit afsked såsom ryttmästare vid lifregementet till häst. Han hade på våren 1808 åter ingått i tjänst såsom major och Llifvit använd till olika uppdrag vid västra armén.

⁵ På sid. 256 nämnda källor.

Det enda af intresse, som är att anteckna från dessa dystra höstmånader, är uppsättningen af en skidlöparkår, hvilket skedde på grund af generalorder af den 15 nov. i afsikt att motstå de skidlöpare, som under föregående vinter varit norrmännen till stor nytta.

För att bilda denna kår uttogos på frivillighetens väg 20 man från hvarje linjekompani, 50 från jägarkompani. Detta manskap indelades i 3 bataljoner, som benämndes Närke-Värmlands 1. och 2. samt fältjägarnas skidlöparbataljoner, hvarje bataljon på två eller tre kompanier om 60—70 man. Chef för 1. bataljonen (bestående af 90 man från majorens och 50 man från lifbataljonen) blef löjtnant Lagerlöf med fänrik Åkerhjelm såsom chef för 1. och fänrikarna Ekelund och Nauc-lér såsom befäl på 2. kompaniet, chef för 2. bataljonen (90 man af öfverstelöjtnantens och 50 af lifbataljonen) löjtnant Byttner med fänrikarna Ehrencrona och Lilljestjerna såsom befäl på 3. och fänrikarna Falk och v. Axelson på 4. kompaniet. Jägarnas skidlöparbataljon, 200 man stark, ställdes under befäl af löjtnant Belfrage med löjtnant Braun och underlöjtnant Eggerström på 1., löjtnant Gr. Uggla och fanjunkare Magnell på 2. och löjtnant "W. Uggla och fänrik Matérn på 3. kompaniet. Bataljonscheferna ålades uppfinna och anskaffa dels skarbågar, dels »järns pjut med skidor på skidlöparstafvarna». Denna skidlöpartrupp bildades emellertid så sent, att den icke hann något uträtta.

Den 25 nov. afslöts äntligen stillestånd, och den 29 anlände befallning, att lif- och majorens bataljoner skulle återgå till rotarna, förutom Nordmarks kompani och den sammanslagna jägarbataljonen, hvilka ännu någon tid skulle kvarstanna vid gränsen. Skidlöparkåren förändrades därhän, att hela Nordmarks kompani försågs med skidor och tillika med skidlöparna från öfverstelöjtnantens kompani ställdes under kapten J. M. Bratts befäl. Öfverstelöjtnantens bataljon, som icke hemförlofvats, uppbröt den 20 dec. och förlades i Kils socken, den sammanslagna jägarbataljonen i Boda och Brunnskogs socknar, Nordmarks kompani och skidlöparna af öfverstelöjtnantens kompani i Västra Emtervik och Frykerud, dit landtvärnsbataljonen kom i slutet af januari 1809, sedan den icke längre ansågs behöflig vid Eda. De i Värmland stående trupperna bildade nu »Värmländska fördelningen af västra armén».

Så var regementet förlagdt i början af år 1809, en sorgens och nödens tid. Visserligen hvilade vapnen, men leden glesnade ändock af tyfusfebrar, som vanvård, köld, svält och brist på kläder vållat. I synnerhet hemsökte döden det unga landtvärnsmanskapet. Man sökte skydda soldaterna för den stränga kölden genom att dagligen låta dem med full packning företaga en marsch om en half mils längd. Man befriade vissa af manskapet från fältvaktstjänst på grund af den dåliga beklädnaden och anskaffade skinnfällar i kvarteren. Mot sjukdomens framfart tillgreps desinfektion af kojorna, som röktes två gånger om dagen med enris; uniformer och fällar piskades och vädrades dagligen. Sjukligheten och dödsfallen tilltogo emellertid trots dessa

åtgärder. Bristen på läkare visade sig snart, hvarför prästerskapet anmodades biträda vid sjukvården. Och in om kort var sådan trängsel rådande på sjukhusen, att inga sjuka kunde flyttas dit från kvarteren. Endast i jorden fingo de rum, och här gömdes snart den ungdom, som gått ut för att värna sitt land. Den tydligaste bilden af eländet lämna oss dock kompaniernas dagrapporter. En dylik för den 11 febr. 1809 från 1. kompaniet af Värmlands 1. landtvärnsbataljon uppgifver de sjukas antal denna dag till 126 man (kompaniets nummerstyrka 178 korpraler, spel och menige); en annan för följande dag berättar, att under januari månad på sjukhusen i Karlstad. Kristinehamn, Kjensmossen och Vikene 26 man aflidit, hvaraf fem okända till nummer och namn. Äfven bland regementets indelta manskap var dödligheten stor. En förteckning på döda soldater af tredje-majorens kompani angifver deras antal till 23 under tiden från november 1808 till februari 1809.¹

På grund af den tidens dåliga sanitära förhållanden spredos sjukdomarna från truppersnas kvarter till den kringboende befolkningen, så att af ven här var döden gäst i månet hem. Äfven i andra afseenden fingo invånarne prof va krigets vedervärdigheter. Ständigt återkommande kronoskjutsar för transporter till armén och för kurirer, dryga legor för rekrytering af soldater och vargeringskarlar, utrustning och beklädnad af landtvärnet, den stora krigsgården samt till råga på allt en i de flesta delar af länet inträifad missväxt voro orsaker till ett ständigt växande missnöje.

Med Adlersparre till Stockholm. Krigets slut.

Under de rådande förhållandena mottogs med välvilja Adlersparres plan att med västra armén understödja den revolutionära rörelse, som, länge förberedd, nu skulle bringas i verkställighet, och hvars mål var

¹ »Hur illa detta (landtvärnet) behandlades», säger H. Lilljebjörn i sina »Minnen och anteckningar», »kan läsaren bedöma af följande, som jag sett med mina egna ögon och minnes, som tade det skett i går, fastän jag då var blott 10 år gammal. Mina föräldrar hade sin egendom belägen vid en vik af Wenern, 2/3 mil sydvest från Carlstad. Under vintrarne var en genväg vesterut öfver denna vik, som var så befares, att .en extra gästgifvaregård för vintern årligen upplåts, hyarigenom man sålunda kilade förbi tvänne gästgifvaregårdar utefter den vanliga landsvägen. På den tiden måste alla, som åkte vintervägen, köra alldeles förbi trappan till hufvudbyggnaden på min fars egendom. Vintern 1808—1809 var, som känt är, högst ovanligt sträng; men detta oaktadt sågo mina föräldrar, min informator och jag ofta från fönstren långa transporter med sjuka, som forslades från norska gränsen till sjukhus i Carlstad. Jag ser denna rysliga syn för mina ögon, när jag vill. De arma sjuka landtvärnisterua ordentligt vräktes till sammans i de vermläudska s. k. 'fälslädarne' utan något annat skydd emot kölden än tunna, grå kapotter med små kragar, som räckte, nått upp, nedanför axeln, och hvilka kapotter kommit från England i afräkning på subsidiemedel, hvarför de också kallades 'subsidiekapotter'. Jag glömmer aldrig, huru ohyggligt det var att se dessa långa föror af sjuka mennigkor, med en bonde, som stod bakpå medarne på släden och körde, alldeles på samma sätt, som vi mångfaldiga gånger sågo långa sädesforor passera samma väg. Besinna, intet lämpligt sjukhus på närmare håll än i Carlstad, der dessa lidande ynglingar kunde få tak öfver hufvudet. Besinna, att i stränga vintern transporterera de döende långa vägar på här ofvan beskrifna sätt.»

konungens afsättning, fäderneslandets frälsning, och som för den enskilde gaf utsikt till räddning ur dessa mångfaldiga olyckor. Stor var också glädjen, då Adlersparres order kom om uppbrott och samling i Karlstad den 6 och 7 mars.¹ Inga vackra fraser behöfdes för att förmå soldaterna följa den upprorsfana, som höjts. »Hör på, gossar», sade en kapten H. vid Värmlands jägare framför sitt kompani, som han ställt upp längs landsvägen, »jag tycker att vederbörande i hufvudstaden styra dumt och illa; om Ni tycka så med, skola vi marschera dit och ändra allt sammans!» Kort och godt var truppens svar: »Ja, G-ud bevare nådig kapten, det tycka vi visst, och vi gå, hvart kapten vill föra oss!» och därmed var saken färdig.

Inom Närkes och Värmlands regementes officerskår fanns dock en, som icke ville lyssna till Adlersparres kallelse. Kapten Antonsson, chef för Älfalds kompani, vägrade bestämdt att deltaga i revolutionen och förklarade, att »den, som vågade försöket, skulle få sin välförtjänta lön af kompaniets bajonetter». När detta blef bekant, fråntogs Antonsson befälet öfver kompaniet,² som i löjtnantens och äldre fänrikens frånvaro öfvertogs af yngsta fänriken, sedermera hofjägmästaren Herman Falk, hvilken om denna händelse lämnat följande berättelse: »Invid i revolutionshemligheten och i enrum af förste majoren vid regementet tillfrågad om mina tänkesätt, yttrade jag, att mina plikter mot fäderneslandet voro mig de heligaste, och därjämte, att jag i farans stund ej öfvergaf kamraterna, hvilkas öde jag borde och skulle dela. ilig ålades att bereda underofficerarne, korpralerna och manskapet på det tillämnade företaget, hvilket äfven lyckades, oaktadt kompanichefens motsatta bemödanden, innan han skildes från befälet. Vid ankomsten till Karlstad kom en adjutant från Adlersparre med förfrågan, huru sinnesstämningen var inom Älfalds kompani, om man tordes låta det ingå i staden m. m. Uti den sända adjutantens närvaro frågade jag högt kompaniet, om det ville följa mig, hvarpå svaret blef: 'vi följa honom, hvart han vill föra oss'. Jag bad då adjutanten helsa Adlersparre, att han kunde vara tranquil för Älfalds kompani. Jag hade från uppbrottet kaptens aflöning, men mitt befäl väckte afund hos äldre kamrater. I Stockholm kommo ansökningar att få öfvertaga mitt befäl, men öfverstelöjtnant Adlersparre svarade: 'Falken har fört kompaniet hit, då det gälde, han skall ock föra det hem'.»³

¹ Värmlandskompanierna skulle kompanivis och så hemligt som möjligt marschera till Grafva kyrka (en mil norr om Karlstad), som var samlingsplatsen för fördelningens i Värmland varande trupper.

² Antonsson blef »sjuk på roten, till dess regementet återkommit från Stockholm.

³ Vid en annan trnppafdelning möttes Adlersparre af liknande svårigheter, hvilka öfvervunnos genom en ung officers djärfva uppträdande. I Klaxås i Frykeruds socken, ungefär 3 mil från Karlstad, låg en afdelning af Göta artilleriregemente i kvarter. Chefen, kaptenen grefve Wrangel, vägrade lika bestämdt som kapten Antonsson att bryta sitt trohetslöfte till konungen. Adlersparre vände sig då till en af hans underlydande, löjtnant von Axelson, som genom en list tog batteriet från dess chef på följande sätt: I samförstånd

Om Adlersparres djärfva plan och förberedelserna till värmländska fördelningens uppbrott lefde befälhafvaren för densamma, chefen för Närkes och Värmlands regemente, grefve Leijonstedt, i fullkomlig okunnighet.¹ I ostör dt lugn njöt den för militära sysselsättningar föga anlagda öfversten i Karlstad af sällskapslifvets behag. Vid gränsen hade krigsföretagen afstannat, och större delen af de under hans befäl ställda trupperna voro hemma på roten, allt var stilla, endast fältsjukan arbetade ihärdigt. Aftonen den 6 mars tillbragte generalen hos änkegreffvinnan Löwenhjelms. Han var just sysselsatt med ett parti »ojadrille» med greffvinnan, då en af gästerna, som på förmiddagen anländt till staden, berättade sig hafva sett Näs kompani af generalens eget regemente på marsch mot staden. Förbluffad af denna underrättelse, vände sig grefve Leijonstedt till sin stabschef, kapten Anckarsvärd, och bad om förklaring. Denne blef förlägen och svarade undvikande, att något misstag måtte vara för handen, men, att han till följande dag skulle göra sig underrättad om förhållandet. Några timmar därefter ställdes två husarer på post utanför öfverstens rum, där han såsom arresterad följande förmiddag från sina fönster kunde se två bataljoner af sina egna värmlänningar uppmarschera på torget och skyldra gevär för Adlersparre.

Det var öfverstelöjtnantens och majorens bataljoner under befäl af majorerna Wulff och v. Oldenskjöld, som inryckt i staden. Hit hade dessutom samlats dalbataljonen under major Klingspor, Värmlands fältjägarbataljon under kapten v. Matérn, två skvadroner af lifregementets husarer och ett batteri.

Enkel och kort utan några högtrafvade fraser var Adlersparres hälsning till trupperna, som fingo aflägga ed afdelningsvis. Han förklarade, att den, som af hvilken bevekelsegrund som helst icke ville förena sig med honom, hade full frihet att återvända hem, utan att han skulle på minsta sätt ofredas eller klandras. De soldater, som till en sådan resa saknade penningar, skulle erhålla sådana. Han säger själf om denna högtidliga stund: »Jag vore ovärdig att lefva en dag,

med underofficerarne och manskapet tillställde han om kvällen den 6 mars en danstillställning för b3'gdens ungdom. Under dansens yra och spelmannens toner drogos i största tysthet i mörkret kanon efter kanon ut på landsvägen, och därefter utleddes hästarna en och en lika oförmärkt och spändes för kanonerna — och så körde det stulna batteriet från sin i sin säng ljuft slumrande kapten. (Nya "Wermlandstidningen 1872: Georg Adlersparre och iwestra armén». Minnen och anteckningar af O. L.)

¹ I Karlstad, där Adlersparre bodde vintern 1808 — 1809, utfördes förarbetet till revolutionen. När detta var afslutadt och trupperna den 6 mars voro samlade vid Grafva kyrka, ville Adlersparre före deras intåg i Karlstad göra sig underrättad om en del förhållanden. Försiktig, som dessa orofyllda dagar gjort honom — man säg t. ex. i hans rum hvarken papper, bläck eller penna — vågade han icke resa närmaste vägen till Grafva kyrka för att icke väcka misstankar om någon förbindelse med armén, till hvilken just den vägen förde. Han lät därför genom i företaget invigda officerare, som bodde i Karlstad, utsprida ryktet om en resa till Veuersborg den 6 på morgonen, i sällskap med kapten v. Matérn vid Värmlands fältjägarbataljon afreste han äfven den dagen förbi västra tullen på vägen öfver Lillnor. Men vid Målsjö gästgifvaregård vek han af norrut och fortsatte vägen öfver Prestbol och Illberg till Grafva. Han hade då färdats G¹ 3 i stället för 1 mil. (Nya Wermlandstidningen 1872 s. o.)

VÄRMLÄNDSKA FÖRDELNINGEN SAMLAS I KARLSTAD.

269

om jag kunde förgäta den tillgifvenhet och det förtroende, som ledde dessa krigsmän, att på mitt blotta ord, utan minsta villrådighet kasta sig i den ögonskenligaste fara. Här visade sig äfven verkningarna af det förtroende, som i dessa regementen rådde mellan officerare och soldater. Denna harmoni emellan befäl och manskap var också orsaken därtill, att alla förföringsmedel till förvillelse, olydnad och utsväfningar, som sedan i hufvudstaden med så outtröttligt nit användes, ej kunde förleda någon enda soldat att vika från sin plikt.»¹

Samma dag, den 7 mars, utgafs följande proklamation, undertecknad af Adlersparre i hans egenskap af »befälhafvare öfver de i Wermland förlagda trupper»: »Trupper hafva inryckt -och inrycka ännu vidare i Karlstad. Den strängaste ordning skall blifva iakttagen. Äfven de obetydligaste olägenheter skola på allt möjligt sätt afhjelpas,

när någon klagande anmäler sig hos tjänstförrättande kommandanten. Deremot förväntar jag. att husegare med välvilja bemöta de inkvarterade af befäl och manskapet. — Stadens innevånare af alla stånd anmodas att, enligt redan utfärdade författningar, sorgfälligt undvika alla större folksamlingar; deremot skall ingen hindras i sina yrken och förrättningar.»

Samtidigt tillkännagaf Ådlerparre på generalorder till trupperna, att han mottagit befälet öfver västra arméns högra flygel, att extra förplägning af två jumfrur brännvin om dagen skulle bestå hvarje man, samt att tobaksskillingen för samtliga, till högra flygeln hörande trupper, landtvärnet undantaget, skulle ökas med en skilling banko från och med dagen för hvarje trupps ankomst till staden. Tillika anbefalldes ofnecerarne af landtvärnet att fråga manskapet, hvilka önskade

¹ I detta sammanhang må omtalas en tilldragelse, som kan vara ett bevis på de många »faror», hvilka omgäfvos Ådlerparres trupper, på de »f or f öringsmedel till förviljelse, olydnad och utsväfningars. som användes för att förmå soldaterna att »vika från sin plikt». Olof Fryxell, Anders Fryxells yngsta "bror, förtäljer, »att deras fader, kyrkoherden Matthias Fryxell, tillfälligtvis befann sig i Karlstad under dessa dagar. Vid underrättelsen om, att armén var på väg till Stockholm för att afsätta konungen, blef prosten utom sig af vrede, och hans hustru hade stor möda att på kvällen förmå honom gå till sängs i förhoppning, att han skulle lugna sig, när han fått sofva på saken. Men nej! Knappt hade han på morgonen vaknat, förrän han utbrister: 'nu vet jag, hvad jag skall göra, jag skall gå till torget och tala för soldaterna och säga, att vi styras illa, ty det kan ingen neka, men att kungen ej rår därför, ty han är ett dumhufvud, utan tjufvar och skurkar ha tagit regeringstommarna, och de äro skulden till Sverges olyckor. Vill Ådlerparre jaga bort dem, så gör han en god gerning, men vill han afsätta konungen, som är en hederlig karl och vår laglige konung, så är han en upprorsmakare. som bör halshuggas. Detta skall jag ropa ut, så det dånar i knutarna'. Hans hustru, som kände mannens oförvågna sinnelag, blef dödligt förskräckt och föreställde honom det lifsfärliga och ändamålslösa häri. men utan verkan, hon bad, hon gret, förgäfves! Då i sin ångest hittade hon på en kvinnolist. Hon tog sin mans byxor, lade dem i en byrålåda och gömde nyckeln. Sedan prosten, såsom det då var brukligt, druckit sitt morgonkaffe på sängen, steg han upp för att kläda sig. Strax derefter hörde fruntimren honom ropa: 'hvar äro mina byxor!?' — — Allmän uppståndelse! Man letade och letade, men de förkomna plaggen kunde icke återfinnas. Prosten måste alltså bekväma sig att stanna inom fyra väggar. Till gengäld trakterades han flera omgångar med kaffe, hans älsklingsdryck, och erhöi lektyr, hans älsklingsnöje. Först ett par timmar efter arméns aftåg framtog prostinnan de saknade klädespersedlarna och tillstod sitt skälmstycke. Mannen skrattade hjärtligt, men förblef dock flere dagar tyst och förstämnd.» (Anders Fryxell: Min historias historia, Stockholm 1884, sid. 25).

återgå till sina hemvist i stället för att fortsätta med tjänstgöringen, hvarefter dessa skulle hemförlovas. »Likväl», tillade orden, »får ej någon enda landtvärnist från den här i staden varande kommendering afgå, förrän det åt alla öfver jorden liggande lik blifvit öppnad graf af tillräckligt djup.»

Trupperna inkvarterades i staden, hvarvid icke sällan ända till 30—40 man måste förläggas i samma hus. Inkvarteringen var sålunda ovanligt tryckande, men det oaktadt förflöt allt i bästa sämja, ocli på krogen och, på torget, i kvarteren och på gatorna fingo andäktigt lyssnande åhörare veta. »att Sverge skulle frälsas, att kungen ej skulle slippa undan, om ock en legion af ärkedjäflar försvarade honom».

Trupperna utrustades med gevär, kläder, munderingspersedlar, proviant, furage m. m. Den otillräckliga krigskassan fylldes ur ränteriets och kronofogdarnas kassor, hvilka togos i beslag.¹ Den historiskt ryktbara proklamation, som Adlersparre den 9 jan. i Ökne gästgivarvaregård författat på ett ur gästgivarvaregårdens dagbok rifvet blad, trycktes² och utdelades. Landshöfdingen grefve von Rosen delade grefve Leijonstedts öde. Såsom en handlingens man gick Adlersparre djärft framåt, sedan beslutet en gång var fattadt.

¹ Lilljebjörn förtäljer i sina minnen, huru lätt man under dessa dagar skaffade penningar. På Bis i Nors socken, 2 mil från Karlstad, bodde vid denna tid kronofogden Branting (med assessors titel). Den 7 mars på morgonen uppdrog Adlersparre åt ryttmästaren v. Bönnen att resa till Ris för att affordra assessor Branting den kronouppbörd, som influtit under de nyligen hållna uppbördsstännorna. Böhn, som han i dagligt tal kallades, gaf sig i väg, medtagande proklamationen och två husarer. När Böhn, som skonade i hög grad, hade hälsat på assessorn, framförde han sitt ärende.

»Nå, herr assessor, finnes här mycket penningar i schatullet?»

»Åh ja, mot förmodan har uppbörden tills dato gått skäligen bra», svarade Branting helt saktmodigt.

»Nå, det var brrra, då skall herrr assessorrn taga hit alla de penningarr, assessorn har inne.»

»Det kan jag inte, för jag har inte rättighet att aflemna kronouppbörden annorstädes än på ränteriet.»

»Det ena assessorn vill och det andra han skall, och fårr jag ej kronouppbörden med godo, så tar jag den med våld och förr det ändamålet har jag husarerr med mig; och hvad ränteriet beträffar, så bry vi oss ej om den ceremonien, ty nu ärr här annan ordning i landet, och från och med i dag ärr det öfverstelöjtnant Adlersparre som befallerr och läs derr.»

Af den tryckta proklamationen, som Böhn nu framräckte, såg Branting, att det af alla efterlängtrade steget var taget. Af Bohus djärfva tal förstod han väl redan från samtals början, hvad saken gällde, men såsom en kronans ämbetsman och laglydig undersäte kunde han icke utan protest lämna penningarne i »approrsmakarens» hand. Emellertid medföljde Branting till Karlstad, der Böhn aflämnade både kronans fogde och kronans penningar till Adlersparre. På kronouppbördens aflevering till honom ville dock assessorn hafva ett erkännande och framräckte ett på förhand skrifvet kvitto enligt brukligt formulär. Efter genomläsandet af detta sade Adlersparre på vanligt skämtsamt sätt: »Det förvånar mig, att herr assessorn, som ärr så gammal kronofogde, ej kan skrifva ett riktigt kvitto. Det här skrifver jag ej under, utan sätt sig ner och skrif, som jag dikterar, så skall assessorn få ett af mig underskrifvet riktigt kvitto.» Adlersparre dikterade, och Branting skref nn följande kvitto: »Med biträde af artilleri, kavalleri och infanteri har jag med våld tagit ifrån kronofogden, assessor Johan Branting, alla de kronouppbördsmedel, han för närvarande innehar, bestigande sig till (summan), som härmed kvitteras.»

² Tryckningen skedde under rätt egendomliga omständigheter. Midt i natten väcktes rådmannen och boktryckaren Printz af en från Adlersparre sänd officer, åtföljd af två husarer. I största hast fick rådmannen kläda sig och begifva sig till tryckeriet, där han, medan sättningen och tryckningen pågingo, bevakades af husarerna med dragna sablar. (Nya Wermlandstidningen 1872 s. o.)

Efter dessa förberedelser uppbröt den värmländska fördelningen under Adlersparres befäl den 9 mars från Karlstad. Öfverstelöjtnantens bataljon och dalbataljonen anträdde marschen kl. 5 f. m. öfver Kristinehamn, Nysund och Sanna (Edsbergs socken) till Örebro. Värmlands fältjägare och majorens bataljon uppbröto samma dag kl. 6 f. m. och marscherade öfver Karlskoga. Dagen därpå följde husarerna och artilleriet Nysundsvägen.

Den 12 inryckte västra armén i Örebro, där Östra och Västra Närkes skvadroner af lifregementets husarer, som major de Charlière samlat, tillstötte jämte lifbataljonen af Närkes och Värmlands regemente under major Cederström. Högkvarteret förlades i kommerserådet Broms' hus. Under en festmåltid för högste befälhafvaren och hans stab föreslog värden en skäl för västra armén, »hvilken skål under hurrarop dracks i öl, bryggdt under 1792 års revolution». Här liksom förut i Karlstad arresterades landshöfdingen och togos ränneriets medel i beslag.

Följande dag uppbröt arméns avantgarde, bestående af lifbataljonen af Närkes och Värmlands regemente jämte två skvadroner under befäl af major de Charlière, och följdes dagen därpå af öfriga trupper under major Klingspors befäl; Adlersparre följde själf avantgardet. Den 14 mötte en kurir med underrättelse, att konungen dagen förut blifvit arresterad, och den 15 på morgonen inträffade kapten Uehnberg med riksföreståndarens, hertig Karl, proklamation jämte befallning, att af Adlersparres armé endast befälhafvaren jämte »hälften af de mest pålitliga trupperna» skulle fortsätta vägen till Stockholm, hvaremot återstoden »förlägges i och omkring den trakt, der dessa orders inhändigas». Ordern lämnades emellertid utan afseende och, medveten om sin makt, lät Adlersparre hela styrkan fortsätta marschen.

Den 15 på morgonen inryckte avantgardet och på aftonen samma dag hufvudstyrkan i Västerås, där Västmanlands regemente under major Björnstjerna var till mötes och slöt sig till rörelsen.^L

¹ Om Västmanlands regementes öfvergång till Adlersparres sak berättar Björnstjerna i sina »anteckningar» följande: »Jag gick till Stjernstam (regementsbefälhafvare under öfverste Brändströms frånvaro) och uppmanade honom att sluta sig till rörelsen. Han nekade, sade sig visserligen gilla, hvad som förehades, men ville ej blottställa sig. I all vänskap öfverenskommo vi då, att han skulle sjukrapportera sig och jag öfvertaga befälet. Regimentet uppställdes i öppen fyrkant på torget. Omgifven af mina officerare framträdde jag för fronten, skildrade i soldatspråk ställningen, uppläste västra härens proklamation och frågade sedan med hög röst, om jag kunde lita på mina raska gossars biträde vid det försök, som nu gjordes till fosterlandets räddning. Ett sorl genomlopp lederna; man såg, att truppen var öfverraskad, att svenskens medfödda kärlek till sin konung stridde mot soldatens vördnad för sitt befäl. Utgången var oviss. Till råga på allt framsteg nn en fanjunkare, började hålla tal om förräderi och om det straff, som väntade alla deltagare deri. Det var ett kinkigt och mer än obehagligt ögonblick. Jag märkte, att vid minsta tecken till obeslutsamhet var allt förloradt. 'Tig, herre, och genast i arrest' dundrade jag således till den olycklige talaren. Han tystnade, ett par pålitliga korpraler bortförde honom. Nu upphörde all opposition, och med ett dundrande »ja» besvarades den förnyade uppmaningen till handling. Officerarne kastade jublande sina hattar i luften; entusiasmen är smittande, soldaterna grepos deraf, hurrarop skällade, och inom några ögonblick finnos ej ifrigare revolutionärer än Björnstjernas bussar. Detta visade sig tydlig.

Adlersparres trupper utgjordes nu af en bataljon ur Dalregementet med 24 officerare, 18 underofficerare och 510 man, Västmanlands regemente med 26 officerare, 20 underofficerare och 500 man. Närkes och Värmlands regemente med 34 officerare, 38 underofficerare och 1.420 man, sammanslagna jägarbataljonen (Värmlands fältjägarbataljon och Värmlands regementes jägare) med 20 officerare, 20 underofficerare och 513 man, 4 skvadroner lifregementets husarer med 13 officerare, 12 underofficerare och 100 man samt ett batteri ur Svea och Göta artilleriregementen med 6 officerare, 8 underofficerare och 90 man, tillsammans 123 officerare, 116 underofficerare och 3,133 man.

I Västerås fingo trupperna hvila öfver den 17, hvarefter de åkande (icke mindre än 1,105 hästar voro uppbådade) fortsatte färden och den 21 på aftonen voro samlade vid Barkarby. De från Karlstad afgångna trupperna hade tillryggalagt 32 mil på 9 dagar.

Efter uppbrottet från Västerås gjordes ännu ett försök att förmå Adlersparre af stå från sin plan. I Nykvarn mötte major Bergensträhle såsom kurir från riksföreståndaren med uttrycklig befallning till Adlersparre att hemsända trupperna och att endast med några officerare infinna sig i hufvudstaden. Efter en i Grans gästgifvaregard med de förtrognaste officerarns hållen sammankomst, hvarvid beslöts, att armén odelad skulle intåga i Stockholm, och att nian under inga villkor ville skiljas från sin befälhafvare. lämnades riksföreståndarens befallning utan afseende och fortsattes marschen.

»Dessa ständigt återkommande rådplägningar», säger Björnstjerna, »i hvilka hvarje bataljons- och skvadronschef egde säte och stämma, utgör ett märkligt drag i västra arméns historia. Ehuru Adlersparre af de. sina åtnjöt ett oinskränkt förtroende, fattade han aldrig något viktigare beslut utan att rådfråga ofvannämnda areopag, förklarade sig hafva mottagit befälet endast 'för att utföra herrarnes åsikter', och rättade sig sedan alltid efter flertalets mening, äfven om denna var stridande mot hans egen».

Man närmade sig nu emellertid Stockholm, och samtidigt ökades Adlersparres mörka utseende. Han syntes börja frukta för. att hans underlydande skulle »inlåta sig i politiska saker», ty en från högkvarteret i Tibble den 21 utgifven generalorder befäller, -att hvarenda man i esquadroner, batailloner, batterier och compagnier preveneras. att polisbetjenter och andra rackare fått betalning för att ljuga dem fulla; hvarenda lögn bemötes med ett slag vid örat».

då vår chef, öfvergte Brändström, ett par dagar härefter anlände till Isyqvarn med penningar och uppdrag från konungen att försäkra sig om regementet: underrättad om sinnesstämningen inom detsamma, ansåg han rådligast att återvända till hufvudstaden med oförrättadt ärende. Nu arresterades landsliöfvingen, ränteriet togs. tullarne besattes och posteringar utsändes på alla landsvägar för att hindra nyheten att i otid sprida sig till Stockholm. Landtvärnsbataljonen afväpnades, och manskapet hemförlovades. nedkallande välsignelse öfver mig och de mina.»

För marschens fortsättande från Barkarby utgafs den 21 en så lydande generalorder:

»1) I morgon uppbyta alla trupperna så tidigt, att de kunna uppställa sig i Jerfva kl. 10 f. m., der jag emottager dem, hvarefter först marscheras till Hagalund och sedan inryckes i Stockholm;

2) Uppställningen är följande efter deras nummer i armén med intervaller efter reglementet. Kanonerna ställas i bataljonsluckorna, två kompanier jägare på hvardera af infanteriets flyglar, tvänne sqvadroner ytterst på hvardera arméens flygel;

3) Under marschen och paraden nytjas syrtuter och kappor af befäl och manskap:

4) Officerare kommenderas att förrätta regementskvartermästare-tjensten i de till Stockholm kommenderade regementskvartermästarnes ställe, så att skjuts reglering går med yttersta ordning;

5) Militärintendenten låter utdela i dag en gratifikation af tobak på manskapet.»

Den 22 mars ryckte västra armén in i Stockholm. Oaktadt alla bemödanden att låta trupperna vid inmarschen uppträda med den prakt, stundens högtidliga allvar kräfde, företedde de likväl en helt annat än paradmässig uppsyn. Kläderna voro slitna och trasiga, sidogevär, hufvudbonader och uniformer af godtycklig form, brister som man sökte dölja genom att låta manskapet marschera i kappor. Äfven med nykterheten var det klenst beställt. För att hålla det politiska intresset vid makt bjöds förutom det dagligen återkommande måttet brännvin denna dag på en riklig frukost vid Haga, hvarvid man så grundligt stärkte sina krafter, att ryttarne hade svårt att hålla sig på hästryggen; och en trumpetare, som skulle rida i täten, var så öfverlastad, att han icke kunde hitta munstycket på trumpeteten utan använde andra ändan af instrumentet, som han trakterade med den goda frukosten från Haga.

I feststämning skedde emellertid intåget. Det var en vacker dag med strålande sol. Hufvudstaden hade iklädt sig i festskrud. Jublande människoskaror fyllde gator och torg, där tåget drog fram, för att hälsa Adlersparre och hans trupper välkomna. Stolt och mäktig, lik en segerherre, mottog han, omgifven af sin stab och i spetsen för sina trupper, folkets hyllning, som bragtes honom genom hurrarop på gatorna och viftning med näsdukarna från fönstren. På balkongen af prinsessans palats stod hon själf jämte hertiginnan för att välkomna de intågande trupperna. Med fälld värja besvarade Adlersparre detta vedermåle af kunglig nåd. Tåget fortsatte öfver Gustaf Adolfs torg, öfver Mynt- och Riddarhustorgen samt Stora Nygatan till Skeppsbron, där trupperna hälsades och mottogos af riksföreståndaren, åtföljd af Adlercreutz och hans stab. Från Skeppsbron begaf sig Adlersparre med sin stab till slottet, där riksföreståndaren gjorde honom bekant med Adlercreutz. Därefter intog han sitt högkvarter i vestmanska

huset, numera vetenskapsakademiens hus. Hans stab inkvarterades i närheten och trupperna på Norrmalm, emedan Adlersparre bestämdt fordrade, att de icke skulle skingras. Samlingsplatser bestämdes för händelse af larm. Ammunitionsvagnarna ställdes på Adolf Fredriks kyrkogård, där de bevakades af en post.

Efter en föga ansträngande marsch — den sista delen af vägen hade hufvudsakligen tillryggalagts åkande — anslogos veckans återstående dagar till hvila. Den 27 började garnisonstjänstgöringen. Omväxlande med de båda pommerska regementena bestreds vaktgöringen turvis af en bataljon; den 1 juni afiöstes de pommerska regementena af Svea lifgarde och lifregementsbrigadens grenadjärbataljon.

Frukten för gustavianska stämplingar förmådde Adlersparre att vidtaga utomordentliga säkerhetsåtgärder. Icke mindre än 2 officerare och 100 man jägare höllo vakt vid högkvarteret, som dessutom skyddades af kanoner, vid hvilka luntan brann natt och dag. På gator och torg, i teatersalonger och kyrkor syntes vakter, piketer och patruller; dessutom omgaf Adlersparre sig med egen polis. I vestmanska huset inrättades för fördelningens officerare ett klubbрум, där dessa i vänners och trosfränders sällskap kunde tillbringa lediga stunder. Alla samtal i politiska ämnen voro dock härifrån bannlysta. Af Ven soldaternas politiska tro sökte man hålla ren och obesmittad. Så t. ex. varnar en order dem för legda skälmar, som med penningar tilläfväntys söka fresta deras ståndaktighet. Helt affärsmissigt få de det rådet att väl mottaga dem, men i gengäld fasttaga frestaren och föra honom till kompanichefen. Ett ytterligare tillfälle till dylikt penningförvärf erbjöds hvarje husar, artillerist, soldat eller jägare, som kunde angifva eller med vittnen styrka, »att han på näringsställen eller annorstädes hört förgripeligt tal till den nuvarande regeringens eller annans skymfande». Ersättningen var två rdr riksgäld, utom den högre belöning,, som åtföljde viktigare angifvelser.

Det var under gynnsamma omständigheter värmländska fördelningen fullgjorde sin politiska kallelse. Konungen var oskadliggjord och riksdagskallelse utfärdad, innan trupperna framkommit till hufvudstaden. Vid gränserna hade krigsföretagen af stannat; och de motr evolutionära, rörelser, man i vestmanska huset så lifligt fruktade, voro endast en uppjagad inbillnings foster. Truppernas vistelse i hufvudstaden bar därför' prägel af ett lustläger, som för alla, hög som låg, var ett angenämt afbrott i lifvet på roten och i krigskvarteren. De från sina enkla hem komna officerarne e fingo här såsom ordonnanser hos de kungliga personerna trampa slottsgemakens hala golf, hvarjämte de hvarje måndag och torsdag återkommande föreställningarna hos riksföreståndaren, kuren hos deras niajästater den 8 juni och lyckönskan efter kröningen den 3 juli gifvo officerarne en inblick i hoflifvets seder och bruk. Dagarna voro föga ansträngande, ty exercis, vakttjänst och handräckningskommenderingar upptogo en liten del af veckans timmar,

och för truppens välbefinnande sörjdes genom riklig förplägning af brännvin och öl.

Politiken gaf ofta anledning till festliga samkväm. För att nedtysta en del rykten om tvister mellan Adlercreutz och Adlersparre gåfvo fördelningens officerare den 15 april middag för Adlercreutz på » stora societéen» i vestmanska huset, vid hvilket tillfälle verser sjöngos med slutorden: »lefve Sveriges heder, lefve Adlercreutz», och »en sådan hänryckning gaf sig luft för denne, att Adlersparre förmodades liknöjd om mera af samma slag».

Bland andra festdagar var den 1 maj — dagen för riksdagens högtidliga utblåsande — särskildt fosterländskt anlagd. Fördelningens officerare och underofficerare jämte vederlikar voro denna dag inbjudna till middag i vestmanska huset, hvarvid flera fosterländska tal nollos. Ute i det fria försiggick manskapets fest kl. 6 på aftonen. Allt befäl var närvarande dels för att uppmuntra och lifva truppen, dels för att hindra alla oordningar. Korpraler och soldater hade dagen till ära erhållit en extra förplägning af två supar brännvin och en kanna »särdeles godt och starkt öhl» för att dricka fäderneslandets, H. K. H. riksföreståndarens och »Kiksens Höglöfliga Ständers» skålar. Festen fortsattes följande dag, då efter exercisen på aftonen den öfverblifna extra förplägningen utdelades.

Visserligen erbjöd hvarje dag med vaktparader, musik, fanor och ett vimmel af paradklädda officerare mycken militärisk ståt, men serafimerordensdagen den 28 april, riksdagens öppnande den 9 maj, tro- och huldhetsedens afläggande den 7 och kröningen den 29 juni voro militära skådespel, som våra landtsoldater aldrig förr skådat. Kröningshögtidligheterna voro särskildt storartade. Yid slottet bildade fördelningens trupper jämte Svea lif garde och lifregementsbrigadens grenadjärbataljon häck. Mellan leden skred kröningsprocessionen fram, i hvilken konungen och drottningen gingo under himlar, burna af åtta öfverstar, bland hvilka regementets chef, grefve Leijonstedt. Trupperna skyldrade gevär, musikkårerna spelade, segerrika fanor vajade för vinden, och salvor skötos bataljonsvis — »af de mest pålitliga af manskapet».

Medaljens andra sida var icke så glänsande som den, hvilken allmänheten såg. Trots den prakt, som vid vissa tillfällen utvecklades, och det glada lif, som fördes under dessa dagar, voro en del sorgliga förhållanden rådande. Hälsotillståndet var föga tillfredsställande, och obehagliga sjukdomar framkallades af vistelsen i en stor stad. De sjukas antal växte dag för dag, så att det för fördelningens trupper upprättade sjukhuset i magerska huset på Kungsholmen snart blef otillräckligt, hvarför ett nytt upprättades i »Claes på hörnet» vid Regeringsgatan och ett konvalescentsjukhus vid Träsket; dessutom intogos sjuka på kustarméns sjukhus. Chefläkare var förste fältläkaren, doktor Welsin och styresman för sjukhusen sjukhusdirektören Forsell, som från

Yikene sjukhus i Vermland förflyttats till fördelningssjukhusen i Stockholm. Tillsynen öfver de i kvarteren sjuka samt vid begrafningarna utöfvades af två officerare med biträde af underofficerare; detta åliggande tillkom sedermera en sjukhusintendent. Äfven här liksom vid Eda skans fick prästerskapet i brist på läkare biträda vid sjukvården. Trots all den vård, man sökte ägna de sjuka, var dödligheten ganska stor. Yid Älfdals kompani t. ex. dogo under tiden 30 april—26 maj icke mindre än fem man. Garnisonen bestod sig för öfrigt med en särskildt kommenderad grafgräfningskår af 1 underofficer och 30 man ur Stockholms landtvärnsbataljon. Liken jordades på Laboratoriehagen vid Fredrikshof.,

Bland rådande missförhållanden var också det dåliga skick, hvori truppernas munderings- och utredningspersedlar befunno sig. Generaladjutanten Pejron, som den 9 juni företog »besigtningmunstring» med öfverstelöjtnantens bataljon, säger i »munstringsmeningen»: »Yid öfversikten af munderingspersedlarna, fans jackorna, ehuru i förslaget upptagna som brukbara, uti ett mycket förslitet tillstånd; 131 västar sakenades helt och hållet, och de 271 par byxor, som i förslaget upptagas som odugliga, böra därutur alldeles utgå, efter de ej mera möjligen kunna nyttjas, äfvensom 271 par skor, hvilka dock ej längre nyttjats än sedan mars månad; de i förslaget upptagna 271 par skor äro till det mesta redan söndriga, oaktadt de utfallit i förleden maj månad. Af remtygspersedlarna behöfs gevärsremmarna nya. Af utredningspersedlarna tarfva alla flaskorna förtenning, flera förses med lock samt andra åter repareras. Käntslarna äro till en del äfven förslitne och utan riktiga remmar. Linnebyxorna, hvartill bataljonen erhållit medel af Krigsdepartementet voro ännu icke förfärdigade.» Någon verksam åtgärd att af hjälpa dessa bristfälligheter företogs icke, utan under de återstående dagarna af fördelningens vistelse i Stockholm sågs manskapet uppträda i samma trasiga munderingar som förut.

Yärmländska fördelningen af västra armén hade fullgjort sitt värf; 1809 års statshvälfning var betryggad och Karl XIII Sveriges konung. Förklarande sitt nådiga välbehag öfver truppernas goda uppförande och disciplin, hemförlofvade konungen Adlersparres trupper med undantag af Yästmanlands regemente, som ännu någon tid skulle kvarstanna. Den 14 juli kom order om uppbrott och afmarseh till Eda skans. Sammanslagna jägarbataljonen uppbröt den 16, lifbataljonen den 17, öfverstelöjtnantens bataljon den 19, majorens bataljon den 20, dalbataljonen den 21, husarerna den 23 och artilleriet den 24 juli. Marschen gick öfver Tibble, Enköping, Yästerås, Örebro, Kristinehamn, Karlstad, Prestbol och Skåmnäs till Eda. Under vägen tillstötte regementets vargeringsmanskap och rekryter på för hvarje bataljon bestämda platser.

Eda skans hade under föregående år undergått betydliga förbättringar och tedde sig nu i det skick, som planscherne 6 och 7 utvisa. Af de i skansen förekommande byggnaderna var infanteribaracken ombyggd af ett äldre magasinshus, som blifvit försedt med nya dörrar och fönster samt med två eldstäder i husets midt. Hvardera våningen innehöll tre rum, och i hvarje rum funnos två rader britsar. Artilleribaracken liknade till sin anordning den nyssnämnda och utgjordes af ett äldre envåningshus, som blifvit inköpt, flyttadt och påbyggt. Kommandantshuset hade två större ytterrum och fyra mindre rum i hvardera våningen. Hvardera corps de garde't hade två rum med en eldstad.

f'ot. af lojtn. G. Löfgren.

Utsikt från Eda skans norrut.

Förutom den gamla skansen funnos nu tre särskilda skansar, Wijnbladh, Leijonstedt och Adlersparre (se pl. 8—10), anlagda på västra sidan om vägen, såsom pl. 11 utvisar.

Vid framkomsten till Eda de första dagarna i augusti förlades trupperna dels i skansen, dels i omkringliggande gårdar, högkvarteret i Morast. Fortfarande rådde vapenhvila; och i så ostördt lugn förflöto dagarna, att kompanierna måste sysselsättas genom marscher på landsvägarna. För öfrigt upptogs tiden af exercis och vakttjänst i skansen. För att emellertid bereda manskapet något afbrott i dagarnas enformighet var söndagen den 3 sept. enligt fördelningschefens önskan dans anordnad för hvarje bataljon »på sin station». Till denna fest utdelades en extra förplägning af 3 jumfrur brännvin och 3 skilling för hvarje man »till uppköp af dricka eller annan välfägnad». Fördelningschefen hedrade balerna med sitt besök, och kompanicheferna hade anmodats medhafva »något kvantum dricka, som kontant betalas, äfven

som att söka upptinga spelmän och invitera flickor och unga danseurer till högtidens firande».

Den 14 sept. afslöts på Magnors gästgifvaregård en öfverenskommelse, enligt hvilken den vapenhvila, som ägde rum mellan Sverige och Norge, skulle till lands och sjöss förtfara och befälhafvarne förbinda sig att hemsända sina trupper med undantag af erforderliga gränsvakter och besättningar, samt att, så länge vapenhvilan räckte, inga trupp-samlingar skulle äga rum mellan KLarälfven, Vänern, Grötaälf och riksgränsen eller på norska sidan mellan gränsen och Grlommen.¹

Sedan denna öfverenskommelse blifvit godkänd af Adlersparre på Grustafsvik och prins Kristian i Kongsvinger, började fördelningens trupper uppbyta den 22 sept., då husarerna satte sig i marsch. Af Närkes och Värmlands regemente tågade öfverstelöjtnantens bataljon samma dag och majorens den följande till rotarna. Libbataljonen marscherade den 23 till Karlstad, hvarest den afmönstrades och af gick till hemorten. Fältjägarbataljonen, hvarifrån regementets jägare afgått, uppbröt den 22 och marscherade likaledes till Karlstad, där 100 man med befäl jämte musiken kvarlämnades till garnisonstjänstgöring; den öfriga styrkan afmönstrades och upplöstes. Regementets vargering sammanslogs till en bataljon på tre kompanier under öfverstelöjtnant v. Oldenskjölds befäl; hälften af bataljonen kvarlämnades som garnison i Eda skans, den andra hälften åter uppbröt tillika med Vestgöta dragonregementes vargering den 24 och marscherade till Karlstad för att där kvarblifva i garnison. Dalregementet anträdde den 25 marschen till Komehed. Samtliga till rotarna hemtågande trupper skulle fortfarande stå under fördelningschefens befäl och månatligen ingifva »förslag» till fördelningsexpeditionen i Karlstad.

Innan trupperna åtskildes, önskade Adlersparre emellertid taga af sked af och tacka sina trogna medhjälpare under revolutionsdagarna »för god vakt». Han inbjöd därför alla officerarne och prästerskapet samt en underofficer från hvarje kompani och två man från hvarje korpralskap till middag den 22 sept. kl. 11 f. m. Till så många gäster saknade dock högkvarteret tillräcklig servis, hvarför officerarne anmodades »själfva medtaga och benäget besörja, att de öfriga gästerna voro försedda med hvar sin tallrik, knif och sked särat, så vidt sig göra låter, något att dricka utur».²

¹ Meijer: sid. 202.

² *Bergman-Schinkel*: Minnen ur Sveriges nyare historia (Stockholm 1854) IV, sid. 390 o. f., V, sid. 20 o. f.; *O. A. Adlersparre*: 1809 års revolution och dess män II (Stockholm 1849); Anteckningar af grefve Magnus Björnstjerna II (Stockholm 1852); Berättelser ur friherre C. O. Palmstiernas lefnad (Stockholm 1880) m. m.

VÄRMLANDS REGEMENTE
1812-1903.

Närkes och Värmlands regementes delning. Värmlands regemente under krigsåren 1812—1814,

Delningen. Förstärkmingsmanskap. Bevärning.

Om Närkes och Värmlands regementes storlek i förhållande till andra regementen eller om någon annan orsak låg till grund för beslutet att dela regementet, känner man icke, men denna åtgärd synes varit beslutad, när den 7 juni 1812 en generalorder af följande lydelse utfärdades till chefen för Närkes och Värmlands regemente, generalmajoren grefve Leijonstedt: »Sedan Kungl. Maj:t före detta Nådigst beslutit, att Nerikes och Wermelands Regemente skall fördelas i 2:ne Regimenten — Det ena, som ligger till större delen i Örebro Län, under namn af Nerikes, det andra under namn af A Vermelands Regemente, så kommer fördelningen nu genast att ske, efter det af Herr (Irefven, Generalmajoren och Riddaren ingifna underdåniga project, och kommer Öfverste Lieutnanten och Riddaren C. Cederström att tills vidare mottaga Befälet öfver "Yermelands Regemente.»

Den 14 juli tillsattes befälet vid Värmlands regemente dels genom förflyttning inom samma grad från Närkes och Värmlands regemente — flera officerare »i regementet» ingingo härvid på stat i innehafven grad —, dels i de lägre graderna, genom befordran. Regementsbefälet fördes fortfarande af öfverstelöjtnanten frih. Cederström, hvilken den 17 nov. samma år bl ef öfverste och regementschef. Förste-major blef andre-majoren vid Närkes och Värmlands regemente v. Oldenskjöld, andre-major tredje-majoren darsammastädes Wullff, hvilka båda voro öfverstelöjtnanter den förra i regementet, den senare i armén.

Vid Närkes och Värmlands regementes delning lades alla i förstnämnda landskap belägna 474 rotar samt de 292 värmlandsrotar, som voro belägna öster om Klarälven i dess nedre lopp — inom Visnums, Ölme och Vase härader äfvensom några rotar i Karlstads och Kils härader — till Närkes regemente, hvarefter Värmlands regemente fick åter stoden eller 908 rotar. De tre förra närkeskompanierna delades om till fem, och af Närkes regementes värmlandsdel bildades tre nya kompa-

nier, Alsters, Ölme och Visnums, hvarvid Kristinehamns kompani alldeles försvann och Karlstads kompani fick släppa till 108, Älfalds 12 rotar.

De fem värmlandskompanier, som återstodo, jämte den kvarvarande delen af Karlstads kompani omdelades i åtta kompanier nämligen Lif, Kils (efter 1822 benämndt förste-majorens¹), andre-majorens (senare Jösse), Älfalds (Elfvedahls), Näs, Gillbergs, förste-majorens (efter 1822 Grums) och Nordmarks.² Huru omdelningen verkställdes, framgår af nedanstående tabell. Lifkompaniet kom att omfatta Nedre Fryksdals härad samt de flesta rotar från Brunskogs och alla från Magnekogs

Kompaniernas omdelning efter Närkes och Värmlands regementes delning.

	Öfverste-löjtn:s.	Jösse-iärads.	Älfalds.	Näs.	Karlstads.	Nordmarks.	Summa.
Nya kompanier:	110		9				119
Kils	29		38	7	42		116
2. majorens (Jösse) . . .	4	96	112			11	111
Älfalds							112
Grums (1. majorens) . . .	29	49		15	21	3	117
Hordmarks						107	107
Näs				109			109
Grillbergs	—	26	—	40	—	51	117
Stimma	172	171	159	171	63	172	908

socknar inom Jösse härad. Kils (senare förste-majorens) kompani inneslöt Kils och Karlstads härader samt upptog dessutom några rotar från V. Emterviks, alla från Boda och de flesta från Segerstads socknar. Med det hufvudsakligen i Jösse härad roterade andre-majorens kompani införlifvades några rotar från Brunskogs och några från Skillingmarks och Järnskogs socknar. Det ursprungliga förste-majorens, senare Grums, kompani nybildades genom bidrag från fem kompanier och kom att omfatta socknarna Nor, Grums, Ed, Borgvik samt G-illberga, Värmskog och Stafnäs öster om Glafs fj orden. Kila socken i Näs härad fick jämte hela Gillbergs härad bilda det nya Gillbergs kompani. Det söndersprängda Karlstads kompani försvann.³

Befälets antal och indelningar bestämdes genom kimgl. bref till krigs- och kammarkollegierna samt statskontoret af den 22 mars 1814.

¹ Förste-majoren, som vanligen var öfverstelöjtnant, motsvarade den förra öfverstelöjtnanten.

² Ordningen mellan kompanierna växlar något i rullor ooli förslag.

³ Tabellerna i Grill II sid. 81 o. f. Denna indelning fastställdes dock först 1836 efter någon omflyttning af rotar mellan vissa kompanier.

På grund af detta kungl. bref upprättades ett »Indelnings-Werk för Kongl. "Wermelands Regemente», hvilket fick ktingl. stadfästelse den 4 februari 1817.¹

Enligt detta utgjordes regementets stab af 1 öfverste, 1 förste- och 1 andre-major, 1 regementskvartermästare, 2 adjutanter, 1 regements--auditör, 1 regementspastor, 1 regementsläkare, 2 underläkare, 1 regementsskrifvare, 3 möasterskrifvare och 1 profoss. Hvarje kompani hade 1 kapten (vid de tre regementsofficerarnas kompanier stabskapten), 1 löjtnant eller förste-löjtnant (vid nyss nämnda kompanier stabslöjtnant), 1 andre-löjtnant, 1 fänrik, 1 fältväbel,² 2 sergeanter, 2 förare, 1 furir, 1 rustmästare, 6 korpraler, 2 trumslagare och 1 pipare.

Att den manskapsstyrka, som uppställdes genom rotering och rustning, icke var tillräcklig för Sveriges försvar, hade de föregående händelserna tydligt ådagalagt, och ännu mindre skulle detta blifva förhållandet, sedan genom JFinlands förlust de indelta trupperna minskats med en tredjedel och de värfvade med ännu större andel. Genom landtvärnets dåliga omvårdnad hade man bragt denna inrättning och dess namn i vanrykte, och då rikets ständer den 30 mars 1810 ingingo till kungl. maj:t med begäran om vargeringsinrättningens afskaffande, svarade kungl. maj:t följande dagen med en skrifvelse, hvari den frågan framställdes, »huru Riket skulle försvaras, och om den närvarande krigsmakten ansåges tillräcklig». Då ständerna icke kunde jakande besvara den senare delen af denna fråga, beslöto de, att med förbehåll af den oroterade jordens extra rotering en krigsreserv skulle uppställas under benämning förstärkningsmanskap.

Extra roteringen anbefalldes genom kungl. påbud af den 5 febr. 1811 och gällde all jord, som på grund af privilegier blifvit befriad från ordinarie rotering, likväl med vissa undantag. Åtgärden sattes omedelbart i verket; den privilegierade jorden indelades i rotar, hvilka dock först vid krigsutbrott skulle uppställa manskap enligt samma bestämmelser, som gällde för det ordinarie rotehålllet, men med skyldighet att bekläda det nyuppsatta manskapet. Roteindelningen genomsågs och ändrades delvis 1825, och då dess värde sjunkit efter beväringensinrättningens antagande, ritbyttes skyldigheten att uppställa manskap småningom mot skyldighet att anskaffa trosshästar.³

Då krigstillstånd snart inträdde genom den i april 1811 nödtvunget afgifna krigsförklaringen mot England, uppkallades extra roteringsmanskapet, som vid Värmlands regemente utgjorde 163 man — växlande mellan 8 och 40 vid olika kompanier —, hvarefter det kvarstod i rullorna till utgången af 1814.⁴

¹ Finnes i afskrift i regementsexpeditionen.

² Två fältväblar vid hvarje bataljon, dock vanligen sex vid regementet, innehade fanjunkares grad.

³ Betänkande om roterings- och rustningsbesväret, sid. 27 och 33.

⁴ 40 rotar fingo 1813 anskaffa trosshästar i stället för manskap. Genom nyrotering lar antalet extra rotar minskats till 123.

Bestämmelserna rörande det nyss nämnda förstärkningsmanskaper innehöllo, att kungl. maj:t skulle äga att efter behofvet för hvarje krig-bestämna antalet manskap, som skulle uppkallas, och hvilket icke finge-öfverstiga 50,000 man, att manskapet skulle utgöras af stridbara män mellan 20 och 45 års ålder samt utgå i förhållande till folkmängden, att hvarje stad eller socken finge anskaffa sitt manskap på sätt, den funne lämpligast — lösdrifvare kunde tagas •—, hvarvid kostnaderna skulle sammanskjutas af alla invånare efter samma grund, som bevillningen utginge, samt att, om erforderligt antal manskap icke kunde erhålla»

Carl Cederström (reg.-chef 1812—40).

på frivillig väg, det felande kunde uttagas genom lottdragning, hvarvid en mängd undantag medgåfvos och den utlottade hade rätt att sätta man i sitt ställe.

Förstärkningsmanskaper kunde icke inkallas till öfning i fredstid.

Genom kungörelse af den 23 april 1811 anbefalldes, att 15,000 man af sagda förstärkningsmanskaper skulle uttagas utan att dock ännu inkallas i tjänstgöring. På Värmlands regemente kom 514 man, hvilket antal, fördeladt på kompanierna, redovisas till utgången af 1814. Huru det anskaffades, känner n- man icke. Det var klädt och utrustadt såsom

stammanskaper, hvilket äfven var förhållandet med extraroteringsmanskaper. Dock lämnades förstärkningsmanskapers alla persedlar af kronan.

Missnöjet med det sätt, på hvilket förstärkningsmanskaper uttagits, föranledde kungl. maj:t att till rikets i Örebro samlade ständer den 30 april 1812 framlägga proposition »angående förändring i utskrifnings-sättet af det fastställda förstärkningsmanskaper», hvilken proposition i själfva verket innehöll ett alldeles nytt sätt för ordnande af en krigs-reserv på grund af allmän värnplikt. Förslaget blef utan svårighet

¹ Porträttet, som är afbildadt i Svea lifgardes uniform från Gustaf IV Adolfs tid, är måladt efter en gravyr, tillhörig familjen Cederström.

antaget och ledde till den under den 27 okt. samma år utfärdade kungörelsen »om Utskrifnings-sättet och Inrättningen af Allmänna Beväringens-manskapet».

I enlighet med denna författning blefvo alla manliga medborgare på få undantag när underkastade skyldighet att tillhöra beväringen i fem år från och med den 1 januari året efter det år enhvar fylldt 20 år. Likväl medgafs rättighet att sätta man i sitt ställe, endast ställföreträdaren var mellan 26 och 37, om han tjänat såsom soldat 40, år. Af beväringensmanskapet kunde större eller mindre del uppkallas till tjänstgöring eller vapenöfning, h varvid inkallelsen skulle ske klass efter klass börjande med den yngsta. Beklädnad, utrustning och nnderhåll skulle bestridas af statsverket liksom för öfrigt manskap.

Den 30 mars 1813 utfärdades bestämmelse om inmönstring af 1. och 2. beväringensklasserna, hvilken förrättning skulle verkställas af en af landshöfdingen förordnad mönsterherre, biträdd af en regementsofficer. Den 18 maj följde föreskrifter om det inmönstrade manskapets inkallande till öfningar. Innan inkallelsen skedde, skulle manskapet af landshöfdingarna fördelas på regementena inom vederbörligt län, och borde öfningarna icke börja, förr än beklädnad och utrustning hunnit anskaffas. Öfningarna, för hvilka tidslängden icke bestämdes, skulle utföras på regementenas vanliga mötesplatser eller på andra platser, helst i närheten af städer, där inkvartering kunde beredas. Endast 1813 års klass inkallades emellertid, och dess styrka upptages till 363 inan. Den ingick snart i regementet.

Oaktadt beväringens uppkallande behölls såväl extraroterings- som förstärkningsmanskap i tjänst, dock medgafs manskap af det senare att taga lega vid beväringen.

Att endast 1813 års beväringensklass sagda år inmönstrades, synes af den under den 8 mars 1814 utgifna bestämmelsen, enligt hvilken 1814 års klass skulle undergå mönstring enligt de föregående året utgifna bestämmelserna. Den 10 juni samlades denna klass till tre veckors öfningar, hvilka, hvad Värmlands regemente vidkommer, ägde rum på •den genom arrende förvärfvade mötesplatsen Varnäs mö. Beväringensklassen uppgick till 500 man, och att öfva densamma hemsändes 6 offi cerare, 6 underofficerare och 50 korpraler och soldater. Öfningarna utsträcktes något utöfver den först bestämda tiden, och i midten af juli ingick beväringensklassen i regementet.

Krigsåren 1812-1814.

Samma dag delningen af Närkes och Värmlands regemente anbefalldes, eller den 14 juli 1812 underskref konung Karl XIII på Örebro slott en skrifvelse, genom hvilken, »sedan AVi i följd af nuvarande po-

litiska förhållanden funnit angeläget vara, att rikets försvarsstyrka till lands *och* vatten försattes på krigsfot för att vidare sammandragas och nyttjas på de ställen nödvändigheten fordrar», konungen uppdrog åt kronprinsen Karl Johan att föra högsta befälet öfver den sammandragna styrkan. Samtidigt utgick befallning till Närkes och Värmlands regementen — till hvartera för sig — att uppbryta och afmarschera till Västervik, hvarvid ett kvar stannande under tio dagar på samlingsplatserna i Örebro län ställdes i utsikt.

Uppbrottet kom icke oväntadt, ty under det Närkes och Värmland» regemente hade sitt regementsmöte vid Kristinehamn — detta möte räckte 17 dagar och föregicks af 10 dagars kompanimöten — tillkännagafs en generalorder af den 7 juni, som meddelade så väl regementets, förestående delning som dess ingående i en armé, hvilken skulle samlas i Östergötland. Alla hade emellertid återvänt till rotarna, när regementsorder af den 15 juli nådde dem med innehåll, att kompanierna skulle uppbryta mellan den 26 och 28 i samma månad och marschera, till Askersund. Väl samlade, upplöstes de åter, ty arméns sammandragning hade blifvit uppskjuten tio dagar och regementet skulle först, den 13 aug. vara i Askersund, för hvilket ändamål det den 7 skulle samlas i Karlstad. Där skulle omdelningen ske, hvarefter så mycket extraroterings- och förstärkningsmanskaf skulle insättas i ledet, att bataljonerna nådde 600 man. Öfverskjutande manskap skulle förenas i en »appart bataljon», som komme att lämnas i Karlstad.

Afven denna gång blef samlingen uppskjuten till den 25 ang., och då fick lifbataljonen sluta ihop vid Eda skans, majorens bataljon i Karlstad. Något bortförande af den senare kom icke heller i fråga,, utan fick den stanna kvar i Karlstad till den 30 sept., då båda bataljonerna återvände till rotarna. Den senare bataljonen var inkvarterad i staden, den förra i gårdarna omkring Eda skans, och tiden användes såsom under ett regementsmöte.

Medan Värmlands regemente öfvade sig för att kunna gå kommande tiders händelser till mötes och sedan spreds i bygderna för att sköta jordbruk och annat enskildt förvärf, följde hela världen med spänd uppmärksamhet kejsar Napoleons stora armé in till .hjärtat af Ryssland och erfor man, huru dess spillror plockades samman i de tyska gränsländerna. Befrielsens timme tycktes nu vara kommen för de undertryckta folken och det förbund nära att bildas, som skulle tämja vilddjuret, och då Sverige under kronprinsens ledning stod mycket nära detta förbund och dessutom hade ögonen riktade mot Norge, hvars herre, danska konungen, var Napoleon underdåning, så var det tydligt, att det lugna lifvet på roten icke skulle komma att räcka allt för länge. Dessutom fanns en annan verksamhet för krigsmakten än att exercera med gevär och att plöja jorden, den nämligen att utgräfvafåran för det blåa band, som genom Grötaland skulle förena Östersjön med Atlanten.

Det dröjde icke heller längre än till slutet af mars 1813, förr än en generalorder af den 28 i samma månad kungjordes af innehåll, att regementet skulle vara marschfärdigt inom tre dagar efter mottagen uppbrottsorder. Snart fick man dock veta, att det icke skulle bära af bortom hafvet, utan skulle regementet ingå i den reservarmé, som skulle utgöras af alla i landet kvarlämnade trupper under fältmarskalken v. Essens befäl. Till en början skulle det emellertid användas till kanalarbete.

Den 26 april samlades regementet för detta ändamål i Karlstad, dit både extraroterings- och förstärkningsmanskap inkallats. Vid i december föregående år verkställd kassationsmönstring med generalmönstrings kraft och verkan hade närmare etthundra man blifvit afskedade för ålder eller sjuklighet, hvadan den gamla stammen torde tedt sig stark och fälduglig. Genom insättande af erforderligt antal reservmanskap, hvilket äfven skulle ersätta de 50 man, som lämnades hemma för att öfva beväringmanskapet, borde bataljonerna uppbringas till en styrka af 700 man. Endast 3 officerare och 5 underofficerare från hvarje kompani skulle medfölja förutom regements- och bataljonsstabernas personal.

Med »marche forcée», d. v. s. åkande, fortskaffades bataljonerna, lifbataljonen under major v. Lagerlöf till Motala, majorens bataljon under öfverstelöjtnant v. Oldenskjöld till Husbyfjöl, »trässen» bestående af 1 kärra för »regementskistan», 1 medicinalkärra för hvarje bataljon, 1 ammunitions-, 1 sjuk- och 2 packkärror för hvarje kompani, alla enspända, — om vagnar funnes, skulle de få användas, hvarvid en trespänd räknades för 2 kärror, en tvåspänd för $1\frac{1}{2}$, — afgick under befäl af 2 subalternofficerare till Mariestad för att stanna där.

Genast efter framkomsten och så snart man inrättat sig i de uppbyggda barackerna, började arbetet, hvilket pågick tolf timmar om dagen, från klockan 5 på morgonen till 7 på aftonen med uppehåll kl. 8—8,30, 12—1 och 4—4,30. Lördags eftermiddagar exercerades dock under tre timmar och likaså söndags eftermiddagar. Från slutet af maj anslogs emellertid längre tid åt exercisen och öfvades äfven i stångbataljon med det från arbetsuppsikt lediga befälet; såsom »jourhafvande vid arbetet» voro för hvarje dag kommenderade en subalternofficer och en underofficer från hvardera bataljonen. Dessutom öfvades rekryterna särskildt, och när det nya exercisreglementet, af 1812, mottagits, sammankallades officerarne för sig och underofficerarne för sig »för att läsa nya reglementet».

Åt manskapets snygghet användes den omsorg tiden fordrade. Den 15 maj anbefalldes på lifbataljonens order: »Kl. Val i dag böra i^p.nskapet tvätta sig om fötter, ansigte och händer, hvilket hädanefter ••.Iltid iakttages hvarje Lördag.» Och längre fram på sommaren låter i^ervarméns befälhafvare meddela sina underlydande trupper: »Soni ~r :Trieteten är väsentligen bidragande till hälsans conserverande bör hvar

och en befälhafvare låta tillhålla truppen att genom täta badningar denna varma årstid bidraga till sådant ändamåls vinnande, och bör i allmänhet allt, som med renlighet h af v er gemenskap, vara föremålet för deras sorgfälliga uppmärksamhet.»

Genom generalorder af den 22 april, som meddelades efter framkomsten till arbetsplatsen, tilldelades regementet reservarméns 1. brigad, hvilken för öfrigt bestod af 2 bataljoner lifgrenadjärer af roten*—r~ 3 bataljoner Västgöta-Dals och 1 bataljon af Västerbottens regeir-TiiTe jämte 2 batterier, det ena med 6-pundiga kanoner, det andra me l - pundiga partikanoner. Brigaden ställdes under befäl af generalmajoren friherre Kosenblad, chef för Kronobergs regemente, som tills vid.?: T •& kvar på sitt boställe Hofmantorp, nära Växjö.

Den 13 juni afsändes från reservarméns högkvarter i Vän--.- generalorder till regementet att med »marche forcée afgå di*. :- : _ - trädde färden den 21 och 22 i samma månad. Eran Väners":: _ - Hdn lif- och andre-majorens kompanier under bataljonschefens befa_ **tid** Ed i Dalsland att tillika med två kompanier af V&strVta-Dals rr_r- mente och två partikanoner bevaka framför varande del a~ **gränsen, for** hvilket ändamål de ställdes under befäl af öfverste Haij i **han- egen- skap** af »chef för reservarméns centers och vänstra **flygels forpostei** Lif bataljonens båda återstående kompanier jänrr **Nas ställdes** under befäl af major Poignant och slogo läger på **Nygårdsängen invid** Vänersborg, under det återstoden af majorens bataljon int:^- kvarter i socknarna söder om nämnda stad. Något senare bytte de båda grupperna förläggningssätt, och öfverstelöjtnant v. 'J^r.rnssjulds tre kompanier lägrade då mellan en vestgötadals- och en ^T-:e: : "ensbataljon.

Det exercerades nu flitigt i kompani och bataljon både för- och eftermiddagar, och i midten af september anbefalldes packnings bärande vid exercis. »Till vinnande af mera säkerhet och contenance uti öfningen af chargin» anbefalldes hans excellens fältmarskalken den 16 juli, att lösa skott skulle få rekvireras af trupperna. Och den 6 sept. låter han sin stabschef skrifva till trupperna: »Som erfarenheten bestyrkt, att rörelse har den hälsosammaste verkan till hälsans conserverande och sjukdomars förekommande, har Hans Excellence — — befallt, att de cantonerande trupper, som i anseende till lokalen eller genom tjänlig exercitieplats äro i tillfälle att vinna denna så nödiga dagliga rörelse, skola, då ej svårt regnväder infaller, på sätt. som ~ -- derbörande regements- och corpbefälhafvare till ändamålets vinnande kunna anbefalla, dageligen samlas och med full packning marsoiie: • : i ä 1 mil dageligen, fram och åter beräknadt, hvilket icke får underlåtas». Målskjutning omtalas endast en enda gång.

En viktig förändring undergick svenska infanteriet i de;; simn^ansättning genom den i kungl. bref af den 23 mars detta är **anbefallda** omdelningen af regementena i tre bataljoner och i deras **mn imei styrk** - bestämmande till 1,800 man, hvarvid extraroterings- och ~:e~ :::ngsman-

skåp skulle medräknas till erforderligt antal. Denna åtgärd drabbade först i sept. Värmlands regemente och genomfördes så skyndsamt omständigheterna medgafvo. De nya kompanierna blefvo: 1. (Lif- eller Fryksdals), 2. (Älfvals), 3. (Kils), 4. (nybildadt, kalladt Lysviks), 5. (Jösse), 6. (Gillbergs). 7. (nybildadt, Järnskogs), 8. (Nordmarks), 9. (G-rums), 10. (Näs), 11. (nybildadt, Karlstads), 12. (nybildadt, Tveta). Bataljonerna benämndes I., II. och III. och fördes från början af nov. I. af major Poignant, II. af major v. Lagerlöf, III. af öfverstelöjtnant v- Oldenskjöld. Beväringsskicket af 1813 års klass, som i juli tillika med det till dess öfvande afdelta befälet inträffat vid regementet och fördelats på dess åtta kompanier, omdelades nu äfven. I december redovisades regementet med en styrka för kompani af 3 (två kompanier 2) officerare, 5 underofficerare, 2—3 spel och vid hela regementet 1,835 man, inberäknadt tillfälligt vakanta och frånvarande.

I midten af september afgick III. bataljonen till Åmål, där den trädde under befäl af chefen för 3. brigaden, öfverste Grahn, hvilken bevakade vägarna från Värmland till Norge.

Detaschementet vid V. Ed bibehöll alltjämt sin ställning, bevakade med fem svaga fältvakter och patruller vägarna från Norge, som afspärrades, och hade en postering vid Strand i Nössemark samt en kortare tid en annan vid Töcksmark. Det enda som här hände, var öfverrumplingen af Nössemarksposteringen en månljus natt i början af oktober, hvilket inbragte major v. Lagerlöf ett skarpt bref från excellensen och två dagars arrest. I början af november inträffade II. bataljonen vid V. Ed, hvarefter den I. samlades i kvarter söder om Vänersborg.

Detta bragdlösa fälttåg skulle en gång få ett slut, och sedan den nya besättningen vid V. Ed inrättat åt sig jordkojor för vintern, aflöstes den i början af december af en bataljon ur Hälsinge regemente, tillhörande 2. brigaden. Sedan kassationsmönstring ägt rum med alla tre bataljonerna, anträdde de marschen hemåt och upplöstes den 19 och 20 dec. med sträng tillsägelse till hvarje man att passa väl på, när uppbrottsorder härnäst komme. Allt reservmanskap omkläddes vid regementets förråd i Karlstad och hemsändes därifrån. Stammanskapet skildes åt vid trossbodarna eller hvar det föll sig bäst.

Lång skulle julhvilan icke blifva, ty redan den 8 jan. 1814 anbefalldes på regementsorder, att på grund af generalorder af den 6 i samma månad »regementets gamla stam, extra rotering, förstärknings- och beväringsskicket — med yttersta skyndsamhet» skulle uppbräta »från rotar och socknar» och samlas I. och II. bataljonerna vid Eda, III. bataljonen vid Åmål. Samlingen skedde kompanivis mellan den 12 och 14 Jan., och omedelbart efter samlingen afmarscherade bataljonerna till angifna platser. Som kungörelsen om inkallelsen kunde uppläsa i kyrkorna först den 16, stämdes förstärknings- och

beväringssmannskapet att möta vid regementets förråd i Karlstad, hvar-est det bekläddes och utrustades, och hvarifrån det under sarskildt befäl af gick till vederbörliga bataljoner och kompanier.

Regementet tilldelades 3. brigaden — hvilken efter arméns samman- slagning fick nummer 10 — under öfverste Grahn, och utgjorde brigadens andra regemente af Yästerbottens.

Det gällde nu återigen gränsbevakning, men då kronprinsen just vid denna tid ryckte in i Holstein med den svenska armékår, sin kämpat mot Napoleon, för att i Danmark eröfra Norge och detta lands trupper voro sammandragna utefter svenska gränsen, såg denna gräns- bevakning ut att blifva mera krigisk än föregående årets. Under det 1. och 2. brigaderna bevakade gränsen mot Bohuslän och Dalsland, fick 3. brigaden på sin lott värmlandsgränsen.

[Regementets II. bataljon fick tillika ined en half bataljon väster- bottningar till sin uppgift försvaret af Eda skans, där major v. La- gerlöf blef kommandant. Värmlandskompanierna förlades framför ställ- ningarna i byarna Ås, Sjögerväl. Hellby och Hälleberg med bataljons- staben i Hammar, västerbottenskompanierna i själfva ställningen. Poste- ringar utsattes vid As, Xolby och Kortlanda. den vid Xolby. som hade att bevaka stora vägen från Xorge. under officers befäl, och tidtals ut- sattes en framskjuten postering vid Horast bro (Charlottenberg). Haj or Poignant slog sig ned i Kola prästgård, och hans bataljon förlades inom nämnda socken med posteringar vid Långlanda, Grennerud och Elge- stad, hvarjämte ett kompani under någon tid var utsändt till Skilling- mark. III. bataljonen förblef i Åmål och trakten däromkring. Öfverste Cederström hade sitt kvarter i Adolfsfors (nära Kola). I byarna och gårdarna söder om Eda skans och förbi Åmot var återstoden af Yäster- bottens regemente förlagd. Under öfverste Gahn stod ytterligare jämte två batterier II. bataljonen af Värmlands fältjägerregemente. som måtte haft på sin lott bevakningen af de längre norrut öfver gränsen ledande vägarna.

Vägarna från Norge afspärrades fullkomligt, och endast de tillät: s passera, som hade särskild rätt därtill. Bevakningstjänsten öfverva- kades noga.¹ Den 23 jan. tillkännagafs visserligen af slutandet af freden i Kiel, men befalldes tillika, att bevakningstjänsten skulle fort- sättas såsom förut, om än snart fri förbindelse öfver gränsen för be-

¹ Den 10 jan. utsändes från högkvarteret följande generalorder: >Hans Excellence Fältmarskalken, Generalbefälhafvaren för Reserv-Arméen, som med missnöje erfarit, att vid de försök, fienden under denna campagne gjort att intränga öfver gränsen — —, det alltid lyckats honom att af Förpost-Troupperna bortsnappa några små Posteringar el. Patrouller, utan att hans Excellence ägt den tillfredsställelse att erhålla tillförlitelige Rapportier, om desse tillfångatagne behörigen försvarat sig; hvilket åtminstone bör vara tvifvelaktigt, då ingen enda af dem finnes på minsta sätt blesserad och icke mer än en enda man förstätt att Seauvera sig; kan icke med liknöjdhet- anse detta deras förhållande, utan förklarar härmedelst Hans Kscellence m. m. alla under dess befäl stående Troupper, att om sådant hädanefter händer, kommer ingen utväxling att äga rum. med mindre det är bevisligt, att de fängne gjort ett tappert motstånd el. och emot en vida öfverlägsen fiende försökt att med klokhed och fiutlighet frälsa sig; och skulle Xorrskarne hädanefter

folkningen medgafs. Den 6 mars sjöngs te deiim med anledning af Sveriges och Norges förening, hvarvid två gevärssalvor och (vid Eda skans) 128 kanonskott afskötos. Strax förut hade emellertid på generalorder tillkännagifvits, att prins Kristian Fredrik antagit titeln af regent i Norge och »under skydd af en samlad betydlig armé förklarar sig för Norges själfständighet». Med anledning häraf anbefalldes den yttersta noggrannhet ined af seende på bevakningen.¹

Den 14 mars anbefalldes på brigadorder, att, »sedan väderleken nu mera börjar blifva blidare och trouppens öfning är af nöden, så komma dageligen, om ej oväder det hindrar, 1 timme före och eftermiddag kompanivis att exerceras. Dessutom komma kompanierna en gång hvarje vecka att med Tåg utgå från deras Cantoneringsqvarter 1 mil fram och åter,² h varmed fortfaras till vidare ordres». På grund häraf ut-sagos exercisplatser, som skottades fria från snö, och exercerades, dock vanligen två timmar hvarje förmiddag, hvarjämte officerare, under-officerare och korpraler samlades hvarje grupp för sig till »instruction».

I slutet af februari anbefalldes, att beväringmanskapet af 1813 års klass vid de regementen, hvilkas stamtrupp var i Tyskland, tillika med hemmavarande befäl skulle af gå till norska gränsen och förenas med därvarande regementen enligt viss fördelning. Närkes regementes beväringmanskap tilldelades härvid Värmlands regemente, hvarvid det jämte medföljande befäl lika fördelades mellan bataljoner och kompanier.

Enligt generalorder af den 31 mars och regementsorder af den 5 april bildades vid regementet — liksom äfven vid Västerbottens regemente — en jägarbataljon, till hvilken hvarje linjebataljon fick afgifva ett genom bidrag från dess fyra kompanier³ hopsatt jägarkompani, bestående af 2 subalternofficerare, 4 underofficerare, 1 hornblåsare och 125 man. Till chef för bataljonen utsågs äldste kaptenen, Baumann. Bataljonen sammandrogs och förlades i trakten närmast söder om Amot.

Under loppet af våren bortsändes manskap att ingå i pontoniärkompaniet och i 2. sappörkompaniet, hvilka bildades i Uddevalla, samt till brigadens artilleri. Under de första dagarna af juni sändes 6 offi-

vilja återsända sådane fångar, ärnar Hans Excellence Generalbefälhafvaren icke emottaga dem annorlunda än för att låta straffa dem med yttersta stränghet, om deras uppförande finnes hafva varit stridande emot den hederskänsla Hans Excellence af Svenska Soldaten fördrar och väntar. Hvilket till knndgörande bland Troupperne och behörig åtlydnad länder.»

¹ I samma generalorder, som anbefaller detta, yttras till slut: »men är det tillika Hans Excellences vilja, att inga förebräelser eller förolämpningar får göras enskilda Norr män, som lika obehindradt få passera gränsen, för sådana förvillade tänkesätt, hvartill de genom illasinnade personers ondska och ärelystnad blifvit uppretade, utan väntar sig Hans Excellence, att hvar och en inom Dess Armees snarare söker upplysa alla dessa vilseförda Menniskor om Svenska Regeringens faderliga afsikter emot ett folk, som på ett så omenskligt sätt ledes i olyckan».

² Inom III. bataljonen hade marschöfningar företagits från midten af februari.

³ Hvarje kompani fick lämna 1 korpral eller vicekorpral och 7 man af gamla stammen samt för öfrigt extraroterings-, förstärknings- och beväringmanskap, lämpligt för jägar-tjänsten,

cerare, 6 underofficerare, 1 trumslagare och 50 korpraler och soldater till Varpnäs mö att inöfva beväringssmannskapet af 1814 års klass.¹

I början af juni flyttades regementets I. och II. bataljoner jämte regementsstaben till trakten af Åmål (Forsbacka och ET.anebol). Hvar efter regementet tilldelades 1. brigaden (generalmajor Rosenblad). Jägarbataljonen kvarstannade hos återstoden af öfverste Grahns brigad, som bibehöll sitt uppdrag att skydda och iakttaga Kongsvinger—Karlstads-vägen. Den 19 juli bröt regementet återigen upp och flyttades till Rennelanda och Råggård, vid stora vägen från Vänersborg till Fredrikshall. Det var nu tilldeladt 9. brigaden (öfverste Klingspor. Hälsinge och Västgötadals regementen) af 5. fördelningen (generalmajor Rosenblad) och II. armékåren (den förra reservarmén, v. Essen i. hvilken befann sig i samling vid nyss nämnda hufvudväg.

Vid uppbrottet den 19 juli hade regementet, förutom jägarbataljonen, en styrka af 43 officerare, 4 läkare, 65 underofficerare och 2,071 man. 1814 års beväringssklass jämte det för dess inöfvande afdelade befälet hade då slutit till regementet.²

Det korta fälttåget i Norge förskaffade regementets hufvuddel icke något tillfälle att utmärka sig. Det kom icke längre än öfvri Svinesund och deltog sedan i inneslutningen af Fredrikshall. Jägarbataljonen, som deltog i generalmajor Grahns företag mot Kongsvinger, fick därunder kämpa vid Lier och Midskog den 2 och 5 aug., hvilka för västerbottningarna blodiga strider i döda kostade bataljonen 9 man.³

Kriget upphörde genom den den 15 aug. afslutna konventionen i Möss, och den 24 i samma månad bröt regementets hufvuddel upp & Fredrikshall och anträdde hemmarschen, hvarefter dess alla delar den 7 sept. voro upplösta och personalen från Närkes regemente på väg till Örebro. Grahns brigad och med den jägarbataljonen kvarst: _ vid norska gränsen, och den 7 okt. fick regementet mottaga en två dagar förut utgifven generalorder, som anbefalldes dess samling och skyndsamma afmarsch till gränsen, hvarvid förstärknings- och beväringssmannskap af båda de förut i tjänst varande årsklasserna inkallades. Den 16 var regementet — för sista gången — samladt vid Eda skans, sedan »marche forcée» till största delen blifvit använd. Fältvakter hade redan den 7 blifvit utsatta af de först tillstädeskomna afdelningarna på de från norska gränsen ledande vägarna. Det nya krigståget

¹ Af Närkes regementes personal afsändes af samma orsak till Örebro 1 subaltern-officer, 3 underofficerare och 38 man.

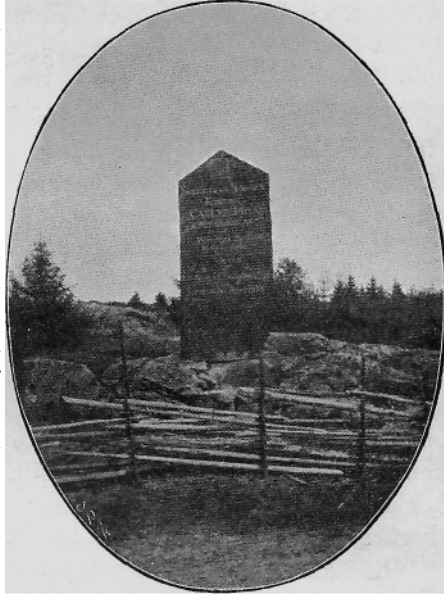
² Allt som allt hade regementet i slutet af juli 59 officerare (hvaraf 3 från Närkes regemente), 4 läkare, 82 underofficerare (hvaraf 5 från Närkes regemente), 36 spel och 2,600 stridande manskap, nämligen 780 af gamla stammen (alla underofficerare uppburu rotelön), 112 extrarotering, 389 förstärkning, 326 beväring af 1813 års och 497 af 1814 års klass samt 51 af gamla stammen och 545 af 1813 års beväringssklass från Närkes regemente. (Meddelanden från Kungl. Krigsarkivet I sid. 36.)

Från midten af 1812 till samma tid 1814 konstituerades 39 underofficerare, af hvilka 16 under 1014. Två af de sistnämnda tillhörde 1814 års beväringssklass.

³ Kvartalsrapport af den 30 sept.

blef dock icke långvarigt, ty den 24 återvände regementet i dess helhet till rotarna.

Några krigiska lagrar hade icke plockats under det fjorton dagar långa fälttåget, men, oafsadt det korta jullofvet, hade regementet lefvat på fältfot i det närmaste ett och ett hälft år, hvilken omständighet utan tvifvel kraftigt bidrog till stärkande af dess krigsduglighet, till hopfogande af dess olikartade beståndsdelar. Skada blott, att endast få enskilda meddelanden från denna tid kunnat anträifas. Genom några till krigsarkivet skänkta bref från bröderna Axel Johan och Pontus Reinhold Uggla, hvilka under dessa krigsår gjorde sina lärospån för officersbefordran, till deras fader erfar man, huru de bodde än något rymligare i en prästgård eller hos en herreman, som sände hälsningar till fadern, än i en trång bondstuga, huru de samlades till måltid i något spiskvarter, eller huru de hushållade tillsammans och betalade maten med 32 skilling riksgälds om dagen »utom brännvin». Vanligen förekommer äfven tacksägelse för bekommen matsäck. Ibland omtalas en »piqueuque» och ibland en bal, som illa medfarit kassan. »Förleden måndag», skrives från Eda skans den 27 jan. 1814, »war här på skantsen ett Duktigt Dricks-calas, tillstålt af Öfverste Gahn, i anledning *Monumentet vid Eda skans*.

Fot. af löjtn. J. Xordströ

af den Oficiela och

Glada nyhet att Norrige tillhör Sverige». Det räckte från kl. 4 e. m. till kl. 2 på natten, »och de drucko ur 25 Bålar Punch å cirka 3 Stops rymd, sal: fick några mera än de behöfde».

Under ett och ett hälft århundrade hade Värmlands knektar tillbragt långa krigsår vid Eda och där och på andra platser tryggt gränsen för oväns påhälsning. Nu hade de för sista gången troppat af från gränsvakten, nu skulle fred och vänskap råda mellan Skandianaviens båda folk.¹

¹ Inskriften på stenvården lyder under en kunglig krona: »Sveriges och Norges Konung Carl XIV Johan, Grundläggare af Wår Nya Dynasti, Helgas detta. Upprest af Ett fritt och Tacksamt Folk Till Minne af Förenings Året 1814».

Organisation.

Aflöningsväsendets ordnande.

Den sammansättning och indelning, som Värmlands regemente fick efter moderregementets delning, hafva vi redan sett (sid. 281), och lämna vi nu det senares närkeshälf, hvilken genom 1892 års urtima riksdags beslut förenades med Lifregementets grenadjärkår, den afstutna tredjedelen af det gamla lifregementet (till häst), till Lifregementet till fot, för att uteslutande följa dess andra hälf, Värmlands regemente.

Aflöningen vid detta itgick för de flesta af befälet i form af boställen med tillägg, där så ansågs behöfligt, af ett visst antal tunnor kronotiondespannmål, i några fall af hemmansräntor. För nyinrättade platser hade kontant lön blifvit uppförd. Den ena sergeanten vid hvarje kompani, förare, furirer och rustmästare åtnjöto rotelön med tillägg af beklädnadshjälp och 45 riksdaler specie kontant. Korpraler och trumslagare uppburo rotelön och tre tuDnor spannmål, pipare endast rotelön.

Beräkningen af lönebeloppen framgår af tabellen på nästa sida. Vid densammas användande bör man emellertid taga hänsyn till, att värdet af de indelta räntorna och af kronotiondespannniälen beräknades efter förhållandet vid indelningsverkets inrättande, hvadan de icke motsvarade peiningevärdet vid den tid, hvarom nu är fråga. Där tilldelningen af indelta lönetillgångar understeg eller öfversteg det beräknade beloppet, gjordes tillägg eller afdrag genom regementsskrifvarens försorg.

Omdelningen af regementet nödvändiggjorde en ganska genomgripande omdelning af boställena, hvarvid inånga åt underofficerare anslagna boställen måste öfvergå i officerares, till och med i kapteners händer. Öfversten fick det förra öfverstelöjtnantsbostället Hammar på Hammarön, förste-majoren fick Kärne i Grafva socken, som chefen för Karlstads kompani förut innehafte, och Berg med Jösseforsen öfvergick till andre-majoren. Regementsstaben blef mycket sprängd, ity att regementskvartermästaren fick Näs i Stafnäs socken, på västra stranden af Grlafs fjorden, den ena adjutanten bosattes i G-rums, den andra i Stafnäs socken, regementsskrifvaren i Grafva eller Långserud — han

Lönebelopp enligt 1814 års stat, i riksdaler specie.¹

	Kontant.		Indelt ränta.		Tunnor krono- tionde- spannmål. ²	Summa indelt.	
	Rdr.	Sk.	Rdr.	Sk.		Rdr.	Sk.
ÖfVerste (utom kaptens lön)	250	—	250	—	—	250	—
Major, kapten	—	—	59	8	10	66	32
Stabskapten, löjtnant, ³ regements-	—	—	30	16	4 5	33	16
Stabslöjtnant.* 1. adjutant, fält- väbel, mönsterskrifvare			10			13	36
2. adjut., 2. underläkare, 1. sergeant		—	6	32	4	9	32
2. löjtnant, ⁵ fänrik	111	5Vs	—	—	—	—	—
Regementsauditör	200	—	14	44	3 12	17	8 28
Regementspastor			30	28	8 15	39	44
Regementsläkare			21	32	5	27	36
			44 9			55	
						12	
Profoss							

hade två boställen —, regementsläkaren i Långserud och regementspastorn i Närke, men numera förelåg intet tvång för boställsinnehafvare att bebo sina boställen, utan medgafs dem tillstånd att utarrendera desamma. Vid de gamla kompanierna bibehöllos boställena i det närmaste oförändrade, likväl med någon omflyttning till de nya kompanierna, hvilkas befäl i öfrigt försågos med boställen genom användande af underofficerares och trumslagares. Afven vid de kompanier, där boställen delvis saknats, uppfördes nu sådana. Där boställe icke var tillräckligt bebyggdt, åtnjöt innehafvaren en viss in-kvarteringsersättning.

Vid öfvergången till den nya lönestaten blefvo en del jämkningar nödvändiga, och sålunda stämman beskeden från den närmast följande tiden icke riktigt med staten. En gång uppbar 2. adjutanten till och med rotelön. Kotelön anslogs snart åt en eller två pistolsmeder och något senare åt en stockmakare, och antalet till »tjänstbara volontärer» anslagna nummer bestämdes till 16, hvilka alla dock sällan voro besatta. Dessutom tillkommo sex underofficerskorpraler med rotelön, 1 slutet af 1812 voro 8 nummer »indragna till regementsmusiken», ett antal, som inom några år steg till 21 för att sedan nedgå till 16.

En riksdaler specie, delbar i 48 skilliug, motsvarade 4 riksdaler riksgälds eller kronor.

Värderades till 36 skilling tunnan.

Vid Gulbergä och Kils (Grums) kompanier såsom stabslöjtnant.

Vid förste-majorens kompani såsom 2. adjutanten.

Vid Alfdals kompani såsom löjtnant.

Den ökning af befälet med en major och fyra andre-kaptener, som efter beväringssinrättningens genomförande kom de flesta regementen till del, inskränktes vid Värmlands regemente tills vidare till en tredje-major, som först var öfvertalig, sedan åtnjöt »expektanslön» och slutligen fick sig anslagen kaptenslönen vid Näs kompani, hvarefter kompanichefsbefattningen där förblef obesatt.

Genom de rubbningar i aflöningsväsendet, som tid efter annan inträffade organisativa förändringar och boställes ändrade värden framkallade, blef en revision af hela aflöningsväsendet nödvändig, och efter några års arbete, hvari ingick förnyad uppskattning af alla boställen, ledde den till 1833 års lönereglering (anbefalld genom kungl. bref 2 febr. och cirk. 17 aug.). Genom denna fastställdes dels befälspersonalens styrka och dels aflöningen. I sammanhang härmed upphörde regementsofficerarnes befäl öfver kompani samt försvunne benämningarna stabskapten och stabslöjtnant. Därjämte ändrades benämningarna å underofficersgraderna, och 1885 blefvo fänrikarne kallade underlöjtnanter.

Regementets befäl utgjordes härefter af: 1 öfverste och regementschef, 1 öfverstelöjtnant och förste-major, 1 andre- och 1 tredje-major, hvilka alla räknades till »öfre staben», 1 regementskvartermästare, 1 förste- och 1 andre-adjutant, 1 regementspastor, 1 regementsauditör, 1 regementsläkare, 2 bataljonsläkare¹ och 1 regementsskrifvare, tillhörande »mindre staben», 2 mönsterskrifvare, 2 bataljonsadjutanter, 1 regementsväbel, 1 regementstrumslagare, 10 fältmusikanter, 1 gevärssmed och 1 stockmakare,² tillhörande »ringare staben», äfvensom på »kompanistaten» 8 kompanichefer, 4 andre-kaptener, 8 förste-löjtnanter, 4 andre-löjtnanter, 8 underlöjtnanter, 8 fanjunkare, 8 serjeanter, 16 furirer, 16 spel, 24 trumslagare och 48 korpraler, hvartill kommo vicekorpraler till samma antal men utan särskild aflöning. De på den nya staten uppförda andre-kaptenerna tillkommo 1836, då fyra af de förut befintliga åtta andre-löjtnantsplatserna i stället indrogos.

I och för löneregleringens genomförande uppgjordes en noraiastat, efter hvilken samtliga löner skulle utgå, och upptog densamma i riksdaler banko (= 1 kr. 50 öre): Por regementschefen 3,600, majorerna i ordning 1,800, 1,200 och 1,000, kompanichef och regementsläkare 800, regementskvartermästare 700, andre-kapten 500, löjtnanter 350 och 300 (adjutanterna 400 och 300), bataljonsläkarne 400 och 250, regementspastorn 300, auditören 500, regementsskrifvare 750, underlöjtnant, mönsterskrifvare, bataljonsadjutant och väbel 200, regementstrumslagare 250, fanjunkare 240, serjeant 160, furir 80 jämte nummerlön. Spel och trumslagare aflönades genom musikkassan, utom betäffande deras rotelöner; för hvarje gevärshandverkare voro två rotelöner anslagna. Korpralslönen bestämdes till 5 tunnor kronotiondespannmål.

¹ Hade vid fältläkarekårens ombildning 1817 ersatt de förra underläkarne.

² Dessutom fanns vanligen 1 regementskommissarie, som aflönades med arfvode från mötesanslaget.

Till aflönings bestridande anslagos boställen, indelta räntor, kronotionde, rotevakansaf gifter och, i den mån så erfordrades, kontanta medel. Med boställen, afsedda att bebos af innehafvaren, försågos endast regementschefen, majorerna, kompanicheferna, fanjunkarne, två underofficerare vid hvarje kompani¹ och regementsskrifvaren. Öfriga boställen utarrenderades på 30, senare 20, år i sänder, och arrendemedlen omhändertogs af en boställsdirektion, bestående af landshöfdingen, regementschefen, en kapten och regementsskrifvaren såsom redogörare. Där boställe icke var nöjaktigt bebyggt — för öfverstes beräknades 8, majors 6, kaptens 4, underofficers 3 rum jämte kök och uthus m. m. —, åtnjöts inkvarteringsersättning från den så kallade militieboställsfonden, hvilken ersättning växlade mellan 150, för öfverste, och 60, för kapten, riksdaler banko om året.

På vakans ställdes vid regementet tillsammans 118 rotar nämligen 70 till aflöning åt furirer, fältmusikanter, spel, trumslagare och gevärshandverkare, 10 till löneförbättring åt underofficerare och. 38 till musikens underhåll, hvarjämte högst 16 nummer liksom förut kunde besättas med »tjänstbara volontärer».²

Regementets alla aflöningsstillgångar beräknades i riksdaler banko till: bostadsboställen 6,573, boställen till utarrendering 2,717, indelta räntor 7,099, kronotionde 2,702, rotevakanser 4,210, kontant 13,787 eller i allt 37,088. Uppgingo inkomsterna af arrenden till högre belopp än de beräknade, höjdes lönebeloppen vid fördelningen af lönerna. Alla till aflöning anslagna medel förvaltades af en löningsdirektion, bestående af en major, en kapten och en löjtnant, valda inom regementet, med regementsskrifvaren såsom redogörare.³

Med afseende på boställena gjordes åtskilliga omflyttningar. Regementschefen fick Kärne, en icke synnerligen stor gård, belägen ungefär lika långt från Karlstad som från mötesplatsen Trossnäs. Berg med Jösseforsen öfvergick till förste-majoren. Andre-majoren fick chefens för Näs' kompani ursprungliga boställe S. Östbro i Bro socken, och Hammar på Hammarön tillföll tredje-majoren. Regementsskrifvaren fick boställe i Segerstads socken, gården Årsås, hvaremot regementsstabens öfriga medlemmar förlorade sina boställen. För kompanicheferna uppfördes: vid lifkompaniet Skinnargården i Sunne socken, Kils kompani Tolerudstorp i Grafva socken, icke långt från Trossnäs, Jösse kompani

¹ Vid Älfdals kompani uppfördes icke boställen för underofficerarne.

² Det omtalas emellanåt och särskildt i en skrifvelse från 1836, att, »då provinsen är vidsträckt och saknar afsättning af sina pionkter, äro rotehallarne rädda för penninge utgifters, hvarför det stundom var svårt att uppehålla vakanssättningen, så att under officerare och andra, som skulle hafva inkomsten af rotarne, stundom måste gjälfva bruka torpen. Vakansafgiften utgjorde vid denna tid 50—00 rdr banko, hvilket belopp gällde till slutet af 1860-talet, då det ökades till 100 kronor eller något mera för att sedan långt samt växa till 160 kronor. Efter den 1899 gjorda värderingen af roteringen ökades alla vakansafgifter till 200 kronor.

³ Efter Grill, jämfördt med tillgängliga handlingar. Denna anordning kom fullständigt till stånd först 1857, då vissa förändringar i aflöningsväsendets handhafvande vidtogos.

Tostebol i Ny socken, Älfalds kompani Hjeltin med Öna i Ekshärads socken, Grrums kompani Årtan i Segerstads socken, Nordmarks kompani Astenskog i Långseruds socken, Näs kompani N. Östbro i Bro socken och Gillbergs kompani Kastensbol i Långseruds socken.

Manskapet.

Sedan fredliga tider åter inträdt, återgick allt till det gamla, och om äfven förändringar i flera afseenden genomfördes, gick det hela dock tillbaka i de gamla hjulspåren, och så länge det indelta systemet förblef orubbadt, ändrades mycket litet hvarken i uppfattning eller i tillämpning. Härtill bidrog emellertid i viss mån det stillastående, för att icke säga den återgång i militära förhållanden, som gjorde sig gällande i hela Europa under den heliga alliansens ledning, och som icke fullständigt bröts förr än under sextiotalet. I tidens uppfattning ingick öfver allt med undantag af Preussen en stor beundran för länge tjänande soldater, hvilka man ansåg nödvändiga för upprätthållande af fasthet inom trupperna och såsom regeringens bästa värn mot upproriska rörelser. Och i Sveriges indelta trupper hade man god tillgång på länge, ja allt för länge, tjänande soldater, hvarför dessa trupper omhuldades af de styrande och af allmänna meningen uppbrös såsom en betydelsefull och värderik hufvuddel af vår krigsmakt. Och att uppfattningen inom Värmlands regemente ännu länge icke skilde sig från den allmänna kan icke väcka förvåning, om än dess i de stora frågorna framsynta chef, öfverste Wijkander redan tidigt spårade den stora frågans lösning i en vidsträcktare tillämpning af allmän värnplikt.

Omsättningen inom manskapsklassen blef ungefär densamma som under föregående fredliga tider, om än afgången mot århundradets slut blef något jämnare genom det allmännare användandet af interimsofsked, meddeladt af regementschefen mellan generalmönstringarna, och genom tillkomsten af bestämmelsen, att generalmönsterherre kunde ställa soldat på förbättring under högst ett år, hvarefter regementschefen fick rätt att afskeda honom, därest förbättring icke inträdt. De gamla soldaterna höllo dock på att få »skyldra vid generalmönstring», och som mången mönsterherre ömmade mera för de gamla knektarna än för arméns behof af hurtigt manskap, så tillämpade han icke sällan medgifvandet i generalmönstringsinstruktionen, att »den af manskapet, som fyllt 55 år, men ännu synes äga styrka och krafter, må till nästa mönstring kvarstå».¹ Manskapsomsättningen gick därför stötvis, så att

¹ Generalmönstringsinstruktionen af den 16 nov. 1819, hvilken blef gällande till 1887, då sättet för dessa förrätningars utförande ändrades. Enligt instruktionen ägde mönsterherren afskeda dem, »som fyllt 55 år, eller icke äga nog styrka att bära packningen, eller med färdighet handtera geväret, ooh de, som af sjuklighet äro oförmögne att i krigstjänsten fortfara».

den var störst de år, generalmönstring utfördes, och minskades under tiden mellan mönstringarna.¹

Vid den besiktnings- och kassationsmönstring, som i stället för generalmönstring ägde rura i mars 1815, afskedades och kasserades icke mera än 36 man, hvaremot 135 erhöilo afsked vid den därpå följande generalmönstringen i oktober 1819. Vid den nästa, i november 1822 kompanivis förrättade generalmönstringen fingo 136 man lämna tjänsten, och fyra år därefter, i juli 1826 afskedades 116. Sedermera utgjorde afgangen för hvarje 3—4-års-period 70—80 man, hvarvid till de vid generalmönstring afskedade ytterligare måste läggas ett mindre antal för hemniansbmk och dylikt afskedade, som satte karl i sitt ställe, samt döda och rymda.³ Den årliga afgangen uppgick under åren 1835—1845 till 43,79 man i medeltal om året, under åren 1850—1860 till 33,2.

T[^]ör tiden efter 1860. för hvilken noggranna statistiska uppgifter föreligga,³ angifves afgangen under åren 1860—1888 till sammanlagdt 953 man⁴ (fortfarande utom volontärer och spel) eller 125 procent af verkliga styrkan eller 32,9 man i medeltal om året, hvilket utvisar en svag ökning af tjänstetidens längd under senare hälften af århundradet. Fortfarande skedde den största afgangen vid generalmönstringarna, men mot slutet af ifrågavarande tid visade den likväl en sträfvan att rnera jämna ut sig.⁵ Under åren 1889—1899 växlade afgangen mellan 39 och 53 man men steg sista året till 77 samt uppgick under alla elfva åren tillsammans till 531 man eller 63,6 procent af verkliga styrkan.⁶

Manskapets (fortfarande endast, det indelta) ålder framgår af nedan stående tabell, hvilken omfattar åren 1840, 1845, 1860, 1875, 1890 och 1900.

¹ Såsom belysande härför må två 13-års-perioder anföras (den senare efter Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1889 sid. 334):

År 1815 antogos.....	51 rekryter.	—	År 1872 antogos.....	64 rekryter.
»	12		»	20
»	5		»	13
»	1		»	31
»	6		»	79
»	198		»	21
»	9		»	25
»	7		»	16
»	147		1*80 »	17
»	6		»	82
»	4		»	42
»	9	» 1883 »		28
» 124		» 1884 v		39

Antalet vid generalmönstring afskedade uppgick 1830 till 74 nian, 1833 till 72, 1836 till 93, 1840 till 90, 1844 till 123, 1848 till 74, 1851 till 88, 1855 till 44 och 1859 till 76 man.*

³ I Krigsvetenskapsakademiens tidskr. 1890 sid. 282, 1898 sid. 239 och 1901 sid. 407.

⁴ Häraf erhöilo 514 rätt till underhåll från Vadstena krigsmanshuskassa, 273 in tet underhåll, 8 vuuno befordran, 143 afledo i tjänsten och 15 affördeg ur rullorna. — Medel- afgangen vid infanteriet uppgick till 131,9 procent af verkliga styrkan.

⁵ Generalmönstring ägde rum åren 1862, 1866, 1860, 1872, 1876, 1881 och 1884. Från och med 1887 blefvo dessa förrättningar årligen återkommande.

⁶ Hela afgangen vid indelta infanteriet utgjorde under sagda tid i medeltal 60.4 procent af verkliga styrkan.

Manskapets ålder.

Ar.	O j-L.H g	g Bo	T 50	00 é? EE3	CO O< L O e>	11 O< 90	n^ U I O< o S>	tu O< O>	m en f	Summa	Medelålder HS
1840	9	131	163	130	123	112	83	25	5	770	3488
1845	5	172	173	130	98	86	79	26	2	771	2972
1860	3	86	132	138	173	123	79	28	49	771	3518
1875		111	111	126	110	104	93	80	6	745	3707
1890	26	150	115	133	106	66	80	60	10	746	3380
1900.	22	243	179	120	108	117	88	11		888	32.36

Under åren 1875—1900 uppgick medelåldern vid regementet till 37,07 år 1875, 36,6 år 1880, 34,₃ år 1885, 33,8 år 1890, 32,4 år 1895 och 32,36 år 1900 och har sålunda befunnit sig i ett ständigt sjunkande, såsom fallet varit äfven med medelåldern inom hela indelta infanteriet, hvilken under här nämnda år uppgick till 35,_i, 34,₂, 33,_v, 33,5 och 33,3, då året 1900 lämnas ur räkningen.² Medelåldern vid antagandet till rekryt har samtidigt nedgått från 21—22 år vid början af sextioalet, till 19—20 år vid århundradets utgång.

Med afseende på manskapets antagande och ställning till rotehållarne skedde ingen annan förändring än den 1813 vidtagna ändringen i skolinrättningen. Den i kontraktet af 1688 gifim bestämmelsen, att A⁷id soldats afgang den i tur varande roten inom det till 20 rotar uppgående skofvet skulle anskaffa karl och bestå honom lega, hvarefter han insattes i det lediga numret, hade många gånger blifvit öfverklagad såsom för rotehållarne olämplig och medfört täta omflyttningar af manskap mellan olika nummer. Den nu slutligen vidtagna förändringen gick därpå n t, att »ett visst värde sättes på karlen, som skall anskaffas, hvilket värde Skof-Roten i sin tur bör utbetala till den vacanta Roten, som, mot en sådan ersättning i penningar till viss summa är pliktig att åt sig själf anskaffa och leja mönstergild karl». Detta belopp fastställdes för tjugu år till 33 riksdaler 16 skillingar banko och har sedermera bibehållits vid samma belopp eller, i nutidens mynt, 50 kronor. Dess erläggande har skett genom krnigl. maj:ts befallningshafvandes försorg.

Knektekontrakten hafva visserligen under tidernas lopp undergått förändringar, men dessa hafva liksom hela indelningsverket varit föga betydande. Vid midten af århundradet upptogo kon-

¹ Af dessa voro 1 mellan 60 och 65 samt 1 mellan 70 och 75 år.

² Uppgifterna för åren 1875—1895 ur Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1876, sid. 140 och 1896, sid. 462. — Medelåldern vid hela indelta infanteriet uppgick 1841 till 34,1, 1850 till 32,8, 1860 till 35,4 och 1870 till 35,2 år.

trakten i allmänhet följande förmåner för soldaten eller bestämmelser:¹ Städja, där sådan förekommer, $3\frac{1}{s}$ —10 riksdaler banko; lega $33\frac{1}{3}$ riksdaler banko eller 20 riksdaler banko, 1 tunna potatis och $\frac{1}{2}$ tunna hafre; årlig lön 1 tunna råg (eller $\frac{1}{a}$ tunna råg och $\frac{1}{2}$ tunna korn), 2 tunnor hafre och 2 lispund² sofvel (bestående af smör och torkadt kött eller fläsk); torpet, hvars byggnader rotehållaren var skyldig reparera, men som i öfrigt skulle vidmakthållas af soldaten;

¹ Såsom exempel på knéktektrakt må följande två från 1840 och 1872 meddelas (det förra efter Forsberg).

Det förra kontraktet.

»Till Soldat för Eoten X:o 8 Galtwiken vid Nordmarks Kompagnie af Kongl. "Werm-lands Regemente antages Drängen Xils Petter Olsson från Galtwiken i Sillerud Socken, emot nedanstående villkor:

1:o. Erhåller han i lega 33 E:dr 16 sk. Banko.

2:o. Ut i årlig lön bestås, utom anslagit Torpställe, 1 Tunna Råg, 2 Tunnor Hafre, 1 LS torrt Fläsk, 1 LS torrt Kött, som betales wid Thomasmässotiden.

3:o. Mulbete för Soldatens kreatur lemnas samfällt med Rotens egna, eller på ntmak.

4:o. Utan annan betalning skola wi göra ploganden hwarje år i hans tjenstetid, och tillsläppes Sädeskornt af Roten första året.

5:o. Passevolancen betales årligen af Roten utan något afdrag af Soldatens lön.

6:o. "VYedbrand och Gärdsl bestås af Roten, så nära Torpet som lägenhet medgifwes. hwaremot Soldaten kommer att ansvara för allt af honom föröfwadt tillgrepp i skogen.

7:o. Så snart ofwannämde Nils Petter Olsson är wederbörligen godkänd och skrifwen, äger han att utbekomma ofwannämnda lega oafkortad.

Med ofwannämde Kontrakt, som är i nedanskrefue wittnens närvaro upprättadt, förklare wi oss å ömse sidor nöjde. Galtwiken den 8 Oktober 1840.»

Underskrifter.

Det senare kontraktet.

- Till soldat för roten N:o 101 Byn vid N:o 3 Jösse kompani af N:o 22 Kongl. "Werm-lands Regemente, antages Drängen Magnus Johansson från Gunnarsbytorp, Brnuskogs socken, emot nedanstående villor:

1:o. Erhåller han såsom Städja 10 Rdr, Lega BO Rdr Riksmynt, som betalas då Magnus Johansson blifwit vid rekryteringsmötet approberad.

2:o. Utom anslaget torpställe, som vid tillträdet skall vara i godt stånd både med gärdesgårdar och hus samt alla ägor, erhåller soldaten uti årlig lön 6 fot 3 kannor råg, 12 fot 6 kannor hafre. 20 tt torrt fläsk, 20 S torrt kött, hvaraf halfparten betalas vid midsommartiden och den andra halfparten vid jultiden. Ofvanstående lön uttages af Rotmästaren och tillställes af honom soldaten.

3:o. Sommarbete för en ko och 4 får. för kon samfällt med rotens både i inhägnade beteshagar som i uteliggande skogsmark, men för fåren på utskogen. "Wedbrand lemnas årligen 32 lass 5 alnar lång och en aln i fyrkant, som soldaten sjelf får hopplägga på rotens skog, då han ej är kommenderad, men framskaffas af roten under vinterföret. Af ofvanstående lassantal skall soldaten utklyfva det gärdsel som fordras för torpet, och stör får han hugga på rotens mark så mycket som till behofvet fordras.

4:o. Ploganden göres af Roten då Soldaten tillsäger, dock bör han derom gifva tillkänna dagen förut; vid höstutsädet får han med sitt arbete biträda då han får häst af roten, då han är hemma och icke kommenderad, men om soldaten är kommenderad göres alla andetider af roten; häst tillsläppes af roten för att köra jord till gödselsumparna, som får tagas på rotens samfälda mark.

5:o. Soldaten skall i Brnuskogs Brandstodsbolag försäkra sin lösegendom.

6:o. Soldaten skall årligen af sin tilldelning aflemna 5 Rdr R:mt, hvilket genom kompanichefens försorg insattes i länets sparbank (ändrades senare till postsparbanken) att der förräntas. Dessa medel äfvensom å desamma upplupna ränta må icke så länge soldaten i tjensten qvarstår af honom återlyftas eller för hans gäld tillgripas eller utmätas.

Sålunda öfverenskommet och upprättadt i vittnens närvaro, och äro 2:ne lika lydande exemplar som skedde i Byn den 29 Jan. 1872.»

Underskrifter af soldaten och

y. Anders Andersson, g. Jan Olsson, u. Anders Andersson. Olof Bryntsson, Olof Jansson, y. Anders Olsson, Magnus Jonasson, y. Jan Olsson, Nils Olsson, u. Jan Olsson, Magnus Olofsson, g. Anders Olofsson, y. Olof Andersson, Nils Andersson, g. Olof Andersson, Nils Skärberg: Rotehållare.

² 1 tunna (32 kappar) = 1.68 hl., 1 lispund (20 skålpund) = 8,5 kg.

stängsel, som skulle tillhandahållas af rotehållaren, men **kvarfor** soldaten finge ansvara, när han icke var kommenderad; jordens bruk. som närmare bestämdes; bete, som i allmänhet lämnades för 1 ko samt 2 eller 3 får; vedbrand, hvarom bestämmelse gafs.¹ Ända till 1892 skedde mycket små förändringar i kontraktens affattande, endast penningbeloppen affattades i annat myntslag, hvarjämte bestämmelse efter 1871 tillades om insättning i sparbank samt några andra smärre tillägg gjordes.

Att trots det tillskott i försvarskraft, som beväringssinrättningen gaf, denna kraft dock icke motsvarade tidens fordringar, blef alltmera tydligt för hvarje det minsta klarseende, och från 1861 arbetade kommittéer, statsråd, riksdagar och enskilda fosterlandsvänner på förstärkning eller omstöpfung af våra allt mera otillfredsställande militära inrättningar, dock alltför länge utan framgång. Då indelnings- eller rättare sagdt roteringsverket icke var mäktigt af någon utveckling,² och då det för öfrigt, i den mån tiden skred framåt, allt mindre öfverensstämde med den europeiska samhällsutvecklingen, måste förbättringarna sökas på den allmänna värnpliktens område, och striden gällde länge i hufvudsak indelningsverkets bibehållande eller afskaffande. Att indelningsverket med sina, flerhundraåriga rötter hade varma anhängare bland de äldre officerarne är alldeles gifvet, och regementets chef, öfverste Falk, uppträdde i riksdagens första kammare såsom dess ifriga försvarare. Att indelningsverket måste falla, blef dock alltmera tydligt, och löneregleringen af 1875 med boställesnas fullständiga indragande, den genom öfningstidens förlängning ökade svårigheten för officerarne att ägna sig åt landtbruk eller andra näringar, soldattorpens delvisa försvinnande och andra omständigheter banade väg för beslutet om dess upphäfvande vid 1901 års riksdag.

En bidragande orsak till stridens långvarighet härflöt ur allmogemännens sträfvan efter att blifva befriade från de på jorden hvilande grundskatterna och i sammanhang därmed från roteringsskyldigheten. För att få deras förtroendemän, som hade öfvervikten i riksdagens andra kammare, att samtycka till en obetydlig utsträckning af beväringens tjänstgöringstid, bjöd regeringen dem slutligen vid 1885 års riksdag en grundskatteafskrifning af 30 procent och en ersättning i penningar, »lindring» kallad, af samma belopp i roterings- och rustningskostnadens beräknade värde. Detta värde, som vid olika rege-

¹ Den år 1841 upphörda mötespassevolansafgiften erlades af rotehållaren, hvilket äfven upptogs i kontraktet.

² Den enda förstärkning, roteringen undergick, var den 1825 påbörjade och 1851 afslutade nya ordinarie roteringen, nvarigenom 46 nya rotar tillfördes regementet förutom några osammansättliga rotedelar. Alla nya rotar hafva emellertid i fredstid varit befriade från uppsättning af manskap mot erläggande af vakansafgift. Äfven efter 1851 hafva enstaka hemman blifvit nyroterade.

menten växlade mellan 130 och 180 kronor, bestämdes vid Värmlands regemente till 160 kronor.

Efter förnyade fåfänga försök att lösa den militära frågan, framlade regeringen slutligen vid den på hösten 1892 sammankallade urtima riksdagen ett förslag att med indelningsverkets bibehållande och en utsträckning af beväringens tjänstgöringstid till nittio dagar i sammanhang med vissa organisationsförändringar råda bot på de förnämsta bristerna. Såsom vederlag för denna, af riksdagen antagna, vanligen så kallade förbättrade härordning bjöds fullständig afskrifning af grundskatterna och »lindring-¹ med roteringens och rustningens hela kostnad, hvilken lindring dock, börjande raed 50 procent, icke skulle fullständigt utgå förr än ar 1904. Tid den 1899 gjorda förnyade värderingen kom man vid Värmlands regemente för ett nummer till 200 kronor, med två undantag det högsta nådda värdet (det lägsta, tillämpadt vid sex regementen, uppgick till 150).

Urtimariksdagsbeslutet medförde en betydelsefull förändring i soldatens aflöning och ställning, därigenom att rotehållaren erhöll rätt att efter öfverenskommelse med soldaten i stället för torp eller hemkall gifva honom kontant lön, h vars belopp skulle bestämmas genom kon t traktet. Af denna utväg har man alltmera begagnat sig, så att utom¹ i Jösse kompani de flesta efter denna tid antagna soldater tagit kontant lön och flera redan tjänande öfverenskommit med sina rotehållare om kontraktets utbytande mot nytt sådant. Lönebeloppet har därvid i allmänhet upptagits till 200 kronor, men äfven till belopp växlande mellan 160 och 180, ja, i några fall till 250 och ända till 300 kronor. |

Under de goda tiderna i slutet af 1890-talet blef svårigheten emellertid allt större för rotehållarne att finna unga män, villiga att inträda såsom soldater, allra helst som den allt längre tjänstgöringen vid korpralsskolor och vid beväringens rekrytskola betänkligt inkräktade på den tid, soldaten ville använda till eget förvärf, och man fann då på att i knektekontrakten inrymma ett medgifvande, att soldaten skulle äga rätt att efter fem. senare undantagsvis tre, års tjänst med rotehållarens medgifvande anhålla om afsked, ett medgifvande, som utan tvifvel kändes bittert för mången rotehållare, men utan hvars antagande han fick vidkännas de dryga böter, 500—700 kronor, som ålades honom för uraktlåtenhet att anskaffa soldat efter den lagligen medgifna vakanstidens uts-ång.²

¹ På våren 1902 nppburo 196 man kontant aflöning.

² Efter dessa förändringar affattades kontrakten "vanligen på följande sätt:

»Till soldat för roten N:o 67 Bryngelsrind vid N:o 2 Grums kompani af N:o 22 Werm-lands Regemente antages under soldatnamn Berg Bror Bernhard Råg från Råglanda i St. Kils socken emot nedanstående ylkor:

1:o. Erhåller han som städja femton (15) Kronor samt i lega femtio (50) Kronor, som betalas, då Råg blifvit vid Rekryteringsmöte eller Generalmönstring approberad.

2:o. I ett för allt erhåller soldaten i årlig lön 200 Kronor, hvilken lön utbetalas under Juni och December månader. Denna lön uttages genom rotemästaren och tillställes soldaten genom honom.

3:o. Soldaten skall brandförsäkra sin löseghedom.

Kotehålllets väsende hade under tidernas lopp undergått betydande förändringar. Den gamla tiden var för länge sedan förbi, då soldaten brukade sitt torp och arbetade hos sin rotehållare, då han drog uniformen på om söndagen och begaf sig till kyrkan, då han vände sig

Fot. af löjtn. J. Nordström.

1 2 3
4 5 6 7 8 9
10

Indelta distinktionskorpraler 1903.

1) 24 Vall (Alsters komp.), 2) 127 Berglund (Jösse), 3) 114 Thor (Alsters . 4 3 Tim (Älfalds), 5) 16 By (Lif-), 6) 21 Rad (Lif-), 7) 71 Hämcivist (Nordmarks), 8) &3 Kjern Ulf-dals), 9) 110 Thor (Lif-), 10) 106 Edberg (Jösse), 11).30 Stallman (**Hordmadcs**), 12)87 Back (G-rüaes).

4:o. Af sin tilldelning insätter soldaten genom Kompanibefälets försorg tio (10) Kronor årligen i K. postsparbanken; och få dessa medel ej lyftas förr än vid soldatens afgang ur tjensten •— allt i öfverensstämmelse med Kongl. Kungörelsen 9 sot. 1871.

5:o. Med af oss rotehållare åtagen rekryteringsskyldighet, äger till antagning såsom soldat här föreslagne Eäg, att. derest han så önskar, från regementet af gå efter tilländalupna fem (5) års tjenstetid.

Med omstående kontrakt, som tager sin början den 1 Januari 1901. hvaraf 2:ne lika lydande exemplar äro upprättade, förklara vi oss nöjde.

Karlstad den 21 December 1900.» Underskrifter.

Enligt 1892 års bestämmelser ägde soldat, som ingått mot kontant aflöning, rätt att efter tillsägelse ett år efter närmast inträffande fardag erhålla torp. och intogs med anledning häraf i flera kontrakt, att soldat, som ville begagna sig af denna rätt, mot erhållande af »torp med kåltäppa eller planteringsland», skulle därför afstå 100—120 kronor af sin lön. Ingen soldat har emellertid begagnat sig häraf.

ON.

finna. Ehuru plikttrohet, krigaranda och inre duglighet allt fortfarande utmärkte den indelta truppen och många af dess medlemmar intogo aktade platser i bygderna, öfverensstämde systemet dock allt mindre med samhällsutvecklingen eller med den militära organisationens kraf, hvarför dess upphörande blef oundgängligt och äfvenledes af konung och riksdag beslöts år 1901. Ännu måste den indelta truppen dock en tid utgöra kärnan för våra stridskrafter och ingjuta sin anda i de unga, som skola upptaga dess mantel.

Vid utgången af år 1901 var regementet till dess indelta personal fulltaligt, så när som på 22 man, hvilka insattes under början af påföljande år. Under åren 1902 och 1903 hafva 205 man af gått, så att den indelta manskapspersonalen vid utgången af sistnämnda år utgör 699 man.

Urtimariksdagsbeslutet medförde en annan, ingalunda betydelselös förändring för Värmlands regemente, nämligen en ökning af dess styrka. I det samma ingick nämligen en omreglering af infanteriet, så att dess alla indelta regementen skulle erhålla en verklig styrka af 1,000 man, inberäknadt volontärer och spel. För att nå denna styrka öfverfördes till regementet 149 nummer från Lifregementet till fot (Närkes regemente) och 5 i Värmland belägna nummer från Västgötadals regemente. Af de förra, som alla voro belägna i Ölme, Vase m. fl. socknar i Värmland, och af hvilka en del utgjort Alsters kompani vid Närkes regemente, bildades ett nytt kompani med samma namn, hvaremot Kils kompani delades och upphörde att finnas till. En ytterligare omdelning af kompanierna blef dessutom nödvändig, och sättet för dess verkställande framgår af tabellen på nästa sida. Af denna framgår, att efter ökningen 984 nummer voro besatta, inberäknadt 80 till volontärer och spel anslagna. Om härtill läggas 16 af statsmedel aflönade volontärer, når man slutsiffran 1,000.

Den 22 febr. 1894 aflämnades i Kristinehamn allt det manskaf, som från Lifregementet till fot öfvergick till det blifvande Alsters kompani,

hvilket mottogs af dess nyförordnade chef, kapten Tisell. Öfrigt manskaf, som öfverflyttades, aflämnades följande dag i Karlstad till vederbörande kompanichefer.

Förhållandet mellan soldaterna och rotehållarna var i det stora hela detsamma som under föregående århundrade, om än under tiderna s loppde förras beroende af de senare något minskades,

utom naturligtvis i hvad beträffar aflönings utbekommande. Dennes hufvuddel eller torpet lämnades af innehafvaren af stamroten, och att tvister, ledande ända till rättegång, förekommo ligger ju i sakens natur, men dylikt inträffade dess bättre sällan, och klagomål från soldaternas sida hördetill undantagen. Den del af soldatens aflöning, som utgick i säd och kött, borde äfven den bestridas af stamrotens innehafvare. men ofta nödgades soldaten från de olika delägarna i roten, hvilka kunde vara

manskapet från kyrkparader under våren, allt enligt gammal tyst öfverenskomnaelse mellan befäl, manskap och rotehållare; manskapet fick medföra kost eller besörja sitt underhåll, bäst enhvar beha-

¹ Tilldelningsmötena upphörde 1858 samtidigt med kyrkpara-

e.¹
derna, och tilldelningen vitbetalades efter denna tid af kompanicheferna vid regementsmötet eller annat lämpligt tillfälle. Senare har den blifvit manskapet tillställd med posten eller omedelbart utbetald.

			24	25 18	26 19	27 20	28	
15	16			11	12	13	21	22
8	9	10				6	14	

Äldre volontärer 1903.

1) 142 Bengtsson (Alsters komp.), 2) 143 Carlbon (D:o), S) 139 Erixon (D:o), 4-1 136 Byström (D:o), 5) 138 "Wennerstrand (D:o), 6) 141 Öhqvist (D:o), 7) 143 Gullbrandsson (Grums), 8) 141 Ekberg (T->o), 9) 134 Bäck (Jösse), 10) 139 Elffors (Grums), 11) 142 Secund (D:o), 12) 115 Kyrk (Älfalds), 13) 144 Koren (Jösse), 14) 91 Norén (Näs), 15) 67 Hellstrand (Gillbergs), 16) 145 Skoglund (Grums), 17) 146 Aronsson (Jösse), 18) 143 Karlsson (D:o), 19) 149 Myren (D:o), 20) 73 Clarström (Älfalds), 21) 144 Nilsson (Alsters), 22) 139 Svärd (D:o), 23) 148 Wide' (Jösse), 24) 156 Fogelberg (Alsters), 25) 150 Ruus'(Jösse), 26) 140 Andersson (Alsters), 27) 6 Sandelin (Älfalds), 28) 157) Andersson (Alsters).

Alltsedan förordningen af november 1871 utkom rörande insättning i sparbank (postsparbanken) af visst belopp årligen för hvarje soldat, har beloppet härför, vanligen upptaget till 10 kronor årligen, blifvit bestämdt i knektekontrakten. Belysande för förhållandena äro de svar, som 1847 och 1848 afgåfvos af regementschefen, öfverste Malmberg, på

¹ I en skrifvelse af 1856 till generalbefälhafvaren yttrar regementschefen, generalmajor Malmberg, att han 1841 hemställde till generaladjutanten för armén om utfärdande af en generalorder rörande dessa möten »men erhöill då det svar, att som detta förhållande till allmän belåtenhet redan sedan så lång tid tillbaka oafbrutet fortgått, vore icke skäl att väcka någon fråga därom, enär detta möjligen kunde föranleda till någon ändring, som kunde blifva menlig för regementet, utan att någon däraf hade gagn».

Den äldsta för afskedadt manskap afsedda enskilda pensionskassan vid regementet är »Värmlands militärpensionskassa», hvilken 1830 bildades af medel, som återstodo af den 1788 inrättade landtvärnskassan. Kassan är afsedd »till pensioner åt blesserade, vanföra eller utfattiga afskedade soldater och fältjägare, hvilka tjänt vid de inom länet förlagda regementen, samt åt deras änkor och oförsörjda barn». Kassan vårdas af en styrelse under landshöfdingens i Värmlands län ordförandeskap; dess kapital uppgick vid ingången af år 1903 till något mera än 11,000 kronor, och samtidigt utdelades 18 soldat- och 25 änkepensioner med ett sammanlagdt belopp af 345 kronor.

År 1864 bildades »Manskapets vid Värmlands regemente enskilda pensionsfond», hvars inkomster kommo att utgöras af behållningen af inkomsten från regementets marketenterier, i den mån denna icke togs i anspråk för dessas och lägrets underhåll. Kassans kapital växte under årens lopp till 34,000 kronor och har stannat vid detta belopp, sedan genom ändrade bestämmelser för lägerkassorna inga tillskott vidare influtit af marketenterimedel. Årligen utbetalas till afskedadt manskap 1,000 kronor i pensioner, växlande mellan 10 och 40 kronor.

Vid Alsters kompani af Närkes regemente fanns en manskaps-pensionskassa, för hvilken reglemente var fastställt den 20 sept. 1883. Vid nämnda kompanis of ver gång till Värmlands regemente bibehölls denna kassa för alla de rotar, som förut tillhört sagda kompani, och står under förvaltning af chefen för Alsters kompani. Kassan, hvars kapital icke får nedgå under 4,921 kronor 91 öre, som det utgjorde vid öfverflyttningen, användes till utdelande af pensioner om 10 kronor åt manskap, som tjänat vid Alsters kompani, och om 5 kronor åt deras efterlämnade änkor.

På lämpliga sökande till volontärplatserna vid regementet har aldrig varit brist, och lika eftersökta voro dessa platser, sedan deras antal under tiden från 1871 till 1878 blifvit ökad till 56, af hvilka 16 och bland dessa 12 korpraler och vicekorpraler aflönades af statsmedel, och sedan volontärskolan på Karlsborg sistnämnda år trädde i verksamhet. Söner till underofficerare och till jordägande allmogemän i Värmland hafva till största delen fyllt volontärplatserna, men förklarligt nog hafva endast få af dem kvarstannat vid regementet såsom underofficerare.

I den mån det indelta manskapets antal efter 1902 års inträde minskas, ökas antalet volontärer, och utgör deras antal vid 1903 års utgång 98, af hvilka 12 platser äro förbehållna officersaspiranter. Af 85 vid nämnda tid befintliga manskapsvolontärer äro 8 distinktionskorpraler, 16 korpraler och 18 vicekorpraler, hvarjämte ett tiotal, till största delen förutvarande volontärer, vänta på plats för öfverflyttning från indelt till volontäran ställning.

Beväringsinrättningen, hvilken skulle förse regementet, liksom öfriga regementen, med manskap till förstärkning och ersättning, förde länge ett tynande lif, och dess betydelse ingick mycket långsamt i medvetandet. Den yngsta beväringsklassens inmönstring skedde under första tiden på mötesplatsen vid inryckningen och förrättades af landshöfdingen och regementschefen eller deras ombud. Längre fram fingo dessa herrar resa omkring i länet och förrätta mönstringen på olika platser, hvarvid de biträdades af stads- eller provinsialläkare. Allt beväringsmanskap från Värmland synes ända till 1850 hafva tilldelats Värmlands regemente.¹

Sistnämnda år gjordes en bestämd fördelning af beväringen mellan olika trupper. Värmlands regemente tilldelades därvid hela Värmland med undantag af Visnums härad, som tillföll Närkes regemente, och Jösse härad jämte norra delen af Nordmarks, som lades till Värmlands fältjägarregemente. Någon uttagning af beväring från länet till andra truppdrag förekom icke.

Den äldsta beväringförordningen ersattes 1860 af en ny, hvilken dock i sak ändrade ganska litet — öfningstiden utsträcktes från 14 • till 30 dagar, delade på två år, och legningsrätten utbyttes mot friköpning från öfning, hvilken afskaffades 1872 —, och detsamma blef fallet med den i början af påföljande år utgifna nya förordningen om beväringsmönstringarna.² Sedermera skedde ingen förändring förrän med 1885 års värnpliktslag, hvilken tillämpades från 1887 års ingång och 1892 undergick vissa förändringar.

Med denna lag ordnades en tidsenlig redovisning och kontroll öfver de värnpliktige, ett inskrifningsväsende, såsom det ännu kallas. Värmlands regementes inskrifningsområde, såsom det benämndes, kom därvid att omfatta hela Värmland med undantag af Visnums och Ölme härad, som tillades Närkes regemente, samt staden Karlstad jämte Kils, Karlstads, Vase, Nyeds och Färnebo härad, hvilka kommo att utgöra Värmlands fältjägarregementets område.³ Regementets område delades i två (norra och södra) bataljonsområden samt i sju kompaniområden, nämligen Lif-, Jösse-, Älfvals-, Grams-, Nordmarks-, Näs och Gillbergs, hvilka skulle motsvara kompanierna med samma namn och ställdes under led-

¹ År 1820 godkändes af årets klass 313, ställdes på tillväxt 203 och kasserades 191; hela klassen uppgick till 814. Af föregående års klass på tillväxt ställda godkändes 28 och kasserades 186. — Mönstringarna 1840 visade följande ntslag: af årets klass (af äldre klasser): godkända 518 (121), på tillväxt 297 (150), kasserade 608 (251). hela antalet mönstringsskyldiga 1,527 (640). — Af 1860 års klass godkändes det året 818, af äldre klasser 188; vid mötet inställde sig 979 och företedde 10 laga förfall.

² De efter de nya författningarna inom regementets område år 1861 ntförda mönstringarna visade följande ntslag: af årets klass (af äldre klasser): mönstringsskyldiga 1,642 (707), godkända 885 (208), kasserade och befriade 560 (205), förfallolöst frånvarande 137 (136); 1,047 inställde sig vid mötet, från hvilket 22 köpt sig fria. År 1875 var förhållandet: mönstringsskyldiga 1,689 (952), godkända 1,023 (125), kasserade och befriade till sammans 273, förfallolöst frånvarande tillsammans 1,096; vid mötet inställde sig 1,115.

³ Denna fördelning af Värmlands beväringsmanskap hade upprepade gånger sedan midten af femtiotalet från regementets sida framhållits såsom önskvärd, på det dess beväringssområde sknlle sammanfalla med den indelta truppens förlägningsområde, men all tid förgäfves.

ning af officerare vid regementet, företrädesvis kompanichefer. Från området uttogs numera ett antal manskap till trängen, efter 1892 till fästningsartilleriet.¹

Denna organisation bibehölls till 1902 års ingång, då den nuvarande trädde i dess ställe. Värmlands inskrifningsområde, såsom det numera kallas, med dess tre under officerare i reserven stående rullföringsområden (Arvika, Karlstads västra och Karlstads östra) omfattar genom den nya anordningen hela Värmland med undantag af Visnums, Ölme och Vase (utom Alsters socken) härader, som äro tilldelade Örebro inskrifningsområde (Lifregementet till fot), samt Färnebo härad, som ingår i Västmanlands. Från området uttages årligen närmare 500 man till olika truppslag och tjänsteförrättningar, hvarigenom endast 600—700 vapenföra kunna påräknas för regementet.²

Vid arméns indelning i inspektioner och brigader 1816 tilldelades Värmlands regemente 1. inspektionen, hvilken omfattade Östergötland, Södermanland, Närke och Värmland, och 2. brigaden, till hvilken utom regementet hörde Södermanlands och Närkes regementen samt Värmlands fältjägerregemente. Brigadchefer voro generalmajorerna frih. G. von Otter, C. P. G-ahn och grefve C. II. Eidderstolpe.

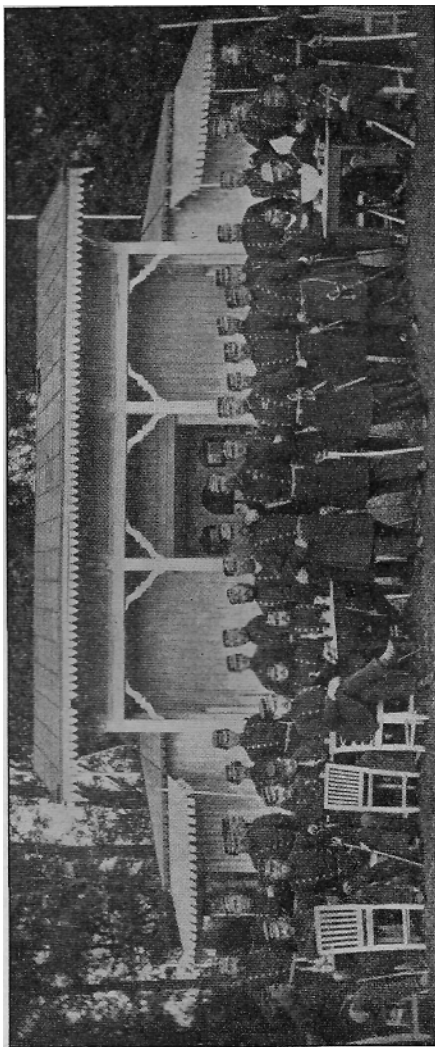
Vid arméns delning i militärdistrikt 1833 kom regementet till det 5. och träffade där tillsammans med Dal-, Hälsinge och Närkes regementen, Värmlands fältjägare samt Lifregementets husarkår. Generalbeihafvare var generallöjtnanten grefve Ridderstolpe. Vid 1847 års omdelning flyttades regementet tillika med Värmlands jägare till 3 militärdistriktet, hvilket i öfrigt omfattade trupperna från Västergötland och Bohuslän, och här förblef det till utgången af 1888, då det öfvergick till den nyordnade 5. fördelningen, där det påträffade Västmanlands, Närkes och Västgötadals regementen, Lifregementets dragoner och grenadierer samt Värmlands jägare. Under de 41 åren hade det lydt under generalspersonerna C. G. Löwenhjelm, O. A. J]lalmborg,

¹ Inskrifningsförrättningarna 1897 visade följande utslag: af årets klass (af äldre klasser): inskrifningsskyldiga 1,606 (304), däraf anställda vid krigsmakten 70 (5), förfallolöst frånvarande 312 (193), frikallade 255 (23), erhållit uppskof 24 (6), tilldelade regementet 856 (63), fästningsartilleriet 65 (5). Dessutom inskrefvos och tilldelades regementet 15 underåriga. Af 988, som voro skyldiga att inställa sig till första tjänstgöring vid regementet, kommo 892 tillstädes. (Statistik rörande de värnpliktige år [1897 och] 1898, utarbetad i generalstaben).

² Inskrifningsförrättningarna 1902 gäfvö följande utslag: inskrifningsskyldiga af årets klass 1,800, af äldre klasser 424, underåriga 110, tillsammans 2,334; däraf frånvarande med laga förfall 12, utflyttade ur riket 159, utan förfall 546 (däraf 287 af äldre klasser), frikallade 293, erhållit uppskof 58, tilldelade regementet 622 vapenföra, 90 icke vapenföra, tilldelade andra trupper 481 vapenföra, 52 icke vapenföra, till flottan 12. Då 1903 års klass uppgick till endast 1,642, hvartill kommo 440 af äldre och 65 af yngre klasser, under det 7 hade laga förfall, 122 utflyttat och 582 uteblefvo (hvaraf 300 af äldre klasser), 247 frikallades, 87 erhöllo uppskof och icke mindre än 190 inskrefvos såsom icke vapenföra, kan det icke väcka förvåning, att regementet erhöill endast 506 vapenföra.

P. C. Loven, frih. C. H. Leuhusen, J. H. Rosensvärd, A. T. Wijkander (tjänstförrättande), frih. Gr. O. Peyron och K. A. Ryding. Vid fördelningarnas omdelning från början af 1893 återgick regementet till 3. militärdistriktet. Undertiden hade det stått under

grefve S. Lagerberg och O.F.Taube; nu trädde det åter under Rydings befäl, men under dennes sjukdom lydde det under grefve IL W. Hamilton, till dess friherre C. W. Ericsson öfvertog chefskapet. Yid den nya omdelningen 1902 öfvergick regementet till den då ånyo onbildade V. arméfördelningen, där det trädde under frih. L. W. Stjernstedts befäl och till kamrater fick Upplands, Dal- och Västmanlands regementen, Lifregemen-tets dragoner och 2. Svea artillireregimente.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
<i>Officerskåren 1864.</i>																																		
1) Kapt. W. E. Falk, 2) Löjtn. O. v. Axelson, 3) Ult. Oldevig, 4) Ult. Edgren, 5) Löjtn. W. O. Falk, 6) Ult. Th. Wikland, 7) Kapt. Granfelt, 8) Bat.-läk. Haak, 9) Löjtn. Tisell, 10) Ult. A. Uggla, 11) Ult. P. Uggla, 12) Löjtn. K. Berggren, 13) Löjtn. R. Uggla, 14) Ult. G. Uggla, 15) Ult. Löfgeren, 16) Maj. Lemke, 17) Löjtn. A. H. Nisbeth, 18) Kapt. Selldén, 19) Öfv.-löjtn. Hagberg, 20) Öfv. Wijkander, 21) Kapt. Dorph, 22) Maj. Montgomery, 23) Ult. Carlmark, 24) Kapt. Naucler, 25) Kapt. Scheffer, 26) Kapt. v. Malmberg, 27) Kapt. Berg, 28) Bat.-läk. Gihl, 29) Löjtn. Alstermark, 30) Löjtn. C. H. Nisbeth, 31) Reg.-skrif. Belfrage, 32) Löjtn. Stjernstedt, 33) Löjtn. Chr. Wikland, 34) Kapt. Bildberg, 35) Kapt. Blum.																																		

Befälet.

Musiken.

Vid Närkes och Värmlands regementes delning blef öfverstelöjtnant Cederström såsom nämndt öfverste och chef för Värmlands regemente, andre-majoren v. Oldenskjöld öfverstelöjtnant och tredje-majoren

Wullff major vid det senare. Sju kaptensplatser besattes af förutvarande kaptener och två genom befordran inom regementet. Endast tre löjtnanter öfverflyttades med samma grad, under det en inflyttades och tretton fänrikar ryckte upp i löjtnantsgraden. En fänriksplats besattes genom inflyttning och nio genom befordran. Officerskåren var ganska ung, i det endast två kaptener öfverskridit 41 års ålder, under det två ännu icke nått 27 års. De flesta löjtnanter hade mellan tre och sex tjänsteår såsom officerare och hade ännu icke nått 30 lefnadsår.

Under de tre närmast följande åren afgick major Wullff vid unga år och ersattes genom inflyttning. Genom fyra kapteners afgang kunde lika många löjtnanter 1813 rycka upp i kaptensgraden, dit ytterligare en inflyttades. Sedan tre löjtnanter 1815 såsom öfvertaliga uppflyttats i kaptensgraden, dröjde det till 1821, förrän nästa kaptensutnämning inträffade, och ytterligare fem år till den nästa därefter följande.

De lugna tider, som nu inträdde, medförde allt mindre och mindre lust hos majorer och kaptener att taga afsked, hvarigenom ett stillastående i dessa grader inträdde, så att under tjugu år från 1815 till 1835 endast fyra kaptener lämnade regementet, alla vid jämförelsevis unga år, under det två ryckte upp i majorsgraden. Följden här af blef, att sistnämnda år yngsta kompanichefen var 45 år gammal och kapten sedan nio år, och att, oakadt fyra kaptener utan kompani tillkommit, de två äldsta löjtnanterna tjänat mera än tjugu år. Och detta oakadt räknade de äldsta majorerna och kaptenerna nått och jämnt 50 lefnadsår, och endast få löjtnanter hade öfverskridit 35 lefnadsår. Genom afgang bland subalternofficerarna hade de kvarståendes utsikter icke synnerligen försämrats.

Efter 1835 blef befordran ganska jämn och skulle så förblifva under närmare femtio år. De flesta kaptener togo afsked efter uppnådd pensionsålder, och endast få stodo kvar till 55 eller 56 års ålder, hvilken majorerna, dock icke alla, i allmänhet inväntade; endast öfverstelöjtnant Ugglå gick in i 60-talet. Endast en inflyttning i kaptensgraden är att anteckna, nämligen kapten F. Gr. Lilliehööks från Göta artilleriregemente 1840, och några enstaka i majorsgraden, hvilka motsvarades af någon utflyttning till topografiska kåren, efter 1873 till generalstaben, och utbefordran. Genom fortfarande afgang tid efter annan af icke pensionsberättigade kaptener och af subalternofficerare gick befordran jämförelsevis raskt undan, så att löjtnanter med mera än 35 lefnads- och 15 tjänsteår hörde till undantagen, ja i löjtnantsgraden var 30 år den ungefärliga lefnadsåldern.

Det var först på 1880-talet, efter den nya pensionslagens trädande i kraft, sona officerskåren blef gammal, och berodde detta dels på den allt mindre och mindre afgången före pensionsålderns inträde, dels på den högre lefnadsåldern hos en del af officerarna från 60- och 70-talen, dels slutligen på öfverbefolkning i underlöjtnantsgraden under större delen af 80-talet. Den oundvikliga följden här af blef, att kompani-

chefernas ålder alltmera närmade sig 50-talet och icke sällan sträckte sig in i detsamma, att småningom halfva löjtnantsgraden fylldes af 40 års män, och att kompanichefslönen erhöles först, då pensionsåldern redan var nära. Först vid det tjugonde århundradets inträde lät återverkan mot denna föråldring göra sig märkbar, och med inträdet af nya förhållanden är en rimlig befördringshastighet att motse.

Majorsgradeii har i allmänhet blifvit besatt inom regementet, men öfverstelöjtnantsplatsen har mest intagits af främlingar, hvilka i rask följd aflöst hvarandra. Ö1-denskjöld efterträddes 1823 af den 31-årige grefve Wachtmeister, som fyra år förut från gardet inbefordrats såsom andre-major. Han lämnade 1831 regementet, och hans plats intogs då af den från lifbeväringen inflyttade majoren Malmberg, hvilken i sin ordning 1841 efterträddes af lifbeväringens-majoren Sandels. Efter honom — han blef 1853 chef för Västgötadals regemente — innehades platsen i elfva år af regementets barn P. R. Uggla, sedan växelvis af främlingarna Hagberg och Toll samt af de genom regementet framgångna Lemke och Malmberg, af hvilka den

Örn. Montgomery.
Falk (Närkes reg.) Blidberg.

sistnämnde dock länge varit därifrån. Från 1886 till 1894 innehades platsen åter af regementets egna C. H. Nisbeth och Löfgren, hvarefter tre främmande, Ekelund, Geijer och Cassel, i rask följd aflöste hvarandra för att åter lämna platsen åt en af regementets män.

Regementets alla chefer under ifrågavarande tid med undantag af Wijkander hafva tillförts det utifrån. Cederström efterträddes 1840 af nyss nämnde Malmberg och denne 1856, när han blef generalbefälhafvare, af öfverstelöjtnanten vid Svea lifgarde Bruncrona. Efter dennes död 1859 intogs platsen af den från Södermanlands regemente komna Rosensvärd, hvilken 1864 återbördades till sagda regemente. Nu innehades platsen af Wijkander till 1881, fastän öfverste Lemke

Kaptener från sextiotalet.

upprätthöll chefsbefattningen under åren 1877—1880, då Wijkander var t. f. generalbefälhafvare i 3. militärdistriktet. Wijkander efterträddes af Falk, som senast kom från Värmlands fältjägare, denne 1892 af Winroth, förut öfverstelöjtnant vid Västgöta regemente, och denne slutligen 1900 af Nordensvan, som därförut var chef för krigshögskolan.

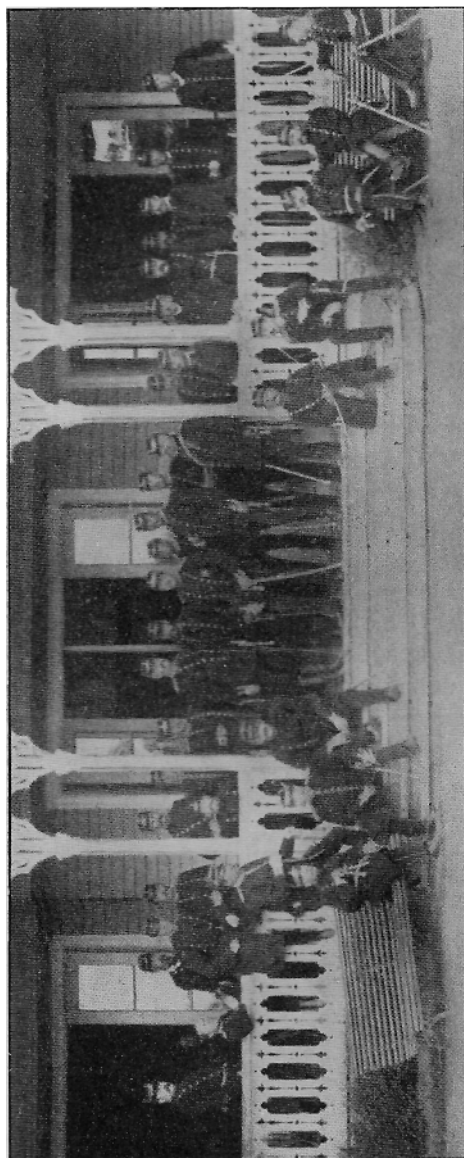
Med afseende på officersrekryteringen blef allt länge vid det gamla, och Värmlands aflägsna läge var nog orsak till, att endast få af dess söner besökte krigsakademien på Karlberg. Sålunda inträdde under åren 1812—1850 endast åtta kadetter vid regementet, och lika många tillfördes det under 50-talet. För de öfriga stadgades emellertid vissa kunskapsprof, atiadga inför en af vederbörande generalbefälhafvare förordnad examenskommission. För att förbereda till denna examen inrättade några unga officerare särskilda kurser, och de flesta Värmlands-officerare utgingo från någon af kurserna i Stockholm (under ledning af sedermera generalmajor Hazelius), Örebro eller Göteborg. Då aflagd studentexamen, gradpassering och ett års tjänst såsom underofficer tillika fordrades, blef den vanliga gången, att officerskandidaterna efter aflagd studentexamen antogos såsom furirer, därefter passerade graderna, sedermera genomgingo »kursen», i hvars program inga praktiska öfningar förekommo, därefter deltog i ett års befäls-, bevärnings- och regementsmöten för att efter allt detta erhålla officersbefordran, såvida de nämligen fyllt 18 år, hvilket i de flesta fall var händelsen.

Då gradpassering af v en skulle genomgå af från krigsakademien utexaminerade kadetter efter deras utnämning till officer, och då denna egendomliga och mot all militär uppfattning fullkomligt stridande anordning ägde bestånd, ända till dess nutidens volontärinrättning var genomförd, må några ord ägnas densamma. Den ny utnämnda furiren eller underlöjtnanten afkläddes såsom »gradpasserare» sin rock och sin värdighet, ikläddes soldatrock och ställdes under befäl af en korpral. Han pröfvades grad för grad i »undervisningar», reglementen och gevärsexercis, i hvilka saker den utexaminerade kadetten medförde betyg, hvilka icke tillmättes något värde, och hans tjänstgöring bestod ofta icke i annat än att göra fyra soldat-, fyra korprals- och fyra underofficersvakter jämte en veckas tjänstgöring såsom dagkorpral i kompaniet. Gradpasseringen gjordes vanligen vid ett fotgardesregemente men någon gång vid Göta artilleriregemente, där den medförde mindre kostnad än i Stockholm.

Sedan kursen vid krigsskolan, hvartill krigsakademien blifvit om döpt, under midten af sextioalet förkortats, blef denna skolas genomgående från 1867 villkor för officersbefordran. och under sextioalets första del tillfördes regementet endast sex »kursare».

Åtskilliga omständigheter, bland hvilka omöjligheten för regementscheferna att tillgodose sina regementen vid valet af officerare icke var den minst talande, föranledde den 1872 vidtagna ändringen, att

volontäranställning och mogenhetsexamen skulle föregå inträdet vid krigsskolan, där kursen ytterligare förkortades. Från 1881 kom här-

10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 9

Officerskåren 1887.

1) Löjtn. Lilliehöök, 2) Kapt. Winnell, 3) Löjtn. Lagergren, 4) Ult. Blum, 5) Löjtn. Larsson, 6) Löjtn. Tisel, 7) Musikdir. Svensson, 8) Löjtn. Ziegler, 9) Löjtn. Svanström, 10) Aud. Folcker, 11) Ult. Lindberg, 12) Kapt. Nordenfeldt, 13) Ult. Leijonhjelm, 14) Löjtn. Edgren, 15) Löjtn. Hård, 16) Löjtn. Fleetwood, 17) Löjtn. Alzelius, 18) Löjtn. Hammar, 19) Öfv.-löjtn. Nisbeth, 20) Kapt. Carlmark, 21) Öfv. Falk, 22) Ult. Ahlmark, 23) Maj. Löfgren, 24) Ult. Rhodin, 25) Reg.-läk. Haak, 26) Köpt. Södehjelm, 28) Int. Nygren, 29) Bat.-läk. Waldenström, 30) Kapt. Berggren, 31) Kapt. Laurell, 32) Kapt. Hederström, 33) Ult. Falk.

till genomgående af underofficersskola före kommanderingen till krigsskolan, den anordning, som ännu är bestående.

Annan ändring med afseende på officerarnas härkomst har icke inträffat under senast gångna århundrade, än att officers- och tjänste

NISATION.

mannasöner alltmera uppblandats med söner till präster, jordbrukare och handelsmän, samt att ofrälse män alltmera fyllt leden. Officerskårens samhällsställning och värde hafva ingalunda lidit af denna förändring.

En egendomlighet må här antecknas, den nämligen att sedan 1885 ingen från regementet afgången officer hugnats med högre värdighet förutom en, som efter mångårigt arbete vid inskrifningsväsendet undfick sådan nära elfva år, efter det han lämnat regementets aktiva stat.

Det första tillfälle för utbildning af underbefäl erbjöds regementet i de instruktionsbataljoner, som under tre månader om året sammandrogos vid Drottningholm i under åren 1835—1839, och till hvilka regementet sände sitt bidrag. Sedermera var korpralsskola anordnad vid de ofta återkommande garnisonskommenderingar på Karlsten och Karlsborg, som utgingo från regementet ända till slutet af sjuttioalet.¹ Under åren 1868 och 1869 sammandrogos under 42 dagar strax efter mötenas slut underbefälsskolor militärdistriktsvis, för 3. militärdistriktet på Axvall, och voro till hvardera af dessa skolor beordrade 4 underofficerare och 24 korpraler och öfrigt manskap.

År 1870 började underbefälsskolan på Karlsborg sin verksamhet, och vid dess årliga tremånadskurs utbildades såväl underofficerare som korpraler. I sammanhang med volontärinrättningens utvidgning öppnades 1878 en särskild volontärskola på Karlsborg, i hvilken volontärerna fingo utbildning såväl till korpraler som till underofficerare, och efter någon tid skildes dessa båda grenar åt, så att de flesta volontärer kommo att tillhöra skolan under två kurser. Efter regementets öfvergång till V.

arméfö
rdelnin
gen
hafva
dess
volontä
rer fått
sin
korpral
sskolek
urs
flyttad
till
Gräfle.
och då
densam
ma
föregås
af en
rekrytk
urs på
elfva
eller
undant
agsvis
nio
månad
er,
tjänstg
öra
volon-
tär
erna
numera
i
regeln
oafbrut
et
närmar
e tre
år,
innan
deras
utbild-
ning är
afsluta
d och
de
fullgjo
rt de
prof,
som
erfordr
as för
befordr
an till
underof
ficer.

Regementsmusiken inskränkte sig länge till den personal, som upptogs vid kompanierna, nämligen 1 pipare och 2 trumslagare vid hvarje, och stod nämnda personal under ledning af regementstrumslagaren, som innehade det ena trumslagarnumret vid lifkompaniet. I 1812 års räkenskaper för Närkes och Värmlands regementes enskilda kassa, de äldsta, som anträffats, upptagas emellertid 200 rdr banko såsom aflöning åt musikdirektören Kalov, hvarjämte 12 »musikanter» erhöilo ett belopp

¹ Kostnaderna för undervisningen "bestredos hufvudsakligen ur regementets enskilda kassa (se sid. 301).

skola äfven skaffa oss Hauts Picola och Fagotter etc. etc., vi hoppas med tiden få vår musik på goda fötter och en Directeur skola vi framdeles hafva; imellertid skall Clarinettblåsare Stridsberg söka till att instruera dem.» Från denna ringa början gick man vidare, ty redan samma år inköptes 6 fagotter, 9 klarinetter och pickolaflöjter för ett sammanlagdt belopp af 252 rdr banko, och 1819 sändes fänrik Hildebrandsson till Berlin och Dresden, där han uppköpte klarinetter af olika slag, fagotter, valthorn, trumpeter, flöjter, ett bashorn, en basbasun och en mängd musikalien för ett belopp af 560 preussiska thaler eller, inberäknadt hans resekostnad, 1,755 rdr banko, h vilket liksom det föregående gick ur enskilda kassan.

Nu skulle musiken ordnas, och genom kontrakt af den 11 febr. 1820 antogs herr Peipke till musikdirektör med en årlig lön af 300 rdr jämte 33V3 rdr banko i rese- och inkvarteringspenningar mot skyldighet att undervisa musiken minst tre månader årligen; han blef något senare furir vid regementet. Redan under november månad året förut hade sex musikanter of väts i Karlstad; nu samlades alla klarinettblåsare äfvensom »alla de till Harmonie Musiquen antagne ynglingar», tillsammans 20 man, i Karlstad till en månads musiköfning. De erhöillo för sitt underhåll 12 sk. banko, i tobaksskilling $2\frac{2}{3}$ sk. o in dagen, och till »hushyra» utgick något mera än 17 rdr, och ordnade direktören deras inkvartering och kosthåll. Hela kostnaden för mötet belöpte sig till 245 rdr 16 sk. banko, hvilket belopp liksom direktörens aflöning utgick från enskilda kassan. Peipke synes hafva af gått i slutet af år 1821, och sedan skötte löjtnant Hildebrandsson musiken, till dess musikdirektören Ehrenreich från år 1824 trädde i spetsen för densamma mot ett arfvode af 500 rdr banko — som 1858 ökades till 600 — jämte 50 rdr till rese- och inkvarteringskostnader och mot skyldighet att tjänstgöra minst två månader om året. Samtidigt härmed inköptes från Dresden klarinetter och flöjter för 500 rdr banko.

Från denna tid kom musiken på fullt säkra fötter. Dess personal ökades med tio fältmusikanter genom 1833 års lönereglering, och på grund af densamma utgick äfven särskild aflöning till en regements-trumslagare. Ett större inköp af instrumenter gjordes i Dresden 1834, för 1,300 rdr banko, och instrumenten vidmakthöllos i öfrigt genom årlig smärre omsättning. Till och med 1865 var musiken årligen samlad i Karlstad under I/a—2 månader på vintern eller våren, och utbildning af elever ombesörjdes, icke sällan i Stockholm.

Anda till 1840 gingo musikens räkenskaper genoni den enskilda kassan, hvilken, hvad dessa beträffar, granskades vid generalmönstring. Från nämnda år redovisas musikens medel för sig i en musikkassa, men olägenheten häraf visade sig snart, i det utgifterna för musiken förut många gånger öfverskridit inkomsterna för densamma, utan att detta betydte något. Genom omtänksam hushållning lyckades det emellertid att åstadkomma en nästan årlig behållning, hvarigenom kassan

under de tjugo åren till 1860 väste till 9,400 kronor, under därpå följande tjugo år till 42,000 kronor och intill 1903 års slut till närmare •Si.OuO, oberäknadt värdet af musikkasernen på Trossnäs fält och musikinstrument m. m. Musikpersonalens beklädnad besörjdes efter 1842 genom

kassan, som uppar därtill anslagna medel. Musikpersonalens rotelöner utbetalades däremot icke genom kassan förrän mot slutet af sextioalet, då till musikpersonalen anvisade rotar började ställas på vakans och ingingo till musikkassan. Förutom rotelön erhöll musikpersonalen år-

ligen gratifikationer, växlande mellan 10 och 51 kronor, från 1857 fältmusikanterna en »extra lön» å 87 kronor 50 öre, h vilken 1870 stigit till 130 eller 180 kronor, hvartill kom dagtraktamente under tjänstgöring med 1 krona för fältmusikant, 50 Öre för spel i nummer. Sedermera har aflöningen, som blifvit bestämd genom kontrakten med hvar och en, oafbrutet ökats, så att den åtminstone icke understigit, livad som bjudits vid andra regementen.

Värmlandsmtisiken var mycket berömd under Ehrenreichs tid, och den lät ofta höra sig både i Karlstad och på andra ställen, och såsom erkänsla för sitt arbete fick direktören 1859 af officerskåren en snusdosa, som kostade 315 kronor. Med året 1866 nedlade Ehrenreich sin verksamhet och efterträddes af A. A. Svensson, som antogs mot en lön af 800 kronor, från 1877 höjd till 1,500, och började sin verksamhet 1867. Instrumentuppsättningen förnyades för en kostnad af mera än 1,600 kronor, musiköfningarna flyttades småningom från Karlstad till mötesplatsen, där musiken i dess helhet var samlad under befäls- och regementsmötena, och såväl i hemlandet som i Skottland, där musiken flera år lät höra sig, förstod den att upprätthålla sitt gamla anseende.

Genom vakansafgifternas oupphörliga stegring under senaste årtionde har det varit möjligt att hålla musikpersonalens aflöning i ungefär samma förhållande som förut till underbefälets och att på samma gång i det närmaste förnya hela instrumentuppsättningen, hvilket betingats af den olika stämning, som de gamla instrumenten hade i jämförelse med den nu i allmänhet brukliga. På samma gång har det varit möjligt att för musikens utbildning anskaffa ett antal stråkinstrument.

Under ledning af E. E. N. "Willners, som 1900 efterträdde Svensson, har musiken också förstått att häfda sitt anseende, och hvar den uppträder, i Stockholm eller Gröteborg, under långväga marscher eller med fiolerna i hand under höstkällarna, har den förstått att tillvinna sig odelad beundran, hvilken ingalunda minskas, när direktörens egna fryksdalspol Skor låta höra sig.

Musikpersonalen bildade 1837 en egen pensionskassa, och i densamma medgifves dess medlemmar inträde mot erläggande af vissa afgifter. Pensioner utgå från kassan med 450 kronor till musikdirektör, 150 kronor till musikunderofficer, 100 kronor till spel i nummer, och fordras för pensions åtnjutande att hafva uppnått 45 års ålder och tillhört regementets musikkår 25 år. Till musikpersonalens änkor utgå pensioner till belopp af 400, 100 eller 75 kronor. Genom årsafgifter, räntor och behållning af konserter har kassans kapital stigit till omkring 90,000 kronor.

Befällets aflöning efter 1833.

Det genom 1833 års löne reglering ordnade aflöningsväsendet bibehölls oförändradt intill 1876, endast i underordnade delar jämkadt, såsom genom 1856 års förordning, som närmare bestämde om de olika aflöningstillgångarnas jämnare fördelning. Samtidigt anvisade rikets ständer också ett årligt belopp såsom »löneförbättring», men af detta synes regementet icke fått någon del. Läkarne erhöillo löneförhöjning, och rese- och traktamentsersättning g af s befälet vid rekryt- och bevaringsmöten, vid resor, »som icke afse truppens tjänstbarhet», samt vid några andra tjänsteförrättningar.

De brister, som vidlåde aflöningsväsendet, och som hade sin rot i det blandade aflönings sättet dels med boställen och dels med penningar, skulle icke dröja att framträda. Visserligen hade genom aflöningstillgångarnas sammanslagning den fördelen vunnits, att de uteslutande kontant aflönade fingo samma lönebelopp inom samma lönegrad vid samma regemente, men därmed var det också slut med enhetligheten. Där boställen ingingo i aflöningen, var likhet icke möjlig att åstadkomma, ty ändrade förhållanden -omstöpte snart de värden, som vid löne regleringens uppgörande blifvit satta på boställena. Här af blef en följd, att kompanicheferna icke sällan sökte förflyttning från ett kompani till ett annat. Boställena voro i allmänhet ganska goda, och gällde detta äfven i fråga om underofficerarnes.

En annan från aflönings sättet oskiljaktig olägenhet var oregelbundenheten i aflöningsmedlens utbetalande. En officer eller underofficer tillträdde med månaden efter den, under hvilken han blifvit utnämnd, alla till beställningen hörande löne förmåner med undantag af till desamma möjligen hörande boställe, å hvilket innehafvaren åtnjöt laga fardag.¹ Det af statsmedel utgående lönebeloppet utbetalades kvartalsvis, men det af indelta medel utgående först året efter det, under hvilket det blifvit intjänt.

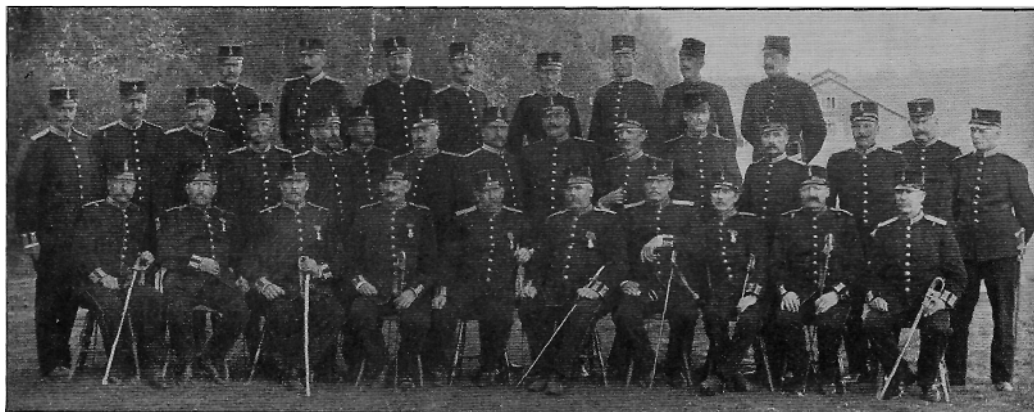
Gången af det invecklade aflöningsmaskineriet var i korthet följande: Under december insändes från regementsstaben och från kompanierna till regementsskrifvaren aflöningsförslag, upptagande timade förändringar med löntagarne under det gångna året. Så snart beloppet af aflöningstillgångarna blifvit känt, uppgjorde regementsskrifvaren en beräkning öfver desamma samt därefter ett förslag till aflöningslista, hvilket fastställdes af löningsdirektionen. Det öfverskott å aflöningsmedel, som härvid uppstod, delades på alla löner i samma procent af normallönen.² Alla räkenskaper granskades

¹ Om boställsinnehafvare afgick före Thomgedag (21 dec.), behöll han eller hans rättsinnehafvare bostället först tjänsteåret ut, till midfastan följande året, samt därefter fardagsåret, till midfastan året därpå. Vid afgång efter ThoniEedag räknades tjänsteåret från följande midfasta o. s. v. (militieboställsordningen af 1836 § 55).

² Under 1860-talet steg denna procent från 31 till 47.

härefter af tre utaf officerskåren valda revisorer. Först i april kunde först nämnda arbeten vara avslutade, och härefter utbetalades den aflöning för det föregående året, som skulle utgå i penningar och icke förut bekommit. Det var emellertid icke ovanligt, att inkomster, hänförliga till aflöningsväsendet, senare kunde inflyta, hvarigenom en förnyad löneutbetalning lät sig anordnas.¹

På sid. 326 upptagna tabell angifver lönebeloppens storlek (inberäknadt boställsvärderna för officerarne under åren 1835, 1840, 1849, 1860 och under aflöningsystemets sex sista. år. Denna tabell visar tydligt, till hvilka missförhållanden det indelta aflöningsättet kunde

30
1931
20

11 12 13 2G 14 27 15 16 17 29 18

2

Underofficerare 1903.

Fanj.: 1) Bratt, 2) Jansson, 3) Juhlin, 4) Brandel, 5) Olsson, 6) Molander, 7) Löfdahl, 8) P. Calais, 9) Ekström, 10) A. F. Calais. *Serg.:* 11) Lööf, 12) Enström, 13) Helin, 14) Lundin, 15) Gillen, 16) Kjellberg, 17) Lindelöf, 18) Andström, 19) G. M. Liden, 20) Berglind, 21) Beäff, 22) Nyrén, 23) Asplind, 24) Elg, 25) Ericsson, 26) Ollsson, 27) Waldén, 28) Thureson, 29) E. Liden, 30) O. V. Linder, 31) Carlbom, 32) Bergquist, 33) Jansson.

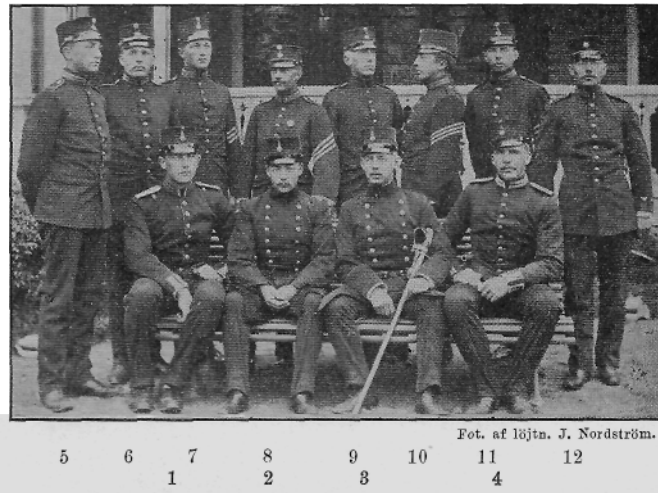
leda, då exempelvis 1849 andre-majorens aftöning med 194 rdr banko understeg tredje-majorens, och då åren 1872 och 1873 regementskvartermästarens löneinkomster icke så litet öfverstego tredje-majorens.² Den

¹ Ovissheten om lönernas möjligen blifvande belopp eller tiden för deras utbetalning kännetecknas af följande yttrande: »Man visste icke alls, om man hade något att få hos regementgäkrifvaren. När man kom in till staden, gick man upp till honom, och då kunde det hända, att de sålt någon skog, så man kunde få en hundralapp.» — Den obetydliga kontrollen öfver regementsskrifvaren ledde till obehagliga förvecklingar med konkurser och rättgångar.

² Tredje-majorens normallön uppgick till 1,500 kronor. Däraf ansågs bostället lämna 840, hvarför han kontant åtnjöt 660 kronor. Tillägget till lönen fick emellertid icke beräknas på bostället utan endast på det kontanta beloppet, hvadan det 1873 upptogs till 660 x 1,729 eller 1,141,14 samt hela lönebeloppet till 2,641,14. Regementskvartermästaren åter uppbar hela sin lön, 1,050 kronor kontant och åtnjöt följaktligen på hela beloppet en ökning af 172,9 proc., hvadan den steg till 2,865,45 kronor.

betydliga ökningen af lönerna för åren 1872—1875, h vilken för 1873 uppgick till 172,9 proc. af normallönen, härflöt däraf, att medel för såld skog för det till lönefonden indragna bostället Torp i Långseruds socken inflöto med ett belopp af 124,554 kronor och utdelades till löntagarne enligt kungl. bref af den 14 sept. 1869.

Dessa belopp kommo emellertid icke odelade löntagarne till godo, ty afdrag förekommo under olika former, först afgifterna till arméns pensionskassa och till arméns änke- och pupillkassa, vidare den dryga afgiften till ackordsamorteringsfonden och slutligen afdragen inom regementet, till hvilka vi senare få tillfälle att återkomma. Endast några ord om ackordsamorteringen.

Office.rsvolontärer 1903.

1) Fanj. Nordensvan, 2) Eerin. 3) Boberg, 4) Serg. Lindh. 5) Volnut. Delin, 6) Harder, 7) Korpral Myrln, 8) Schyllander, 9) Geijer, 10) Söderhjelm, 11) Bratt, 12) Vol. Bergsten.

När ackorderna slutligen på allvar afskaffades 1833, skedde detta på det sätt, att ett amorteringslån å något mera än 4 millioner rdr (kronor) upptogs och förvaltades af arméns pensionskassa. Från den härigenom bildade fonden återbetalades genast alla ackord, hvarefter det lånade beloppet amorterades genom en årlig afgift af hvarje officer uppgående till 6 proc., efter 1848 4,5 proc., å det till grund för beräkningen för hvarje lönegrad och regemente uppställda ackordsbeloppet. Sålunda fick efter nedsättningen regementschefen årligen erlägga 675, andre-majoren 351, en kompanichef 202,so, en förste-löjtnant 48, en underlöjtnant 20,25 rdr (kronor). Ackordsamorteringen skulle upphöra år 1886 men öfvertogs af statsverket från 1876 i sammanhang med aflöningsväsendets ombildande.

För att få ordning i ackordsväsendet och trygga en hvar med hänsyn till utfäendet af ackorderna hade kaptener och subalternofficerare

ORGANISATION.

Lönebeloppen för officer ar ne 1835—1875. Normalstaten
och tiden till 1819 i rdr banko, eftei 1860 l rdr. riksg. (= kronor).

	Normal- staten.	1835.	1840.	1849.	1860.	1870.	1871.	1872.	1873.	1874.	1875.
ÖfVersteu . . .	5,400	3,840	3,581	3,934	5,941	7,131	7,049	11,46 3	13,23 4	9,800	9,200
1. majoren . . .	2,700	1,605	1,605	1,685	2,572	2,779	3,074	4,076	4,479	3,699	3,563
2. » . . .	1,800	1,481	1,037	1,105	1,854	2,006	2,147	3,078	3,452	2,727	2,601
3. » . . .	1,500	837	—	1,299	1,833	1,752	1,740	2,383	2,641	2,141	2,053
Reg.-kvarterm. .	1,050	739	700	764	1,536	1,451	1,432	2,555	2,865	2,069	1,930
1. adjutanten . .	600	400	400	443	796	829	818	1,402	1,637	1,182	1,103
2. » . . .	450	300	300	335	580	622	614	1,052	1,228	887	827
Keg.-auditören .	750	500	500	558	984	1,036	1,020	1,733	2,046	1,478	1,379
Reg.-pastorn . .	450	300	300	335	584	622	714	1,052	1,228	886	827
Reg.-läkaren . .	1,050 och 2,000 J	1 711	700	781	2,499	2,764	2,728	4,676	5,458'	3,942	3,677
Eeg.-skrifvaren .	1,125	991	1,194	1,268	3,253	—	1,400	2,169	2,408	1,882	1,779
Ch. f. Lifkomp. .	1,200	725	701	757	1,250	1,475	1,462	2,165	2,447	1,900	1,805
> Kils > . . .	1,200	870	870	943	1,507	1,544	1,544	2,463	2,833	2,117	1,992
> Jösse > . . .	1,200	709	806	842	1,654	1,524	1,509	2,335	2,667	2,024	1,912
> Älfvals » . .	1,200	771	771	843	1,309	1,552	1,536	2,436	2,797	2,007	1,923
» Grmms » . .	1,200	513	839	960	—	1,547	1,532	2,422	2,779	2,086	1,966
> Nordm:s » .	1,200	delvis Yakant	740	808	1,375	1,515	1,501	2,307	2,631	2,003	1,894
» Näs » . . .	1,200	vakant	726	772	1,294	1,425	1,415	—	2,221	1,773'	1,695
> Gillks » . .	1,200	740	777	792'	1,322	1,459	1,446	2,107	2,372	1,858	1,768
2. kapten. . . .	750	500	500	558!	1,250	1,036	1,023	1,753	2,046	1,478	1,379
1. löjtnant . . .	525	525	350	390	860	725	716	1,237	1,432	1,034;	965
2. » . . .	450	300	300	335	641	622	613:	1,051	1,228	886	827
Underlöjtnant .	300	200	200	223.	479	414	409	701,	818	591	459

vid regementet 1820 bildat en särskild kassa, som fått namnet ackordsregleringsfonden, till hvilken alla delägare betalade en viss årsavgift. Till fonden ingingo därefter alla ackordsbelopp, hvilket till hälften kunde ske i revers, och från densamma utbetalades ackordsbeloppen efter skedd afgång. Efter ackordernas afskaffande utbildades kassan till en officerskassa (se sid. 332).

Att få ett riktigt begrepp om underofficerarnes aflöning är svårt, nästan omöjligt, enär boställen ingingo i de flestas förmåner, och dessa boställen ingalunda motsvarade de värden, som blifvit satta på dem, hvaraf följden också blef, att de uteslutande kontant aflönade ofta upp- tagas till högre belopp än de med boställen försedda. För år 1870 väx- lade fanjunkarnes aflöningsförmåner mellan 420 och 456, sergeanter

mellan 187 och 298, förste-furirers mellan 132 och 148 kronor, under det de kontant aflönade andre-furirerna uppbyro 165 och fanjunkaren vid Älfalds kompani 497 kronor. För det goda året 1873 beräknade fanjunkaren mellan 632 och 795 (vid Älfalds kompani 982), sergeanterna mellan 418 och 540, förste-furirerna mellan 187 och 262 kronor samt kontant aflönade andre-furirer 327 kronor. Underofficerarne erhöles dessutom »beklädnadshjälp» till ett belopp af 15 rdr banko för år.

I det 1873 uppgjorda förslaget till ny härordning ingick äfven det indelta aflöningsväsendets utbytande mot kontant aflöning, hvilket förslag, förberedt vid 1874 års riksdag, fullständigt antogs af påföljande årets samt trädde i kraft med ingången af år 1876. I sammanhang med den nya lönestaten bortföll skillnaden mellan andre- och tredje-majorsbeställningarna. ersattes furirerna af sergeanter af 2. klass, regementsskrifvaren af en regementsintendent — skedde dock först 1880 — och skulle mönsterskrifvarne indragas i mån af afgang, hvilket fullständigt skedde först 1898 vid den sistas aflidande.

Den nya lönestaten, hvilken med smärre förhöjningar för underbefälet skulle kornma att gälla ända till åren 1902 och 1903, innehöll de belopp, som återgifvas på tabellen å följande sida.

Vid en jämförelse mellan de aflöningsbelopp, som under de senaste åren före 1876 utgingo vid regementet, — till hvilka bör läggas dagtraktamente under rekryt- och beväringmöten —, och de genom 1875 års lönestater bestämda märkes visserligen en ökning — med undantag likväl för regementschefen —, men man förbisåg dock icke, att de äldre lönerna grundade sig på värden, som, särskildt vid ifrågavarande tid, visade stor benägenhet att ökas, under det de nya med penningevärdets sjunkande och en sannolik obenägenhet hos riksdagen för ökning utan tvifvel förr eller senare skulle blifva otillräckliga. Med anledning häraf var obenägenheten mot den nya staten till en början ganska stor, men då ingen officer fanns, som blifvit utnämnd till sin befattning före den 8 april 1862, då villkor om tvungen öfvergång till ny lönestat började inryckas i fullmakterna, så finna vi vid 1876 års ingång alla officerare inne på den nya staten. För de vid detta tillfälle tjänande beredde öfvergången betydande fördelar, i det de 1876 samtidigt med den nya aflöningen uppbyro aflöningen för 1875 samt boställsinne-hafvarne ersättning för tjänsteår och fardagsår. De underofficerare, som innehade boställen, fingo rätt att under fem år bibehålla dessa jämte sina förra löner, beräknade efter medelbeloppet för åren 1871—1875. Obenägenheten med de nya förhållandena minskades i öfrigt genom de 1877 framlagda och af riksdagen antagna pensionsbestämmelserna, genom hvilka pensionerna icke obetydligt höjdes och tvungen afgang infördes.

Denna pensionsförhöjning, som vid åtskilliga regementen medförde en nästan fullständig omstöpning af majors- och kaptensgraderna, hade vid Värmlands regemente endast en kaptens afgang till följd.

Befällets aflöning enligt 1875 års lönestater, för år i kronor.

	f o:	Beklädnads- "	Tjänst- görings- penningar	3	Dagaflöning i för dag.
	6,000		1,500	7,500	5
	4000		600	4600	4
	3,500		500	4,000	4
Kapten af 1. klass (kompanichef)	2,800	—	400	3,200	3
» » 2 >	1,800		200	2,000	3
	1800		400	2,200	3
Löjtnant af 1. klass	1,200		120	1,320	2
	1,200		200	1,400	2
Löjtnant af 2. klass	900	—	120	1,020	2
2. regementsadjutant	900	—	200	1,100	2 2
	800		400	1,200	3
Regementspastor ³	800	—	400	800	3
Auditör ⁴	900			1,300	2
	2800			2,800	4
	1800			1,800	3
2. bataljons- (bataljons)läkare	900			900	2
Fanjunkare	720	150	300	1,170	1
Sergeant af 1. klass, bat.-adj., väbel ⁵	360	120	200	680	0,40
Regementstrumslagare	360	150		510	
Sergeant af 2. klassen	240	120	120	480	1 0,40
Gevärshandverkare (jämte 2 nummerlöner)	200			200	0,40
Korporal (jämte nummerlön o. beklädnad)	120	—	—	120	0,25
Vicekorpral (» » » >)	60	—	—	60	0,10

¹ Denna oegentliga benämning kvarstod alltjämt i aflöningsstaterna.

² 8. regementsadjutant tillkom efter 189S.

³ Efter 1892 anställda regementspastorer erhöilo endast arfvode med 800 kr.

⁴ Efter 1892 anställda auditörer erhöilo arfvode med 500 kr. och särskild ersättning om 6 kr. för dag vid vissa förrättningar.

⁵ Bataljonsadjutanter, dock icke den efter 1892 tillkomna tredje, och väWar nppburo dessutom i arfvode 200 kr.

Regementsintendenten, förrådsförvaltaren och förrådsvaktmästaren aflönades efter särskilda, flera gånger ändrade bestämmelser.

Mnsikpersonalen aflönades ur musikkassan enligt i kontrakt med hvar och en träffade bestämmelser.

Dagaflöning utgick under tjänstgöring vid trupp och under vapenöfningar.

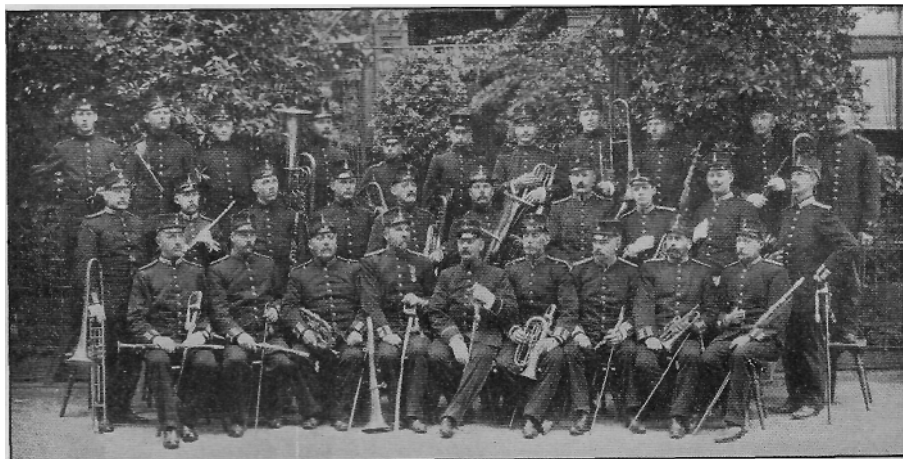
Alla underofficerare åtnjöto portionsersättning under all tjänstgöring vid trupp.

Dagaflöningeu för sergeanter och likställda höjdes från och med 1892 till 80 öre.

Dagaflöningen för underofficerarne åtgick under åren 1900 och 1901 ined 50 proc. förhöjning, till korporaler och vicekorporaler med 50 öre.

Regementsstabens officerare åtnjöto lönetillägg och furageersättning enhvar för en häst, 765 kr., regementschefen för 2 hästar.

Sedan 1875 års lönestater varit gällande i tjugofem år, visade de sig otillräckliga så väl på grund af penningvärdets fall och ändrade boställsförhållanden som med hänsyn till tjänstgöringens betydliga utsträckning efter 1892. Det tillfälliga dyrtidstillägg om 10 procent af aflöningen, som under åren 1901 och 1902 kom de flesta löntagare till del, hjälpte väl något upp förhållandena, men först med de nya lönestater, som från 1902 började tillämpas för underofficerarne (med ytterligare ökning från 1904) och från 1903 för officerarne, inträdde en afgjord förbättring. Aflöningsbeloppen enligt dessa stater framgå af tabellen å följande sida.

20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Musikkåren 1901.

1) Serg. Brtmzell, 2) Fanj. Nilsson, 3) Serg. Rosén, 4) Fanj. Kjellberg, 5) Musikdir. Willners, 6) Fanj. Nyström, 7) Serg. Lindelöf, 8) Serg. O. Secnd, 9) Serg. Pettersson, 10) Serg. Nilsson, 11) Serg. Palmström, 12) Hornbl. Brunzell, 13) Dist.-korpr. Kosenqvist, 14) Korpr. Bengtsson, 15) Korpr. Fornell, 16) Serg. Edman, 17) Serg. Eklöf, 18) Serg. Cederblad, 19) Serg. Hallberg, 20) Trumsl. Torpnian, 21) D:o Helin, 22) D:o Zander, 23) Hornbl. Benander, 24) D:o N. A. Nilsson, 25) D:o Hägerstrand, 26) D:o H. Nilsson, 27) D:o Zetterqvist, 28) Trumsl. Carlsson, 29) Serg. Byttner, 30) Serg. A. Secnd.

I sammanhang med dessa aflöningsstater hafva ändrade bestämmelser gifvits för regementsstabens personal, hvarigenom särskilda beställningar icke längre finnas uppförda för dem. Regementschefen placerar nu mera en kapten eller undantagsvis löjtnant såsom regementskvartermästare, löjtnanter eller underlöjtnanter såsom regementsadjutanter och underofficerare såsom bataljonsadjutanter, väbel och sjukvårdssergeant, hvilken sistnämnda befattning tillkommit 1901.

Befällets aflöning enligt 1901—03 års lönestater, för år i kronor.

Ofverste (regementschef)	^ O. B	Dagaflöning ¹		Inkvartering	Summa
		lad O: P tre	O A° H		
	6,000	6 5	2,190	900	9,090
Ofverstelöjtnant	4,500	5 4	1,825	600	6,925
Mal or	4,000	4 3 3	1,825	600	6,425
Kapten af 1 klass	3,400	3	1,460	400	5,260
» > 2 »	2,400	5 4 3	1,460	400	4,260
Löjtnant af 1 klass	1,500	2 1,50	1,095	300	2,895
» » 2 »	1,020	1,50	1,095	300	2,415
Underlöjtnant	720 ²	1,50	1,095	300	2,115
	1,000 ²	0,50	1,825	500	1,000
Auditör	800	0,40	1,460	400	800
Regementsläkare	3,400	0,40	1,095	300	5,725
Bataljonsläkare med löneförhöjning .	2,400	0,30	730	240	4,260
Bataljonsläkare	1,020	0,30	547,50	180	2,415
Fanjunkare	1,200		547,50	180	2,170
Sergeant af 1. klass	900		547,50	180	1,627,50
j > 2. >	780		182,50		1,507,50
Grevärshandverkare	780		146		1,507,50
Distinktionskorpral ³	300		109,50		482,50
Korpral	240				386
» indelt (jämte nummerlöu)	120				289,50
Yicekorpral	180 60				
; > indelt (jämte nummerlön)					

Kassor.

Bedan sedan lång tid tillbaka fanns vid Närkes och Värmlands regemente en kassa, benämnd regementets »Enskilta cassas, fast än dess räkenskaper icke kunnat anträffas för längre tid tillbaka än 1811. Denna kassa bestred tydligen alla sådana utgifter, till hvilka medel icke funnps anvisade, och uppbar för det ändamålet sådana medel, som föll o utanför den vanliga ordningen, eller som härflöto ur sammanskott

¹ Dagaflöning för hela året utgår endast till dem, som tjänstgöra i regementsexpedition, vid förrådet eller vid ständigt sammandragna skolor. För öfriga utgår mellan vapenöfningarna half dagaflöning.

² Arfvode.

³ För allt manskapsunderbefäl på volontärstat ingår i lönen volontärlön med 150 kronor. Under tjänstgöring åtnjutes beklädnad, underhåll och kvarter.

Reg.-tsintendenten, förrådsförvaltaren o. -vaktmästaren aflönas på intendenturkårens stat. Regimentstabens officerare åtnjuta lönetillägg och farageersättning såsom förut.

af regementets personal; den innehöll sålunda »regementets egna medel», hvaraf under 1700-talet åtskilliga uniformsprydnader måste bekostas. Kassans utgifter under år 1812 stego till 2,760 rdr banko, och vid nämnda års slut uppgick kassans behållning till $2,214\frac{2}{3}$ rdr banko, hvilket belopp delades lika mellan Närkes och Värmlands regementen. Sedan någon extra uppbörd tillkommit, utgjorde »Wärmelands Regementes Enskilta Gassas» behållning något mera än 2,080 rdr banko.

Denna kassa förvaltades och användes på samma sätt som den äldre kassan. Till densamma ingingo arrendeafgiften för fem pipareboställen, hvilka efter generalförrådskassans upplösning 1812 synas hafva återgått till regementets förfogande, inkomsten från de till musikens underhåll indragna rotarna äfvensom vissa sammanskott, särskildt inom officerskåren. Kassan bestred alla möjliga slag af utgifter såsom regementsläkarens och andra personers resor inom regementets område, kostnaderna för krigsrättssammanträden, för medikamenter och aflidna soldaters begrafning, en del kostnader under möten, bland hvilka aflöning åt stångbärande under befälsmötet är en ständigt återkommande post, hyra för beklädnadsförrådet i Karlstad, handräckning vid förrådet, kommissionsarfvodet, expeditionsomkostnader och mycket annat samt slutligen alla kostnaderna för musiken med undantag af personalens nummerlöner. Kassans kapital utlånades i små poster mot 6 procents ränta åt officerare och underofficerare vid regementet. Kassans räkenskaper granskades vid hvarje generalmönstring. Baifvudsakrigen genom sina räntor växte kassans behållning, så att den vid slutet af år 1823 uppgick till omkring 10,436, vid samma tid 1839 till 22,500 rdr banko.

Från år 1840 ingingo musikens medel icke längre till kassan utan redovisades i en särskild kassa, kallad musikkassan. Med anledning häraf beslöt officerskåren, att den enskilda kassan hvarken då eller framdeles finge upplösas eller dess kapital minskas under $16,666\frac{2}{3}$ rdr banko (25,000 kronor), samt att kassans tillgångar skulle användas »att i ekonomiskt hänseende uppehålla regementets heder och anseende». Den har sedermera lefvat uteslutande på sina räntor och på sammanskott inom officerskåren, och stiger dess behållning år 1903 till omkring 50,000 kronor, däri inberäknadt värdet af några hus på mötesplatsen.

Under den tid Trossnäs fält arrenderades för regementet och Värmlands fältjägerregementets öfningar (se sid. 359), hade ägaren af Trossnäs herrgård ensam rätt att på mötesplatsen försälja brännvin och dricka, hvilken rätt upphörde, när platsen kom i kronans händer. I juni 1864 beslöt officerskåren att låta vid lägrerets baksida uppbygga två marketenteribyggnader och en »basar» med salubodar, och till byggnadernas uppförande lämnades från den enskilda kassan ett lån å 5,000 kronor, hvilket genom inkomsten af dessa lägenheter var återbetaldt 1871. Samtidigt härmed bestämdes äfven, att af inkomsten från marketenterierna och salubodarna skulle en tredjedel gå till lägerkassan, två tredjedelar till manskapets enskilda pensionsfond (se sid. 310).

Lägerkassan både redan fornt ägt bestånd, men då dess inkomster endast utgjorts af några obetydliga platshyror, kunde den icke åläggas några nämnvärda utgifter. Från denna tid blefvo dess tillgångar bättre, men största delen af behållningen lades till kapitalet, så att detta år 1883 steg till 6,900 kronor. Nu började man mera anlita kassan. Till marketenteriernas och salubodarnas flyttning och ombyggnad utgick 1886 ett belopp af 3,000 kronor, och till byggnader i öfrigt, planteringar och förbättringar i lägret samt till anordningar för manskapets trefnad användes mera än förut, så att kassan rört sig med endast en mindre behållning från år till år. Ända till 1898 redovisades marketentier och salubodar särskildt, men från nämnda år hafva dessa omhändertagits af lägerkassan, hvilken i enlighet med kungl. brefven af den 22 okt. 1897 och 17 april 1903 blifvit använd till sådana ändamål, till hvilka andra medel icke funnits.

Då ackordsregleringsfonden (se sid. 326) icke längre behöfdes för sitt ursprungliga ändamål, beslöt officerskåren den 9 juni 1834 att ombilda den till en officerskassa, hvars belopp icke finge minskas under dess dåvarande, 9,000 rdr banko (13,500) kronor. Kassan, hvars inkomster, förutom räntor, utgöras af årliga tillskott inom officerskåren, har till ändamål att bestrida dess gemensamma utgifter. Den måste ikläda sig betydande ansvar genom nybyggnader och underhållet af officerskårens byggnader på mötesplatsen, hvilka nu mera öfvertagits af kronan.

Genom officerskårens beslut af 1832 bildades ett officersbibliotek vid regementet, till hvilket alla officerare erlade en viss årlig afgift. Vid officerskassans upprättande öfvertog den biblioteket, om än enskilda kassan får bestrida största anparten i dess vidmakthållande. Fast än på grund af begränsade tillgångar anspråkslöst, har det dock sökt med sig införlifva de mest framstående alstren inom den militära och historiska litteraturen.

Underofficerarne bestrida sina gemensamma utgifter ur en för ändamålet bildad och genom delägarnes bidrag vidmakthållen kassa.

Inre förhållanden.

Tjänsten på roten ordnades allt fortfarande af kompanicheferna efter hvars och en skön i öfverensstämmelse med de allmänna anvisningar, som gåfvos i tjänstgöringsreglementet. Först i midten af sextioalet utgafs en »kompaniinstruktion», hufvudsakligen upptagande bestämmelser för expeditionsföringen. Denna ersattes 1891 af en »instruktion för tjänsten på roten», hvilken 1898 fick lämna plats för en ny dylik. Enligt 1819 års reglemente utbyttes benämningen division inom kompaniet mot afdelning, och såsom afdelningschefer tjänstgjorde underofficerare ända till fram på femtioalet, då denna mellanmyndighet småningom upphörde såsom obehöflig och korpralerna hade att för sina korpralskap

vända sig omedelbart till kompanichefen eller till den officer, som förde kompaniexpeditionen.

Äfven i 1858 års tjänstgöringsreglemente höll man noga på, att soldaten skulle vistas på torpet och i första hand arbeta hos rotehållaren, dock torde skogsarbete, hvar tillfälle till sådant gafs, nu såsom tillförene varit en vanlig sysselsättning för en stor del af manskapet.

Kompanicheferna voro ännu länge ansvariga för, att kompaniernas personal vid ankomsten till mötena ägde kännedom om sina tjänsteåligganden, ined anledning hvaraf de under vintern och våren läto så väl äldre soldater som särskildt rekryterna samlas sockenvis eller i mindre grupper för att undervisas, och det hände äfven, att kompanichefen någon tid före befälsmötets början anställde förhör med underofficerarne. Kyrkparader med exercis, äfven under gevär, hade åter kommit i bruk, och anordningarna för dem gjordes helt och hållet af kompanicheferna. De fortgingo liksom tilldelningsmötena (se sid. 307) till år 1858, hvarefter de icke vidare förekommit.

Eot. af löjtn. J. Nordström

Regementschefsostället Kärne i Q-rafva socken.

Under senast förflutna århundrade gjorde sig en förmildring i sederna allt mera gällande, och fick denna vid regementet sitt uttryck i allt färre och allt mindre grymma bestraffningar. Visserligen förekommo ännu på tjugutalet krigsrättsbestraffningar med spö- och kyrkoplikt, men prygelstraffet försvinner allt mera och kompanichefernas bestraffningsrätt upphör alldeles. Genom 1859 års förordning om extrajudiciell bestraffning vid krigsmakten ordnades bestraffningssättet ytterligare och kom arreststraff, om högst tio dagar, att intaga främsta platsen, under det prygelstraffet bibehölls såsom en högsta straffgrad till 1869. Det tillämpades emellertid sällan vid regementet, och då år 1859

en soldat ådömdes prygel, tillägges på ordena, att det skedde på grund af bristande tillgång till arrestlokal. Dylika lokaler anskaffades 1860 genom kompanichefernas försorg på deras eller på fanjunkarnes boställen eller på annat lämpligt ställe i närheten och användes, till dess arrestlokal för begagnande under alla årstider kunde beredas på mötesplatsen. De flesta förseelser stodo i sammanhang med fylleri och försonades med »vatten och bröd». I mindre utsträckning kom mörk arrest till användning, intill dess denna genom 1881 års strafflag ersatte vatten- och brödstraffet.

Ända intill sjuttioalet bodde officerarna i regel på landet och ägnade sin mesta tid åt skötandet af sina landtbruk i öfverensstämmelse med andan i roteringsverket. Regementscheferna bodde på Kärne — Cederström på Bråte i Segerstads socken, Malmborg på Yoxnäs invid Karlstad —, hade där vanligen en adjutant hos sig och förde ett enkelt men gästfritt hus efter tidens sed. Majorerna bodde på sina boställen eller på egna egendomar och hade, turvis majorsexpeditionen, med hvilken vanligen följde en regementsadjutant, som då fick sitt hem hos majoren. Kompanicheferna bodde i allmänhet på sina boställen och skötte dem, och om boställena också icke voro alltför goda, räckte de dock till att fylla innehafvares behof och att bereda barnen uppfostran. En och annan kompanichef bebodde och brukade egen gård, och detta var fallet äfven med en del öfriga officerare. De yngre bodde på landet hos fäder eller fränder, om de icke voro upptagna af militär kommandering, hvilket dock var mera sällsynt. Högst få bodde i stad och då af särskild anledning. Arrenden förekommo knappast förr än på sextio- och sjuttioalet, då flera yngre officerare arrenderade mindre egendomar. Endast få ägnade sig åt annan borgerlig sysselsättning än landtbruk. Däremot hölls det noga på, att de yngre officerarne i tur och ordning förde kompaniexpeditionen, hvarvid de bodde hos släktingar eller kamrater eller hyrde sig in någonstädes på landet.

En väsentlig förbättring undergingo kompanichefsboställena genom officerskårens den 30 juni 1837 fattade beslut, enligt hvilket boställsinnehafvare ägde påbygga boställsbyggnaden med en öfre våning, hvilken med 150 rdr banko skulle inlösas af efterträdaren, likväl med afdrag af 5 rdr för hvarje år, hvilket belopp ansågs utgöra hyra för våningens begagnande. På Öfverbyggnadens sålunda beräknade värde erlade officerskassan till innehafvaren ränta efter 6 procent. De flesta boställen försågos småningom med dylik öfverbyggnad, och återstående lösningsbelopp erlades af statsverket vid boställenas afträädande.

Underofficerarne bodde och bo allt fortfarande på landet, där de flesta sysselsätta sig med landtbruk, handel eller annat dylikt. Med de unga inträder dock tydligen ett annat förhållande.

Från det enkla och naturliga lifvet på landet med den nära beröringen mellan befälet å ena sidan, manskapet och rotehållarne å den andra uppstodo många sägner och berättelser, hvilka ännu fortlefva här

och där i bygderna. De flesta af dessa samla sig kring den »starke majoren» Cedercrona, som från sitt boställe Hjeltin förde strängt regemente öfver de något styfsinta älfdalingarna, dalkarlarnes närmaste grannar. Att han var stark, bevisar sägnen, som förtäljer, att i forntiden en på Aurenaberget bosatt jätte slungade en sten mot en på Ekesberget boende kamrat. Stenen nådde emellertid icke fram utan föll ned i närheten af den plats, där Ekshärads kyrka sedan byggdes. Då stenen ansågs lämplig till byggnadsmaterial, skulle den köras fram till kyrkobyggnaden, men socknens alla hästar förmådde icke rubba stenen från dess plats. Då körde majoren den med en enda af sina hästar till Hjeltin och reste den ensam på Hjeltins gård, där den står ännu i dag. Dessa händelser äro af bildade på tre färglagda teckningar, hvilka förvaras på Uddeholm, och af hvilka en här bifogas (sid. 341).

3lidt emot Cedercrona på andra älfstranden bodde hans fanjunkare Sellblad, som var af samma skrot och korn som kaptenen. När soldaterna eller rothållarne behöfde hållas efter, eller torpsyner anställdes, reste kaptenen på ena sidan älfven och fanjunkaren på den andra, och då var käppen i full gång. En på en färja mötande rothållare störtade i förskräckelsen vid kaptenens åsyn i älfven med häst och kärra och blef där.

Den af Cedercrona begagnade käppen, som sedan gått i arf inom Älfdals kompani, är af tjock hassel med knölar och kvistar (111 cm. lång) och har sin egen historia, hvilken på ortens tungomål lyder sålunda (den är »beskrefven åtta Gustaf på Löfve» — nuvarande generalmajor Gustaf Ugglå —):

»Dä va en gång en storbonne oppi Ekshära, som hette Anners Jonsa å han va rothållere för går'n sin, som hette Tonnet, och soldaten hans hette Tönnbärj. Di hadde blitt uvänner; å dä hanne, att en gång, då Tönnbärj kom te bo'en i sin ej a för å tale mä'n i saka, så ble bo'en rasen å rände te Tönnbärj mä' dä glöhette jarne å träffte'n i ene öge, så dä bledde förlora.

Män dä feck Cedercrona, som va kompanichef, höre, å då tog han ma sej en soldat eller koprål, vecke dä va', å reste te Tönne' å gjole hemgång hos bo'en, å tog ner ifrå dörrposten dan för husaga's skull ätter vanliheta där hängane 'tjurmegen', la' opp bo'en på vanlitt sätt te 'fem å tjuge på aschhåöle', å dä så rejält ändå, så att bo'en va ille sjuk länge ätter; jae då så dä va ända hopp om live.

Män når dä le på nå' litte, å Cedercrona en da gick å spankulera på backen ve beställ' sett — Hjeltin —, så feck han se, hur en bonne kom knallane ma en stor käpp i näfven, å jammen'an kände han inte ijän, att dä va Tönnbärj's rothållere, storboen Anners Jonsa i Tönne.

Ja 'nu ä dä min tur', tänkte Cedercrona; 'nu ä han här för ge mej för gammal ost. Män dä ska vi bli två om'. A så geck Cedercrona in i kammern sin å laga i årning sinne kapper å tjurmeger; å så klef boen in, å dä ble väll te börje ma ett falit hallo å munhuggane, män

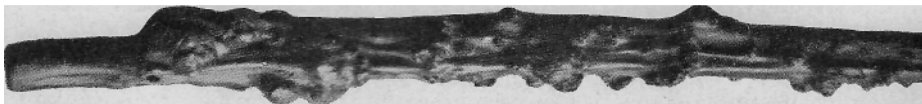

Skinnargården, nära Sunne. påbyggdt icaptetuAoställe.

di la inte te hvaranre; å dä sluta rnä dä att- de ack'dera om saka, å Cedercrona ga fäll bo'en en ankare brännvin förstås, och bo'en ga Cedercrona sin knölie käpp. 'förda att Cedercrona hadde var't så resonli å dängt opp'en å inte stämt'en te tinge'. A så slog di hvaranre i näfven, å så va di like goe busser igen. Så geck dä te den tia i Värmland.

Men se käppen, den ble, liksom en tropé, opphängd på trossboa oppom korka i Ekshära å feck en lapp på'sej, där dä stog skrefve om allt dätte; 'å där såg ja', tillägger berättaren, 'käppen å lappen bå åttan-hunra sextifyra å sextisex. då ja hadde fört hem Elfdalingera frå 'Fälte' te Trossboa ätter möte: å senna ha ja hvasken sett käppen heller lappen, män di sjer, att käppen ska vare hos Öman på Apperti'.» Hos honom såsom chef för **Alfdals** kompani finnes den äfven, men lappen har försvunnit.

Slutligen må meddelas Cedercronas afsked från kompaniet, när han 1836 lämnade detsamma. Han sade då: »Nå, nu ha ni väl fått prygel nå'en gång hvar eveli' en?, hvarpå en ung soldat svarade: »G-ud be-vare majoren! inte ja'-. ;.Kom då fram min gosse», genmälde Cedercrona, »ska' du få för rättvisans skull».

Cedercronas käpp.

Beklädnad och öfrig utrustning.

Beklädnad och utredning.

Genom beklädnadsförordningen af den 4 februari 1812 ändrades gränderna för anskaffningen af den mundering, släpmunderingen, som bestods soldaterna af rotehallarne. Denna mundering, som hittills gjorts af hemmaväfd vadmal, skulle hädanefter »såväl till färg, costume och persedlar förfärdigas i likhet med Lifmunderingen». Det gick icke längre för sig att låta soldaterna själfva eller vanliga sockenskräddare tillverka släpmunderingspersedlarna, hvartill tyg och tillbehör anskaffats på platsen. Emellertid tilläts, att den släpmundering, som skulle anskaffas 1812, fick förfärdigas efter det gamla sättet, och således erhöll regementet släpmundering efter den nya modellen först 1814. Som skyldighet att anskaffa ny mundering ålåg rotehallarne endast hvar tredje år, skulle nyanskaffning icke skett förr än 1815, men på därom af regementschefen gjord förfrågan förklarade sig rotehallarne villiga att göra det ett år tidigare. För att erhålla såväl prisbillighet som större likformighet i beklädnaden anhöllo de genom regementschefen att från krigskollegium utfå tyg och tillbehör för samtliga munderingar, hvilket också beviljades. Fördelningen af klädet och tillbehören öfvervakades af kompanicheferna, och redan på nyåret 1814 blef regementet försedt med en släpmundering, som till alla delar öfverensstämde med lifmunderingen.

Denna af kronan anskaffade mundering, som bekommit 1810, befinns nu, just vid den tidpunkt, då regementet mottog befallning att hålla sig färdigt till uppbrott mot Norge, i ett mycket dåligt skick. I ett bref, som åtföljde rekvisitionen af beklädnadspersedlar och materialier för reparationer, skref regementschefen, att lifmunderingarna »äro oduglige och nästan utslitne, hvilket af den sist hållna mönstringens mönstermening och af de öfversända besigtning- och kostnadsförslagen noga kan upplysas». Som det drog ut på tiden, och de rekvirerade persedlarna icke afhördes, synes han hafva varit betänkt att låta regementet gå i fält med den nyss förfärdigade släpmunderingen. Han skrifver nämligen några veckor senare, att »hvad vidkommer de enligt

insände Besigtning- och kostnadsförslager Requirerade Hequisite och nya persedlar för gamla Stammen, kunna desamma nu helt och hållet umbäras, sedan detta manskap erhållit den nya af Rotarne anskaffade munderingen». Släpkläderna voro ju afsedda att användas endast under fredstid, men på därom gjord förfrågan svarade krigskollegium, att »sådan skyldighet ålåg regementets rotehållare hvart tredje år utan hänsyn till om krig inträffade eller ej». Släpmunderingen behöfde emellertid icke tagas i anspråk, ty genom generalkrigskommissariatets vid reservarmén medverkan erhöll regementet materialier och medel att upphjälpa lifmunderingen, så att den blef brukbar, innan fälttåget började. Under detta förbrukades dock munderingen men ersattes först 1816 af fullständigt ny sådan.

Denna gjordes efter den i början af samma år antagna modellen och öfverensstämde till snitt och form med den beklädnad, som efter de napoleonska krigen blef allmän i Europa. Den runda hatten, som genomgått två århundraden, hade blifvit utbytt mot den styfva, i kullen vida och något svängda tschakån med vapenplåt, försedd med landskapsvapnet, »banderoller» af hvitt redgarn, silfver för officerarne, pompon af redgarn i kompanimärkets färgsammansättning, silfver för sergeanter och furirer, guld för officerare och fanjunkare. Den mörkblåa fracken liknade den föregående, hade röd krage, något lägre än förut, och gula skörtuppveck samt försågs med två rader knappar och »brandenburgska» uppslag, liksom axelklaffarna röda och blå; skärpet bibehölls. De mörkgråa långbyxorna försågos med röd list och röda snodder framtill samt utbyttes om sommaren mot hvita linnebyxor. Skor och svarta klädes- eller hvita linnedamasker fullbordade klädseln, till hvilken ytterligare hörde spännhalsduk af svart läder och mörkgrå kappa med röd krage. Jägarne fingo gröna snören på tschakåerna, grön krage, uppslag och uppveck samt gröna byxlistor. Officerarnes och underofficerarnes frackar gjordes något längre än manskapets, och de förras försågos med epåletter, hvarjämte syrtuten bibehölls. Mössan gjordes rund med vid kulle, mörkblå med rödt hufvudband, grönt för jägarne, med skärm för officerarne och underofficerarne men utan sådan för truppen. Kalfskinnsranslår begagnades fortfarande vid regementet liksom de förra kopparflaskorna, hvita mattornistrar och de stora »bandolärtaskorna» af svart läder. Remtyget var fortfarande hvitt.¹

År 1818 befriades rotehållarne från skyldigheten att hålla släpkläder, mot det att de erlade en passevolansafgift, som bestämdes att årligen utgå med en sjättedel af en hel munderings värde. Som kronan likaledes tillsköt en sjättedel af samma belopp, skulle således hvart tredje år medel finnas till en ny mundering. Beloppet beräknades efter hvarje persedels riksmarkegångspris, hvilket något växlade för

¹ Beklädnadens ntseende under ifrågavarande århundrade synes af bifogade planscher.

olika år, och sjättedelen af en munderings värde beräknades 1822 till 4 rdr 25 skill. 5 rst. banko.¹

Förvaltningen af dessa medel och vården om allt, som hörde till regementets beklädnadsangelägenheter, tillkom en sedan 1812 bestående beklädnadsdirektion, sammansatt af landshöfdingen, regementschefen och två kaptener,² hvarjårnte landshöfdingen ägde tillkalla tvåafrotehållarne från kvarje kompani valda ombud. Regementets auditör var skyldig att utan särskildt arfvode föra direktionens protokoll, hvarjämte regementsskrifvaren tjänstgjorde såsom dess redogörare.

Af de medel, som inflöto till direktionen, bildades en beklädnadsfond, hvilken skulle bekosta all nyanskaffning af beklädnad och dess underhåll. Förutom rotehållarnes afgifter, hvilka uppbyros af regementsskrifvaren vid de' årligen återkommande aflönings- eller likvidationsförrättningarna, inflöto hit munderingsersättning för underofficerare med rotelön och för manskap under kommenderingar af längre varaktighet än 30 dagar (utgjorde 3 sk. 1 rst. för man och dag), slitningsersättning för munderingar, som begagnades under arbetskomrundering, samt ersättning för förkomna persedlar.

För dessa medel ålåg det direktionen ombesörja, att truppen ständigt var försedd med en ny mundering (lifmundering) och en fullt brukbar sådan (släpmundering), hvarvid kappan (kapotten) icke räknades till munderingen. På grund af den hvart tredje år återkommande nyanskaffningen, fick den nytillverkade munderingen i tre år tjäna såsom lifmundering, hvarunder den endast undantagsvis begagnades; härefter nedflyttades den till släpmundering och brukades såsom sådan under tjänstgöring i ytterligare tre år. hvarefter den ansågs utsliten och lämnades åt soldaterna såsom deras egendom.³ Regementet skulle dock

¹ Beräkningen var gjord efter följande markegångspris i rdr, skilling och runstycken: en hufvudbonad 2—20—4, en jacka 10—11—4, ett skärp 44 sk. 6, en hälsduk 19 sk., ett par klädesbyxor 5—33—10, ett par damasker 1—18—10, en skjorta 1—20—3, ett par ullstrumpor 44 sk., ett par skor 2—1—1, ett par linnebyxor 1—35—6 eller tillsammans 27 rdr 8 sk. 8 rst. banko.

² Från 1812 kaptenerna Kordenankar och Hästesko, den senare regementskvartermästare.

³ Sålunda anhåller regementschefen den 23 april 1824 i skrifvelse till kungl. maj:ts befallningslifafvande om utfärdande af kungörelse till efterrättelse för rotehållarne, att materialier till ny lifmundering voro upphandlade, att den i rotekistan förvarade munderingen med undantag af tschakåen skulle anläggas till släpmundering, och att med undantag af tschakåen den släpmundering, som varit i bruk sedan 1821, skulle tillfalla soldaterna. Därjämte fick tjänstgörande majoren befallning att på regementsorder tydligen klargöra, att de rekryter, som året förut utfått ny släpmundering, icke skulle få denna till skänks och återigen utfå ny, utan att »endast de munderingar tillfalla soldaterna, som varit i bruk sedan 1821».

Då dessa rotekistmunderingar skulle af rotehållarne utlämnas såsom släpmunderingar, plögade de först aflämnas till kompanitropsboden för att där undergå besiktning af kompanichefen och två ojäfviga personer. År 1828 ändrades detta förhållande så, att rotehållarne i närvaro af två ojäfviga vittnen fingo omedelbart till soldaterna öfverlämna den gamla lifmunderingen.

Vid mottagning af nya lifmunderingar skulle rotehållarne infinna sig själfva eller genom ombud. Vid utlämningen, hvarvid hvarje mundering undergick besiktning, närvaro förutom den mottagande äfven kompanichefen och ett af länsstyrelsen förordnad kronombud.

äga rätt att mot högst halfva beloppet af beklädnadspriset inlösa uttjanta persedlar, af h vilken rättighet direktionen 1851 begagnade sig, då priset på hvarje mundering belöpte sig till 8 rdr banko.

Gången vid anskaffandet af nya beklädnadsersedlar var följande: Sedan direktionen från kompanicheferna erhållit uppgift om antalet erforderliga persedlar, gjordes ett öfverslag öfver den mängd kläde, foder, tråd o. d., som därtill erfordrades. Kungörelse om upphandlingsauktion därå upplästes i länets kyrkor, och på därtill bestämd dag, vanligen i början af året, pröfvades de inkomna anbuden af direktionen på landskontorets lokal i Karlstad. Vid anbudens antagande hade direktionen att rätta sig efter af krigskollegium fastställda prof, modeller och maximipris. Efter leveransens fullgörande besiktigades persedlarna af en af regementschefen förordnad besiktningsnämnd, i hvilken magistraten insatte en medlem. Då tillverkningen skett utom länet, utsågs endast en besiktningsman, som afreste till tillverkningsorten och där verkställde besiktningen. I förbigående må nämnas, att kommerserådet Nordström å Trossnäs var mångårig leverantör af kläde. När så leveranserna voro godkända, börjades tillverkningen af munderingen. Första gången detta skedde (1821), samlades kompanierna på tid — det var i oktober månad — och i den ordning, som bestämdes af regementschefen, till trossbodarna, hvarvid enhvar medhade sin lifmundering. A dessa munderingar togos mått till de nya ntaf en skraddarmästare, som reste från kompani till kompani, till dess måtttagningen var afslutad. Under tiden hade till Södra Edsberg i Segerstads socken samlats regementets alla skradderikunniga soldater. Under mästarens öfverinseende tillskuros och syddes nu jackor och klädesbyxor efter de tagna måtten, hvarefter de kompanivis och försedda med den blifvande ägarens nummer inlevererades till regementsförrådet vid Varnäs, hvarifrån de fördes till trossbodarna. Rotehållarne ägde sedermera att själfva eller genom ombud afhämta persedlarna, hvarvid både kompaniombud och kronobetjäning skulle närvara. Skraddarne, som samlats den 28 febr., hemförlofvades den 16 april och fingo dä medföra materialier till förfärdigande inom kompanierna af gråa byxor, hvita byxor, svarta och hvita damasker samt mössor, öfver hvilken tillverkning kompanicheferna skulle utöfva uppsikt.

Om denna anordning ställde sig för dyrbar, eller om annan anledning förelåg, nog af redan 1824 frångick man detta till verkningssätt, och omsorgen om tillverkningen lades helt och hållet i kompanichefernas händer. De upphandlade materialierna fördelades mellan kompanicheferna och fördes medelst kronoskjuts till deras boställen. Liksom vid föregående tillfällen togs mått, hvarefter en yrkestillskärare skar till munderingarna. Kompanicheferna ägde sedan att ombesörja deras förfärdigande af soldater eller af därtill anskaffade handtverkare och uppbyrå såsom ersättning härför arbetslön till belopp, som bestämdes

Fot. efter en målning
af Liddeholm (se sid.
335).

342

Cedercrona reste stenen vid Hjeltin.
BEKLÄDNAD OCH ÖFRIG UTRUSTNING.

af beklädnadsdirektionen.¹ I arbetslönen inbegreps kostnaden för blå till stoppning, snören eller segelgarn till passpoaler samt knappformar, häkter, tråd, nålar och vax.

Profningen af de nytillverkade munderingarna skedde vid följande årets tilldelningsmöten under bataljonschefernas öfverinseende, hvarför tiden för dessa möten utsattes så tidigt, att behöfliga ändringar skulle kunna hinna vidtagas före årets möten. Det slutliga godkännandet skedde vid närmast infallande generalmönstring. Persedel efter persedel underkastades därvid den noggrannaste besiktning af generalmönsterherren, som det ålåg att pröfva deras beskaffenhet och öfverensstämmelse med fastställda modeller samt att öfvertyga sig om, att de funnos i föreskrifvet antal. Antagligt är, att kassation icke var sällsynt, då persedlarna tillkommit under så många olika händer.

Efter hvarje slutadt möte förrättades af beklädnadsdirektionen besiktning på de persedlar, som varit använda under detsamma, hvarvid en magistratsperson och rotehållarnes ombud voro närvarande. Vid

denna besiktning bestämdes, hvilka reparationer skulle göras, mängden härför erforderliga materialier samt ett medelpris för hvarje persedelslag. Por vändning af jacka och klädesbyxor bestods ofta 40 sk. banko, hvarjämte till lappning af jackor lämnades en tum kläde för hvarje och till lappning af byxor 8 alnar 14 tum kläde för hvarje kompani.

Efter kommendering till fästningsarbete eller dylikt, då släpmanderingen kunnat taga skada, verkställdes besiktning på densamma af kompanicheferna, hvarefter instrument öfver besiktningen upprättades och insändes till beklädnadsdirektionen. Med ledning häraf bestämdes den ersättning, som skulle utgå i kontant eller natura, och reparationerna verkställdes af soldaterna.

Sådana persedlar, som voro svåra att tillverka, såsom tschakaer rekvirerades af direktionen från utredningsförrådet i Stockholm.

Småpersedlar, hvartill räknades skjortor, strumpor och skodon, tillhandahöllös af direktionen i två omgångar, och skedde deras anskaffning på samma sätt som andra persedlars. Af de två omgångarna förvarades den ena, som tillhörde lifmanderingen, i trossboden, den andra, släpmanderingens, mellan mötena af kompanicheferna. Svårigheten att hålla manskapet med denna andra omgång synes dock varit stor, och lätt inses, att sådana persedlar som skor skulle torka sönder genom att ligga i nära nog ett år efter att hafva varit använda under kanske endast tre veckors tid. Direktionen beslöt därför att söka förmå soldaterna att mot kontant ersättning af 8 sk. banko årligen själfva hålla sig med denna omgång. Då soldaterna förklarade sig villiga att ingå på denna uppgörelse, så försvinner från och med 1833 ur beskeden denna omgång af småpersedlarna.

¹ Arbetslönen upptogs år 1839 till följande "belopp: Vapenrock med kläde till nummer på axelklaffarna 1 rdr 8 sk., klädesbyxor 32 sk., linnebyxor 18 sk., tältduksbyxor 20 sk., buldansbyxor 8 sk., halfklädesstib letter 10 sk. 8 råast., mössa med koinpanimärke 16 sk., bndansrook 16 sk., allt banko.

Regementschefen var i första hand ansvarig för, att regementets beklädnad befann sig i godt skick. Kompanicheferna ägde närmast under honom uppsikten öfver de persedlar, som utlämnats till deras kompanier, och borde genom besiktning och visitation förvissa sig om deras förvaringssätt och vård. Regementskvartermästaren hade tillsynen öfver de i regementets gemensamma förråd upplagda persedlar och materialier, på grund hvaraf han var skyldig att inställa sig vid beklädnadsdirektionens sammanträden.

År 1842 utkom en ny instruktion för beklädnadsdirektionerna, hvilken medförde en hel del förändringar.¹ Den treåriga brukningstiden, som vid regementet hade utsträckts till fyraårig, enär ny mundering tillverkats 1828, 1832, 1836 och 1840, ökades nu lagligen till fyraårig, hvarigenom rotehållarnes och kronans årliga munderingsbidrag minskades till en åttondel af munderingskostnaden, så att den efter ett medelriksmarkegångspris af 30 rdr 20 sk. banko hädanefter iitgick med endast 3 rdr 24 sk.

Beträffande småpersedlarna stadgade den nya förordningen, att direktionen skulle träffa aftal med manskapet, att detta mot en afgift, som direktionen ägde bestämma, men som icke fick öfverstiga en tredjedel af dessa persedlars riksmarkegångspris, skulle hålla sig med den ena omgången, något som redan skett vid regementet. De medel, som härför inflöto från vakanta rotar, skulle användas till anskaffande af materialier för ett reservupplag.

Samma förordning gaf likaledes helgd åt det vid regementet använda bruket att lämna persedlarnas förfärdigande åt kompanicheferna. De borde »helst inom Compagnierna förfärdigas eller iståndsättas af i skraddareyrket kunnige Soldater; dock att sådant icke må såsom skyldighet manskapet åläggas, skolande Befälet vid ansvar tillse, att då nya munderingar förfärdigas, klädet dessförinnan warder wäl krympt, samt att persedlarne blifva enliga med modell, rymliga och, för minsta storleken, med inlägg i sömmarna försedda». Arbetslönen, som bestämdes af krigskollegium, fick icke utbetalas, förr än persedlarna blifvit besiktigade och godkända. Genom denna anordning, som fortfor att gälla ända till 1880, öfvertogo kompanicheferna i själfva verket på passivolans, såsom det kallades, bestyret med beklädnadens anskaffning och underhåll. På bostället uppläts ett rum till skraddareverkstad, och här tillskuros och syddes kläder af för ändamålet anställda soldater och andra personer. Att detta sätt kunde gifva och äfven gaf anledning till missnöje är gifvet, men lika säkert är också, att klagomålen öfver inknappning på tyget och annat icke alltid voro berättigade.

Kungl. kungörelsen af den 23 mars 1858 befriade rotehållarne från beklädnadsbidraget, och kronan öfvertog från detta år hela kostnaden

¹ Regementskommissarien blef nu. redogörare inför direktionen, hvarför han 1850 i arfyode erhöill 250 rdr banko. Sistnämnda år anställdes äfven en förrådsvaktmästare med 100 rdr banko i arfyode.

för soldatens utrustning. Härigenom blefvo landshöfdingen och rotehållarnes ombud öfverflödiga i beklädnadsdirektionen, hvilken. i enlighet med den samma dag utfärdade nya instruktionen sammansattes af regementschefen såsom ordförande, en regementsofficer och två kaptener med auditören såsom protokollsförare. Uppbörden och redovisningen delades mellan regementsskrifvaren och regementskommissarien på det sätt, att den förre handlade allt, som rörde penningemedlen, den senare allt, som hänförde sig till persedlarna.

De tillgångar, öfver hvilka den nya beklädnadsdirektionen förfogade, voro i hufvudsak desamma som förut, sedan kronan öfvertagit rotehållarnes andel, dock ingick värdet af skor endast med en åttondel, af hufvudbonad med en niondel. Slitningsersättningen för manskap, kommanderadt öfver 30 dagar, beräknades för dag efter 1: 730 af värdet på en vapenrock, två halsdukar, två par klädesbyxor, två par klädesdamasker, fyra skjortor, fyra par ullstrumpor, två par stöflar och två par skor.

De till lifmunderingen hörande småpersedlarna hade allt fortfarande tillhandahållits af direktionen, men genom 1858 års instruktion ålades denna att söka träffa öfverenskommelse med soldaterna, att de mot en ersättning af 8 öre om dagen, hvilken skulle utgå för minst 30 dagar årligen, själfva skulle hålla sig med två skjortor, två par ullstrumpor, ett par stöflar efter fastställd modell, ett par skor och ett par lösa sulor för skodonens lagning. För att underlätta den första anskaffningen skulle direktionen till manskapet öfverlämna en omgång småpersedlar tillhörande släpmunderingen, vare sig denna omgång anskaffats af soldaten själf eller af direktionen, samt i mån af tillgång mot skäligen ersättning en omgång lifmunderingspersedlar af samma slag. Den föreslagna öfverenskommelsen antogs af alla kompanier utom lifkompaniets 1. korpralskap, som dock senare förenade sig med de öfriga. Ersättningen höjdes 1868 till 12 och 1875 till 16 öre om dagen, hvilket belopp gällde till och med 1901, då det på grund af förlängd tjänstgöringstid sänktes till 12 öre.

Genom kungl. reglementet af den 9 april 1880 angående besörjandet af den ekonomiska förvaltningen vid indelta arméns regementen m. m. försvann beklädnadsdirektionen och omsorgen om beklädnaden liksom alla öfriga förvaltningsangelägenheter öfvertogs af den nyinrättade förvaltningsdirektionen. Innan vi gå att skärskåda häraf framkallade förändringar, må vi se till, huru regementet var klädt under den gångna tiden, men först må dock tilläggas, att kappor, remtyg och utredningspersedlar liksom fordon och annan utredning anskaffades och underhöllos omedelbart af kronan, d. v. s. af krigskollegium (arméförvaltningen).

De nya munderingar, som regementet erhöll 1824 och 1828, voro förfärdigade efter 1816 års modell med den ändring, att byxorna voro mörkblåa. När ny mundering följande gång gjordes 1832, fick jackan

(enligt 1829 års modell) endast en knapprad, ändrades ärmuppslagen något och försågos byxorna med röd passpoal (jägarna fingo mörkblå krage och gröna passpoaler). Nya tschakåer hade då kort förut blifvit anlagda, högre än de förra, med platt kulle, större vapenplåt, inga snören och aflång pompon. Officerarne hade anlagt det äfvenledes 1829 antagna och ännu i bruk varande skärpet, och epåletter och axelklaffar hade för regementet liksom för öfriga trupper tillhörande 2. brigaden af 1. inspektionen hvit färg, hvilken vid öfvergång till 5. militärdistriktet 1834 ändrades till röd. Kappor af engelsk modell — deras utseende känner man icke — hade erhållits 1827 men delvis blifvit xitbytta mot svenska 1834. Bandolärtaskor och därtill hörande remmar hade till stor del tjänat sedan 1812, korpralernas och spelets i axelgehäng burna huggare sedan 1816 och de svarta läderränslar, som kommit i kalfskinnsränslarnas ställe, sedan 1821.

När ny mundering 1844 skulle tillverkas, hade Oskar I efterträtt sin fader på Sveriges tron, och som han var betänkt på att omkläda armén efter det nu i bruk komna preussiska snittet, fick det anstå ett år med nytillverkningen, men under 1845 ifördes regementet den nya dräkten med hög läderkask, enradig vapenrock med snedskuren krage, försedd med gula klaffar, »brandenburgska» uppslag och gula passpoaler. Färgen på ep ål ettmattor och axelklaffar blef röd, hvilken färg utmärkte 3. militärdistriktet. Kappan blef mörkblå med gula i stället för röda klaffar på ståndkragen, och den runda mössan bibehölls, men dess hufvudband försågs upptill med en gul passpoal. Denna mössa utbyttes dock snart mot en hög och spetsig, med gula uppåtgående passpoaler försedd, i dagligt tal kallad »babelstorn».

Uniformsförändringarna kommo tätt under Oskar I:s regering, dock drabbade de icke allt för ofta infanteriet. Ar 1849 trädde mörkgrå kappa med ståndkrage och för officerarne kapuschong i stället för den vida mörkblåa kappan med stor, rund krage; 1854 antogs den något kupiga mössan med gul träns nedtill och i förening med kokard eller kompanimärke framtill, och samma år blef syrtuten vanligt tjänstplagg för officerarne och underofficerarne — den pryddes intill 1858 för officerarne med epåletter —; 1856 utbyttes klädesklaffarna på vapenrockskragen mot ännu brukliga »knapphål» af guld-, silkes- eller redgarnsgalon, och samma år fastställdes modell på kepy, en efter fransk förebild gjord, upptill något afsnialnande hufvudbonad af läder, beklädd med mörkblått kläde och prydd med gula galoner.

När den första uppsättningen af kepys år 1860 mottogs, hade Karl XV efterträtt sin fader, och en af hans första åtgärder blef att ändra vapenrocken till tvåradig och att förse den med »svenska» uppslag, att gifva epålettmattor och axelklaffar samma färg som det plagg, på hvilket de voro anbragta, samt att införa blågrått, »blårneleradt», kläde för kappor och byxor, samtidigt med att kapporna försågos med fällkrage och kapuschongerna borttogos från officerarnes kappor. Med dessa nya

klädesplagg, undantagande kapporna, försågs regementet vid nyanskaffningen 1861, men först sex år därefter kommo de i bruk.

Kappor efter den nya modellen mottog regementet 1864, då den sedan 1849 i bruk varande uppsättningen kasserades. Af remtygs- och utredningspersedlar erhöles äfven ny uppsättning, af de förra svarta lifremmar med patronväskor, vida mindre än de förra »taskorna», af de senare kalfskinnsränslar med stomme i stället för de mjuka dylika, som innehafts sedan fyrtiotalet, samt mattornistrar och kopparflaskor af samma slag, som förut brukats. Skyddstält användes första gången under lägret på Axvall 1865.

Andringarnas tid var ännu icke slut. I 1871 års mundering ingick vida vapenrockar med sex knappar i raden och slejf i ryggen — vanligen kallade »handtagsrockar» —, och nästa mundering i ordningen, 1874 års, gjordes efter den ännu gällande modellen, fast med två rader af sex knappar, och försågs med mörkblåa byxor, till en början utan passpoal. Med samma års mundering gjorde den ännu i bruk varande mössan med plåt och plym, som blifvit fastställd 1865 och sedan dess burits af officerarne, sitt inträde vid regementet. Af de 1872 antagna mörkgråa, »gråmelerade», kapporna fick regementet ett hundratal på hösten 1881, hvarefter de småningom ersatte de ljusare kapporna, af hvilka fullständig uppsättning för en klass beväring, ännu finnes kvar och årligen användes.

Beväringsmanskapets liksom extraroterings- och förstärkningsmanskapets beklädnad och utrustning voro likadana som »gamla stammens», men länge bestods densamma endast en omgång persedlar och denna till en början skäligen dålig, enär man till beväringen öfvernyttat en del gamla, i förråden upplagda och ganska slitna persedlar af stammens. När regementet 1814 stod redo att rycka ut mot Norge, voro beväringens persedlar så dåliga, att regementschefen i januari hos krigskollegium anhöll om nya, enär lagning af de i bruk varande icke skulle medhinnas, om snart uppbrott komme att ske. Hans framställning kunde dock icke villfaras, hvarför han nödgades använda en del af regementets »egna» persedlar till upplappning af beväringens. Särskildt gällde detta det beväringsmanskap från Närke, som var tilldeladt regementet under hela fälttåget.

För hvarje år insände regementschefen till krigskollegium ett »statsrequisitionsförslag» på persedlar eller materialier, erforderliga för vidmakthållande af beväringens persedelmängd, hvarefter kollegiet föranstaltade om nya persedlars öfversändande — färdiggjorda persedlar lämnades alltid från något utredningsförråd — eller gamlas lagning. Så fortgick det till 1856, då en särskild beväringseklädnadsdirektion inrättades.

Beväringsmanskapets beklädnads- och utrustningspersedlar förvarades i regementets gemensamma förrådslokal under regementskvarter-

mästarens, efter 1842 regementskommissariens, tillsyn. Så länge förrådet var inrymdt i Karlstad, ålåg det honom att vid beväringmötenas början ombestyrta utforslandet till mötesplatsen af erforderliga persedlar och likaledes efter mötets slut deras uppläggande i Karlstad. Besiktning förrättades efter mötet på persedlarna, hvarvid kostnadsförslag upprättades of ver deras iståndsättande samt förteckning uppgjordes på de persedlar, som behöfde nyanskaffas.

Beväringen skulle, såsom nämndt, äga samma persedlar som stamtruppen, men som hushållningen här drefs längre och de ytterst korta mötena gjorde erforderlig omsättning svår, blef beväringen till klädsel och utrustning något ålderdomlig. Ännu vid slutet af femtioalet funnos jackor i bruk, och jämte vapenrockarna anlades 1857 koletter, hvilka småningom utträngde de förra och funnos kvar ända in på sjuttioalet. Hvita byor förekommo såsom enda benbeklädnad ända till 1857, men de då för första gången upptagna klädesbyxorna utlämnades icke på länge. Ännu på femtioalet användes kappor, remtyg och ränslar, hvilka varit i bruk sedan 1813. Mundering fanns för 800 man, hvilken styrka fram på femtioalet ökades till 1,400 men efter 1887 minskades till 1,050.

Beväringmännen skulle vid mönstringen tillfrågas, om de voro villiga att mot en ersättning af en rdr banko hålla sig med egna skjortor, strumpor och skor, hvilket de i allmänhet gjorde.¹

Den nyss omnämnda beväringbeklädnadsdirektionen sammansattes af en regementsofficer såsom ordförande, en kapten och en subalternofficer, alla förordnade af regementschefen, jämte regementskommissarien såsom protokollsförare samt medels- och persedelredogörare.

Vid öfvertagandet af beklädnadsväsendet erhöll direktionen från krigskollegium en ny eller nästan ny lifmundering samt en efter näst föregående beväringmöte genom kollegiets försorg fullständigad och i brukbart skick försatt exercismundering.

Till bestridande af kostnaderna för dessa munderingars underhåll och nyanskaffning äfvensom till täckande af öfriga utgifter anvisades åt direktionen ett årligt anslag, beräknadt till en tiondel af värdet å en omgång vapenrockar, mössor, tältduksbyxor med damasker, buldansbyxor och halsdukar, hvilka värden årligen bestämdes af krigskollegium med ledning af upphandlingsprisen. Direktionen uppbar dessutom 10 proc. af nyssnämnda belopp såsom lagningshjälp, 6 sk. banko årligen för hvarje mundering såsom ersättning för tvätt af linnepersedlar samt särskild slitningsersättning för persedlar, som användes mera än 14 dagar årligen. Direktionen ägde att anskaffa persedlarna på sätt, den

¹ År 1832 gick regementschefen in till krigskollegium med anhållan, att kollegiet ville återtaga eller tillåta honom på auktion försälja de 1,384 skjortor, som utbekommit 1813, och hvilka hotade att multna sönder. Sex. år senare anhölls om föreskrifter, huru skulle förfaras med 662 par skodon, som förvarats i förrådet i 23 år, och af hvilka på tio år intet enda par varit i bruk.

fann lämpligast, men var skyldig uttaga kläde och vissa andra materialier från kronans förråd. Med småpersedlarna skedde ingen förändring.

Direktionen besörjde äfven underhållet af beväringens öfriga utrustning på samma sätt, som fallet var vid stammen.

I den nya instruktion för direktionen, som utfärdades 1875, gjordes den ändring i beräkningen af dess tillgångar, att brukningstiden från tio år ökades till tolf, hvarför anslaget beräknades efter Vis af värdet å en mundering, hvari alla persedlar ingingo. Tvättanslaget höjdes till 19 öre för hvarje man, och slitningsersättning för begagnande mera än 14 dagar bibehölls. Klädesbyxor ingingo numera i båda munderingarna. Slitningsersättningen för småpersedlar blef densamma som för stammanskapet.

År 1880 öfvertog förvaltningsdirektionen vården äfven af beväringens beklädnad.

Förvaltningsdirektionen, som under regementschefens inseende år 1880 öfvertog alla förvaltningsbestyr inom regementet, utgjordes af en regementsofficer såsom ordförande, två officerare, af hvilka den ena kapten af 1. klass, och regementsintendenten såsom ledamöter¹ med auditören såsom protokollsförare. Regementsskrifvare- och regementskommisariebefattningarna indrogos, hvaremot en förrådsförvaltare tillkom och förrådsvaktmästaren uppfördes på stat.²

Förvaltningsdirektionen utöfvade med afseende på stammens och beväringens beklädnad samma befogenhet, som tillkommit de båda föregående beklädnadsdirektionerna, men den började genast tillämpa ett annat sätt för persedlarnas förfärdigande, i det en skraddareverkstad inrättades på mötesplatsen, hvarest så väl nytillverkning som lagning bedrefs. På grund af bristande utrymme kunde denna verkstad först på hösten 1902 träda i oafbruten verksamhet hela året om.

Att det sedan århundraden tillbaka använda sättet att kassera en hel uppsättning beklädnadsersedlar på en gång utan hänsyn till de olika plaggens beskaffenhet hvarken kunde bidraga till god hushållning eller till åstadkommande af en för krig erforderlig tillgång på persedlar, blef allt mera tydligt, på samma gång man började inse nödvändigheten af att äga en för slitande tjänstgöring afsedd mundering, hvari genom den egentligen i bruk varande kunde sparas. Följden häraf blef beklädnadsreglementet af 1887, genom hvilket grunden lades för ett tids-

¹ Förvaltningsdirektionen utgjordes vid sin början af major C. H. Nisbeth, kapten O. von Axelsson, löjtnant Fleetwood och regementsintendenten Nygren, vid sitt slut af öfverstelöjtnant Ekelund, kaptenerna Hammar och Ziegler jämte samma Nygren.

² Regementsintendenten Nygren hade varit tillförordnad regementsskrifvare sedan 1871. Såsom regementskommisarie hade löjtnanten vid regementet Carlmark tjänstgjort sedan 1869. Förrådsförvaltare blef nu volontären K. E. Allström och förrådsvaktmästare korpralen A. Mellqvist, hvilka båda fortfarande iimehafva dessa befattningar.

enligt handhafvande af hela utrustningen vid de indelta trupperna och möjlighet bereddades att tillgodose krigets fordringar.

Bestämd skillnad gjordes fortfarande, ända till 1898, mellan stammanskapets och beväringens beklädnad eller mundering, såsom den numera kallades, enär all personlig utrustning föll under direktionens omsorg. För stammanskapet skulle underhållas tre munderingar — af kappor, remtyg och utredningspersedlar endast två —, en ny för krigsbruk, en god för vanligt fredsbruk och en sämre för slitande tjänstgöring, för beväringen två, af hvilka den ena ny, för krigsbruk afsedd, men det dröjde icke länge, förr än en tredje mundering var upplagd äfven för beväringen. Utslitna plagg kasserades och ersattes genom nednyttning från närmast högre mundering o. s. v., för hvilken nya plagg tillverkades. Bestämmelsen, att utjänta munderingar skulle tillfalla soldaterna, hade borttagits.

Sättet för munderingsanslagets beräkning undergick vissa ändringar. Det utgick för år 1890 med 45 öre för hvarje tjänstgöringsdag, hvilket belopp sedan blifvit nedbragt till 33, däri inberäknadt ersättningen för småpersedlar.

Uppmärksamheten hade sedan sjuttioalet allt mera blifvit riktad på möjligheten af krig, och det nya beklädnadsreglementet af såg såsom nämndt till icke ringa del att förmå trupperna att genom omtanke och förutseende söka tillgodose krigets kraf i fråga om utrustning, något, hvarpå man förut icke synes hafva tänkt, i stället för att beräkna beklädnaden efter fredsstyrkan och lägga upp stora beklädnadskassor skulle man nu skaffa kläder, och ganska hastigt gick det att bringa upp förrådets storlek. Något förarbete är visserligen gjordt genom anskaffning under årens lopp af ett mindre antal beklädnadspersedlar i reserv att använda vid längre kommenderingar såsom volontärskolor o. a., men långt förslogo icke dessa knappast till ett hundratal uppgående plagg, och på kappor och utredningspersedlar rådde stor brist. Den 1 j an. 1887 redovisas af rockar, byxor m. m. endast en omgång nya för stammen och en till 1,050 man upptagen klass beväring samt en lika stor omgång släpmundering, som dock efter flerårigt bruk var långt ifrån fältduglig. Af kappor fanns en lika stor omgång med obetydligt öfverskott, men beväringens hade varit i bruk sedan sextioalet. Af ränslar och andra utredningspersedlar fanns dubbel uppsättning för stammen, af hvilka den ena ny, och 1,300 gamla för beväringen, dock endast en omgång skyddstältdelar och bärbara verktyg för stammen. Tilläggas må, att fordonens antal var beräknadt för två bataljoner, och att halfva antalet ammunitionsvagnar detta oaktadt ännu fattades.

Såsom nyss nämndes, har man småningom lyckats bringa upp tillgången på beklädnads- och utredningspersedlar, så att vid 1903 års utgång tillgång finnes för hela regementet på krigsfot, hvarvid något mera än två tredjedelar af den utryckande styrkan skulle blifva försedd med obegagnade och återstoden med endast obetydligt begagnade

persedlar. Af andra mundering finnes god tillgång för hela fredsstyrkan fast anställda och beväring, af tredje mundering dubbel tillgång.

Med afseende på beklädnad och utrustning vidtogos vissa smärre ändringar under åttio- och nittiotalen. Mössorna förändrade efter 1886 i någon mån snitt, och vapenrocken försågs med en rad knappar om åtta stycken och kort före århundradets utgång med en lapp under kragen framtill i spännhalsdukens ställe. Känslen undergick till form och inredning flera förändringar, kopparflaskan fick lämna rum för ett afplattadt kokkärl af aluminium; den hvita mattornisten utbyttes först mot en svart och sedan mot en brun, och slutligen fick den svarta lifremmeil med de flera gånger ändrade patronväskorna gifva vika för en brun ammunitionsördel, som 1902 första gången var i bruk. Bärbart verktyg hade tillkommit redan i början af åttiotalet för halfva antalet manskap.

Officerarnes och underofficerarnes beklädnad undergick med smärre olikheter samma förändringar som manskapets. Ar 1878 trädde vapenrocken med lösa axelklaffar såsom fältplagg i syrtutens ställe.

Beväpning. Fanor. Tross.

Beväpningen undergick på länge icke några väsentliga ändringar, och de olika modeller af flintlåsgevär, som aflöste hvarandra, voro i det hela taget hvarandra ganska lika. Ännu in på fyrtiotalet hade regementets stammanskap engelska gevär från början af århundradet, bevärigen gevär af 1791 och 1805 års modeller. År 1832 anmälde regementschefen, att gevären voro till skjutning fullkomligt odugliga och stötte så, att skyttarne »mer eller mindre illa skadades». Sex år därefter erhöll regementet 200 »målskjutningsgevär» af 1815 års modell och 24 jägarstudsare med sabelbajonetter. Först i augusti och september 1849 — strax före affärden till Danmark — utbyttes stammens flintlåsgevär mot nya gevär med slaglås af 1840 års modell, hvaraf ett antal af 80 några år senare utlämnades såsom reserv. Med dessa gevär var stammen väpnad — ett mindre antal utbyttes visserligen mot liknande af 1845 års modell — ända till 1864, under danska kriget, då 1,500 uppräflade gevär af den tio år förut antagna typen utlämnades att användas »till krigsbruk och målskjutning», under det de slätborrade gevären behöllos »till fälttjänst och exercis». Först sistnämnda år fick bevärigen lägga bort flintlåsgevären och gripa till de slätborrade slaglåsgevären; och skarpskyttarne, som från sin upprinnelse skjutit med tappgevär af 1840 års modell, fingo samtidigt 1860 års (det wredeska med 12, i mm. kaliber). Flintlåsgevären underhöllos allt fortfarande på passevolans men deras efterträdare omedelbart af kronan.

Nu dröjde det icke länge, förr än mynningsladdarna måste rymma fältet för bakladdningsgevär, och under loppet af år 1869 erhöll regimentet gevär af 1867 års modell (Remington, 12, i. rum. kaliber) för stammen (inberäknadt ständiga vakanser) och 900 man beväring, hvilket senare antal småningom ökades. Det dröjde dock länge nog, innan alla dessa gevär blefvo skottställda, enär detta gjordes på skottbanan under mötestiden.

Vid öfningarna 1894 sattes det ändrade remingtongeväret (modell 1867—89, 8 mm. kaliber) i handen på allt manskap, och 1900 fick detta gevär rymma fältet för mausergeväret (modell 1896, 6,5 mm.), fastän det äldre geväret ännu innehafves af det hemförlofvade indelta manskapet. Af båda dessa gevär ägde regimentet från början tillräckligt antal för krigsbehofvet.

Huggare bortlades af korpraler, spel och trumslagare vid den sista ombeväpningen.

Officerarnes värja hade 1859 fått lämna plats för en sabel med stålbalja, mot hvilken underofficerarna utbytte sina huggare. Denna sabel ersattes efter 1899 »vid nyanskaffning» med en rak sabel med platt fäste. Till den personliga utrustningen har efter 1887 kommit revolver och en del utredningspersedlar. Med revolver hafva äfven spel, trumslagare, sjukvårdsmanskap och öfriga med gevär icke väpnade blifvit försedda.

Yid Närkes och Värmlands regementes delning synes Värmlands regemente blifvit utan lif- och bataljonsfanor, ty den 4 aug. 1812 fick regementschefen i uppdrag af krigskollegium att inkomma med förslagsritning å dylika fanor. Tre år senare utbekom regimentet en ny liffana, hvit med riksvapnet, och fem kompanifanor, gråa med den svarta värmlandsörnen på gul botten i en oval sköld med en furstlig krona öfver sig och två korslagda lagerkvistar under sig. Fem kasserade kompanifanor aflämnades samtidigt.

Vid generalmönstringen 1848 blefvo de 1815 bekomna fanorna kasserade,¹ och året därpå mottog regimentet de två bataljonsfanor af 1844 års typ², som ännu äro i bruk, om än öfverflyttade på ny duk, och som under den svarta värmlandsörnen på gul duk bära namnen Narva 1700, Clissow 1702, Frauenstadt 1706. De gamla fanorna tillhörde dock regimentet ända till början af åttioalet. När regimentet en gång får blågul fana, skall denna enligt fankommitténs år 1892 afgifna förslag bära segernamnen Fredriksodde 1657, Tåget öfver Balt 1658, Lund 1676, Landskrona 1677, Narva 1700, Diina 1701, Clissow 1702, Frauenstadt 1706, Malatitze 1708, Gadebusch 1712.

De tunga trossvagnarna utbyttes under åren 1812 och 1813 mot enspända kärror, af hvilka regimentet bekom 12 ammunitions-, 12 sjuk-,

¹ Fyra af dessa fanor finnas i artillerimuseet i Stockholm. — 1815 och 1849 års fanor äro återgifna på en bifogad plansch.

² Dessa fanor öfverlämnades till regimentet af konung Oskar I under lägret vid Axvall den 12 juli 1849.

24 proviant-, 16 pack- och 4 tält-. Oin dessa kärrors beskaffenhet har man sig nu mera föga bekant. De dugligas antal minskades under tidernas lopp — ammunitions vagnar till ett antal af 4 tillkommo 1830 —, och när kärrorna 1856 utbyttes mot 8 ammunitions- och 10 packvagnar af då kort förut antagna nya modeller, torde icke mycket funnits kvar af dem. Af sjukvårdsmateriel innehades sedan åren 1815—• 1820 tunga instrumental- och medicinalkistor. Till dessa kommo 1858 2 sjukvagnar utan och 1 med fjädrar samt två år senare 2 förbinderivagnar irtan fjädrar. Först under senare delen af sjuttioalet utbyttes dessa mot de ännu i brak varande, och under åttioalet tillkommo de nuvarande ammunitionsvagnarna och fingo packvagnarna sitt nuvarande utseende. Sedan början af nittioalet innehar regementet hela sitt för krigsbehof afsedda antal fordon med till dem erforderliga tillbehör.

Förrådsbyggnader.

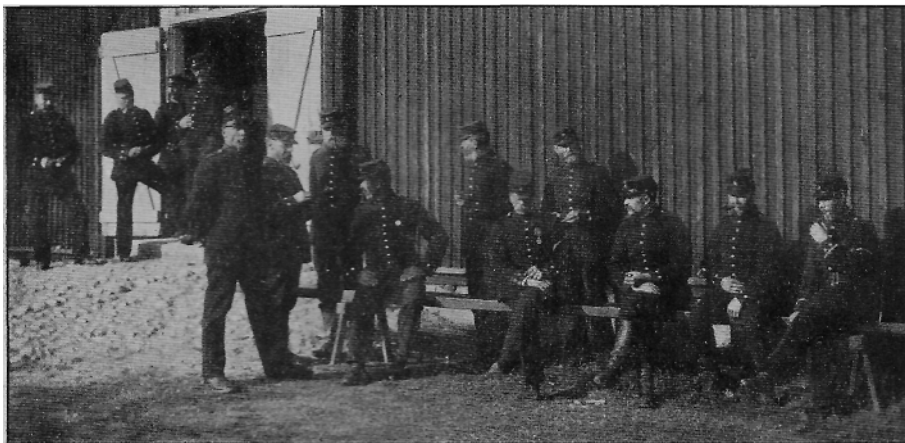
Vid Närkes och Värmlands regementes delning tillkommo för hvardera af de båda nya regementena tre nya kompanier, hvilka voro i behof af trossbodar. Genom kongl. bref af den 30 nov. 1813 bestämdes också, att sex nya trossbodar skulle uppföras och underhållas på kronans bekostnad. För förste-majorens eller Grams kompani uppfördes en sådan på regementets mötesplats Varpnäs mö, och med densamma sammanbyggdes äfven trossbod för Kils kompani, hvilket på hösten 1812 inlagt sina persedlar i ett af Kils kommun förhyrdt sädesmagasin, tillhörigt kyrkan. Till förvaring af vagnarna hyrdes ett vagnsskjul af ägaren till Karlslund E., F. Silfversvärd för ett belopp af 6 rdr banko om året. Samtidigt härmed erhöill Nordmarks kompani trossbod å Jemnemons ägor i Silleruds socken. Alla dessa tre nya trossbodar voro färdiga 1815. I sammanhang härmed kan nämnas, att platsen för Alfdals kompanis trossbod, belägen å kompanichefsbostället Öna, blifvit så illa vald, att höst och vår Klarälven omintetgjorde hvarje försök att komma till densamma. Som den därjämte var i saknad af farbar väg, ingingo rotehållarne 1825 med anhållan att få flytta boden. Ungefär samtidigt gjorde rotehållarne inom Jösse kompani enahanda anhållan beträffande deras på bostället Grustås belägna bod. Båda ansökningarna biföllos, men rotehållarnes på samma gång gjorda anhållan, att kronan måtte öfvertaga dessa nya trossbodars underhåll, blef afslagen. Båda de nämnda bodarnes flyttning verkställdes emellertid 1827.

En vid något annat regemente inträffad eldsvåda hade emellertid fäst vederbörandes uppmärksamhet på faran af, att ett kompanis samtliga persedlar förvarades i en gemensam byggnad. Följden häraf blef, att lifmunderingarna under vintern 1818—1819 återflyttades till rotekistorna. Samtidigt befriades rotehållarne från skyldigheten att för-

flytta lifmunderingarna till mötesplatserna, hvilket skulle åligger soldaterna själfva. Genom knngl. bref af november 1823 bestämdes, att i rotekistorna af ven skulle förvaras kapporna och den personliga utrustningen, hvori ingingo ränsel, dricksflaska och mattornist. Genom dessa förändringar kommo trossbodarna att innehålla endast trossfordonen, de tomma lifmunderingspacklårarna samt underofficerarnas och volontärernas ränselutredning.

Bestämmelsen om kappornas och den personliga utrustningens förvarande i rotekistorna synes icke hafva behagat regementets rotehållare. Den blef nämligen öfverklagad af dem, och i skrifvelse af april 1826 biföll kunsrl. majrt deras klagan, särskildt på grund »af de locala svårigheter, hvilka i anseende till regementets vidsträckta läge och rotarnes aflägsenhet från Conipagniesamlingsplatser och Tråssbodar, särdeles de mot Xorge gränsande, skola möta och göra det nästan omöjligt att på 10, 12 och 13 mils afstånd därifrån på obanade vägar kunna utan större besvär och dryg kostnad besörja persedlarnes transport, -----• —» Upprepade försök från rotehållarnes sida att få lifmunderingarna återflyttade till trossbodarna lyckades emellertid icke.

Äldre manskap.

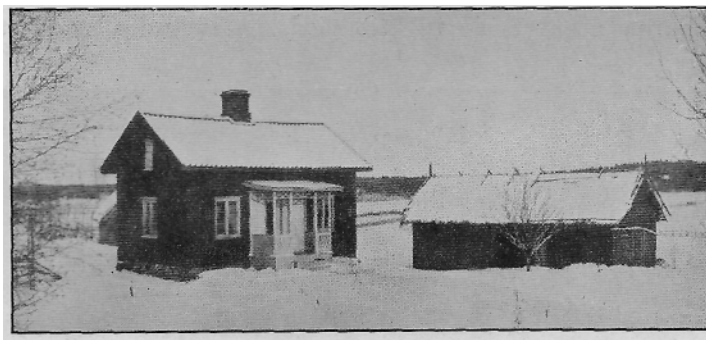

Fot. af löjtn. J. 5m.

Någon egen, gemensam förrådslokal för hela regementet fanns icke, och behovet af en sådan var väl icke heller stort. Efter beväringinrättningens tillkomst blef en sådan dock nödvändig. För den första bristens af hjälpande hyrdes i Karlstad ett rådman Frykman tillhörigt magasin, som under kriget 1814 varit af kronan förhyrdt för liknande ändamål. Som denna byggnad var belägen vid en aflägsen gata, befarade regementschefen inbrott, hvarför han såg sig om efter annan lokal. En sådan tyckte han sig hafva funnit på rådhusvinden, och den hade förut i samma ändamål användts af jägarbataljonen. Sedan kon-

trakt uppgjorts¹, ditflyttades kläderna på hösten 1815, men kort efter inflyttningen föröfvades här inbrottsstöld, hvarvid icke så obetydligt persedlar och materialier t-illgrepos. Sedan fönstren blifvit försedda med galler, synes dock tjufvarne blifvit afskräckta från vidare försök. Då regementschefen i februari 1818 ingick till krigskollegium med anhållan, om ersättning för under föregående år erlagd hyra för lokalen, framställde han på samma gång behofvet af en tross- och förrådsbod på mötesplatsen. Efter åtskilligt skrifvande godkändes ett af konstbyggmästaren Sandberg uppgjortt förslag till ny förrådsbyggnad. Kommeraserådet Norström åtog sig att uppföra densamma för en kostnad af 1,333 rdr 16 sk. banko. I december 1819 besiktigades och godkändes det nya huset, och under januari månad påföljande år öfverflyttades persedlarna dit.

Sedan Trossnäs fält blifvit regementets öfningsplats, flyttades förrådsbyggnaden dit och uppfördes småningom nya byggnader, hvarom skall nämnas i sammanhang med själfva platsen.

Soldattorp.

Genom förrådsbyggnadernas ökande och alla persedlars flyttande till dem blefvo trossbodarna obehöfliga. Redan 1885 bragtes på tal frågan om deras försäljning och om kronans öfvertagande af trossens förflyttning, men först 1897 bragtes denna fråga till afgörande med hänsyn till Värmlands regemente. Grrums och Kils kompaniers gemensamma trossbod bibehölls, men de öfriga såldes under påföljande år.

¹ I hyra för förrådet erlades för år 75 rdr banko, hvilka togos ur regementets enskilda kassa (se sid. 331).

Öfningar och tjänstgöring, mötesplatser och byggnader.

På Yarpnäs mö och Trossnäs fält.

Den heliga alliansens tid var i anmärkningsvärdt hög grad ägnad att utplåna den dyrt förvärfvade erfarenhet, som den långa följd af krig bort lämna efter sig, och gäller detta lika mycket i militärt som i allmänt politiskt hänseende och i de stater, som blifvit närmast berörda af kriget, nästan lika mycket som i Sverige. Under sådana förhållanden synes det mindre anmärkningsvärdt, att i vårt land tiden efter 1814 i militärt afseende företer en slående likhet med det föregående århundradet. Särskildt påfallande är emellertid den seghet, med hvilken gamla sedvänjor bibehöllo sitt herravälde hos oss, en omständighet, hvartill indelningsverket utan allt tvifvel i ganska hög grad bidrog. Icke endast härbildningen utan hela den militära uppfattningen blef »indelt» och fortfor att vara det, ända till dess indelningsverkets rötter började upptryckas.

Endast under beaktande af detta sakförhållande kan man förstå, hvad som skrefs och hvad som gjordes under tiden i fråga.

Efter kriget tog man sig hvila under år 1815, men följande året utgafs »en viss och systematisk plan för arméens årliga krigsöfningar» (generalorder 14 mars), enligt hvilken befälsmöte skulle sammandragas under 24, rekrytmöte och beväringensmöte under 14 samt regementsmöte under 20 dagar, in- och utryckningsdagar öfver allt medräknade. Befälsmötet började den 1 maj, och de olika mötena följde omedelbart efter hvarandra, så att alltsammans var slut den 26 juni.

Med afseende på befälsmötet säges i samma föreskrifter, att, »då Infanteriets exercice till en väsendtlig del beror uppå Under-Befälets skicklighet i manoeuvren, och det alltså är af stor vikt att detta Befäl vinner en fullständig öfning», skall befälsmötet räcka 24 dagar, och under detsamma »skall isynnerhet exerceras med Stång-Batailloner». Om beväringens öfning säges, att »Kongl. Maj:t, med fästad synnerlig uppmärksamhet på vigten och angelägenheten af densamma, såsom beredande en säker grund till Rikets trygghet och försvar», beslöt, att den yngsta klassen hvarje år skall sammandragas under 14 dagar.

Befälsmötet ägde rum på Yarnäs mö, belägen vid stora vägen från Karlstad västerut, 15 km. från nämnda stad och 1 km., innan, man kommer till bron öfver Norsftlven, i trakten hvaraf deltagarne, alla officerare, underofficerare och korpraler samt 4 vicekorpraler från hvarje kompani, inkvarterades. Beväringsmötet och regementsmötet utfördes detta år, 1816, för sista gången vid Kristinehamn.

Trakten kring Varpnäs och Trossnäs
(skala 1:100,000).

Under beväringsmötet, i hvilket endast en major, tre kaptener och en del af det öfriga befälet deltog, var truppen förlagd i tält. Under regementsmötet åter användes endast bivack, såsom generalordern säger, »af följande skäl:

a) vänja truppen vid krigets fatiguer, hvartill efter nya krigssättet, bivouaquerne i synnerhet höra, då Arméen sedan i fält säkerligen kommer att få mindre sjuka, än den hittills fått vidkännas;

att under fre

b) A
t
t
v
ä
n
j
a
t
r
o
u

p
p

en få fär
dighet i bivouaquers etable
rande, som flera gånger under
mötetiden böra förnyas ----- ;
c) Att spara Kongl. Maj:t
och Kronan den högst känbara
utgift af Tält, såsom afskaf-
fede i alla Arméer» o. s. v.
Huru bivackeringen utföll om
talas icke, men under juni
nätterna sofvo värmlänning-
arne säkerligen ovaggade, om
vädret var gynnsamt, och
mången unnade sig nog icke
mycken sömn under det korta
mötet. Yid regementsmötet
var styrkan denna gång icke

stor, ty en kommendering af 400 man hade i maj afgått till arbete vid Göta kanal.

Från och med 1817 ägde regementets alla möten rum vid Varpnäs nio, och delade regementet platsen med Värmlands fältjägarregemente.

Tiden för befälsmötet minskades till 14—16, någon gång 12 dagar, bevaringsmötet och med detta rekrytmötet förkortades till 12 dagar, och

tiden för regementsmötet växlade mellan 12 och 20 — räckte vanligen 17 eller 18 — dagar, allt inberäknadt in- och utryckningsdagar. Dock inställdes regementsmötet icke sällan, fem gånger under åren 1817—1832, hvaremot regementet under dessa sexton år fyra somrar med en god del af sin styrka arbetade på Göta kanal. År 1821 deltog regementet i »storläger» på Malmen, nära Linköping, och 1826 likaledes på Ladugårdsgärdet, invid Stockholm.

Under befälsmötet delade infanteristerna och jägarne kvarteren i byarna N. och S. Varnäs, Lillerud,¹ Mön, Valum, N. och S. Törne samt i tingshuset vid Lillnor; stundom låg man dock i tält. Under regementsmötet »camperades» liksom under beväringmötet.

»Då man passerar Lillerud», säger Lilljebjörn, vid den tiden löjtnant vid jägarne, »ser man nu på norra sidan om landsvägen en tät småskog af tall; där var exercisfältet. I regniga år var det mycket bra, ty då bibehöll det sig torrt och fast, men i långvarig torra fick man där vada i djup sand och det dammade alldeles förfärligt. Bredvid västra kanten af fältet, tätt intill tallskogen, stod ett litet anspråkslöst sockerstånd med ett par simpla bänkar utanför. Så tarfligt det var till sitt yttre, innehöll det dock, utom konfekt, alla sorters dryckesvaror af bästa kvalitet samt limonad och glacer, hvilket kunde förtäras antingen i fria luften eller i det för ändamålet strax bredvid uppresta granristjället. Utefter samma sida af fältet ända intill landsvägen stod en mängd marketentarestånd, där manskapet förplögade sig.» Ännu i dag, efter sju årtionden, ser man lämningar af tältpallar under tallarna, men man förvånas öfver den ringa bredd, det för två regementen afsedda exercisfältet intagit, och föränledes däraf till det antagandet, att det ingalunda obetydliga sandfältet söder om landsvägen äfven tillhörde exercisplatsen.² Värmlands regementes lägerfront var jämnlöpande med landsvägen och belägen icke långt från denna. Nu leka skolbarnen kring det nya skolhuset på exercisplatsen, där resliga tallar fattat fäste i den lösa sanden.

Jägarregementet var inkvarteradt i byarna Varnäs och Lillerud.

Af byggnader fanns det minsta möjliga på mötesplatsen, ett sjukhus, ett förrådshus och en »salong» för officerarne.

Sjukhuset, beräknadt för 50 sjuksängar, uppfördes 1817, sannolikt bakom lägret, men då det vid flera tillfällen visade sig otillräckligt, måste jämte detsamma ett »provisoriskt sjukhus» inrättas i Lillerud.

Regementets enda gemensamma förråd var fortfarande inrymdt i Karlstad (se sid. 353), ända till dess 1819 ett förrådshus uppfördes på mötesplatsen, sannolikt bakom lägret. Det byggdes af kommerserådet Norström, ägare af Trossnäs och hela den omgifvande trakten, efter

¹ Enligt Lilljebjörns »Hågkomster från ungdomen» (Västerås 1867) upptogo trånga byar de platser, där gårdarna Varnäs och Lillerud nu äro belägna.

² Häre styrkes man äfven af den uppgiften, att då exercisplatsen 1824 skulle besås med gräs för att binda sanden och kommerserådet Norström åtog sig att iugärda den samma, uppgick stängslet till en längd af 1,215 famnar (2,164 m.).

ritning af »konstbyggmästaren» Sandberg och för en kostnad af 1,333 rdr 16 sk. banko. Tälten förvarades i Kils och Grunis kompaniers gemensamma trossbod, som af ven befann sig på mötesplatsen.

Stamtruppens underhåll hade sedan 1812 öfvertagits af kronan, mot det att rotehållarne såsom »mötespassevolans» erlade ett årligt belopp af 7 rdr banko, från h vilken af gift ständigt vakanta rotar voro befriade. Underhållet bestreds genom intendenten i 1. kommissariatet,¹ hvilket sammanföll med 1. inspektionen. Beväringens äfvensom det till beväringen beordrade befälets underhåll bestreds af kungl. maj:ts befallningshafvande, som för ändamålet ägde uppbära 12 sk. banko (37 öre) för man. Kommerserådet Norström tillhandahöll under hela denna tid lifsmedel mot det pris kronan erlade. Vid kall och fuktig väderlek bestod kronan dessutom en jumfru (0,08 liter) brännvin för man, som vanligen utdelades om morgonen. Det var ofta kallt och fuktigt; under 1830 års möten bestods brännvin 14 gånger.

Genom 1832 års reglemente öfvertog kronan genom krigskollegium omsorgen om truppens underhåll under all tjänstgöring, mot uppbärande förstas af passevolansafgiften, tills denna 1841 afskaffades. Regementschefen uppgjorde för hvarje år en beräkning öfver antalet under de olika mötena erforderliga portioner och anmälde detta till kungl. maj:ts befallningshafvande, som utlyste auktion för förnödenheternas upphandling, hvilken auktion hölls på landskansliet i Karlstad. Provianteringsstaten var den genom 1774 års fältförvaltningsreglemente fastställda, hvilken synes hafva ägt bestånd ända till 1858. Enligt denna bestods soldaten om dagen 2 skalp, mjukt bröd samt ärter eller gryn (korngryn) eller mjöl (rågmjöl) jämte färskt kött eller salt kött eller torkadt kött eller fläsk, möjligen med tillägg af salt fisk (sill) eller smör samt ytterligare dricka och tobak, som dock utgick i kontant (tobaksskilling) med 1 Va sk. banko (4,5 öre). En portion upptogs 1833 till 11 sk. 10 rst., 1837 till 13 sk. 4 rst.²

Från år 1842 ombesörjdes underhållet af en provianteringsdirektion, bestående af en regementsofficer såsom ordförande, en kapten, regementskvartermästaren och en subalternofficer såsom ledamöter med regementskommissarien såsom redogörare.³

Med afseende på officerarnes lefnadssätt yttrades hvarje år under denna tid på generalordern rörande mötena den förhoppningen, »att samtliga Regements-Chefer göra sig en tillfredsställande pligt af, att vid desse mötena inrätta ceconomien på sätt att dervid den för fält-

¹ Dessa kommissariat försvunno snart, hvarefter krigskollegium öfvertog deras åligganden.

² Detta senare pris ansågs mycket högt men berodde, enligt ett yttrande af regementschefen, på den ringa tillgången på förnödenheter i Värmland och. på den ofta sent öppnade sjöfarten på Väneren, hvarjämte ingen vågade upptaga täflan om leveransen med ägare af Trossnäs, brukspatron Norström.

³ Den första provianteringsdirektionen utgjordes af öfverstelöjtnant v. Axelson, kapten "VVester, regementskvartermästaren kapten v. Axelson, löjtnant Nordenankar och regementskommissarien de Frese.

lefiaden så nyttiga vana vid tarflighet och en sparsam lefnad äfven må kunna vinnas; viljandes Kongl. Maj:t med särdeles nådigt välbehag anse den i sådant ändamål å deras sida använde omsorg», och stod det hvarje officer fritt att mot 12 sk. banko utfå vanlig manskapsproviant. Emellertid synas officerarne under hela tiden från 1817 till 1833 hafva haft gemensam mathållning, anordnad af »tracteuren» Syk från Karlstad. Visserligen klagades upprepade gånger öfver hans höga pris, 1 rdr banko för tre mål om dagen, och slutligen uppgjordes saken så, att han mot 1 rdr 12 sk. riksgälds (1 krona 25 öre) tillhandahöll middag och aftonmål, hvaremot »frukost betalas särskildt, om någon åstundar sådan och ej har eget arrangement därföre». Måltiderna intogos utan tvifvel i den säkerligen ganska anspråkslösa »salongen», som hyrdes af brukspatron Norström. Huru de ljusa sommarafnarna tillbragtes kan man tänka sig med kännedom om det svenska lynnet och en senare tids vanor.¹

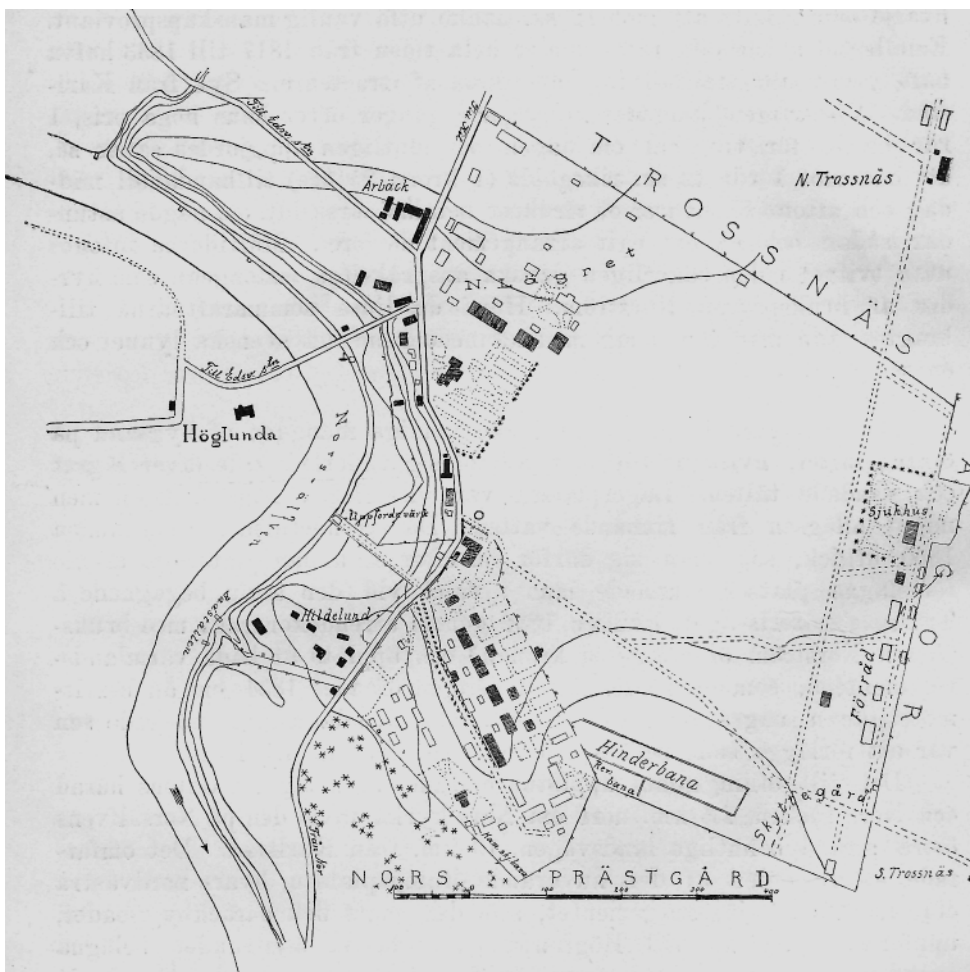
Redan tidigt klagades öfver den ymniga mängden af flygsand på öfningsfältet, hvilken vid torr och blåsig väderlek yrde öfver lägret och skadade täkten. Lägerplatsen var visserligen högt belägen men något aflägsen från rinnande vatten. Då arrendetiden för densamma 1830 utgick, såg man sig därför om efter en annan plats, och af nio föreslagna platser stannade man i valet vid den ännu begagnade å Trossnäs' säteris ägor, hvilken 1832 genom arrendekontrakt med brukspatron jSTorström öfvertogs af kronan² och uppläts åt båda värmlandsregementena, som därstädes första gången öfvades 1834, om än befälsmötet äm några år hölls vid Varpnäs. Undantagsvis nödgade sen vår att förlägga både befäls- och rekrytmötena till Karlstad.

Det till öfningsplats upplåtna området är beläget i Grums härad och Nors socken, 2,5 km. norr om Nors kyrka, invid den på Norsälvens östra strand befintliga landsvägen, 19 km. från Karlstad. Det omfattade större delen af den nuvarande öfningsplatsen, hvars nordvästra del uppläts åt jägarregementet, som där snart fick barackbyggnader, uppförda af ägaren till Höglunda på motsatta älfstranden belägna egendom för att därigenom gå fri från inkvartering och uthyrda åt regementet. Värmlands regementes läger uppslogs på fältets östra del — som vanligen kallades Österrike — med fronten mot väster, mot landsvägen. Att denna plats var fuktig och kall, beroende på markens beskaffenhet, saknaden af tillräckligt aflopp och framför allt de vid-

¹ Enligt Lilljebjörns Hågkomster slogs vid jägarne revelj kl. 4, hvarefter exercerades kl. 5—8. Kl. 10 var vaktparaden, »der alla ovilkörigen skulle vara närvarande». Efter vaktombytet verkställdes bestraffningarna, med prygel. Kl. 1 åto ofHcerarue middag. Mellan 7 och 4 öfvades hälsning m. m., och mellan 5 och 8 exercerades, hvarefter aftonmåltiden intogs. Efter måltiden inträdde uppassarne med sina herrars stoppade pipor, och därefter begaf man sig vanligen till »torget», där kapplöpning, brottning och annat dylikt företogs. Historier berättades, men dryckeslag förekom icke om aftnarna.

² Arrendekontraktet uppgjordes för femton år och förlängdes sedan för lika lång tid. I detsamma ingick rätt för brukspatron Norström att ensam försälja brännvin och dricka på mötesplatsen.

sträckta mossar, som på östra sidan omgäfvö platsen, märkte man nog tidigt, men först efter mötesplatsens riktiga förvärfvande omtalas denna olägenhet i tillgängliga handlingar.

Trossnäs fält med nu befintliga byggnader.

(På tvären streckade byggnader äro baracker e. d., snedt streckade officersbyggnader m. m., fyllda enskildas tillhörighet och ofyllda förrådsbyggnader, marketentierier e. d.)

Sedan en föreslagen mötesplats vid Karlslund, bredvid nuvarande Kils järnvägsstation, blifvit undersökt men ogillad hufvudsakligen genom saknaden af vatten, inköptes Trossnäs fält af staten år 1859 (kungl. bref 12 april, köpebref 31 maj) och betaltes med 26,000 kronor. Det förvärfvade området utgjorde 100 tunnland och sträckte sig i sydväst obetydligt utanför det nya lägret. Genom ytterligare jordförvärf 1880- och 1885 har platsen fått sin nuvarande utsträckning.¹

¹ År 1880 inköptes ett område af 1 tunnland 7,7 kappland för 549 kronor 83 öre, 1885 ett dylikt af 2,96 hektar för 5,000 kronor.

Genom försummelsen att med mötesplatsen införlifva den skogsremsa, som under benämning Trossnäs beteshage fyllde platsen mellan landsvägen och älven, samt den nordligaste delen af Nors prästgårds tillstötande beteshage blefvo de i lägret förlagda trupperna afskurna från älven, hvilket man sannolikt icke ansåg vidare betänkligt den tiden, men som blifvit det så mycket mera sedan, när den enskilda företagsamheten här åstadkommit uppförandet af allehanda slags lägenheter. Också betingade några för vattenledning och andra oundgängliga ändamål erforderliga jordbitar vid älfsstranden, när de 1890 inköptes, en ganska dryg kostnad.¹

Under femtiotalet flyttades Värmlands regementes läger till dess nuvarande plats i mötesfältets södra del, hvilken var torrare och mindre utsatt för dimmor än den förut använda, dock måste beväringen stundom begagna den gamla lägerplatsen, hvilket alltid var fallet med andra klassens, när den var inne samtidigt med stammen och förlades särskildt för sig.

För de sjukas vård upplät ägaren af Trossnäs rum i S. Trossnäs' invid mötesplatsens sydöstra hörn belägna gård, som emellertid var liten och trång. Genom flyttning 1837 af sjukhuset vid Varnäs och dess uppställande i fältets sydöstra hörn kunde sjukvårdens behof bättre tillgodoses.

Regementets förrådsbyggnad bibehölls vid Varnäs ända till 1850, då den flyttades till Trossnäs fält och uppsattes vid dess östra sida.² Förrådet påbyggdes 1854 med en andra våning men borttogs, sedan en ny förrådsbyggnad i tre våningar blifvit uppförd 1861, den rödmålade byggnad, som ännu kvarstår, och som i dagligt tal benämnes gamla förrådet eller stammens förråd.³ Trossboden vid Varnäs flyttades 1863 till Trossnäs fält. Ett litet kruthus — liknande jägarregementets ännu kvarstående — byggdes efter förrådets flyttning.

Under mötena var hela personalen fortfarande förlagd i tält. Redan 1839 väcktes frågan om uppförandet af baracker, men den förföll, sannolikt för kostnadens skull, och upptogs åter först 1859, då efter beslutet om inköpet af mötesfältet bestämmelse gafs om uppförande af en barackbyggnad, som skulle användas under befäls- och rekrytmötena. På våren 1861 var den nya byggnaden, den ännu kvarstående »stambaracken» eller »rekrytbaracken» färdig, en envånings byggnad med ett stort kasernrum och åtskilliga mindre rum.⁴

¹ Tre små jordbitar jämte skogsmark för de nuvarande skjutbanorna, tillsammans 19,99 hektar, betingade en kostnad af 10,000 kronor.

² För byggnadens utvidgning användes timmer från en gammal magasinsbyggnad på den s. k. bränneritomten i Karlstad.

³ Denna byggnad uppfördes af byggmästaren Nordström å Hjärpetan för ett belopp af 7,640 kronor.

⁴ Byggnaden uppfördes af två snickare för 7,200 kronor.

Öfningarna intill sextioalet.

Under tiden från 1834, då Öfningarna förlades till Trossnäs, och till 1859, då två klasser beväring första gången voro inkallade till öfningar, skedde inga förändringar hvarken i sättet för deras anordnande eller med hänsyn till deras föremål, och om man frånser från beväringsens närvaro, torde bilden af de exocerande trupperna föga skilt sig från 'den, som ett århundrade tidigare visades på exercisplatsen vid Kristinehamn.

Befälsmötet, som vanligen räckte 12 dagar, användes fortfarande till officerarnes och underofficerarnes personliga öfning i gevärets förande och rörelser i pluton, hvarvid liksom under föregående århundrade öfverstelöjtnanten förde offieersafdelningen och andre-majoren den af underofficerarne bildade. Korpraler och vicekorpraler förenades till ett kompani, hvilket exocerades af tredje-majoren. När dessa öfningar voro genomgångna, vidtog stångbataljonen, hvarvid hvarje pluton bildades af en af två man buren stång (senare ett rep, hvaraf benämningen repbataljon). Sedermera -utfördes linjeexercis, d. v. s. samfälld öfning med flera bataljoner på linje, med så många bataljoner, som kunde åstadkommas. Alla voro strängeligen ålagda att kunna sina reglementen vid ankomsten till mötet, men nog lästes de där samfälldt under majorernas ledning. Fälttjänst skulle visserligen äfven öfvas, men då formerna för densamma i själfva verket saknades, torde öfningei inskränkt sig till utsättande af en fältvakt eller något dylikt.

Det korta beväringmötet — det förlängdes visserligen 1841 från 12 till 14 dagar — tillät nödtorftigt att lära manskapet någorlunda föra geväret och hålla tillsammans i slutna afdelningar. En regementsofficer förde befälet öfver hela styrkan, och denna indelades till en början i tre, sedan i fyra och slutligen i sex kompanier, hvart och ett med 3 officerare, 4 eller 5 iunderofficerare och 4, senare 6, korpraler. På grund af den stora mängden beväringsmanskap måste detta möte ofta anordnas i två omgångar, hvarvid andra omgången kunde sammanfalla med regementsmötet.

Tiden för rekrytmötet utsträcktes till 20 och stundom till 30 dagar. Yid de tid efter annan återkommande garnisonskommenderingarna till Karlsten och Karlsborg anordnades korpralskola, såsom redan blifvit omtaladt.

Under de tjugufem åren från 1834 till och med 1858 inställdes regementsmötet tretton gånger, efter danska kriget tre år å rad, 1850 —1852 (1850 var en bataljon i Schleswig), efter krimkriget två år, 1856 och 1857. Tre gånger, 1838, 1839 och 1843, skedde detta därför, att större delen af regementet gräfde kanaler eller användes till annat arbete, en annan gång, 1852, på det rekrytmötet, som då räknade 103 rekryter, skulle kunna utsträckas till sex veckor, oftast dock för be-

sparing åt statsverket. Två gånger ersattes regementsmötet af ett kort kompaniraöte, men öfriga gånger icke af någonting. Och med dåtidens sätt att bedrifva öfningarna betydde en indragning icke mycket. De gamla »knektarne» voro snart hemmastadda på sina platser, och gevärsgreppen gingo lika flott och linjemarschen lika säkert, om man också hvilat ett år, och på bataljonsmanövern märktes icke, att ett längre af brott ägt rum. Att stå på post vid en fältvakt i någon välkänd backe var ingen konst, och att lägga ned arbete på skjutöfningar. då, såsom det säges i en berättelse, »på 100 alnar endast två tredjedelar af skotten träffa taftan», var föga lönt.

Under detta fjärdedels sekel deltog regementet två gånger i storläger; 1849 och 1858 fick det nämligen vara med vid Axvall. Och i augusti 1849 \itgick en bataljon om 640 man under öfverstelöjtnant Sandels till Skåne och Danmark. Manskapet till densamma var likformigt uttaget ur alla kompanier. Bataljonen kom tillbaka i juli 1850.¹

¹ Bataljonens affärd skildras på följande sätt i »Wermländska Korrespondenten» för den 35 ang. 1849: »Den till Sleswig utkommenderade bataljonen af Wermlands Infanteri-Regemente började samlas härstädes i måndags, anlände sedermera kompanivis efterhand och afgick härifrån i Thorsdags kl. 1/6 på morgonen. I Onsdags skedde mönstring på torget -----I sitt tal till truppen, när Öfverste-Löjtnant Sandels vid mönstringen tog befälet deröfver, yttrade han bland annat och med skäl, att 'det Tar med förtjusning han öfvertog befälet öfver en trupp, hvaraf under lägret på Axevalla helt nyss icke en enda man varit kallad i majorsförhör'. Landshöfding Oldevig tog derefter med några hjertliga ord å länets vägnar afsked af truppen. Kl. 4 i Thorsdags morse marscherade truppen till Kanikenäset, der embarkering skedde på ångfartyget Westergötland och tvenne segelfartyg, hvarefter afresan under sång och hurra både ifrån fartyget och stranden, som hvimlade af åskådare, skedde, såsom förut nämnt är, kl. Va 6.»

Om denna färd har en ännu lefvande deltagare berättat följande: Danska fartygen Sleswig och Hekla förde värmlänningarne från Göteborg till Danmark. En musikanter diktade och satte musik till följande sång, som allmänt sjöngs under vägen:

Sleswig och Hekla oss skilja ifrån Sveriges land.
Af horisonten blott syns en liten rand, Af
fosterlandet, kärt som nordens hemvist är, Vår
ömma far och hulda mor vi trohet åt er svär.

Storm och oväder oss möta på det vilda haf,
Böljorna visa sin alltid öppna graf. Ehvart vårt
öga ser, ej minsta klippa ger Ett tecken, att en
fågel där sin fot kan sätta ner. O. s. v.

Bataljonen gjorde, jämte en del andra trupper, garnisonstjänst i Plensburg. När den icke var i tur till vakt, ty då förekom ingen annan tjänstgöring, exercerades kl. 4,30—8, 9—12, 2—4 och 5—8. Bataljonen var hela tiden, med undantag af sex veckor, inkvarterad i staden, och då bestods hvarje man 7 sk. banko om dagen samt 2 marker bröd, hvilket sistnämnda hos värddarne utbyttes mot kaffe för- och eftermiddag. En pegel brännvin (= 3 jumfrur) kostade en liibsk skilling eller 3Vs svensk skilling.

En gång hade orolighet utbrutit bland de tyska elementen i trakten omkring en gård Dullerup i häradet Angel, där sergeant Lund med 10 man och korpral Skomfält med & man voro förlagda. Dessa uppfordrades att lämna sin bevakningsort, hvilket de ock gjorde på grund af öfvermakten och drogo sig in i Flensburg. Vid underrättelsen härom ställdes bataljonen upp tidigt på morgonen och delades i en mängd småkommenderingar där i trakten, så att icke en gård eller en stuga i det häradet saknade sin inkvartering.

Återfärden från Flensburg till Nyborg skedde på ett ryskt örlogsfartyg. På Fyen dröjde bataljonen ett ocn ett hälft dygn.

Att uppehållet i ett främmande land med främmande språk skulle leda till skämtsamma uppräden är gifvet. Bland andra må följande meddelas.

Bataljonen var fortfarande den »taktiska enheten», och slutnen skulle den uppträda i striden. Se vi bataljonen i tschakåer, jackor och hvita byxor, med det hvita bandet öfver vänstra axeln och den glänsande gevärspipan vänd framåt, så påminner den i mycket hög grad om den bataljon, vi sett vid Kristinehamn. Uppställningen på tre led är återtagen — det skedde genom 1813 års reglemente och bibehölls i 1823 års —, indelningen är fullkomligt densamma, och den 50 man starka jägardivisionen har sin plats på högra flygeln, om den tillhör I. bataljonen, på den vänstra, om det är fråga om II. bataljonen. Vid marsch framåt stiger första fanföraren med två fankorpraler fram åtta steg och leder från denna plats marschen, som fortfarande sker med 100 steg, men af 1 V* alns längd, i minuten. Bataljonen utför äfven sin framryckning i »luckor», d. v. s. rotekolonn plutonsvis, uppkommen genom vändning inåt fanan. Kolonnerna hafva blifvit ökade med öppen och slutnen dubbelkolonn samt rotviskolonn, bildad genom båda flyglarnas vändning inåt och tetafbrytning efter fanan, som rört sig framåt. Kolonnerna och linjeformeringarna äro lika mångskiftande som förut, och kring hvilken pluton som helst snurrar bataljonen ett fjärdedels hvarf. För den spridda ordningen eller »kedjan» gälla samma bestämmelser som förut. Den är fortfarande afsedd endast att »figurera» mot fienden. Den slutna bataljonen skall af göra striden med sin eld, hvilken nu äfven kan ske rotvis, och med sitt slutna anfall. Hotas den af kavalleri, intager den ganska konstmässig »kolonn mot kavalleri» eller »fyrkant».

Under Oscar I:s tid ändrade bataljonen utseende. Den längre vapenrocken och det svarta remtyget gjorde linjen mörkare, och den lystes knappast upp af den svarta kaskens gula beslag och pik och ännu mindre af mössan. Bataljonens front var, trots ledens minskande till två, föga längre än förut, ty en tredjedel af manskapet ingick i de fyra tiraljörplutonerna, förenade i två divisioner, som hade sina platser bakom flygelplutonerna. Indelningen var, trots det nya reglementet af 1848, densamma som förut; linjemarschen utfördes såsom förut, men flygelkolonnerna hade förlorat sin betydelse, och dubbelkolonnen, alltid slutnen, ansågs vara den rätta anfallsformen. Från formeringen i kompanikolonner, med de båda mellersta kompanierna

Major Lagerberg blef placemajor i Flensburg. Han var en sträng och noggrann ordningens upprätthållare men hade under sin långa tjänstetid icke varit i tillfälle att underhålla sin språkkunskap och utöfvade därför en ganska blind rättvisa. En dag, eller kanske rättare natt, hade ett krakel uppstått mellan danskar och tyskar, och Lagerberg ansåg de senare vara de mest skyldiga samt höll för dem på svenska språket en kraftig straffpredikan, som dessa naturligtvis icke alls förstodo, utan efter dess slnt frågade: »Wie? Wie sägen Sie?» hvarpå majoren argt genmälde: »Vi? Ja just ni, era sakramentskade fähundar!»

Under det regementet låg i Hensburg, koin en dag korpral Wäbl, som tjänade för "Wähle (vid Hynboliolm) i Grafva socken och tillhörde Kils kompani, till sin kompanichef, major Lagerberg, och sade: »Gud bevare majorn! Hälles kommer dä te, att alle hopa här ute vet hva ja hetter, för hva ja fråger dom om eller ber dom om så sijer di: »Ja wohl!»?

hopslutna, kunde de fyra tiraljörplutonerna, som då slöto sig till sina egna kompanier, lättare bilda kedja, hvilken med det refflade gevärets införande fick större betydelse, och understödjade denna. De flesta förkonstlingar i rörelserna hade bortfallit, men i det stället vållade tiraljörernas olika platser åtskilligt hufvudbry.

Att man under de korta mötena arbetade samvetsgrant, lider icke något tvifvel, och att man arbetade efter bästa förstånd är lika säkert, men om förståndet icke räckte så långt, som önskligt hade varit, så rådde man icke därför och kunde trösta sig med, att det i allmänhet icke räckte längre utomlands. Män funnos dock, som icke voro tillfredsställda med de bestående förhållandena, och dessa höjde någon gång sin röst. Om en del »betraktelser», gjorda af en sådan orolig ande, anbefalldes regementscheferna inom 3. militärdistriktet år 1851 att yttra sig, och i det omfattande yttrande, som afgafs af generalmajor Malmborg, åter speglas ganska tydligt tidens uppfattning, hvarför ett sammandrag af detsamma här kan vara på sin plats.

Till en början säger generalen, »att hvarje Fosterlandsvän, af ven om han icke är militaire, skall inse nyttan och oundvikligheten af den Stående Härens bibehållande, som, ehuru svag, dock kan, som Cadre betraktad, om den är väl öfivad, vara tillräcklig att iiptaga den större och oexercerade Beväringstyrkan, då nemligen hvarje stam Soldat, om så fordras, bör kunna användas som Instruktör».

Denna stammens utbildning finner generalen dock icke tillfredsställande, hvilket dels beror på, att tiden för rekrytutbildningen är för kort, hvarigenom rekryterna måste godkännas, »oaktadt de ej äro till krigsbrukbarhet fullt utbildade», dels har sin orsak i de årliga vapenöfningarnas, d. v. s. regementsmötenas, otillräcklighet, allra helst som mesta tiden åtgår att upprepa rekrytöfningarna. »Vore förhållandet hos oss som t. ex. i Preussen», säger generalen, »så kunde vi äfven hafva tillfredsställelsen att äga en till krigsbrukbarhet genast färdig armé, men som detta tyvärr icke är fallet, så måste vi företrädesvis sysselsätta oss med de föremål, som äro nödvändiga att känna.»

Nyttan af »Fälttjänstöfningar och Militärmarcher» förbiser generalen visst icke utan framhåller i stället deras stora betydelse, »men»,

366

ÖFNINGAR OCH TJÄNSTGÖRING.

fortsätter han, »för att vara opartisk måste man äfven ej förbise den vikt, som bör fästas vid att Compagnie och Bataljons exercisen ordentligen inöfvas, icke för skenets och paradens skull, utan för den oberäknliga nytta den medförer derigenom att truppen vänjes vid ordning och uppmärksamhet samt att ögonblickligen och med lugn verkställa hvad som anbefalles, och hvarförutan Bataljons Chefen icke kan sägas hafva Bataljonen i sin hand, som dock vid många tillfällen är ett oeftergifligt vilkor, oberäknadt den omständigheten att hvarje stamsoldat bör, så vidt möjligt är, bildas till exercismästare för Beväringens inöfvande. Derjemte bör hvarje man, i Bataljons manövern, så noga känna sina åligganden, att han, äfven om Commando ord saknas, vet att uppfylla dem. Om man skall hoppas att en Bataljon — som efter

Öfverste O. A. Malmborg tillhöf till Värmlands regementes officerskår.

att hafva varit utsatt för en häftig artilleri eld, och må hända sett en stor del af sitt befäl falla för fiendens spetskulor, blir anfallen af ett beslutsamt Cavalleri — ej skall blifva i grund förstörd, så måste man kunna fordra att samma Bataljon på exercisfältet med fullkomligt lugn och redighet utför sina rörelser.»

»Under de vanliga Befäls och Rekryt mötena», säger generalen vidare, »har man sökt, så grundligt som möjligt, genomgå alla anbefaldta öfningsföremål» först på exercisfältet, tills erforderlig säkerhet vunnits, och sedan, beträffande spridd ordning och fälttjänst, »i nästgränsande skogar, håg och utmark, på det hvar och en måtte öfva sig att der använda de reglementariska föreskrifter han förut inlärt.» Samma grunder hafva blifvit följda under regementsmötet, men där har ofta, särskildt då föregående års möte varit inställdt, »masta tiden måst användas till Compagnie exercis, på det truppen ej skulle ånyo förfalla till Rekryter, men fälttjänstövningarna hafva dock ej derföre blifvit försummade». Dylika företogs flitigt 1847, då regementsmötet räckte 16 dagar, och under året i fråga (1851) utfördes »en större fältmanöver då Regimentet var 2 dagar frånvarande från Lägret».¹ Öfningarna hafva, säger generalen, pågått 9—10 timmar om dagen och utom mellan kl. 5 och 5,30 e. m.² icke blifvit afbrutna af några raster.

Med afseende på frågan, om den egentliga exercisen skulle kunna inskränkas till förmån för tillämpningsövningarna, säger generalen:

»Vore våra Indelta trupper när de samlas till de årliga Regements mötena så enskildt öfvade och ägde den manöverskicklighet, som oeftergifligen fordras för att mot fiende användas, så vore det visserligen rättast att anslå största delen af mötestiden till vidsträcktare militär-marcher, Bivuakeringar m. m. hvarunder befäl och trupp vandades vid att sköta sig som under ett activt krig, men sådant är beklagligtvis icke förhållandet; ty då man ser våra Indelta trupper första dagen på

¹ Denna fältmanöver ägde rum den 2 och 3 juli »till trakten af Kjerne». Dessutom utfördes en gång »Bevakningstjeust med större styrka norr om Mellby, med hnfvdpost och 4 fältvakter, hvardera af 1 Compagnie, som bevakade trakten från Edsvalla till söder om Byngelsrudg-måsen, från hvilken ställning derefter retirerades emot Trossnäs».

² Den häfdvunna men nu, liksom allt gammalt, försvunna »toddyrasten».

mötet, så skulle man vara frestad att tro det flere veckor behöfdes för. att få dem hjälpligen uppexercerade. Detta går dock lyckligtvis vida fortare, men som öfningsföremåleu äro många och hvar sak fordrar sin tid så hinner man knappast någorlunda bli färdig dermed förrän den bestämda tiden är tilländalupen. Om det således ej skall ske på be- kostnad af det nödvändigaste af Compagnie exercis och manöver, kan svårligen någon större fältlifsvana ernås under våra vanliga mötestider. Det ena måste, i mer eller mindre afseende, stå tillbaka för det andra och under så beskafPade omständigheter bör man väl företrädesvis söka vinna det förstnämnde ändamålet, under förhoppning att krigsstyrelsen måtte finna utvägar, att genom bildande af större öfningsläger m. m. äfven vinna det andra, samt att före det activa krigets början äfven- ledes tillfälle härtill måtte kunna beredas. ----- — Äro Befäl och Trupp väl instruerade och väl öfvade i elementerne, har jag den fasta öfvertygelsen att vi både med lugn och hopp om framgång kunna möta våra fiender i hvad mark som hälst. Utbildning till krigsvana sker ej på några dagar, men med god omtanka kan den dock ske fortare än man i allmänhet föreställer sig, och erfarenheten visar derjemte att när nödvändigheten så bjuder, går det äfven an att anstränga sig och lida brist i många afseenden utan allt för vådliga följder.¹ Alltid förutsatt att det är bättre om vanan häraf är förut förvärfvad.»

Generalens omdöme om den indelta truppens grad af duglighet är ganska betecknande, men påfallande är, att han icke säger ett ord om beväringen, som utgjorde massan, hvilken skulle utfylla »cadren». På densamma tänkte han säkerligen icke, och det gjorde icke andra heller.

En annan röst från Värmlands regemente skulle snart låta höra sig i utbildningsfrågan. Den kom från löjtnanten Julius Mankell. Ännu en ung .man, som dock hunnit göra sig bemärkt på historie- forskningens område, uppträdde Mankell, om han också, enligt en af sina lefnadstecknare,³ »för den praktiska militärt] en sten och dess kraf icke hade så synnerligen stora förutsättningar», år 1857 i krigsveten- skapsakademiens tidskrift med några betraktelser »om svenska fotfolkets öfning för krigsbruk». I dessa uppträdde han mycket bestämdt mot den myckna gevärsexercisen och linjemarschen, hvilka han påstod upp- togo en sjättedel af hela öfningstiden, och fordrade i stället mycket grundligare utbildning i »tiraljörexcisen», d. v. s. spridd ordning, och i terrängen. Vid bataljonsexercisen fäste han dock stor betydelse — åt den borde anslås två sjättedelar af mötestiden — men ville hafva få och enkla rörelser. Med skärpa framhöll Mankell, att, sedan rörel- serna blifvit genomgångna på exercisfältet, borde de »till en betydlig

¹ Såsom exempel härpå anför generalen, att då värmlandsbataljonen i jannari 1850 från Flensburg, där den var förlagd, afgick till Norra Ängeln för att utgöra bevakning vid demarkationslinjen, nödgades den hålla ut under en månad i 15—20 graders köld med blåst och yrväder, och utan att man någon natt hvilade i rum med eldstad, men detta gjorde den, utan att någon enda af dess personal under tiden var intagen på sjukhus.

² Kommendör Österman i Krigsvetenskapsakademiens handlingar 1897, sid. 305.

del utföras i den mark, hvori vi hufvudsakligen komma att strida, nemligen den brutna och skogiga. Den merändels ganska knapphändiga öfning», säger han, »ofta slutande med fullkomlig oreda, som erhålles under en mer eller mindre kort fältmanöver, är ingalunda tillräcklig.» Att Mankell, trots sina yttranden om förbättringar, var barn af sin tid, visar det schema för arbetsfördelningen under ett regementsmöte, som han uppställer, och som han till och med ville hafva fastställt på generalorder. Det skulle ännu dröja många årtionden, innan man vågade låta någon tänka för sig själf, och detta var utan tvifvel ett af de största felen i vårt utbildningssätt, men detta sätt tillhörde icke endast oss svenskar; det fanns äfven andra än vi, som bortlagt tanken på kriget, som icke längre »lyftes af känslan för ett stort mål», som »tyckte allt larfvar af någorlunda bra», enligt generalmajor Hazelius' yttrande om Mankells uppsats.

Öfningarna intill åttiotalet.

Med två beväringssklassers inkallande till öfrdngar 1859 och med något rikligare medel till stamtruppens utbildning inträdde vapenöfningarna i ett nytt skede, hvilket utan ingripande förändringar fortgick till den första värnpliktslagens trädande i kraft år 1887.

Vapenöfningarnas längd hade blifvit bestämd genom det i september 1858 utfärdade knngl. reglementet för besörjandet af underhållet under desamma och skulle utgöra: för befälsmötet 10, rekrytmötet 42, hvartdera beväringssmötet 15 och regementsmötet 20 dagar, in- och utryckningsdagar numera oberäknade. Emellertid hände det allt fortfarande, att regementsmötet indrogs eller förkortades. Så indrogs det helt och hållet 1861, 1868 och 1880, af kortades till 14 dagar 1862, till 17 dagar 1863, till 15 dagar 1865 och 1877. Andra klassens beväringssmöte var indraget 1870, strax före fransk-tyska krigets utbrott.

Tiden för mötena beräknades så. att regementsmötet, hvad Värmlands regemente beträffar, skulle sluta mellan den 4 och 9 juli. Beväringssmötet med andra klassen saninianföll med regementsmötets senare del; första beväringssklassens möte lades omedelbart före regementsmötet och befälsmötet före beväringssmötet. så att det förra tog sin början i midten af maj. Tiden för rekrytrnötet afpassades så, att det slutade samma dag, som regementsmötet tog sin början, och med hänsyn härtill måste det börja någon af de första dagarna i maj.

För alla möten uppgjordes en noggrann tidsfördelning med angifvande af, huru hvarje timme skulle användas, ty detta rnåste enligt tidens uppfattning ske likformigt inom hela regementet. Utan detta schema hade man för öfrigt svårigen kunnat uppgöra den noggranna tabell öfver tidens användande under alla möten, hvilken utgjorde en så väsentlig del af mötesrapporten.

Det kan vara egendomligt att se, huru tiden användes vid detta skedes början och mot dess slut. För år 1862 upptager »tableau'n» öfver befälsmötet: 1. dagen gevärsexercis, gymnastik, stångbataljon (regn hela eftermiddagen); 2. dagen gevärsexercis, gymnastik, stångbataljon (4 timmar), bajonettfäktning, gevärsexercis; 3. dagen detsamma; 4. dagen (söndag) gudstjänst och 2 timmar spridd ordning; 5. dagen gevärsexercis (regn), bataljonsexercis (4 timmar), spridd ordning för korpraler och manskap. Biståndsbedömning för officerare och underofficerare; 6. dagen exercis, bajonettfäktning, brödmönstring¹ och bataljonsexercis (4 timmar), förbands anläggande för officerare och underofficerare; 7. dagen målskjutning, salut med sabel, gevärsexercis; 8. dagen (helgdag) gudstjänst och 2 timmar stångbataljon med »levvande tiraljörers: 9. dagen afståndsbedömning, öfning i instruktions meddelande, hälsning m. m. (kompanivis), korpraler och manskap äfven målskjutning och bevakningstjänst; 10. dagen öfning i vaktgöring (kompanivis), fälttjänst (4 timmar, hela manskapsstyrkan på ett kompani, därvid icke använda officerare åskådare), bataljonsexercis. Till befälsmötet var inkalladt så mycket manskap, att detta med korpraler och vicekorpraler uppgick till 25, senare 28 man vid hvarje kompani..

Under befälsmötet 1879 sysselsatte man sig 1. dagen med exercis i sluten ordning (på småafdelningar), gymnastik, bajonettfäktning och kompanimanöver (eller exercis); 2. dagen (söndag) kompanimanöver (2 timmar); 3. dagen officerare och underofficerare målskjutning, korpraler och manskap gymnastik och sluten ordning (4 timmar gingo bort för regn); 4. dagen lika (utan regn); 5. dagen officerare och underofficerare fältskjutning, korpraler och manskap lika jämte kompanimanöver; 6. dagen (helgdag) bataljonsexercis (2 timmar); 7. dagen kompanimanöver (6 timmar i 3 omgångar) och spridd ordning; 8. dagen bevakningstjänst och bataljonsexercis (sannolikt med rep); 9. dagen (söndag) bataljonsexercis (2 timmar); 10. dagen afdelningsexercis, kompanimanöver, bataljonsexercis, brödmönstring och inspektion (samt 2 ¹/₂ timmar regn).

Öfningstiderna voro under detta möte liksom under öfriga möten vanligen kl. 6—8, 10—12. 3,30—5,30 och 6—8.² Måltiderna intogos af befäl och trupp kl. 8, 1 och 8, hvarjämte »toddyrasten» eller »punschrasten» kl. 5,30—6 af manskapet användes till kaffedrickning i stånden bakom lägret. Söndags eftermiddagar exercerades två timmar.

Bättre än genom torra siffror lär man dock känna detta möte, som förefaller nutidens ungdom högst egendomligt, genom att höra, hvad deltagarne i detsamma hafva att förtälja. Låtom oss då flytta oss tillbaka till början af sextioalet.

¹ Denna förrättning afsåg att bestyrka antalet närvarande. Om dess utförande se noten sid. 406.

² Dessa tider ändrades under åttiotalet till 6—8, 9—11,30, 4—5,30 och 6—8 samt under regementsmöte på eftersommaren till 6—8, 9—11,30, 2—4 och 4,30—6, år 1901 till 7—9, 10—1 och 3,30—6,30 eller 3—6, allt med rätt till ändringar på grund af skjutörningar eller längre utsträckta öfningar. Ända till regementsmötet 1901 användes alltid två rlsmar om söndagseftermiddagarna till öfning.

Nog förefaller det enhvar egendomligt, att officerarnes första omsorg efter ankomsten till mötesplatsen var att genom sina uppsare uttaga gevär och bantlär med tillhörande remmar. Besväret med att få remmarna lagom satte redan i morgonstunden tålmodet på prof, och icke blef man vidare glad att ställas i ledet såsom manskap och att vid korum bilda högra flygeln å den öppna fyrkanten af befälsröteskommenderingen, att af äldste kaptenen aflämnas med skyldra gevär och att sedan intaga samma ställning som allt manskapet. Det var endast regementsofficerarne, som åtnjöto förmånen att af regementschefen kallas herrar. »Kungen kallar endast rikets herrar för herrar», plögade han säga.

Med gevärsexercis, linjemarsch, svängningar och uppslutningar började dagens arbete i arla morgonstunden, då alla voro uthvilade efter en i tälten tillbragt natt, ty då var sinnet friskt och slog hjärtat med friska slag, då fick intet tankearbete äga rum, nej då skulle framför allt den kära gevärsexercisen och öfningarna i sluten ordning bedrifvas, gevären tröskas och takten stampas. Något litet tankearbete förekom väl senare på dagen, då repbataljon öfvades, men bataljonens »kotiljongsturer» gingo snart nog för flertalet »som en dans». Också yttrade öfverste "Wijkander en gång, då han på en "bal i Karlstad åsåg en kotiljong, som leddes väl af en bland regementets underlöjtnanter: »Han där har goda anlag för bataljonsexercisen», ett yttrande, som mycket smickrade den unge mannens anhöriga men dock längre fram i tiden icke förskaffade honom bataljonsbefäl.

Äfven öfvades kommandoordens utsägende, hvilken öfning med förkärlek leddes af regementschefen själf. Hög, smärt och ståtlig, med högra handen strykande sitt långa pipskägge och med den vänstra i sidan stod öfverste Rosensvärd med förnäm hållning framför officerarne, hvilka samlats på ett led i en öppen cirkel kring honom. Själff utsade han kommandoorden, hvarefter de upprepades af den ena efter den andra i den ordning det föll sig, och då hände nog ibland, att någon gammal man, som fick vänta till sist, tagit sig en liten lur och kommenderade »på stället hvila» i stället för »färdigt gevär» e. d. Största vikten lades vid att icke säga »ärr» i stället för »ge-värr» och ej »äsch» i stället för »marsch». Vid öfning i gymnastik och bajonettfäktning fick oftast den officer, som senast genomgått gymnastiska centralinstitutet, kommendera hela officersplutonen, till föga trefnad för honom själf.

Så fortgingo öfningarna dag från dag, och då de aflöstes af andra, såsom t. ex. bevakningstjänst, så undanstökades den saken snart nog, hvarefter en behaglig hvila intogs i småskogens gömslen, mest afbruten med att se på klockan och beräkna tiden för återmarschen till lägret, till maten och de läskande dryckerna. Så var snart nog korpralsutbildningen färdig, ty stort mera blef det aldrig då för tiden, och icke begrep någon tänkande, hvartill dessa möten tjänade. De officerare, som tjänstgjorde vid rekryterna, redde sig lika bra utan att

vara manskap. Men det hade tillgått på detta sätt sedan början af sjuttonhundratalet.

Befälsmötet blef emellertid icke alldeles oberördt af den lyftning i militärt hänseende, som, om än långsamt, gjorde sig märkbar under sjuttioalet. Enligt de bestämmelser för vapenöfningarna, som utgåfvos 1873 (generalorder 28 april), bestämdes nämligen, att föredrag skulle hållas i taktiska ämnen och rekognoseringsöfningar utföras under sagda möte. I sin berättelse om nämnda års möten säger öfverste Wijkander, att »dessa föredrag och s. k. rekognoseringsöfningar äro för Värmlands B, eg: te temligen gamla bekanta». Föredragen inskränkte sig dock i själfva verket till några korta anföranden af regementschefen själf, och rekognoseringsöfningarna utfördes under en dag, men sällan funnos många officerare tillgängliga för dem.¹

Öfverste Wijkander klagade upprepade gånger öfver bristande öfningstid, och 1873 skref han bland annat: »Allt mer och mer framträder behovet af ökad öfningstid för befälets särskilda öfningar, därest dessa skola kunna i någon mån motsvara ej mindre den alltjämt fortskridande utvecklingen inom andra länders krigshärar, än vårt eget manskaps lyckligtvis ständigt växande behof af dem i alla hänseenden öfverlägset befäl. Det hela går framåt, men dermed följer onekligen äfven ökad behof af öfningstid.» Att han icke häri hade fullkomligt rätt, torde väl ingen bestrida, men det gällde äfven att bättre begagna den tid, som stod till buds, än som i allmänhet skedde.

Detta blef möjligt genom 1880 års bestämmelser, hvilka borttogo rekrytexercisen från programmet för officerarne och underofficerarne och frarnhöll tillämpningsöfningarnas större betydelse. Officerarnes taktiska öfningar utan trupp förlades till ett särskildt 5 eller 6 dagars officersmöte, som vanligen föregick befälsmötet, och efter hvilket några år senare instuckos 3 dagar för officerarnes och underofficerarnes skjutöfningar. Från 1883 leder dessutom det vanligen så kallade stabsmötet sin uppkomst, men det förekom dock icke alla år.

Under den allmänna delen af befälsmötet, hvilken snart utsträcktes till 12 dagar, sammanslogos nu korpraler och manskap bataljonsvis till ett kompani, som försågs med en kapten, tre subalternofficerare och sex underofficerare. Öfriga officerare och underofficerare åskådade öfningarna utom vid repkompani eller repbataljon, då alla kunde finna användande. Exercis på småafdelningår företogs med korpraler och manskap, hvarjämte tjänsteföreskrifter genomgingos. Gymnastik och bajonettfäktning utfördes med manskapet ordnad på tre afdelningar efter lefnadsålder. Föredrag höllos inför officerarne och små taktiska öfningar utfördes med underofficerarne och stundom äfven med de yngre

¹ Upprepade gånger klagas öfver bristen på officerare vid befälsmötet. Ar 1878 voro af 39 officerare 8 kommenderade utom regementet, 8 vid rekrytmöte och underbefälsskola. 2 upptagna af skottställning, återstodo 21. Året därpå deltog 2 — säger 2 — subalternofficerare i befälsmötet.

officerarne. Under de sista dagarna utfördes bevakningstjänst en eller två gånger och stridsöfning kompani mot kompani, hvarvid tre lösa patroner för man möjligen bestodos. Efter denna anordning fortgick befälsmötet med den ändring likväl, att mot slutet af åttiotalet en del af öfningarna utfördes kompanivis. På goda grunder yttrade öfverste Falk sig under dessa år för befälsmötenas borttagande, nvarigenom regementsmötet skulle kunna förlängas med några dagar. Hans önskan gick i uppfyllelse först efter hans afgang, med år 1892, men utan förlängning af regementsmötet.

Rekrytmötet räckte 42 dagar ända till 1881, då dess längd ökades till 50 dagar,¹ men det var icke bestämdt, huru länge en rekryt skulle öfvas, innan han godkändes såsom soldat. Yanligen fick han deltaga i två rekrytmöten och det efter det första följande regementsmötet, under h vilket rekrytskolan följaktligen pågick med den ena årsklassen. Rekrytmötets otillräcklighet gifver också anledning till anmärkning, och öfverste Wijkander framhåller 3873, att »en verklig rekrytbildning, sådan, att den kan utgöra grunden för en nöjaktig befälsbildning, är efter min uppfattning icke möjlig utan rekrytens förläggande i garnison». Under början af sextioalet klagas ännu öfver saknaden af något slags gymnastikapparelj, till dess en enkel sådan anskaffades på regementets egen bekostnad. Rörande detta och öfriga möten beklaga sig regementscheferna nästan hvarje år öfver, att regn hindrande inverkat på öfningarna.

Från och med 1887 titsträcktes rekrytmötet till 100 dagar, hvaraf hälften efter regementsmötet, och kom rekrytutbildningen att sträckas öfver ett helt sådant möte och ett därefter följande hälft.

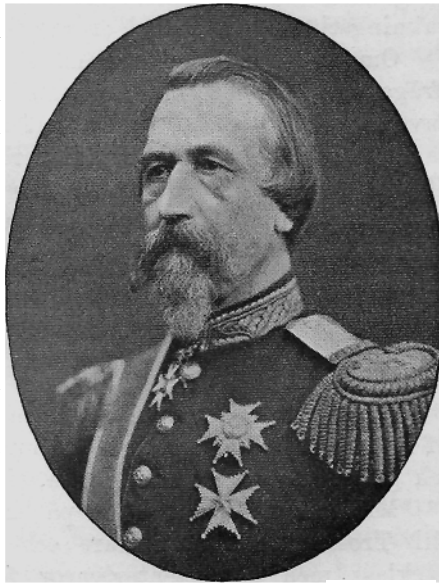
Nödvändigheten af särskilda utbildningskurser för danande af underbefäl, sedan de på obestämda tider återkommande garnisonskommanderingarna till fästningar i detta afseende icke gjorde till fyllest, ledde till sammandragandet 1870 vid Karlsborg af en för indelta infanteriet gemensam underbefälsskola och vid regementena af förberedande underbefälsskola, senare kallad förberedande korpralskola, af samma längd som rekrytmötet, senare halfva detta möte. År 1888 förlades korpralskolan till regementena med en varaktighet af 100 dagar, samtidigt med rekrytmötet. Förberedande korpralskolan sammanföll då med rekrytskolans senare hälft.

För ernående af större färdighet i skjutning hade sedan 1854 uttagits 8 skarpskyttar vid hvarje kompani, hvilka samlades till särskildt skarpskyttmöte under 8 dagar. Efter 1878 uttogos icke längre skarpskyttar och ersattes dessa möten af skjutmöten under 8 dagar för de sämsta skyttarna. Med år 1892 upphörde äfven de.

¹ År 1880, då regementsmötet var inställt, räckte rekrytmötet 62 dagar.

De såsom förgångsmän i tekniska arbeten sedan 1869 uttagna timmermännen, 4 vid hvarje kompani, som ombyttes med halfva antalet hvartannat år, inkallades till befälsmötet och öfvades därunder under ledning af två särskilda officerare, »timmermansofficerare», hvilka ombyttes med manskapet och genomgingo en kortare kurs vid ingenjörtrupp. Med år 1888 upphörde dessa öfningar, sedan de under senaste fem år pågått särskildt för sig under 12 dagar och med något minskad personal.

Under första klassens beväringmöte indelades beväringmanskapet, hvars närvarande styrka kunde uppgå ända till 1,300 man, i 6—8 kompanier, hvilka försågos med befäl, så långt tillgången medgaf, vanligen 2 eller 3 officerare, 3 eller 4 underofficerare och 6 korpraler eller såsom sådana tjänstgörande — efter 1870 flera — vid hvarje kompani. En regementsofficer med adjutant förde befälet öfver det hela. Öfningarna sträckte sig till gevärsexercis och rörelser i sluten ordning, äfven något i kompaniförband, hvarjämte det allra viktigaste af soldatens åligganden muntligt genomgicks. Genom 1885 års värnpliktslag utsträcktes tjänstgöringstiden 1887 till 21, 1889 till 23 och 1891 till 25 dagar, och indelades beväringen alltid på 8 kompanier. De för öfningarna utgifna nya föreskrifterna fäste större uppmärksamhet vid den enskilda utbildningen, och man gick icke längre än till pluton, hvarjämte 32 skarpa skott för man skulle skjutas (2. året 20 skott).

Efter fotografi.

J. H. Rosensvärd (reg.-chef 1859—64).

Regementsmötet användes hufvudsakligen till kompaniernas och bataljonernas utbildning, men tid måste äfven anslås till gymnastik, bajonettfäktning, skjutning och annat. För hela regementet uppgjordes fortfarande en utförlig tidsfördelning, hvilken noga följdes, såvida regn icke kom hindrande i vägen, ty med förläggning i tält och med endast en mundering för truppen var man angelägen att akta den för väta. När regementsmötet icke var afkortadt, hade stamtruppen till eget förfogande 5 dagar, innan beväringen inryckte och tog befäl i anspråk. Ända till 1871 var andra klassens beväring förlagd för sig och indelad så som första klassens, fastän dess kompanier aldrig kunde få mera än 2 officerare, 2 eller 3 underofficerare och minsta möjliga antal under-

befäl.¹ Beväringens öfningar fortgingo skilda från stammens, men under de sista dagarna insattes beväringen i stamtruppen och deltog därunder i den öfning utanför exercisplatsen, som vanligen utfördes under två, någon gång tre dagar. Från och med 1871 förlades beväringen med stammen, redan från början fördelad mellan stamkompanierna, men dess öfningar utfördes dock särskildt med undantag af sista tredjedelen eller hälften af tiden. Om nyttan af denna anordning, hvilken var underkastad så olika meningar, yttrar öfverste Wijkander sig mycket tveksamt. På den utbildningsståndpunkt, som de båda hvaran dr a så olika beståndsdelarna af truppen innehade, ansåg han, att sammanslagningen verkade skadligt på stammen, som sjönk ned till beväringen i stället för att draga denna upp till sig, på samma gång som tid härigenom beröfvades stamtruppen för utbildning i bevakningstjänst och spridd ordning i bruten mark.

Om vi taga några regementsmöten från olika tidpunkter af här ifrågavarande skede i betraktande och först stanna vid 1863 års, så användes under dess 17 dagar, af hvilka 4 helgdagar och en hel regndag, 20 timmar till kompaniexercis i slutet och 9 i spridd ordning, 24 till bataljons- och 4 till regementsexercis, 9 till gymnastik och bajonettfäktning, 16 till särskilda öfningar för tiraljörerna, stångbataljon och instruktion samt 23 timmar (en hel dag och en half till »fältmanöver») till bevaknings- och fälttjänst. Kompani- och bataljonsexercis omväxlade, och beväringen insattes bland stammen under näst sista dagen.

Dock, äfven här må det vara lämpligt att gifva berättelsen litet lif och blod genom att skildra, huru det tillgick vid ett regementsmöte, och gå vi därvid ett år tillbaka, till år 1862.

Midsommaraftonen 1862 på morgonen var det lifligt på vägarna till Trossnäs fält; officerare och underofficerare åkte dit, och stora packlass med marketenterivaror forslades vägarna fram, synnerligast på vägen från Karlstad. Så samlades åter under hand allt befäl till regementsmötet, och under förmiddagens lopp kom det ena kompaniet efter det andra intågande på fältet. Redan vid inmarschen såg man en viss skillnad emellan de olika kompanierna, mest beroende på folklynnet, men äfven på det befäl, under hvilket de en längre tid stått, ty soldaten har stor benägenhet att omedvetet taga intryck af sina förmän. Sålunda, för att nämna några exempel, kiinde man i lifkompaniets marsch spåra fryksdalingens lätta och glada lynne, i Jösse kompani jössehäringens liflighet, i Alf dals älfdalingens lugn,

¹ Alltjämt klagas öfver bristen på befäl. Så måste, säger regementschefen 1863, med 25 kompaniofficerare och 28 underofficerare tjänsten bestridas vid 8 stamkompanier, rekrytskolan och 6 beväringsskompanier samt en officer lämnas såsom chef för beväringssbataljonen. För att i någon mån fylla bristen anlätades nämnda år 6 officerare från Värmlands fältjägarregemente. Så länge beväringen öfvades skild från stamtruppen, kvarstod denna olägenhet i oförminskadt mått.

orsakad af den långvariga, enformiga vistelsen i glest befolkade trakter, långt borta i mörka skogen, hvilket dock äfven bidrog till, att, då han kom ut, han lätt slog öfver och tog sig ett glas mera, än han tålde vid, i Nordmarks kompani nordmarkingens viljekraft, något midt emellan hans medfödda begåfning och den norska grannens styfhet och tvärsäkerhet. Kils, Näs, Grums och äfven Gillbergs kompanier röjde mera slättbons vekare lynne och större likgiltighet, och särskildt hos näsingarna saknades den själfkänsla, som besjälade kompanierna från skogsbygderna.

Från Mellerudshället kom lifkompaniet inmarscherande med stram hållning, hastig takt och lätta steg, det nästan dansade fram. Till chef hade det många år haft den nu helt nyligen till tredje-major utnämnde öfverstelöjtnanten i armén Wijkander, hvilken liksom en annan Napoleon lifvade soldaterna med eldigt tal. Då kompaniet i 20—30 graders köld var samladt till tilldelningsmöte på Skinnargården, där han bodde, och soldaterna huttrade och fröso, kunde han knäppa upp uniformsrocken, blotta bröstet, sätta tummarna bak' hängslena och utropa: »Strunt kamrater, se på mej, jag fryser inte».¹ Och icke pinade han dem med att bära packning; den fingo de gärna lägga på trossen. »När jag vill», sade han med tonvikt på »jag», »så bär ni den dock som silkesschaletter». Och däri hade han nog rätt, äfven då han senare som regementschef inför fronten upprepade samma yttrande, ty värm-länningen, särskildt i de norra orterna, där han ofta måste till fots med stora bördor på ryggen tillryggalägga långa vägar, är van att bära börda. Kompaniets nyss blifne chef, kapten Scheffer, vanligen kallad »skaraborgaren», emedan han var från den trakten och alltid talade om Skaraborgs regementes puts och stramhet, var en lång, reslig man, som, ehuru ej lärd — han stafvade krigskollegium med x — på intet sätt skämde bort, hvad af dessa egenskaper fanns hos lifkompaniet, hvilket för öfrigt i allt ville vara det främsta. Också ansågs det i dess hemort kanske mera än annorstädes för en heder att vara soldat; där var lätt att rekrytera, och rotehållarne nästan kappades om att anskaffa de bästa karlarne. Efter lifkompaniet kommo Jösse och Älfalds kompanier inmarscherande, tätt efter hvarandra, Jösse med hastig takt och med den stora korpralen Boding i täten — hans egentliga förtjänst var att se bra ut och att vara regementets längsta karl —, Älfalds tungt, med något stampande steg och med korpral Rättfält i spetsen, fader till den längre fram för sin stora förmåga att sätta sig i aktning hos både gamla och iinga beryktade dagkorpralen, soldaten Rättfält, som såg mäktiga grym ut med sin krokiga näsa och stränga uppsyn och nog hörde till dem, som hyllade satsen: »Dålig knekt, som ej har fältmarskalkstafven i ränseln.»² Också var han hemma från de

¹ Vid Värmlands regemente kallades truppen alltid »kamrater»; benämningen »karlar» ansågs förnärmande.

² Rättfelts bild finnes vid vissa rotars historia i slutet af 2. delen.

bygder, ur hvilka Alfdals kompani rekryterades, och af samma kynne som Napoleons fältmarskalk Rapp, h vilken på sidolinjen var son till kapten von Rappholt vid Alfdals kompani. Kils och Grums kompanier samlades på fältet, där de hade sina trossbodnar, och öfriga kompanier kommo från Norshållet och doko rakt in i sina tältgator.

Hvad de öfriga kompanicheferna beträffar, var chefen för Kils kompani, kapten Örn, brukspatron, och hade kaptenssysslan mera såsom en bisak men bl ef detta oaktadt major i armén; chefen för Jösse kompani, kapten Berg, var en lång, anspråkslös, orubbligt lugn karl, som slutade såsom regementskommissarie; chefen för Alf dals kompani, kapten Vennérus, var en mycket språksam, liflig men något granntyckt och hetlefrad man; chefen för Grums kompani, kapten Blidberg, var ovanligt kvick men något elak och njöt synbarligen af att håna subalternerna, då det gick någon af dem galet, emedan han trodde, att de ville vara visare än andra, hvarför de borde stukas. Under 1865 års storläger på Axvall förde han de sista dagarna bataljon och såsom icke ridkunnig slet han mycket ondt. Också gick det vanligen så till, att, då han befann sig någonstädes utom synhåll på vägen, hvilken han icke gärna lämnade, bataljonen fördes af adjutanten. Han blef emelertid major i armén. Chefen för Nordmarks kompani, majoren i armén Granfelt, var typen för en indelt kapten, liksom fastnaglad vid sitt boställe, Ästenskog, utanför hvars rämärken han sällan var, annat än då tjänsten det fordrade; han var kompanichef sedan 1845, gjorde intet som helst väsen af sig samt erhöll vid afskedet ett postkontor. Chefen för Näs' kompani, sedermera majoren Montgomery, var äfven bland de stillsamma; han var styf expeditionskarl; chefen för Gillbergs kompani, kapten Seldén, hade stort anseende såsom skicklig rekrytchef; han var öfverkontrollör för brännvinstillverkningen i länet. Märklig såsom militär var ingen, men detta oaktadt förstodo alla att sätta sig i lydnad, så att det föll ingen in att tänka, att hos dem kunde finnas några brister. Men den nyss utnämnde underlöjtnanten kände sig dock både i deras sällskap och inför truppen, hvaraf en stor del kunde vara hans far eller farfar, som om han kommit tillsammans med en hop farbröder och sålunda i ett helt annat element, än han förut varit van vid vid krigsakademien, där han sista året endast haft iinga pojkar att kommendera. Vanans makt kom dock snart nog äfven öfver honom, och slutligen såg han icke eller ville ej se de gamles fusk och tröghet utan lät allt gå som det ville i hvardagslag, blott det gick bra ihop, när kompaniet visades upp. Han till och med uppmanades därtill, särskildt af den nya tredje-majoren. Och den regeln att icke onödigt besvära truppen följde alla; ingen soldat fick bannor och sällan någon underofficer, men däremot haglade sådant om öronen på kompaniofficerarne utan all grannlagenhet, med häftighet i tid och otid och ofta framför truppen. Att detta icke förstörde disciplinen berodde på, att soldaterna bättre kände sina officerare, än hvad »herrarne» gjorde,

och att truppen hade godt omdöme. I umgänget på »Futten», ett stånd eller en liten paviljong mellan regementets och Värmlands jägares läger, där dryckesvaror, konfekt och hvarjehanda förtäring, som lossade tungans band, fanns att köpa, var dock all förargelse glömd. Där var bland kompaniofficerarne föga skillnad till ålder eller rang, alla voro frispråkiga, och det var, som om ungdomens varma, friska blod hade spädat ut gubbarnes tjocka, segt flytande vätskor.

Vid regementsmötets början skulle allt, som varit under föregående möten, liksom genom ett trollslag förändras. Då möttes man med största allvar och högtidlighet, och innan regementet kl. 7 på aftonen, uppställt på linjen, mottogs af regementschefen, uppvaktades majorerna af kompaniofficerarne och regementschefen, som först på eftermiddagen brukade inträffa på mötesplatsen, af hela officerskåren, hvarvid de vanliga gamla fraserna alltid upprepades, alldeles som om man icke sett hvarandra på åratat.

Som inryckningsdagen detta år inträffade på själfva midsommaraftonen, var en af de förnämsta omsorgerna för dagen att kläda majstången, hvilken restes strax utanför officerspaviljongen, där de nuvarande planteringarna befinna sig. På kvällen, efter måltiden, vidtog en liflig dans, i hvilken icke blott manskapet utan äfven de yngre officerarne och någon gång till och med regementschefen deltog. Visserligen gick det trögt att dansa med själfva marken till golf, men det glada umgänget vid glasens klang i den härligt ljusa natten lifvade sinnena, så dansen gick med fart. Bordet med dryckesvaror var någon gång dukadt ute på fältet men vanligen i matsalen en trappa upp i officerspaviljongen.

Midsommardagen hölls först kyrkparad, och efter middagen började öfningarna, hvilka pågingo från klockan 5 till 6. De år, då generalmönstring skulle äga rum, såsom fallet nu var, lades största vikten vid exercis i sluten ordning. De första dagarna ägnades uteslutande åt af delningsexercis på ett led, till en början utan gevär, då äfven hälsning o. d. öfvades, och hvarvid de mycket små kompanierna sönderdelades i afdelningar på några få rotar. Kompanierna voro, då vakt, som uttogs ur dem alla, och handräckning afgick, så små, att man måste ordna dem med möjligast många blindrotar för att få en någorlunda hygglig front.

Hvarje morgon skedde korum kompanivis, hvarefter på gifven signal kompanierna ryckte ut, och lades därvid största vikten på, att alla kompaniernas täter på en gång stucko ut ur kompanigatorna; vakten gick i gevär och honnör gjordes, något som upprepades, då kompanierna åter ryckte in i lägret. Sedan de kommit ett stycke ut på fältet, gjordes halt och front vändning, hvarefter kompanichefen uppdelade kompaniet i lika många exercisafdelningar, som det fanns tillgång på befäl och underbefäl, korpralerna inberäknade, och fingo subalternofficerarne härvid icke större afdelningar än korpralerna; det

var jämlikheten, drifven till sin spets. Sista halftimmen af morgonrycket användes till fristående gymnastik, som omväxlade med bajonettfäktning, sedan exercisen med gevär börjat.

Alla kompanierna hade samma öfning, och då ändring någon gång skedde, meddelades den genom nmntlig order, ofta lämnad till dagkorpralerna, vanligen de äldsta soldaterna, hvilka man ville skona från exercis. Sista halftimmen på kvällen drogo kompanicheferna vanligen tillsammans sina kompanier. Längre fram öfvades bataljonsexercis, men endast formellt på själfva fältet. Tiraljörerna fördes alltid af några utvalda, och ansågs detta uppdrag såsom en förtroendepost, hvilken icke hvem som helst kunde fylla. Väl, att aldrig någon af dessa fattades, ty huru månede det då hafva gått! Bland dessa utvalde märktes löjtnant Mankell, som därvid skulle beredas tillfälle att visa sin begåfning såsom truppförare, men ovig, som han på sina alltid höga klackar var, kom han vanligen till korta, då »tiraljörer i täten» kommanderades och dessa i vild fart rusade fram framför bataljonen.

Föga öfning bestods i fälttjänst. Den öfvades efter en P. M., som sades vara författad af konung Oscar I, och då föreskrifterna i densamma voro ganska sväfvande, togs saken också mycket godtyckligt. Wijkander sade, att den var skrifven diplomatiskt, och att detta var bra. Vid fälttjänstöfningar meddelades aldrig någon förutsättning. Om sådan fanns och var känd af »herrarna», så misstänktes på goda skäl, att de icke uppfattat, hvad de fått höra. Att meddela sig med kompanicheferna eller med adjutanten var icke brukligt, och att fråga gick ej an, alltså voro icke heller dessa invigda i »frimureriet». Som vid tiden för öfningarna marken nästan öfverallt var otillgänglig, så urartade vanligen alla rörelser utanför fältet till gatlopp, och det var verkligen beundransvärdt, att truppen, särskildt när den hade packning, stod ut med dessa under timmar pågående språngmarscher. Ingalunda ovanligt var, att bataljonscheferna grepo in i de olika kompanierna, och att helt oförmodadt någon afdelning utan kompanichefens vetskap var försvunnen, samt att bataljonscheferna befunno sig i allra främsta linjen. Då öfning skedde mot tänkt (»fingerad») fiende, hvilket var det vanliga, visste ingen af kompaniofficerarne alls, hvarom frågan var, ja icke ens hvartåt man hade fronten. Såsom man marscherat ut, så kom man, men. om man var vänd åt rätt håll, visste ingen. Någon »kritik» kom icke i fråga, och vid hemkomsten var man lika litet klok som förut, det enda man visste var, att man varit »ute i skogen», som det hette.

Rörande öfriga öfningar bör nämnas, att målskjutning ansågs som ett nödvändigt ondt, hvilket förryckte öfningarna, och som man helst ville vara af med.¹ Detta lyckades äfven, då denna öfningsgren för-

¹ Ett ytterligare bevis på, huru litet målskjutningsöfningarna uppskattades, finner man däruti, att beväringssynglingarna, som endast hade gamla, utslitna flintlåsgevär och därför vid målskjutning måste använda andra gevär, icke ens flngo ladda själfva, och detta vid en tid, då preussiska infanteriet sedan mera än tio år haft bakladdningsgevär, samma tändnålsgevär, med hvilka det gjorde 1866 och 1870—71 årens krig.

lades till rotarna (se sid. 383). En synnerligen viktig förrättning, som ägde rum kl. 9 f. m. (om söndagar efter gudstjänsten), var vaktombytet, då en officer, en underofficer och dagkorpralen från hvarje kompani skulle närvara för att svara för 1, 2 eller 3 man. Vid visitationen af nya vakten stodo officerarne framför med sabeln släpande, under of ficerarne och korpralerna bakom, de sistnämnda med hvar sin skoborste i handen; och visitationen förrättades af tredje-majoren, som alltid höll mycket strängt på formerna.

Hvad som mest upptog tiden de år, då generalmönstring skulle äga rum, A'ar gifvetvis öfningen för mönstringen, kompaniernas och hvarje karls frammarsch m. m. Då ljud skriket »Gud bevara generalen» dagarna i ända långt ut öfver fältet. Skrifvandet tog äfven tid i anspråk men inverkade icke på öfningarna, då det verkställdes af regements- och mönsterskrifvarne samt adjutanter och fanjunkare. Lördagen den 5 juli ifrågavarande år försiggick generalmönstringen, till hvilken vi längre fram må återkomma. Någon fältmanöver hann man därför icke med, utan söndagen den 6 exercerades två timmar på eftermiddagen i bataljon — officerarne klädda i syrtut och kepy, manskapet i vapenrock och kask — , den 7 packade man, och den 8 kl. 8 f. m. bröto kompanierna upp från fältet, och så återgingo alla till det lugna lifvet på roten. Höet väntade blifva bärgadt; säden växte, och mycket arbete låg före, innan man följande maj månad åter skulle träffas.

Innan vi lämna det samlade regementet, må vi dock närma oss de tre majorerna, öfverstelöjtnant Ugglå, som förde I. bataljonen, major Hård, som förde II. bataljonen, och tredje-majoren, öfverstelöjtnant Wijkander. De båda bataljonscheferna voro af naturen lugna män, men huru de läto upphetsa sig, då något icke var dem fullt till lags, framgår af det sagda. Ugglå var emellertid en välvillig man och den som egentligen for mest illa under honom, var hästen, ty skänklarna lade han till med sådan kraft, att djuret riktigt suckade under honom. Hård var ingen ryttare utan satt och körde sin häst, men han hade förmåga att någon gång taga på sig en viss »air» och ingaf alltid mycken aktning. Bataljonscheferna undervisade aldrig men läto till en början rörelserna utföras »successivt», af pluton efter pluton. Wijkander »instruerade» däremot alltid, då han någon gång vid förfall för någon af de andra förde bataljon. Han var för öfrigt den stränga ordningsmannen inom lägret, den, som lät färlan gå samt hänsynslöst grep hvarje tillfälle att fatta tyglarna i sina kraftiga händer, hvilket också snart lyckades, då han på nyåret 1864 blef öfverste och regementets chef. Börande öfningarna och tjänsten gällde nog ännu, att »denna ädla konst», såsom Vilhelm von Brann uttryckte sig, »ej kunde utöfvas utan djäfvulens åkallan».

Under hela sjuttioalet skedde ingen nämnvärd förändring i öfningarnas anordnande, om än genom 1871 års exercisreglemente större

uppmärksamhet tillmättes den spridda ordningen och mindre bataljons-exercisen. Dock ökades tiden för beväringens insättande bland stam-manskapet ända till sju dagar, om till bådas fromma må lämnas osagdt. Taga vi exempelvis regementsmötet 1878 i skärskådande, finna vi, att stamtruppen använde 32^a/a timmar till exercis i slnten och endast 4 i spridd ordning, 38 timmar till kompanimanöver, 12 till bataljonsexercis, lika många till »spridd ordning i bruten mark», 11 till »fältmanöver» o. s. v. Under de 7, i verkligheten 6, sista dagarna var beväringen insatt i stammens led. Under fältmanövern, som på grund af regn-väder pågick under två dagar i stället för tre, såsom afsedt var, öfvades företrädesvis bevakningstjänst under marsch och i bivack.

Då regementschefen, såsom dåvarande värmlandsbiskopen Sundberg i sitt svarstal vid en generalmönstring yttrade, är »mera ofelbar än den ofelbare påfven», och då han verkligen utöfvade stort inflytande på regementet, må vi taga den mångårige chefen, öfversten, sedermera generalmajoren Wijkander, någon smula *i* skärskådande.

Då "Wijkander från tredje-major i januari 1864 trädde i spetsen för regementet, fäste litet hvar stora förhoppningar vid honom. Han motsvarade dessa i det afseendet, att han alltid framhöll regementet, att han genom sitt stora inflytande skaffade flera äldre officerare civila befattningar och hjälpte de yngre till kommenderingar och till inträde i generalstaben. Man hoppades, att öfningarna under hans ledning skulle få en friskare fläkt, ty han var mycket framsynt, var vän af nya idéer, af den allmänna värnplikten och gladdes i tysthet, då något inträffade, som kunde tydas såsom »en spik i indelta arméns likkista», såsom han brukade uttrycka sig; han var för öfrigt en an-sedd militär skriftställare, hvars arbeten rörande vår krigsförfattning och dess historia flitigt anlidades. Han ingaf mycken aktning, till och med rädsla, och ehuru han mycket höll på kompanicheferna, hvilka han kallade för regementets »ryggrad», påstående, att vid ett regemente icke funnos andra chefer än regementschefen och kompanicheferna, så visade han dock icke ens dessa någon synnerlig hänsyn, hvarför tjänsten under honom ingalunda var lätt. Men oaktadt detta och ehuru under hans långa chefskap brytningar mellan honom och officerskåren någon gång förekommo, sågo dock alla upp till honom och ansågs han af flertalet såsom arméns dugligaste regementschef vid denna tid, och genom sina icke så litet teatraliska åtbörder ntöfvade han stort välde öfver underbefälet och manskapet, hvilka voro mycket intagna af honom; då han kom ridande i kort galopp på sin bläsiga fux, hördes soldaterna också hviska: »Å se på'n så grömmer han ä, en töcken ha vi allri haft!»

Ehuru, såsom här nedan skall visas, det mesta äfven under hans chefstid gick i de gamla hjulspåren, så införde Wijkander dock en del nytt, hvaraf först och främst bör nämnas, att han under befälsmötena

till en och annan officer gaf en taktisk uppgift att skriftligen lösa, samt att han understundom höll taktiska föredrag med exempel ur krigshistorien och emellanåt lät en fältmanöver följas af »kritik».

Såsom ett bevis på det gamlas starka makt inom armén tjänar emellertid det förhållandet, att Wijkander i många afseenden höll på gamla åsikter, såsom att det stred mot disciplinen, om en underordnad, innan han utförde en mottagen befallning, ville hafva reda på ställningen och sålunda gjorde någon blygsam fråga, liksom att han strängt höll på allt formellt, till och med att sabeln under fritid icke fick afläggas, ej ens under måltiderna, ty »då de romerska legionerna lade bort svärdet», sade han, »så blefvo de veklingar och tiden kom för barbarerna att bryta in, och det var slut med det romerska väldet».

Under Wijkanders chefstid flyttades skjutöfningarna till tiden mellan mötena (se sid. 383), så att man blef fri den »plågan». En regementssignal infördes, komponerad af musikdirektör Svensson på melodien till »O Värmeland du sköna, du härliga land». För öfrigt gick dagen alldeles som förr, med samma öfningstider och samma mattimmar, med vaktparad och toddyrast. Alla kompanierna hade samma öfning och samma klädsel; office-rarne skulle under öfningstimmarna mangrant vara ute på fältet, äfven om de där icke hade något att beställa, och intet öfverläts åt kompanicheferna att bestämma. Det

förra omyndighetstillståndet och förmynderskapet fortforo, hvarigenom ett i högsta grad osjälfständigt befäl uppfostrades, hvilket icke tordes göra något af egen drift och icke genom något slags »påhitt» ville utsätta sig för tadel. Kommenderingarna gingo ingalunda i tur, utan kommenderades endast sådana, som ansågos värdigt kunna företräda regementet, hvarvid »mariebergare» naturligt nog hade företräde, utan att dock »e]oc[ventia corporis» saknade all betydelse. Följden häraf blef tydligt nog, att den under kommenderingar vunna erfarenheten icke kom officerskåren i dess helhet till godo.

Det nya exercisreglementet af år 1871 gaf visserligen åtskilligt att tänka på, men förändrade på intet sätt öfningarnas gång. Någon förklaring, h vartill olika formeringar skulle tjäna, förekom aldrig, och med tillämpningsöfningar var det klenst beställt. Visserligen lånade

Efter litografi.

A. T. Wijkander (reg.-chef 1864—81).

man litet från den tyska militärlitteraturen och försökte man några anfall mot den från Axvall kända »punkten C», men utan synnerlig framgång. Af planerna till »fältmanövrerna» fick fortfarande ingen del, men »kritik» hölls ibland af öfversten, dock ingalunda undervisande, utan endast förebrående, att den eller den handlat hufvudlöst, och ofta fälldes ganska hårda omdömen, hvarvid alltid namnen nämndes, såsom att den, som handlar så i krig, skjuter man eller rycker man epåletterna utaf, och om den tadlade vågade försvara sig, fick han icke sällan till svar: »Efter hvad jag nu hört, skjuter jag Er en gång till.»¹ Likaså ansågs samma väsen som förut nödvändigt; det skulle skrikas, huru liten afdelning man än förde.

Under de få år öfverste Lemke i Wijkanders ställe förde regementsbefälet, skedde inga nämnvärda förändringar, men däremot fördes spiran af denne mycket sympatiska och begåfvade man med lugn och rättvisa, hvarigenom sjanständighetskänslan något väcktes hos befälet.

Det dröjde, såsom bekant, länge, innan skjutöfningarna i svenska armén kunde svinga sig upp till det anseende, som denna gren af soldatutbildningen onekligen kräfver. Under sextioalet och en tid därefter sköto rekryterna i en första afdelning ett obestämdt antal skott och därefter liksom det äldre manskapet 3 öfningar om 8

¹ Såsom exempel på, hvarthän en fältmanöver ntan genomförd och meddelad plan kan leda, må följande, utförd under ett regementsmötes sista dagar, meddelas. Manövern försiggick i trakten af Karlslund (invid nuvarande Kils järnvägsstation) och Apertin. På eftermiddagen afmarscherade regementet, och strax före ankomsten till Karlsland erhöII II. bataljonen, som fördes af major Montgomery, befallning att under bevakning inslå vägen Karlslund—Runnevål (norrut). Något senare anbefalldes bataljonen att marschera npp i skogen öster om sjön Fryken och att där intaga ställning med front ntåt sjön. Då detta emellertid befanns orimligt, återkallades bataljonen till Kilsrud (nära Karlslund), där den fann I. bataljonens officerare i full fart med att äta kvällsvard, som var uppdukad på ett stort mathord ute på gården. Sedan II. bataljonen utsatt fältvakt norr om gården, ingrepp äfven dess officerare i måltiden, hvarefter ett lifligt pokulerande vidtog till långt inpå natten, hvilket egendomligt nog uppmuntrades af den annars ganska stränga öfverstelöjtnant Hagberg, som förde I. bataljonen. Öfverste Wijkander, som varit närvarande, hade försvunnit, utan att någon märkt det, och hade, endast insvept i sin kappa, lagt sig i närheten på marken invid en gärdesgård. För honom var det en naturlig sak att bivackera på samma sätt som truppen och att föregå denna med godt exempel. Han hade ingalunda lagt sig i närheten för att spionera, helst sådant var alldeles främmande för hans natur; i stället brukade han alltid på något sätt gifva sig tillkänna, då han nalkades, om icke på annat sätt så genom att låta sabeln släpa, hvarför han också kallades »skallerormen», och för öfrigt var han alltför medveten om sin stora förmåga att sätta sig i aktning för att ens hafva en tanke på att på något sätt begagna sig af dolda vägar. Ingen af officerarne, utom möjligen öfverstelöjtnanten, hade märkt honom, där han låg, förr än en löjtnant sparkade till honom, frågande »hvad är detta för en själfspilling». Vid upptäckten blef det i en hast tyst, och öfversten låtsade, som om ingenting händt. Så sof man den rättfärdiges sömn, så godt man kunde. På morgonen lät öfverstelöjtnanten slå revelj, fastän krigstillstånd åter inträdt, och då utropade "Wijkander, i det han gjorde en stor rörelse med armarna: 2Han slår revelj, det är krig, fienden hör oss!» Men därvid blef det, ntan vidare obehag för någon, och så småningom drog II. bataljonen sig hem-åt. Hvar I. bataljonen den dagen var, visste ingen vid II. bataljonen; man trodde vid Apertin (österut), emedan öfverstelöjtnanten ridit ditåt. Möjligen utfördes manövern mot

skott, af hvilka ingen utsträcktes på längre håll än 800 fot (240 m.). När 1854 års uppräflade gevär lämnade plats för bakladdningsgevär (1867 års, Remington), förstod man icke att begagna sig af detta gevär, visserligen mycket blygsamma, förmåga att utsträcka elden på längre afstånd. Sant är väl, att några öfningar skötos på 1200 fot (360 m.), enligt 1881 års skjutinstruktion på afstånd mellan 300 och 600 m., men hufvuddelen af skjutningen förlades alltjämt till 800 fot eller 220 m., det afstånd, inom hvilket enligt 1871 års exercisreglemente all eldverksamhet egentligen borde inskränkas. Programmet för rekryternas skjutning blef nu mycket omfattande och patronförbrukningen därvid obegränsad, men stammanskapets öfningar inskränktes fortfarande till 4 öfningar om 8 skott, af hvilka en öfning på längre afstånd än 220 m. Fältskjutning och prisskjutning tillkommo enligt 1870 års skjutinstruktion. Beväringens skjutöfningar omfattade under hela denna tid 3 skott under första och 8 skott under andra mötet, af hvilka de förra afskötos på 400, de senare på 800 fot, senare alla på 100 m.

En egendomlig anordning, som vittnar om den ringa betydelse, hvilken tillmättes skjutöfningarna, dessa, enligt tidens åsikt, för exercisen hinderliga öfningar, var det genom kungl. bref af den 9 nov. 1871 anbefallda anordnandet äfven för Värmlands regemente af skjutbanor med skotthus inom kompaniernas förläggingsområden, till hvilka skjutbanor kompanierna enligt bestämmelser af 1874 skulle samman dragas med högst en tredjedel af sin styrka i sänder för att genomskjuta de tre öfningarna på 800 fot. Under loppet af närmast följande år uppfördes skjutbanor inom sex kompanier, enär Kils och Grums fingo utföra skjutöfningarna på mötesplatsens skjutbana. Ytterligare åtta skjutbanor anordnades under åren 1875 och 1876, och utgick medel till alla banor från statsanslaget till skarpskytteväsendets och skjutskicklighetens befrämjande, enär banorna skulle begagnas äfven af de frivilliga skarpskyttarne. Man fann emellertid snart det mindre lämpliga i anordningen att skilja skjutöfningarna från de andra öfningarna, men först 1888 förlades de förra åter till regementsmötena, som förlängdes med två dagar, hvilka med hänsyn till kostnaden skulle anses motsvara skjutöfningarna kompanivis. Yerkän af denna förändring synes på utslagen, fastän såsom försvårande omständigheter tillkommo dels skjutbanornas otillräcklighet och dels mötestidens sönderstyckning, hvarigenom skjutöfningarna måste ytterligt påskyndas.

Ett begrepp om regementets skjutfärdighet erhålla vi af medelpoängen under olika års skjutöfningar med allt stammanskap. Från 1869 till och med 1875 steg denna från 12,2 till 14,5 och utgjorde under

en »fingerad» motståndare, ty ingen skottväxling förekom, eller också hade I. bataljonen sål fort dragit sig hem, att II. bataljonen icke kunnat få kännning af densamma. Ingen »kritik» hölls, och intet yttrades vidare om öfningeu. Möjligen är det denna manöver, om hvilken det säges i en mötesrapport: »Under regementsmötet företogs en 2 dagars fältmanöver eller kanske rättare öfning i bevakning, fälttjänst och marsch, till en del i svår och otillgänglig mark, hvarvid regementet bivuakerade 1 mil från lägret.»

dessa sju år i medeltal 12,9, hvarvid regementet var det nionde i ordningen bland indelta regementen och kårer (deras medelpoäng låg mellan 18,4 och 10,7). År 1877 nådde regementet 14,7 och tio år därefter **II** poäng, hvaremot poängantalet vid skjutningen på mötesplatsen I* vi steg till 23,9, hvilket med nedbringande från 48, hvartill poängbelortet nu kunde uppgå, till 40 enligt föregående beräkning gör 20 poäng. Regimentet var då det nionde i ordningen nedifrån bland samtliga regementen och kårer af infanteriet, hvilkas medeltal efter **nedbringande** låg mellan 24 och 17.¹

Fältskjutningens beskaffenhet framgår af en regementsorder af juni 1871, hvari följande bestämmes: Skjutning i slutna ordning bör

Efter fotografi.
C. H. Falk (reg.-chef 1881—92).

ske plutonsvis mot fyra stycken 6 fots tafior, ställda intill hvarandra, med 12 skott för man, af hvilka 8 användas till salvor på afstånd mellan 400 och 800 fot samt 4 till hastig eld på 400 fot. Skjutning i spridd ordning bör ske med så stor afdelning, som skjutbanans bredd medgifver mot två stycken 3 fot höga och 6 fot breda tafior, ställda på lämpligt afstånd från hvarandra, med 12 skott för man, af hvilka skott halfva antalet aflossas mellan 1,000 och 700 fot, andra hälften mellan 700 och 400 fot. År 1875 ändrades dessa föreskrifter på grund af generalbefälhafvarens ingripande på det sätt, att i slutna ordning skötes ett skott för man på afstånden 600 och 700 fot med hvartdera ledet i sänder, därefter på

af sänder. i i i
600, 700 och 800 fot med båda leden på en gång, vidare i **EM** och 500 fot med fyra led, allt förmodligen salvor, samt slutligen tyra skott hastig eld på 400 fot. Skjutningen i spridd ordning tillgripes så, att afdelningen intog skyttelinje på 1,000 fot från målet och **tyekte** fram till 800 fot, där elden öppnades och fortgick med ett skott för man under framryckning till 600 fot och därefter följande till 800 fot; mål såsom förut. Återstående sex skott aflossades på samma sätt mellan 600 och 400 fot men mot endast ett skott för man. Jämte andra erinringar rörande skjutningens utförande, se regementschefen särskildt »nödvändigheten af, att vid skjutningen i spridd ordning linjen föres så, som den i verkligheten skulle föras när det gäller skjutningen i slutna ordning».

¹ De jämförande uppgifterna hämtade ur olika årgångar af *Zentralblatt für die Artillerie*.

Att mycken oro utmärkte skjutningen är lika säkert, som att utslagen voro ganska klena. Nämnda år, 1875, nåddes under skjutningen med ett led i sänder 61,5, med båda leden på en gång 53,18, med hastig eld 61.12 och i spridd ordning på de langare hållen 30,91 och 35,36, på de kortare hållen 39.19 procent träff. År 1878 fördelades utslagen i skjutningen i spridd ordning inom kompanierna ganska jämnt mellan 22 och 33 procent träff.

Med 1881 ars skjutinstruktion tog fältskjutningen ett stort steg framåt, och efter denna tid utfördes den vanligen i bataljonsförband, när den icke ersattes af enskild fältskjutning, hvilket skulle ske minst ett år af tre. Man var dock ännu icke mogen för denna allvarliga öfning, och rädslan för olycksfall förtog ännu länge tanken på utslagen, hvilka icke heller torde varit allt för lysande. En föreställning härom skulle man kunna få af de särskilda skjutöfningar i trupp, i kompani eller mindre afdelningar, som i stället för fältskjutning utfördes efter fastställt program åren 1884 och 1885 »till utrönande af den eldverkan, som med de nu i bruk varande gevären och med den skjutfärdighet, vårt infanteris stamtrupp i allmänhet äger, kan på kända eller okända afstånd och mot olika mål påräknas», såsom det heter i generalordern. Men af utslagen i dessa skjutningar föreligga numera endast slutliga medeltal, hvilka ådagalägga, att på afstånd mellan 400 och 600 m. mot dels figurmål, dels hela kompanimål nåddes 15 procent träff, mot liknande mål mellan 700 och 900 m. 11,4 procent, hvilket i alla händelser måste anses såsom vackra utslag med gevär, hvilka, betydligt underlägsna alla samtida vapen, knappast träffade ett figurmål på 300 m. Såsom en egendomlighet må nämnas, att dessa skjutningar ansågos ådagalägga den liggande ställningens olämplighet såsom skjutställning och salvans företräde framför enskild eld, hvarvid man dock måste erinra sig rökens döljande egenskap.

Officersöfningar.

Det första officersmötet ägde rum 1880 i trakten omkring mötesplatsen med ett fåtal officerare, som icke voro upptagna af beväringsofningarna. Hedan följande året utfördes öfningarna i början af maj med alla officerarne, möjligen utom de till rekrytmötet afsedda. De första dagarna användes till lösning af smärre taktiska uppgifter med personalen delad på tre afdelningar under överstelöjtnantens och majorernas ledning. Därefter utfördes en tvåsidig fältöfning under öfverste Falks omedelbara ledning från Karlstad till Mölnbacka och tillbaka till Illberg, där en stridsöfning, en af de första i sitt slag i vårt land, afslutade öfningarna, i hvilka, enligt öfverstens. yttrande, »samtliga deltagare visade ett lifligt intresse», och hvilka »syntes» öfversten »mot-svara allt hvad som under för handen varande förhållanden af dem med

skäl kunde väntas». Omkring halfva antalet af de i öfningarna deltagande oberidna officerarna hade gjort sig beridna.

Året därpå utfördes officersmötet mellan Filipstad och Storfors, 1883 mellan Karlstad och Ölne, 1884 mellan Sunne och Edane, 1885 mellan Seffle och Segmon, 1886 i trakten kring Ö. Fogelvik och Yäse. De år stabsmöte förekom., anordnades detta vanligen såsom en förberedelse till officersöfningarna.

Under dessa öfningars första tid ansågs det nödvändigt att sätta hela svenska krigsmakten på benen och att tänka sig halfva Sverige besatt af fienden för att få en anspråkslös öfning i gång, en företeelse, som för öfrigt icke var allenastående för vårt land.¹ Den naturliga följderna häraf bjef, att om endast två små brigader eller delar af sådana rörde sig mot hvarandra, kaptener och till och med löjtnanter uppforderades att skriva storartade strategiska arbeten, och att det hela lätt sköt of ver målet.² I detta liksom i andra afseenden synes öfverste Falk lyckats träffa det rätta, och genom stridsöfningar och genomgående af skriftliga arbeten på platsen gaf han öfningarna en naturlig begränsning. De följdes också alltid med stort intresse af deltagarne.

¹ Sålunda lyder förutsättningen för 1880 års öfningar sålunda: »En Rysk Armée, som landstigit på kusten af Södertörn, har framträngt söder om Mälaren, lemnande en Armée korps till besättande af hufvudstaden och till beredande af skydd emot norr ifrån kommande Svenska förstärknings trupper, samt derefter på Nerikes-slätten i trakten af Kilsmo besegrat Svenska hufvudarméen, som efter nederlaget dels drager sig genom Vermland mot Norge. dels detascherar en fördelning A att skydda Carlsborg och upptaga söder ifrån kommande förstärkningar. Svenska hufvudarméen låter sitt arrier-garde taga ställning i trakten af Kihls station för att förekomma fiendens besättande af nämnde vigtiga jernvägsknut och sålunda möjliggöra föreningen med de förstärkningar, som. norra fördelningen vid underrättelsen om fiendens landstigning sänder till Stockholm, men dit försent ankomna nu sannolikt söka öfver Sala—Kloten uppnå Kihls station och den slagna Svenska hufvudarméen.

»Den segrande Ryska arméen. som nu står i ett fiendligt land, der motstånd sannolikt väntar från alla håll, har efter slaget detascherat en armée korps B att förfölja Svenskarna och en Armée korps X mot söder för att hindra den Svenska fördelningen A arnera Carlsborg och organisera det inre landets försvar. Den har i trakten af Örebro lemnat sina bästa reserver att skydda sina förräder och lemna stöd, der sådant finnes af behofvet påkalladt.

»Korpsen B har emellertid hunnit med sitt avant-garde till Skåre och Illberg, då den erhåller kännedom att Svenska trupper stå vid Kihls station.»

² Detta framgår med full tydlighet af följande arbete, som utgör svar på frågan: »Huru skall kåren B tillvägagå för att hindra de norrländska truppers marsch och för ening vid Kil med svenska hufvudstyrkan?» Detta arbete börjar sålunda:

»Efter den segerrika drabbningen vid Kilsmo och under det den slagna svenska hären drager sig tillbaka genom Vermland, framtränga de ryska härafdelningarne allt längre i landet. De rika provinserna Södermanland, Östergötland och Nerike falla i deras händer. Stockholm, är besatt och den ryska härledningen vidtager kraftiga åtgärder för att betrygga sina förbindelser och flanker. Arméns Operationsbas framflyttas till Xerike, der gynsamma communicationer nästan öfver allt erbjuda sig. Jernvägslinien 3totala—Örebro med sina förbindelselinier bakåt i Östergötlands och Södermanlands bördigaste nejder och sina flankbetäckningar Hjelmaren och Vettern bildar här en god bas för ytterligare operationer. Också förstöras de längre i söder och norr gående jernvägarna för att förhindra Svenska ströfcorpsers hastiga framträngande i flankerna.

»Behöfliga jernvägsförbindelser, som af de retirerande Svenskarna blifvit förstörda i stånd sättas, rifna broar och landsvägar, som blifvit odugliga, återställas. Allt beredes för truppers vidare hastiga framryckande mot Svenskarnes ännu i fält varande stridskrafter.

»Corpsen B, som genast efter slaget vid Kilsmo blifvit detascherad för fiendens följande, har med hastiga marscher, hvarunder några smärre sammanstötningar ägt rum,

Under åren 1887—1891 utfördes öfningarna enligt generalbefälhafvarens bestämmelse i en fortlöpande följd från Charlottenberg vid norska gränsen till Kil, hvarvid dock först nämnda år endast stabsmöte ägde rum. Vissa år sysselsatte sig äfven stabsmötet med denna uppgift. Öfningarna afsågo att genomgå en mobilisering af Värmlands regemente med tillhörande beväringsskanser af 3. klassen, hvarvid befintliga förhållanden skulle läggas till grund. Därjämte skulle nordvästra stambanan tryggas mot fientliga företag västerifrån och en tillbakagående rörelse utföras ända till Kil. Med regementet tänktes Värmlands fältjägarkår, en skvadron, ett batteri och senare äfven Närkes regemente vara förenade. Öfningarna omfattade mycket ordentligt första året mobiliseringen och sammandragningen — dessa förändringar kunde på grund af förhållandenas makt icke skarpt särskiljas — samt skyddet af vägarna från gränsen, hvarefter det »värmländska detaschementet» år efter år gick tillbaka mot Kil, noggrant undersökande och, äfven med motstötter, försvarande de genomgångna passen.

På grund af svårigheten att sysselsätta ett stort antal deltagare, af hvilka de flesta voro bundna vid de åkdon, på hvilka de under öfningarna färdades, och sannolikt äfven med hänsyn till kostnaden för deltagarne, hvilka utom dagaflöning uppbyro och allt fortfarande uppbyra endast en krona för hvarje nattkvarter, inskränktes från 1890 deltagandet i öfningarna till de beridna och omkring hälften af de oberidna officerarne. Det var äfven hänsynen till kostnaden för deltagarne, som föranledde öfverste Winroth att alltid förlägga officersöfningarna kring mötesplatsen, där deltagarna i de flesta fall voro boende. Men genom att år efter år utan trupp och med trupp kämpa om Klaxås, Fagerås, Frykforsen, Kil, G-umpetan, Edsvalla, Varpnäs, Norsbron med flera kända platser, förlorade öfningarna i intresse och gingo de miste om ett af de ändamål, som böra afses med dem, att lära deltagarne uppfatta terräng och taga sig fram i sådan. Genom öfningarnas förläggande till tiden mellan beväringsskanser- och regementsmötena, hvarvid stabsmötet ofta vidtog efter beväringsskanserens slut för att följas af officersmötet, höjdes icke intresset för detta.

Många roliga händelser från dessa öfningsfärder lefva kvar i deltagarnes minne.

År 1901 förlades stabsmötet under öfverste Nordensvans ledning till västligaste delen af Värmland, till trakten af Charlottenberg, Eda

uppnått Carlstad. Från avantgardet vid Skåre och Illberg ingår nu underrättelse, att Svenskarne återsamlat sig samt besatt den viktiga jernvägsknuten vid Kil. Samtidigt får man också veta, att flere flentliga truppafdelningar på omvägar söka att förena sig med hufvudstyrkan vid Kil. Genom rekognosörer, spioner och oförsigtiga tidningscorrespondenser har man dessutom erfarit, att Svenskarne under sin tillbakamarsch detascherat en fördelning till Carlsborg.

»Möjligen äro också Norska truppafdelningar på marsch för att förena sig med Svenskarne. s

Härefter följa befälhafvarens åtgärder, hvilka äro i stil med det föregående.

och Skillingmark, 1903 till Östervallskog och Töcksmark; 1902 gick man uppför Klarälven från Karlstad till Ransäter och tillbaka. Öfningarna ägde rum i slutet af maj eller början af juni. Officersmötet utfördes åren 1901 och 1902 under första veckan i maj, före beväringsskolorns början, det förra året från Karlstad eller Trossnäs öfver Kil till V. Emtervik, det senare året från Ö. Fogelvik (öster om Karlstad) till Molkom. Under sista majveckan 1903 hade dessa öfningar till föremål ett noggrant studium af Edaställningen, och i deltagarnes minne torde länge lefva den på rika omväxlingar fyllda öfningen och

Teckning af d. v. löjtn. A. Svanström.

Från en stridsöfning vid Eda skans 1888.

Öfversten: »Nu rycker fienden fram utefter hela linjen. Hvad gör kapten?»
 Kapten Theodor: »Ja' huller mej.»

de härliga aftnarna i kvarteret vid Eda sanatorit. Yill lyckan, blir denna öfning snart upprepad i snö och is. Den andra omgången af dessa öfningar, ty alla officerare skulle nu vara med om dylika, utfördes från Trossnäs åt Seffle-hållet.

Öfningarna efter åttiotalet.

Med åttiotalet antog regementsmötet liksom andra öfningar i någon mån ett ändradt skaplyne, beroende dels på de nya föreskrifter, som utfärdades 1880 och 1882, dels på ombyte i ledningen vid regementet, hvilket i april 1881 såg öfverste Falk i spetsen för sig. Såvidt det var möjligt, sökte han gifva Öfningarna en fältmässig prägel och genom undervisande »kritik» göra dem lärorika. Åt den rena exercisen i slutet ordning i kompani och bataljon anslogs visserligen ännu ganska lång tid, och utfördes den i hufvudsak såsom förut, men stridsöfnin-

garna blefvo dock mera uppmärksammade.¹ Öfningarnas afslutning, »fältmanövern», för hvilken i motsats mot föregående tid en mycket omständlig förutsättning lades till grund,² och som vanligen utfördes under två dagar mellan den 4 och 7 juli i närmaste närheten af mö-

rot, af löjtn. J. Xordström

Vid Kwigsvägsröset. Under stabsöfningarna 1901.

tesplatsen — möjligen så långt bort som vid Kil eller Grums —, återkom dock i sin uppränning lika år efter år. Den ena bataljonen tog en ställning och anfölls af den andra, hvarefter båda drogo sig åtskils och utsatte förposter. Kl. 6 andra morgonen anföll den ena bataljonen, förstärkt med rekrytkompaniet, den andra, och efter stridens af bry tände marscherade man hem och var hemma i lägret vid middagstiden. Mycket blef det för öfrigt icke af själfva striden, ty 1883 klagar öfverste

¹ Likväl upptager timtabellen för 1885 för stammen: i mindre afdelningar i slutet ordning 11 Va timmar, i blandad 13, i kompani 18 *²/₂ timmar formell exercis och 10 timmar stridsöfning, i bataljon 13 timmar formell exercis och 2 Vs timmar stridsöfning, hvartill komma 1 timme defilering, 4 fältarbeten, 16 ¹/_a bevakningstjänst, 17 fältmanöver, 4 ²/₂ målskjutning, 10 gymnastik och bajonettfäktning samt 14 Vä teoretisk undervisning.

Såsom exempel må den allmänna förutsättningen för fältmanövern 1881 meddelas. Den lyder som följer: »En fientlig styrka, som från Laxå är utsänd i ändamål att hindra försvarets ordnande i Vermland, har hunnit till Karlstad. Vid underrättelsen härom har från den i vestra Vermland sammandragna styrkan afsändts ett detachement (1. bataljonen) för att rädda förråden å Trossnäs fält. Vid ankomsten till Borgvik erfar detta detachement, att förråden å Trossnäs fält redan fallit i händerna på ett från Karlstad utsändt fientligt detachement (2. bataljonen), som sedan passerat Norsälven, och hvars pa truller varit synliga vid Malsjö.» På grund af de »särskilda underrättelser», som fullständigade denna förutsättning, stötte båda parterna på hvarandra vid Malsjö bro. Jämte den nämnda förutsättningen utfärdades äfven en särskild »instruktion för fältmanövern», hvilken hufvudsakligen gick ut på att framhålla, »att hvar och en söker handla så, som han under verklig strid skulle hafva gjort», och att »ofv er alla positioner upprättas så väl från de försvarandes som anfallandes sida af därtill utsedda officerare croquiser».

Falk öfver, att »den valda manöverterrängen mellan Kils kyrka och Frykforsen sknlle hafva varit för ändamålet ganska lämplig, ifall den ej hade lidit af den vanliga under våra förhållanden oöfverkomliga svårigheten att utgöras mestadels af odlad och besådd mark, till följd hvaraf den blott xmdantagsvis kunde beträdas annat än å vägarna». Och alla följande år beklagar öfversten sig öfver »saknaden af lämplig manöverterräng-----i rimlig närhet till mötesplatsen, åtminstone — — sådan, som får af truppen beträdas». Under sådana förhållanden måste, säger han, de taktiska fordringarna eftersättas och uppmärksamheten fästas vid bibringande af stark marsch- och elddisciplin, af hvilken han anser regementet rikligen vara i besittning. När slutligen regementsmötet 1891 förlades till slutet af augusti och första hälften af september,¹ höjde öfversten fortfarande samma klagan, i det

han säger, att en stridsöfning ägde rum den 13 sept. tillsammans ined-Värmlands fältjägarkår, men »omöjligheten att i rimlig närhet till mötesplatsen finna en terräng, som för ändamålet fick användas — —, nödvändiggjorde att för denna stridsöfning använda mötesfältet jämte delar af Trossnäs egendom, hvilka välvilligt för ändamålet upplätos».

Med året 1887 inträdde en förändring i mötesanordningen, hvilken öfverste Falk på goda skäl högeligen ogillade, den nämligen, att stammen ryckte in en vecka efter andra klassens beväring. Man fick nu genast taga itu med tillämpningsöfningar och sedan börja från början, när beväringen gått hem. På grund af regementets låga stamstyrka måste man nu vid tillämpningsöfningarna slå ihop två kompanier till ett eller ordna hela regementet på fem kompanier, så att man fick en hel bataljon mot ett kompani. Och med denna ringa hop gick man såsom förut ut på »fältmanöver», hvilken dock numera flyttades fram ända till den 16 och 17 juli. På samma sätt fortgick regementsmötet till och med år 1893 med den skillnad likväl, att det från och med 1890 var anbefallt dt, att under den del af mötet, som var anslagen åt kompaniernas och bataljonernas utbildning, vederbörande kompani- och bataljonschefer skulle äga rätt att i hufvudsak bestämma tidsfördelningen — en bestämmelse, som dock behöfde lång tid för att intränga i medvetandet —, och att på grund af fördelningschefens ingripande fälttjänstöfningen, såsom fältmanövern numera kallades, utfördes af regementet och jägarkåren i förening, hvarvid det förra indelades i en bataljon eller i en och en half. Något samlat uppträdande af hela regementet omtalas ännu icke, lika litet som de mot hvarandra krigförande bataljonerna någonsin betraktas såsom delar af ett större helt.

Under de något mera än trettio åren från 1859 till 1893 deltog regementet tre gånger i öfningar tillsammans med andra trupper. Till storläger vid Axvall under 15 dagar samlades 3. militärdistriktets alla trupper jämte några andra den 17 jxini 1865, och här utfördes exercis i

¹ På grund af en tillämnad större fälttjänstöfning, som blef inställd.

olika förband ända upp till fördelning, hvarefter öfningarna avslutades med fältmanöver. Under första juli-veckan 1874 fick regementet med största delen af 2. och 3. militärdistriktens trupper deltaga i de fälttjänstöfningar, som från Jönköping sträckte sig inåt Västergötland. Med kadettkompaniet, norska gardeskompaniet och Värmlands fältjägare bildade det en brigad på den anfallande sidan under öfverste Wijkander, hvilken härvid i fullaste mått tillgodogjorde sig sitt regementes enligt hans åsikt enda fel, att lössläppt icke fås att stanna, ty hela öfningen bestod mest i en vild jakt. Tolf år senare i september möttes samma trupper vid Töreboda, och här var regementet, fördt af öfverstelöjtnant Malmborg, i brigadförband med Bohusläns regemente under dess chef, öfversten grefve Rudenschöld, och tillhörde under öfningarnas båda skeden den framryckande fördelningen.

Under den tid, som förgått efter 1870, hade regementet på öfningsplatsen i hög grad ändrat utseende. Bakladdningsgevärets inflytande hade sträckt sig äfven till det yttre, och med 1871 års exercisreglemente hade svenska infanteriet i vissa afseenden tagit ett steg framför de flesta andra arméers. Kompaniet hade nu blifvit en verklig enhet, och under alla förhållanden fördes det af sin chef. Det utbildades till enhetlig verksamhet, och bataljonschefen hade nu att vända sig till sina kompanichefer, hvilka genom enhetlig samverkan ägde att bringa hans afsikter till verkställighet. Med afseende på striden stod regementet dock ännu på en förgången tids ståndpunkt, men detta rättades genom särskilda bestämmelser (»P. M.») af 1873 och 1882.

Med de förra, som gåfvo åt den spridda ordningen all den betydelse, densamma förtjänade, äfvenledes med hänsyn till stridens genomkämpande, infördes det första normalanfallet med två halfva plutoner i skyttelinje, två dylika i främre understöd och en pluton i bakre understöd af främsta linjens kompanier. Alltjämt höll man dock på eldens sparande till 800 fot (240 m.), skyttesalva och understödens bibehållande. Sedan gevären ändtligen blifvit skottställda intill 900 m., hvarmed början gjordes 1879, kom det andra normalanfallet till stånd, hvarvid främsta »stridslinjens» kompanier hade en pluton i skyttelinje, vanligen ansluten, en i främre och en i bakre understöd. Elden öppnades nu på längre håll, och det var noga bestämdt, när hvarje understöd skulle insättas. På 150 m. från fienden öppnades snabbeld af främsta linjen, hvars kompanier nu skulle vara fullständigt insatta, och, under det denna pågick, ryckte andra stridslinjens på linje formerrade kompanier fram intill skyttelinjen för att tillsammans med denna utföra bajonettanfallet.

Efter dessa föreskrifter exercerades och öfvades, men det dröjde länge nog, innan de gamla hunno tillägna sig de nya grundsatserna, och för många lyckades det icke alls. Nog gick mången kompanichef med sitt kompani åt orätt håll, då man skulle krypa bakom hvarandra

för att intaga en kolonnformering i bataljon eller från en djupare kolonn göra en utveckling till en bredare eller från den ännu bibehållna öppna plutonskolonnen intaga en sluten kolonnformering åt sidan eller vid »midtelkompanier linje framåt» hitta på rätt plats på ena flygeln eller slutligen komma till rätta i en fyrkant, i hvilken hvarje pluton kunde hafva tolf olika platser, för att icke tala om, att det fanns tre olika fyrkanter. Och icke voro alla kompanichefer ännu mogna för den själfverksamhet, som det nya reglementet i grund och botten förutsatte, men som majorerna ofta endast motvilligt medgåfvö. Nog behöfde de manas på, och nog väntade de på föreskrifter, innan de utsatte sig för möjligheten af klander. Och inom kompaniet gällde det, att plutoncheferna på en gång skulle kommendera, ofta springande från den ena flygeln till den andra, att alla tolf halftroppcheferna på en gång skulle skrika »n:r halftropp, till höger slut upp — marsch», att de skulle snurra riktigt vid affallning och en hop annat, hvarvid synnerlig vikt lades. Under sådana förhållanden behöfdes både repkompani och repbataljon och befälsmöte och visade många sin vikt och sin exercisskicklighet, under det de utanför »fältet» voro mindre stortaliga. Ett släktled behöfde gå om, innan de nya åsikterna förmådde intränga i kött och blod, och sedan genom 1889 års reglementsändringar med grundliga strykningar vägen ändtligen var banad för ett nytt reglemente, kom detta slutligen 1894 i förslag samtidigt med det förbättrade remingtongeväret, och om än de slutna formerna genom detta icke undergingo väsentliga förändringar, så lämnades vägen fri för ett fullt fältmässigt genomförande af striden i alla dess olika skepnader, och därpå har regementet sedan sorgfälligt arbetat.

Med den förbättrade härordningen inträdde under åren 1893 och 1894 såsom en gifven följd afsevärda förändringar med hänsyn till utbildning och öfningar. Under 1893 ökades beväringens rekrytutbildning till 44 dagar och året därefter till det för framtiden afsedda 68 dagar, hvarjämte från sagda år beväringmännen ingingo i stammens led under hela regementsmötet.

Beväringen med 1867—89 års ändrade remingtongevär utöfvade äfven ett gynnsamt inflytande på öfningarna, hvartill det 1895 fastställda nya exercisreglementet äfven i sin mån bidrog.

Under beväringerekrytskolan, såsom första klassens beväringmöte numera kallades, indelades manskapet liksom förut i åtta kompanikontingenter, motsvarande stamkompanierna, och höllo de olika kontingenternas styrka af beväringmän sig vanligen omkring eller något öfver 100 man för att vid sekelskiftet stiga till 120. Utbildningen kunde nu bedrivas fullt rationellt efter samnia grunder, som tillämpades för

stamrekryterna, hvarvid öfningarna icke fördes längre än i plutonsförband. För skjututbildningen anslogs 100 skarpa skott för man, men någon fältskjutning i trupp förekom icke.

Året 1894 medförde den största förändring med hänsyn till regementsmötet, som någonsin förekommit. Andra klassens beväring, som visserligen ännu icke fått den utbildning, som afsågs, deltog helt och hållet i detsamma, och regementet indelades nu, dock först vid bataljonsöfningarnas början och endast under öfningarna — en halfhet, som under åren 1898 och 1899 utsträcktes till kompaniperioden —, i tre bataljoner. Som beväringmännen nu ägde åtminstone nöjaktig personlig utbildning och marschförmåga., kunde vida mera än förut uttagas ur truppen och öfningarna blifva till större verklig nytta. Ännu mera blef detta fallet från 1900, då indelningen från början gjordes på tre bataljoner och såväl kompanier som bataljoner därigenom kunde ernå en viss fasthet.

Ett begrepp om utbildningens framåtskridande lämna utslagen på skjutbanan. Under det andra klassens beväring 1890 endast nådde 16,02 poäng i medeltal, kom den 1894 upp till 22,55, 1896 till 26,5, 1898 till 29,43, allt med tolf skott, och 1901 med tio skott till 25,63

(motsvarande 32 efter den andra *E. A. Winroth*

(reg.-chef 1892—1900), beräkningen), allt under det stammanskapet under sagda år nådde 27,3 (år 1890), 29,85, 32,38, 38,49 och 33,63

(motsvarande 42,06) point. År 1901 stod regementet i skjutförmåga näst främst inom infanteriet (enligt värdesättningen för »Arvid Kjellgrens skjutpris»).

År 1894 af slutades öfningarna inom arméns fem sydligaste fördelningar med öfningar fördelningsvis, men i dessa fick Värmlands regemente icke deltaga. Det drog i stället den 9 aug. ut på en tre dagars fälttjänstövning i sällskap med Värmlands fältjägarkår, under hvilken öfning två bataljoner kämpade mot två. Följande året i september fick regementet deltaga i III. och IV. arméfördelningarnas fälttjänstövningar mellan Svarta och Kumla i Närke, hvarvid det fördes af öfverstelöjt-

¹ Af 964 beväringmän af 1901 års klass hade 95 skjutit i skytteförening, 505 på jakt e. d. och 364 icke alls. Af 560 tillhörande 1902 års klass hade 99 skjutit i skytteförening, 301 på jakt e. d. och 160 icke alls. Såsom jämförelse må meddelas, att 1898 tillhörde endast 5 beväringmän skytteförening.

Efter oljemålning tillhörig Värmlands regtes officerskår.

nant Ekelund och tillika med Västgötadals regemente ingick i 7. brigaden, som fördes af regementets chef, öfverste Winroth.

Sistnämnda år hade regementsmötet tagit sin början i augusti och fortgått till midten af september, och denna förläggning i tiden blef härefter bestående. Då samöfning med andra trupper än jägarkåren icke heller förekom, fortgick regementsmötet på samma sätt år efter år. Tiden för utbildning i kompani bestämdes till tio, i bataljon till sju och i regemente till fem dagar. För hvardera af de båda första perioderna uppgjorde kompani- och bataljonscheferna fullständigt, i timmar indeladt program, i hvilket ändringar endast med särskild tillåtelse fingo göras. Under regementsperioden utfördes två, någon gång tre dagar en sammanhängande fälttjänstöfning under regementschefens ledning, och deltog Värmlands fältjägarkår understundom i densamma. Vanligen delades krafterna härvid i två partier om en eller två bataljoner, förda af öfverstelöjtnanter eller majorer, dock fördes hela regementet 1896 inför fördelningschefen af öfverste Winroth mot jägarkåren, och 1899 avslutades öfningarna af en regementsmanöver, hvarvid öfversten förde regementet till anfall mot en markerad motståndare. Af de anmärkningar, som öfversten med anledning af detta års öfningar gjort i öfningsberättelsen, framgår, att han ansåg utbildningen både af manskapet enskildt och af truppfdelningarna ännu lämna mycket öfrigt att önska. Rörande den förra yttrar han, »att den af truppen visade uppmärksamheten, uthålligheten och marschdisciplinen varit alltigenom god, och att man i år liksom förut sett sig berättigad till antagandet, att en ej alltför öfverdrifven utsträckning af tiden för rekrytutbildningen skall hos denna införa den under alla förhållanden bestående krigsduglighet, som ännu endast delvis får anses befintlig».

Med år 1900, då öfverste ISTordensvan öfvertog ledningen af regementet, undergingo öfningarna de förändringar, att indelningen på tre bataljoner fullständigt genomfördes från början¹ och gällde i all inre ordning, att program för öfningarna uppgjordes för hvarje dag, att större frihet lämnades kompani- och bataljonschefer i fråga om tid och föremål för öfningarna, samt att regementsperioden användes till framställande af regementets samlade uppträdande i så många olika lägen som möjligt, utan att man därvid band sig vid en hela tiden gällande förutsättning, och utan att öfningarna inskränktes till endast den ljusa delen af dygnet. År 1901, då Värmlands fältjägarkår deltog i öfningarna utanför öfning*splatsen, ägde de rum under fyra dagar och avslutades därmed, att öfversten framför Värmlands regemente och i dess

¹ III. bataljonens kompanier bildades, 9. ur lif- och Grums kompanier, 10. ur Alsters och Alfdals kompanier o. s. v. ända till 1902, då kompanierna flyttades om efter rullföringsområdena, så att lif-, Grams- och Näs kommo till I. bataljonen (Karlstads västra område), Jösse, Nordmarks och Gillbergs till II. (Arvika område), Alsters och Alfdals till III. (Karlstads östra område). Felände kompanier bildades inom vederbörande bataljon.

namn tackade jägarne för mera än hundraårigt samarbete ock önskade dem lycka i deras snart därefter kommande uppdrag att vakta inloppet till Sveriges hufvudstad.

På genom den nya härordningen af 1901 rekrytskolan för beväringen år 1902 utsträcktes till 112 dagar eller 16 veckor, kunde utbildningen bedrivas fullt rationellt.

Beväningsrekrytskolan indelades i tre perioder, af hvilka den första om 8 veckor — maj och juni månader — var anslagen åt enskild utbildning, den andra om 5 veckor — ungefärligen juli månad — åt sk öl -skjutning och utbildning i pluton, den tredje om 3 veckor under augusti, åt fältskjutning och öfningar i kompani och bataljon. Man kunde under denna sista period marschera långt bort från lägret och förlägga öfningarna i växlande mark.

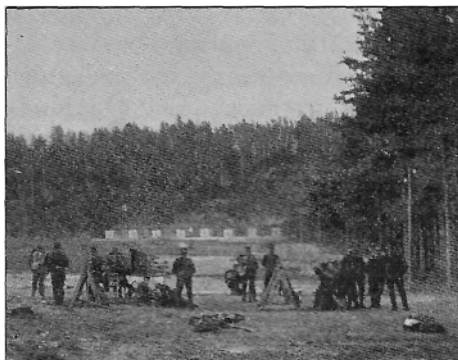
Genom regementsöfningarnas utsträckning till 30 dagar och genom den föregående öfning, som all personal erhållit i kompani- och bataljonsförband, har det blifvit möjligt att anordna öfningarna under den tid, hela regementet är samladt, på ett mera uttömmande sätt. Sålunda afslutades år 1903 kompaniernas öfningar tolfte öfningsdagen den 12. sept., hvarefter en vecka lämnades åt bataljonerna. Under de sista tio dagarna öfvades regementet samfällt under öfverstens egen ledning, och då var själfva öfningen vanligen • förlagd en mil eller längre åt olika håll från lägret. Fyra dagar af dessa var man borta åt Sefflehållet och marscherade därvid ganska långa vägar. Fältskjutning i bataljonsförband utfördes härvid i närheten af Grums kyrka. För Värmlands regemente, som hvart tionde år fått vara med andra trupper — om vi frånräkna Värmlands jägare —, var det en stor glädje, när 5. skvadronen af lifregementets dragoner efter att landvägen hafva marscherat från Stockholm den 16 sept. ryckte in på Trossnäs fält. Skvadronen deltog sedan i öfningarna intill deras slut och införde i dessa en friskare fläkt, på samma gång som den gjorde dem nyttigare, än eljest varit fallet.

Att skjutöfningarna särskildt skulle befordras genom tidsutsträckningen, och ökad tillgång på ammunition var gifvet, och utfallen hafva också blifvit bättre år från år. Sålunda nådde beväningsrekryterna 1903 i alla öfningar utom poängskjutningen 99,22 procent godkända och i densamma en medelpoäng af 32,34, hvarvid två tredjedelar hade minst 35 poäng. Under regementsöfningarna samma år sköt det fast anställda manskapet 32, beväringen (1902 års klass) 29,2 poäng. Den senare hade året förut nått 30,5. Äfven detta år blef regementet nummer två i fråga om det Kjellgrenska priset.

Den 1 okt. — själfva flyttningsdagen — skildes man åt efter väl förrättadt värf, och sedan största delen af befälet tillbragt fem hela månader i lägret. Hvilan »på roten» skulle emellertid för flertalet blifva mindre än förr, ty militära kommenderingar eller annan därmed jämförbar sysselsättning väntade inånga, och väl var det.

Underhåll ocli byggnader.

Truppens underhåll under mötena ordnades 1858 efter ett nytt underhållsreglemente, hvars portionsstat upptog bröd såsom förut, ärter eller korngryn, färskt kött och sill eller salt kött eller salt fläsk jämte 2 kub.-tum brännvin, som vanligen gafs till frukost men kunde ersättas med penningar. Från och med 1871 års möten utbyttes brännvinet mot kaffe och socker, och i den nya provianteringsstaten af 1874 ingingo dessa artiklar jämte ost och sill för hvarje dag. Genom 1881 års xinderhållsreglemente gjordes ingen ändring i provianteringsstaten, men genom tillåtelsen att göra utbyte af artiklar alltefter tillgången och olika

Fot. af löjtn. J. jNordström.

Skjuttöfning.

orters vanor kunde utspisningen blifva mera omväxlande än förut och mera öfverensstämmande med folkets vanor. För sagda år 1881 upptog utspisningsstaten 1,10 skålpund (468 gram) torrt bröd, kaffe, socker och sill till frukost, gula ärter, potatis och färskt kött (80 ort eller 340 gr.) eller salt fläsk (40 ort, 170 gr.) eller salt kött (75 ort, 319 gr.) till middag, korn gryn (till gröt) och mjölk till aftonvard. Portionsstaten undergick sedermera åtskilliga förändringar, men länge utgjorde gula ärter och

värmlänningens omtyckta hafre gryns välling dess viktigaste beståndsdelar.

Portionspriset uppgick 1860 till 40 öre men steg redan året därpå till 51 och under senare delen af sjuttioalet ända till 65, hvarefter det föll till 58 år 1885, till 51 året därefter men så åter steg till 55 för att i midten af nittioalet nedgå ända till 42 öre. Trots den mindre kostnad, som afsågs med upphandlingen artikelvis, har portionspriset under åren 1900—1903 stigit år för år från 47,3 till 55,8 öre.

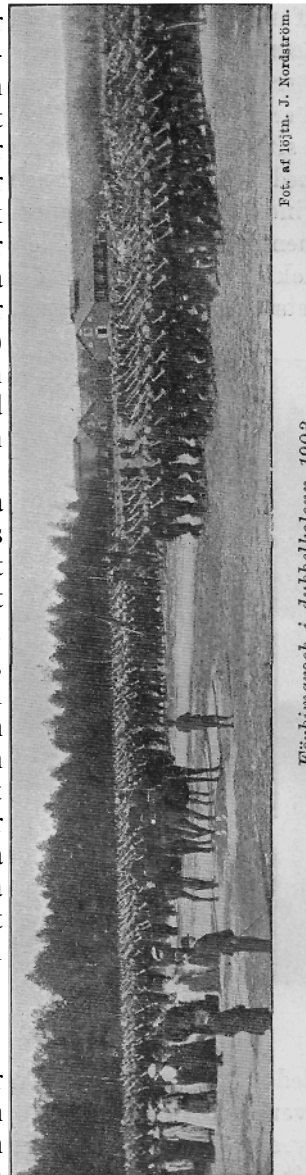
Nya portionsstater af 1888, 1895 och 1900 framkallade visserligen förändringar, men vid sidan af dessa utarbetades småningom en särskild matordning, hvilken alltmera vunnit matgästernas gillande. År 1903 bestods på morgonen före utryckningen kaffe med socker och mjölk och en hvetebulle, till frakost fyra dagar i veckan hafregrynsvälling, en dag stekt sill med gröna ärter eller potatis, två dagar bräckkorf .med bruna bönor eller potatis och alla dagar smör samt till sillen eller korfven svagdricka. Middagsmålet var mycket, till och med väl mycket, omväxlande med tre dagar af fjorton gula ärter (200 gram) till soppa och salt fläsk (250 gr.), tre dagar färskt nötkött (250 gr.) med

potatis och köttsocka med rötter, två dagar kalops med potatis och fruktsoppa eller risgrynsvälling, hvarjämte öfriga dagar förekom stekt fläsk (250 gr.) med bruna bönor, salt fläsk med potatis, salt nötkött (250 gr.) eller salt fårkött (230 gr.) med bruna bönor eller potatis eller slutligen en dag af fjorton grytstek med potatis, soppa såsom of van eller fläsksoppa med gryn och rötter samt alla dagar svagdricka (0,3 liter). Till afton-värd har gifvits hafregröt (en dag i veckan risgrynsgröt) eller te, smör och ost eller skinka, smör och mjölk samt till alla mål hårdt rågröd (spisbröd), beräknadt till 380 gram för man och dag.

Om befogade anmärkningar för några årtionden sedan icke så mycket kunde göras mot portionernas sammansättning eller mot lifsmedlens beskaffenhet, så voro de så mycket mera på sin plats ifråga om matens tillagning. Denna skedde nämligen i koppar-kittlar, sådana som ännu användas i vissa fall, i kokgrafvar, utgräfd i den branta sluttningen från landsvägen mot älfven, hvar-vid damm och orenlighet från vägen blåste ned i maten. Det kan ingalunda förvåna, om några supar behöfdes för att skölja ned den sålunda kryddade födan, eller om den medförda matsäcken flitigt anlidades. Först 1874 efter det äldre kokhusets uppförande inträdde i mattillredningen ett bättre förhållande.

Förläggningen skedde i tält, om än efter sextiotalets ingång befälsmötespersonalen och rekrytskolan fingo plats under tak. Men äfven efter denna tid låg man under bevarings- och regementsmötena länge i tält. Endast regementschefen bodde i hus, i den lilla, bakom lägrets midt belägna byggnad, som uppfördes af öfverste Malmborg och ännu står kvar under benämningen majorexpeditionen. Officerarna voro liksom förut enligt gammal häfd skyldiga att hålla sig tält, men dessa ägdes och underhöllos numera af officerskassan.

Länge nöjde man sig på Trossnäs fält liksom på öfriga indelta truppers mötesplatser med minsta möjliga antal hus, men från början

Fot. af löjtn. J. Nordström.

Förbimarsch i dubbelkolonn 1903.

af sextioalet uppstår den ena byggnaden efter den andra för olika ändamål. Främst i raden af dessa kommer näst stambaracken, persedel-förrådet och den flyttade trossboden, arrestbyggnaden med bostad för förrådsvaktmästaren (kostnad 5,765 kronor) och det nya sjukhuset, som i sitt ursprungliga skick kostade 19,500 kronor. Denna stora byggnad med två våningar, innehållande tjugu rum, och en numera delvis inredd vindsvåning, påbörjades 1864 och upplåts till begagnande åt båda regementena 1866. Med dess lummiga, hufvudsakligen af regementsläkaren doktor Haak anlagda park, utgör det rödmålade sjukhuset en af »fältets» behagligaste punkter. Det nuvarande gevärsförrådet tillkom 1868

Gamla officerssalongen.

Efter fotografi.

47,000

(kostnad 4,275 kronor), och samma år uppfördes af regementets egna medel en mathall, 36 m. lång, 12 m. bred, som 1874 tillökades med ett kokhus med inmurade pannor. Sedan 1877 års riksdag beviljat medel till uppförande under de båda närmast följande åren af barackbyggnader för beväringen, byggdes 1879 fyra dylika af 1877 års typ för en kostnad af 12,917 kronor stycket och två år senare lika inånga tvätthus; barackerna skola nu tillbyggas och omredas med panelade väggar för en kostnad af omkring 47,000 kronor. Sedan

ångkokningsapparater kommit i bruk, uppfördes för dessa 1888 tvenne kokhus för 1,186 kronor hvarterdera, och samma år reste sig älven fyra öppna mathallar (kostnad 7,137 kronor), af hvilka tre sedermera blifvit försedda med brädväggar, två med golf och ert dessutom med gymnastikinredning. Den äldre mathallen med sitt kokhus försvann nu från platsen. Ett proviantmagasin hade redan förut sett dagen, och en täckt gymnastikapparelj tillkom 1891 för en kostnad af 1,665 kronor. Tilläggas till dessa byggnader det sistnämnda år uppförda nya förrådet (som byggdes af beklädnadskassans medel och följaktligen borde omsättas i kläder), förrådsförvaltarens bostad (uppförd 1885 för 3,049 kronor), det 1897 byggda ammunitionsförrådet (kostnad 2.680 kronor) samt det samma år uppförda vattentornet och maskinhuset med ångmaskin för vattenuppföring samt

de 1900 fullbordade beklädnadsbodarna (en byggnad med fyra afdelningar för hvarje bataljon), så är hela raden af byggnader genomgången med undantag af en del för trefnad och snygghet afsedda småbyggnader jämte de båda marketenterbyggnaderna och saluboden, hvilka tillhöra lägerkassan, och den prydliga musikkasernen, som, uppförd 1886 äges af musikkassan. Samtliga staten tillhöriga byggnader voro vid 1902 års ingång upptagna till ett värde af 123,100 kronor. Till dessa kommer ytterligare det några år gamla vakthuset, som tillhör lägerkassan.

Nya officerspaviljongen.

Fot. a. f. löjtn. J. Xordström.

Hade staten sålunda väl sörjt för manskapets välbefinnande och äfven för underofficerarnas härbärgerande, så hade den emellertid liksom öfverallt i Sverige icke gjort något för officerarna. Dessa trädde dock med egna medel hjälpende emellan och uppförde åt sig byggnader, som blefvo prydnader för platsen, och som för en kort sommarvistelse fyllde sina ändamål, men som kräfde betydande utgifter.

Redan i lägret vid Kristinehamn hade officerskåren ägt en »salong», hvilken vid delningen måtte tillfallit Värmlands regemente. Hurudan den var beskaffad, finnes ingenstädes omtaladt, men 1819 såldes den jämte kök och stall till brukspatron Lars Ekelund för 200 rdr banko, som tillfölla enskilda kassan.

Brukspatron Norström, som i alla afseenden sörjde för regementet, medan det hade sitt hem vid Varpnäs, tillhandahöll officerskåren äfven

en »salong». Om denna flyttades till Trossnäs fält, finnes icke omtaladt, men väl att officerskåren där hyrde en dylik af honom för 80 rdr banko om året och slutligen 1848 köpte den för 800 samma mynt. Detta var den en gång stolta »salongen», ett tvåvånings trähus, beläget mellan de nuvarande officers- och chefspaviljongerna, med matsal och samlingsrum i öfre våningen, några trånga expeditionsrum och kök i den nedre. Byggnaden var emellertid ganska förfallen och blef detta alltmera under tidernas lopp, men man ansåg den icke värd någon mera genomgående förnyelse. När större utrymme behöfdes, hjälpte man sig med det stora mattältet, som uppsattes bredvid byggnaden.

Den »gamla salongen» blef dock alltmera bofällig, och slutligen 1873 beslöt officerskåren att ersätta den med en helt och hållet ny byggnad, den två år senare fullbordade, prydliga »officerspaviljongen», som kostade officerskåren omkring 40,000 kronor. I sin nedre våning innehåller denna byggnad samlingsrum och en genom båda våningarna gående matsal jämte kökslokaler och några bostadsrum. I öfre våningen förlades återstoden af bostadsrummen, af hvilka tre numera äro anordnade till gästrum. Den vackra matsalen med sina höga fönster prydes af hans kungl. höghet kronprinsen Gustafs 1886 målade bild i regementets uniform, i olja målade bilder af Yärmlands regementes chefer samt af två synnerligen vackra förgyllda mässingskronor, officerskåren förärade af regementsläkaren doktor Haak efter hans afgang från regementet, sedan han tillhört detta i 37 år. I den intill salen stötande salongen finnas flera bilder af regementschefer från tiden före 1812, af fördelningschefer m. fl.

När tiden för mötena förlängdes, fann man snart obehaget af den sammanpackning, som blef en oundviklig följd af hela officerskårens inrymmande i ett enda hus, hvilket dessutom var beläget på något afstånd från lägret, och med anledning däraf uppbyggdes 1886 framför barackerna fyra envånings bostadshus med åtta små rum i hvarje. De kostade tillsammans 11,000 kronor.

Sedan officerskåren under nära tre årtionden medelst 3 procents afdrag å lönerna amorterat en god del af den dryga byggnadsskulden och betalat ränta på densamma, inlöste statsverket slutligen 1903 byggnaderna med det kvarvarande skuldbeloppet, 11,570 kronor — en tredjedel af byggnadernas nuvarande värde — och mot skyldighet för officerskåren att fortfarande underhålla samlings- och matlokaler.

Redan före de små byggnadernas uppförande eller 1880 hade chefspaviljongen med expeditionslokal och bostäder för regementschefen, regementskvartermästaren och en adjutant blifvit uppförd för en kostnad af 5,000 kronor, hvartill kommer kostnaden för senare tillbyggnader. En stallbyggnad hade blifvit uppförd redan 1857, och något senare byggde underofficerarna sin matpaviljong på en jordlapp, som de förvärfvat på andra sidan landsvägen med utsikt öfver älven.

Sedan sjuttioalet har lägret blifvit försedt med träd och blomsterplanteringar, hvilka nu vuxit upp, så att det en vacker sommardag ter

sig såsom en täck villastad. Låtom oss företaga en vandring genom densamma (se planen sid. 360).

Genom den största inkörsporten — ty hela lägret är sedan 1902 omgifvet af ett ordentligt stängsel med grindar — kommer man framför officerspaviljongen in i en ganska nätt trädgård. Man har chefs-paviljongen framför sig, och till vänster om denna utsträcker sig lägret, där allt är väl samlat utan att verka hopgyttradt. En af lummiga lindar infattad gata leder genom hela lägret mellan manskapsbarac-

Gata i lägret.

Fot. af löjtn. J.

kerna och officersstugorna till den plan, som på tre sidor innefattas af mathallarna. En annan gata skiljer officersstugorna från de mellan denna och det främre stängslet infattade tältgatorna med sina gröna tältpallar och rader af björkar. Bakom barackerna med tillhörande tvätthus och beklädnadsbodas och bakom den af björkar infattade väg, som leder till stambaracken, stallet och musikkasernen, utbreder sig en mindre, öppen plan, »rekrytbacken» kallad, hvilken innefattas af mar-ketenterierna och salubodarna. Härifrån leda de båda vanligast be-gagnade utkörsvägarna till den utefter lägrets västra sida framgående landsvägen. I en rad på andra, östra, sidan fältet, bakom den äldre

Värmlands reg. historia.

402

lägerplatsen
ligga sjukhuset
och
förrådsbyggnad
erna. Lummigt
och fridfullt är
här öfver allt,
och väl trifves
man på
Trossnäs,
omgifven af
kamrater och

26

ÖFNINGAR OCH TJÄN upptag .
en af
tjänste
n, men
att
lefva
här,
afskild
från
familj
och
yttre
värld,
blir

dock i
längden svårt.
En half
timmes
gångväg har
man till
järnvägsstatio-
nen, men
vägen dit leder
öfver en
enskild bro,
om hvars
framtida
befintlighet
man ingenting
känner.

Norra
lägret, det förra
jägarlägret eller
»gröna lägret»,
ligger äfven
täckt och
behagligt,
inbäddadt i
björk, med tre
barackbyggna
der, en stor,
gulmålad
tvåvånings
officersbyggna
d och
åtskilliga
andra hus. Där
bor nu III.
bataljonen
under
regementsöfnin-
garna, och
under som-
maren pläga
några
officersfamiljer
— med
vederbörligt
tillstånd — slå
sig ned i den
stora,
herrgårdslika
byggnaden.

Seder och bruk.

Att lifvet
iklädt sig
växlande
former under
de sjuttio år,
värm-
länningarna

tillbrag-
t
somrar
na på
Trossn-
äs fält,
är en
gifven
sak,
men
föränd-
ringar
na
hafva
dock
icke
varit
så
vålds-
amma,
som
man
vore
frestad
tro.
Hvad
som
emelle-
rtid
under
alla
tidens
skiften
är sig
likt,
det är
den
hjärtlig-
a
värmlä-
ndska
gästfri-
het,
med
hvilke-
n
hvarje
främ-
ling
här
blir
mottag-
en och
omhul-
dad.
Ar
1838
bestäm-
de
officer-
arna,

att en officer
årligen skulle
utses att såsom
»Arrangeitr»
hafva
officerarnas
mathållning om
hand, för
hvilket
ändamål han
ägde anskaffa
»en duglig
hushållerska»,
en kokerska
och en
uppasserska;
öfrigt betjäning
togs bland
officersbetjante
r eller man-
skapet.
Måltiderna
skulle utgöras
af frukost med
brännvin, smör
och bröd och
en rätt mat,
middag med
brännvin 'och
tre rätter mat
samt »souplee»
med
brännvinsbord
och två rätter
mat.
Svagdricka
skulle finnas
vid alla mål,
»Thee och
Kallskål
likaledes vid
aftonvals-
dags», vin och
dricksvaror
efter särskild
beställning.
Frukostmålet
betalades sär-
skildt med 12
sk. riksgälds
(25 öre) af
den, som ville
hafva sådant.
För en gäst
betalades
middagsmålet
med 36,
aftonmålet
med 24 sk. I
öfrigt
betalades allt

efter
den
verklig
a
kostna
den.
Un
gefärli
gen
efter
samma
norm
har
mathål
lninge
n allt
framge
nt varit
ordnad
likväl
med
ombyte
mellan
eget
hushåll
och
entrepr
enad,
hvilket
senare
sätt
kanske
varit
mest
använd
t.
Priset
har
stigit
(van-
ligen
något
mera
än 2
kronor
om
dagen)
och
rättern
as
antal
minska
ts samt
brännv
inet
försvu
nnit
från
frukost
bordet.
Fr

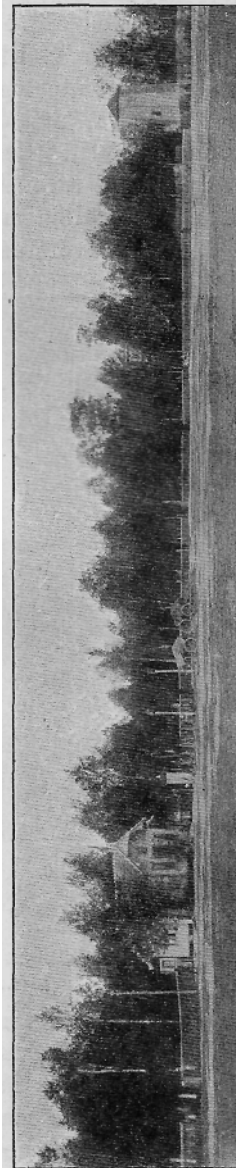
ukosten intogs
klockan 8,
middagen kl. 1
och aftonmålet
efter slutade
öfningar kl. 8
på aftonen.
Denna ordning
behölls, -med
något
framflyttande
af
middagsmålet,
ända till dess de
sena
regementsmöte
na började, då
middagsmålet
flyttades till
aftonen och en
lunch ersatte
aftonmålet.
Denna ordning
infördes 1901
för hela
öfningstiden.
Numera ätes
frukost kl. 9
eller ock före
första
utryckningen,
om man är

borta större delen af dagen, lunch kl. 1 (eller ock medtages motsvarande kost), middag kl. 7 (under september kl. 6,30).

Truppens frukost utspisas kl. 9, middagen kl. 1,15 eller 2, aftonvarden kl. 7 eller 8 beroende på årstiden. Under alla tillämpningsöfningar ätes dock frukost före utryckningen, hvilken kan vara ganska tidig, och middag efter hemkomsten, hvarvid aftonmålet kan utbytas mot lämplig torrscaffning, som medföres i tornistern.

Liksom inom hela indelta infanteriet var »toddyrasten» länge en helig stund. Under beväringmötet var det ända genom hela sextioalet brukligt, att kaptenerna turvis bjödo på punsch eller toddy efter hvars och ens smak och att, sedan alla kaptenerna uppfyllt värdskapet, liksom under öfriga möten, deltagarna »salade» om betalningen. Kasten var kort, och äfven med god vilja hann man icke förtära mycket. Regementschefen deltog icke i dessa samkväm och sällan någon af »herrarna». Vanligen ägde de rum på »Futten», ett litet schweizeri, beläget vid landsvägen mellan båda lägren och uthyrdt åt en »traktör». Det fanns kvar ända till början af nittioalet och synes på bilden sid. 313.

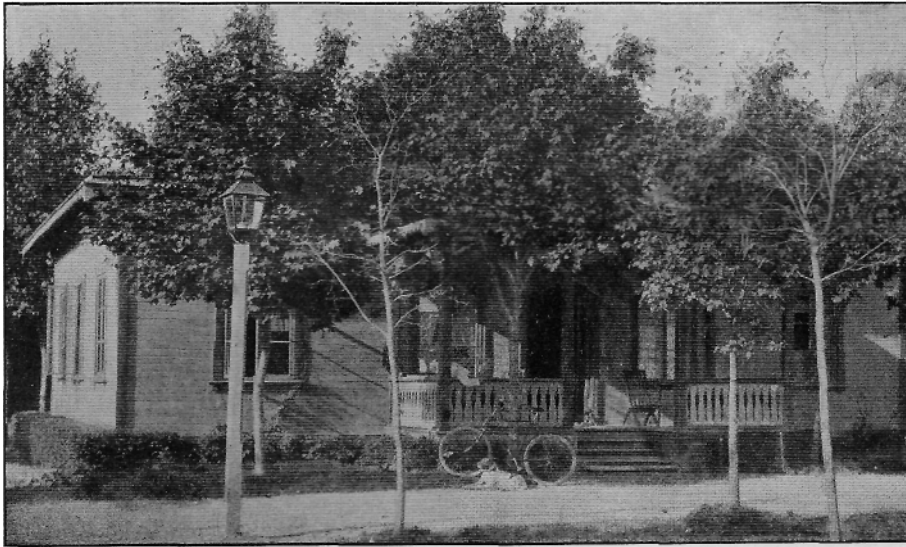
På aftnarna gingo de äldre officerarna tidigt till h vila, men dock icke alltid, ty det kunde ibland hända, att några icke skildes åt, förrän de inmundigat de »sju sängfösarna», hvilka bestodo af olika likörer, islagna i ett glas, så att de skiftade i olika färger, däraf äfven benämningen »solstrålar», och ibland dracks den sista först strax före reveljen. Då hände, att efter återkomsten till lägret en och annan gammal kapten figurerade i en glad kankan i tältgatan till stor häpnad för soldatgubbarna, som försiktigt tittade ut nr tältöppningarna. De unga sofvo till sista minuten och fingo först vid uppställningen veta, att kaptenen var sjuk, och underlöjtnanten, som skulle vara vid sjukvisitationen, hann icke heller se något, då han strax före reveljen half-sömnig ilade öfver fältet till sjukhuset, ängslig att icke hinna dit före den stränga tredje-majoren, som ibland helt oförmodadt dök upp midt på fältet. Härmed må dock icke vara sagdt, att icke de unga mången gång glömde sig uppe på aftnarna och ställde till ett eller annat, icke

Fot. af Löjtn. J. Nordström.

Vakten och en del af lägrets framsida.

alltid så oskyldigt puts, innan de på morgonkröken sökte någon hvila. Sommarnatten var ljus och härlig, mötet var kort, och lifsglädjen svalade öfver bland kära kamrater, som man icke på länge sett. Hemma på landet med sill och välling och hårdt bröd till frukost och vattengröt eller ölsupa till kvällsvard kornmo både hufvud och magar snart i ordning och återtog lifvet sin vanliga lunk. Rättvisan fordrar dock att framhålla, att det i allmänhet under mötena fördes ett sparsamt och nyktert lif. Utom den oundvikliga supen till middag och kväll, möjligen följd af en halfva, dracks till middagen endast svagdricka eller öl och till kvällen mjölk, och endast vid högtidliga tillfällen fanns vin på bordet. Öfversten syntes aldrig bland officerarna, sedan man stigit

Officersbyggnad.

Fot. af löjtn. J. Nordström.

upp från bordet. Han talade sällan med andra än regements-officerarna, och äfven dessa höllo noga på sin höga värdighet. De, som lade sig tidigt, kunde stiga tidigt upp, och innan reveljen ännu låtit höra sig, sutto frampå sjuttioalet de båda tvillingbröderna Wilhelm och Wenzel Falk vanligen framför sina tält i Älfdals och Jösse kompanigator med den långa pipan i munnen.

Äfven bland manskapet användes den korta tiden förr på bästa sätt. Många kommo från inbringande skogsarbeten med fyllda kassar och längtade att bjuda vänner och kamrater på en tår, och om söndagarna kommo bekanta från när och fjärran med större eller mindre förning. Men trots detta voro fylleriförseelser ingalunda talrika, om man undantager några oförbätterliga individer. Och sådant har förhållandet allt framgent blifvit. Det går nu månader om, utan att någon enda är tilltalad.

Med den längre vistelsen i lägret och de mera pressande och tankekräfvande öfningarna har det gamla lägerlifvet i väsentlig grad mildrats. Efter slutade öfningar sitta soldater och rekryter gruppvis under träden rökande sina pipor och åhörande musiken, som vanligen blåser i lägret någon timme på aftonen, äfven om endast en mindre del af musiken finnes tillstädes. En vanligen stor grupp sparkar boll ute på fältet eller förehar någon annan lek, andra läsa eller skriva hem på läsrummet eller i Kristliga föreningens vid älfstranden belägna byggnad. Så ljuder signalen tupto, och alla söka hvila efter en dag af arbete.

Efter det sena middagsmålet njuta officerarna från sina små verandor eller från officerspaviljongens stora veranda af den härliga sommaraftonen och lyssna till musikens toner. Under de mörka septemberaftnarna få de hålla sig inomhus, men då stämmer musiken fiolerna på den stora musikläktaren, och då tror man sig snart förflyttad till en förnäm konsertsal ute i stora världen.

En egendomlig förrättning, som hade sin rot i den gamla, värfvade härbildningen och från denna inympades på de indelta trupperna, var generalmönstringen, vid hvilken ett regementes hela personal, man för man, framkallades och pröfvades, nyantagna godkändes, odugliga afskedades och materielens tillstånd granskades. Karl XI mönstrade vanligen själf sina trupper, men sedermera öfverlämnade konungarna vanligen detta uppdrag åt några af sina generaler. Generalmönstringen var en fest för hela regementet, och man kan tryggt säga, att de indelta trupperna ända till midten af 19. århundradet räknade sin tideräkning från den ena generalmönstringen till den andra.

Några generalmönstringar från 1700-talet hafva i förbigående blifvit berörda. En från 1800-talet må tjäna såsom belysning af tillväggångssättet vid denna högtidliga förrättning, och välja vi härvid den, som försiggick den 5 juli 1862.

Dagen före generalmönstringen användes hufvudsakligen till puts och, såsom det på teaterspråket kallas, till generalrepetition af ceremonielet, till uppsättning af tältet öfver mönsterbordet samt till motläsning af handlingarna. Dessa utgjordes af mönsterrullorna — de för historieskrifningen så ytterst dyrbara verken —, särskildt för staben och särskildt för hvarje kompani, i fyra exemplar, »sjukförslag» i lika många exemplar, »generalförslag» öfver hela regementet jämte vissa namnrullor och förteckningar.

Den betydelsefulla dagen randades, solen sken upp, och vid 9-tiden åkte generalmönsterherren, den lilla generalmajor Loven, med stab in i lägret, där han steg af vid chefsbyggnaden. En underofficer anmälde

sig hos honom såsom ordonnans, och en dubbelpost utsattes vid chefsbyggnadens dörr. Alla voro klädda i parad, och under hela förmiddagen var dagofficeren eller »jourhavvande officeren», såsom han den tiden kallades, vid vakten. Sedan generalen och hans följe intagit en lätt frukost, uppvaktade officerskåren honom, och kl. 10 f. m. uppmarscherade kompanierna på uppställningslinjen och ordnades i paraduppställning på linje. De i lägret sjuka uppställdes bakom sina kompanier, och musiken hade sin plats på högra flygeln. »Yngsta» kompaniet utsatte genast 1 underofficer och 12 man såsom vakt vid inönsterbordet, hvilken vakt sedan aflöstes af kompanierna, alltefter som de blifvit mönstrade. Vid generalmönsterherrns ankomst gick lägervakten i gevär, regementschefen kommenderade »skyldra gevär», trummorna rördes, och alla officerare saluterade. Sedan generalen hälsat regementet, kommenderade regementschefen »i armen gevär», hvarefter de af spelet och andra, som hade nummerlöner, begåfvo sig till sina kompanier, där de tillika med underofficerarna och korpralerna ordnades på två led påjöggra flygeln. Generalen lät nu sin stabschef räkna rotarna, börjande på högra flygeln, för hvilket ändamål han vid musiken och vid h varj e kompani erhöill en »roterapport».¹ Så snart regementet blifvit räknadt, begaf sig generalen till inönsterbordet, där arven landshöfdingen i länet, Oldevig, och generalmönstringskommisarien, notarien d'Orchimont, infunnit sig, äfvensom de till regementsstaben hörande civila personerna. Samtidigt uppmarscherade »äldsta» kompaniet, lifkompaniet, med fana, hvilken fördes af underlöjtnanten, samt med regementsmusiken på högra flygeln och ställdes omkring 50 steg från mönsterbordet. Regementschefen med regementsstabens alla officerare tog nu plats framför kompaniet, hvilket han själf förde. Han kommenderade »parad, framåt marsch», musiken spelade och officerarna saluterade under frammarschen. På 16 stegs afstånd från mönsterherrn gjordes halt, leden öppnades och honnör gjordes med skyldra gevär, officerarna saluterade ånyo, hvarefter mönsterherrn framträdde och tilltalade kompaniet i följande ordalag: »Hans majestät konungens nådiga vilja är, att hvar man sker rätt. Har någon något att framställa, sker det vid mönsterbordet.» Regementschefen mottog därefter af auditören rullan öfver staben och öfverlämnade den till mönsterherrn. Samtidigt fick mönstringskommisarien en dylik af auditören. På mönsterherrn s befallning uppropade nu auditören regementschefen, som saluterade, insatte sabeln och ställde sig till vänster om generalmönsterherrn, hvarest han förblef under hela mönstringen. Därpå uppropades staben, hvarvid enhvar saluterade. Så snart stabens officerare mönstrats, kommenderade kompanichefen »i armen gevär», underofficerarna marscherade fram, när de uppropades, gjorde halt 6 steg

¹ På samma sätt räknades rotarna vid brödmönstring, hvilken förrättning af såg att bestyrka antalet närvarande och skulle verkställas af generalbefälhafvaren (fördelningschefen) eller den han därtill förordnade vid hvarje särskildt möte. Brödmönstringen afskaffades från och med år 1902.

nära mönsterbordet och utan att saluera vänster om och marscherade förbi vänstra flygeln af kompaniet bakom detsamma, trumslagarna slogo hvirfvel och o dubbelslag, och öfriga af musiken gåfvo apell och förhöllo sig i öfrigt på samma sätt som underofficerarna. Så snart staben uppropats, afträdde densamma utom regementsläkaren, som stannade kvar vid mönsterbordet för att redogöra för manskapets hälsotillstånd.

Fot. af löjtn. J. jordström.

Generalmönstring vid chefspaviljongen.

Därefter vidtog kompaniets mönstring. Kompanichefen kommanderade »skyldra gevär», saluterade jämte öfriga officerare samt mottog af fanjunkaren mönsterrallorna, af hvilka han lämnade generalmönsterherrn, regementschefen och landshöfdingen hvar sitt exemplar, samtidigt med att fanjunkaren lämnade ett till mönstringskommissarien. Sedan kompanichefen återtagit sin plats framför kompaniet, började fanjunkaren uppropet af officerarna, hvarvid dessa förhöllo sig liksom staben. Sedan de uppropats, kommanderade kompanichefen »i armen gevär», insatte »sidogeväret» och gick till mönsterbordet för att »noggrant uppgifva hvarje afskedstagares förtjenster och förhållande så i som utom

tjensten». Vid uppropet förhöllo sig underofficerare och spel såsom de vid staben. Sedan de uppropats, begaf sig löjtnanten till midten af kompaniet och lät n:r 1 framrycka på 9 steg framför mönsterherrn, hvarefter n:r 2 ställde sig bakom n:r 1 och så vidare. En underofficer tillsåg, att så snart den främste uppropats och marscherat, den därpå följande intog hans plats. Löjtnanten ställde sig bredvid och vänd mot främsta karlen, som vid uppropet med hög röst »frimodigt» svarade »ja» och marscherade »hurtigt och ordentligt» fram, gjorde halt på 3 steg från mönsterherrn och på ett gifvet tecken af denne vänster om samt marscherade kring vänstra flygeln af kompaniet och bakom detsamma, där det af öfrigt befäl på nytt ordnades. De af manskapet, som hade något att andraga, skyldrade gevär, dock sedan de först med vänstra handen framlämnat sin anmälan, därest den var skriftlig; var densamma muntlig, framfördes den »redigt och frimodigt». Besvären antecknades i mösterrullan och afgjordes af generalmönsterherrn. Fanan förblef stilla, tills halfva kompaniet var uppropadt, hvarefter den afhämtades af nästa kompani. Sedan kompaniets hela personal uppropats, intogo alla till kompaniet hörande åter sina platser till parad, kompaniet skyldrade och honnör gjordes, hvarefter det ryckte in i lägret. Under tiden hade det följande kompaniet uppmarscherat framför mönsterbordet och marscherade nu i sin tur med flygande fana och klingande spel fram och mönstrades alldeles i likhet med föregående, och på så sätt fortfor kompani efter kompani, tills hela regementet, vanligen vid 2-tiden, hade undergått generalmönstringen. Bland dem, som vid denna generalmönstring erhöillo afskedspass, befann sig spel i nummer vid Nordmarks kompani n:r 100 Gustaf Jakobsson, född den 15 maj 1840, senare teologie och filosofie doktor, docent och t. f. professor i Uppsala, kyrkoherde i Foss och nu domprost i Karlstad. De på sjukhuset sjuka mönstrades af generalens adjutant i närvaro af sjukhusofficern. Persedelmönstring verkställdes på förrådet och i tältgatorna på eftermiddagen, men som endast få därvid voro närvarande och det hufvudsakligaste verkställdes följande dag samt intet annat förekom, så var återstoden af dagen ägnad till fest och hvila.

Af mönstringsberättelsen framgår, att af manskapet afskedades 65 man, och att 109 rekryter godkändes, 11 man voro sjuka, däraf 7 hemma, 3 på sjukhuset och 1 på lasarettet i Karlstad; 1 man anförde klagomål, att han icke utfått fulla lönen, och 1 spel, att han icke bekommit hela legan. Af materielen godkändes ny lifmundering, såsom varande af god »materiel» och med »utmärkt omsorg» förfärdigad. Erforderliga reparationer bestämdes, och en del persedlar kasserades, bland hvilka 249 ränslar, som varit i bruk i 26 år, och som nu öfverfördes till beväringen såsom nog goda åt den. Och slutar generalmönsterherrn såsom vanligt sin berättelse sålunda: »Slutligen har Jag inför Kongl. Maj:t i underdånighet yttrat, att Regementet genom det nit, som lifvar, den duglighet, som äges af såväl Befäl och Under-Befäl, som Manskap,

-kall fortfarande göra sig förtjänt af Kongl. Maj:ts nådiga välbehag och bevågenhet.»

Hela denna mönstring ined tillrustningar och öfverspelning hade sålunda ett ganska obetydligt resultat till följd, ett resultat, som kunnat vinnas på mindre kostsamt och mindre tidsödande sätt, men, dylika ceremonier ansågos nödvändiga för att inverka på sinnena, och det hade gått till så, sedan Karl XI:s tid. Det var en stor sak, när de årliga

Fot. af löjtn. J. Nordström.

Matsalen i officerspaviljongen en midsommardag.

generalmönstringarna 1887 infördes med betydligt förenkladt tillvägagångssätt. Nu hälsar fördeliingschefen, som är själskrifven mönsterherre, regementet, öfverser dess yttre skick och tillkännagifver, att den, som har klagomål att framställa, må göra detta vid själfva mönstringen. Därefter skrides till upprop kompanivis, vanligen utan gevär och vid regementsexpeditionen, af det manskap, som skall vara föremål för behandling, eller som har något att anföra. Med det indelta manskapets försvinnande måste hela förrättningen blifva omstöpt.

Så kom nian till generalmönstringens gladaste del, generalmönstringsmiddagen. Den afåts i det stora mattältet, som var upprest i närheten af officerspaviljongen, under taffelmusik. Rätterna voro fyra, och af vin dracks endast scherry, rödt vin och champagne. Sedan samtliga förplägat sig vid det rikliga smörgåsbordet, uppspelades en marsch, och alla intogo sina platser vid bordet, regementschefen i midten med generalen till höger och landshöfdingen till vänster om sig samt chefen för fältjägarna, öfverste Silfver stolpe, till höger om generalen. Öfriga voro placerade efter rang med gästerna emellan sig, af hvilka, utom ortens grannar, främst märktes officerare, som erhållit afsked, och som nu voro närvarande i civil dräkt med svärdsorden, grånade, något böjda och med strålände blickar, som framlyste ur de ofta tårfyllda ögonen. Minnet af forna lyckliga dagar trängde sig mäktigt på dessa gamle, hvaraf flertalet numera var hänvisadt till en knapp pension. Men äfven för dem, som voro lyckliggjorda med all denna världens goda, var generalmönstringsdagen en festdag af alldeles särskild betydelse, en fest, som väldigt skakade äfven deras sinnen. De hade under dagens lopp återsett allt det gamla och nästan alla de gamla och kände dem väl. Yid bordet rådde äfven mycken högtidlighet, tills de vanliga officiella skålarna för konungen, generalen, landshöfdingen, grannregementet och öfriga gäster druckits, men sedan sparades icke på vinet, det flöt, om ej i strömmar, så dock rikligt, och hvar och en gjorde sitt bästa att förse gästerna. Bland dessa brukade biskopen äfven räknas, men denna gång hade han uteblifvit.

Sedan kaffe och likörer efter middagen intagits, aflägsnade sig snart nog generalen, och sedan landshöfdingen rest samt chefen för grannregementet gått, försvann äfven regementschefen. Pokulerandet och glädjen fortforo dock till frampå natten, och däruti deltog äfven generalens stab, sedan den återkommit från jägarregementet, där uppvisning varit, och där den tillsammans med generalen intagit aftonmåltid.

Så slutade generalmönstringsdagen, och följande morgon skulle uppvisningen af kompanierna börja, men den inställdes och ersattes med de vanliga öfningarna, antagligen emedan generalen delade regementschefens åsikt, att förhållandena bäst kunde bedömas, då man under vanlig pågående öfning gjorde sina iakttagelser.

Sålunda kom snart nog åter allt i den gamla ordningen, dock med den skillnaden, att ett behagligt lugn inträdde efter alla föregående stormar.

Siffrorna på bilden beteckna: 1) Fru H. Talk, 2) Fröken Meurling (förl. med underlöjtn. Unger), 3) Frk. Öström (d:o löjtn. G. Löfgren), 4) Frk. S. Lundberg, 5) Frk. Hammar, 6) Frk. E. Rosensvärd, 7) Frk. A. Rosensvärd, 8) Frk. E. Söderhjelm, 9) Fru Löthner, 10) Fru G. Falk, 11) Fru Ahlmark, 12) Fru Almquist, 13) Fru Kuylenstjerna, 14) Frk. A. Öman, 15) Frk. Oldevig, 16) Frk. Elis. Söderhjelm, 17) Fru H. Nisbeth, 18) Fru Göthlin, 19) Fru K. Rhodin, 20) Fru v. Axelson, 21) Fru Öman, 22) Fru Hammar, 23) Fru Lillie-ööök, 24) Fru C. H] Nisbeth, 25) Fru Svanström, 26) Fru Cassel, 27) Fru Örn, 28) Fru Agren, 29) Fru Tisell, 30) Fru Lindberg.

9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 6 7 8
1 2 3 4 5

Regementets damer 1903 (se vidstående not).
ÖFNINJAR OCH TJÄNSTÖFNING.

412

Denna, om än endast h var t tredje eller fjärde år återkommande festlighet var dock en hållpunkt under det jämnt förflytande lifvet. Någon annan festlighet förekom knappast, ty midsommaraftonen, midsommar dagen, och »folksöndagen på Trossnäs» eller söndagen efter midsommar inskränkte sig till dans kring majstången. Det är först på de sista åren, som midsommar dagen blifvit en verklig festdag.

Nu rustas väldeligen till densamma. Några förslagna unga officerare uppgöra programmet, några flinka volontärer biträda dem, och konstnärssämmen af olika slag plockas fram ur ledet. Det diktas, det författas, det repeteras och slutligen kommer midsommareftermiddagens glanspunkt. Någon fosterländsk dikt uppläses, något skådespel från Karl XILs tid afspelas på en sommar teater eller en strid utföres mellan svenskar och tatarer eller något dylikt förutom kämpalekar, idrotts täflingar eller skämtsamma cirkusnummer. Så spelas fryksdalspolskan upp, och så är dansen i gång, och värmlänningarna äro icke mindre flinka denna dag än andra. I mathallarna har det vankats några särskilda godsaker, och taptosignalen dröjer att låta höra sig.

I officerspaviljongen har middagen serverats tidigare än vanligt och varit något rikligare, och fruar, fastmer, döttrar, vänner och grannar hafva hörsammat kallelsen att med officerarna fira sommarens högtid. När skådespelet ute är slut, spelar musiken upp på läktaren i den höga salen, och snart är dansen af v en här i full gång. Den korta nattskymningen har efterträds af klar dag, innan de unga motvilligt lämna salen, och mången fager tärna har nog redan nästa midsommar dag i tankarna.

Det var vid senaste midsommardag, som regementets närvarande damer, fruar, döttrar och fästmör, läto afbildas sig för att pryda regementets historia.

För öfrigt fordras särskild anledning, för att en festlighet skall afbryta det alldagliga lifvet. Detta förflyter lugnt och enformigt, endast afbrutet af en liten dansafton vid besök af unga damer. Snart skall lifvet på Trossnäs vara en saga blott. I garnisonen kommer lifvet att ikläda sig nya former, men gästfriheten och kamratskapet från Trossnäs skola sent eller aldrig lämna regementet.

